إقتران النيرين في مجمع البحرين

ته‌رجه‌مه‌ی حه‌دیسه‌كانی موسلیم و بوخاری

دانراوی

مامۆستا مه‌لا ره‌شید به‌گی بابان

لێكۆڵینه‌وه‌ی

محمد علی قه‌ره‌داغی

به‌رگی دووه‌م
چاپی دووه‌م

١٤١٢ی ك - ١٩٩٢ی ز

إقتران النيرين

في

مجمع البحرين

ترجمەی حەدیسەکانی موسلیم و بوخاری

دانراوی

مامۆستا مەلا رەشید بەگی بابان

لێکۆڵینەوەی

محمد علی قەرەداغی

بەرگی دووەم

چاپی دووەم

١٤١٢ك - ١٩٩٢ز

بسم الله الرحمن الرحيم

چاپی دوەم

خوێنەری بەڕێز خۆت باش ئاگاداری کە ، بە پێچەوانەی باوو پێویستەوە ، بەرگی دوەمی ئەم کتێبە دوای بەرگی تۆیەم ـدوابەرگ ـ دەست تۆی ئازیز ئەکەوێت ، هۆی ئەمەیش رەنگە لە بیرت نەچووبێ کە لە پاشکۆی بەرگی تۆیەمدا بەسەرهاتی بەرگی دوەمم چۆن بۆ روون کردیەوە •

ئێستەیش کە ئەڵێم (چاپی دوەم) تۆی ئازیز چاپی یەکەمت نەدیوەو ، رەنگە هەر نەیشیبینی • بەڵام لەوانەیشە کە رۆژێك بێت چاپی یەکەم سەر هەڵبداتو بکەوێتە بازاڕ ، چونکە ئەوەی کە بەکرێ من کردوومەو پرۆڤەکانی ئامادەی چاپ کراون ، ئەوسا دەنگ‌وباسی کپ‌بوەتەوە •

بەهەر حاڵ چاپی یەکەم سەریش هەڵبدات جێگەی ئەم چاپە ناگرێتو ، پوختەیی‌و ، کەم‌هەڵەییو ، لێکۆڵینەوەی‌زیاترو••• چەند دیمەنێك بەم چاپە دەدەن کە بە یەکەم بەراورد لە چاپی یەکەمی جیادەکەنەوە •

ئیتر هیوام وایە خودای مەزن رەنجمان بە زایە نەداتو پاداشمان بداتەوەو ، ئەم کارە بکات بە توێشووی رۆژگاری سەختی پاشەڕۆژمان• هەروەها بیکات بە جێگەی سوودو مەشخەڵی روونکردنەوەی رێگەی راستو پاکی ئایینی ئیسلام بۆ نەوەو وەچەی گەلە موسوڵمانەکەمانو ، بەرزکردنەوەی هەستو رادەی بیرو رەوشتو رۆشنبیریان •

بســـــــم الله الرحمن الرحيم

باب العلـــم

٢٨ی حوزەیرانی ٩٤٠ رۆژی جومعە بعد الظهر

إعلـم أن كـل آيـة وردت فـي الإيمـان تـدل على فضيلـة العلم ؛ لأن الإيمان قـسم من العلم وهو المقصد الأسنى من العـلم ، ورأس المعاملات الدنيوية وأساسها ، وفي كثير من الفواصل يتمدح الله تعالى بكونه عليما خبيرا حكيما ... إلى غير ذلك فلنذكر بعضا منها[١]:

(وإذ قـال ربـك للملائكة ... الآيـة)[٢] .

تەرجەمە :

خوا – جل‌جلاله ـ فەضلی ئادەمی داوە بە سەر ئەو مەلائیکانـەدا کە ئەمری پێ فەرموون بە سوجدە بۆ ئادەم بە واسیطەی زۆریی عیلمی ئـادەم ـ علیـه السـلام ـ و ئیحاطەدانی بـەوەدا کـە ئـەو مەلائیکەتانە نەیانزانیـوە .

---

(١) دانەر ـ خ ـ تەرجەمەی ئەم وتەی نەنووسیبوو ، وا لێرەدا دەینووسین: بزانـە هەر ئایەتێك لە باسـی ئیماندا هاتبێت گـەورەیـی عیلمیش ئەگەیێنێ ؛ چونکە ئیمان بەشێکە لە عیلم‌و مەبەستی هەرەسەرەکیـی عیلمەو ، سەرو بناغەی هەموو مامەڵەی دنیایی‌یەو ، لە کۆتایی زۆر ئایەتدا ستایشی خودا کراوە بەوە کە (علیم) و (خبیر) و (حەکیم) و غەیری ئەوانەیشە ، جا با هەندێکیان بنووسین .

(٢) الحـجر / ٢٨ .

(يعلـم مابين أيديهـم وماخلفهم ولا يحيطـون بشيء من علمـه إلا بمـا شـاء)[1] •

تەرجەمە :

خوا - عز وجل - ئیستیدلالی کردوه لەسەر ئیستیحقاقی خۆی بۆ ئولووهییەت بەمە کە عالیمی سابیقو لاحیقەو ، بەوەی کـە هیچ کـەس عیلمی نیە بە مەعلووماتی ئـەو مەگەر ئـەو میقدارە کـە خـۆی ئیرادەی کردوە کە بیزانن •

(شـهد الله أنه لا إله إلا هو والملائكة وأولو العلم ٠٠٠)[2] الآية•

تەرجەمە :

خوا - عز وجل - لەسەر ئـولووهییەتی سێ شـاهیـدی هێناوە : ئەووەڵ ذاتی خۆی • دوەم مەلائیکە • سێیەم ئەهلی عیلم • بزانە کـە عولەمای ئاخیرەت چـەنـدە گەورەن ! خـوا - جـل جلالـه - لەســەر ئولووهییەتو وەحدانیەتی خۆی ئەیانهێنێ بە شاهیدی •

خوا لە قیصصەی طالووتا ئەفەرموێ :

(إن الله اصطفاه عليكم وزاده بسطة في العلم والجسم)[3] •

تەرجەمە :

قەومەکەی ئیعتیراضیان لـە پێغەمەرەکەیان گرت کە طالووتی رووتو قووت چۆن ئەکەی بە پادشای ئێمەو قوماندانی حەربیی ؟ جالووت وای جواب دانەوە کـە خـوا ئەوی ئینتیخابکردوە بەســەر ئێوەدا ، عیلمی

(١) البقـرة / ٢٥٥ •
(٢) آل عمران / ١٨ •
(٣) البقـرة / ٢٤٧ •

زۆرتری داوەتێ ، لە ئێوە جەسیمتری[1] کـردوە • حـەرب بـە عیـلمو قـودرەت ئەچێتەپێشەوە •

(والراسخون في العـلم يقولون آمنا بـه)[2] •

تەرجەمە :

مەدحی عولەمای ئاخیرەتی بـەوە کردوە کـە تەئویلی موتـەشابیهـ ئەزانن ـلە لای خەلەفـ یاخۆ ئیمانیان بە موتەشابیهاتی قورئان هەیە کـە لـە طەرەفی خواوەیە ـلە لای سـەلەف ـ •

(يؤتي الحكمة من يشاء ، ومن يؤت الحكمة فقد أوتي خيرا كثيرا ، وما يذكر إلا اولو الالباب)[3] •

تەرجەمە :

ئەفەرموێ : هەرکەسێ حیکمەتی پێئیحسان بکرێ ئـەو کـەســە خێرێکی زۆری پێئیحسانکراوە • عیلمی ناوبردوە بەخێری زۆر •

(وقـل رب زدني علمـا)[4] •

تەرجەمە :

ئەمری بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کردوە کە طەلەبی زیادبوونی عیلم بکا لە خوا ـ جل جلاله ـ ئەگەر عیلم لـە هـەموو شت چاکتر نەبوایە خوا ئەمری بەحەبیبی خـۆی نەدەکرد کـە طـەلەبـی زیـادبوونی بکـا •

(١) واتە : لە ئێوە زەلامترو بەخۆوەتری دروست کردوە .
(٢) آل عمران / ٧ .
(٣) البقـرة / ٢٦٩ .
(٤) طـه / ١١٤ .

(هل يستوي الذين يعلمون والذين لا يعلمون ؟ إنما يتذكر أولـو الالبـــاب)[1] •

تەرجەمە :

نەفی موساواتی کردوه لە بەینی عالیمو غەیری عالیما کـە عـالیـم گـەورەترە •

(يرفع الله الذين آمنوا منكم والذين أوتوا العلم درجات)[2]•

تەرجەمە :

ئەوانەی کە لە ئێوە ئیمانیان هێناوەو ئەوانەی کە عیلمیان پـێ عەطاکراوە خوا بە گەلێ پایە بڵندیان ئەکاتەوە بەسەر غەیری ئەوانا لە دوای ئیمان عیلمی کردوە بە ئەسبابی پایەبڵندیی لە دنیاو ئاخیرەتا (سـوورەی موجـادەلـە) •

(إنما يخشى الله من عبـاده العلمـاء)[3] •

تەرجەمە :

هەر عالمانە لە خوا ئەترسن ، چونـکە ئەوان چاکی ئەناسن ، ئەزانـــن کە چەندە گەورەیە ، چەندە بـە قودرەتە ، چەندە قاهیرە ، چەندە مونعیمو موکریمە •••(والحاصل) هەر ئەوان موططەلیعن بەسەر صیفاتی جەلالیەو جەمالیەیا لەبەر ئەوە ناوێرن موخالەفەی ئەمرو نەهی ئەو بکەن ئەترســن نیعمەتو رەحمەتیان لێ ببڕێ •

العلماء ورثـة الأنبياء ورّثوا [ومجردا] العلم من أخذه ـ أخـذ بحظ وافـر • ومن سلك طريقا يطلب به علما ســهل الله لـه طريـقا إلى الجنـة

(1) الزمر / ٩ •
(2) المجـادلـة / ١١ •
(3) فـاطر / ٢٨ •

م ـ [ما وجدته في جامعه . رشيد] ت وقال : حسن ح-١/١٦٣ معلقا
د ، ابن حبـان ، حـاكم .

تەرجەمە :

ئەم حەدیثە پارچەییێــکە لەوەی کــە ئەوان ریوایەتیــان کردوە .
قەســطەلانی .

عولەما واریثی ئەنبیان ، ئەنبیا ـ علیهم الصــلاة والســلام ـ عیلمیان داونێ بە میراث ، یاخۆ عولەما عیلمیان بە میراث وەرگرتوە لە ئەنبیا ـ علیهم الصـلاة والسلام ـ هەرکەسێ ئەو میراثــە کــە عیلمی ئەنبیایــە وەربگرێ بەشێکی زۆر زۆر وەرەگرێ . هەرکەسێ بۆ طەلەبی عیلم بــە رێیێکا بڕوا خوا رێگەیێکی بەهەشتی بۆ سەهل ئەکا .

وقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ارحموا طالب العلم، فإنه متعوب البدن ، لولا أنه يأخذ بالعجب لصافحته الملائكة معاينة ، ولكن يأخذ بالعجب ، ويريد أن يقهر من هو أعلم منه . القسطلاني عن سـعيد بن جبـير ١/١٦٤ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموویەتی : رەحم بکەن بە طالیبی عیلم ؛ چونکە بە طەلەبی عیلم بەدەنی ماندوو بوە ، ئــەگەر عوجبی نەبوایە مەلائیکە بە ئاشکارا موصافەحەی لەگەڵ ئەکردن[1]. ئەمما عوجب ئەیگرێ کە غەڵەبە بکا بەسەر ئەوەدا کە لە خۆی عالمترە .

ئەم دوو حەدیثە ، ئەگەر چی بوخاریی بە موسنەدیی ریوایەتی نەکردوە ئەمما هەردوکیان صەحیحن دەلالەت ئەکەن لەسەر شەرەفی عیلــم کــــە چەندە زۆرە .

---

(١) راستتر وایە بگوترێ : موصافەحەیان لەگەڵ ئەکرد .

ئەم میقدارە لە فەضل‌و شەرەفی عیلما کافیە • لە قورئانا ئایاتی دائیر بە شەرەفی بێ حەددو حیسابە •

الكـذب على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ

١/٣٤١ ـ علي ـ رضي الله تعالى عنه ـ يخطب قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسـلم ـ لا تكذِبوا عليَّ ؛ فإنـه من يـكذب عليَّ يلج النار م ـ ١/٩٢ ، ح-١/١٩٧ • جه • ولفظ ابن ماجـه : فـإن الكذب عليَّ يولج النـار •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموویەتی : درۆ مەکەن بـە دەم منەوە ؛ چونکە هەرکەسێ درۆم بە دەمەوە بکا ئەچێتە ناو ئاگرەوە •

٢/٣٤٢ ـ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ أنه قال :=إنه= ليمنعنى أن أحدثكم حديثا كثيرا [من هنا عن أبي هريرة م-١/٩٤ بلفظ : من كذب علي متعمدا] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : من تعمد على كذِباً فليتبوأ مقعده من النار م ـ ١/٩٣ ، ح-١/١٩٨ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تـعالى عليه وسلم ـ فەرموویەتی : بە عەمدەن درۆم بە دەمەوە مەکەن ، هەرکەسێ درۆم بە دەمەوە بکا با جێی خۆی لـە ئاگرا خۆش بکا ! یەعنی ئەچێتە جەهەنەمەوە •

٣/٣٤٣ ـ قال المغيرة [رضي الله تعالى عنه] : سمعت رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : إن كذبا عليَّ ليس ككذب على أحد، فمن كذب عليَّ =متعمدا= فليتبوأ مقعده من النار م-١/٩٤ •

پێغەمەر - صلی الله تعالی علیــه وســلم - فەرموویەتی : بەدەم منەوە درۆکردن وەك درۆ بە دەمـ=ـەوەکردنی= هیچ کەسێ نیە ، هەرکەسـێ بــە عەمد درۆم بە دەمەوە بکا لە جەهەنەما جێ بۆ خۆی حازر بکا [چونکە درۆ بە دەم خەڵقەوە نابێ بە شەرعو ناخرێتە ناو دینەوە ، ئەمما درۆ بە دەم پێغەمەرەوە - صلی الله تعالی علیه وسلم - ئەخرێتە ناو دینەوە ، خەڵق ئەوە بـە دین ئەزانن و عەمەلی پێ ئەکەن ، ئەو وەختە دین ئەگۆڕرێ وەك دینی جوولەکەو گاوری لێ یێ] •

٣٤٤/٤ - عن حفص بن عاصم قال : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : كفى بالمرء كذبا أن يحدث بكل ماسمع • [هذا مرسل لأن حفصا تابعي ، لكن رواه مسلم في طريق أخرى عنه عن أبي هريرة - رضي الله تعـالى عنــه -] م - ١٠٣/١ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - ئەفەرموێ : بۆ پیاو کــە بــە درۆزن بژمێررێ ئەوەندە کافیە کە هەرچی بیست بێنێ ریوایەتی بکا •

یەعنی ئینسان شتێکی بیست لە دین تا بە طەریقێکی صەحیح لێــی مەعلووم نەبێ کــە لــە دینە حەرامــە ریوایەتی بکا • حەدیثی بەیضاویو (قوت القلوب)و (احیاء العلوم) چونکی لەو کیتابانەدا لەگەڵ ئەمە کــە زۆر موعتەبەرن ، ئەحادیثی مەوضووعە بێ حەددو حسابە ، دروست نیــە تا تەصحیح نەکرێن ریوایەت بکرێن •

٣٤٥/٥ - عن عبدالله بن مسعود - رضي الله تعالى عنه - موقوفا قال: بحسب المرء من الكذب أن يحدث بكل ماسمع • وعن عمر - رضي الله تعالى

عنه - قال مالك - رضي الله تعالى عنه - : إنه ليس يسلم رجلٌ حدث بكل ماسمع ، ولا يكون إماما أبدا وهو يحدث بكل ماسمع م - ١/١٠٦ • أثر •

تەرجەمە :

ئیمامی مالیك ئەفەرموێ : پیاو كە هەرچی بیستو ریوایەتی كـــرد قەط لە درۆكردن سالم نابێ ، قەط نابێ بە ئیمام ؛ چونكی حەدیثی درۆیش ریوایەت ئەكا بە درۆزن شوهرەت ئەبەستێ ، كەس ئیعتیبار بە قسەی ناكا با عیلمیشی ئەوەندە زۆر بێ كە وەكوو بەحر شەپۆل بدا • م - ١/١٠٦ •

ئیبنومەهدی ئەڵێ : ئینسان تا خۆی نەگرێ لە ریوایەتكردنی بەعزێ لەوانەی كە بیستویەتی نابێ بە ئیمامێ خەڵق ئیقتیدای پێ بكا •

٦/٣٤٦ - عن سفيان بن حســين قال : سألني أياس بن معاوية ، فقال: إني أراك قد كلفت بعلم القرآن ، فاقرأ عليَّ سورة وفسر حتى أنظر فيمـا علمت • قال : ففعلت • فقال لي : احفظ =عليَّ= ما أقـــول لك ؛ إيـاك والشناعة في الحديث ! فإنه قلَّ ما حملها احد إلا ذلَّ في نفسه وكذب في حديثه م - ١/١٠٦ (أثـر) •

تەرجەمە :

سوفیانی بنی حسەین ئەڵێ : ئەیاسی كوڕی موعاویە لێی پـرســیم وتی : وات ئەبینم كە عاشقی عیلمی قورئانی ، سوورەتێكـم بۆ بخوێنەو تەفسیری بكە تا تێفكرم عیلمت چۆنە • ئەڵێ : ئەوەمكرد • ئەیاس پێیوتم: ئەوی پێت ئەڵێم =بۆمی= حیفظ بكە : زینهار لە حەدیثا شتی قـەبیـح مەكـە ! چونكە ئەوانەی كە حامیلی عیلمی حەدیثن كەمیان هەیە كە خۆی لە حەددی ذاتی خۆیا رەذیلو رســوا نەبوبێ ، لـــە حەدیثەكەیا بەدرۆ نەخرابێتەوە •

٣٤٧/٧ ـ عبدالله بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال (فەرمووی): ما أنت بمحدث قـومـا حديثـا لا تبلغـه عقـولهم إلا كـان لبعضـهم فتنـة م - ١٠٦/١ (أثـر) •

تەرجەمە :

عەبدوولّلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : هیچ حەدیثێ نیە کە ریوایەتی =بکەیت= بۆ قەومێك‌و قەومەکە عەقڵیان بەو حەدیثە نەشکێ ئیللا ئەو حەدیثە نەفعی بۆ ئەو قەومە نابێ ، بەڵکو ئەبێ بە فیتنە بۆیـان [ئەبێ بە ســەبەبی تـەکـذیبی ئەحادیثی صەحیحەیش بۆیـە حوذەیفـەو ئەبوهورەیرە گەلێ حەدیثیان ئیخفا کردوە لە خەڵق] •

٣٤٨/٨ ـ عن سلمة بن الأكوع [من شجعان الأصحاب ـ رضي الله تعالى عنهم ـ] قال : سمعت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : من يقل عليّ مالم أقل فليتبوأ مقعده من النار ح ـ ١٩٨/١ •

تەرجەمە :

هەرکەسێ بە دەم منەوە شتێك بڵێ کە نەموتووبێ جێی خۆی لـە جەهەنەما حازر بکا • حەدیثەکانی پێشوو شامیلی : قـەول‌و ، فیعـل‌و ، تەقریر یێن ، ئەم حەدیثە خاصە بە قەولەوە کە بڵێ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی (مثلا) •

٣٤٩/٩ ـ عن عبدالله بن الزبير [رضي الله تعـالى عنهما] قال : قلت للزبير : إني لا أسمعك تحدث عن رسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلمـ كما يحدث فلان وفلان • قال : أما إني لم أفارقه ولكني سمعته يقول : من كذب علي فليتبوأ مقعده من النار ح ـ ١٩٧/١ •

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی زوبەیر ـ رضي الله تعـالى عنهمـا ـ ئـەڵێ : بـە

زوبه‌یرم وت : هیچ لێت‌نابیه‌م كه حه‌دیث له پێغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وه ریوایه‌ت بكه‌ی وه‌ك فلانو فلان ؟ زوبه‌یر ـرضی الله تعالی عنه‌ـ فه‌رمووی : خه‌به‌ردار به كه من له پێغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ جوێ نه‌بوومه‌وه ، ئه‌مما لێم بیســـت كـــه ئه‌یفـه‌رموو : هه‌ركـه‌سـێ درۆم بـه ده‌مه‌وه بكا جێگه‌ی خۆی له ئاگرا حازر بكا ٠

١٠/٣٥٠ ـ أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] يقول : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: يكون في آخر الزمان دجـالـون كـذابون يأتونكم من الأحاديث بمالم تسمعوا أنتم ولا آباؤكـم فإياكـم وإياهـم ، لا يضلونكم ولا يفتنونكم م ـ ١٠٧/١ ٠

ته‌رجه‌مه :

پێغه‌مه‌ر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فه‌رمووی : له ئاخری زه‌مانا گه‌لێ ده‌ججالی درۆزن ئه‌بن ، گه‌لێ حه‌دیثی درۆتان بۆ ئێنن كه نه‌خۆتان نه باوكتان نه باپیرتان نه‌یبیستبێ ، ها ! خۆتانیان لێ بپارێزن تـا رێتـان پێ‌ون‌نه‌كه‌ن ، تووشی فیتنه‌تان نه‌كه‌ن ٠

١١/٣٥١ ـ قال عبدالله [بن مســـعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ] : إن الشيطان ليتمثل في صورة الرجل ، فيأتي القوم ، فيحدثهم بالحـــديث من الكذب ، فيتفرقون ، فيقول الرجل منهم : سمعت رجلا أعرف وجهه ولا أدري ماسمه يحدث م ـ ١٠٨/١ (أثر) ٠

ته‌رجه‌مه :

عه‌بدوڵلای =كوڕی مه‌سعوود= ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئه‌فه‌رموێ: شه‌یطان ئه‌چێته صووره‌تی پیاوه‌وه ، ئێته لای قه‌ومێ حه‌دیثی درۆیان بۆ ریوایه‌ت ئه‌كا ، له پاشا ئه‌و خه‌ڵقه بلاوئه‌بنه‌وه ، پیاوێ له‌وانه (مثـلا)

ئـەڵێ : لە پیاوێکم بیست شکڵی ئەناسم ئەمما ناوی نازانم =حـەدیثـی ئـەگێڕایـەوە= •

حەدیثێ لە کەسێکەوە کە مەجهوول بێ ناوی نەزانرێ موعتەبـەر نیە • ئەبێ بزانرێ کە کێیە ، حەدیثی موعتەبەرە موعتەبەر نیە ؟

٣٥٢/١٢ ـ عبدالله بن عمرو بن العاص [=رضي الله= تـعالى عنهما] قال : إن في البحر شياطين مسجونة أوثقها سليمان بن داود [عليهما الصلاة والسلام] يوشك أن تخرج فتقرأ على الناس قرآنا م ـ ١٠٩/١ •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای [عەبدوڵلا یانزە یا دوانزە ساڵ لە باوکی بچووکتر بوە• نەوەویی • ئەبێ عەمر چەند ساڵ بووبێ ژنی هێنابێ ؟ بە چەند ساڵە بلووغی بووبێ ؟!] بنی عەمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : لە بەحرا بەعزێ شەیاطینیی هەن مەحبووسن ، حەزرەتی سولەیمان ـعليه الصلاة والسلام ـ پێوەندی کردوون ، نزیکە بێنەدەرێ قورئان بۆ خەڵق بخوێنن • [یەعنی شتێك بە قورئان ئەخوێنن ، ئەمما قورئان نیە • وەك قورئانـی شیعە دە جزمیان لێ زیاد کردوە • مەقصوودی وایە کە بە هەموو کەس باوەڕ مەکەن بەڵکو ئەو کەسە لەو شەیاطینیانە بێ] •

٣٥٣/١٣ ـ عن طاوس قال : جاء هذا إلى ابن عباس [رضي الله تعـالى عنهما] يعني بشير بن كعب [الأحبار] فجعل يحدثه ، فـقال لـه ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] : عد لحديث كذا وكذا ، فعاد له ، فقال =لـه=: عد لحديث كذا وكذا فعاد له • فقال =له= : ما أدري أعرفت حديثي كله وأنكرت هذا ؟ أم أنكرت حديثي كله وعرفت هذا ؟ فقال له ابـن عبـاس [رضي الله تعالى عنهما] : إنا كنا نحدث عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه

وسلم - إذ لم يكن يكذب عليه ، فلما ركب الناس الصــعب والذلولَ تركنا الحديث عنه م - ١/١١٠ •

وعنه -رضي الله تعالى عنه- قال: إنما كنا نحفظ الحديث والحديث يحفظ عن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فأما إذا ركبتم كل صعب وذلول فهيهــات ! م - ١/١١٠ •

تەرجەمە :

ئــەم دوو ئەثەرە يەكێكن • طاووس ئەڵێ : ئەمە - يەعنی بوشەيری بنی كەعب - هاتە لای ئيبنوعەباس [رضي الله تعالى عنهما] دەستی كـرد بــە حەديث ريوايەتكردن بۆی ، ئيبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما] پێی فەرموو : ئيعادەی فلانوفلان حــەديث بكـــەرەوە ، ئــەويش بـۆی ئيعادەكردوە • فەرمووی : عەودەتكەرەوە بۆ ئەو حەديثەو ئەو حەديثە • بوشەير عەرزیكرد : نازانم هەموو حەديثێكی من ئەزانی كە حەديثەو تەنها ئەم حەديثە ئينكار ئەكەی ؟ يا هەر ئەمەت لێ مەعلوومەو ئينكاری ئەوانی تر ئەكەی ؟ ئيبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - فەرمووی : ئێمە لـــە پێغەمەرەوە - صلى الله تعالى عليه وسلم - حەديثمان ريوايەت ئەكرد كـە درۆی بە دەمەوە نەدەكرا ، ئەمما كە خەڵق ســـواری هەموو وشترێـكی تەعليمدراوو تەعليمنەدراو بوون ، يەعنی موبالاتيان نـەكـرد بە حەديثی راستو درۆ ، ئێمە تەركی ريوايەتمان كرد لە پێغەمەرەوە - صلى الله تعالى عليــە وســـــلم - •

لە حەديثەكەی ترا ئەفەرموێ : ئێمە لە ومختێكا لە پێغەمەرەوە -صلى الله تعالى عليه وسلم - حەديث حيفظ ئەكراو درۆی تێكەڵ نەئەكرا حەدیثمان حيفظ ئەكرد • ئەمما كە خەڵق سواری هەموو تەعليمدراوو تەعليمنەدراوێ بوون هەيهات كە ئێمە حەديث حيفظ بكەينو ريوايەتی بكەين ! يـەعنی

خەڵق حەدیث هەڵبەستن و ئەڵێن : ئیبنوعەباس لە پێغەمەرەوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ریوایەتی کردوە !

١٤/٣٥٤ ـ عن مجاهد قال : جاء بشير العدوي إلى ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] فجعل يحدث ويقول : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فجعل ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] لا يأذن لحديثه ولا ينظر إليه فقال : يا ابن عباس ما لي لا أراك تسمع لحديثي ؟ أحدثك عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ولا تسمع ؟ فقال ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] : إنا كنا مرة إذا سمعنا رجلا يقول قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ابتدرته أبصارنا وأصغينا إليه بآذاننا . فلما ركب الناس الصعب والذلول لم نأخذ من الناس إلا مانعرف م ـ ١/١١٠ .

تەرجەمە :

ئەمەیش هـەر حەدیثـەکـانی پێشووە ، ئەوەندە هەیە ئـەم لـە موجاهیدەوەیـە . ئەفەرموێ : بوشەیری عەدەویی هاتە خزمەت ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ دەستی پێکرد : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ فەرمووی ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی ... ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ هیچ گوێی نەدەدایە حەدیثەکەی ، بوشەیر وتی : ئەی ئیبنوعەباس بۆچی ناتبینم کە گوێ بدەیتـە حەدیثەکەم ؟ من لـە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حەدیثت بۆ ئەخوێنمەوەو کەچی گوێی نادەیتێ ؟ ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : ئێمـە وابووین ئەگەر دەفعەیێ لە پیاوێکمان ببیستایە بڵێ کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی ، جێبەجێ هـەمـوو چاومان ئەکردە ئـەو کەسەو گوێمان رائەگرت بۆ حەدیثەکەی ، کە خەڵق سواری تەعلیم دراوو

تەعلیمنەدراو بوون غەیری حەدیثێ کە لێمان مەعلوومە کە راســـتە هیچ حەدیثێ لە خەڵق وەرناگرین •

۱۵/۳۵۵ ـ عبدالله بن زهير عن =ابن= أبي مليكة [قاضي ابن الزبير ـ رضي الله تعالى عنهم ـ] قال : كتبت إلى ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] أسأله أن يكتب لي كتابا ويخفي عني • فقال : ولد ناصح أنا أختار لـــه الأمور اختيارا وأخفي عنه • قال : فدعا بقضاء علي ـ رضي الله تعالى عنه ـ فجعل يكتب =منه= أشياء ويمر به الشيء فيقول : والله ما قضى بهذا علي إلا أن يكون ضل م ـ ۱۱۱/۱ •

تەرجەمە :

ئیبنوئەبیمولەیکە وتی : نووسیم بۆ لای ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهم ـ لێمطەلەبکرد کە بەعزێ شتم لە ئەحادیثو ئاثار بۆ بنووسێ ، ئەوی کە شوبهەی تیایەو نەشری موضیڕە لێمبشارێتەوەو بۆم نەنووسێ ، تا بلاونەبێتەوە بە ناو خەڵقا بەوە زەرەر بە عەقیدەیان بگا • ئیبنوعەبـاس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : کە ئیبنومولەیکە وەلەدێکی ناصیحـە کە ئیحتیاط ئەکا لە نەشری شتێ کە زەرەری بێ بۆ خەڵق • بەعزێ شـتی بۆ ئینتیخاب ئەکەمو بۆی ئەنووسم ، بەعزێکیشی لێ ئەشارمـەوە بـۆی نانووسم •

عەبدوڵلای بنی زوهەیر ئەڵێ : ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەو کتێبەی کە حوکمی ئیمامی عەلی ـ رضي الله تعالى عنه ـی تیا نووسرابوو هێنایو دەستی بە نووسینی بەعزێ شت لەو کتێبە کرد ، بە لای بەعزێ شتا رائەبورد ئەیفەرموو : وەڵلاهی ئیمامی عـــەلی قەط حـوکمـی بەمە نەکردوە ، مەگەر رێی ونکردبێو لە حەق لایدابێ •

لـە بەعزێ نوسخەی موسلیما لـە بـاتی (أخْفي) و (يُخْفي) (أحْفي) و(يُحْفي) نووسراوە - بە حێی بێ نوقطە- یەعنی ئیمساکی بەعزێ حەدیثم لێ بکە هەمووم بۆ مەنووسە ، ئەوانەی کە لازم بێ بـۆم بنووسە ، شتی بێ فائیدە یا موضیرِم بۆ مەنووسە (من النووي)• حوکمی ئـەم ئەثەرە وایە کـە :

١ - نەشری ئەشیای موضیرِە لە ناو خەڵقا چاك نیە ، حەتتا نـەك لـە جاهیل ، لە عالمیش شاردنەوەی باشە ، خوصووصەن لـە عـالمێ کە دینی بە دنیا ئەفرۆشێ •

٢ - مەسئەلەیێ لە ئینسان پرسرا بە قەد مەسئەلەکە لازمە جواب بدرێتەوە

٣ - عیلم نابێ لە ئەهلی کەتم بکرێ •

٤ - سوئال لە شتی بێ لوزووم وە یا موضیرِ زەرەری هەیە •

١٦/٣٥٦ - عن طاووس [التابعي الزاهد الصالح] قال : أتي ابن‌عباس [رضي الله تعالى عنهما] بكتاب فيه قضاء عليّ - رضي الله تعالى عنه - فمحاه إلا قدر ، وأشار سفيان بن عيينة بذراعه م - ١/١١١ •

تەرجەمە :

کتێبێ کە حوکمی ئیمامی عەلی - رضي الله تعالى عنه -ی تیـــــا نووسرابوو هێنرایە لای ئیبنوعەباس [رضي الله تعالى عنهما] ئیبنوعەباس هەمووی مەحو کردەوە ئیللا بە قەدەر [وەکو طۆمار بوە] سوفیانی بنـی عویەینە کە راویی حەدیثەکەیە ئیشارەتی ئەلای بازووی خۆی کرد ، یەعنی بەقەدەر ذیراعێکی هێشتەوەو مەحوی نەکردەوە •

ئەگەیێنێ مەحوی شتی موضیرِ شتێکی باشە ، هێشتنەوەی مووجیبی فیتنەیە •

أبو إسحاق قال : لما أحدثوا تلك الأشياء بعد علي – رضي الله تعالى عنه – قال رجل : من أصحاب عليّ : قاتلهم الله أي علــم أفســدوا !؟ م – ١/١١٢ •

تەرجەمە :

ئەوانەی خۆیان بە شیعەی ئیمامی عەلی ئەزانن کە ئەو شــتانەیان ئیحداث کردو تێکەڵیان کرد بە قسەی ئیمامی عەلی – رضي الله تعالى عنه – ئیسنادیان دایە ئەلای ئەو کە ئێستە مەذهەبو ئایینی شیعەیە ، یەکێ لــە ئەصحابی ئیمامی عەلی – رضي الله تعالى عنهما – فەرمووی : بە لەعنەت بن چ عیلمێکی باشو گەورەیان تێك دا !؟

١ – مەذهەبی شیعە هەرچی موخالیفی مەذهەبی ئەهلی سوننەت بــێ هەمووی درۆیە بە دەم ئیمامی عەلییەوە هەڵبەستراوە •

٢ – لەعنی ئەهلی بیدعەت بە بێ تەعیینی شەخص دروستە •

٣ – گۆڕینی حوکمی شەرعیی حەرامە •

١٧/٣٥٧ (عن محمد بن سيرين قــال : إن هــذا العلم ديـن"): ئـەم عیلمە دینــە (فانظروا) : تێفکرن (عمن تأخـذون دينكـم) : کـە دینی خۆتان لە کێ ئەخذ ئەکەن ؟ یەعنی ئیعتیماد مەدەنە سەر قسەی هەموو کەسێ ، دینی ، عیلمی بە قووەت نەبێ عیلمی لێ فێر مەبن م – ١/١١٧ •

١٨/٣٥٨ – وعنه لم يكونوا يسألون عن الإسناد ، فلما وقعت الفتنة قــالـوا : سمّوا لنا رجالكم ، فَيُنْظَر إلى أهل السنة فيؤخذ حديثهم ، وينظر إلى أهل البدع فلا يؤخذ حديثهم م – ١/١١٧ •

تەرجەمە :

لەوەپێش لە ئیسنادیان نەدەپرسییەوە [نەیانەوت : ئەم حەدیثەت لــە

کێ بیستوه ؟ چونکه له حەدیثا درۆکردن نەبوو] که فیتنه هەڵسا له بەینی خەڵقا [دەستکرا به شەڕو شۆڕ ، هەر فیرقەیێ بۆ مەنفەعەتی خۆی دەستی کرد به حەدیثی درۆ هەڵبەستن] عولەمای دین به راویەکانیان ئەوت : ناوی ئەو پیاوانه بەرن که حەدیثیان لێ ریوایەیەت ئەکەن تا تێفکرێ که راویەکەی له ئەهلی سوننەته تا حەدیثەکەی قەبووڵبکرێ ، یا ئەهلی بیدعەته کـــــه حەدیثەکەی لێ قەبووڵ نەکرێ ٠

[ئێسته پێی ناوێ له ئیسناد بپرسرێتەوه ؛ چونکه ئەحادیث له طەرەفـــی عولەمای حەدیثەوه ـ خوا موکافاتیان بداتەوه ـ له کەو دراوه ، هیچ مرۆرو زیزانەی تیا نەماوه ، ئەوی لازم بێ بۆ ئێمەمانان ریوایەتکردنه لـه کتێبی موعتەبەری ئەئیممەی موعتەبەرەوه وەك کوتوبی سیتته ٠ موسنەدی ئیمامی ئەحمەد ، موەططەئی ئیمامی مالیكو سائیره ـ رضي الله تعالى عن مدونيها ـ تەنها له خوصووصی حەدیثا ، نەك له ئەخلاقا لازمه ئینسان له کتێبی وەعظو نەصیحەتو حیکایەو کتێبی صۆفییه ئیحتیاط بکا ، به تەحقیقی بگەیێنێ ، ئەمجا بڵێ (قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ)به ئێمەمانانیش تەحقیق ناکرێ ، که وابوو هەروا چاکه که هەر لەو کتێبانه نەقڵی حەدیـث بکەین ٠ له کتێبی صۆفییه ـ شکر الله سعيهم ـ هەر ئەخلاق فێر ببین ، حەدیثیان لێ ریوایەت نەکەین] ٠

۳٥۹/۱۹ ـ عەبدوڵڵای بنی موبارەك ئەڵێ : ئیسناد له دینه ، ئەگەر ئیسناد نەبوایه هەرکەسێ چی هەوەس هێنا ئەیوت م ـ ۱۲۱/۱ ٠

۳٦۰/۲۰ ـ ئیبراهیمـی بنـی عیســـای طالەقانیی ئەفەرموێ : بـه عەبدوڵڵای بنی موبارەکم وت : ئەو حەدیثەی که ئەڵێ : له چاکەی دوای چاکەیه که لەگەڵ نوێژی خۆتا نوێژیش بۆ دایكو باوکت بکەی ، لەگەڵ رۆژووی خۆتا رۆژوویان بۆ بگری ٠٠٠ عەبدوڵڵا فـــەرمووی : ئـەم

حەدیثەت لە کێ بیستوە ؟ وتم : لە شەهابی بنی هیراش • فـەرمـووی :
موعتەبەرە وثووقی پێ ئەکرێ • ئەو لە کێی ریوایەت کردوە ؟ وتم : لـە
حەججاجی بنی دینارەوە • فەرمووی ثیقەیە بڕوای پێ ئەکرێ• فەرمووی :
ئـەو لـە کێوە ؟ وتم : وتی : لـە پێغەمەر – صلی الله تعـالی علیه وسلم –
فەرمووی • عەبدوڵڵا فەرمووی : یا ئەبائیسحاق [کونیەی ئیبراهیمە]
لـە بەینی حەججاجی بنی دیناراو پێغەمەر – صلی الله تعالی علیه وسلم –ا
چەند بیابان هەیە کە چەند وشتر تیایا ملی ئەشکێ [یەعنی ئێشتا ئینسان
نایگاتێ ؛ چونکی حەججاج تابیعی تابیعینە ، هیچ نەبێ لـە بـەینی ئـەوو
پێغەمەرا – صلی الله تعالی علیه وسلم – ئەبێ تابیعیێك بێ کە حەججاج
لێی ریوایەت کردوە ، لە بەینی ئەو تابیعییەو پێغەمەریشا – صلی الله تعالی
علیه وسلم – ئەبێ صەحابیێك بێ کە ئەو تابیعییە لێی ریوایەت کـردوە ،
صەحابییەکەیش لە پێغەمەر – صلی الله تعالی علیه وسـلم – خۆ ئـەگـەر
حەججاج لە تابیعی تابیعی بیستبێ ئەویش لە یەکێکی تر ، ئەویش لـــە
تابیعیی ئەو تابیعییەیش لە تابیعیێکی تر ، ئەمجا ئەو لە صـەحابە ، ئـەو
صەحابەیش ئیحتیمالی هەیە لە صەحابەیێکی تر••• بەم نەوعە حیســـابە
بکرێ حەددو حیسابی واسیطە ناکرێ ! (بناء علیـه) تەحقیقی صیححەتی
ئەو حەدیثە زۆر موشکیلە] ئەمما شك لە صەدەقەدا نیە کە بۆیان بکرێ
[لە زەکاتایە] م ١/١٢٣ •

مەعنای ئەمە کە لە صەدەقەدا خیلاف نیە ، یەعنی ئەم حەدیثە ئەگەر
لە پێش صەحابییەوە یەکێ تەرك کرابێ مەقطوعە ، ئەگەر زیاتـر تـەرك
کرابێ موعضیلە ، هەرکامێکیان بێ نابێ بە حوججەت ، ئەمما خیلافی عولەما
نیە لەمەدا کە دروستە صەدەقەی بۆ بکرێ • لە نوێژو رۆژووا بۆ مـردوو
خیلاف هەیە کە پێی ئەگا یا نا ؟ مەذهەبی شافیعیی‌و جومهووری عولـەما

وایە رۆژوو ئەگەر واجب بێ‌و مردوەکە لە وەختی خۆیا نەیگرتبێ ئەگەر وەلییەکەی ، یا کەسێکی تر بە ئیذنی ئەو بۆی بگرێتەوە ، لای قـــەولی مەشهووری شافیعیی دروست نیە • فەقەط بە قەولێکی تری کە ئەصحابی موتەئەخخیرینی شافیعیی تەصحیحی ئەو قەولەیان کردوە دروستە (إن شاء الله) لە بەحثی صەوما بێت • قورئان بۆ خوێننشی لای شافیعی ثـەوابی ناگا بە مردوەکە ، لای بەعزێ ئەصحابی پێی ئەگا •

چەند جەماعەتێ لە عولەما فەرموویانە : مردوو ثـەوابـی هـەموو عیبادەتی پێ ئەگا ، نوێژ بێ ، رۆژوو بێ ، قورئان خوێنن بێ ••• هەرچی‌بێ بێ فەرقی نیە • عەطای بنی ئەبی رەباح‌و ، ئیســـحاقی بنـی راهەوەی وتوویانە : دروستە نوێژی بۆبکرێ• ئەبو سەعد لە ئەصحابی موتەئەخخیرینی شافیعیی ئیختیاری ئەوەی کردوە • ئەبومحەمەدی بەغەویی وتـوویەتی : دوور نیە کە لە باتی کوللی نوێژێ موددێ طەعامی بۆ بدا • فەقەط ئـەم مەذهەبانە هەموو زەعیفن قیاسیان لە دۆعاو صەدەقەو حەج کردوە• دەلیلی شافیعیی ـ رضـي الله تعـــالی عنـــه ـ ئایەتی (وأن لیس للإنســـان إلا ماسعی)[1]یە • هەم حەدیثی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کـە فەرموویەتی : بەنی ئادەم کە مرد غەیری سێ شت هەموو عەمەلی ئەبڕێتەوە• ئەو سێ شتە : صەدەقەی جارییە کە وەقفە • عیلمێکە کە لە دوای مردنی خەڵق نەفعی لێ ببینێ • وەلەدێکی صالیح کە دۆعای بۆ بکا • نەوەویی •

[فەقەط لای من ـ کە هیچ نازانم ـ قیاس بابێکی واسیعە ، فەضل‌و رەحمەتی خوا گەلێ لەوە واسیعترە ، بێ حەددو پایانە • قەرزدانەوە بـۆ زیندوو ، هیبەو تەملیکی ماڵ بەزیندوو بۆ دروســـتە ؟ هیبەی ثـەوابی عیبادەت بە مردوو بۆ دروســـــت نیە ؟ دەرحەقی رۆژووبۆگرتنی لـــە

(١) النجـــم / ٣٩ .

(صوم)ا ، صەدەقەبۆکردنی لە زەکاتا ، حەج بۆکردنی لە حەجا ئەحادیثی صەحیحە هەیە • هەریەك لە بەحثی خۆیا (إن شاء الله) ذیـکر ئەکـرێ • عیبادەتو ئیحسانی تر لەمانە چ فەرقێکی هەیە ؟ (والله أعلم) رەشید]•

٣٦١/٢١ ـ عەبدوڵلای بنی موبارەك [رحمه الله تعالى] بە ئاشکرا لەناو خەڵقا ئەیفەرموو : حەدیثی عەمری بنی ثابیت تەرك بکەن ؛ چونکە جوێنی بە سەلەف ئـەدا •

عەدالەت شەرتە بۆ صیحەتی ریوایەت ، حەدیثی فاسق موعتەبـەر نیـە م ـ ١/١٢٤ •

٣٦٢/٢٢ ـ ئەبوعەقیل کە طەلەبەی بوهەییەیە [ژنێکە لـە حەزرەتی عایشەوە ، ئەبوعەقیلیش لەوەوە ریوایەت ئەکا] =ئەڵێ= : لای قـاسمی کوڕی عوبەیدوڵلای کوڕی ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنهم ـ و کوڕی ئوممو عەبدوڵلای کچی قاسمی کوڕی محەمەدی کوڕی ئەبوبەکری صەدیق رضي الله تعالى عنهم ـ ئەو قاسمە لە باوکەوە ئەچێتەوە سەر ئیمامی عومەر، لە دایکەوە سەر ئیمامی صەدیق ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] لای ئەوو لای یەحیای بنی سەعید [یەعنی ئیبنولقەططان] دانیشتبووم ، یەحیا بە قاسمی وت : (یا أبا محمد) قەبیحە لە ئینسانی وەکوو تۆو زۆر گـــەورەیە کـە شتێکت لەم دینە لێ‌بپرسرێ‌و لەو شتە عیلمت لەلا نەبێ‌و فەرەج‌و فەرەجێکت لە لا نەبێ ! قاسم فەرمووی : لەبەر چی ؟ یەحیا فەرمووی : چونکی کوڕی دوو ئیمامی رێی هیدایەتی کە عومەرو ئەبوبەکرە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قاسم فەرمووی : وەڵلاهی لەوە گەلێ قەبیحترە لای کەسێ کە لە خواوە ـ عز وجل ـ عەقلی پێ‌ئیحسان کرابێ کە بە بێ عیلم قسە بکەم ، یـا لە غەیری پیاوی مەوثووق عیلم فێربیم• عەقیل وتی: یەحیا سکووتی کرد جوابی قاسمی نەدایەوە • یەعنی قسەی قاسمی لە لا موعتەبەر بوو •

لە ریوایەتێکی ترا کە هەر لە عەقیلەوەیە ئەڵێ : کوڕێکی عەبدوڵڵای بنی عومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ شتێکیان لێ پرسی‌و لەو شتەدا عیلمی لە لا نەبوو • ئەو وەختە یەحیای بنی سەعیدی قەططان پێی‌وت : لە تۆوە زۆر گەورەیە کە کوڕی دوو ئیمـامی ڕێگـەی هیدایەتی‌و شتێکت لـێ بپرسرێ‌و لەوەدا مەعلووماتت نەبێ ! قاسم فەرمووی : لەوە وەڵڵاهی گەلێ گەورەترە لە لای خواو لای ئەو کەسە کە لە طەرەفی خواوە عـەقڵی پێ ئیحسان کرابێ کە بە بێ عیلم قسە بکەم یا لە غەیری مەوثووق ریـوایەت بکەم • عەقیل خۆی لای یەحیاو قاسم بوو کە یەحیا ئەوەی پێ وت‌و قاسم جـوابی دایـەوە •

موسلیم تەفسیری دوو ئیمامی هیدایەت بە عەبدوڵڵای ئیبنی عومەرو عومەر ئەکاتەوە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لەگەڵ پێشووا مونافاتـی نیـە م ـ ١/١٢٥ ـ ١٢٧ •

یەحیای بنی سەعید ئەفەرموێ : لە سوفیانی ثەوریی‌و لە شوعبەو لە ئیمامی مالیك‌و سوفیانی بنی عویەینەم پرسیـــی وتم : پیاوێ لە حـەدیثا حیفظی بە قووەت نیەو ظەریف تەثبیتی حەدیثەکەی ناکـا ئـایـا دروستە کە لێیان پرسیم بڵێم : ئەو کەسە بێ دیقەتە ؟ فەرموویان : خەبەری لێ بدە کە بێ دیقەتە م ـ ١/١٢٧ •

حەدیثی شەهریان پرسی لە ئیبنوعەون ، وتی : شەهریان داوەتە بەر تێزەی زمان ، شەهریان داوەتە بەر تێزەی زمان • یەعنی خـەڵق طـەعنیان لێ‌داوەو حەدیثی موعتەبەر نیە • فەقەط لە پاشا تەوثیـق‌کـراوە ، ئـەوەی ئیسناددراوەتە ئەلای کە وتوویانە جانطای رەفیقی خۆی دزیوە •• درۆیە•

(هذا القدر في الكذابين في الحديث كاف وواف) ئینسان لازمە لە (قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ)ا زۆر بـە ئیحتیاطو بــە دیقـــەت بـێ •

٣٦٣/٢٣ - وقال ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] كونوا ربـانيين حلماء فقهاء علماء • ويقال : الرباني الذي يربي الناس بصغار العلم قبـل كبـــاره خ - ١/١٦٥ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - لە تەفســیری (کـــونــوا ربانيين)ا[1] فەرموویەتی : حەلیم بن ، فەقیهـ بن • عالم بن • یـەعنـی (ربانيين) مەنسووب بن ئەلای (رەب) کە ذاتی بارییە - عز وجل -•

بەعزێ لە عولەما وتوویانە : مەعنای (ربانيين) ئەوەیە کە تەربییەی خەلق ئەکا بە عیلمی بوچووك لە پێش عیلمی گەورەدا بە تەدریج تەعلیم و تەربییەی خەلق ئەکا لە عیلما ، لە پێشا عیلمی سووکیان فێر ئەکا ، لە دوایا عیلمی قورس • وردە ، وردە خەلق ئەکەن بە عالم ، ئەگەر وا نـەکـرێ کەس فێری عیلم نابێ •

٣٦٤/٢٤ - عن ابي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : بينما النبـي -صلى الله تعالى عليه وسلم- [جالس] في مجلس يحدث القوم جاءه أعرابي فقال : متى الساعة ؟ فمضى رسول الله - صلى الله تعالى عليـه وســـلم - يحدث • فقال بعض القوم : سمع ما قال فكره ما قال • وقال بعضهم : بل لم يسمع • حتى إذا قضى حديثه قال : أين أُراه السائل عن الساعة ؟ قـال : ها أنا يارسول الله • قـال : فإذا ضيعت الأمانة فانتظر الساعة • قـال : كيف إضـاعتهـا ؟ قـال : إذا وسـد الأمر الى غير أهلـه فانتظـر الســـاعة ح - ١/١٥١ •

---

(١) آل عمـــران / ٧٩ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەڵێ : وەختێ کە پێغـەمـەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە مەجلیسێکا تەشریفی دانیشتبوو قســەی بۆ خەڵق ئەفەرموو ، عەرەبێکی بەرِرانیی هات وتی : کـــەی قیـامـەت هەڵەستێ ؟ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە حەدیثەکەیا دەوامی فەرموو ، قەطعی نەکرد ، بەعزێ لە خەڵقەکە وتیان : گـوێـی لێ بـــوو سوئالەکەی پێ ناخۆش =بوو= یەعنی بۆیە جوابی نەدایەوە . بەعزێکیان وتیان : خەیر گوێی لێ نەبوو . تا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموودەکەی خۆی تەواوکرد ئەمجا فەرمووی : لە کوێیە [محەمەدی بنی فلەیح ئەڵێ :] وا بزانم کە فەرمووی : ئەوی لە ساعەتی پرسیی ، لە کوێیە ؟ عەرەبەکە وتی : ئەوی لە ساعەتی پرسیی منم (یا رسول الله) پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەروەختێ ئـەمـانەت ضائیع کرا موتتەظیری قیامەت بە . عەرەبەکە وتی : ضایعکردنی ئەمانەت چۆن ئەبێ ؟ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە ئیش بە نائەهل سپێررا موتتەظیری ساعەت بە .

(١) ئەم حەدیثە موعجیزەیێکی گەورەیە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خەبەری لێداوە . ئەمانەت دەمێکە بە ضائیع دراوە ، ئیش هەمووی دراوەتە دەست نائەهل ، ئێستەیش هەروایە . هەموو ئیشـــی گەورە گەورەی میللەت کامیان بەدەست ئەهلەوەیە ؟

(٢) کەسێ کە قسەی کرد قسەبڕینی چاك نیە ، ئەوی کە لە وەختی قسەکردنیا شتی لێ بپرسێ بۆی هەیە کە جـوابی کـــەس نەداتەوە تـا قسەکەی تەواو ئەکا .

(٣) ئیش هەر ئەبێ بە دانـا بســـپێرریێ • «گۆشت بۆ قەصـاب ، نان بۆ نانەوا » •

ئوبەییی بنی کەعب ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئـەفـەرموێ : عیلم بـە راحەتی جیسم دەست ناخرێ م ـ ٣٠٨/٣ •

٢٥/٣٦٥ ـ عبدالله بن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أخبر أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بعث بكتابه رجلا وأمره أن يدفعه إلى عظيم البحرين [المنذر بن ساوي] فـدفعـه عظيم البحـرين إلى كسـرى [خوسرەوی پەروێزی بنی هورمز] فلما قـرأه مزّقه [قـال الزهري :] فحسبت أن ابن المسيب قال : فدعا عليهم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أن يمزقوا كل ممزّق [فقتله ابنه شيرويه ، وفتح بلاده عمـر الفاروق ـ رضي الله تعالى عنه ـ وقسم غنائمه] ح ـ ١٦٠/١ •

تەرجەمە :

[ئیحتیمالی هەیە کە موکەڕەر بێ ، شایەد لە جێیێکی ترا نووسرابێ ، لێرە مەینووسن] •

عەبدوڵلای بنی عەباس ـ رضي الله تـعالى عنه ـ ئەفەرمـوێ : کـە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کاغەزێکی نووسیی دای بە پیاوێ ، ئەمری پێ فەرموو کە بیدا بە گەورەی بەحرەین کە ناوی مونذیرە، ئەویش کاغەزەکەی نارد بۆ کیسرا ، کە خوسرەوی پەروێز بـوو • خـوسـرەو کاغەزەکەی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـی خوێندەوە پـارچـە ـ پارچەی کرد • ئیبنوشەهاب ئەڵێ : ظەننم وایە کە ئیبنولموسەییب وتـی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دۆعای لێکردن فەرمووی : کـــە ئەوانیش بە هەموو رەنگێ پارچە ـ پارچە ببن • بە موعجیزەی پێغەمـەر

ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ شێرۆی کوڕی خۆی کوشتی ، بیلادی لـە طەرەفی حەزرەتی فارووقی ئەکبەرەوە ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەتح کرا ، خەزێنەو تاجو تەختی لە بەینی لەشکری ئیسلاما تەقسیم کرا •

[فەقەط حەزرەتی فارووق ـ رضي الله تعالی عنه ـ لە نانو خوێ ، یـا نانو زەیتوونو ، لە جبەی پینەپیناویی زیاد نەکرد ، بـە دنـیا مـەغروور نەبوو ، لە ڕوهدو تەقوای خۆی وازی نەهێنا !] •

موناسەبەی ئەم حەدیثە بە عیلم چونکە دەعوەتە بۆ ڕێی ئاخیرەتو هیـدایـەت •

٢٦/٣٦٦ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالی عنه ـ قال : کتب النبي ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کتابا أو أراد [الشاك • أنس] أن یکتب ، فقیل له : إنهم لا یقرؤن کتابا إلا مختوما ، فاتخذ خاتما من فضة نَقْشُـهُ محمـــد رسول الله ، کأني =أنظر= إلی بیاضه في یده [قال شعبة :] فقلت لقتادة : من قال نقشه محمد رسول الله ؟ قال : أنس ح ـ ١/١٦١ ، م ـ ٨/٤٠٤ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسـلم ـ کاغەزێکی نوسیی ، یا ئیرادەی فەرموو کـە بینووسێ [الشاك ، أنس] عەرزی‌کرا : کە ئەوان [یەعنی رۆم یا عەجەم] کاغەزی مۆرنەکراو ناخوێننەوە • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ مۆرێکی لە زیو دروست‌کرد ، نەقشی (محمد رسول الله) بوو (کأنه) تەماشـای سپێتیی زیوەکەی ئەکەم کە لە دەستیابوو ، شوعبە ئەڵێ ؛ لە قەتادەم بیست کێ وتی نەقشەکەی (محمد رسول الله) بوو ؟ قەتادە وتی : ئەنەس ـ رضي الله تعالی عنه ـ وتی •

خيطاب لەگەڵ کەسێکا ئەبێ ریعایەتی عادات و عەنعەنەی ئەو ئەسەی تیا بـــکرێ •

سوننەتە ئینسان مۆری ببێ ، لە زیویش بێ •

جەلیســـی پیاوی گەورە لازمە لەسەری کە ئیرائەی مـەصلەحەتی گەورەکەی بکا ، گەورەیش کە قسەی بچووکـی خـۆی بە مەصلەحەت زانیی قسەکەی لە ئەرز نەدا ، بە گوێی بکـا •

طەلەبە کە ئیشکالێکی بوو حەللی لە مامۆستاکەی بپرسێ ، ئەویش بۆی حەل بکـا •

دەعوەت ئەلای ئەحسەنی طەریق بە طەریقی ئەحسەن بێ •

کاغەز ، خەبەری واحید موفیدی (علم الیقین)ە ، تەوثیقی کاغەز و ئەمر بە مۆری ذاتیی لازمە بە عەلامەتێکی فاریقە ، وەکوو ئیمضا لازمە ، تـا مەعلووم بێ کە کاغەزی ئەو کەسەیە کە ناردوویەتی •

٣٦٧/٢٧ – عن أبي واقد الليثي [الحرث بن مالك ، أو ابن عـوف الصحابي – رضي الله تعالى عنه –] إن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـــه وسلم ـ بينما هو جالس في المسجد والناس معه • إذ أقبل ثلاثة نفر ، فأقبل اثنان إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ، وذهب واحد ، قال : فوقفا على رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – ، فأما أحدهما فرأى فرجة في الحلقة فجلس فيها • وأما الآخر فجلس خلفهم • وأما الثالث فأدبر ذاهبا فلما فرغ رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [مما كان مشتغلا به من تعليم القرآن أو العلم أو الذكر أو الخطبة] قال : ألا أخبركم عن النفر الثلاثة ؟ أما أحدهم فأوى [بقصر الهمزة] إلى الله تعالى فآواه الله [بالمد • أي جازاه بأن ضمه إلى رحمته] إليه • وأما الآخر فاستحيا ، فاستحيا

الله منه • وأما الآخر فأعرض فأعرض الله عنه ح - ١/١٦١ ، م-٨/٤٧٨ ، ت ، ن •

تەرجەمە :

ئەبوواقیدی لەیثیی - رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی لە مزگەوتا دانیشتبوو ، خەڵقیش لە خزمەتیا بوون تەعلیمی ئەکردن ، سێ کەس هاتن ، دوانیان روویان کردە لای پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەسەر حەلقەی ئەصحابی کیراما راوەستان ، یەکێکیان لە حەلقەکەدا کەلەبەرێکی دۆزییەوە تیا دانیشت ، ئەوی تریان لە پشت حەلقەکەوە دانیشت ، سێیەمیان پشتی هەلکردو رۆیی، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە لەوەی پێوە مـەشـغوول بوو بوەوە فەرمووی : خەبەرتان بدەمێ لەم سێ کەسە ؟ یەکێکیان پەنای بردە بەر خوا خوایش پەنای دا [یەعنی لە حەلقەکەدا جێی دۆزییەوە تیا دانیشت] ئـەوی تریان حەیای کرد [لە خواو پێغەمەری‌و ئەصحاب یەعنی خەڵقی نەخستە زەحمەتەوە کە لە حەلقەکە بخزێ‌و نارەحەتیان بکا] خوایش حەیای لەو کرد [یەعنی رەحمی پێ کردو موکافاتی دایەوە] ئەوی سێیەمیان رووی لە خوا وەرگێڕا خوایش رووی لەو وەرگێڕا [یەعنی خواگیر بوو لە ئەجر مەحرووم بوو] •

ئینسان بەلای حەلقەی ذیکرا رابورد ئەگەر جێی دەسـت کـەوت سوننەتە بچێتە ناویانەوە ، ئەگەر جێی دەست نەکەوت خۆی لە بەرەکەتی مەحرووم نەکا لە نزیکەوە دانیشێ‌و لە بەرەکەتی موستەفید بێ ، ئەگەر ئیعراضی لێ بنێ موستەحەقی ذەم ئەبێ ، دروستە لـەو خوصـووصـەوە غەیبەتی بکرێ •

٣٦٨/٢٨ - عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - [قال : سـمعت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يخطب بعرفات ح-٣/٢٣٢ ت، ن، جه] أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - خطب الناس يوم النحر فقال: يا أيها الناس أي يوم هذا ؟ قالوا : يوم حرام • قال : فأي بلد هـذا ؟ قالوا : بلد حرام • قال : فأي شهر هذا ؟ قالوا : شهر حرام • قال : فإن دماءكم وأموالكم وأعراضكم عليكم حرام كحرمة يومكم هذا في بلـدكـم هذا ، في شهركم هذا • فأعادها مرارا • ثم رفع رأسه فقال : اللهـم هـل بلغت ؟ قال ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - : فوالذي نفسي بيده إنها لوصيته إلى أمته ، فليبلغ الشاهد الغائب ، لا ترجعوا بعدي كفارا يضرب بعضكم رقاب بعض ح - ٣/٢٣٠ ، ت •

تەرجەمە :

لە ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنه ـوە ریوایەتە کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - رۆژی جـەژنـی قوربان [لە عەرەفاتـا • أخـری] خوطبەی خوێن ، فەرمووی : ئەی ئینسانان ئەمڕۆ چ رۆژێکـە ؟ وتیان : رۆژێکی حـەرامە • فەرمووی : ئـەم شـارە چ شـــارێکە ؟ وتیـان : بەلدەی حەرامە • فەرمووی : ئەم مانگە چ مانگێکە ؟ وتیان : مـانـگی حەرامە • فەرمووی : خوێنتان ، ماڵتان ، عیرضتان لەسەر ئێوە حەرامـە هەر وەکوو ئەم رۆژە حەرامە لەم شارەدا لەم مانگەدا • چەند دەفعە ئەمەی تیکرارفەرمووەوە • لە پاشا سەری هەڵبڕی [یەعنی بۆ ئاسمان] فەرمووی: یارەبی ئایا تەبلیغم کرد ؟ ئیبنوعەباس فەرمووی : قەسەم بەوەی کە نەفسم لە دەستی قودرەتیایە ئەو فەرموودەی وەصیەتی بـــوو بۆ ئـوممەتـی • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : ئەوانەی کـە حـازرن بەوانەی بگەیێنن کە غائیبن • = دوای‌من = مەگەڕێنەوە سەر ئەخلاقی کافران ؛ بەعزێکتان لە گەردنی بەعزێکتان بـدا •

ئەم حەدیثە دەلالەت ئەکا لەسەر ئەمە کە خەبەری واحید مووجیبی عیلمە • خوێنو ماڵو عیرضی کەس بۆ کـەس حەڵاڵ نیـە • کـوشتنی موسوڵمانان بە ناحەق وەکوو کوفر وایە ، بە حەڵاڵ بـزانرێ کوفرێکـی حەقیقیـیە مووجیبی خولوودی ناو جەهەننەمە •

٢٩/٣٦٩ ـ عن أبي بكرة [رضي الله تعالى عنه] ذكر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قعد على بعيره وأمسك إنسان بخطامه ، أو بزمامـه [هما بمعنى] ثم قال : أي يوم هذا ؟ فسكتنا حتى ظننا أنه سيسميه سوى اسمه • قال : أليس يوم النحر ؟ قلنا : بلى • قال : فأي شهر هذا ؟ فسكتنا حتى ظننا أنه سيسميه بغير اسمه • فقال : أليس بذي الحجة ؟ قلنا : بلى• قال : فإن دماءكم وأموالكم وأعراضكم بينكم حرام كحرمة يومكم هذا ، في شهركم هذا ، في بلدكم هذا ، ليبلغ الشاهد الغائب ، فإن الشاهد عسى أن يُبلّغ من هو أوعى له منه ح ـ ١/١٦٢ ، م ـ ٧/١٩٧ ، ن •

تەرجەمە :

ئەبوبەکرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [لە مینادا رۆژی جەژن] لەسەر وشترەکەی دانیشتبوو پیاوێ [ئەبوبەکرە خۆی ، یا بیلال ، یا عومەری کوڕی خاریجە ـ رضـي الله تعالى عنهم ـ] جڵەوی وشترەکەی گرتبوو کە نەبزوێ • لـە دواییـا فەرمووی : ئیمڕۆ چ رۆژێکە ؟ ئەبوبەکرە ئەفەرموێ : هەموو بێدەنـگ بووین ، وا تێگەیین کە بە ناوێکی تر غەیری ناوی خۆی ناوی ئەنـێ • فەرمووی : بۆ رۆژی جەژنی قوربان نیە ؟ وتمان : بەڵێ رۆژی قوربانە• فەرمووی : ئەم مانگە چ مانگێکە ؟ ئێمە هەموو بێـدەنگ بـوویـن • وا تێگەیین کە بە ناوێکی تر ناوی ئەبا • فەرمووی : بۆ (ذي‌الحجە) نیە ؟ وتمان : بەڵێ • فەرمووی : هەروەك چۆن ئەم رۆژە لەم مانگەدا لــەم

شارەدا حەرامە خوێنتان ، ماڵتان ، عیرضتان [بێ وەجهێکی مەشرووع] بۆ یەکتری حەرامە • ئەوانەی کە حازرن تەبلیغی ئەوانە بکەن کە غائیبن ؛ چونکە وا ئەبێ ئەوی حازرە تەبلیغی ئەکا بە یەکێکی غائیب کە لە خۆی بە حیفظو تێگەییوتر بێ •

٣٠/٣٧٠ - وعنه عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال: الزمان قد استدار كهيئته يوم خلق السماوات والأرض ؛ السنة اثنا عشر شهرا ، منها أربعة حرم ، ثلاث متواليات : ذو القعدة ، وذو الحجة ، والمحـــرم ، ورجب مضر الذي بين جمادي وشعبان [ثم قال •] أي شهر هذا؟ قلنا : الله ورسوله أعلم • فسكت حتى ظننا أنه سيسميه بغير اسمه • قـــال : أليس ذا الحجة ؟ قلنا : بلى • قال : أي بلد هذا ؟ قلنا : الله ورسـوله أعلـم • فسكت حتى ظننا أنهسيسميه بغير اسمه • قال : أليس البلدة ؟ قلنـا : بلى • قال : فأي يوم هذا ؟ قلنا : الله ورسوله أعلم • فسكت حتى ظننا أنه سيسميه بغير اسمه • قال : أليس يوم النحر ؟ قلنا : بلى • قـال : فـإن دماءكم ، وأموالكم قال محمد [بن سيرين وأحسبه قال عبدالرحمن بن أبي بكرة] وأعراضكم [وأبشاركم ، ح - ١٧١/١٠] عليكم حرام كحرمة يومكم هذا ، في بلدكم هذا ، في شهركم هذا [ألا هل بلغت ؟ قلنا : نعم• قال : اللهم اشهد ، فليبلغ الشاهد الغائب ؛ فإنه رب مبلغ يبلغه من هـو أوعى له • فكان كذلك • قـال : لا ترجعوا بعـدي كفـارا يضرب بعضكم رقاب بعض [قال عبدالرحمن بن أبي بكرة :] فلما كـان يـــوم حرق ابن الحضرمي حين حرقه جارية بن قدامة ، قال [جارية لجيشـــه] : أشرفوا على أبي بكرة [رضي الله تعالى عنه] فقالوا : هذا أبو بكرة يراك [وما صنعت بابن الحضرمي وأصحابه ، وربما قابلك بكلام أو بســـنان ومهام] قال عبدالرحمن [بن أبي بكرة] فحدثتني أمي عن ابي بكرة أنه قال:

لو دخلوا علي مابَهشتْ بقصبة [أي ما دافعتهم] لأني لا أرى قتال المسلمين، فكيف بسلاح ح - ٣/٢٣٢] خ - ٨/٢٨٨ ، خ - ١٠/١٧١ ، م - ٧/١٩٤ بفرق بينها وأكملها ماكتب هنا] وستلقون ربكم فيسألكم عن أعمالكم ، ألا فلا ترجعوا [ترجعن•م] بعدي ضُلاَّلاً يضرب بعضكم رقاب بعض • ألا ليبلغ الشاهد الغائب فلعل بعض من يبلغه أن يكون أوعى =له= من بعض من سمعه ، وكان محمد إذا ذكره قال : صدق النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - • ثم قـال : ألا هـل بلغت = ألا هل بلغت = ؟ ح-٨/٢٨٨ ، ح-١٠/١٧١ ، ح-٣/٢٣٢ ، م-٧/١٩٢ •

تەرجەمە :

ئەبوبەکرە - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : کە پێغەمەر - صلى الله تعالى علیه وسلم - [ڕۆژی جەژنی قوربان لە مینادا خوطبەی بۆ خـەڵـق خوێن] فەرمووی : زەمان وەکوو ئەو ڕۆژەی کە خـوا خـەلقی ئـەرزو ئاسمانی کرد چۆن بوو وای لێ هاتۆتەوە [قورەیش لە زەمانی جاهیلییەتا تا بیستو پێنج ساڵ کوللی ساڵێ مانگێکیان دواخستوە ، ئەو ساڵە بـوە بە سێنزە مانگ ، ساڵی دەوەمیانیش وەکوو ساڵی ئەووەڵ هێشتۆتەوە لە ساڵی سێیەمینیشا مانگێکیان دواخستوە ، ئەویش بوە بە سێنزە مـانگ ، ساڵی چوارەمیان وەکوو خۆی هێشتۆتەوە •••وهکذا • وەلحاصڵ هـەر بە دوو ساڵ مانگێکیان دواخستوە • یەعنی ئەوەڵ ساڵ سەفەریان کردوە بە موحەڕەم ، سێیەم ساڵیش وەها • چوارەم ساڵ (ربیـع الاول) یـان کردوە بە موحەڕەم ، ساڵی شەشەم (ربیع الآخر) یان کردوە • تا ســاڵی بیستو پێنجەم موحەڕەم هاتۆتەوە جێی خۆی • کە پێغەمەر - صلى الله تعالى علیه وسلم - (حجة الوداع)ی کرد ئەو ســاڵە بوو کە موحـەڕەم هاتبووەوە جێی خۆی] یەعنی موحەڕەم هاتۆتەوە جێی خۆی ، ئیتر نەسییء

نیه ، ساڵ دوانزه مانگه ، یەعنی سێنزه نیه ، لەمەولایش نابێ به سێنزه • لەو دوانزه مانگه چواری شەهری حەرامه که شەڕکردنیان تیا حەرامه ، ئەو چوار مانگه سیانیان یەك له دوای یـەکن : ذولقەعـده ، ذولـحەجه ، موحەڕەم • یەکێکیشیان تەنهایه که رەجەبی موضەره که له بەینی جومادا و شەعبانایه • که وابێ ئەم مانگه چ مانگێکه ؟ وتمان : خواو رەســـــوولی له ئێمه عالمترن ، بێدەنگ بوو ، حەتتا وا تێگەیین که ناوێکی تری لێ ئەنێ • فەرمووی : بۆ ذیلحەجه نیه ؟ وتمان : بەڵێ • فەرمووی : ئەم بەلدەیه چ بەلدەیێکه ؟ وتمان : خـــواو رەسوولی خـــوا له هەموو کەس عالمتره • بێدەنگ بوو حەتتا وا تێگەیین که به ناوێکی تر ناوی ئەبا • فەرمووی : بۆ شاری مەککه نیه ؟ وتمان : بەڵێ • فەرمووی : ئەم رۆژه چ رۆژێکه ؟ وتمان: خواو رەسوولی خوا له هەموو کەس چاکتر ئەزانن • بێدەنگ بوو حەتتا وا تێگەیین که به ناوێکی تر ناوی ئـەبـــا • فەرمووی بـۆ رۆژی قوربانیی نیه ؟ وتمان : بەڵێ • فەرمووی : به تەحقیق خوێنتان ماڵتان •• محەمەدی بنی سیرین ئەفەرموێ : وا بزانم که عەبدوڕەحمانی کـــــوڕی ئەبوبەکر لـه حەدیثەکەیا ئەوەیشی وت : کـه عیرضـیشتان لەسەر ئێوه حــەرامــــه •

له ریوایەتێکی بوخاریدا ئەفەرموێ : که پێستیشتان لـەســــەر یەکتری حەرامه ، وەکوو چۆن ئەمڕۆ لەم شارەتانا ، لەم مانگەتانا ، لەسەر حەرامه [که شەڕی تیا بکەن لەگەڵ کوففارا] به خوای خۆتان ئـەگـەن له عەمەلتان ئەپرسرێتەوه ، که وابێ له دوای من مەگەڕێنه دواوەو رێ ون بکەن که بەعزێکتان له گەردنی بەعزێکتان بدەن • ئاگاتان لێ بێ ، ئەوی حازره خەبەر بدا بەوانەی که غائیبن ، موحتەمەله که بەعزێ لەوانەی که خەبەرەکەی پێ ئەگا ذیهن‌تیژتر بێ‌و به موحافەظەتر بێ له بەعزێ لەوانەی که ئەم حەدیثه له من ئەبیێ •

محمەمەدی بنی سیرین کە ئەم حەدیثەی ذیکر ئەکرد فـەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ راستی فەرموە • لە دواییا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خەبەرتان بێ کە تەبلیغم‌کردن یا نەمکرد ؟ یەعنی لە رۆژی قیامەتا وەکوو ئوممەتانی پێشوو لە حوضووری خوادا نەڵێن کە محمد تەبلیغی ئەحکامی پێ‌نەکردووین •

لە ئاخری ریوایەتەکەی ترا کە ئەویش هەر مەعنـــای وایـە کـــە عەبدورەحمانی بنی ئەبوبەکرە ئەڵێ کە ئەو رۆژەی کە جاریەی کـــوری قوددامە عەبدوڵلای کوری عومەری حەضرەمیی سووتان ، جـاریـە بـــە لەشکرەکەی خۆیی وت : بچنە سەر ئەبوبەکرە بزانن کە تەسلیم ئـەبێ یا ئەویش حەرب ئەکا ؟ لەشکرەکەی جاریە وتیان : ئەوە ئەبوبەکرەیـــە چاوی لێتە کە چیت بە ئیبنولحەضرەمی‌و ئەصـــحابی کرد ، هـــەموت سووتانن ! طەبیعیی یا بە قسە یا بە سیلاح موقابەلەت ئەکا • عەبدورەحمان ئەڵێ : دایکم لە باوکمەوە خەبەری دامێ کە باوکم ئەو قسەی جاریـــەو لەشکرەکەیی پێگەیی وتی : ئەگەر بهاتنایەسەرم بە قامیشێکیش موقابەلەم نەدەکردن ؛ چونکی لام وایە کە شەرکردن لەگەڵ موسوڵمانا حەرامە چۆن بە سیلاح موقابەلەم ئەکرد ؟

ئەصلی حیکایەت وایە : موعاویە ئیبنولحەضرەمیی نارد بۆ بەصرە کە قیامیان پێ بکا لەسەر ئیمامی عەلی ـ رضي الله تعالی عنه ـ لەو وەختەدا عەبدوڵلای بنی عەباس ـ رضي الله تعالی عنه ـ عامیلی ئیمامی عەلی بـــوو ـ رضي الله تعالی عنه ـ عەبدوڵلا لە بەصـرە چـوە دەرێ • زیـادی بنـی سومەییەی کرد بە وەکیلی خۆی • کە موعاویە ئیبنولحەضرەمیی نـارد ، ئیبنولحەضرەمی چۆوە نـاو بەنی‌تەمیم هەرچی طەرەفداری ئیمامی عوثمان بوو ـ رضي الله تعالی عنه ـ لەگەڵ ئیبنولحەضرەمییا بوون بە یەك • زیاد طەلەبی ئیمدادی لە ئیمامی عەلی کرد ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەعیەنی بنـی

ضوبەیعەی نارد بە ئیمدادیەوە ، بە غەفڵەتی شەهیدکرا . لە دواییا ئیمامی عەلی جاریەی نارده شوێن ئەو . جاریە موحاصەرەی دان . ئیبنولحەضرەمی‌و ئەتباعی کە لە چلەوە تاحەفتا بوون هەمووی سووتانن . [رضي الله عن الفريقين أجمعين ، وعما فعلوه اجتهادا . إلا من ابتدع منهم].

عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - وقف النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يوم النحر بين الجمرات في الحجة التي حج بهذا [ئەم حەدیثی پێشوەی ریوایەت فەرموو ،فەرمووی : کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی] وقال : هذا يوم الحج الأكبر . فطفق النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : اللهم اشهد ، وودّع الناس . فقالوا : هذه حجة الـوداع ح - ٣/٢٣٤ .

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - رۆژی جەژنی قوربان لە بەینی جەمەراتا وەستاو فەرمووی : ئەم رۆژە رۆژی (حـج الأكبر)ە ، هـەر ئەیفەرموو : خوایە شاهێد بە ، وەداعی لەگەڵ خەڵقا ئەکـرد ، خـەڵـق وتیان : ئەم حەجە حەجی وەداعە .

٣٢/٣٧٢ - عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - أتى الخلاء فوضعت له وَضوأً ، فلما خرج قـال : من وضع هذا ؟ في رواية زهير قالوا . وفي رواية أبي بكر قلت : ابن‌عباس. قـال : اللهم ففقهه في الدين م - ٩/٣٨٨ .

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صـلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی بردە خەلا[1]، ئاوی دەسنوێژم بۆ دانـا ،

---

(١) خەلا : شوێنی دەست بە ئاوگەیاندن‌و چوونەسەرئاو .

کە تەشریفی هاتەدەرێ فەرمووی : کێ ئەم ئاوەی داناوە ؟ لە ریوایەتێکا وتیان ، لە ریوایەتێکا وتم : ئیبنوعەباس دایناوە ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خوایا لە دینا بیکە بە عالم . خـــوا دۆعاکـــەی قەبووڵکرد بوو بە حەبری(۱) ئوممەت .

۳۳/۳۷۳ ـ وعنه قال : کان عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ یدخلني مع أشياخ بدر ، فقال بعضهم [وهو عبدالرحمن بن عوف ـ رضي الله تعـالى عنه ـ] : لم تُدخِلُ هذا الفتى معنا ولنا أبناء مثله ؟ فقال : إنه ممن قـد علمتم . قال : فدعاهم ذات يوم ودعاني معهم . قال : وما رؤيته دعـاني يومئذ إلا ليريهم مني . فقال : ماتقولون اذا جاء نصر الله والفتح ورأيت الناس يدخلون في دين الله أفواجا ... حتى ختم السورة ؟ فقال بعضهم : أمرنا أن نحمد الله ونستغفره إذا نصرنا وفتح علينا . وقـــال بعضهـــم : لا ندري . ولم يقل بعضهم شيئا . فقال لي : يا ابن عباس اكذلك تقول ؟ قلت : لا . قال : فما تقول ؟ قلت : هو أجل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أعلمه الله له إذا جاء نصر الله ، والفتح فتح مكة فـــذلـك علامة أجلك فسبح بحمد ربك واستغفره إنه كان توابا . قال عمر [رضي الله تعالى عنه] : ما أعلم منها إلا ما تعلم ح ـ ۳۸۱/٦ .

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ئەفەرموێ : عومەر ـ رضي الله تعالى عنهم ـ منی لەگەڵ گـەورە گـەورەی ئەصحابی بەدرا قەبووڵئەکرد . بەعزێکیـان ، کـە عەبدورەحمانی بنی عەوف بوو ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرموویان : ئـەم

(۲) حەبر : زانای زۆر زانا ، ئەم ناوە تایبەت بوە بە ئیبنوعەباسـەوەو ، جیبریل ، ئەم ناوەی ناوە .

منالە جەهێلە لە بەرچی لەگەڵ ئێمەدا قەبووڵ ئەکەی ، ئێمە کوڕی وەکو ئەومان هەیە ؟ فەرمووی : ئەو لەوانەیە کە ئەیزانن • فەرمووی : رۆژێ ئەوانی بانگکرد ، منیشی لەگەڵ ئەوانا بانگکرد • هەر وامئەزانـیکـە منی بۆیە لەگەڵ ئەوانا بانگ کرد کە لە منەوە شتێکیان پێ نیشان بـدا • فەرمووی : ئێوە چی ئەڵێن لە (إذا جاء نصر الله)تا ئاخری سوورەتەکەی خوێنەوە ؟ بەعزێکیان فەرموویان : کە ئەمرمان پێکراوە کە نوصرەتمـان دراو فەتحمان بۆ کرا حەمدی خوا بکەینو عەفو لە خوا طەلەب بکەین • بەعزێکیان فەرموویان : نازانین • بەعزێکیشیان هیچیان نەفەرموو • بـە منی فەرموو : تۆیش وا ئەڵێی ؟ وتم : خەیر • فەرمووی : ئەی ئەڵێی چی؟ وتم : ئەوە ئەجەلی پێغەمەرە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خوا ـ جـل جلاله ـ خەبەری داوە بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کـــە یاریەی خوات بۆ هاتو فەتحی مەکەت بۆ کرا ئەوە عەلامەتی ئەجەلتە • کە وابێ لە شوکری ئەو فەتحو نەصرەتەدا حەمدی خوا بکە ؛ چـونکـی ئەجەلیش نزیکە • طەلەبی مەغفیرەت لە خوا بکە ؛ چونکی تەوبە قەبووڵ کونەندەیە • ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : منیش هەر ئەوەی لێ ئەزانم کە تۆ ئەیزانی •

عیلم شەرەف بە ئینسان پەیدا ئەکا • حورمەتی عالم با بە ســـاڵ بوچووکیش بێ لازمە ئینسان تا لێی بەتەواویـی مـەعلووم نـەبێ کـەس نەشکێنێ ، پیاوی گەورە کە شتێکی وای کرد لە نەظەری خەڵقا خیلافی صەواب بێ ئەبێ جیهەتی صەوابی ئەو شتەیان تێبگەیێنێ بە طەریقێکی مەعقوول • سوئالی شتێکی لێکرا ئەگەر نـەیزانـی پێیعەیب نەبێ بڵـێ نـایـزانـم •

٣٧٤/٣٤ ـ عن عكرمة [أبي عبدالله الخارجي ، اعتمده البخاري دون مسلم] عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] قال : ضمني رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وقال : اللهم علمــه الكتــاب ح ـ ١٧١/١ [وعنه عند الترمذي والنسائي أنه ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دعـا لـه أن يؤتى الحكمة مرتين • وفي رواية طاوس مسح رأسه وقال : اللهم علمه الحكمة وتأويل الكتاب • القسطلاني] ح ـ ١٣٢/٦ ، بلفظ الحكمة •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە خۆیەوە گوشیمیو فەرمووی : خوایا کیتابی ، یەعنی قورئانی ، بە عیلم بکە • لە ریوایەتی تیرمذیيو نەسائیدا فـەرمـووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دوو دەفعە دۆعـای بـۆ کـرد کـە حیکمەتی پێ عەطا بکرێ • لە ریوایەتی طاوسا پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ مەسـحی سەری کردو فەرمووی : خوایا حیکمەتو تەئویلی کیتابی تەعلیم بکە • لە بەرەکەتی ئەو دۆعایەوە بوو بە ئەفضەلی ئەصحاب، بوو بە سەرداری هەموو موفەسسیران ح ـ ١٣٢/٦ •

٣٧٥/٣٥ ـ عن أبي موسى [رضي الله تعالى عنه] قال : كان رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذا بعث أحدا من أصحابه في بعض أمره قال: بشروا ولا تنفروا ، ويسروا ولا تعسروا م ـ ٣١٥/٧ ، ح ـ ١٦٥/١ عـن أنس مِن (قال) بتقديم وتأخير •

تەرجەمە :

ئەبوموسا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليــه وسلم ـ کەسێکی =لە= ئەصحابی بناردایە بۆ ئیشێکی ،

ئەیفەرموو : موژدە بدەن بە خەڵق [لە وەعظـو نەصیحەتا] نەفرەت بەخەڵق پەیدا مەکەن ، ئیش بۆ خەڵق سووكبکەن ، گرانی مەکەن •

٣٧٦/٣٦ ـ وعنه أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بعثه ومعاذا إلى اليمن فقال : يسرا ولا تعسرا ، وبشرا ولا تنفرا ، وتطاوعا ولا تختلفا م ـ ٣١٥/٧ •

تەرجەمە :

ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مـنو مەعـاذی نارد بۆ یەمەن ، فەرمووی : ئیش لە لای خەڵق سووك بکەن ، گـــرانـی مەکەن • یەعنی تەکلیفی شتی گرانیان لێ مەکەن • موژدە بدەن ، نەفرەت بە خەڵق پەیدا مەکەن ، لە ئیطاعەی یەکتریدا بن ، ئیختیلافتان لـە بـەینا نـەبێ م ـ ٣١٥/٧ •

٣٧٧/٣٧ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يسروا ولا تعسروا ، وسكّنوا [تەسکین بدەن] ولا تنفروا م ـ ٣١٧/٧ •

٣٧٨/٣٨ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كان أهل الكتاب يقرؤن التوراة بالعبرية ويفسرونها بالعربية لأهل الاسلام • فقـال ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لا تصدقوا أهل الكتاب ولا تكذبوهم ، و (قولوا : آمنا بالله وما أنزل إلينا وما أنزل إليكم)[1] ح ـ ٣٣٨/١٠ ، ح ـ ٣٩٤/٤ من قال •

تەرجەمە :

ئەهلی کیتاب تەوراتیان بە عیبرانی ئەخوێن ، بە عەرەبیی تەرجەمەیان

(١) البقــرة / ١٣٦ •

ئەکرد بۆ =ئەهلی= ئیسلام •• پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیـە وسـلم ـ فەرمووی : تەصدیقی ئەهلی کیتاب مەکەن [مەبادا درۆ بکەن] تەکذیبیشیان مەکەن (مەبادا راست بکەن] بڵێن : ئێمە بڕوامان بە خواو بەوەی بـــۆ ئێمەی ناردوەو بەوەی بۆ ئێوەی ناردوە هەیە •

٣٧٩/٣٩ ـ (أثر) عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قـــال : يا معشر المسلمين كيف تسألون أهل الكتاب وكتابكم الذي أنزل على نبيه (رسول الله • أخرى خ) ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أحدث الأخبار بالله [تقرؤنه محضا • أخرى ح] تقرؤنه لم يُشَب [لم يُخلط ولم يُغيّر] وقد حدثكم الله أن أهـل الكتـاب بدلوا ما كتب الله [كتاب الله وغيـروه وكتبوا • أخرى خ] وغيروا بأيديهم الكتاب فقالـوا : هـو من عنـد الله ليشتروا به ثمنا قليلا ؟ أفلا ينهاكم ما جاءكم من العـــلم عن مســـايلتهم [مسائلتهم • أخرى خ] ولا والله ما رأينا رجلا منهم قط يسألكم عن الذي أنزل عليكم ح ـ ٣٩٧/٤ ، ح ـ ٣٣٩/١٠ بفرق أشير •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : ئەی جـەماعـەتی موسوڵمانان چۆن ئێوە بۆ دینتان سوئاڵ ئەکەن لە ئەهلی کیتاب، ئـەو کتێبەی کە خوا نازڵی کردۆتە سەر پێغەمەری خۆی تازەترینی هەمـوو خەبەرێکە خوا ناردوویەتی ئەیخوێنن ، تێکەڵ نەکراوە بـــە هیچی تـــر نەگۆڕراوەو خوایش ـ جل وعلا ـ خەبەری داونێ کە ئەهلی کیتاب ئـەو کتێبانەی کە خوا بۆی نازڵکردوون بە دەستی خۆیان گۆڕیویانە وتوویانە: ئەوە لە طەرەفی خواوەیە بۆ خاطری ئەمە کە مەنفەعەتێکی کەم دەســت خۆیان بخەن ؟ ئایا ئەو عیلمەی کە لە طەرەفی خواوە بۆتان هاتوە مـەنعـی ئێوە ناکا لەوە کە لێیان بپرسن ؟ نەوەڵڵاهی ئێمە هیچ پیاوێکی ئەوانمان

نەدی کە لە ئێوە بپرسن دەرحەقی ئەوەی کە نازڵکراوەتە سەر ئێوە [یەعنی ئیتر ئێوە بۆچی لە کتێبی ئەوان ئەپرسن کـە مەعلوومـــە شـــتی تـری تێکەڵکراوەو زۆر جێگەیشی گۆڕراوە ؟] •

٣٨٠/٤٠ – عن أبي وائل [شقيق بن سلمة] قال : كـــان عبدالله [بن مسعود – رضي الله تعالى عنه –] يذكّر الناس في كل خميس ، فقال له رجل : يا أبا عبدالرحمن لودِدت أنك ذكّرتنا كل يوم ! قال : أما إنه يمنعني من ذلك أني أكره أن أُمِلَّكم ، وإني اَتخوّلُكُمْ [أي أتعهدكم] بالموعظة كما كان النبي – صلى الله تعالى عليه وسلم – يتخولنا بهـا مخافـة السـآمة علينا ح – ١/١٦٦ •

٣٨١/٤١ – وعنه قال : كنا جلوسا عند باب عبدالله [بـن مسـعود – رضي الله تعالى عنه –] ننتظره ، فمرَّ بنا يزيد بن معاوية النخعي ،فقلنا: أعلِمه بمكاننا • فدخل عليه فلم يلبث أن خرج علينا عبدالله • فقـــال : إني أخبر بمكانكم فما يمنعني أن أخرج إليكم إلا كراهية أن اُملّكُمْ • إن رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – كان يتخولنا بالموعظة في الأيام مخافة السآمة علينا م – ١٠/٢٩٦ •

تەرجەمە :

شەقیق ئەڵێ : عەبدوڵڵای بنی مەسعوود – رضي الله تعـــالى عنه – هەموو رۆژی پێنج شەممە وەعظی بۆ خەڵق دائەدا ، پیاوێ پێی وت : (یا ابو عبدالرحمن) حەز ئەکەم کـە هەموو رۆژێ وەعظمان بۆ بخوێنی! فەرمووی : هەر ئەوە مەنعم ئەکا لەوە کە هەموو رۆژ وەعظتان بۆ دادەم ، حەز ناکەم کە بێزارتان بکەم • من تەحەسسوسی ئەحواڵتان[1] ئـەکەم ؛

(١) واتە بۆ کاتی خۆشییو ئاسوودەییتان دەگەڕێم •

کە وەختێ ئارەزووتانو شەوقو هەوەستان بوو بە وەعظ ، ئەو وەختـە وەعظتان بۆ ئەخوێنم ، هەر وەکوو چۆن پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیـه وسلم ــ بۆ ئەحوالی کەیفو نیشاطمان ئەگەڕا ، لـەو وەختـــەدا وەعظو نەصیحەتی بۆ دائەنایین ، مەبادا لێی مەلوول ببین •

مەعنای حەدیثی دواییش وایە ، ئەوەندە هەیە کە شەقیق لە گـــەڵ مەعزیێ کەسا لەبەر دەرگای ئیبنومەسعوودا ــ رضـــي الله تعـــالی عنه ــ موتتەظیری بوون •یەزیدی کوڕی موعاویەی نەخەعیی چوو بۆی بانگ‌کردن ئەویش تەشریفی هاتەدەرێ ئەو قسەی پێوتن •

٤٢/٣٨٢ ــ عن عكرمة [الخارجي مولى ابن عباس لكنه ثقـة حافظ أمين لا يخاف أن يكذب في الأحاديث • ولذلك اعتمـده البـخاري] عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] قال : حدث الناس كل جمعة مرة، فإن أبيت مرتين • فإن أكثرت فثلاث مرار ، ولا تـمـِلّ الناس هذا القرآن ، ولا ألفـيـنَّك تأتي القوم وهم في حديث من حديثهم فتقص عليهم ، فتقطع عليهم حديثهم فتـمـِلـَّهم ، ولكن انصت ، فإذا أمروك فحدثهم وهـم يشتهـونه ، فانظر السجع من الدعاء فاجتنبه ، فإني عهدت رسول الله ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ وأصحابه لا يفعلون إلا ذلـك الاجتنـاب [لأنه لا يلائـم الضراعة والذلة ، فإن وقع من غير قصد فلا بأس كما في بعض أدعية النبي ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ كقوله : اللهم منزل الكتـــاب ، مجـري السـحاب ، ســريع الحســـاب ، اهزم الأحـزاب ، اهزمهم وزلزلهـم] = خ ــ ٩/١٩٥ =•

تەرجەمە :

عەکرەمە ئەڵێ : ئیبنوعەباس ــ رضي الله تعالی عنه ــ ئەمری پێ‌کردم فەرمووی : هەموو جومعەیێ وەعظ بۆ خەڵق دادە ،ئەگەر لەوە ئیبا ئەکەی دوو دەفعە ، ئەگەر زۆر دەفعە هەوەست هەیە کە وەعظ دادەی هەفتەی سێ

دەفعە وەعظ دادە لەوە زیاتر نەبێ • ئەم قورئانە لە خەڵق مەبێزێنە ، خەڵق مەلوول مەکە ، قەط وا نەبینم بچیە لای قەومێ کە =لە= قسەدابن دەست بکەی بە قسەبۆکردنیان قسەکەیان ببڕی • ئەمما بێدەنگ بە ، کە ئەمریان پێکردی حەدیثیان بۆ بخوێنە کە ئەوانیش ئیشتیهایان بێ • تێفکرە لە سەجعو قافیە لە دۆعادا ئیجتینابی لێ بکە • من پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم -و ئەصحابم وا دیوە کە ئەو ئیجتینابەیان ئەکرد [چونکە سەجعو قافیەبازیی مونافیی پاڕانەوەو حوضووری قەلبە • ئەمما ئەگەر بێ تەکەللوف بێو بە ئیتتیفاق وا هەڵکەوێ زەرەری نیە] •

حميد بن عبدالرحمن [بن عوف - رضي الله تعالى عنه - قال :] سمعت معاوية [بن أبي سفيان ذا المناقب الجمة] خطيبا يقول : سمعت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : من يرد الله به خيرا يفقهه في الدين • وإنما أنا قاسم والله يعطي • ولن تزال هذه الأمة قائمة على أمر الله لا يضرهم من خالفهم حتى يأتي أمر الله خ - ١٦٧/١ ، م-١٣٢/٨، ولا تزال عصابة من المسلمين يقاتلون على الحق ظاهرين على من ناوأهم إلى يوم القيامة م - ١٣٢/٨ •

تەرجەمە :

پێغەمەر[1] - صلی الله تعالی علیه وسلم - ئەفەرموێ : هەرکەسێ خوا ئیرادەی خێری پێ بکا لە دینا ئەو کەسە ئەکا بە عالم • من هەر تەقسیمی عیلم ئەکەم بە خەڵق خوا ئیعطای ئەکا • طائیفەیێ لەم ئوممەتە

(١) دانەر -خ- سەرەتای حەدیثەکەی تەرجەمە نەکردوە ، کە ئاوایە : حەمیدی کوڕی عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف ئەڵێ : گوێم لە موعاویەی کوڕی ئەبوسوفیان بوو خوطبەی خوێندەوە ، وتی ، لە پێغەمەرم - صلی الله تعالی علیه وسلم - بیست • لە لاپەڕە (٢٧) و (٢٨)ی بەرگی سێیەمدا یەك دوو ریوایەتی نزیك بەم ریوایەتە هەیە •

لە حەق لانادا ، هەر لەسەر حەق ئەبێ ، ئەمری خوا بەجێ بێنــێ ، هیچ کەس لە موخالیفی ئەوان زەرەری پێ ناگەیێنێ تا ئەمری خوا بێت ، کـە قیـامـەتـە .

لە ریوایەتەکەی موسلیما ئەفەرموێ : لە سەر حەق شەڕ ئەکەن غاڵب ئەبن بە سەر دوشمنیانا تا رۆژی قیامەت .

عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە پێش ئەمەدا کە ببن بە گەورە عیلم فێر ببن . ئەصحابی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە گەورەیی فێری عیلم بوون .

٣٨٤/٤٤ ـ عن محمود بن الربيع ـ رضي الله تعالى عنه ـ قـــال : عقلت من النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مجة مجها في وجهي وأنـا ابن خمس سنين من دلو [في دارنا .م] ح ـ ١/١٧٣ ، م ـ ٣/٣٦٥ .

رحل جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ مســيرة شــهر إلى عبدالله بن أُنيس في حديث واحد .

تەرجەمە :

مەحموودی بنی رەبیع ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە فکرم بێ پێنج ساڵ بووم پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە بیرێ[1] کە لە خانوەکەمانا بوو لە گوپیا ئاوی پرژان لە دەموچاوم .

یەعنی پێنجساڵ حەدیث ببیێو لە گەورەییدا ریوایەتی بکا قەبووڵ ئـەکــرێ .

---

(١) لێرەدا جوانتر وابوو کە بیفەرموایە : «لە ئاوێ کە لە دۆڵچەیەکا بوو» ئەو ئاوەیش ئاوی بیرێك بوە کە لە خانوەکەی خۆیانا بوە .

جابیری کوڕی عەبدوڵلاّ - رضي الله تعالى عنهما - بۆ تەنها حەدیثێ مانگێ رێگە رۆییوە بۆلای عەبدوڵلاّی کوڕی ئونەیس •

٤٥/٣٨٥ - عن أبي موسى [رضي الله تعالى عنه] عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : مثل مابعثني الله به من الهدى والعلم كمثل الغيث الكثير أصاب أرضا ، فكان منها نقية قبلت الماء فأنبتت الكلاء والعشب الكثير • وكانت منها أجادب [أي لا تشرب ماء ولا تنبت] أمسكت الماء فنفع الله بها الناس ، فشربوا وسقَوْا وزرعوا • وأصاب منها طائفة أخرى إنما هي قيعان لا تمسك ماء ولا تنبت كلاء ، فذلك مثل من فقه في دين الله ونفعه ما بعثني الله به فعلم وعلّم ، ومثل من لم يرفع بذلك رأسا [أي تكبر ولم يلتفت إليه] ولم يقبل هدى الله الذي أرسلت به • قال أبو عبدالله قال إسحاق [ابن راهويه] : وكان منها طائفة قيّلت الماء [أي شربت القَيْل وهو شرب نصف النهار] ح - ١/١٧٥ ، م - ٩/١٤٦ بفرق قليل في اللفظ فقط •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليەوسلم - فەرمووی : مەثەلی ئەو عیلمو هیدایەتەی کە خوا - جل وعلا - منی بەوە ناردوە کە تەبلیغو تەعلیمی خەڵقی بکەم ، وەکوو بارانێکی زۆر وایە کە ئەبارێتە سەر ئەرز • بەعزێ لەو ئەرزە ئەرزێکی پاکو تەمیزە ، ئاوی بارانەکە ئەخواتەوە ، گیاو پووشی زۆر ئەڕوێنێ • بەعزێکی ئەرزێکی وشکە گیاو میای لێ ناڕوێ ، ئەمما ئەو بارانە ئەگرێتە ناوخۆیەوە ، خوا بە ئاوی ئەو ئەرزە نەفع ئەدا بە خەڵق ئەیخۆنەوەو حەیوانی پێ ئاو ئەدەنو ، زەراعەتی پێ ئەکەن • قیسمێکی تر لەو ئەرازییە کە باران ئەیگرێ ئەرزێکی صافو لووسی موستەوییە ، ئاو ناگرێتە ناو خۆیەوە ، گیا ناڕوێنێ • ئەو سێ قیسمە ئەرزە میثالی ئەو

کەسەیە کە لە دینی خوا بگاو ئەوی خوا منی پێ ناردوە نەفعی پێ بــداو بیزانێو خەڵق فێر بکا • وەکو عالمی عامیل [وەکو قیســمی ئەوەڵ]و ، حافیظی قورئانو حەدیث [قیسمی ثانی] کە صیرف ئیعتینا بـە حیفظیان ئەکەنو لەگەڵ مەعنای خەریك نابن • هەم میثالی [قیسمی سێیەم]ئــەو کــەسەیە کە هیچ گوێ ناداتە دینو سەری بۆ هەڵنابڕێ ، موبـالاتی پــێ ناکاو ، نوێژناکاو ، ڕۆژوو ناگرێو ، لە حەرامو حەڵاڵ ناپرسێ ، یاخۆ هیچ هیدایەتێ قەبووڵ ناکا کە خوا منی پێناردوەو باوەڕی پێ ناکا • وەلحاصڵ ئــەم قیسمەیش دوو قیسمە : قیسمێکی موسوڵمانی بێ عەمەلە، قیسمێکی کــافـــرە •

قاع يعلوه الماء [ولا يستقر فيه] والصفصف : المستوي من الأرض ح ـ ١/١٧٧ • وقال ربيعة [ابن أبي عبدالرحمن شيخ إمام الأئمة مـالك ـ رضي الله تعالى عنهم ـ] : لا ينبغي لأحد عنده شيء من العلم أن يضيع نفســـه خ ـ ١/١٧٧ •

تەرجەمە :

ڕەبیعە فەرموویەتی : لایەق نیە بۆ کەسێ کە شتێك بزانێ خۆی بــە ضایع بدا • یەعنی تەرکی ئیشتیغالی پێوە بکاو عەمەلی پێ نەکاو بە قــەد طاقەت نەشری نەکاو فائیدە نەگەیێنێ بە خەڵق لەگەڵ خــۆیـا عیلمەکەی بمرێ •

٣٨٦/٤٦ ـ ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] قال : سمعت رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : بينا أنا نائم أُتيت بقدح لبن فشربت حتى إني لأَرى الرّيّ يخـرج في أظـفاري ، ثم أعطيت فضلي عمـر بن الخطـاب • قالوا : فمـا أولته يارســول الله ؟ قــال : العلم ح ـ ٦/٩٥ ، ح ـ ١/١٧٨ ، م ـ ٩/٢٨٠ •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنه - پێغەمەر - صلى الله تعالى عليـه وسلم - فەرمووی : لە وەختێکا کە نوستبووم پیاڵەیێ شیریان بۆ هێنـام خواردمەوە . تا ئەوەندەم خواردەوە تێرخواردنەوەم ئەبینی کە لە نینۆکمەوە ئەهاتەدەرێ ، لە پاشا ئەوی لێم مایەوە دام بە عومەری بنی خـەطـاب • ئەصحاب فەرموویان : بە چیت تەعبیر لێدایەوە یا رەسوولەڵڵا ؟ فەرمووی: بـە عیـــلم •

بزانە عیلم کە چەندە فەضلی هەیەو ، ئیمامی عومەریش - رضي الله تعالى عنه - کە چەندە گەورەو عالمە •

٤٧/٣٨٧ - عن أبي وائل قال : كنت [جالسا] مع عبدالله بن [مسعود] وأبي موسى [رضي الله تعالى عنهما] ، [وهما يتحدثان م] فقال أبو موسـى [فقالا • أخرى] : قال النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - إن بين يـدي الساعة لأياما ينزل فيها الجهل • ويرفع فيها العلم ، ويكثر فيها الهَرْج ، والهَرْج القتل • ح - ١٠/١٦٦ ، م - ١٠/١١١ •

تەرجەمە :

ئیبنومەسعوودو ئەبوموسا - رضي الله تعالى عنهما - =ئەفەرموون=: پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : لە پێش قیامەتەوە چەند رۆژێ هەیە لەو رۆژانەدا جەهل نازڵ ئەبێ ، عیلم هەڵەگیرێ ، قـەتـل زۆر ئـەبـێ •

دەمێکە ئێمە لەو رۆژانەداین ، خوا رەحممان پێ بکا • حەز ئەکەی

ئەم حەدیثە لە فیتنەدا[1] یا لە موعجیزاتا بنووسە ، موناسەبەی بە هەرسێ بابەکەهەیـە .

٤٨/٣٨٨ ـ عن عبدالله بن عمرو [بن العاص ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] قال : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : إن الله لا يقبض العلم انتزاعا ينتزعه من العباد [الناس م] ولكن يقبض العلم بقبض العلمـــاء ، حتى إذا لـم يُبْـقِ عالما اتخذ النـاس رُؤُسـاً جُهـَّالا فسُئِلوا فأفْتَوا بغير علم فضلُّوا وأَضلُّوا ح ـ ١٩٢/١ ، م ـ ١٠/١١٣ .

تەرجەمە :

عەبدوڵلای بنی عەمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە پێغەمەرم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بیست ئەیفەرموو : خوا عیلم وەرناگرێتەوە لە خەڵق کە بێنێ عیلمەکەیان دابڕنێ ، ئەمما عیلم لە خەڵق وەرئەگرێتەوە بەم نەوعە کە قەبضی رۆحی عولەما ئەکا ، تا کە هیچ عـالمـی نەهێشتەوەو هەمووی مرانن ئینسان بەعزێ خەڵقی جاهێڵو نەزان ئەکەن بە گـەورەو سەرداری خۆیان شتیان لێ ئەپرسرێ بێ عیلم فتوا ئەدەنو جواب ئەدەنەوە خۆیشیان رێ ون ئەکەن رێـگەیش بە خەڵق ون ئەکەن . رێی سەرچناری لێ ئەپرسێ ئەینێرێ بۆ قرگە !

٤٩/٣٨٩ ـ عن أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] قـال : قال النساء للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : غَلَبَنا عليك الرجال ، فاجعل لنا يوما من نفسك ، فوعدهن يوما لقيهن فيه ، فوعظهن وأمرهن ، فكان فيما قال لهن : مامنكن امرأة تقدم ثلاثة من ولدها إلا كان لها حجابا من النار . فقالت امرأة : واثنين ؟ فقال : واثنين ح ـ ١٩٣/١ .

---

(١) وەك گەلێ جار نووسیومە لە بەر تێك نەچوونی ژمارەی حەدیثەکـــان وەك خۆی لێرەدا هێشتمانەوە .

ولفظ مسلم عنه : قال : جاءت امرأة إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقالت : يا رسول الله ذهب الرجال بحديثك فاجعل لنـا من نفسك يوما نأتيك فيه تعلمنا مما علمك الله • قال : اجتمعن يوم كذا وكذا، فاجتمعن ، فأتاهن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فعلمهن ممـا علمه الله • ثم قال : ما منكن من امرأة تقدم بين يديها من ولدها ثـلاثـة إلا كانوا لها حجابا من النار • فقالت امرأة : واثنين ، واثنين واثنين ! فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ : واثنـين ، واثنـين ، واثنـين م ـ ١٠/٦٥ •

تەرجەمە :

ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرمـوێ : ژنـێ هاتەخزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : (یارسـول الله) پیاوان هەموو حەدیثەکانی تۆیان بردوە بۆ خۆیان • لـە طـەرەفـی خۆتەوە بە ئیختیاری خۆت رۆژێکمان بۆ مەعلووم بفەرموو لەو رۆژەدا بێینە خزمەتت لەوەی کە خوا تەعلیمی تۆی‌کردوە تەعلیممان بـــکەی • فەرمووی : فلاّن رۆژو فلاّن رۆژ کۆبنەوە • کۆبوونەوە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی چوە لایان وەعظی بۆ دادانو تەعلیمی ئەوەی کردن لەوەی کە خوا تەعلیمی ئەوی کردبوو • فەرمووی • هیچ ژنێ لـە ئێوە نیە کە سێ منداڵی لە پێش خۆیەوە ناردبێ بۆ ئاخیرەت ئیللا کـــە ناردبێتی ئەوانە بۆی ئەبن بە حیجاب لە ئـاگر • ژنـێ وتـی : دوانیش ، دوانیش ، دوانیش ! [ظاهیر وایە ئەو ژنە هەر دوو منـاڵـی مردبـێ] پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : دوانیش ، دوانیش ، دوانیش [من حەوتم ناردوە ، خوایا ئەجرم ضـــائیـع نەکەی ! پیـاویش وەکوو ژن وایە (کما في القسطلاني)] •

٣٩٠/٥٠ - عبدالله بن عبيدالله بن أبي مليكة أن عائشة [رضي الله تعالى عنها] زوج النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - كانت لا تسمع شيئا لا تعرفه إلا راجعت فيه حتى تعرفه • وأن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : من حوسِبَ عُذِّبَ • قالت عائشة [رضي الله تعالى عنها]: فقلت : أوَليس يقول الله فسوف يحاسب حسابا يسيرا ؟ قالت : فقال : إنما ذلكِ العَرْضُ ، ولكن من نوقش الحساب يهلك ح - ١٩٢/١ •

تەرجەمە :

حەزرەتی عائیشە -رضي‌الله‌تعالی‌عنها- هەرچیێکی ببیستایە لە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - و تێ‌نەگەییایـــە دووبارە لە پێغـەمـــەری ئەپرسییەوە - صلى الله تعالى عليه وسلم - تا تێی‌ئەگەیی • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : هەرکەسێ موحاسەبە بکرێ ئەو کەسە عەذاب ئەدرێ • حەزرەتی عائیشە فەرمووی : وتم : بۆ خوا نەیفەرموە ئەو کەسە نامەی عەمەلی بدرێتە دەستی راستی ئەو کەسە حسابێکی ســـووکی ئەکرێ بە مەسروورپی ئەگەڕێتەوە لای کەس‌و کاری ؟ پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : ئەو موحاسەبەیە کە تۆ ئەیڵێی پێ‌نیشاندانی دەفتەری عەمەلیەتی • ئەمما ئەو کەسە کە ئیعتیراضی لێ بگیرێ‌و وردو درشتی لێ‌پرسرێ ئەو کەسە هیلاك ئەبێ • یەعنی ئەوانەی کـــە نـامەی ئەعمالیان لە پشتیانەوە ئەدرێتە دەستی چەپیان (اذا السماء انشقت) •

سوئاڵ‌کردن بۆ تێگەیین بۆ دەفعی ئیشکال سوننەتە •

٣٩١/٥١ - عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رســـول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : من دعا إلى هدى كان له من الأجر مثل أجور من تبعه لا ينقص ذلك من أجورهم شيئا • ومن دعا إلى ضلالة كان عليه من الإثم مثل آثـام من تبعـه لا ينقص ذلك من آثـامهم شـيئا م - ١١٧/١٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسێ خەڵق بانگ‌کاتە سەر رێی هیدایەت ئەو کەسە بە قەد ئەجری ئەوانەی کە شوێنی ئەکەون ئەجری بۆ هەیە ، لە ئەجریان هیچ کەم نابێتەوە • هەرکەسێ خەڵق بانگ‌کاتە سەر رێی گومڕایی ئەو کەسە بە قەد ئەوانەی کە شوێنی ئەکەون گوناهی هەیە ، هیچ شتێ لە گوناهیان کەم نابێتەوە [هەموو ئیشی خێـر وایـە • پێشڕەوی خێر بە قەد تەبەعەکەی خێری هەیە • پێشڕەوی شـەڕ بـە قەد تەبەعەکەی شەڕی هەیە] •

٣٩٢/٥٣ ـ عطاء قـال : سـمعت ابن عباس قال : أشهد على النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أو قال عطاء : أشهد على ابن عباس أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خرج ومعه بلال فظن أنـه لـم يسمع النساء ، فوعظهن وأمرهن بالصدقة ، فجعلت المـرأة تلقي القرط والخاتم وبلال يأخذ في طرف ثوبه ح ـ ١/١٩٠ الشك من الراوي عن عطاء •

تەرجەمە :

عەطاء ئەڵێ : لە ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـم بیست کـە فەرمووی : شەهادەت ئەدەم لەسەر پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ یا عەطاء وتی : شەهادەت ئەدەم لەسـەر ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعـالى عنهما ـ کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هاتەدەرێ وای ظەن برد کە دەنگی نەگەییوەتە ژنان ، بیلالیشی لە خزمەتا بوو وەعظی بۆ ژنان خوێن ئەمری پێ فەرموون بە صەدەقە ، ژنان گوارەو ئەنگوستیلەیان ئەهاویت‌و بیلالیش ئەیخستە ناوکۆشیەوە •

جەمعی ئیعانـە بـۆ مەصلەحەتی موسوڵمانان دروسـتە • ئیعطـای سونەتە • بە موقتەضای حاڵ جەمعیش‌و ئیعطایش فەرز ئەبێ •

٣٩٣/٥٣ ـ عن أبي موسى [رضي الله تعالى عنه] قال : سئل النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن أشياء كرهها ، فلما أكثر عليه غضب ، ثم قال للناس : سلوني عما شئتم . قال رجل : من أبي ؟ قال : أبوك حذافة. فقام آخر فقال : من أبي يارسول الله ؟ فقال : =أبوك= سالم مولى شيبة . فلما رأى عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ما في وجهه قال : يارسول الله إنا نتوب إلى الله ـ عز وجل ـ ح ـ ١/١٨٧ ، م ـ ٩/٢٢٧ .

٣٩٤/٥٤ ـ أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] أن رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خرج ، فقام عبدالله بن حذافة ، فقال : من أبي ؟ فقال : أبوك حذافة . ثم أكثر أن يقول سلوني . فبرك عمر [رضي الله تعالى عنه] على ركبتيه فقال : رضـينا بالله ربا ، وبالإســلام دينا ، وبمحمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نبيا ، فسكت ، ح ـ ١/١٨٧ .

٣٩٥/٥٥ ـ وعنه قـال : بلغ رسول الله ـ صلى الله تـعالى عليـه وسلم ـ عن أصحابه شيء =فخطب= فقال : عرضت علي الجنة والنار ، فلم أر كاليوم في الخير والشـر . ولو تعلمون ما أعـلم لضحكتـم قليـلا ولبكيتم كثيرا . قال : فما أتى على أصحاب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يوم أشد منه . قال : غطوا رؤسهم ولهم خنين [خروج الصوت من الأنف من البكاء] قال : فقام عمر [رضي الله تعالى عنه] فقـال : رضينا بالله ربـا ، وبالاسلام دينا ، وبمحمد ـ صلى الله نعـالى عليه وسلم ـ نبيـا =قال= فقام ذاك الرجل . فقال : من أبي ؟ فقال : أبـوك فلان . فنزلت (يا أيها الذين آمنوا لا تســألوا عن أشـياء إن تبد لكم تسـؤكم)[1] م ـ ٩/٢٢٢ .

---

(١) المـائـدة / ١٠١ .

٣٩٦/٥٦ ـ وعنه أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خرج حين زاغت الشمس ، فصلى لهم صلاة الظهر • فلما سلم قام على المنبر فذكر الساعة ، وذكر أن قبلها أمورا عظاما ، ثـم قـال : من أحبَّ أن يسألني عن شيء فليسألني =عنه= فوالله لا تسألوني عن شيء إلا أخبرتكم بـه مادمت في مقامي هذا = قال أنس بن مالك := فأكثر الناس البكـاء حين سمعوا ذلك من رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأكثـر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أن يقول سلوني ، فقام عبدالله بن حذافة [أحد الذين بايعوا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تحت الشجرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ] فقال : من أبي يا رسول الله ؟ قـال : أبوك حذافة • فلما أكثر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من أن يقول سلوني برك عمر [رضي الله تعالى عنه] فقال : رضينا بالله ربـا ، وبالإسلام دينا ، وبمحمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رسولا• قال : فسكت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حين قال عمـر ذلك • قـال : ثم قال رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ : أولى [كلمة تهديد • أي قرب منكم ما تكرهونه] والذي نفس محمد بيده ! لقد عرضت عليَّ الجنة والنار آنفا في عرض هذا الحائط فلم أر كاليـوم في الخـير والشـر •

قـال ابن شهاب : أخبرني عبيدالله بن عبدالله بن عتبة قال : قـالت أم عبدالله بن حذافة لعبدالله بن حذافة : ماسمعت بابن قط أعق منك ! أأمنت أن يكون أمك قد قارفَتْ بعض ما تقارف نساء أهل الجـاهليـة فتفضحها على أعين الناس ؟ قال عبدالله بن حذافة : والله لو ألحقني بعبـد أسـود للحقته م ـ ٢٢٣/٩ •

تەرجەمە :

ئەم چوار حەدیثە یەك حادیثەیە ، لە لەفظا ئیختیلافیان هەیە ، مەئانی هەموویان ئەمەیە :

رۆژێ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نوێژی نیوەڕۆی بـۆ ئەصحابی کیرامی کرد ، تەشریفی چوە سەر مینبەر ، بەحثی قیامەتی کرد . ئەوەی فەرموو کە لە پێش قیامەتا چەندە شتی گەورە گەورە هەیە ، لـــە پاشا فەرمووی : هەرکەسێ ئارەزووی هەیە کە شتێکم لێ بپرسێ با لێم بپرسێ ، وەڵلاهی مادامەکی لەم مەقامەدا بم هیچ شتێکم لێ ناپرسن کـە لەوە خەبەرتان نەدەمێ • کە ئەوەیان بیست لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەصحابی کیرام پرمەپرم دەستیان‌کرد بە گریان • زۆر گریان، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ زۆری فەرموو کە لێم بپرسن . عەبدوڵلای بنی حەذافە ـ رضي الله تعالی عنه ـ کە لە ئەصحابی (بیعـــة الرضوان) بوو [فەقەط لەگەڵ یەکێکا دەمقاڵێکی بوایە نیسبەتیان ئەدایە لای غەیری باوکی •م أخری] بۆ تەحقیقی ئەوەو ئیزالەی شوبهەی خەڵق فەرمووی : (یا رسول الله) باوکی من کێیە ؟ پێغەمەر ـ صلی الله علیـە وسلم ـ فەرمووی : باوکی تۆ حەذافەیە • کـە سوئالی زۆریان کـرد لـە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەویش [یەعنـی بە غـەضەبەوە] هەر ئەیفەرموو : لێم بپرسن • ئیمامی عومەر ـ رضـــي الله تـعالی عنه ـ بەچۆکا هات‌و فەرمووی : رازین بە خوایەتیی خوا ، بە دینی ئیسلام ، بە پێغەمەرێتی محمد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەوەی فەرموو بێدەنگ بوو ، لە پاشا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : نزیکە ئەوەی کە لێی ئەترسن • قەسەم بەوەی کە نەفسی محمد بە دەستی

قودرەتیەتی بە تەحقیق ئێستە بەهەشتو جەهەنەمم پێ‌نیشان‌درا لـە بـەر ئەو دیوارەدا ، لە خەیرو شەڕا قەط وەکوو ئیمڕۆم نەدیوە [لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ : ئەگەر ئەوەی کە من ئەیزانم ئێوەیش بتانزانیایە کـــەم پێ‌ئەکەنین‌و زۆر ئەگریان • قەط رۆژی وا بە شیددەت نەهاتبوو بەسـەر صەحابەی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـدا • لە ئاخریا ئەفەرموێ : لە دواییا ئەو ئایەتەی کە لە مائیدەدایەو مەعنای وایە : ئەی ئـەوانـەی کە ئیمانیان هێناوە لەو شتانە مەپرسن ئەگەر بۆتان دەربخرێ غەمگینتان ئەکا ، ئەگەر سوئال لەو ئەشیایە بکەن لە وەختی نوزوولی قورئانا بۆتان ئیظهار ئەکرێ ، خوا لەوەی کە لێتان پرسیوە خۆش بوە ؛ چونکی خوا غەفوورو رەحیمە لە پێش ئێوەدا قەومێ لەو نەوعە شتەیان پرسیوە کـە بۆیان بەیان کرا ئیمانیان پێ‌نەهێناو پێی‌کافر بوون ••=خوێندەوە=] •

لـــە دوای ئەم حادیثەیە دایکی عەبدوڵڵای کـــوڕی حەذافـە بـە عەبدوڵڵای وت : هیچ کوڕێکم نەبیستوە کـە لە تۆ عوقووقی[1] زیاتر بێ کە ئەو سوئالەت لە پێغەمەر کـرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئایا لەوە ئەمین بووی کە دایکیشت گوناهێکی وای کردبێ وەکوو ژنانی زەمانـی جاهیلییەت کە کردوویانە ئەو وەختە لە پێش چاوی خەڵقا رەزیل‌و رسوات ئەکرد ! عەبدوڵڵا وتی : ئەگەر پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـــه وسلـم ـ ئیلحاقی بکردمایە بـە قولەڕەشێ لاحەقی ئەبووم ، یەعنی بیفەرمومایە کە باوکی تۆ فلان قولەڕەشە ،ئەبووم بە کوڕی ،فەرموودەی ئەوم پێ گران نەدەبوو بە حوببی دڵ قەبووڵم ئەکرد •

حوکمی ئەم حەدیثە ئەوەیە کە زۆرکۆڵینەوەی شت کە دوایەکـەی خراپ بێ حەرامـە •

(١) عوقووق : خراپبوون بۆ باوكو دايك .

شتێك کە گەورە رقی پێیهەڵبستێ لازمە کە ئیجتینابی لێ بکرێ • بۆ ئەتباع لازمە کە بە ئەهوەنی طەریق رقی گەورە دامرێنن •

لە قسەی عەبدوڵلا کە جوابی دایکی داوەتەوە ، با وا دەربکەوێ کە وەلەدی زینا نەسەبی ثابت ببێ ، ئەمما ئەوە قسەی پێغەمەر نیە ـ صـلی الله تعالی علیه وسلم ـ قسەی عەبدوڵلایە ، ئەو وەختە ئەو وای زانیوە ئەگەر شایەد شتێکی غەیرەمەشرووع لـە دایکیەوە صادر بووبێ بـەوە نەسـەبی لەو کەسە ثابت ئەبێو ئەبێ بە کوڕی • ئەم حوکمە[1] لـــە پیـاوی وەك سەعدی بنی وەقاص ـ رضي الله تعالی عنه ـ مەجهوول بوە ، تەمای بوە کە کوڕی جاریەی زیمەعە کە عوتبەی برای زینای لەگەڵیا کردوە ، بکـا بـە کوڕی عوتبە ، تا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمـووی: (الولد للفراش) کردی بە وەلەدی زیمەعەو ئەمریشی بە سەودە کرد کـە رووی لێ بپۆشێ • وەلحاصلزینا نەسەبی پێ ثابت نابێ •

٣٩٧/٥٧ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنه كان إذا تكلم بكلمة أعادها ثلاثا حتى تفهم عنه ؛ وإذا أتى على قوم فسلم عليهم ، سلم عليهم ثلاثا ح ـ ١/١٨٨ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە قسەیێکی موهیممی بفەرموایە سێ دەفعە تیکراری ئەفەرمۆوە تا خەڵق فەهمی بکا [یەعنی بە غەلـەط شتی لێ ریوایەت نەکەن] کە سەلامی بکردایە لە قەومێ سێ جار سەلامی لێ ئـەکردن •

٣٩٨/٥٨ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أنه قال قيل [وفي الرقاق قلت] : يا رسول الله من أسعد الناس بشفاعتك يوم القيامة ؟ قـال

(١) بڕوانە : لاپەڕە (٢٢١)ی بەرگی نۆیەمی ئەم کتێبە .

رسول الله : لقد ظننت يا أبا هريرة أن لا يسألني عن هذا الحديث أحـد" أوَّلَ منك لما رأيت من حرصك على الحديث : أسعد الناس بشفاعتي يوم القيامة من قال لا إله إلا الله خالصا من قلبه ، أو نفسه ح ـ ١/١٩١ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ئەفەرموێ : وتم (یا رسول الله) مەســــعوودترینـــی ئینسانان بە شەفاعەتی تۆ لە رۆژی قیامەتا کێیە ؟ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : یا ئەباهورەیرە ئەمزانی کـە لە پێش =تـۆدا= کەس لەم حەدیثە سوئالم لێ ناکا ؛ چونکی ئەمبینی کە حەریصی لەســەر حەدیث : بەختیارترینی خەڵق بە شەفاعەتی من لە رۆژی قیامەتا ئەو کەسەیە بە خالیصیی لە دڵەوە بڵێ (لا إله إلا الله) •

ئەم حەدیثە شامیلی هەموو موسوڵمانان ئێ ، صالیح بێ ، فاســـق‌و فاجیر بێ • هەر ئەوە بە کوفر لە دین نەچێتە دەرەوە لە شەفاعەتی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ مەحرووم نابێ • دیارە کە ئەویش شەفاعەتی گیرا ئەبێ • ئەمما کەس مەغروور نەبێ !

(أثر) كتب عمر بن عبدالعزيز [رضي الله تعالى عنه] إلى أبي بكر بن حزم : أنظر ماكان من حديث رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فاكتبه ؛ فإني خفت دروس العلم وذهاب العلماء ، ولا يقبل إلا حـديث النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وليفشوا العــلم ، وليجلســوا حتى يُعَلَّم من لا يعلم ؛ فإن العلم لا يهلك حتى يكون سرا ح ـ ١/١٩٢ •

تەرجەمە :

عومەری بنی عەبدولعەزیز [یەکێکە لە خولەفای راشیدین عومــەری ثانییە لە عیلم‌و عەداڵەتا ، چۆن ئیمامی عومەر ئیشارەتی حەزرەتی صەدیقی

ئەکبەری کرد ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بوو بە سەبەبی جەمعی قورئان کە حەرفێکی بە ضایع نەچوو ، ئەمیش ـ رضي الله تعالى عنه وجازاه الله عنا أحسن جزاء ـ بوو بە سەبەبی ئەحادیثی نەبەوییە کە بە ضائیع نەچێ] بـۆ ئەبوبەکری بنی حەزمی نووسیی: کە بە دیقەت تێفکرەئەوی حەدیثی پێغەمەر بێ ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بینووسە ؛ چونکی ئەترسم کە عیلم مەحـو ببێتەوە ، عولەما هەموو بڕۆنو نەمێنن • غەیری حەدیثی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هیچی تر قەبووڵ نەکرێ ، عیلم نەشر بکرێ عولەما دابنیشن تا تەعلیمی ئەوانە بکەن کە هیچ نازانن ، عیلم تا نەبێ بە سیر بە فەنا ناچێو هیلاك نابێ •

ئەگەر ئەو دوو عومەرە نەبوونایـــە ئەثەر لـــە قورئانو حـەدیث نەمابوو • ئەمما خوا ـ جل وعلا ـ فەرموویەتی : (وإنا له لحافظون)[1] ئەو وەکالەتە عەظیمەو ئەو بەهرە گەورەیە خوا کردی بە قسمەتی ئەو دوو مەردە گەورەیە • جامیعی قورئان حەزرەتی صددیقی ئەکبەرە ، موشیری حەزرەتی فارووقی ئەکبەرە • ناشیری قورئان حەزرەتی مەعدەنی حەیایە، موشیری حەزرەتی حوذەیفەی مەخزەنی ئەسـراری حەزرەتی موصطەفایە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جامیعو ئامیری ئەحادیثی نەبەوییە فارووقی ثانیە ـ رضى الله تعالى عنهم ، وسود وجوه أعدائهم ـ •

٣٩٩/٥٩ ـ عن أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا تكتبوا عني ، ومن كتب عنـي غير القرآن فليمحه ، وحدثوا عني ولا حرج ، ومن كذب علي ، قال همّام: أحسبه [أي زيـد بن أسلم شيخه] قال متعمدا فليتبوأ مقعده من النـار م ـ ١٠/٤٤١ •

---

(١) الحـجر / ٩ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صىی الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لــە دەم منەوە غەیری قورئان مەنووسن ، هەرکەسێ لــە منەوە =غــەیری= قورئــان بنووسێ[1] مەحوی بکاتەوە • لە منەوە ریوایەتی حەدیث بکەن ، زەرەری نیە . هەرکەسێ درۆم بە دەمەوە بکا [راویی حەدیثەکە شکی بوە لەوەدا کە شێخی ئەو کە زەیدی بنی ئەسلەمە ئاخری حەدیثەکەی ریوایەتکردوە یا نەیکردوە . بۆیە ئەڵێ]وای ظەن ئەبەمێ کە [زەید وتی]بە عەمدەن بــا ئەو کەسە جێگەی خۆی لە ئاگرا حازر بکا •

پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ لە حاڵی حەیاتیا نەهیکردوە لە نووسینی حەدیث مەبادا خەڵق بە مرووری زەمان ئەوە بە قورئان بزانن تێکەڵی بکەن بە قورئان ، لە دوای ئەمە کە قورئان کۆکرایەوەو تەثبیتکرا خەڵق ئەمین بوو لە ئیختیلاطی بە غەیر ئەو مەحذوورە نەما لە نووسینو تەدوینی حەدیثا زەرەر نیە ، بۆیە عومەری ثانیی ئەمری فەرموو بە جەمعی ئــەحادیث •

٤٠٠/٦٠ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ انها قالت [لعــروة ابن أختها] : ألا يعجبك أبو فلان [أبو هريرة] ؟ جاء فجلس إلى جانب حجرتي يحدث عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يُســـمعني ذلك . وكنت أســبح . فقام قبل أن أقضي سبحتي ، ولو أدركته لرددت عليه : إن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لم يكن يسرد الحديث كــــــردكم ح ـ ٢٣/٦ •

٤٠١/٦١ ـ عن عروة قال : كان أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنــه ـ يحدث حديثا ويقول : اسمعي يا ربة الحجرة ، اســمعي يا ربة الحـجرة ،

(١) ئەگەر « نووسیبێ » باشــترە .

وعائشة [رضي الله تعالى عنها] تصلي ، فلما قضت صلاتها قالت لعروة : ألا تسمع إلى هذا ومقالته آنفا ؟ إنما كان النبي ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ يحدث حديثا لو عدّه العادّ لأحصاه م ـ ١٠/٤٤١ •

تەرجەمە :

حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعـالى عنهـا ـ لە نوێژا ئەبێ ، لـەو وەختەدا ئەبو هورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ بێ ، پاڵ ئەداتەوە بە دیواری حوجرەکەی حەزرەتی عایشەوە ـ رضي الله تعالى عنها ـ دەست ئەکا بـە حەدیث ریوایەتکردن ، یەعنی بە عەجەلە هەر ئەیوت : گوێت لێ بێ یـا صاحیبەی حوجرە ، گوێت لێ بێ یا صاحیبەی حوجرە • لە پێش ئەمەدا حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ نوێژەکەی تەواو بکا هەڵساو رۆیی ، لە پاشا عوروە چوە خزمەتی ، حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعـالى عنها ـ بـە عوروەی فەرموو : گوێت لەمەو لە قسەی نیە ؟ لە ریوایەتەکەی ترا فەرمووی : عەجایەبت نامێنێ لە ئەبو فلان ؟ هات پاڵی دا بە دیواری حوجرەکەمەوەو دەستی کرد بە ریوایەتی حەدیث لە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە گوێی منیا هەڵەدا ، لە پێش ئەمەدا کە نـوێژەکـەم تەواو بکەم هەڵسا رۆیی ، ئەگەر نەدەرۆیی رەدم لێئەدایەوە ، پێغەمـەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەکوو ئێوە حەدیثی نـەدەهۆنیەوە ، وای حەدیث ئەخوێن ئەگەر ئینسان کەلیمە ـ کەلیمە بیژماردایە ئەیژمارد [یەعنی لە حەدیثو قسەدا بە تەئەننی بوو ،عەجەلەی نەدەکرد ، تاوەکوو خەڵـق ظەریف تێی بگاو لە بەری بکا] •

٦٢/٤٠٢ ـ عن أبي شريح [رضي الله تعالى عنه] =أنه= قال لعمرو بن سعيد [بن العاص بن أمية المعروف بالأشدق ، التابعي بغير إحسـان ـ عامله الله بما هو أهله ـ] وهو يبعث البعوث إلى مكة : ائـذن لي أيهـا

الأمير أحدِثك قولا قام به النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - الغدَ من يـوم الفتح ، سمعته أذناي ، ووعاه قلبي ، وأبصرتـه عيناي حين تكلم بـه ؛ حمد الله وأثنى عليه ، ثم قال : إن مكة حرّمها الله ، ولم يحرّمهـا الناس ، فلا يحل لامرئ يؤمن بالله واليوم الآخر أن يسفك بها دمـا ، ولا يعضد بها شجرة ، فإن أحدٌ ترخص لقتال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - =فيها= فقولوا : إن الله قد أذن لرسوله - صلى الله تعـالى عليه وسلم - ولم يأذن لكم ، وإنما أُذِن لي فيها ساعة من نهار ثم عادت حرمتها =اليوم= كحرمتها بالأمس ، وليبلغ الشـاهـد الغـائب ، فقيـل لأبـي شريح [رضي الله تعالى عنه] ما قال عمرو [•••••] قال أنا أعـلم منك يا أبا شريح [يعني سماعك وحفظك صحيح لكن مافهمت المعنـى] إن [الحرم •م] مكة لا تعيذ [لا تعصم] عاصيا [منإقامة الحد] ولا فارًّا بدم ، ولا فارا بخربـة [بالفتـح : السـرقـة • وبالضـم : الفساد • وبالكسر : الخيانة • من القسطلاني] ح - ١/١٩٥ ، م - ٦/٦١ ، ت،ن•

تەرجەمە :

كە عەمری كوڕی سەعیدی ئەشدەق والیی مەدینە بوو لە طەرەفی یەزیدەوە ، لە سەر ئەمە كە عەبدوڵڵای بنی زوبەیر - رضي الله تعالى عنهما- بەیعەتی نەكردبوو بە یەزیدو ئیلتیجای بە مەككە كردبو ، لـــە مـەدینەوە لەشكری ئەناردە سەر مەككە كە حەرب لەگەڵ ئیبنو زوبـەیرا بـــكەن ئەبوشورەیحی صەحابیی - رضي الله تعالى عنه - بە عەمری كوڕی سەعید [ئەشدەقی دەم كەلارە]ی فەرموو : ئەی ئەمیر ئیذنم بدە كە قسەیێكت بۆ بكەم كە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - رۆژی دوای فـەتحی مەككە فەرمووی : هەردوو گوێم لێی‌بیست ، قەلبم حیفظی كرد ، هەردوو چاوم لێی بوو كە فەرمووی ؛ حەمدی خوای كرد ، ثەنای لەسەر كرد ،

لە دوایيا فەرمووی : بە تەحقیق مەککە خوا حەرامی کردوە [کە حەربی تیا بکرێ] ئینسان حەرامی نەکردوە ، کە وابێ حەڵاڵ نیە بۆ پیاوێ ئیمانی بێ بە خواو رۆژی ئاخیرەت نە خوێنی تیابڕێژێ ، نە درەختـی ببـڕێ ، ئەگەر یەکێ بڵێ : روخصەت هەیە کە قیتالی تیابکرێ چونـکی پێغەمـەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قیتالی تیاکردووە .. پێی بڵێن [وا بیـە وەکوو تۆ نەڵێی] خـوا ئیذنی پێغەمەری داوە ـ صـلی الله تعـالی علیه وسلم ـ کـە قیتالی تیا بکا ئیذنی ئێوەی نەداوە ، ئیذنی منیشـی هـەر ئەوەندە داوە کە سەعاتێ لە رۆژ حەربی تیا بکەم ، لە دوایيا حەرامیی قیتال لـە مەککەدا ئیمڕۆ عەودەتی کردەوە وەکو حەرامیی دوێنێی [پێش فەتح ئەو وەختە چۆن حەرام بوە لە دوای فەتحیش تا رۆژی قیامەت حەرامە] ئەوی حازرە تەبلیغی ئەوەی بکا کە غائیبە .

سوئال لە ئەبوشورەیح کرا کە عەمر چی وت ؟ فەرمووی : وتی : (یا أبا شریح) من لە تۆی چاتر ئەزانم [تۆ لە حەدیثەکە نەگەییـوی] مەککە پەنای گوناهکار نادا ، پەنای کەسێ نادا کە خـوێنـی رژانبێو ئیلتیجا بە مەککە بکا ، پەنای خائینو موفسید نادا .

عـەمر گورێزی لـە جوابدانەوە کردوە ، قسەیێکی حەقی کردوەو ئیرادەی شتێکی باطیلی پێکردوە ، ئیبنوزوبەیر ـ رضي الله تعالی عنه ـ لەوانەی کە عەمر وتوویەتی کامیانی کردوە ؟ صەحابەی پێغەمەر بوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ، فیسقی نەبوە ، فـوجـووری نـەبوە ، پیـاوی نەکوشتوە ، دزیی نەکردوە ، هیچ خیانەتێکی لێ واقیع نەبوە ، لە پێش یەزیدا ئەهلی حەلو عەقد بەیعەتی پێکردوە ، لە یەزیدی لەعین ئەهلترە بۆ ئیمامەت . مەقصوودی پێغەمەریش ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وایە کە حەرب تیاکردنی حەرامە ، هوجوومسەرکردنی حەرامە ، نـەیفەرموە

قيصاصي تيا حەرامە ، ئيقامەی حەددی شەرعیی تیا حەرامە ، ئەوی عـەمر کردوویەتی حەربە قیصاص‌و ئیقامەی حودوود نیە •

٤٠٣/٦٣ - عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] قـال : قـال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يوم الفتح فتح مكة : لا هجرة، ولكن جهاد ونية ، وإذا استنفرتم فانفروا ، وقال يوم الفتح فتح مكة : إن هذا البلد حرمه الله يوم خلق السماوات والأرض فهو حرام بحرمـة الله إلى يوم القيامة ، وأنه لم يحل القتال فيه لأحد قبلي ، ولم يحل لي إلا ساعةً من نهار ، فهو حرام بحرمة الله إلى يوم القيامة : لا يعضد شوكه ، ولا ينفر صيده ، ولا يلتقط لُقَطَته إلا من عرفها ، ولا يختلى خَلاها [الكلأ الرطب] فقال العباس : يا رسول الله إلا الإذْخِر ؛ فإنه لقينهم ولبيوتهم• فقال : إلا الإذخر • م - ٥٦/٦ عن طاوس ، واللفظ لمسلم • ح - ٢٩٥/٣ ، ٢٩٦ عن عكرمة ، بلفظ إن الله حرم مكة •

عن عكرمة مولى ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - قال لخالد : هل تدري ما لا ينفر صيدها ؟ هو أن يُنحِّيه من الظل يَنْزل مكانه ح-٢٩٥/٣•

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ڕۆژی فەتحی مەککە فەرمووی: دوای فەتح هیجرەت نیە ، ئەمما جیهادو نیەت هەیە [یەعنی ئەوانە وەکوو هیجرەت ثەوابیان زۆرە] ڕۆژی فەتحی مەککە فەرمووی : خوا لەو ڕۆژەوە کە خەلقی ئاسمان‌و ئەرزی کردوە ئەم شارەی حەرامکردوە کە : شەڕی تیا بکرێ ، بە حەرامکردنی خوا حەرام بوە تا ڕۆژی قیامەت ، لە پێش منا بۆهیچ کەس حەلاڵ نەبوە کە شەڕی تیا بکا ، بو منیش هەر ساعەتێ لە ڕۆژ حەلاڵ بوە ، لە دواییا حەرامە بە حەرامبوونێ کە لە طەرەف خواوەیە تا ڕۆژی قیامەت • دڕکو داڵی نابڕێ ، صەیدی لە جێی خۆی دەرناکرێ،

شتێ کە لە جێیێکا کەوتبێ هەڵناگیرێ مەگەر بۆ کەسێ کە تەعریفی بکا تا صاحێبەکەی ئەدۆزێتەوە ، گیای نادووروورێتەوە ، هەڵنابچوڕکێنـرێ • عەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : یا رسول =الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ = ئیللا زۆڕناتك نەبێ ؛ چونکە بۆ ئاسنگەرو بۆ خـانـوو لازمە • فەرمووی : ئیللا زۆڕناتك نەبێ [دروستە هەڵبکەنرێ] •

عەکرەمە بە خالیدی وت : ئەزانی مەعنای ئەوە چیە کــە صەیـدی دەرناپەڕێنرێ ؟ ئەوەیە لـە جێی سێبەر دەری‌بکەی لە جێیەکەی دابەزی• یەعنی جێی پێ لێژ کەی ، موراد هەر ئەوە نیە کە نابێ راو بکرێ •

٦٤/٤٠٤ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن خُزاعة قتلـوا رجلا من بني ليث ، عام فتح مكة بقتيل منهم قتلوه [في الجاهلية] فأخبر بذلك النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فركب راحلته فخطب ، فقال : إن الله حبس عن مكة القتل أو الفيل ، شك أبو عبدالله [البخـاري ـ رحمـه الله تعالى ـ] وسلّط عليهم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ والمؤمنون، ألا وإنها لم تحل لأحد قبلي ، ولا تحل لأحد بعدي ، ألا وإنها أحلت لي ساعة من نهار ، ألا وإنها ساعتي هذه حرام ؛ لا يختلي شوكها ولا يعضـد شجرها ، ولا تلتقط ساقطتها إلا لمُنْشِـد ، فمن قُتِـل [له قتيـل كما فـي الديات] فهو بخير النظرين : إما أن يعقل [يودي •خ أخرى] وإما أن يقاد [أي يمكن] أهل القتيل ، فجاء رجل من أهل اليمن [هو أبو شاه] فقال: اكتب لي يا رسول الله [أي هذه الخطبة] فقال : اكتبوا لأبي فلان [شاه] فقال رجل من قريش هو العباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ: إلا الإذخـر يا رسول الله ، فإنا نجعله في بيوتنا وقبورنا ، فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ : إلا الإذخـر ح ـ ٢٠١/١ ، ح ـ ٤٨/١٠ ، م ـ ٦٥/٦ ، د ، ن ، ت ، جه •

تەرجەمە :

لە ئەبوهورەیرەوە - رضي الله تعالى عنە - ریوایەتە کە خوزاعە لـە سالی فەتحی مەککەدا پیاوێکیان لە بەنی‌لەیث کوشت بە موقابەلەی ئـەوە کە ئەوان لە زەمانی جاهیلیەتا پیاوێکیان لە خوزاعە کوشتبو، بە پێغەمەر -صلى الله تعالى عليه وسلم - خەبەر درا ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - سواری وشترەکەی بوو ، خوطبەی خوێن ، فەرمووی : خوا لە مەککە قەتلی حەبس کرد ، یا فیلی حەبس‌کرد ، بوخاریی خۆی بە شك‌کەوتوە لـە بەینی ئەم دوو لەفظەدا ، پێغەمەر - صلى الله تعـــالى عليـــه وســـلم -و موسوڵمانانیان بە سەرا موسەللەط کرا ، لێتـان مەعلـووم بێ کـە لـە پێش منا مەککە بۆ هیچ کەس حەلاڵ نەبوە کە قیتالی تیا بکا ، لە دوای منیش بـۆ کـــەس حـەلاڵ نـابێ بـە مەعلوومیی بزانن کـــە بـــۆ من ســـەعاتێ لـە رۆژ حـەلاڵ بـوە ، ئـەم سـاعەتـە کـە ئێســـتە منی تیام حەرامە ، درك‌و داڵی نابڕێ ، درەختی نابڕێ ، شتێکی تیا کەوتبێ هەڵناگیرێ مەگەر کەسێ کە بە شوێن صاحێبەکەیا بگەڕێ تا ئەیدۆزێتەوە• یەعنی ئەگەر نەیدۆزییەوە نابێ بە موڵکی ئەو گینا فەرقی چیە بێ لەگەڵ لەقیطەی‌ترا •

ئەگەر کەسێ کەسێکی بکوژرێ موخەییەرە لە بەینی دوو شتا : یا دیەت وەربگرێ ، یا موسەللەط ئەکرێ بەسەر قاتیلەکەیا کە بە قیصـاص بیکوژێ [یەعنی بۆی نیە هەر کەسێ بێ قاتیلەکەی لێ هەڵکەوێ بیکوژێ وەك زەمانی جاهیلیەت] •

کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئەم خوطبەیەی خوێن پیاوێ لە ئەهلی یەمەن کە ناوی ئەبوشا بوو ، هاتە خزمەت پێغەمەر - صلى الله تعـالى عليـه وســلم - فەرمووی : تا رەسوولوڵلا ئەمر بفەرموێ کە ئەم

خوطبەیەم =بۆ= بنووسن •پێغەمەر - صلى الله تعالى عليـــه وسـلم - فەرمووی بینووسن بۆ ئەبو فلان [یەعنی ئەبوشاه ح - ٤٨/١٠] پیاوێ لە قورەیش کە حەزرەتی عەباسە فەرمووی : (يا رسول الله) ئیللا زوڕناتك نەبێ ؛ چونکە ئەیخەینە ناو خانوومانەوە ، ناو قەبرمانەوە • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : ئیللا زۆڕناتك نەبێ کە دروستە •

٦٥/٤٠٥ - عن عبدالله بن عمرو [رضي الله تعالى عنهما] أن النبـي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : بلغوا عني ولو آية ، وحدثوا عن بني إسرائيل [مما تعلمون صدقه] ولا حرج ، ومن كذب عليَّ متعمدا فليتبوأ مقعده من النار ح - ٥/٤٢٤ ، ت •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعـــالى عليـه وسلم - فەرمووی : لە منەوە با ئایەتێکیش بێ تەبلیغی بکەن ، قسەی بەنیئیسرائیلی ، یەعنی کـە بزانـن ڕاستە ، ڕیوایەت بکەن زەرەری نیە ، هەرکەسێ لە دەمی منەوە بە عەمدەن درۆ بکا جێ بۆ خۆی لە ناو ئاگرا حازر بکا •

٦٦/٤٠٦ - عن إبراهيم التيمي عن أبيه [محمد السامي] قال : خطبنا علي بن أبي طالب - رضي الله تعالى عنه - : من زعم أن عندنا شيئا نقرؤه إلا كتاب الله وهذه الصحيفة ، قال : وصحيفة معلقة في قراب سيفه ، فقـد كذب ، فيها أسنان الإبل وأشياء من الجراحات ، وفيها قال النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - : المدينة حـرم مابين عَيْراني ثـور ، فمن أحدث فيها حدثا ، أو آوى محدثا فعليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعين ، لا يقبل الله منه يوم القيامة صرفا ولا عدلا ، وذمة المسلمين واحدة يسعى بها أدناهم، ومن ادعي إلى غير أبيه ، أو انتمى إلى غير مواليه فعليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعين ، لا يقبل الله منه يوم القيامة صرفا ولا عدلا م - ٨١/٦ ،

ح ـ ٣١٨/٣ وفيه : فمن أخفر مسلما فعليه لعنة الله والملائــكة والنــاس أجمعين ، لا يقبل منه صرف ولا عدل ، ومن تولى قوما بغير إذن مواليه فعليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعين لا يقبل منه صرف ولا عــــدل
ح ـ ٣١٨/٣ .

تەرجەمە :

ئیمامی عەلی ـ رضي الله تعالى عنه ـ خوطبەی خوێندو لە خوطبەکەیدا فەرمووی : هەرکەسێ ظەن بیا کە ئێمە غەیری قورئان شتێکمان لایە کە بیخوێنینو غەیری ئەو صەحیفەی کە بە کالانی شیرەکەمەوە هەڵاوەسراوە، درۆ ئەکا ، لەو صەحیفەدا ئەسنانی[1] وشتری تیانووسراوەو بەعزێ لـە جیراحو[2] ئەمەیش کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ فەرمووی: مەدینە حەرەمە لە مابەینی شاخی عەیرو شاخی ثەورا هەرکـەسێ شتێکی خیلافی قورئانو حەدیثی تیا ئیحداث بکا، یا خۆ پەنای کەسێ کە جینایەتێکی کردبێ بدا ئەو کەسە لەعنەتی خواو مەلائیکەو هەموو ئینسانی لەسـەرە تەوبەو فیدیەی لێ قەبووڵ ناکرێ لە رۆژی قیامەتا . عەهدو پەیمانی هەموو موسوڵمانان یەکێکە ، کام موسوڵمان لە خوار هەموو موسـوڵمانانەوەیە ئەتوانێ ئەمانی یەکێ لە غەیری موسلیم بدا ، هەرکەسێ ئەمانی موسوڵمانانو عەهدیان بشکێنێو موخالەفەی بکا لەسەر ئەو کەســەیە لەعنی خـــواو مەلائیکەو هەموو ئینسان ، تەوبەو فیدیەی لێ قەبووڵ ناکرێ لە قیامەتا.

(١) مەبەست لە ئەسنانی وشتر ئەو زنجیرەو ژمارەی ساڵەیە کـە بـــۆ حسابی زەکاتی وشتر دانراوەو لـە کتێبــە شــەرعەکاندا بە درێژیی نووسراوە .

(٢) مەبەست لە (جیراحات) زنجیرەو ئەندازەی تۆڵەو فیـدیەی بـرینو زیانگەلێکە کە لە خەڵق ئەکەونو بە ماڵ تۆڵەیان ئەدرێتەوەو زۆرتریش بە وشتر دیاریکراوە .

هەرکەسێ خۆی نیسبەت بداتە لای غەیری باوکی خۆی ، بلێ : کـوڕی ئەوم ، یا عەبدێکی ئازادکراو خۆی نیسبەت بداتە لای غەیری ئەوانەی کە ئازادیانکردوە لەعنەتی خواو مەلائیکەو هەموو ئینسانی لەسەرە ، تەوبەو فیدیەی لێ قەبووڵ ناکرێ لە قیامەتا • (=ئەمەی رابورد=مەعنای مەئالی هەردوو حەدیثەکەیە) •

عن أبي جحيفة [وهب بن عبدالله السوائي من صغار الصحابة ـ رضي الله تعالى عنه ـ] قال : قلت لعلي [رضي الله تعالى عنه] : هل عندكم كتاب [خصكم به رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دون غيركم من أسرار الوحي كما يزعم الشيعة]؟ قال : لا إلا كتاب الله ، أو فَهم أُعطيه رجل مسلم ، أو ما في هذه الصحيفة • قال : قلت : وما في هذه الصحيفة ؟ قال : العقل وفكاك الأسير ، ولا يقتل مسلم بكافر ح ـ ١٩٩/١ •

تەرجەمە :

لە ئەبوجوحەیفەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایەتە کە فەرمووی : بە ئیمامی عەلیم وت ـ رضي الله تعالى عنه ـ: لای ئێوە کە ئەهلی بـەیتی پێغەمەرن ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هیچ کتێبێکتان هەیە لە ئەسراری وەحی کە هەر خاصی ئێوە بێو بۆ غەیری ئێوە نەبێ وەکوو شیعە ئەڵێن ؟ فەرمووی : خەیر غەیری قورئانو فەهمێ کە خوا ئیعطای فەرمووبێ بـە پیاوێکی موسوڵمان کە لە قورئان ئیستینباط بکرێو ، ئەوی لە ناو ئەو صەحیفەدایە هیچی ترمان نیە • وتم : ئەو صەحیفەیە چی تیایە ؟ فەرمووی: عەقالەی تیایە • یەعنی خوێنی ئینسان کە چەند وشترە ، ئەو وشترانە لـە چەند ساڵەوە تا چەند ساڵە بن • ئەوەیشی تیایە کە موسوڵمان بۆ ئەسیری کوففار لە ئەسیریی نەجات بدرێ • ئەوەیشی تیایە کە لە قیصاصی کـافـرا موسوڵمان ناکوژرێ •

٦٧/٤٠٧ - أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه - عبدالرحمن بن صخر] يقول : ما من أصحاب النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - أحد أكثر حديثا عنه مني إلا ماكان من عبدالله بن عمرو [بن العاص - رضي الله تعالى عنهما -] فـإنـه كـان يكتب ولا أكتب =ح - ٢٠٦/١= [راوي أبو هريرة (٨٠٠) ، مرويه (٥٣٠٠) • مـروي عبـــدالله (٧٠٠) فمـروي أبي هريرة أضعاف مروي عبدالله = القسطلاني ٢٠٦/١=] •

ئەمما ئیحتیمالی هەیە کە لەو وەختەدا ئەبوهورەیرە ئەوەی فـەرمـوە وابووبێ ، کە عەبدوڵلا چوو بۆ میصر ئەبوهورەیرە لێی زیادکردبێ، فەقەط لازم یێ کە بە واسیطە بێ ، یا خۆ راویی عەبدوڵلا کەمتر بووبێ ، زۆر لەو حەدیثانەی لێ ریوایەت نەکرابێ •[1]

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : هیچ کەس نیە لە ئەصحابی پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - کە لە من زیاتر حەدیثی لە پێغەمەرەوە - صلى الله تـعالى عليـه وسلم - ریوایـەت کـردبـێ ، ئیللا عەبدوڵلای کوڕی عەمری عاص ، ئەو حیفظی بـــوو ئـەینووسیـــی من نـەم‌ئەنووسیی[2] •

---

(١) دانـــەر -خ- تەرجەمەی قســـەکـــەی قەسطەلانیی نەکردوە ئـــەمـــە تەرجەمەکەیەتی : هەشتصـــــەد کـــەس حەدیثیان لە ئەبوهورەیـــرە ریوایەت‌کردوە (٥٣٠٠)حەدیثی لێ ریوایەت‌کراوە . عەبدوڵلا حەوصەد حەدیثی لێ‌ریوایەت‌کراوە . کە واتە ئەوانەی کـــە لـــە ئەبوهورەیرە ریوایەت‌کراون چەند قاتی حەدیثەکانی عەبدوڵلایە .

(٢) ئەمە تەرجەمەی قسـەیێکی قەسطەلانییە ، دانەر -خ- لێرەدا دەقـــە عەرەبییەکەی نەنووسیوە .

٤٠٨/٦٨ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قـــال : إن الناس يقولون : أكثر أبو هريرة ، ولولا آيتان في كتاب الله ماحدثت حديثـا ، ثم يتلو : (إن الذين يكتمون ما أنزلنا من البينات والهدى) إلى قـولـه (الرحيم) تمام الآية (من بعد ما بيناه للناس في الكتاب [أي التوراة] أولائك يلعنهم الله ويلعنهم اللاعنون • إلا الذين تابوا وأصلحوا وبينوا ، فأولائك أتوب عليهم ، وأنا التواب الرحيم)[1] إن إخواننا من المهاجرين كان يشغلهم الصفق بالأسواق ، وإن إخواننا من الأنصار كان يشـــغلهم العمل في أموالهم ، وإن أبا هريرة كان يلزم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بِشِبَعِ بطنه ، ويحضر مالا يحضرون ، ويحفظ مالا يحفظون ح ـ ١/٢٠٦ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : خـەڵق ئـەڵێن : ئەبوهورەیرە زۆر حەدیث لە پێغەمەرەوە ریوایەت ئەكا [یەعنی ئەم هەموو حەدیثە لە كوێ پێنێ ؟ بەوە ئیتتیهامیان كردوە ، چـونـــكە دوای فەتحی خەیبەر هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیـه وسـلم ـ موددەتی صوحبەتی نیهایەت بەقەد سێ ساڵ بوە] ئەفەرموێ : ئەگەر دوو ئایەت نەبوایە لە قورئانا هیچ حەدیثم ریوایەت نەدەكرد • ئەو دوو ئـایەتـەی خوێنەوە كە نووسراون ، برادەرانی من كە موهاجیرن لە بازاڕا مەشغووڵی خەریدو فرۆخت بوون • برادەرانی ئەنصارم مەشغووڵی ئیش‌وكار بـوون لە ئەراضییانا ، ئەبوهورەیرە لازمی پێغەمەر بوو بە ئانەزگیـی ، حـازری ئەوە ئەبوو كە ئەوان حازری نەدەبوون ، حیفظی ئەوەی ئەكرد كە ئەوان

(١) البقرة / ١٥٩ / ١٦٠ •

حيفظيان نەدەکرد • یەعنی بۆیە ئەو حـەدیثـی زۆرە • حـەدیثـی درۆی هەڵنەبەســـتوە •

٤٠٩/٦٩ ـ وعنه قال : قلت : يارسول الله إني أسمع منك حديثـا كثيرا أنساهُ ، قال : ابسط رداءك ، فبسطته =قال= فغرف بيديـه ثـم قال : ضمه فضممته ، فما نسيت شيئا بعده ح-١/٢٠٦ • فيه معجزة باهرة•

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ئەفەرموێ : عەرزی پێغەمەرمکرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : (یا رسول الله) حەدیثی زۆرت لێئەبیێم لە فکرم ئەبرێتەوە ، فەرمووی : ریداکەت راخە • رامخست ، بە هەردوو دەستی موبارەکی بـە مستکردیە نـاو ریداکەمەوە فەرمووی : حەدیثەکە [قەسطەلانیی] بـــە خۆتەوە بنووسێنە ، یا ریداکەت [ظاهیر] بێنەرەوە یـــەك • حەدیثەکـەم بەخۆمەوە نووسان یا ریداکەم هێناوە یەك • لە دوای ئەوە هیچ حەدیثـم لەفکر نەچۆوە • ئەمە موعجیزەیێکی زۆر گەورەیە •

٤١٠/٧٠ ـ وعنه قال : حفظت عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وعاءين ، فأما أحدهما فبثثته ، وأما الآخر فلو بثثته قطـع هـذا البلعـــوم ح - ١/٢٠٧ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ئەفەرموێ : پڕ بە دوو ظەرف حەدیثم لە پێغەمەر ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ بیســــتوە حەدیثی ظەرفێکـیانم بــە نـاوخەڵقـا بڵاوکردوەتەوە ، ئەمما ئەگەر حەدیثی ظەرفەکەی تریان نەشر بکەمەوە ئەم گەروە هەڵئەبڕنەوەو ئەیبڕن • [••• ••] •

ئەم حەدیثە دەلالەت ئەکا لەسەر ئەمە کە لەبەر مەصلەحەت کـەتمی عیلم لازمە ، ئەگەر نەشری ئەو عیلمە فەسادێ یا مەحذوورێـکی تیـابێ • ظاهیر وایە کە ئەبوهورەیرە بە ئەمری پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کەتمی کردوە گینا بەر (إن الذين يكتمون) ئەکەوێ •

٧١/١١٤ ـ عن عبدالله [بن مسعود] رضي الله تعالى عنه قال : اجتمع عند البيت ثقفيان وقرشي ، أو قرشيان وثقفي ، كثيرة شحم بطونهم ، قليلة فقه قلوبهم • فقال أحدهم : أترون أن الله يسمع مانقول ؟ قـــال الآخر : يسمع إن جهرنا ، ولا يسمع إن أخفينا قياســا على الانس قياسا فاسدا • وقال الآخر : إن كان يسمع إذا جهرنا فإنه يسمــع إذا أخفينـا [قياسا للخفي على الجلي قياسا صحيحا ، ولكن لما لم يعتقده كان قليــل الفقه] فأنزل الله تعالى : (وما كنتم تستترون أن يشهد عليكم سمعكم ولا أبصاركم ولا جلودكم •••)(١) الآية خ ـ ٤٥٢/١٠ م ـ ٢٥٣/١٠ •

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای بنی مەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : دوو ثەقیفیی‌و قورەیشییێك ، یا دوو قورەیشیی‌و ثـــەقیفییێك لای کـــەعبـــە کۆبوونەوە ، بەزی ناوزگیان زۆر بوو ، عەقڵیان تێـگەیینی کەم بـوو ، یەکێکیان وتی : ئایا ئەوی ئێمە ئەیلێین خوا ئەیبیێ ؟ ئەوی تریان وتی : ئەگەر بە قائیم بیلێین ئەیبیێ ئەگەر بە دزییەوە بیلێین نایبیــێ ، وەکـــوو ئینسان • ئەوی تریان وتی : ئەگەر گوێی لەوە بێ کە بە ئاشـکرا ئەیلێین گوێی لەوەیش ئەبێ کە بە دزییەوە ئەیلێین • خوا ئەم ئایەتی (حم فصلت)ەی نازڵ فەرموو :

(١) فصـلت / ٢٢ •

ناتوانن ئێوه که خۆتان بشارنەوه نه لەوه که گوێتان شەهادەتتــان لێ بدا ، نه لەوه که چاوتان شەهادەتتان لێ بدا نه لەوه کــه پێســـتتان شەهادەتتان لێ بدا ، ئەمما ئێوه وا تێئەگەیێن که گەلێ لەو ئیشانەی که به دزییەوه ئەیکەن‌و خۆتان ئەیزانن خوا نایانزانێ ! یەعنی خوا ئاگای لـه ئاشکراو پەنهان هەیه • مەعنای لەفظی (حم‌سجده) وایه : دوو پیاو لـه قورەیش‌و زاواییێکیان له ثەقیف ، یا دوو پیاو له ثەقیف‌و زاواییێکیان لـــه قورەیش له خانوویێکا بوون ، یەعنی نزیـــکی بەیت ، بەعزێـــکیان بـه بەعزێکیانی =وت= : ئایا لاتان وایه که خوا قسەی ئێمه ئەبیێ ؟ بەعزێکیان وتی : بەعزێکی ئەبیێ [یەعنی ئەوی که به ئاشکرا ئەیڵێین] بەعزێکیـان وتی : ئەگەر خوا بەعزێکی ببێی هەمووی ئەبیێ ، ئەو وەختە ئەو ئایەتـه نازڵ بوو ح – ٣١٥/٧ ، ت ، ن •

٤١٢/٧٢ – عن الأسود قال : قال لي ابن الزبير [رضي الله تعـالى عنه] : كانت عائشة [رضي الله تعالى عنها] تسر" إليك كثيراً ، فما حدثتك في الكعبة ؟ قلت : قالت لي : قال لي النبي – صلى الله تعالى عليه وسلم–: يا عائشة لولا قومك حديث عهدهم ، قال ابن الزبير [رضـي الله تـعالى عنهما] : بكفر لنقضت الكعبة فجعلت لها بابين : باب يدخـل الناس ، وباب يخرجون ففعله ابن الزبير – رضي الله تعالى عنهما – ح – ٢١٥/١ ، ت بلفظ (بالجاهلية) هذا يناسب المساجد أيضا[١] •

تەرجەمه :

ئەسوەد ئەڵێ : عەبدوڵلای کوڕی زوبەیر – رضي الله تعالى عنهما – پێی‌وتم : حەزرەتی عائیشه – رضي الله تعالى عنها – زۆر قسەی سیڕڕیی له

(١) ئەم باسه لـه لاپەڕه (٢٥٥)و دوای ئەو لاپەڕەی بەرگی پێنجەمی ئـەم کتێبەدا بـه درێژیی نووسراوه •

لا ئەکردی ، لە کەعبەدا چ قسەیێکی بۆ کردی ؟ ئەسوەد ئەڵێ : وتم‌فەرمووی: کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێی‌فەرمووم : ئـــەی عـائیشە ئەگەر قەومەکەت کە قورەیشن نزیك نەبوونایە بە زەمانی کوفرو جاهیلییەت کەعبەم تێك‌ئەداو دوو دەرگام بۆ ئەکرد : یەکێکیان خـەڵق لێـی بچنـــە ژوورێ ، یەکێکیان لێی بچنە دەرێ • عەبدوڵلای بنی زوبەیر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ کردی •

ئەوەڵ بینای بەیت حەزرەتی ئادەم ـ علیه الصـــــلاة والســلام ـ کردی • دوەم حەزرەتی ئیبراهیم و ئیسماعیل ـ علیهما الصلاة والسلام ـ کردیان • سێیەم قورەیش لە پێش پێغەمەرێتی پێغەمەرا ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ کردیان • فەقەط پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلـم ـ بـە دەستی موبارەکی خۆی (حجر الأسود)ی تیا نەصب‌کرد • دەفعەی چوارەم ئیبنوزوبەیر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ لەسەر ئەساسی حەزرەتی ئیبراهیم کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەعیینی فەرموو بوو بینای کرد• دەفعەی پێنجەم حەجاجی بنی یوسف بە ئەمری عەبدولمەلیکی بنی مەروان تێکی‌داو بردیەوە ئەساسی قورەیش •ئێستە ئەو بینایەیە • پێغەمەر ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ بۆیە نەیکرد چونکی قورەیش لە زەمانی جەهالەتەوە نزیك‌و تازەموسوڵمان بووبوون مەبادا فیکر خراپ کەن بڵێن محمد ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ بینای قورەیشی تێکداو لێی‌زیادکرد تا فەخر بەسەر قورەیشا بکـا •

(أثــر) قال علي ـ رضي الله تعالی عنه ـ : حدثوا الناس بمايعرفون، أتحبون أن يكذّب الله ورسوله ؟ ح ـ ٢١٥/١ •

تەرجەمە :

حەدیثی وا بۆ خەڵق بخوێنن کە تێی‌بگەن بچێتە دڵیانەوە ، یـەعنـی حەدیثی وایان بۆ مەخوێنن کە عەقڵیان پێ‌نەشکێ‌و ئینکاری بکەن • بـۆ حەزەکەن کە خواو پێغەمەری خوا تەکذیب بکرێن ؟

(أثــر) قال مجاهد : لا يتعلم العلم مستحي ولا مستكبر • وقالت عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ : نعم النساء نساء الأنصـــار ، لم يمنعهن الحياء ، أن يتفقهن في الدين ح ـ ٢١٧/١ •

تەرجەمە :

موجاهید ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : ئینسانێ کە حەیا بکاو شەرمن بێ عیلم فێر نابێ • ئینساتێکیش کە تەکەبوری بێ عیلم فێر نابێ•حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : ژنانی ئەنصار چ ژنێکی باشن، شەرمنی‌و حەیا مەنعی نەکردن لەمە کە دینی خـــۆیان فێرببن • مـەثەلا ئوموموسولەیمی دایکی ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ مەسئەلەی ئیحتیلامی ژنی لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پرســـی ، عیتابیان کــرد ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لێیان توندبوو •

ئینسان قەط نەڵێ : رووم نایێ ئەوە بپرسمەوە شتێکی عەیبە ، من مەلام‌و ئەو فەقێ منالە چیە من بچمە لای شتی لێ بپرسم ؟ ئەبوموســـای ئەشعەری‌و گەورە گەورەی موهاجیر لای ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ دەرسی قورئانیان ئەخوێن •

٤١٣/٧٣ ـ عن عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن من الشجر شجرةً لا يســـقط وَرَقَها ، وهي مثل المسلم ، حدثوني ماهي ؟ فوقع الناس في شجر البادية،

ووقع في نفسي أنها النخلة • قال عبدالله [رضـي الله تـعالى عنـــه] : فاستحييت ، فقالوا : يارسول الله أخبرنا بها • فقال رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : هي النخلة • قال عبدالله : فحدثت به أبي [رضي الله تعالى عنهما] بما وقع في نفسي ، فقال : لأن تكون قلتها أحبّ الي من أن يكون لي كذا وكذا ح ـ ١/١٥٤ ، ح ـ ١/٢١٨ ، م ـ ١٠/٢٨٥ ، م ـ ١٠/٢٨٧ وفيه : وألقى في نفسي ، أو روعي أنها النخلة • فجعلت أريد أن أقولها فإذا أسنان القوم فأهاب أن أتكلم ، فلما سكتوا • قـال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : هي النخلة • وليس فيه قول عبدالله لأبيه وجوابه ـ رضي الله تعالى عنهما ـ •

وعن مجاهد ـ رحمه الله ـ قال : صحبت ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] إلى المدينة ، فما سمعته يحدث عن رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ إلا حديثا واحدا ، قال : كنا عند النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فأتي بجمّار [وهو الذي يؤكل من قلب النخل يكون لينا] فذكر نحو حديثهما [يحيى بن أيوب وقتيبة بن سعيد] م ـ ١٠/٢٨٧ •

تەرجەمە :

کافیە،حادیثە یەکێکە ریوایەت زۆرە ئەلفاظ موختەلیفە •

رۆژێ لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بووین دلی دارخورمایان هێنا ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وســـلم ـ فەرمووی : درەختێ هەیە گەڵای هەڵناوەرێ ، ئەو درەختە مەثەلی موسوڵمانە پێم بڵێن کە چیە ؟ خەڵق کەوتنە ناو درەختی بیابانەوە ، یەعنی هەرکەس شـــتێکی ئەفەرموو • کەوتە دڵمەوە کە دارخورمایە ، تەمام بوو بیڵێم ، کەچی پیاوی گەورە ـ گەورە لەوێدا بوون ، هەیبەتم لێ‌نیشت کە بیڵێم • کە بێدەنگ بوون پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وســـلم ـ فەرمووی : دارخورمایە •

ئەوەم بۆ باوکم گێڕایەوە کە بە دڵما هات • فەرمووی : ئەگەر بتوتایـــە لەوەم لاخۆشتر ئەبوو کە ئەوەو ئەوەم ببوایە • یەعنی فەضلو شەرەفت لە ناو ئەصحابا مەعلووم ئەبوو ، هەم شەرمت ئەشکا ، لە دوای ئەوە لـــە شتت ئەپرسیی گەلێ شت فێر ئەبووی •

٤١٤/٧٤ ـ عبدالله بن عمـرو [بن العـاص] ـ رضي الله تعـالى عنهمـا ـ قـال هجرت [أي بـكرت • نـووي] إلى رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يوما ، قال : فسمع أصوات رجلين اختلفا في آية فخرج علينا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يعرف فـي وجهه الغضب فقال : إنما هلك من كان قبلكم باختلافهم في الكتـاب م ـ ١٠/١٠٧ • [يناسب فضائل القرآن] •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای بنی عەمری بنی عاص ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ: رۆژێ زوو بەیانیی چوومە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەنگی دوو پیاوی بیست لە قورئانا ئیختیلافیان بوو • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی موبارەکی هاتەدەرێ لامان ، عەلامەتـــی غەضەب لە روویا دیاربوو ، فەرمووی : ئوممەتی پێش ئێوە بۆیە هیـلاك بوون بە واسیطەی ئیختیلافیان لە کیتابی خوادا •

٤١٥/٧٥ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إن ابغض الرجال الى الله الألد الخصم م ـ ١٠/١٠٩ •

عایشە [رضي الله تعالى عنها] فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : مەبغووضترینی پیاوان = لە لای خوا = ئەوەیـە

کە زۆر جەدەلۆزەو زۆر بە مەهارەتە لە جەدەلا ؛ دەلیلێکت بە حوججەت لەسەر هێنا هەرا ئەکا بۆ دەلیلێکی تر ، وەکو کەسێ لە گوێ شیوێ بێ کە بۆی بچی هەرا ئەکاتە ئەوبەر ، بە شوێنیا ئەچی بۆ ئەوبەر هەرائەکاتەوە بۆ ئەمبەر ، ناگیرێو نابەزێ •

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ذەمی ئەوەی فەرموە کـــە لەسەر باطيل جەدەل بکا • ئەمما ئەو کەسەی بو ئیحقاقی حەق موجادەلـە بکا بە ئەحسەنی طەریق ، وەك لە قورئانا خوا ئەمری بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووە ، ئـەوە مەمدووحە • (ألد) لە (لديد) ئەخذکراوە کە بە گوێشیو ئەڵێن ، یەعنی لە جەدەلا ئەمبەرو ئەوبەر ئەکا•

٤١٦/٧٦ ـ عن عبدالله [بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ] قال : [كنت مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في حرث بالمدينة وهو يتوكأ على عسيب ، فمر بنفر من اليهود ، فقال بعضهم : سـلوه عن الـروح ، وقال بعضهم : لا تسألوه لا يسمعكم ماتكرهون [لأنهم قالوا : إن فسره فليس بنبي ، وإن لم يفسره فهو نبي ، وقد كانوا يكرهون نبوته] فقاموا إليه فقالوا : يا أبا القاسم حدثنا عن الروح ، فقام ساعة ينظر ، فعرفت أنه يوحى إليه ، فتأخرت عنه حتى صعد الوحي • ثم قال : (ويسألونك عن الروح ، قل : الروح من أمر ربي) ح ـ ١٠/٣٠٠] بينا أنا أمشي مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في خَرِب [وبكسـر ففتح] ، [حـرث ٠م] المدينة وهو يتوكأ على عسيب معه ، فمر بنفر من اليهود ، فقال بعضهـم لبعض : سلوه عن الروح ، وقال بعضهم : لا تسألوه [لا يسـتقبلكـم بشيء تكرهونه • فقالوا : سلوه • فقام إليه بعضهم فسأله عن الروح ، قال : فأسكت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فلم يرد عليه شيئا ،

(١) الأســـــراء / ٨٥ •

فعلمت أنه يوحى إليه ، قال : فقمت مكاني ، فلما نزل الوحي قــال : (ويسألونك عن الروح ، قل : الروح من أمر ربي ، وما أوتيتم من العلم إلا قليلا) م ـ ٢٦٨/١٠ وفي أخرى : في نخل ، م ـ ٢٧٠/١٠] لا يجيء بشيء تكرهونه ، فقال بعضهم : لنسألنّه ، فقام رجل منهم فقال : يا أبا القاسم ما الروح ؟ فسكت ، فقلت : إنه يوحى إليه ، فقمت [حتى لا أتشوش عليه] فلما انجلى عنه فقال : (ويسألونك عن الروح ، قل الروح من أمر ربي ، وما أوتوا من العلم إلا قليلا) ، قــال الأعمش [سليمان بن مهران] : هكذا في قراءتنا ح ـ ٢١٤/١ ، م ـ ٢٦٩/١٠ ، ح ـ ٣٠٠/١٠ ،

تەرجەمە :

چوار ریوایەت کەمێ ئیختیلافیان لە لەفظا هەیە ، مەئالی هەموویان یەکێکە ، ئەگونجێ ئەو جێیە خەرابە بووبێ دارخورمایشــی لێ بووبێ و زەرعیش کرابێ ، لە ریوایەتێکا (وما أوتوا)یەعنی یەهوود ، لە ریوایەتێکا (وما أوتيتم)یەعنی ئەی یەهوود (أوتوا) قیرائەتی ئەعمەشــە (أوتيتم) قیرائەتی مەوصحەفی ئیمامی عوثمانە ، ئەگونجێ قیرائەتی (أوتيتم)عــام بێ ، ئەو جوولەکانەی کە پرسیویانە ئەوانیش بەرەکەون ،

مەعنای : عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لەخدمەت[1] پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە خەرابەیێکا ، لە زەراعەتێ لــە ناو باغی خورمایێکا بە لای چەند کەسێ لە یەهوودا تەشریفی رابــورد ، بەعزێکیان بە بەعزێکیانی وت : سوئالی لێ بکەن کە رۆحچیە ؟ [ئەگــەر

(١) دانەر ـ خ ـ تەرجەمەی ئەوەی نەکردوە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لقێکی دارخورمای وەك گۆچان بە دەستەوە بوو هێزی ئەدایەســەر .

جوابی دایەوە پێغەمەر نیە ، ئەگەر جوابی نەدایەوە کە چیە پێغەمەرە ، ئەمما حەزیان نەدەکرد کە پێغەمەر بێ] بەعزێکیان وتی : لێی مەپرسن مەبـــادا شتێکی وا بڵێ کە ئێوە حەزی پێ نەکەن • بەعزێکیان وتی : وەڵلاهی لێی ئەپرسین ، یەکێ لەوانە هەڵسا چوە خزمەتی وتی : (یا أبا القاسم) رۆح چیە ؟ یەعنی ماهییەتو حەقیقەتی رۆحی ئینسانیی چیە ؟ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بێدەنگ بو جوابی نەدایەوە تا قەدرێ ، زانیم کـــە وەحی بۆ یێ ، لێی پاش‌کەوتمو وەستام ، تا لێی‌تەشویش نەکەم • کە گرانیی وەحیەکەی لەسەر هەڵسا فەرمووی : لێت‌ئەپرسن لە رۆح • بڵێ : رۆح ئەمرێکی رەببانییە ، یەعنی حەقیقەتو ماهییەتی ئەو هەر خوا ئەیزانێ ، ئێوە لە عیلم هەر نەختێکتان پێ عەطاکراوە • موراد لە رۆح رۆحی حەیوانیـــی نیە کە بوخارێکی لەطیفە لە بۆشییی لای چەپی دڵایە ، کە حوکەما قسـەیان لێ‌کردوە ، ئەو رۆحە موشتەرەکە لە هەمـــوو حەیواناتا مەداری حیسو حەرەکەیە •

٤١٧/٧٧ ـ سعيد بن جبير قال : قلت لابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] : أن نَوْفا البَكالي [تابعي جليل عالم ، إمام لأهل دمشق] يزعم أن موسى [صاحب الخضر] ليس [هو] بموسى صاحب بني إسـرائيـل [وإنما هو موسى بن ميشا بن أفرائيم بن يوسف- عليه الصلاة والسلام-]•

تەرجەمە :

سەعیدی بنی جوبەیر ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : عەرزی ئیبنوعەباسم کرد ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : کە نەوفی بەکالیی ئـەڵێ : رەفیقی حەزرەتی خضر کە لە سوورەتی (الکهف)ا خوا بەحثی لێ فەرموە مووسای پێغەمەری بەنی‌ئیسرائیل نیە ـ عليه الصلاة والسلام ـ مووسای کـــوڕی میشای کوڕی ئەفرایمی کوڕی حەزرەتی یوسفە ـ عليه الصلاة والسلام ـ•

فقال ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] : كذب عدو الله [زجـر وتحذير لا قدح فيه] • [حدثني • أخرى ، خ] حدثنا أبي بن كعب [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : قام موسى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خطيبا في بني إسرائيل ، فسئل : أي الناس أعلم ؟ فقال : أنا أعلم • فعتب الله عليه إذ لم يـردَّ العلم إليه • فأوحى الله تعالى إليه : إن عبدا من عِبادي بمجمع البحرين هو أعلم منك • قال : رب وكيف لي به ؟ فقيل لـــه : احْمِل حوتا فــي مِكْتَل [الزنبيل يسع خمسة عشر صاعا] فإذا فقدته فهو ثم •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس [رضـي الله تعــالى عنهما ـ رقی هەڵسا ، بۆ زەجری نەوف] فەرمووی : درۆی کردوە نەوفی دوشمنی خوا [چونکی خیلافی واقیعی وتوە ، مەقصوودی وا نیە کە طەعن لە نەوف بدا] ئوبەییی کوڕی کەعب ـ رضي الله تعالى عنه ـ قسەی بۆ کردووین لە پێغەمەرەوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە فەرمووی : مووسای پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە ناو بەنی ئیسرائیلا بە خەطیبیی راوەستا ، لێیان‌پرسیی : کام ئینسان لە هەموو کەس عالمترە ؟ فەرمووی : من • لە بەر ئەوە خـوا ـ جل وعلا ـ عیتابی لێ گرت ؛ چونکی عیلمی ئەوەی رەدنەکردەوە سەر خوا • ئەبوایە بیفەرموایە (والله أعلم) خوا ئەیزانێ • ئەو وەختە خـوا ـ جل وعلا ـ وەحیی بۆ نارد : کە عەبدێ لە عەبدانی من کە لە (مجمـع البحرين)ە ئەو لە تۆ عالمترە • حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ عەرزی جەنابی باریی‌کرد : کە ئەی رەببم چۆن من پێی ئەگەم ؟ ئەمری پێ‌کرا کە لە زەنبیلێکا ماسییێك هەڵبگرە ، کە ئەو ماسییەت لێ ون بـوو ئـەو عەبدی منە لەو جێگەیە •

فانطلق وانطلق بفتاه يوشع بن نون [عليه الصلاة والسلام] وحملا حوتا في مِكْتَلٍ ، حتى كانا عند الصخرة ، وضعا رؤسهما وناما ، فانسلّ الحوت من المكتل فاتخذ سبيله في البحر سربا ، وكان لموسى وفتاه عجباً ، فانطلقا بقية ليلتهما ويومهما فلما أصبح [فيه تقـديم وتأخير ، أي بقيـة يومهما وليلتهما كما لمسلم وللمؤلف في التفسير] قال موسى لفتاه : آتنا غداءنا لقـد لقينا من سفرنا هذا نصبا ، ولم يجد موسى مسّاً من النصب حتى جاوز المكان الذي أمر به ، فقال له فتاه : أرأيت إذا أوينا إلى الصخرة؟ فإني نسيت الحوت • قال موسى [عليه الصلاة والسلام] : ذلك ماكنا نبـغي •

تەرجەمە :

حەزرەتی مووسا ـ عليه الصلاة والسلام ـ تەشریفـی کـەوتەڕێ ، غولامەکەیشی کە یوشعی کوڕی نوون بوو لەگەڵ خۆیا برد ، ماسییێکی گەورەیان ، یەعنی خوێ پێوەکراویان ، لە زەنبیلێکی گەورەدا هـەڵگرت تا گەیشتە لای ئەو بەردەی کە وەعدی پێدرابوو ، لەوێدا مولاقاتی ئەبێ لەگەڵ حەزرەتی خضرا ـ عليــه السـلام ـ سەریان‌نایەوەو نوستن ، ماسییەخوێ‌کراوەکە لە زەنبیلەکە کشایەدەرێ‌و ڕێی خۆیی لـە بـەحـرا گرت‌و کردی بە ڕێگە ، ئەو زیندوبونەوەی ماســییەو ڕێکردنـەوەی لە بەحرا بوو بە عەجائیب بۆ حەزرەتی مووساو غولامەکەی ـ عليهما الصلاة والسلام ـ باقیی ئەو ڕۆژەیان‌و شەوی دوایان ڕۆیین کە ڕۆژیان لێ‌بۆوە حەزرەتی مووسا ـ عليه الصلاة والسلام ـ بە غــولامـەکـەی فەرموو : قاوەڵتییەکەمان بۆ بێنە ، لەم سەفەرەمان [یەعنی سەفەری لـە دوێنێـوەو ئیمشەو] تووشی ماندوێتیەکی زۆر بووین • حەزرەتی مووسا ـ علیــه الصلاة والسلام ـ هیچ ماندوێتی نەبوو تا لەو جێیەی کە ئەمری پێ‌کرابوو

که لەوێدا حەزرەتی خضر - علیـــه الســـلام - ئەبینێ = تێپەڕی کرد = غـولامـەکـەی عەرزی کرد : ئەبینی کـــە چیم دی ؟ کـە هـاتینـە لای بەردەکەوەو نوستینی ماسییەکەم لە فکر چوو کە عەرزت بکەم چی لێ هات [هەر شەیتان لـە فکری بردمەوە کـە عـەرزت بکـەم • ئیبنوعەسا کیر] حەزرەتی مووسا - علیه الصلاة والسلام - فەرمووی : ئەو ماسییەونبوونەیە کە ئێمە ئەمانەوێ ببێ [چونکی ئەوە عەلامەتی بەحەزرەتی خضر گەیینە] •

فارتدا على آثارهما قصصا ، فلما أتيا إلى الصخرة إذا رجل مسجى بثوب ، أو قال تسجى بثوبه • فسلم موسى - عليه الصلاة والسلام - فقال الخضر : وأنىّ بأرضك السلام ؟ فقال : أنا موسى • فقال : موسى بنـي إسـرائيل ؟ قال : نعم •

تەرجەمە :

حەزرەتی مووساو غولامەکەی - عليهما الصلاة والسلام - تەعقیبـی ئەو ڕێگەیان کرد کە تەشریفیان پیاهاتبوو ، گەڕانەوە دواوە . کـە هاتنە لای ئەو بەردە تووشی پیاوێ بوون خۆی بە جلێ ، یا بـە جلێ خـۆی داپۆشیبوو • مووسا - عليه الصلاة والسلام - سەلامی لێ کرد ، حەزرەتی خضر فەرمووی : لەم ئەرزەدا کە تۆی لێی سەلام کـوانـێ ؟ حەزرەتی مووسا - عليه الصلاة والسلام - فەرمووی : من مووسام : حـەزرەتـی خضر فەرمووی : مووسای بەنیئیسرائیل ؟ فەرمووی : بەڵێ •

قال : هل أتّبعك على أن تعلمني مما علّمتَ رشدا ؟ قال : إنـك لن تستطيع معي صبرا =يا موسى= إني على علم من علم الله علمنيه لا تعلمه أنت ، وأنت على علم علّمكه الله لا أعلمه • قـــال : ستجدني إن شاء الله صابرا ولا أعصي لك أمرا •

تەرجەمە :

حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : ئیذنت هەیە کە لەگەڵ تۆبم لەسەر ئەوە کە لەو عیلمەی کە خوا تەعلیمی تۆی کـردوە شتێکم پێ‌نیشان بدەی ؟ حەزرەتی خضر فەرمووی : تۆ لەگەڵ منا صەبرت پێ ناکرێ ، من لەسەر عیلمێکم کە خوا تەعلیمی کردووم تۆ نایزانی [کە بەعزێ عیلمی خوصووصیە موافیقی ظاهیری شەریعەتی تۆ نیە] تـۆیش لەسەر عیلمێکی کە خوا تەعلیمی کردووی من هەمووی نازانم [یەعنی زیاد لەوەی کە لازم بێ بۆ من لە عیلمی ظاهیری] حەزرەتی مووسا ـ علیـــە الصلاة والسلام ـ فەرمووی : (إن شاء الله)وام ئەبینی کە صەبر ئەکـەم موخالەفەی هیچ ئەمرێکت ناکەم .

فانطلقا [على الساحل] يمشيان على ساحل البحر ليس لهما سفينة، فمرت بهما سفينة ، فكلموهم أن يحملوهما ، فعرف الخضر فحملوهما بغير نَوْل ، فجاء عصفور فوقع على حرف السفينة ، فنقر نقرة أو نقرتين فـي البحر . فقال الخضر : يا موسى ما نقص علمي وعلمـك من علم الله إلا كنقرة هذا العصفور في البحر . فعمد الخضر إلى لوح من ألواح السفينة فنزعه ، فقال موسى [عليه الصلاة والسلام] : قوم حملونا بغير نـول عمدت إلى سفينتهم فخرقتها لتغرق أهلها ! قال : ألم أقل إنك لن تستطيع معيَ صبرا ؟ قال : لا تؤاخذني بما نسيت . فكانت الأولى من موســـى ـ عليه الصلاة والسلام ـ نسيانا .

تەرجەمە :

=مووساو خضر= علیهما الصلاة والسلام ـ لە (مجمع البحرین)ەوە تەشریفیان کەوتەڕێ بە پێیان بە کەناری بەحرەکەدا ئەڕۆیین ؛ چـونـکی گەمێیان نەبوو سواری بن سەفینەیێکیان بەلادا رابورد ، قسەیان لەگەڵ

ئەهلی سەفینەکە کرد کە هەڵیان‌گرن ، لە طەرەفی ئەهلی ســەفینەکـەوە حەزرەتی خضر ناسرا ، بە بێ ئوجرەت هەڵیان‌گرتن ، چۆلەکەیێ هات بـە ئیواری سەفینەکەوە نیشت ، دەنووکێ یا دوو دەنووکی دا بە بەحرەکەدا ، حەزرەتی خضر فەرمووی : یا مووسا عیلمی من‌و عیلمی تۆ لە عیلمی خوای هەر بەقەد دەنووکپیادانی ئەم چۆلەکەی کەم کردۆتەوە لە بەحرەکە [عیلمی خوا هیچ کەمبوونەوەی نیەو کەم نابێتەوە ، عیلمی خوا قابیلی تەجەززیی نیە ، ئەمە نەوعە قسەیێکە کە لە عورف‌و عادەتی خەڵقا لە بەینیانا ئەکرێ ، موراد وایە کە مەعلوومی من‌و تۆ بە نیسبەتی مەعلووماتی جەنابی بارییەوە وەکوو ئەو قەترە ئاوەیە بە نیسبەت ئاوی بەحرەوە ، ئەمەیش هەر بینای لەسەر عورف‌و عادەتە ؛ چونکە قەطەراتی بەحر نیهایەتی هەیە ، ئەمما عیلمی خوا هیچ نیهایەتی نیە ، یەعنی عیلمی ئێمە هیچ نیە بە نیســـبەت عیلمـی خـواوە] •

حەزرەتی خضر چوو بە لای تەختەیێکی سەفینەکەوە بـە تـەشوێنێ هەڵی‌کەن ، سەفینەکە کون بوو ئاوی هاتە ناوەوە • حەزرەتی مووســا ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : ئەمانەقەومێکن ئیمەیان بە بێ ئوجرەت سوارکردوە تۆ چووی سەفینەکەیانت کون‌کرد ! ئایا بۆیێکت کـرد کـە ئەهالیی ناو سەفینەکە غەرق بکەی ؟! حەزرەتی خضر فەرمووی : نەموت تۆ لەگەڵ منا صەبرت پێ ناکرێ ؟! حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : لە فکرم چووبوەوە موئاخەذەم مەکە لەسەر ئەوەی کـە بـە لەفکرچوونەوە کردم • سوئالی ئەوەڵی مووسا علیه الصلاة والسلام ـ بـە واسیطەی لەفکرچوونەوەی شەرتەکەیان بوو [چونکی تەحەممولی ئەوەی نەکرد کە لە جەزای چاکەدا خراپە بکرێ] •

فانطلقا فإذا غلام يلعب مع الغلمان ، فأخذ الخضر برأسه من أعلاه . فاقتلع رأسه بيده ، فقال موسي [عليه الصلاة والسلام] : أقتلت نفسا زكية بغير نفس ؟! قال : ألم أقل لك إنك لن تستطيع معي صبرا ؟! قال ابن عيينة : وهذا أوكد .

تەرجەمە :

له دوای ئەمە کە لە بەحرەکە پەڕینەوەو تەشریفیان لــە گـەمێکـە هاتەدەرێ لێیاندا ڕۆیین گەیینە جێێ منالێ لەگەڵ منالآن یاریی ئەکـرد ، حەزرەتی خضر ـ علیه السلام ـ لەسەرەوە دەستی برد ســەری گـرتو هەڵی‌کەند ! حەزرەتی مووسا ـ علیه الصـلاة والســـلام ـ فەرمووی : نەفسێکی بێ گوناهو پاکت بۆ کوشت بە ناحەق ؟! حەزرەتی خضر ـ علیه السلام ـ فەرمووی : بە تۆم نەوت کە ناتوانی لەگەڵ منا صەبر بکەی ؟! سوفیانی بنی عویەینە ئەڵێ : ئەم عیتابی حەزرەتی خضرە بە شیددەتترە لە ئەوەڵ جار [چونکە لە ئەوەڵا فەرمووی : نەموت ، لێرەدا ئەفەرموێ : بە تۆم نەوت ، (کأنە) جاری پێشوو لەگەڵ تۆمان نـەبـوو بۆیــە گـوێت نــەدایێ] .

فانطلقا حتى أتيا أهل قرية استطعما أهلها ، فأبـوا أن يضيفوهما . فوجدا فيها جدارا يريد أن ينقض ، قال الخضر [عليه الســلام] بيده فأقامه . قال موسي [عليه الصلاة والسلام] : لو شئت لاتخذت عليـه أجرا ! قال : هذا فراق بيني وبينك . قال النبي ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ : يرحم الله موسى [عليه الصلاة والسلام] : لَوَدِدْنا لو صبر حتى يُقَصَّ علينا من أمرهما خ ـ ١/٢٠٩ ، خ ـ ٥/٣٧٨ ، ح ـ٧/٢٠٧ إلى ٢١٠ ، م ـ ٩/٢٥٢ ، ٢٦٤ وفيه فاضطرب الحـوت في المِكْتَل حتى خرج من المِكتل ، فسقط في البحر . قال : وأمسك الله عنه جرية المـاء

حتى كان مثل الطاق فكان للحوت سَربا وكان لموســـى وفتاه عجبا .
فانطلقا بقية يومهما وليلتهما ، ونسي صاحب موسى أن يخبره .

تەرجەمە :

=(1)حەزرەتی مووساو هاورێکەی کەوتنەرێ تا گەیشتنە لای ئەهلی دێیـەك . ئـەهلی دێـــکە میـوانـداریـان نـەکـردن . دیوارێـکیان لە ناو دێکەدا دی خەریك بوو ئەکەوت ، حەزرەتی خضر ـ علیه السلام ـ دەستی پێوەناو راستیکردەوە . حەزرەتی مووسا ـ علیـــه السّـــلام ـ فەرمووی : ئەگەر بتویستایە کرێت لەسەر ئەم کارە وەرئەگرت ! حەزرەتی خضر ـ علیه السلام ـ فەرمووی : ئەمە جیابوونەوەی منو تۆیە . پێغەمەر ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ فەرمووی : خوا رەحم بە مووسا بکا حەزمان ئەکرد خۆی بگرتایە تا زیاترمان لە کاریان بۆ بگێرِرایەتەوە=. ماسیەکە لە زەنبیلەکەدا هەڵبەزییەوە تا لە زەنبیلەکە هاتەدەرەوە کەوتە ناوبەحرەکەوە . خوا جەرەیانی ئاوەکەی لێ گرت تا وای لێ هات وەکوو تاق بوو بە سەریا بۆ ماسیەکە بوو بە لەغەم ، بۆ مووساو غولامەکەی ـ علیهما الصـــلاة والسلام ـ بوو بە عەجایەب . باقیی ئەو رۆژەو شەوی دوایـی رۆییـن . صاحێبی حەزرەتی مووسا کە یووشوع بوو لە فکری چوو کە خەبەر بـدا بـە حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ .

فلما أصبح موسى ـ عليه السلام ـ قال لفتاه : آتنا غداءنا لقد لقينا من سفرنا هذا نصبا . قال : ولم ينصب حتى جاوز المكان الذي أمر به، قال : أرأيت إذا أوينا الصخرة فإني نسيت الحوت وما أنسانيه إلا الشيطان أن أذكره ، واتخذ سبيله في البحر عجبا . قال موسى : ذلك ماكنا نبغي .

(1) دانەر ـ خ ـ تەرجەمەی لە (فانطلقا)وە تا (من أمرهما)ی لـە بیر چووبوو لە سەرەوە تەرجەمەکەیمان نووسی .

فارتدا على آثارهما قصصا • قال : يقصان آثارهما [قصصا] حتى أتيـا الصخرة ، فرأى رجلا مسجّى عليه بثوب ، فسلم عليه موسى فقال لـــه الخضر : أَنَّى بأرضك السلام ؟ قال : أنا موســى • قال : موسـى بني إسرائيل ؟ قال : نعم • قال : إنك على علم من علم الله علَّمكه الله لا أعلمه، وأنا على علم من علم الله علمنيه لا تعلمه •

تەرجەمە :

که حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ سبەینێی لێ بۆوە بە غولامەکەی فەرموو : چێشتەنگاوەکەمان بۆ بێنە ، بە راستیی لەم سەفەرەی دوێنێو ئێمشەوا تووشی ماندوێتی بووین • فەرمووی : تا لەو جێیە تێپەڕ نەبوو کە ئەمری پێکرابوو ماندوو نەبووبوو • یووشوع ـ علیه السلام ـ =فەرمووی:= ئەبینی کە هاتینە لای بەردەکە ، یەعنی چیم بەسەراهات ؟ لە فکرم چوو کە عەرزت کەم ماسیەکەم چی لێ هات ، هەر شەیتان لـــە فکری بردمەوە کە عەرزت کەم ، ماسیەکە رێی خۆیی لە بەحرەکەدا گرتو رۆیی • حەزرەتی مووسا فەرمووی : ئێمەیش ئەوانەمان مەطلووب بوو • بە شوێنی خۆیانا گەڕانەوە دواوە تا تەشریفیان هاتە لای ئەو بەردەی کە لای نوستبوون • پیاوێکی =دی= جلێکی دابوو بەسەر خۆیا ، حـەزرەتـی مووسا سەلامی لێ کرد • خضر ـ علیه السلام ـ فەرمووی : لەم ئەرزەدا کە تۆی لێیی سەلام لە کوێ بوو ؟ فەرمووی : من مووســـام • فەرمووی : مووسای بەنیئیسرائیل ؟ فەرمووی : بەڵێ • فەرمووی : تۆ لەسەر عیلمێکی خوا پێیی عەطا فەرمووی ، من هەمووی نازانم ، منیش لەسەر عیلمێکم خوا تەعلیمی کردووم تۆ نایزانی [یەعنی هەمووی نازانی] •

قـال لـه موسى : هل أتبعك على أن تـُعَلـِّمني مما عُلـِّمتَ رشدا ؟ قال : إنك لن تستطيعِ معي صبرا وكيف تصبر على ما لم تـُحِط به خبرا؟

قال : ستجدني إن شاء الله صابرا ولا أعصي لك أمرا • قال له الخضر فإن اتَّبَعْتَنَي فلا تسألني عن شيء حتى أحــدث لك منـــه ذكــرا • قـــال : نعـــم •

تەرجەمە :

حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ به حەزرەتی خضر ـ علیه السلام ـی فەرموو : ئایا ئیذن ئەدەی کە تابیعت ببم لەسەر ئەمە کە تەعلیمی شتێکی باشم بکەی لەوەی کە لە طەرەفی خواوە ـ جل وعلا ـ تەعلیمت کراوە ؟ حەزرەتی خضر ـ علیه السلام ـ فەرمووی : تۆ ناتوانی صەبر کەی کە لەگەڵ منابیو هیچ ئیعتیراضم لێ نەگری لەوانەی کـە ئەیکەم چۆن صەبر ئەکەی لەسەر شتێك کە عیلمی تۆ ئیحاطەی پیانەداوە ؟ [بە ظاهیر موخالیفی شەریعەتی تۆیە] حەزرەتی مووسا ـ علیـه الصلاة والسـلام ـ فەرمووی : (إن شاء الله)بە صابیرم ئەبینیو موخالەفەی هیـچ ئـەمرێکت ناکەم • حەزرەتی خضر ـ علیه السلام ـ فەرمووی : ئەگەر تابیعی من ببی تا من خۆم پێت نەڵێم کە بۆچی وام کرد هیچ شتێکـــم لێ نەپرســـی • حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : بەڵێ •

قال : فانطلق الخضر وموسى يمشيان على ساحل البحر ، فمرت بهما سفينة فكلماهم أن يحملوهما ، فعرفوا الخضر ، فحملوهما بغير نول •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : مووساو خضـــر ـ علیهما الصلاة والسلام ـ کەوتنەرێ بە کەناری بەحرەکەدا ئـەڕۆیین ، سەفینەیێکیان بە لادا رابورد • حەزرەتی مووساو خضر ـ علیهما السلام ـ قسەیان لەگەڵ ئەهلی سەفینەکە کرد کە هەڵیانبگرن • حەزرەتی خضریان ناسیی بە بێ ئوجرەت هەڵیانگرتن سواری سەفینەکەیان کردن •

فعمد الخضر إلى لوح من ألواح السفينة فنزعه • فقال له موسى : قوم حملونا بغير نول عمدت إلى سفينتهم فخرقتها لتغرق أهلها ؟ لقد جئت شيئا إمراً ! قال : ألم أقل إنك لن تستطيع معي صبرا ؟ قال : لا تؤاخذني بما نسيت ولا ترهقني من أمري عسرا •

تەرجەمە :

حەزرەتی خضر – علیه السلام – تەشریفی چوو لەوحێکی لە لەوحەکانی سەفینەکە هەڵکەند • حەزرەتی مووسا – علیه الصلاة والسلام – فەرمووی: ئەمانە قەومێکن بێ ئوجرەت ئێمەیان سواری سەفینەکەیان کرد تۆ چووی سەفینەکەیانت کونکرد تا ئەهلی سەفینەکە غەرق بکەی ؟ شتێکی گەورەت کرد ! حەزرەتی خضر فەرمووی : نەموت تۆ ناتوانی کە لەگەڵ منا صەبر بکەی ؟ حەزرەتی مووسا – علیه الصلاة والسلام – فەرمووی : موئاخەذەم مەکە بەوەی کە لە فکرم چوموەو کردم • زۆر تەنگم پێ هەڵمەچنەو ئیشم لەسەر گران مەکە •

ثم خرجا من السفينة =فبينما هما= يمشيان على الساحل إذا غلام يلعب مع الغلمان ، فأخذ الخضر برأسه فاقتلعه بيده فقتله !

تەرجەمە :

لە پاشا لە سەفینەکە چوونەدەرێ بە ساحیلا ڕۆیین ، لەو وەختەدا منالێ لەگەڵ منالان یاریی ئەکرد ، حەزرەتی خضر سەری منالەکەی گرت بە دەستی سەری هەڵکەندو کوشتی •

فقال له موسى : أقتلت نفسا زكية بغير نفس ؟ لقد جئت شيئا نكرا ! قال : ألم أقل لك إنك لن تستطيع معي صبرا ؟ قال : وهذه أشد من الأولى •

ئەرجەمە :

حەزرەتی مووسا بە حەزرەتی خضری فەرموو - علیهما الصــلاة والسلام - نەفسێکی پاكو تەمیزی بێ گوناهت كوشت بە بێ ئەمە کــە کەسێکی کوشتبێ ؟ ئیشێکی زۆر مونکەرت کرد ! حەزرەتی خضر فەرمووی: من بە تۆم نەوت کە ناتوانی صەبر لەگەڵما بکەی ؟ سوفیان وتی : ئەمــە لەمی پێشوو بە شیددەتترە •

قــال : إن ســـألتك عن شيء بعدها فلا تصاحبني قد بلغت من لـدني عـذرا •

تەرجەمە :

حەزرەتی مووسا - علیه الصلاة والسلام - فەرمووی : ئەگەر لــە دوای ئەم دەفعەیە سوئالم لێکردی ئیتر رەفیقایەتیم مەکە ، بەراستیی لــە طەرەفی منەوە معذوور بووی ، ئیتر هیچ عوذرم لەماوە بیهێنمەوە •

فانطلقا حتى إذا أتيا أهل قرية استطعما أهلها فأبوا أن يضيفـوهما ، فوجدا فيها جدارا يريد أن ينقض فأقامه ، يقول مائل قال الخضر بيــده هكذا فأقامه ، قال له موسى : قوم أتيناهم فلــم يضيفونا ولم يطعمونــا لو شئت لاتخذت عليه أجرا •

ئەرجەمە :

هەروا رۆیین تا هاتنە دێیێ طەلەبی طەعامیان لە ئــەهالیــەکەی کـــرد ئیمتیناعیان کرد لەوە کە میوانداریيان بکەن ، لەو دێیەدا تووشی دیوارێ بوون بەلادا هاتبوو وەخبو بکەوێو بڕووخێ حەزرەتی خضر بە دەســتی وای لێکرد ، یەعنی دیوارەکەی هەڵبڕیو راستیکردەوە • حەزرەتی مووسا بە حەزرەتی خضری فەرموو : ئەمانە قەومێکن هاتینە ناویانەوە میوانداریيان

نەکردین ، هیچیان نەداینێ بیخۆین ، ئەگەر هەوەست بوایە لەسەر ئـەوە ئوجرەتێکت وەرەگرت ، یەعنی بیدەین بە شتێ زگـی خـۆمانـی پێ تێـر بکـەیـن •

قال : هذا فراق بيني وبينك ، سأنبئك بتأويل ما لم تستطع عليــه صبرا • قال رسول الله ـ صلى الله اتعالى عليه وسلم ـ : يرحم الله موسى لوَدِدْتُ أنه كان صبر حتى يُقَصَّ علينا من أخبارهما • قال : وقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كانت الأولى من موسى نسيانا • قال : وجاء عصفور حتى وقع على حرف السفينة ثم نقر في البحر فقــال له الخضر : ما نقص علمي وعلمك من علم الله إلا مثل ما نقص هذا العصفور من البــحر •

تەرجەمە :

حەزرەتی خضر ـ عليه السلام ـ فەرمووی : ئەمجارە جوێبوونەوەی من و تۆیە لەیەك • خەبەرت دەدەمێ لەوەی کە نەتتوانی صەبری لەســەر بگری • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خوا رەحم بە مووسا بکا ، حەزم ئەکرد کە صەبری بکردایە تا لە ئەخباریان قسـەمان بۆ بکرایە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەوەڵ جار لە مووسا لەفکرچوونەوە بوو • هەم فەرمووی : چۆلەکەیێ هات [وەکوو حەدیثەکەی پێشـوو] •

قال سعيد بن جبير : وكان يقرأ : وكان أمامهم ملك يأخذ كل سفينة صالحة غصبا • وكان يقرأ : وأما الغلام فكان كافرا •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئـەو ئایەتەی وا خوێنوەتەوە کە نووسراوە : لە بەردەمیانەوە پاشایێ بوو هەموو سەفینەیێکی ســاغی

غەصب ئەکرد • ئەمما ئەو غولامەیش کە کوشتم کافر بوو لە ئەزەلا بەکافر نووسراوە •

٤١٨/٧٨ ـ عن عبدالله بن عباس [رضي الله تعالیٰ عنهما] أنه تمارى هو والحُرُّ بن قيس بن حصن الفزاري في صاحب موسى ـ عليه الصلاة والسلام ـ فقال ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] : هو الخضر ـ عليـه السلام ـ فمر بهما أبي بن كعب =الأنصاري= [رضي الله تعـالى عنـه] فدعاه ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] فقال : يا أبا الطفيل هلم إلينا ، فإني قد تماريت أنا وصاحبي هذا في صاحب موسى ـ عليـه الصـلاة والسلام ـ الذي سأل السبيل إلى لُقِيِّه ، فهل سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يذكر شأنه ؟ فقال أبي [رضي الله تعالى عنه]: سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : بينما موسى [عليـه السلام] في ملأ من بني إسرائيل إذ جاءه رجل فقال =له : هل= تعـلم أحدا أعلم منك ؟

تەرجەمە :

عەبدوڵلای بنی عەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : من و حوڕی کوڕی قەیسی فەزاریی مونازەعەمان کرد دەرحەقی رەفیقی حەزرەتی مووسا ـ عليه الصلاة والسلام ـ ئیبنوعەباس فەرمووی : حەزرەتی خضرە ـ عليه السلام ـ ئوبەیی بنی کەعبمان بەلادا رابورد • ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بانگی‌کرد فەرمووی : یائەباطوفەیل وەرە لامان ، مـن و ئەمە مونازەعەمانە دەرحەقی صاحێبی حەزرەتی مووسا کە لە خــــوای طەلەب فەرموو کە رێی پێ‌نیشان بدا بۆ مولاقاتی •• ئایا هیچت لـــــە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بیستوە کە حاڵی بەیان بفەرموێ ؟ ئوبەی ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : لە پێغەمەرم بیست ـ صلى الله تعالى

عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : لە وەختێکا مووسا لە ناو = کۆمەڵێ لە= بەنی ئیسرائیلا = بوو = [یەعنی خوطبەی بۆ ئەخوێنن] پیاوێ هاتە خدمەتی وتی : هیچ = کەس = ئەزانی کە لە تۆ عالمتر بێ ؟ (فقال موسى ـ عليه السلام ـ : لا والباقي إلى يتبع أثر الحوت بمثل ماسبق م ـ ٩/٢٦٤ ح ـ٥/٠٣٧٨) مووسا ـ عليه السلام ـ فەرمووی : خەیر .

ئەم حەدیثە ناتەواوەم بۆیێ نەقڵکرد کە لەم حەدیثەدا ئیختیلافی ئیبنوعەبّاس و حوڕ لە حەزرەتی خضرا بوە ـ عليه السلام ـ حەدیثەکانی پێشوو نەوفی بەکالیی خیلافی ئەم حەدیثەی دەرحەقی حەزرەتی مووسا ـ عليه السلام ـ نەشرکردوە بە ناو خەڵقا هەموویان دەرحەقی حادیثەیێکن . حوڕ شوبهەی لە حەزرەتی خضرا بوە ، حەزرەتی ئوبەی ـ رضي الله تعالى عنه ـ حەڵلی ئەکا ، نەوف شوبهەی لە حەزرەتی مووسادا ـ عليه الصلاة والسلام ـ بوە . حەزرەتی ئیبنوعەبّاس ـ رضي الله تعالى عنه ـ بە حەدیثی ئوبەی ـ رضي الله تعالى عنه ـ دەفعی ئەکا بۆ سەعیدی بنی جوبەیر کە نەوف بە غەلەطا چوە .

بوخاریی ـ رحمه الله ـ ئەم حەدیثەی لەهەر جێیێکا بەئیسنادێ ، بە موختەصەریی و بە موطەووەلی ، بە ئیختیلافێکی جوزئیی لە بەعزێ ئەلفاظا هەریەک بە تەرجەمەیێ زیاتر .. لە دە جێگەدا ذیکر فەرمووە .

ئەم حەدیثی دواییەیش کە ئیبنوجورەیج لە یەعلاو عەمری بنی دینارەوە ، ئەوانیش بە جووتە لە سەعیدی بنی جوبەیرەوە ریوایەت ئەکەن ، چونکی فائیدەی زیاترە ئەینووسم . بەوە بابی (عیلم) تەواو ئەبێ

٤١٩/٧٩ ـ ابن جريج [عبدالملك بن عبدالعزيز] قال : أخبرني يعلى بن مسلم وعمرو بن دينار عن سعيد بن جبير ، يزيد أحدهما على صاحبه

وغيرهما [كعثمان بن أبي سليمان] قد سمعته يحدثه عن سعيد ، قال : إنـا لعند ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] في بيته [قال سعيد بن جبير] إذ قال [ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما-] : سلوني • قلت : أي أبـا عبـاس جعلني الله فداك ، بالكوفة رجل قاص يقال له : نوف ، يزعم أنـه [أي موسى صاحب الخضر] ليس بموسى بني إسرائيل [عليه الصلاة والسلام] أما عمرو فقال لي : قد كذب عـدو الله • وأما يعلى فقال لي : قـال ابن عباس : حدثني أبي بن كعب [رضي الله تـعالى عنهم] قال : قـال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - [هو] موسى رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : ذَكَّر الناسَ يوما حتى إذا أفاضت العيونُ [بالدموع] ورقّت القلوب [لتأثير وعظه] وَلِيَ [جواب إذا] فأدركه رجل• فقال : أي رسول الله هل في الأرض أحد أعلم منك ؟ قال : لا •

تەرجەمە :

ئیبنوجورەیج ئەڵێ : یەعلای بنی موسلیمو عەمری بنی دینار [برای عەبدوڵلای بنی دینار] لە سەعیدی بنی جوبەیرەوە خەبەریان دامێ ، ئەمما یەکێکیان لە یەکێکیان بەعزێ شت زیاد ئەکا • غەیری ئەوانیش وەکـــوو عوثمانی کوڕی ئەبوسەلمان خەبەری دامـــێ لێم‌بیســت حەدیثەکەی لـە سەعیدەوە ریوایەت ئەکرد •

[فەرق لە بەینی (أخبر) و (سمعت) لە ئیصطیلاحی ئەهلی حەدیثـا ئەمەیە : (أخبرني)یەعنی من بۆ مامۆستاکەمم خوێندەوەو ئەو گوێـــی لێ‌گرتم (سمعت) یەعنی مامۆستاکەم خوێندیەوە من گوێم لێ گـــرت (حدث)یش بە مەعنای (سمعت)وە • ئـــەم ئیصطیلاحە مەذهەبی ئیمامی شافیعيو جومهووری ئەهلی عیلمو حەدیثەو لە ئیبنوجورەیجەوەیشـــــس ریوایەت‌کراوە • بەعزێکیش ، کـــە بوخاریی لەوانەیە ، فەرقیان لە بەینی

(حدث) و (أخبر)دا نەکردوە • لێرەدا بوخاریـی موراعاتی موحافەظـەی لەفظی راویەکانی کردوە ؛ چونکی دروست نیە لەفظی (محدث) بگۆڕرێ • نووی - ۱/۳۳] •

سەعید فەرمووی : ئێمە لە خدمەت ئیبنوعەباسا بووین لە ماڵیا ، لـە هۆدەییێکا [رضي الله تعالی عنهما] فەرمووی : لێـم بپرسن • وتم : ئەی ئەباعەباس خوا بمکا بە فیدات [منیش بم بە فیدای هەردوکتان• رەشید]• لە کووفەدا پیاوێ لە هەمە چیزە گۆ هەیە نەوفی پێ ئەڵێن ، ئەڵێ : مووسای صاحیبی خضر مووسای پێغەمەری بەنی ئیسرائیل نیە [علیە الصلاة والسلام] ئیبنوجورەیج ئەڵێ : ئەمما عەمر پێی وتم کە ئیبنوعەباس - رضي الله تعالی عنهما - پێی‌وتم : دوشمنی خـوا درۆی کـــردوە • یەعـــلا پێی‌وتم : کە ئیبنوعەباس فەرمووی : ئوبەیی بنی کەعب [رضي الله تعالی عنە]قسـەی بۆ کردم فەرمووی : پێغەمەر - صلی الله تعالی علیە وسـلم - فەرمووی : ئەو مووسایە مووسای رەسوولوڵڵایە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیە وسلم - فەرمووی : مووسا [علیە الصلاة والسلام] رۆژێ وەعظی بۆ خەڵق دادا تا لە تەئثیری وەعظەکەی چاویان فرمێسکی لێ هەڵنیشت ، دڵیان تەنك بوو ، ئەو وەختە حەزرەتی مووسا وازی لە وەعظەکە هێناو گەڕایەوە پیاوێکـــی [یەعنی لەوانەی کە وەعظی بۆ دادان] پێگەیی وتی : ئەی رەسوولوڵڵا ئایا لە ئەرزا یەکێ هەیە کە لە تۆ عالمتر بێ ؟ فەمووی : خەیر •

فَعَتَبَ علیه إذ لم یَرُدَّ العلم إلی الله • قیل : بلی • قال : أي ربِّ فأین ؟ قال : بمجمع البحرین • قال : أي رب اجعل لي علَماً أعلم ذلك منه [قال ابن جریج] فقال لي عمرو : قال : حیث یفارقك الحوت • وقال لي یعلی قال : خذ نونا میتا حیث ینفخ فیه الروح [ولمسلم فقیل له : تزوَّدْ حوتا مالحا ، فإنه حیث یفقد الحوت] •

تەرجەمە :

خوا - جل وعلا - لەسەر ئەوە عیتابی لێ گرت ؛ چونکی عیلمی ئەوەی رەدنەکردەوە ئەلای خوا نیدای کرایە : بەڵێ لە تۆ عالمتر هەیە • حەزرەتـی مووسا فەرمووی : ئەی رەببم لە کوێیە ؟ خوا فەرمووی : لە (مجمـــع البحرين)ە [بەحری فارس و رۆم ، یا بەحری موحیطی مەشریق و مەغریب ، یا بەحری شیرین و تاڵ ، قەسطەلانیی • حەزرەتی مووسا - علیـه الصلاة والسلام - لە ناو قەومی خۆیا بوە ئەو وەختە ظاهیر وایە کە تەشریفی لـە صەحرای تەیە بووبێ ئەوی نزیك بێ لەوێوە بەحری سفیدە کە بەحـری رۆمە ، بەحری ئەحمەرە • رەشید] •

حەزرەتی مووسا - علیه الصـلاة والسـلام - فەرمووی : ئەی رەببم شتێکم بۆ بکە بە عەلامەت کە بەوە بیزانم • ئیبنوجورەیج ئەڵێ : عەمـــر پێیوتم : خوا فەرمووی : عەلامەتی ئەوەیە لە کوێ ماسییەکەت لــــێ جوێ بۆوە لەوێدا تووشی ئەبی • یەعلا پێیوتم : خوا فەرمووی : ماسییێکی مردوو هەڵگرە ، لە کوێ رۆحی بە بەرا کرایەوە لەوێیە [لە موسلیما ئەڵێ : ئەمری پێ کرا کە : ماسییێکی خوێ کراو هەڵگرە لە کوێ ونبوو لەوێیە] حەزرەتی موسا -علیه الصلاة والسلام- ماسیێکی مردووی خوێ پێوەکراوی هەڵگرت •

فأخذ حوتا فجعله في مِكْتَل فقال لفتاه : لا أكلفك إلا أن تخبرنـي بحيث يفارقك الحوت • قال [فتاه] : ماكلفت كثيرا ، فذلك قوله - جـل ذكره -: (وإذ قـال موسـى لفتـاه •••) يوشـع بن نون ليست [هي] عـن ســعيد •

تەرجەمە :

ئەو ماسییە خوێ کراوەی خستە ناو زەنبیلێکەوە بە رەفیقەکەی کـــە

یووشوعی بنی نوونه فەرمووی : تەکلیفی هیچت لیٚناکەم ئەوە نەبیٚ کە له کویٚ ماسییەکەت لیٚ جویٚئەبیٚتەوە خەبەرم بدەیتیٚ • یووشوع ـ علیـــه السلام ـ فەرمووی : تەکلیفی شتیٚکی زۆرت لیٚ نەکردووم ، ئەمــه ئەوەیه کە خوا ـ جل ذکره ـ له قورئانا ئەفەرمویٚ : ئەی محمد ذیکری ئەوە بـۆ موشریكو بەنیئیسرائیل بکە کە مووسا به رەفیقەکەیی وت کە یووشـوعی بنینوونه • ئیبنوجورەیج ئەلیٚ : ئەم جوملەیە لە سەعیدی بنی جوبەیرەوە نیە •

قال : فبينما هو في ظل صخرة في مكان ثرْيـانَ [أي نـدية] إذ تَضَرَّبَ الحوت وموسى نائم ، فقال فتاه : لا أوقظه حتى إذا استيقظ فنسي أن يخبره وتضرَّب الحوت حتى دخل البحر ، فأمسك الله عنه جرية البحر حتى كان أثره في جحر [في حَجَرٍ ، في جُحْرٍ] قال لي عمرو : هكذا كان أثـره في حجر ، وحلق بين إبهاميه واللتين تليانهما •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لەو وەختەدا کە مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ نوستبوو له جێیەکی نمدارا ماسییەکـــه جوولاٚیەوەو هەلٚبەزهەلٚبەزی کرد ، حەزرەتی مووسا ـعلیه الصلاة والسلام ـ نوســـتبوو • یووشـــوع ـ علیـــه الســـلام ـ فەرمووی : خـەبـەری ناکەمەوە ، خەبەری نەکردوه تا ئەو وەختـه خـۆی خـەبـەری بـۆوە ، یـووشـــــوع ـ علیـه الســلام ـ لە فکری چوو پێیبلیٚ ماســـییەکـه هەلٚبولۆڤایەوە تا چۆوە ناو بەحرەکەوە ، خوا جەرەیانی بەحرەکەی لیٚ گرت تا (كأنه) ئەثەری ماسییەکە وەکوو لە کوتیٚکا بیٚ ، ئیبنوجورەیج ئەلیٚ : عەمر پیٚیوتم : بەم نەوعە (كأنه) ئەثەری ماسییەکە لە کوتیٚکایە ئیبهامـــی هەردوو دەستیو پەنجەی ناوەڕاستو پەنجەی دوای ئەوی حەلقە کرد •

لقد لقينا من سفرنا هذا نصبا • قال : قد قطع الله عنـك النَّصبَ [قال ابن جريج] ليست هذه عن سعيد أخبره •

تەرجەمە :

حەزرەتی مووسا فەرمووی لەم سەفەرەمانا تووشی ماندوێتی بووین • فەتاکەی[1] فەرمووی : خوا قەطعی ماندوێتی لیٚکردی • ئیبنوجورەیــج ئەڵێ : ئەم جوملەیە لە ریوایەتی سەعیدەوە نیە ، خەبەری‌دایە [کە چــۆن ماسییەکە هەڵبولۆقایەوەو چۆوە ناو بەحرەکەوە ، بۆیێ عەرزی‌کرد کە خوا ماندوێتی لیٚ قەطع‌کردی ، یـەعنی بە مەرامی خۆت گەیشتی بـە شوێنیا نـاگـەڕێی] •

فرجعا فوجدا خضرا • قال لي عثمان بن أبي سـليمان على طِنْفِسة [بسكون بين كسرتين ، أو ضمتين ، أو بكسر الأولى وفتح الثالثة] خضراء على كبد البحر • قال سعيد بن جبير مسجّى بثوبه ، قد جعل طرفه تحت رجليه ، وطرفه تحت رأسه • فسلم عليه موسى ، فكشف عن وجهه وقال: هل بأرضي من سلام ؟ من أنت ؟ قال : أنا موسى • قال : موسـى بني إسرائيل ؟ قال : نعم • قال : فما شأنك ؟ قال : جئت لتعلمني مما علمت رشـــدا • قال : أما يكفيك أن التوراة بيديك ، وأن الوحي يـأتيك ! يا موسى إن لي علما لا ينبغي لك أن تعلمه ، وإن لك علما لا ينبغي لي أن أعلمـه •

تەرجەمە :

گەڕانەوە حەزرەتی خضریان دۆزییەوە لـــە جەزیرەیێ لە جەزائیری بەحر عوثمان پێی‌وتم : لەسەر دۆشەکێکی سەوزی بچکۆلە نوستبوو لـــە

(1) (فتا = فەتا) گەنج ، لاو ، مەبەستی ئەو غولامەیە کە لەگەڵ حەزرەتی مووســـادا بـوە •

ناو جەرگی بەحرەکەدا ، سەعیدی بنی جوبەیر وتی : خۆی داپۆشیبوو بـە جلێ ، سـەرێکی خستبوە ژێرپێی ، سـەرێکی خستبوە ژێـر سەری • حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ سەلامی لێ کرد ، جلەکەی لـە رووی لادا ، وتی : لەم ئەرزەی منی تیام بـــۆ سەلام هەیە ؟ تۆ کێی ؟ فەرمووی : من مووسام • فەرمووی : مووسای بەنیئیسرائیل ؟ فەرمووی: بەڵێ فەرمووی : ئیشت چیە ؟ فەرمووی : هاتووم کە لەو عیلمەی خوا ـ جل وعلا ـ تەعلیمی تۆی کردوە عیلمێکی موفیدم فێـــر بکەی • فەرمووی : ئەوەت بەس نیە کە تەوراتت بە دەستەوەیەو وەحیت بۆ یێ ؟ ئەی مووسا من عیلمێکم هەیە نابێ بۆ تۆ کە بیزانی [یەعنی هەمووی (وإلا) حەزرەتـــی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ لە عیلمی باطینیشا بەحرێکی بێ پایان بوە] تۆیش عیلمێکت هەیە کە نابێ بۆ من کە بیزانم [ئەمیش یەعنی هەمووی ؛ چونکی ئەو میقدارەی لە عیلمی شەرایعو ئەحکام کە لازم بێ بۆ حەزرەتی خضر کە بیزانێ هیچی لێ مەجهوول نەبوە] •

فأخذ طائر بمنقاره من البحر وقال : والله ما علمي وما علمك فـي جنب علم الله إلا كما أخذ هذا الطائر بمنقاره من البحر •

تەرجەمە :

طەیرێ بە دەندووکی لە بەحرەکە ئاوی هەڵگرت • حەزرەتی خضـر فەرمووی : وەڵڵاهی عیلمی منو عیلمی تۆ لەگەڵ عیلمی خوادا ئەمجا هەر بـە قەد ئەو ئاوەیە کە ئەو طەیرە بە دەندووکی لە بەحرەکە هەڵیگرت •

حتى إذا ركبا في السفينة وجدا معابر صغارا تحمل أهل هذا الساحل إلى أهل هذا الساحل الآخر عرفوه ، فقالوا : عبدالله الصالح • قال : قلنا لسعيد : خضر ، قال : نعم لا نحمله بأجر فخرقها ووتد فيها وتدا •

تەرجەمە :

لەم عیبارەتەدا قەلب هەیە ئەبێ مەعنای وابێ : مووساو خضر ـعلیهما الصلاة والسلام ـبە ساحیلی بەحرەکەدا ڕۆیین کە گەمێیێ تـووش بـن سواری بن • تووشی چەند گەمێیێکی بوچووك بوچووك بوون خەڵقیـان لەم ساحیلەوە بۆ ئەو ساحیلەکە ئەپەڕانەوە • ئەهلی سەفینەیێك حەزرەتی خضریان ناسییەوە ، وتیان ئەوە فلان عەبدی صالیحی خوایە[1]• یـــەعلا ئەڵێ : بە سەعیدی بنی جوبەیرمان وت : ئەو عەبدە صالیحە ئایا خضرە ؟ فەرمووی : بەڵێ • ئەهلی سەفینەکە وتیان : بە ئوجرەت هەڵی ناگرین • سواری سەفینەکە بوون ، حەزرەتی خضـــر بە تـەشوێیـێ تەختەیێـکی سەفینەکەی هەڵکەندو کونیکرد ، سنگێکی بەجێتەختەکەدا کوتا • مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : عەجەبا ! بۆیێکت کون کرد کـــە خەڵقی سەفینەکە غەرق بکەی ؟

قال موسی [علیه الصلاة والسلام] : أخرقتها لتغرق أهلها ؟ لقــد جئت شیئا إمْراً ! قال مجاهد : منكرا • قال : ألم أقل إنك لن تستطیع معي صبرا ؟ [قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ] كانت الأولی نسیانا ، والوسطی شرطا ، والثالثة عمدا • قال : لا تؤاخذني بما نسیت ولا ترهقني من أمري عسرا •

تەرجەمە :

حەزرەتی مووسا ـ علیـه الصـلاة والســـــلام ـ فەرمووی : بۆیە سەفینەکەت کونکرد کە خەڵقی سەفینەکە غەرقکەی ؟ شتێکی زۆر مونکەرو خراپتکرد ! حەزرەتی خضر ـ علیه الصـلاة والســلام ـ فەرمووی : من

---

[1] دانەر لێرەدا نووسیبووی (عەبدی خوای صالیحە) من وەك سەرەوەم بە باشـــتر زانـــی •

نەموت کە تۆ ناتوانی صەبر بکەی لە =سەر ئە=و ئیشانەی کــە ئەیکەم‌و خیلافی ظاهیری شەریعەتی تۆیە • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەفەرموێ : ئەوەڵ جار کە ئیعتیرازی لە حەزرەتی خضر گرت نیسیان بوو، دوەمین کە ئەفەرموێ : ئەگەر سوئالم لێ‌کردی رەفیقایەتیم مەکە شەرتە ، سێیەمین کە ئەفەرموێ : ئەگەر هەوەست بوایە ئوجرەتت لێ ئەسەنـدن عەمد بوو • حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : لەفکرم چوو کە وتم هیچت لێ ناپرسم ، بەوە موئاخەزەم مەکە تەنگم پێ هەڵمەچنە کە لەسەر سەهوو عەمد موئاخەزەم بکەی • (لقیا غلاما فقتله) : گەیین بـە منداڵێ حەزرەتی خضر کوشتی •

قال یعلی : قال سعید : وجد غلمانا یلعبون ، فأخذ غلاما کافرا ظریفا فأضجعه ثم ذبحه بالسکین • قال : أقتلت نفسا زکیة بغیر نفس لم تعمل بالحنث ؟ وکان ابن عباس قرأها زکیّة زاکیة مُسْلِمة ، کقولـك غلاما [في ك هـ ی ع ص] زکیا •

تەرجەمە :

یەعلا ئەڵێ : سەعید فەرمووی : چەند منداڵێ تووش بوون یارییـان ئەکرد • یەکێکی کافری جوانی لێ گرتن پاڵی خست بە کێرد سەری بـڕی [لە حەدیثەکانی پێشوودا فەرمووی : سەری هەڵکەند ، ئەگونجێ لــە پێشا بە کێرد گۆشت‌و رەگی بڕیبێ‌و لە دواییا بە دەستێ شانی گرتبێ‌و بە دەستێ سەری راکێشابێ‌و هەڵی‌کەندبێ • بەم نەوعە مونافاتیان لە بـەینـ نامێنێ] حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : نەفسێکی بێ گوناهیشت کوشت بە بێ ئەمە نەفسێکی کوشتبێ ، هیـچ گــوناهی نەکردوە ؟ ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالی عنهما ـ (زکیة)ی خویندۆتـەوە (زاکیة)ی خوێندۆتەوە (زاکیة) بە مەعنا (مسلمة) [چـونکە بـالـغ

نەبووبوو کە حوکمی کوفری بەسەرا بکرێ] وەکوو چۆن جیبریل ـعلیه السلام ـ کە ئەچێتە لای حەزرەتی مەریەمە ـ علیها السلام ـ ئەویش لێی ئەترسێ جیبریل ـ علیه السلام ـ ئەفەرموێ : من رەسوولی خوای نــوّم ناردوومی غولامێکی زەکیت پێ ببەخشم [لەوێدا چۆن زەکی بە مـەعنـا موسوڵمانە لێرەیشا بە مەعنا موسوڵمانە] حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ تەماشای ظاهیری حاڵی مناڵەکەی کردوە •

فانطلقا فوجدا جدارا يريد أن ينقض فأقامه • قال سعيد [من رواية ابن جريج عن عمرو] بيده هكذا ورفع يده فاستقام • قال يعلى : حسبت أن سعيدا قال : فمسحه بيده فاستقام • لو شئت لاتخذت عليه أجرا ، قال سعيد : أجرا نأكله ، وكان وراءهم ، وكان أمامهم قرأها ابـن عبــاس [رضي الله تعالى عنهما] أمامهم ملك [وهي قراءة شاذة] يزعمون عن غير سعيد أنه هُدَدُ بن بُدَدٍ الغلام المقتول اسمه يزعمون جَيْسُور •

تەرجەمە :

کەوتنەڕێ دیوارێ تووشبوون تەمای بوو بکەوێ راستیکردەوە [جورەیج ئەڵێ : لە ریوایەتی عەمرا] سەعید فەرمووی : دەستی پیاهێنـا راستبۆوە • [حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی] : ئەگەر ئیرادەت بکردایە لەسەر ئەو دیوارڕاستکردنەوە ئوجرەتت وەرە گرت• سەعید فەرمووی : ئوجرەتێك کە ئەمانخوارد (وكان وراءهم)مەعنای وایە لە پێشیانەوە • ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ (أمامهم)ی خوێندۆتەوە ئەمسا ئەو قیرائەتە شاذە • ئەو پادشاهە ، غەیری سەعید ، ئەڵێن هودەدی کوڕی بودەدە • ئەو مناڵەی کە حەزرەتی خضر ـ علیه السلام ـ کوشتی ئەڵێن : نـاوی جەیسوور بوو •

ملك يأخذ كل سفينة غصبا • فأردت إذا هي مرت به أن يدعها لعيبها فإذا جاوزوا أصلحوها فانتفعوا بها • ومنهم من يقول : ســـدّوهـا بقارورة • ومنهم من يقول بالقار •

تەرجەمە :

سەفینەکەم بۆیە کونکرد چونکی لە دوایەوە یا لە پێشیانەوە پادشایێ بوو هەر سەفینەیێکی ساغی بدیایە غەصبی ئەکرد • ئیرادەم کــرد کـە عەیبداری بکەم ، کە سەفینەکە بەلای پادشاکەدا رابورد لەبەر عەیبەکەی تەرکی بکا ، کە لێی تێپەڕ بوون چاکی ئەکەنەوەو سەفینەکەیان لە کیس ناچێو پێی مونتەفیع ئەبن • بەعزێ ئەڵێن : بە شووشەیێ کونەکەیان گرت• بەعزێ ئەڵێن : بەقیر گرتیان •

[وأما الغلام ف] كان أبواه مؤمنين وكان كافرا فخشينا أن يرهقهما طغيانا وكفرا [يعلى عن سعيد] أن يحملهما حبه على أن يتابعاه على دينه ، فأردنا أن يبدلهما ربهما خيرا منه زكاة وأقرب رحما لقوله : أقتلت نفسا زكية ، وأقرب رحما هما به أرحم منهما بالأول الذي قتل خضر [قال ابن جريج :] وزعم غير سعيد أنهما أبدلا جارية • وأما داود بن أبي عاصم [التابعي الصغير] فقال عن غير واحد : أنها جارية خ-٧/٢١٢ - ٢١٦ •

تەرجەمە :

کوڕە منالەکە کە کوشتم دایكو باوکی موسوڵمان بوون ئەو کافـر بوو ، بە کافریی نووسرابوو لە ئەزەلدا ترساین [یەعنی من ترسام حەزرەتی خضر لەم مەقامەدا خۆی بە گەورە عەد کرد ، چونکە خوا خەواصێکی پێ عەطا فەرموە ئەمجا هەر بەوانە عەطائەکرێ کە بەدەوام لــە حوضـووری (رب العزة)ا بن] کە دایكو باوکی بخـاتە طوغیـانو کوفرەوە لـەبـەر

مـهحهببهتیان لهگهڵیا • مهحهببهتی دایكو باوكی لـــهگهڵ ئـــهو مناڵهدا بیانهێنێته سهر ئهوه كه له دینا تابیعی مناڵهكهیان بن ، ئیرادهمان كرد خوا له باتیی ئهو مناڵه مناڵێكی چاكتریان بداتێ كه تهمییزو پاكبێ له گوناهو ئهخلاقی خراپ ، بهرِهحمتر بێ لهگهڵیا ، دایكو باوكهكهی رهحمیان لهگهڵ ئهوا زیاتر بێ له رهحمیان بهو مناڵهی كه حهزرهتی خضر ـ علیه السلام ـ كـــوشـــتی •

غهیری سهعید ئهڵێ : دایكو باوكهكهی له باتیی ئهو مناڵه كچێكیان پێعهطاكرا [پێغهمهرێكی لێ بهوهڵهد بوو ، نهســـائیی] ئـــهو پێغهمهره شهمعوونه ـ علیه السلام ـكه طالووتی كرد به پادشاو جالووتی كوشت • (البقرة) ص : ٢٩ ـ ٤٠ • قهسطهلانیی •

ئیبنوجورهیج ئهڵێ : كه حهزرهتی خضر ـ علیه السلام ـئهو مناڵهی كوشت دایكی حامیله بوو به كورِێكی موسوڵمان • رهنگه لـهبهر ئـهو ریوایهتی ئیبنوجورهیجه =بێ= بوخاریی ئـــهفـــهرمـووێ : داودی كورِی ئهبوعاصم وتوویهتی : ئهو مناڵهی كه بهدهلی ئهو مناڵه بوو جارییه بوو ، گینا قسهی داودو قسهی پێشووی موتتهفیقن لهمهدا كه جارییه بوو •

ئهم حهدیثانه هیچیان به تهواوێتیی ئهو ئایهتانهی كـــه دهرحـــهقـــی موساو حهزرهتی خضر ـ علیهما الصلاة والسلام ـ تیا ذیكرنهكراوه ، وام موناسب زانی بۆ تهواوبوونی فائیده به موختهصهریی ئهو دوو صهحیفهی قورئانه تهفسیر بكهمهوه •

أعـوذ بالله من الشيطان الرجيم

تفسير آيات في موسى والخضر[1] ـ عليهما الصـلاة والسـلام ـ

(وإذ قال موسى لِفَتاه لا أَبرحُ حتى أَبْلُغَ مجمع البَحرينِ أو أمضـي حقبا)[2] :

تەرجەمە :

کە یەهوود قسەی (أصحاب الكهف)و (ذو القرنين)يـان لـە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پرسیی لەو وەختەدا تووتکە سەگێ لە حوجرەی موبارەکیا بوو پێیان نەزانیبوو کە فرێی‌دەن ، لـەبەر ئـەوە موددەیێ جیبریل ـ عليه السلام ـ وەحیی نەهێنا بۆ پێغەمـەر ، پێغەمـەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەو موددەیە جوابی نەدانەوە ، طەعنیان لێ‌دا وتیان : ئەگەر پێغەمەر بوایـە ئـەوەی ئـەزانی ! خـوا بـۆ خـاتری ئەوە کە تێیان بگەیێنێ کە بەعزێ شت نەزانین مونافیی پێغەمەرێتیی نیە ئەم (قصە)ی حەزرەتی مووساو خضرەی بۆ نارد ، کە حەزرەتی مووسـا ـ عليه الصلاة والسلام ـ پێغەمەر بوو ئیمتیازی درابوویێ کە = لـە = حوضووری خوا ـجل وعلاـدا قسە بکا ، خوا قسەی لەگەڵ بکا ، تەوراتی بۆ نازڵ کرابوو ، هەڵسا بۆ تەعەللومی عیلم تەشریفی =چوو= بـۆ لای حەزرەتی خضر ـ عليه السلام ـکە لەبەر (تیە !) گەلێ لە خۆی بچووکتر بوو ، طەلەبی لێ‌کرد کە بەعزێ لەو عیلمی (لدني)یەی کە خوا بەوی عەطا فەرموو بوو فێر بکا .. خوا ـ جل وعلا ـ ئەفەرموێ : ئەی محمد بۆ ئەو موشریکانە کە تەکەبور ئەکەن بـەسەر فوقەرای موسـوڵمانانناو بـەو

---

(١) تەفسیری چەند ئایەتێك لـە باسـی مووسـاو خضرا ـ عليهما الصلاة والسـلام ـ .

(٢) الـكهف / ٦٠ .

جوڕنه‌گانه که ‌طه‌عنت لێ‌ئه‌ده‌ن •• قسه‌ی مووساو خضریان بۆ ذیکر بکه که حه‌زره‌تی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ به فه‌تاکه‌ی فـــه‌رمـــوو : ناوه‌ستم هه‌ر ئه‌ڕۆم تا ئه‌گه‌مه (مجمع البحرين) یـا تا زه‌مانێـکی دوورو درێژ به‌ڕێدا ئه‌ڕۆم •

(فلما بلغا مجمع بينهما نسيا حوتهما فاتخذ سبيله في البحر سربا):

به‌و نه‌وعه‌ی که له حه‌دیثه‌کانا پێغه‌مه‌ر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ به‌یانی فه‌رموه خۆی‌و فه‌تاکه‌ی ته‌شریفیان که‌وته‌ڕێ‌و گه‌یینـه (مجمـــع البحرين) که گه‌یینه ئه‌وێ ماسییه‌که‌یان له‌فکر چوو ، که حه‌زره‌تی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ لێی بپرسێته‌وه‌و حـه‌زره‌تی یووشعیش حـالـی ماسییه‌که‌ی بۆ به‌یان بکا ماسییه‌که بـــه‌حره‌که‌ی گرته‌به‌ر کـــردی بـــه رێـــگه‌و ڕۆیی •

(فلما جاوزا) : که له(مجمع البحرين) تێپه‌ڕبوون (قـال لفتاه) : حه‌زره‌تی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ به فه‌تاکـــه‌ی فـه‌رموو : آتـنا غداءنا) : نان‌و پێخۆره‌که‌مان بۆ بێنه (لقد لقينا من سفرنا هذا نصبا) : به راستی ئه‌م سه‌فه‌ره‌مانا تووشی ماندوێتییێکی زۆر بووین (قال : أرأيت إذا أوينا إلى الصخرة) : ئه‌بینی که چیم تووش بوو که چووینه لای به‌رده‌که‌و لێی‌نوستین‌و ماسییه‌که زیندوبۆوه به هه‌ڵبه‌ز هه‌ڵبه‌ز که‌وته ناو به‌حره‌که‌وه ڕۆیی ؟ (فإني نسيت الحوت أن أذكره)[1] : من له فکرم چوو که خه‌به‌ری که‌یفییه‌تی ماسییه‌که‌ت عه‌رزکه‌م (وما أنسانيه إلا الشيطان أن أذكره) هیچ شتێ له فکری نه‌بردمه‌وه غه‌یری شه‌یتان که عه‌رزت بکه‌م (واتخذ سبيله في البحر عجبا) : ماسییه‌که له به‌حره‌که‌دا ڕێی خۆیی گرته‌به‌رو کردی به

(١) (أن اذكره) له ئایه‌ته‌که نیه‌و ، وه‌ك ته‌فسیری نووسراوه .

رێ‌و رۆیی ، کردی بە ڕێیەکی عەجائیب کە شوێنەکەی وەك تاقی لێ هات بەسەریاو پیا رۆیی (قال) : حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : (ذلـــك مـــاكنـا نبـغ) : ئـــەو مـاســـیزیندوبوونەوەو چوونەناوبەحەرەکەیەوەو کردنیبەڕێ‌و پیاڕۆیینی •• ئەوەیە کـــە ئێمـە طەلەبی ئەکەین‌و کەوتووینە شوێنی ،چونکە عەلامەتی ئەوەیە کە نـــەو جێگەیەدا بە حەزرەتی خضر ئەگەم (فارتدا علی آثارهما قصصا) : بــەو رێگەدا کە پیا هاتبوون گەڕانەوەو تەعقیبی شوێن‌پێی خۆیانیان کـرد • (فوجدا عبدا من عبادنا آتیناه رحمة من عندنا وعلمناه من لدنا علما)کـە گەیینەوە لای بەردەکەی کە لە بنیا نوستبوون‌و ماسییەکەی لێ‌زیندوبۆوە عەبدێکیان لە عیبادی ئێمە دی کە ئێمە لە طەرەفی خۆمانەوە رەحمەتێکی زۆر گەورەمان پێ عەطا کردبوو و ، لە طەرەفی خۆمانەوە عیلمێکی زۆر گەورەمان پێ عەطا کردبوو ، کە هەر بە تەوفیقی ئێمە ئیحسان‌ئەکرێ کـە عیلمە بە مەغیبات‌و ئەسراری ئیلاهی ، ئەو عەبدە وەکوو پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرموویەتی حەزرەتی خضرە ـ علیه السلام ـ کـە وابێ بۆچی قیلێ ئەڵێ : ئیلیاسەو ، قیلێ ئەڵێ (الیسع)ە ؟ ظاهیر وایە ئەو قیلانە ئەم حەدیثانەی ئیبنوعەباسیان نەدیبێ •

(قال له موسی : هل اتبعك علی ان تعلمني مما علمت رشدا ؟) :

حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـبە حەزرەتـی خضـری فەرموو : ئایا ئیذنت هەیە کە تابیعت ببم لەسەر ئەم شەرتە کە لەو عیلمی (لدنی)یە کە لە طەرەفی خواوە تەعلیمت‌کـــراوە عیلمێـــکی (رشـــد)م فێربکەی کە بەو عیلمە خێرم دەست‌بکەوێ ؟

(قال : إنك لن تستطیع معي صبرا) : حەزرەتی خضر ـعلیه السلامـ بە حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـی وت : (البتـة والبتة)[1]

(١) واتە هەرگیزاوهەرگیز •

تۆ هیچ ناتوانی لەگەڵ منا صەبر بکەی چونکی من بەعزێ شتی وا ئەکەم کە لە حەقیقەت‌و (نفس الامر)ا موافیقی ئەمری خوایە موخالیفی ظاهیری شەریعەتی تۆیە ، کە دیت هیچ خۆت ناگری دەس‌بەجێ ئینکاری ئەکەی ئاگایشت لە باطینەکەی نیە •

(وکیف تصبر علی مالم تحط به خبرا ؟) چۆن صەبر ئەکەی لەسەر شتێك کە بە ظاهیر بێ شەرعیی بێ‌و لە باطینەکەیشی ناگەی کە صەبری لەسەر بکەی ؟

(قال : ستجدني - إن شاء الله - صابرا ولا أعصي لك أمرا): حەزرەتی مووسا - علیه الصلاة والسلام - فەرمووی : (ان شاء الله) بەصابیرم ئەبینیی‌و موخالەفەی هیچ ئەمرێکت ناکەم‌و لێی ناچمەدەرەوە •

(قال : فإن اتبعتني فلا تسألني عن شيء حتی أحدث لك منه ذكرا): حەزرەتی خضر - علیه السلام - فەرمووی : ئەگەر تابیعم بێ لە هیچ شتێك کە ظاهیر بێ شەرعیی بێ‌و لە باطینەکەیشی ناگەی کە صەبری

(فانطلقا حتی إذا ركبا في السفينة خرقها) : کە ئەو شەرت‌وشورووتەیان لە بەینا قەرارگیر بوو کەوتنەڕێ بە ساحیلی بەحرەکەدا تا سەفینەیێکیان تووش بێ‌و سواری بن ، وەکوو لە حەدیثەکانا ئەفەرموێ بە ساحیلی بەحرەکەدا ڕۆیین گەیین بە سەفینەیێ قسەیان لەگەڵکردن کە سواریان‌کەن ، خەڵقی ناو سەفینەکە حەزرەتی خضریان ناسییەوە بە بێ ئوجرەت سواریان‌کردن • کە سواربوون حەزرەتی =خضر= - علیه السلام - تەشوێیەکی هێناو تەختەیێکی لە سەفینەکە هەڵوەشان‌و کونی کرد •

(قال : أخرقتها لتغرق أهلها ؟ لقد جئت شيئا إمرا !) :

حەزرەتی مووسا ـعليه‌الصلاةوالسلام‌ـبە حەزرەتی خضری فەرموو ـعليه انسلام ـ : ئەمانە قەومێکن ئێمەیان بە خۆڕایی سوارکرد کــــەچی تـۆ سەفینەکەیانت کونکرد ! ئایا بۆیێکت کونکرد کە خەڵقی ناو سەفینەکـە غەرق‌بکەی ؟ بە راستیی شتێکی زۆر گەورەت کـــرد ! یەعنـی ئـەوان چاکەیان لەگەڵ کردیو تۆ پاداشی خراپەت دانەوە •

(قال : ألم أقل إنك لن تستطيع معي صبرا ؟) :

فەرمووی : من نەموت کە تـۆ لەگەڵ منا صـــەبرت پێ ناکـرێ ؟ (قال : لا تؤاخذني بما نسيت) : فەرمووی : شەرتەکەم لە فکر چـۆوە بە سەبەبی شتێك کە بە لەفکرچوونەوە کردم موئاخەذەم مەکە •

(ولا ترهقني من أمري عسرا) : بەوە کە لەسەر هەموو شتێك عیتابم لێ بگری مەمخەرە موضایەقەوە کە نەتوانم رەفاقەتت بکەم •

(فانطلقا حتى إذا لقيا غلاما فقتله ، قال : أقتلت نفسا زكية بغير نفس؟ لقـد جئت شيئا نكرا !) : رۆیین تا گەیین بە منالێ لە ناو منالانـا یاریی ئەکردو حەزرەتی خضر سەری هەڵکەندو کوشتی ، ئەو وەختە حەزرەتـی مووسا ـ عليه الصلاة والسلام ـ خۆیی پێ ضەبط نەکرا ؛ چونکـی ئەمـە وەکوو کونکردنی سەفینەکە نیە ، ئەو تەعمیرکردنەوەی ئاسانە ، فەقـەط ئینسان‌کوشتن ناگەڕێتە دواوەو تەعمیر ناکرێتەوە • فەرمووی : نەفسێکی پـاكو بێ گوناهت کوشت بـە بێ ئەمە کـە کەسێکی کوشتبێو مووجیبی قیصاص بێ ؟ بە راستیی بەم ئیشەی کە کردت شتێکی زۆر مونکەرت کرد لـە شـەرعا !

(قال : ألم أقل لك انك لن تستطيع معي صبرا ؟) : حەزرەتی خضر ـ علیه السلام ـ فەرمووی : ئاخر من بە تۆم نەوت کە تۆ پێت‌ناکرێ لەسەر ئەوانەی من ئەیکەم صەبر بکەی ؟ ئەم عیتـــابەی لە عیتـــابی ئـەووەلی بەشیددەترە ؛ چونکە لە پێشا فەرمووی : من نەموت ، لێرەدا ئەفەرموێ من بە تۆم نـەوت •

(قال : إن سألتك عن شيء بعدها فلا تصاحبني قد بلغت من لدني عذرا) : فەرمووی : لە دوای ئەم دەفعەیە ئەگەر لە شتێکم لێ‌پرســیت رەفیقایەتیم مەکە ، بە تەحقیق لە طەرەفی منەوە گەییوی بە عوذر ، یەعنی عوذرت هەیە کە لێم جوێ‌ببیەوە • ئەمە بوو بە دوو دەفـــعە ، دەفـعەی سێیەمیش لێت بێمەجواب حەقتە کە رەفیقایەتیم نەکەی •

(فانطلقا حتى إذا أتيا أهل قرية استطعما أهلها ، فأبوا أن يضيفوهما): تەشریفیان ، لێیاندا رۆیین تا چوونە لای ئەهلی دێیەك طەلەبی خۆراکیان لە ئەهلی دێیەکە کرد ، ئیبایان‌کرد کە میواندرابیان بکەن •

(فوجدا فيها جدارا يريد أن ينقض فأقامه ، قال : لو شئت لاتخذت عليه أجرا) : لەو دێیەدا دیوارێـــکیان دی تەمـــای بـــوو بکـــەوێ ، خواربووبوەوە ، حەزرەتی خضر ـ علیه السلام ـ دەستی دایێ راستی‌کردەوە• حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : ئەمانە قەومێکـن هاتینەلایانی داوای خۆراکمان لێ‌کردن میوانداریبیان نـەکردین ، هیچیـان نەدایێ بیخۆین ، ئەگەر هەوەست بوایە موقابیلی ئەمە کە دیوارەکــەت بۆ راستکردنەوە ئوجرەتێکت لێ‌ئەستەندن ئەماندا بە شتێك ئەمان‌خوارد ! لە حەدیثەکەی دواییدا ئیبنوجوبەیر ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ صلى الله

تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەم ئیعتیرازی حەزرەتی مووسایە ـ علیـــه الصلاة والسلام ـ بەعەمدیی بوو ، یەعنی حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ تێفکری ئەو ئیشانەی کە حەزرەتی خضر ئەیکردن موخالیفـی ظاهیری شەرعی ئەو بوو ، موخالیفی عورفو عادەت بوو ، ئیشی ئەووەڵی پاداشی چاکەی بە خراپە دایەوە ، ئیضراری ئەهلی ســـەفینەکەی کرد[1]• ئیشی دوەمی بە ناحەق کوڕێکی جوانی منالّی بێ‌گوناهی کوشت • ئیشـی دوایی پاداشی خراپەی بە چاکە دایەوە ، ئیتر تاقەتی نەما کە رەفیقایەتیـی بکا ، نەیەتوانی کە صەبر بکاو هیچ هەڵنەداتێ بە عەمدەن ئەم دەفعەیەیش ئیعتیرازی لێ‌گرت ، بۆ خاتری ئەمە کـــە بە مـوافیقی شەرتەکـەی لێـی جوێ‌ببێتەوە :

(قال : هذا فراق بيني وبينك ، سأنبئك بتأويل مالم تســطع عليه صبرا) : حەزرەتی خضر ـ علیه الصلاة والســـلام ـ فەرمووی : ئـــەم موخالەفەی جاری سێیەمینەت موافیقی ئـەو شەرطەی کـە خۆت‌کردت ، سەبەبی فیراقی بەینی منو تۆیە ، هەر ئێستە خەبەردارت ئەکەم لە تەئویلی ئەوانەی کە من کردمو نەتتوانی صەبری لەسەر بـــکەی • چونکـی بـە ظاهیریی موخالیفی شەریعەتی تۆ بوو •

(أما السفينة فكانت لمساكين يعملون في البحر) : ئەگەر ئەپرسیی بۆ سەفینەکەت کونکرد ؟ بۆیەکم کونکرد چونکە سەفینەکە هی بەعزێ کەسی فەقیر بوو ، لە بەحرا ئیشیان پێ ئەکرد ، بەوە گوزەرانیان ئەکـرد ، ئەگەر سەفینەکە بێ‌عەیب بمایەوە لێیان زەوت ئەکرا بێ ئیدارە ئەمانەوە •

(فأردت أن أعيبها) : منیش ئیرادەم کرد کە عەیبداری بکەم ؛ چونکی (وكان وراءهم ملك يأخذ كل سفينة غصبا) : لە دوایانەوە ـ موافیقی

(1) واتە : زیانی بە دانیشتوانی ناو گەمێکە گەیاند .

قیرائەتی ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - لە پێشانەوە پـادشـایـی هەیە هەرچی سەفینەی ساغ بێ هەمووی زەوت ئەکا ، ئەو پادشایە کـــە سەفینەکەی بەلادا رابووڕێ تێئەفکرێ کەزانیی عەیبی هەیـە وازی لێ دێنێ ، ئەوانیش کە لێی تێپەڕ بوون سەفینەکەیان چائەکەنـەوەو بـۆیـان ئەمێنێتــەوە •

(وأما الغلام فكان أبواه مؤمنين فخشينا أن يرهقهما طغيانا وكفرا) : ئەگەر ئەڵێی ئەو منالە بێگوناهەت بە ناحەق بۆچی کوشت ؟ ئەڵێم : ئەمما ئەو منالەیش کە تۆ بە بێگوناهی ئەزانی لـە عیلمی ئەزەلیی ئیلاهیــدا وا موقەددەر کراوە کە کافر ئەبێ فاســقو فـاجیـر ئەبێ • دایكو باوکـی موسوڵمانن بەدینن ، لەوە ترسام کە کوڕەکەیان گەورە بوو دەستی کـرد بە کوفرو فیسقو فوجوور ••• دایكو باوکەکەی لەبەر مەحەبەتی ئـــەو موافەقەی بکەنو ئەو کوڕە بیانخاتە طوغیانو کوفرەوە •

(فأردنا أن يبدلهما ربهما خيرا منه زكاة وأقرب رحما) : ئیرادەمـان کرد کە خوا - جل وعلا - لە باتی ئەو کوڕە منالێکی لەو چاکتریان بداتێ، لە گوناە پاكبێ ، بە مەرحەمەتتر بێ بۆ دایكو باوکی ، ئەوانیش ئەویانزیاتر خۆش بوێ لەوەی کە من کوشتم ، وەکوو لـــە حەدیثەکەدا بەیانکراوە کچێکیان بوو ، لەو کچە پێغەمەرێ بە وەلەد بوو ، ئەو پێغەمەرە حەزرەتی شەمعوونە - علیه السلام - کە طالووتی کرد بە پادشاو لەگەڵ جالووتـا شەڕیکرد ، لە لەشکرەکەیا حەزرەتی داود - علیه الصلاة والســلام - مەوجوود بوو ئەویش بە قۆچەقانی جالووتی کوشتو بوو بە پـادشـاو پێغـەمـەر •

(وأما الجدار فكان لغلامين يتيمين في المدينة) : دیوارەکەیش هی دوو منالی هەتیو بوو لە شارەکەدا (وكان تحته كنز لهما) : لە ژێـر ئەو

دیوارەدا خەزێنەیێکی ئەو هەتیوانەی تیا بوو (وكان أبوهما صالحا) : باوکیان پیاوێکی صاڵحبوو (فأراد ربك أن يبلغا أشدهما ويستخرجا كنزهما رحمة من ربك) : خوای تۆ ئیرادەی کرد کە ئەو دوو هەتیوە باڵغ ببـنو بگەنە سیننی روشدو غەزنەکەیان دەربێنن • لەبەر ئەمە خوا ئیرادەی رەحمەتی بەو منالآنە کرد ، یەعنی لەبەر خاتری باوکە موسوڵمانەکەیان خوا منالەکانیو غەزنەکەی بە زایع نەدا ، ئەو دیوارەیشم بۆیە چاك کردەوە (وما فعلته عن أمري) : من ئەو ئیشانەم هەموو بە ئەمری خوا کرد لە خۆمەوە نەمکردن (ذلك تأويل مالم تسطع عليه صبرا) : ئەوە تەئویلی ئەوەی کە نەتتوانـی صەبری لەسەر بکەی •

ئەم حەدیثی موسلیمەیش نەقڵ ئەکەم نەختێ فەرقی هەیە :

ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - أبي بن كعب - رضي الله تعالى عنه - قال : سمعت رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : إنه بينما موسى - صلى الله تعالى عليه وسلم - في قومه يُذَكِّرُهُمْ بـأيـام الله ، وأيام الله نعماؤه وبلاؤه ، إذ قال : ما أعلم في الارض رجـلا خيرا واعـلم مني[1] •

تەوجەمە :

لەو وەختەدا کە حەزرەتی مووسا - عليه الصلاة والسلام - لە نـاو قەومەکەیا بوو وەعظی بۆ دائەدان ، بە ئەییامی خوا ، ئەییامی خوا نیعمەتو بەلا ناردنیەتی بۆ خەلق ، لەو وەختەدا فەرمووی : لەسەر ئەرز هیچ کەسێ نازانم کە لە من چاترو عالمتر بێ [ئـەبـێ ئەمەی لە جـوابـی کەسـێکا فەرموو بێ] •

(1) دانەر -خ- ژمارەی بۆ ئەم حەدیثە دانەناوە .

(قال : فأوحى الله إليه : إني أعلم بالخير منه أو عند من هو • إن في الارض رجلا هو أعلم منك • قال : يارب فدلني عليه • قال : فقيل له : تزود حوتا مالحا ••• إلى آخره (لام وايه كافيه) م-٩/٢٥٩ إلى ٢٦٤[1] •

فوائـد نقلت من النـووى - رحمه الله -:[2]

(١) حەزرەتی =خضـــر= ئیمرۆ مەوجوودەو زیندوە لە ئاومانایە • (متفق علیه)ە لە بەینی صۆفییەو ئەهلی صەلاحا گەلێ لە مەشایخ دیویانەو، شتیان لێپرسیوەو جوابیدا وەتەوە • ئیبنوصەلاحی شـارەزووریش وای فەرموە •

(٢) پێغەمەرە یان نا ؟ بەعزێك ئەڵێن : پێغەمەرە ئەوانیش دوو فیرقەن؛ بەعزێکیان ئەڵێن : مورسەلە • بەعزێ لە عولەما ئەڵێ : وەلییە • بەعزێك ئەڵێن : لە زەمانی ئیبراهیم - علیه السلام -ا بوە ، بەعزێك ئەڵێن : لـــە پێش ئەوا بوە • بەعزێك ئەڵێن : لە دوای ئەو بوە ، کونیەی (أبوالعباس)ە ناوی بەلیایە کوڕی مەلکانە •

(٣) بۆچی پێی ئەڵێن خضر ؟ چونکە لەسەر ئەرزێکی سپیی دانیشتبوو کە هەڵسا جێیەکەی سەوز بووبوو ، ئەمە موافیقی حەدیثی پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - کە بەحثی لە فەضائیلی خضرا نووسراوە •

(٤) ئینسان قەط تەرجیحی خۆی نەدا بەسەر خەڵقا ، خۆی لە کەس بـە عالمترو بە چاکتر نەزانێ •

---

(١) دانەر -خ- تەرجەمەی ئەم بەشەی نەکرد ؛ چونکە لـە دەقەکـانـی پێشوو دەچێت •

(٢) چەند فائیدەو مەبەستی بەکەڵك لە نەوەویی -خ- وەرگیراون •

(٥) ئینسان با زۆر عالمیش بێ سوننەتە لە =لە= خۆی عالمتر تەعەللومی عیلمی ئەوە کە نایزانێ بکا ، ، با ئـــەو کەســـە لە روتبـــەدا لە خـــۆی بچووکتر بێ •

(٦) ریحلەت بۆ طەلەبی عیلم سوننەتە •

(٧) بۆ سەفەر تێشوو مەشرووعە •

(٨) لەگەڵ عالما موراعاتی ئەدەب •

(٩) حورمەتی مەشـایـخ •

(١٠) تەرکی ئیعتیرازلێ گرتنیان •

(١١) تەئویلی ئەقوالو ئەفعالیان •

(١٢) شایەد موخالەفەیان کرا عوزربۆهێنانەوەیان لازمە •

(١٣) کەراماتی ئەولیا حەقـە •

(١٤) لە حینی حاجەتا داوای شتی خواردن دروستە •

(١٥) ئیجارەی سەفینەو حەیوانی سائیرە دروستە •

(١٦) ئیستیعمالی شتی خەڵق بە رەزا دروستە •

(١٧) ئینکاری ئەمرێ کە بە ظاهیر مونکەر بێ دروستە بەڵکە فەرزە بـە شـەرتی خۆی •

(١٨) دەفعی شوبهە لازمە •

(١٩) مناڵ‌کوشتنەکەو سەفینەکونکردنەکە کامیان خراپترە ؟

(٢٠) نەظەر لە مەصالیحی عیبادا کە دوو مەفسەدە ئیجتیماعی بـــوو دەفعی مەفسەدەی گەورە بە ئیختیارکردنی ئەهوەنەکەیان دروستە •

(٢١) سوننەتە کە ئینسان دۆعای بۆ خۆیو کەسێکی تر کرد ئیبتیدا بە دۆعا بۆ خۆی بکا • لەو حەدیثەدا کە تەمام بوو بینووسمو نەمنووسـی ئیشارەتی جێیەکەیم کرد •

(٢٢) خوا (يفعل مايشاء) طەبعی قەلب ئەکا[1]، رەین ئەکا ، خەتمی قەلب‌و سەمع ئەکا ... (وهکذا) .

(٢٣) منالی کوففار سێ قەولی تیایە : جەننەتییە ، جەهەننەمییە ، یا حالی مەجهوولە . دائیر بەمە ئەحادیث هەیە (إن شاء الله) لە جێی خۆیا ذیـکر ئـەکـرێ .

(٢٤) خدمەتی لەخۆگەورەتر .

(٢٥) تـەواضـوع .

(٢٦) باوەڕکردن بـە جەمیعی (ما جـاء به الشرع)با حیکمـەتیشـی نـەزانـرێ .

(تم بحمد الله تعـالى ترجمـة هـذا القـدر من باب العلم ١٠/٧/٩٤٠ رشـــيد) .

(إن شاء الله) سبەینێ دەست‌ئەکەم بە تـەرجـەمەی بابی فەضائیلی ئـەنبیا ، چونکە ئەویش داخلّی ئیمانە .

أوله فضائل نبينا ـ عليه الصلاة والسلام ـ حشرني الله وملا حسـينا تحت لوائه ، وسقانا من حوضه آمين يارب العالمين .

---

(١) ئەم‌قسانە ئیشارەتن بەو ئایەتانە کە ئەفەرموون :(طبع الله على قلوبهم النحل / ١٠٨) ، (بل ران على قلوبهم . المطففين / ١٤) ، (ختـم الله على قلوبهم ، وعلى سمعهم ، وعلى ابصارهم غشاوة . البقرة /٧).

کاکـە مەلا حسەین ! جاری پێشوو بابی نییەتو وەحیم بۆ ناردی ، ئەمجارەیش بابی ئیمانو عیلمم بۆ ناردی بە تەفەئولی ئەوە کە خوا ـ جـل وعـلا ـ ئیلهامی خەیرت بکا ، ئیمانت سەلامەتو بەقووەت بکا ، ئەهلی عیلمو موسوڵمانان لە عیلمی دینییو دونیەویت بەهرەدار بکا ئامین .

ئەسمای (رجال)و کەلیمات موحتەمەلە (إن شاء الله) تا مومکین بـێ موافیقی قەسطەلانییو نەوەویی ـ رحمهما الله ـ ضەبطی شەکلو حەرەکەی ئـەکـــەم .

مەلا سەلام چاوی ماچ ئەکەم ، دەرەجەی عیلمی ئەوو مەلا محەممەدیش کە چاوی ماچ ئەکەم ، بۆم بنووسە ، بە موەفەقییەتیان دڵخۆش ئـەبـم ، خوا موەفەقیان بکا . دەستی بابەعەلی ماچ ئەکەم ، سـەلامی زۆر لـە موفتی ئەکەم ، خوا سەلامەتیان بکا . باقی دەستت ماچ ئەکەم وا پێت ئەڵێم : من چیم تۆ بۆم بنووسی دەستوپێت ماچ ئەکەم ؟! من لە جەنابت هەر دۆعـای خەیرم ئـەوێ ١١/٧/٩٤٠ .(١)

---

(١) دانەر ـخـ ئەمەی بەم شێوە لە ناو کتێبەکەدا نووسیوە ، منیش وەك خـۆی نووسـیم .

فضائل الانبياء[1]

پێنج شەنبە ١١/٧/٩٤٠

فضل نبينا – عليه الصلاة والسلام –

نسبه – عليه الصلاة والسلام –

بسم الله الرحمن الرحيم

[اللهم صل على سيدنا ونبينا وشفيعنا] محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب [شيبة الحمد لأنه ولد وفي رأسه شيبة ، وسمي عبدالمطلب لأن عمه المطلب جاء به إلى مكة رديفه وهو بهيئة بذة فيسأل عنه ، فيقول: هو عبدي ، حياء من أن يقول ابن أخي ، وعاش مائة وأربعين سنة • القسطلاني] ابن هاشم بن عبد مناف ، بن قصي ، بن كلاب ، بن مرة [سمي الهاشم هاشما لأنه هشم الثريد بمكة لقومه زمن المجاعة • وقصي تصغير قَصى أي بَعُد لبعده عن قومه في بلاد قضاعة حين احتملته أمه • اسمه مجمع • وقال الشافعي : يزيد • وسمي الكلاب كلابا لحبه الصيد ، وأكثر صيده بالكلاب، ومرة اسم الحنظلة • القسطلاني] ابن كعب [أول من جمع يوم العروبة ، وكان فصيحا خطيبا ، من كعب القدم للين جانبه وارتفاعه شرفا على قومه • من القسطلاني] ابن لؤي [تصغير اللأي وهو

---

(١) باسی گەورەیی پێغەمەران ، گەورەیی پێغەمەرمان – صلى الله تعالى عليه وسلم – رشتەی بنەماڵەی •

الثور الوحشي] ابن غالب بن فِهْرٍ [من الحجارة الطويل الأملس، اسمه قريش أبو قريش] ابن مالك ابن الخضر [لوضاءة وجهه • وقيل هذا هـو أصل القريش] ابن كنانة [وعاء السهام] ابن خُزَيْمة ، بن مدركة ، بن إلياس ، بن مضر [يحب اللبن الماضر أي الحامض] ابن نِزار [من النزر وهو القليل ، لأنه فريدة قومه] ابن مَعَدٌ بن عدنـان ح ـ ١٧٦/٦ • [أضلت نزار نسبها من عدنان] •

١/٤٢٠ ـ واثلة •• بن الأسقع [رضي الله تعالى عنه] يقول : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : إن الله ـ عز وجــل ـ اصطفى كنانة من ولد إسماعيل ـ عليه الصلاة والسلام ـ واصطفى قريشا من كنانة واصطفى منقريش بني هاشم ، واصطفاني من بنيهاشم م-١٣٥/٩• والترمذي •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : خوا ـ عز وجل ـ لە ئەولادی ئیسماعیل ـ علیه الصلاة والسلام ـ کەنانەی ئینتیخابکـرد ، قورەیشی لە کەنانە ئینتیخاب کرد ، بەنیهاشمی لە قورەیش ئینتیخاب کرد• منی لە بەنی هاشم ئینتیخابکرد (قال الترمذي : هذا حديث صحيـح) •

٢/٤٢١ ـ عن جابر بن سمرة [رضي الله تعالى عنه] قـــال : قـــال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إني لأعرف حجرا بمــكة كـان يسلم علي قبل أن أبعث • إني لأعرفه الآن •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : من بەردێك لـــە مەككە ئەناسم کە سەلامی لێ ئەکردم لە پێش بەعثەتما ، ئێستەیش ئەو بەردە

ئەناسمەوە . ئەم خاریقەیە ئیرهاصێکە دەلالەت لەسەر پێغەمەرێتی پێغەمەر ئەکا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [لە موعجیزاتا بینووسە]

٣/٤٢٢ ـ أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] قـال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أنا سيد ولد آدم [عليه الصلاة والسلام] يوم القيامة ، وأول من ينشق عنـــه القبر ، وأول شـــافع وأول مشـفع م ـ ٩/١٣٦ .

[لـه شـەفاعەتا بینووسە][١]

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعـــالى عليه وسلم ـ فەرمووی : من لە ڕۆژی قیامەتا گەورەی هەموو ئەولادی ئادەمم ـ عليه الصلاة والسلام ـ ئەووەڵ کەسێکم کە قەبری لەسەر لێك ئەبێتەوەو زیندووئەبێتـــەوە ، ئـەووەڵ کەسێکم کە شەفاعەت ئەکا ، ئەووەڵ کەسێکم کە شەفاعەتی لێقەبـوول ئەکرێ [اللهم اقبل عنه شفاعته لي ولإخواني وأقربائي وأحبـائي نسـبا ودينـــا !] .

٤/٤٢٣ ـ كليب بن وائل قال : حدثتني [بالإفراد] ربيبة النبي ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ زينب ابنة أبي سلمة [رضي الله تعالى عنهما] قال : قلت لها أرأيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وســـلم ـ : أكان من مضر ؟ قالت فممَّن كان إلا من مضر من بني النضر بن كنانة ؟! ح ـ ٦/٣ .

[وروى أحمد وابن سعد من حديث الأشعث بن قيس الكندي ـرضي الله تعالى عنه ـ قال : قلت : يا رسول الله إنا نزعم أنك منا يعني من اليمن؟ فقال : نحن من بني النضر بن كنانة . القسطلاني] .

---

(١) وەك ڕێبازێکی دامەزراو ئەم حەدیثانەمان لە شوێنی خۆیانا هێشتەوە، چونکە بە گواستنەوەیان زنجیرەو ژمارەی حەدیثەکان ئەپسێ .

وفي أخرى : أخبريني النبي ﷺ ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ ممن كان؟ من مضر ؟ قالت : فممن ؟ الحديث •••

تەرجەمە :

کولەیبی بنـی وائیـل ئەفەرموێ : بە زەینەبی کچی ئـەبوسەلەمەی زڕکچی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـم وت : خەبەرم بدەرێ کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وســـلم ـ لـە کێیە ؟ ئـایـا لە موضەرە ؟ فەرمووی : ئەی لە کێیە ؟ هەر لە موضەری بنی کینانەیە •

ئیمامی ئەحمەد ـ رضي الله تعالی عنه ـ ریوایەتی لە ئەشعەثەوە ـرضي الله عنه ـ کردوە فەرمووی : عەرزی پێغەمەرم کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ: کە (یا رسول الله) ئێمە وا ئەزانین کە تۆ لە ئێمەی یەعنی لـــە یەمەنی ؟ فەرمووی : ئێمە لە بەنی نەضری بنی کینانەین •

لە ریوایەتێـکی تری ئەشعەثا ـ رضي الله تعالی عنه ـ هەر لەم جەڵدەدا لە صەحیفەی (١٧٦)دایە کە فەرمووی : لە گەڵ چەند کەسێـکا لە کیندە چوومە خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ عەرزمکرد :(یارسول الله) بۆ تۆ لە ئێمە نیت ؟ فەرمووی : خەیر ئێمە بەنونەضری بنی کینانەین (لا نقفو أمّنا ولا ننتفي من أبينا) : لە نەسەبا تابیعی دایك نابین لە باوك لانادەین • لە ریوایەتی ئەبونەعیما ئەوەی لێزیادکردوە کـــە : ئەشعەث ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : وەڵڵاهی لەهەر کەسێ ببێم کـە نەفی قورەیش بـکا لـە نەضری بنی کینانە دارکاریی ئەکەم لەبەر ئەو قسەی پێغەمەرە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ • لوطفەن تەماشای صـــەحیفـەی (١٧٧)ی قەسطەلانیی بکەن من پێمحەل نەکرا ، حەللی بکەنو بینووسن[1]•

---

(١) دانەر ـخـ مەبەستی ئەوەیە کە خیلاف لە ناوو لەقەبی فیهرو قورەیشا هەیە . هەندێك ئەڵێن : فیهر لەقەبەو قورەیش ناویەتیو ، ئەم (فیهر ـ

٤٢٤/٥ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : بعثت من خير قرون بني آدم قرنا فقرنا، حتى كنت من القرن الذي كنت فيه ح- ٢٩/٦ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە [رضي الله تعالى عنه] فەرمووی : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە هەر قەرنێکی بەنی ئادەما لە صولبی[1] چاکترینی ئـەو قەرنەدا من بەعث‌کراوم ، قەرن لە دوای قەرنەوە تـاکـو ظوهوورم کرد ، لەو قەرنەدا کە تیا هاتمە دنیاوە • یەعنی هەر لە حەزرەتی ئادەمەوە ـ عليه الصلاة والسلام ـ بیگرە تا زەمانی وەلادەتم لـــە کوللی قەرنێکا لە صولبی چاکترینی ئەو قەرنەدا بووم ، لە قەرنی ئادەما ـ عليه الصلاة والسلام ـ لە صولبی ئەوا بووم ، لە دوای ئەوە ئینتیقالم کردۆتـە صولبی حەزرەتی نووحەوە ـ عليه الصلاة والسلام ـ لە دوای ئەو (مثلا) ئینتیقالم کردۆتە صولبی حەزرەتی ئیبراهیمەوە ـ عليه الصلاة والسلام ـ (وهكذا) ••• خەیرییەتی قەرن بە ئیعتیباری ئەو کەسەیە کە پێغـەمـەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە صولبیا بوە •

(بالمناسبة) سێ حەدیثی (شفا)ی قاضی عەیاض نەقڵ ئەکەم (طەبعی شیرکەتی صەحافییە (٢١)ی صەفەری (٣٠٧) هیجری) بەیهەقی لە (دلائل النبوة) او ترمذیی لە حەزرەتی عەباسی مامی پێغەمەر ـ صلى الله تعـــالى

قورەیشن)ە باوکی (قورەیش)ە ، هەرکەس لە نەوەی ئەم نەبێ قورەشیی نیە . هەندێکی تریش ئەڵێن : ئەصڵی قورەیش نەضرەو ، بەڵگەیشیان حەدیثەکەیە کە دانەر نووسیویە ، رەنگە مەبەستی دانەر ئەوە بێ کە ئەو جیلوازیی نێوان نەضرو فیهرە حەل بکرێ •

(١) صولبە : پشـــت •

علیه وسلم ـ و رضي عنه ـ ریوایەتیان کردوە • ترمذی فەرموویەتی کـە حەدیثێکی حەسەنە • حەزرەتی عەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرموویەتی: کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە خوا ـ تبـارك وتعالى ـ ـ خەلقی [یەعنی مەلائیکەو ئینس‌وجیننی] خەلق کرد منی لـە چاکترینی ئەوان کە ئینسانە خەلق‌کرد [بینا لەسەر ئەمە کە خەواصی ئینسان لە خەواصی مەلائیکە ، عەوامی ، یەعنی ئەوانەیان کە لەسەر دینی حەقن ، لە عەوامی مەلائیکە چاترن] منی لە چاترینی قەرنی ئەوان خەلق‌کرد ، لـە دوایپا قەبائیلی ئینسانی ئینتیخاب کرد ، منی لە چاترینی ئەو قەبیلانە کـە عەرەبەو قورەیشە خەلق کرد ، لە دوایپا ئینتیخابی لە بەینی ماڵی ئـــەو قەبیلانەدا کرد ، منی لە ناو چاترینی ئەو ماڵانەدا خەلق کرد • من چاترینی هەموو ئینسانم لە خوصووصی ذاتمەوە ، لـــە خوصـــووصی حەسـەب‌و نەسەبمەوە [لە طەرەفی دایك‌و باوکمەوە] •

ولفظ الحديث عن العباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ : قال : قـــال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إن الله خلق الخلق فجعلني من خيرهم ، من خير قرنهم ، ثم تخيَّر القبائل فجعلني من خير قبيلة ، ثـم تخير البيوت فجعلني من خير بيوتهم ؛ فأنا خيرهم نفسا وخيرهم بيتا • (شـفا جلد : ١/ ص : ١٩٨) •

روى الطبراني عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أنه ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن الله عز وجل اختار خلقه فاختار منهم بني آدم، ثم اختار بني آدم فاختار منهم العرب ، ثم اختار العـــرب فاختار منهـم قريشا ، [وهم أولاد النضر ابن كنانة ، وسمّـوا قريشا لأن قصيا قرشهم ؛ جمعهم فيالحرم بعد ماكانوا متفرقين] ثم اختار بني هاشم فاختارنـي ،

فلم أزل خيارا من خيار ، ألا من أحب العرب فبحبي أحبهم ، ومن أبغض العرب فببغضي أبغضهم (شفا جلد : ١/١٩٨) •

تەرجەمە :

مەئالی ئەم حەدیثەیش عەینی مەئالی حەدیثەکەی ترمذییە ، ئاخیرەکەی لـە (ألا) وە لەو زیاترە •

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خوا ـ عز وجل ـ لە بەینیخەلقکردنو خەلقنەکردنا ئیختیاری خەلقکردنی کرد، مەخلووقاتی خەلقکرد ،لە بەینی مەخلووقاتا بەنیئادەمی ئیختیارکرد ، لە دواییا لە بەینی بەنیئادەما کامی باشەو کامی باش نیە ئینتیخاباتی کرد ، لەوان عـەرەبـی هەڵبژارد ، لە دواییا لە بەینی عەرەبیشا ئینتیخاباتی کرد ، لەوان قورەیشی هەڵبژارد ، لە دواییا لە قورەیش بەنیهاشمی هەڵبژارد ، لە بەنیهاشم منی هەڵبژارد ، من لە ئەزەلا مونتەخەب بووم ، لە ناو هەموو مونتەخـەبانا ، ئەمەتان ئاگا لێبێ هەرکەسێ عەرەب بحوبیێنێ بە حوبیی من ئەیانحوبیینێ، هەرکەسێ عەرەب ببوغزێنێ بە بوغزی من ئەیانبوغزێنێ •

ئەم عیبارەتە دوو مەعنای هەیە :

(١) ئەوی عەرەبی خۆش ئەوێ بۆیەکی خۆش ئەوێ چـونکی منی خۆشەوێ ، یەعنی من لە عەرەبم منی خۆشەوێ بەو واسیطەیەیش عـەرەبی خۆشەوێ • هەرکەسێ عەرەبی خۆش نەوێ بۆیێکی خۆش ناوێ چونکی من عەرەبم منی خۆش ناوێ ، بەو واسیطەیەیش عـەرەبـی خۆش نـاوێ ئەیبوغزێنێ • لە بەر ئەم مەعنایە بەعزێ لە مالیکیی وتوویانە :هەرکەسێ جوێن بدا بە عەرەب واجبە بکوژرێ •

(٢) خۆشویستنو خۆشنەویستنی عەرەب بە واسیطەی ئەوەیە کـە من خۆشمئەوێن یا ئەیانبوغزێنم • یـــەعنـی لە عەرەب من هەرکامێکیان

بحوبیێنم حوبی ئەوانە لەسەر خەڵق واجبە ؛ چونکی ئەیانحوبیێنم لەبەر ئیمانو تەقوایان ، لە عەرەب من هەر کامێکیان ببوغـزێنم لـەبەر کـوفرو فیسقو فوجووریان لەسەر موسوڵمان لازمە ئەو عەرەبانە ببوغزێنێ چونکی من ئەیانبوغزێنم (علی القاری) •ئەم مەعنایە لە ظاهیری لەفظی حەدیثەکەوە زۆر دوورە خاصیش نیە بە عەرەبەوە هـەموو میللەتێ وایـە ، =هـەر= کامێکیان موسوڵمانو بەدین بێ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەو کەسەی خۆش ئەوێ ، خەڵقی تریش ئەبێ ئەوانەی خۆش بوێ ، هـەر کامێکیان کافرو بێ دین بێ پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسلم ـ ئەیانبوغزێنێ موسوڵمانی تریش ئەبێ بیانبوغزێنن •کەوابێ موراد هـەر مەعنای ئەووەڵە ، فەقەط بینای لەسەر تەرغیبو تەشویقی موســوڵمانانە لەسەر حوبی عەرەب ؛ چونکی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لـــە عەرەبـە •

عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ [على ماروا‌ه ابن أبي عمرو العدني في مسنده] [عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بقـرينة : فأهبطني وجعلني • رشيد] : أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وســلم ـ كانت روحه نورا بين يدي الله ـ تعالى ـ قبل أن يخلق آدم بألفي عـام يسبح ذلك النور ، وتسبح الملائكة بتسبيحه ، فلما خلق الله تـعالى آدم ألقى ذلك النور في صلبه ، فأهبطني الله عز وجل ـ إلى الأرض في صلب آدم ، وجعلني في صلب نوح ، وقذف بي في صلب إبراهيم ، ثم لم يزل الله تعالى ينقلني من الأصلاب الكريمة والأرحام الطاهرة ، حتى أخرجني من أبوي لم يلتقيا على سفاح قط (شـفا ، جلـد : ٩٩٩/١) مەعنایێکی[١]

(١) نازانم مەبەستی لەم قسە چیە ، بۆیە وەك خۆی نووسیم •

(والذي يراك حين تقوم وتقلبك في الساجدين) ئـاخـری ســـوورەی شـــوعەراء •

تەرجەمە :

لە ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعـــالى عنهمـا ـوە ریوایەتە کە رۆحـی موبارەکی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نووریٚ بوو لە بەینی دوو دەستی قودرەتی خوادا ـ عز وجل ـ لە پێش ئەمەدا کە خەلقی حـەزرەتی ئادەم ـ عليه الصلاة والسلام ـ بکا بە دوو هەزار ســـاڵ ئـەو نـوورە تەسبیحاتی ئەکرد [بە زمانی حاڵ یا بە زبـانـی قـال] مەلائیکەیش بـە تەسبیحی ئەو نوورە تەسبیحاتیان ئەکرد ، یەعنی ئەو تەسبیحاتەیان ئەکرد کە ئەو نوورە ئەیکرد ، وەختیٚ کە خوا ـ عز وجل ـ حەزرەتی ئادەمی خەلق کرد ئەو نوورەی خستە صولبی حەزرەتی ئادەمەوە • خوا ـ عز وجل ـ لە صولبی ئادەما ـ عليه الصلاة والسلام ـ ناردمیە سەر ئەرز خستمیە صولبی نوحەوە ، خستمیە صولبی ئیبراهیمەوە ـ عليهم الصلاة والسلام ـ لە دوای ئـەوە هەروا بـەو نەوعە خوای تەعالا لە ئەصـلابی کەریمەو ئەرحـامی طاهیرەوە نەقڵی ئەکردم تا لە دایكو باوکم هێنامیە وجوودەوە ، هیچ دایكو باوکێکم لە ئادەمەوە ـ عليه الصلاة والسلام ـ تا دایكو باوکی خۆم قەط لەسەر زینا جەمع نەبوونەوە ، یەعنی هەمووی نیکاحی صـــەحیح بـــوە موافیقی شەریعەتی پێغەمەرێك •

اســـماؤه ـ عليه الصلاة والسلام ـ :

٦/٤٢٥ عن أبي موسى [رضي الله تعالى عنه] قال : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يسمي لنا نفسه أسماء فقال : أنـا محمد ، وأحـمد ، والمقفـي ، والحاشـر ، ونبـي التوبــة ، ونبـي الرحمـــة م ـ ٩/٢١٤ ؛ تـ •

تەرجەمە :

ریوایەتە لە ئەبوموسای ئەشعەرییەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ کـە فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە گەلێ نـاو نـاوی خۆی ئەبرد بۆ ئێمە • فەرمووی : من محمدم ، ئەحمەدم ، موقفیم (نبـي الرحمة)م (نبي التوبه)م • موقفی بە مەعنا عاقیبە (قافية كل شيء آخـره • نـووی) •

٤٢٦/٧ ـ عن جبير بن مطعم [رضي الله تعالى عنه] قـــال : قـال رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وســلم ـ : لي خمسة أسماء أنا محمد وأحمد • وأنا الماحي الذي يمحو الله به الكفر ، وأنا الحاشر الذي يحشـر الناس على قدمي [على عقبي م• أخرى] وأنا العاقب [لأنه جاء عقب الأنبياء] ح-٦/٢٠ ، م- ٩/٢١٤ وفيه زيادة : وأنا العاقب الذي ليس بعده نبي • وقد سماه الله رؤفا رحيما ، وفي أخـــرى في م : والعاقـب الذي ليس بعـــده نبـي •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : من پێنج نـاوم هەیە : محمدم [عەبدولموطەلیبی باپیری وای ناو ناوە کە حەمدی زۆری بکرێ • خوا تەفەئولەکەی بەجێهێنا کە لە ئەرزو ئاسمانا مەحموودە]و ئەحمەدم [لە هەموو حەمدو ئەناکەرێ زیاتر حەمدی خوا ئەکەم] من ماحیم خوا بە من مەحوی کوفر ئەکاتەوە • یەعنی نووری ئیمانم هێناوە تاریکیی کوفرم پێ رووناکردۆتەوە • من حاشیرم خەڵق لەسەر ئاثـــاری خـۆم کۆئەکەمەوە • من عاقیبم ؛ چونکە لە دوای هەموو پێغەمەرانەوە هاتووم ؛ لە موسلیما ئەڵێ : عاقیب ئەوەیە کە لە دوای ئەو پێغەمەر نەبێ •

قەسطەلانیی ئەفەرموێ : لە کتێبی (مواهب اللدنیه)ما زیاتر لــــە چوارصەد ئیسمم کۆکردۆتەوە لەسەر تەرتیبی حورووفی هیجا • نەوەویی ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : بۆیە هەر ئەم پێنج ئیسمەی ذیکر فــەرموە ؛ چونکە ئەم ئیسمانە مەوجوودن لە کتێبی پێش پێغەمەری ئێمەوە ـ علیــە الصلاة والسلام ـ مەوجوودن لای ئوممەتانی پێش ئەم ئوممەتەوە •

[لــە ئینجیلێکا کــە ئێستە بــە دەست هەموو خەرستیانەوەیە ئەڵێ : حەزرەتی عیسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ بەوانەی کە لە زەمانی ئەوا ئیمانیان پێ هێنابوو فەرموو :کە ئەچمە لای باوکم [یەعنی لای مووجیدم ، ئــەگــەر ئەو لەفظە لە ئەصلی ئینجیلا بێ] (فارەقلیط)تان بۆ ئەنێرم • لە حــەربی عومووميدا یەکێ لە عولەمای نەسطووریی موسوڵمان بووبوو ناوی خۆی نابوو (عبدالاحد) بەو ناوە ئیشعاری ئەوەی ئەکرد کــە لە تەثلیث وازی هێناوە • لێمپرسیی : فارەقلیط بە چی ئەڵێن ؟ وتی : بە مەعنای ئەحمەدە • ئەو قسەی (عبدالأحد)ە موافیقی سوورەی (صف)ە (العهدة علیه) رەشید] •

عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: ألا تعجبون كيف يصـــرف الله عني شتم قـــريش ولعنهـــم ؟ يشتمون مذمَّماً ، ويلعنون مذمما وأنا محمد ح ـ ٦/٢٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : عەجایەبتان لــێ نامێنێ کە خوا چۆن جوێنی قورەیش‌و لەعنیان لە من ئەگێڕێتەوە ؟ ئەوان جوێن بە موذەممەم ئەدەن [یەعنی ذەم‌کراو ،ئەوی لایەق بە ذەم بێ] لەعنی موذەممەم ئەکەن من موحەممەدم [موذەممەم نیم جوێن‌و لەعنەکەیان بــۆ من نایێ ، بۆ خۆیان ئەچێتەوە کە موستەحەقی ذەمی دنیاو ئاخیرەتن] •

کـونـە ـ عليه الصلاة والسلام ـ خاتم النبيين :(١)

٨/٤٢٧ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رســول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ قال : إن مَثَلي ومثلُ الأنبياء من قبلي كمثل رجل بنى بيتا فأحسنه وأجمله إلا موضـع لَبِنَـة من زاويـة [من زواياه ، م] فجعل الناس يطوفون به ويعجبون له [يدخلونها ويتعجبون ، م و خ أخرى] ويقولون : هلا [لولا موضع اللبنة ، أخرى] وضعت هذه اللبنة ؟ قال : فأنا اللبنة وأنا خاتم النبيين ح ـ ٦/٢١ ، م ـ ٩/١٥٣، ن، وفي أخرى في مسلم ـ ٩/١٥٣ : كمثل رجل بنى بنيانـاً فأحســنه وأجمله ، فجعل الناس يطيفون به ويقولون : ما رأينا بنياناً أحسن من هذا إلا هذه اللبنة ، فكنت أنا تلك اللبنة وفي أخرى فيه : قال ابو القاسـم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : مثلي ومثل الأنبياء من قبلي كمثل رجل ابتنى بيوتا فأحسنها وأجملها واكملها إلا موضع لبنة من زاوية من زواياها، فجعل الناس يطوفون ويعجبهم البنيان فيقولون : ألا وضعت ههنا لبنــة فيتم بنيانك ؟! فقال محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فكنت أنا اللبنة. وفي أخرى م ـ ٩/١٥٤ : فأنا موضع اللبنة جئت فختمت الأنبياء ـ عليهم الســـلام ـ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ فەرمووی : مەثەلی من‌و ئەنبیای پێش من وەکوو مەثەلی پیاوێکە خانووییـکی دروســتکردبێ تەواوی کردبێ جوانی کردبێ تەنها لە گۆشەیێ لە گۆشەکانی جێی خشتێکی هێشبیێتەوە خشتی تیا دانەنابێ ، خەڵق بێن پیابگەڕێن بڵێن : خانووییکی

(١) پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خاتەمی پێغەمەرانە .

باشەو ، لە جوانیی ئەو خانوە بکەونە تەعەجوبەوە ، پێی‌بڵێن : بۆچی ئەو خشتەت دانەناوە ؟ پێغەمەر ـ صلی اللەتعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : مـن ئەو خشتەم ، من خاتەمی هەموو پێغەمەرانم •لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرمویٚ: من هاتم خەتمی پێغەمەرانم کرد • لەم حەدیثانەدا موعجیزەیێکی گـەورە هەیە ، تا ئێستە هەزارو سێصەدو نزیکی شەصت ساڵە هیچ پێغـەمـەر نەهاتوە ، ئەگەر یەکێ بە درۆ ئیددیعاییێکی کردبێ زوو بەدرۆکەوتۆتەوە•

صفاته الخلقية وشعره ـ عليه الصلاة والسلام[1] ـ

٤٢٨/٩ ـ أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] يصف النبي ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : كان رَبْعَة من القـوم ، ليس بالطـويل [البائن • أخرى • أي الظاهر البين طوله • قال البيضاوي • وقـال ابن الأثير: أي المفرط طولا قسطلاني] ولا بالقصير، أزهراللون [أبيض مشربا (مخففا ، أو مشَرَّبا مشددا) بحمرة • وهو أحسن الألوان وهو المـراد بالسمرة كما في أحمد عن أنس من القسطلاني ليس بأبيض أمْهَقَ [أي شديد البياض كالجص] ولا آدم [شـديد السمرة] ليس بجعد قَطِطٍ [كشعر السودان] ولا سَبِطٍ [أي مسترسل كل الاسترسال ، بل بـين الجعودة والسبوطة] رَجِلٌ ، أنزل عليه [الوحي] وهو ابن اربعين سنة . فلبث بمكـة عشر سنين ينزل عليه [الوحي] وبالمدينـة عشر سـنين ، وليس في رأسه ولحيته عشرون شعرة بيضاء • قـال ربيعـه [بـن أبـي عبدالرحمن ، أحد الرواة في هذا الحديث] فرأيت شعرا من شعره [صلى الله تعالى عليه وسلم] فإذا هو أحمر ، فسألت ، فقيل : أحمر من الطيب ح ـ ٢٥/٦ ، ٢٦ بتقـديم بعض الكلمـات على بـعض وتـعريفـه . م ـ ٢٠٩/٩ ، ت ، ن •

---

(١) شێوەی ئەندامەکانی لەش‌و رەنگی مووی پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسـلم ـ •

تەرجەمە :

ئەنەسی بنی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ وەصفی پێغەمەری ئەکرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەیفەرموو : لە درێژیی‌و کورتییا عـادەتیی بوو ؛ نە درێژێکی زۆرزۆر درێژ کە پێوە دیاریی بدا ، نە کورت • رەنگی سوورو سپیی بوو وەك رەنگی گوڵ ، ئەوەندە زۆر سپیی نەبوو کە هیچ سووریی لە بەدەنا نەبێ ، زۆرزۆر ئەسمەر نەبوو ، مووی زۆر گرژو لووڵ نەبوو وەك سوودانیی ، وا زۆر صاف‌و بێ‌لوولیی نەبوو ، لە بەینی لوولیی‌و صافیيا بوو • چل ساڵ بوو وەحیی بۆ هات ، دە ساڵ لە مەککەدا تەشریفی مایەوە وەحیی نازڵ ئەبوەسەر [یەعنی غەیری ئەو سێ ساڵە کە فەترەتی[1] وەحی بوو]دە ساڵیش لـە مەدینەدا تەشریفی مایەوە ، لـە سەرو ریشـی موبارەکیا بیست مووی سپیی تیا نەبوو • رەبیعەی بنی ئەبی‌عەبدورەحمان ئەڵێ : موویێکم لە مووی موبارەکی دی سوور بوو پرسیم [یەعنی لـە ئەنەس] وترا : لەبەر ئەوە سوور بوە کە عەطری بۆنخۆشی زۆر بەسەریا کردوە •

[بەیهەقیی لە ئیمامی عەلی ـ رضي الله تعالى عنه ـوە ریـوایەت‌ئەکـا کەپێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ مەیلی بەسەر درێژییا بوە • لـە حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـوە ریوایەت‌کراوە کە پێغـەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ زۆرزۆر درێژ نەبوە یەعنی کـە عەیب بـێ بۆی ، کورتێکی وا کورت نەبوە کە پێوە دیاربێ ، کە تەشریفی بە تەنها برۆییایە بەینەبەینە بوو ، نە درێژ بوو نە کورت ، لە هیچ حاڵێکا نەبـوە یەکێکی درێژی لە خدمەتا بڕوا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وســلم ـ غەڵبەی نەکردبێ بەسەریا لە درێژییا • زۆر جار دووکەسی درێژ ئەمدیـوو

ئەودیویان گرتوەو لە خدمەتیا رۆییون • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـ بەسەر ئەوانیا بوە ، کە لێیانجویٚبۆتەوە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ درێژیەکەی چوەتەوە سەر حاڵی پێشووی خۆی کە عادەتیی بوە • قەسطەلانیی ـ رواه ابن عساكر والبيهقي ـ] فسبحان الله من معجزة! وصلى الله تعالى عليه وسلم تسليما •

١٠/٤٢٩ ـ عن أبي إسحاق قال : سئل البراء : أكان وجه النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مثل السيف ؟ [في الطـول واللمعـان] قال : لا بل مثل القمر [في الاستدارة والاستنارة والحسـن والملاحـة] ح ـ ٢٧/٦ ، ت •

١١/٤٣٠ ـ عن البراء بن عازب ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قـال : كان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم مربوعاً بَعيدَ مابين المنكبين [عظيم الجُمَّة •م أخرى] له شعر يبلغ شحمة أذنيه ، رأيته في حلة حمراء ، لـم أر شيئا قط أحسن منه ح ـ ٢٧/٦ ، م ـ ١٩٩/٩ وفيه عليـــه الصـــلاة والســـــلام •

١٢/٤٣١ ـ براء [رضي الله تعالى عنه] يقول : كـان رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أحسن الناس وجها وأحسنه خَلْقاً [بالضم وبالفتح] ليس بالطويل البائن [الذاهب •م] ولا بالقصـــير ح ـ ٢٦/٦ ، م ـ ٢٠٠/٩ •

تــەرجەمەکانیــان :

(١) لە بەرائی بنی عازیبیان پرسیی : دەموچاوی موبارەکی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وەکوو شیر وابوە ؟ [یەعنی درێژو بەڕاق] فەرمووی : خەیر بەڵکو وەکوو مانگ وابوو [گردو مونەووەرو جــوانو شــــیرین] •

(٢) بەراء - رضي الله تعالى عنه - =فەرمووی:= پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - چوارشانە بوو ، موعتەدیل بوو ، نـاوشـانپان بوو . هەردوو شانی لێك دوور بوون ، مووی موبارەکی تا نەرمەی هــەردوو گوێی ئەهات ، لە دەستێ لیباسی سوورا دیم ، قەط کەسێکی لەو جوانترم نەدیوە - عليه الصلاة والسـلام - .

(٣) بەراء ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تـعالى عليــه وســلم - جوانترینی هەموو کەس بوو لە وەجها جوانترینی هەموو کەس بوو لــە خەلقو خولقا ؛ درێژێکی زۆر زۆر درێژ نەبوو ، کورتێکی =زۆر= کورت نەبوو ، موعتەدیل بوو .

١٣/٤٣٢ - عن البراء [رضي الله تعالى عنه] قال : ما رأيت من ذي لِمَّةٍ [اللمة التي ألمت بالمنكبين] أحسن في حلة حمراء من رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - شعره يضرب منكبيه ، بعيد مابين المنكبين ليس بالطويل ولا بالقصير م - ٩/١٩٩ . وفي رواية عن أنس - رضي الله تعالى عنه - : بين أذنه وعاتقه . وفي أخرى عنه : كان يضرب شعره منكبيه. وفي أخرى عنه : إلى أنصاف أذنيــه م - ٩/٢٠٠ ولا منافـاة لأنــه باعتبار الأحـــوال .

تەرجەمە :

بەراء - رضي الله تعــالى عنـــه - ئـــەفـــەرموێ : لەوانەی کـە ساچوپەرچەمدارن هیچکەسم نەدیوە کە جوانتر بێ لە لیباسێکی ســوورا لە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - . مووی سەری لە هەردوو شانی ئەدا . ناوشانپان بوو ، نە درێژ بوو ، نە کورت بوو . لەبەعزێ ریوایەتا لە بەینی ملیو گوێیا بوو . لە بەعزێکا تا نیوەی هەردوو گوێی بــوو . لە بەینیانا موبایەنەت نیە ؛ کە بە مەقەس ئەیبڕی کورت ئەبوو ، لە دوایا

وردەوردە درێژ ئەبوو تا نیوەی گوێی ، تا نەرمەی گوێی ، تا سەرشانی موبارەکی ـ علیه الصلاة والسلام ـ ئەهات •

٤٣٣/١ : ـ عن ابن سیرین قال : قلت لعبیدة [أحد كبار التابعین المخضرمین] : عندنا من شعر النبي ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ أصبناه من =قبل= أنس ، أو من قبل أهل أنس [لأن سیرین كان مولی لأنس وهو ربیب أبي طلحة الذي أعطاه ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ شعره] فقال : لأن تكون عندي شعرة منه أحب إلي من الدنیا ومافیها ح ـ ٢٤٩/١•

تەرجەمە :

ئیبنوسیرین ـ رحمه الله ـ فەرمووی : عەرزی عوبەیدەم کرد [کە یەکێکە لە گەورەی تابیعین ، موخەضرەمە ؛ یەعنی لـە زەمانی پێـغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە وەلەد بوە ، ئەمما پێغەمەری ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نەدیوە] : کە بەعزێ لە مووی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـمان لە لایە لە =لایەن= ئەنەسەوە یا لە ئەهلی ئەنەسەوە ـ رضي الله تعالی عنه ـ دەستمانکەوتوە • فەرمووی : ئەگەر موویێـکم لە مووی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لابوایە ، یەعنی لە خدمەتیا بوومایە، ، لە لای من لە دنیاو لەو مەتاعەی کە لە دنیادایە خۆشەویسترەبوو [سیرینی باوکی محمد ـ رحمهما الله ـ مەولای ئەنەس بـوو ، ئەنەسیش زڕکوڕی ئەبوطەلحە بوو ـ رضي الله تعالی عنهما ـ [پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە مووی سەری موبارەکی بگرتایە ئەوەڵ کەسێ کـە لەو مووەی وەرگرت ئەبوطەلحە بوو ـ رضی الله تعالی عنه ـ] بەو ئیعتیبارە ئەو موە موبارەکە ئینتیقالی کردۆتە سەر محەمەدی کوڕی ـ رحمه الله ـ ئەمە مەعنای حەدیثی دوایی‌یە •

١٥/٤٣٤ – عن أنس [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لما حلق رأسه كان أبو طلحة [رضي‌الله تعالى عنـه] أول من أخذ من شعره ح – ١/٢٥٠ ، م –   ت ، ن ، جه •

وعن أنس – رضي الله تعالى عنه ـ قال : لقد رأيت رسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ والحلاق يحلقه ، وأطاف به أصحابه ، فما يريدون أن تقع شعرة إلا في يد رجل م ـ ٩/١٨٨ •

تەرجەمە :

پێغەمەرم – دی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەللاك سەری ئەتاشیو مووی موبارەکی بە ئەصحابییەوە ئەگێرا نەیانئەویست کـــە مـــوویێـــکی بکەوێتە غەیری دەستی ئینسانێ •

١٦/٤٣٥ ـ عن أبي جحيفة وهب السوائي [رضي‌الله تعالى عنه] قال: رأيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [أبيض قد شاب• م] وكان الحسن [رضي الله تعالى عنه] يشبهه ح – ٦/٢٤ ، م – ٩/٢٠٤ •

تەرجەمە :

ئەبوجوحەيفە وەهبی سوائیی – رضي الله تعالى عنه ـ فـەرمووی : پێغەمەرم دی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مووی سەری سپیی بووبوو ، حەسەنی – رضي الله تعالى عنه – پێ ئەشوبهـا •

١٧/٤٣٦ ـ وعنه قال : رأيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ورأيت بياضا =من= تحت شفته السفلى العنفقة ح – ٦/٢٤ •

تەرجەمە :

فەرمووی : پێغەمەرم دی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لـە ژێـر لێوی موبارەکی خواروویا لە ناو قوولیی چەناگەیا سپێتییێکم دی •

١٨/٤٣٧ ـ وعنه قال : رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هذه منه بيضاء ، ووضع زهير بعض أصابعه على عنفقته • قيل له : مثل من أنت يومئذ ؟ فقال : أبري النبل وأريشها م ـ ٩/٢٠٣ •

تەرجەمە :

پێغەمەرم دی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمێی سپیی بـــوو • زوهەیری راویی بەعزێ پەنجەی نایە سەر چاڵیبایی چەناگەی •لە وەهەبیان پرسیی : ئەو رۆژە بە قەد کێ ئەبووی ؟ فەرمووی : تیرم ئەتاشییو پەڕم پیائەکرد • یەعنی منالٚ نەبووم کە ظەریف ضەبطی نەکەم •

١٩/٤٣٨ ـ إسماعيل ابن أبي خالد قال : سمعت أبا جحيفة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : رأيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وكان الحسن بن علي ـ عليهما السلام ـ [المناسب رضي الله تعالى عنهما] يشبهه • قلت لأبي جحيفة [رضي الله تعالى عنه] : صـفه لي • قـال : كان أبيض قد شَمِط ، وأمر لنا النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بثلاث عشرة قلوصاء قال : فقبض النبي ـ صلى الله تعالى عليـــه وســـلم ـ قبل أن نقبضها ح ـ ٦/٢٤ •

تەرجەمە :

ئیسماعیلی بنی ئەبی خالید فەرمووی : لە ئەبوجوحەیفەم بیســـت ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەرم دی ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ ئیمامی حەسەنی کوڕی ئیمامی عەلیی پێ‌ئەشوبها • ئیسماعیل ئەڵێ: بە ئەبوجوحەیفەم وت ـ رضي الله تـعالى عنـه ـ : بۆم تەوصیف بکە • فەرمووی : رەنگی سپیی بوو ، ریشی ماش‌وبرنج بوو • ئەمری فەرمـوو کە سێنزە وشتری مێمان بدەنێ • فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى

عليه وسلم ـ لە پێش ئەمەدا کە وەری بگرین وەفاتی کرد [وەرمان نەگرت، کە ئیمامی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بوو بە خەلیفە وەرمان گرت]•

٤٣٩/٢٠ ـ حريز بن عثمان =أنه= سأل عبدالله بن بسر [رضي الله تعالى عنه] صاحب النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : أرأيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كان شيخا ؟ قـال : كـان فـي عنفَقَتِـهِ شـعرات بيض ح ـ ٢٥/٦ •

تەرجەمە :

حەریزی بنی عوثمان لە عەبدوڵلای بنی بوسری صاحیبی پێغەمەری پرسیی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ، ورضي عنه ـ : پێغەمەرت ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە پیریی دی ؟ فەرمووی : لە قووڵایی چەناگەی شەریفیا چەند موویێکی سپیی تیا بوو •

٤٤٠/٢١ ـ عن قتادة قال : سألت أنسا [رضي الله تعالى عنه] : هـل خَضَبَ النبي ؟ ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا إنما كان شيء في صَدْغَيْه ح ـ ٢٧/٦ ، ن •

تەرجەمە :

قەتادە ئەڵێ : لە ئەنەسم پرسیی ـ رضي الله تـعالى عنه ـ : ئـایـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خەنەی گرتۆتە سـەرو ریشی ؛ فەرمووی : خەیر سپێتیی مووی هەر تۆزێ بوو لە لاجانگیا •

٤٤١/٢٢ ـ سئل أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] عن خضـاب النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : لو شئت أن أعـدّ شَمَطات كن في رأسه فعلت • قال : ولم يختضب ، وقد اختضب أبو بكر ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ بالحناء والكتم ، واختضب عمـر [رضي الله تعالى عنه] بالحناء بَحْتاً م ـ ٢٠٣/٩ •

تەرجەمە :

لە ئەنەسی بنی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ پرسـرا لە حـەقـی خەنەگرتنی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەگەر هەوەسم بێ کە ئەو نەختەـ نەختە سپێتیەی کە لەسەری پێغەمەرا بوو ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ بیژمێرم ئەیژمێرم[1]، هیچ خەنەی نەگرتوە• ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ خەنەو وسمەی گرتوە ، عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەنها خەنەی گرتوە •

٤٤٢/٢٣ ـ قتادة عن أنس [رضي الله تعالى عنه] قال : كان يـكره أن ينتف الرجل الشعرة البيضاء من رأسه ولحيته قـال : ولم يَخْضِب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إنما كان البياض في عنفقته وفي الصدغين وفي الرأس نبذ م ـ ٩/٢٠٣ •

تەرجەمە :

قەتادە لە ئەنەسەوە ـ رضي الله تعالى عنـه ـ ریوایەتئەکـا کـە کەرهانوویەتی کە پیاو مووی سپیی لە سەرو ریشی هەڵبکەنێ • ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرموویەتی : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ خەنەی نەگرتوە ، هەر نەختێ لە قووڵایی چەناگەییو نەختێ لـە لاجانگەکانیو نەختێ لە سەری سپیی بوە •

وسئل عنه عن شَيْب النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قـال : ما شانه الله ببيضاء م ـ ٩/٢٠٣ •

تەرجەمە :

لە ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ پرسراوە دەرحـەقـی ریشسپێتـی

(١) ئەگەر بگوترێ : ئەگەر هەوەسم بوایە بمژماردایە ئەمژمارد .. جوانترە.

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە جـوابـا فەرمووی : بە مووی سپیی خوا ئەوی ناشیرین نەکردوە ٠

٤٤٣/٢٤ ـ محمد بن سيرين ٠ قال : سألت أنساً : أخَضَبَ النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ قـال : لـم يبلـغ الشَّيْب إلا قليـلا ٠ ح ـ ٤٥١/٨ ٠

وفي أخرى : لم يبلغ ما يخضب ، لو شئت أن أعد شمطاته في لحيته، ح ـ ٤٥١/٨ ٠ [في مســلم من هــذا النــوع روايات متقاربة من ص ٢٠١ الى ٢٠٤] ٠

تەرجەمە :

ئیبنوسیرین =ئەفەرموێ=: لە ئەنەسم پرسیی : کە پێغەمەر ـ صـلی الله تعالی علیه وسلم ـ خەنەی گرتوە ؟ فەرمووی : نەگەییوەتە ئەوە کـە مووی سپیی ببێ ئیللا نەختێ نەبێ ٠ لە ریوایەتەکەی دواییدا فەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نەگەییە ئەوە کە خـەنـە بگرێ ٠ ئەگەر هەوەسم بێ مووسی سپیی ریشی موبارەکی بژمێرم ئەیکەم ، یەعنی ئەیژمێـرم ٠

٤٤٤/٢٥ ـ شعبة عن سماك بن حرب قال : سمعت جابر [رضـي الله تعالى عنه] بن سمرة قال : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ضليع الفم [واسعه ؛ لأن العرب يتمدح به ويتذمم بصغره] أشكل العين، منهوس العقبين ٠ قال قلت لسماك : ما ضليع الفم ؟ قال عظيم الفـم [أي واسعه] قال : قلت : ما أشكل العين ؟ قال : طويل شق العين [هـذا وهم من سماك ٠ إذ الشكلة حمرة في بياض العينين وهـو محمـــود ٠ والشهلة حمرة في سواد العين] قال : قلت : ما منهوس العقب ؟ قال : قليل لحم العقب م ـ ٢٠١/٩ ٠

تەرجەمە :

شوعبە لە سەمماکی کوڕی حەربەوە ئەویش لـە جابیـری کـوڕی سەمورەوە ریوایەت ئەکەن کە جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەم‌گەورە بوو ، یەعنی لە حـەددی ئیعتیدالا وەکوو بالاو قیافەتی (أشكل العين)بوو، شوعبە ئەڵێ : بـە سەمماکم وت : (أشكل العين) مەعنای چیە ؟ وتی : کالانەی چاوی درێژ بوو• [نەوەویی ئەفەرموێ : سەمماك لەم مەعنایەدا بـە غەڵەط چـوە ؛ چونکی شەکلە بەوە ئەڵێن لە سپێنەی چاویا کەمێ سوورایی ببێ ، شەهلە ئەوەیە کە لە رەشێنەیا سووریی ببێ]• [ئەمما من لام وایە کە ئەشکەل لە (شکل) مەئخوذە ، شەکل بە هەیئەت ئەڵێن ، یەعنی شەکلێکی جوانو مەطبووعی بوە ، کە ئێمە بە شەکلی چاوی جوان ئەڵێین : چـاوبادامیی • رەشید] (منهوس العقب) بوو ، شوعبە ئەڵێ : بە سەمماکم وت : (منهوس القدم) چیە ؟ وتی : گۆشتی پاژنەی‌پێی کەم بوو ، [وەلحاصڵ مـەعنـای حەدیثـەکەی جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ وایە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەمی موبارەکی نە زۆر گەورە بوو نە زۆر بوچووك بوو ، چاوی بادامیی بوو ، یا سپێنەکەی زۆر سپیی بوو کەمێ سوورایی تێکەڵ بووبوو • گۆشتی پاژنەی پێی موبارەکی کەم بوو] •

٢٦/٤٤٥ ـ جرير عن أبي الطفيل قال : قلت له : أرأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ قال : نعم كان أبيض مليح الوجـه • قال مسلم بن الحجاج : مات أبو الطفيل [رضي الله تعالى عنه] سنة مائة . وكان آخر من مات من أصحاب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ

م ـ ٢٠٢/٩ •

تەرجەمە :

جەریر ئەفەرموێ : بە ئەبوطوفەیلم وت ـ رضي الله تـعالى عنه ـ . پێغەمەرت دیوە ؟ ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بەڵێ دیومە ، سپیی بوو ، دەموچاو جوانو شیرین بوو • موسلیم ـرحمه اللهـ ئەفەرموێ: ئەبوطوفەیل ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە تەئریخی صەدا وەفاتی کرد • ئاخری ئەوانە بوو لە ئەصحابی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە وەفاتیان کـردبـــوو •

٤٤٦/٤٧ ـ وعنه قال : رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـــه وسلم ـ وما على وجه الأرض رجل رآه غيري • قال : فقلت له : فكيف =رأيته= ؟ قال : كان أبيض مليحا مُقَصَّدا [ليس بجسيم ولا نحيف ولا طويل ولا قصير] م ـ ٢٠٢/٩ •

تەرجەمە :

ئەبوطوفەیل ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەرم دی ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ غەیری من لەسەر ئەرزا هیچ کەس نیـــە [یەعنی نەماوە] کە دیبێتی • جەریر ئەڵێ : وتم : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [شکڵو شەمائیلی] چۆن بوو ؟ فەرمووی : سپیی بوو ، دەموچاو جوان ، موعتەدیل بوو [نە گۆشتن نە ضەعیف بوو ، نە کـــورت بـــوو نـە درێـژ] •

٤٤٧/٢٨ ـ عن إسرائيل عن عثمان بن عبدالله بن مَوْهَب [مولى آل طلحة] قال : أرسلني أهلي إلى أم سلمة ـ رضي الله تعالى عنها ـ زوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بقدح من ماء • وقبض إســـرائيل ثلاث أصابع من قصة [من فِضّة • أبو زيد] فيه شَعْر من شعر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وكان إذا أصـاب الإنسان عين أو شيء

بعث إليها مِخْضَبَة فاطلعت في الجَحْل [الجُلْجُل أبو ذر ـ بجيمين مضمومتين بينهما لام ساكنة : ظرف يصان فيه بعض الأشياء] فرأيت شعرات حمـرا ح ـ ٨/٤٥١ ٠

تەرجەمە :

مەعنای ئەم حەدیثە موشکیلە نە (قەسطەلانیی) نە (عـەسقەلانیی)نـە (عەینیی) پێیان حەل‌نەکراوە ، کێ حەللی ئەکا بیـکا ٠

ظاهیر وایە کە لای حەزرەتی ئومموسەلەمە ـ رضي الله تعالى عنها ـ مووی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بووبێ لە ظەرفێکا بووبێ ، یەکێ ناساغ بووبێ ئەو ظەرفە کە ئەو موە موبارەکەی تیایە لە ناو ئـاوا دایان‌ناوە یا خواردوویانەتەوە یا کردوویانە بەسەر خۆیانا بەوە شیفایـان بـــوە ٠

لە لەفظی حەدیثەکەدا بەعزێك (قصه)یان ریوایەت کردوە کـە بـــە میقدارێ لە مووی سەر ئەڵێن کە بە مەقەص گیرابێ ، ئەو وەختە تەرکیبی ئەلفاظەکەی موشـکیل ئەبێ ٠ بەعزێ (فضه)یان ریوایەت‌کردوە ئەو وەختە مەعنای یێ ، ئەمما وا ئەگەیێنێ کە ئەو موە موبارەکە لای ئـەبـوطەلحـە بووبێ لە ناو قەدەحێ ئاوا ناردبێتیان بۆ لای ئوممەسەلەمـە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەمما ئاخری حەدیثەکە غەیری ئەوە ئەگەیێنێ ٠

لە ریوایەتێکا حەجلیان ریوایەت کردوە کە بە پەردەکولە ئەڵێن کـە ظاهیریش وایە ٠ لە ریوایەتێکا جولجولیان ریـوایـەت کردوەو تەرجیحی ئەم ریوایەتەیان داوە ، فەقەط حەجل موناسبترە ٠ وا دیارە لە جەدیثەکەدا تەحریفی تیاکرابێ لە طەرەفی بوخاریی‌و مەشایخیەوە ، دوورە لە عـەقڵ‌و حیفظی بوخاریی کە شتی موحەڕەف ریوایەت بکا ٠ ئەبێ لە طەرەفی راویی

بوخارییەوە حەدیثەکە تەواو ضەبط نەکرابێ • بەوە چاکە کە ئەوە قسەی پێغەمەر نیە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قسەی عوثمانە •

وەکوو نووسراوە مەعنای وایە : ئیسرائیل لە عوثمانەوە ریوایەت ئەکا کە عوثمانی کوڕی عەبدوڵلا وتی : کەس‌و کاری من قەدەحێ ئاویان پیاناردمە خدمەت ئوممووسەلەمەی زەوجی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئیسرائیل سێ پەنجەی خۆیی گرت بەوە ئیشارەتی کرد کە قەدەحەکە بچووك بوو ، ئەو قەدەحە لە زیو بوو موویێ لە مووی پێغەمەری تیا بوو ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ •

ئەگەر ریوایەتی (قصه) صەحیح بێ ، وەك لە بوخاریدا نووسراوە ، لە عیبارەتەکەدا تەقدیم‌و تەئخیر هەیە • مەعنای وایە قەدەحێ ئاویان پیاناردم لەو قەدەحەدا مووی پێغەمەری تیا بوو ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەو موە لەو موانە بوو کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە سەری یا لە ریشی موبارەکی گرتبوو • عوثمان ئەڵێ : کەسێ بە چاوەوە ببوایە یا نەخۆشییێ بگرتایە گلێنەییێکی ئەنارده خزمەت حەزرەتی ئوممووسەلەمە ـ رضي الله تعالی عنها ـ ئەڵێ لە پەردەکوللەکەوە تێفکریم چاوم‌کەوت بە چەند موویێکی سوور • ئەووەڵ‌و ئاخری یەك ناگرێتەوە •

٤٤٨/٣٩ ـ عن عثمان بن عبدالله بن موهب قال : دخلتُ على أم سلمة ـ رضي الله تعالى عنها ـ فأخرجتْ إلينا شعرا من شعر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مخضوبا [بالحناء والكتم ، يونس ، ولأحمد شعرا أحمر مخضوبا بالحناء والكتم] ح ـ ٤٥٢/٨ •

تەرجەمە :

= عوثمانی کوڕی عەبدوڵلای کوڕی مەوهەب ئەفەرموێ= چوومە خدمەت ئوممووسەلەمە ـ رضي الله تعالی عنها ـ چەند موویێ لە مووی

موبارەکی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـەی بۆ دەرهێنایین لــــە خەنەگیرابوو • لە ئەحمەدا ئەڵێ : بەخەنەو وسمە رەنگکرابوو ، یــەعنی وەکوو لە خەنەو وسمە گیرابێ سوور بوو •

ئەم حەدیثە دەلالەت ئەکا لەسەر ئەوە کـــە حــەدیثەکەی پێشـــوو سەهوێکی تیاکراوە •

٤٤٩/٣٠ ـ عن سماك أنه سمع جابر بن سمرة [رضي الله تعالى عنه] يقول : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قد شَمِطَ مقدم رأسه ولحيته ، وكان إذا ادَّهَن لم يَتَبيَّن ، وإذا شَعَثَ رأسه تبيَّن وكان كثير شعر اللحية ، فقال رجل : وجهه مثل السيف ؟ قال : لا بل كان مثل الشمس والقمر ، وكان مستديرا • ورأيت الخاتم عند كتفه مثـل بيضة الحمامة يُشبِه جسده م ـ ٢٠٦/٩ •

تەرجەمە :

سەمماك ئەڵێ : لە جابیری کوڕی سەمورەم بیست ئەیوت : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێشی سەری مووی ریشی موبارەکی سپیی بووبوو [یەعنی کەمێك] کە رۆنی بدایە لە ســــەرو ریشی پێوە دیاریــی نەدەدا ، ئەگەر رۆنی لێنەدایەو سەرو ریشی پەژموردە ببوایە دەرەکەوت• مووی ریشی زۆر بوو • پیاوێ وتــی : رووی وەکـــوو شـــیر وابوو ؟ فەرمووی : خەیر بەڵکو وەکوو رۆژو مانگ بوو ، مودەووەر بوو، چاوم بە مۆری نوبووەت کەوت لە لاشانیەوە بوو وەکوو هێلکە کۆتر وابوو ، رەنگی ئەشوبها بە رەنگی بەدەنی •

٤٥٠/٣١ ـ عن أنس أو عن رجل عن أبي هريرة [يحتمل أن يكون ذلك الرجل سعيد بن المسيب] قال : كان النبي ـ صلى الله تعـالى عليـه

وسـلم ـ ضخم القدمين ، حسن الوجه ، لم أر بعـده مثله • وعن أنس [مجزوما به] كان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وســـلم ـ شَثْنَ القدمين والكفَّين • وعن جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] كان النبي ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ ضخم الكفين والقدمين لم أرَ بعده شبيها لـــــه ح ـ ٨/٤٥٥ ، ٤٥٦ •

تەرجەمە :

ئەنەس‌و ئەبوهورەیرەو جابیری بنی عەبدوڵلاّ ـ رضي الله تعالى عنهم ـ ئەفەرموون : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وســـلم ـ هەردوو پێی‌و هەردوو دەستی موبارەکی گۆشتن‌و قەڵەو بوون ، لە دوای ئەو کەسمان نەدی کە بشوبهێ بەو •

٤٥١/٣٢ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رسول الله كان يَسدِل [مجردا ومزيدا] شعره وكان المشركون يَفرِقون [مجـردا ومزيدا] رؤسهم • فكان أهل الكتاب يستدلون رؤسهم ، وكان رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يحب موافقة أهل الكتاب فيما لم يؤمر فيه بشيء [فسدل ناصيته ، م أخرى] ثم فرَّق رسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ رأسه ح ـ ٦/٣٠ ، م ـ ٩/١٩٧ ، ت ، د ، ن ، جه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وســـــلم ـ مووی ســـەری بەسـەر ناوچاوانیا بەردایەوە خوارێ ، موشریك قیسمێکیان ئەخستە ئـەمـلاو ، قیسمێکیان ئەخستە ئەولا ، بەسەر ناوچاوانیانا نەئەهاتە خوارێ ، ئـەهلی کیتابیش مووی ناوچاوانیان بەسەر ناوچاوانیانا بەرەدایەوە • پێغـەمـەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە شتێکا کە ئەمری پێ‌نەکرابوایە موافەقەتی ئەهلی کیتابی حەزلێ‌ئەکرد • لە دواییا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـــــه وسلم ـیش مووی ناوچاوانی خستە ئەملاو ئەولای ناوچاوانی •

خاتــم النبـــوة[1]

٤٥٢/٣٣ ـ [قال الترمذي : حسن غريب • القسطلاني ـ١/٢٦٦] سائب بن يزيد [رضي الله تعـــالى عنه] يقول : ذهبت بي خالتي إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقالت : يارسول الله إن ابن اختي وَجِع ، فمسح رأسي ودعا لي بالبركة ، ثم توضأ فشربت من وَضـوئه ، ثم قمت خلف ظهره ، فنظرت إلى خاتمـه بين كتفيه مثل زِرِّ الحَجَلَةِ [بيت كالقبة لها إزرار كبار وعرى • وقيل : الطائر المعروف ، وزرهـا بيضـــــــها] م ـ ٩/٢٠٦ ، ح ـ ٦/٢٢ ، ٢٣ ، ت• ح ـ ٩/١٩٣ ، ح ـ ١/٢٦٥ ، ن ، ح ـ ٨/٣٤١ •

تەرجەمە :

سائيبى بنى يەزيد ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەيفەرموو : پوورم بردمى بۆ خدمەتى پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وتى : (يارسول الله) كوڕى خوشكم نەخۆشە ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەستى بەسەرما هێنا دۆعاى بەرەكەتى بۆ كردم ، لە دواييا دەسنوێژى شت ، لـە ئاوى دەسنوێژەكەييم خواردەوە ، لە دواييا چوومەپشتيەوە راوەســـــتام تەماشاى مۆرى نوبوەتم كرد لە بەينى هەردوو شانيا بوو وەك دوگمـەى خێوەتى بووك وابوو ، ياخۆ وەكوو هێلكەى كەو وابوو •

١ ـ منالْ بە منالّيى شتێك حيفظ بكا =كە گەورە بوو بيگێڕێتەوە= لێى قەبووڵ ئەكرێ •

[1] مۆرى پێغەمەرێتيى •

٢ ـ لەگەڵ شتێکی ئینسانا خەریك بێ چاك وایە دڵی نەشکێنرێ.

٣ ـ لە ئاوی دەسنوێژخواردنەوە سوننەتە .

٤ ـ دەس بەسەرهێنانی منالاّ سوننەتە .

٥ ـ دۆعای خێر بۆکردنیان سوننەتە .

٤٥٣/٣٤ ـ عاصم عن عبدالله بن سرجس قال : رأيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأكلت معه خبزا ولحما ، أو قال ثريدا . قـــال : فقلت له : أستَغفَرَ لك النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ قـال : نعم ولك . ثم تلا هذه الآية :(واستغفر لذنبك وللمؤمنين والمؤمنات)(١) قال : ثم درت خلفه فنظرت إلى خاتم النبوة بين كتفيه عنـد ناغض كتفـه اليسرى جُمْعا عليه خيلان كأمثال الثآليل م ـ ٩/٢٠٧ .

تەرجەمە :

عاصیم لە عەبدوڵلای کوڕی سەرجەوە ریوایەت ئەکا کە عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەرم ـصلى الله تعالى عليه وسلمـدی نانوگۆشتم ، یـا عـەبـدوڵلا وتی : تـریتم لەگـەڵ خـوارد ، عـاصیم ئـەڵێ : بـە عەبـدوڵلام وت : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـــه وسـلم ـ ئیستیغفاری بۆ کردی ؟ فەرمووی : بەڵێ بۆ تۆیشی کرد . لە دواییا ئەم ئایەتەی خوێنەوە کە مەعنای وایە : ئەی پێغەمەر ئیستیغفار بکە بۆ گوناهتو بۆ پیاوو ژنی موسوڵمان [خوایا بەر ئەو ئیستیغفارەمان بخەی !] عەبدوڵلا وتی : لە دواییا بە دەوری پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ گـەڕام تەماشای مۆری نوبووەتم کرد لـــە بـەینـی هەردوو شانیا لای طەرەفی

(١) محمـــــــد / ١٩ .

سەرووی شانی چەپیەوە وەك کۆڵەمستە خاڵی وردوردی لەســەر بـوو وەکوو بالووکە وابوون •

لەگەڵ مناڵا نانخواردن سوننەتە •

حلمه ، معاشرته ، وحسن خلقه ـ عليه الصلاة والسلام ـ(١)

٤٥٤/٣٥ ـ عن أنس [رضـي الله تعـالى عنـــه] قـال : خدمت =رسول الله= ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عشر سنين [والله ما قال لي أفٍّ قط ولا قال لشيء م•] فما قال لي أفٍّ ، ولا لم صنعت [كذا م•] ولا ألاَّ صنعت [وهلا فعلت كذا م•] زاد أبو الربيع : لشيء مما يصنعه ، ولم يذكر والله م ، ولا عاب عليَّ شيئا قط م• أخرى =م ـ ١٦٤/٩=•

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : دە ساڵ خدمەتی پێغەمەرم کرد ـ عليه الصلاة والسلام ـ وەڵلاهی قەط پێی‌نەفەرمووم ئۆف ، بۆ هیچ شتێ کە کردبێتم پێی نەفەرمووم : بۆچی وات کــرد ؟ واتبـکردایە ! قەط لە شتێ عەیبی لێ نەگرتووم •

٤٥٥/٣٦ ـ وعنه قال : لما قدم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـــه وسلم ـ المدينة أخذ أبو طلحة [رضي الله تعالى عنه] بيدي، فانطلق بي إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال يا رسول الله إن أنساً غلام كَيِّسٌ فليخدمك • قال : فخدمته في السفر والحضر ، والله ما قال لي لشيء صنعتُه : لم صنعت هذا هكذا ؟ ولا لشيء لم أصنعه لِمَ لَمْ تصنع هذا هكذا ؟ م ـ ١٧٥/٩ ، ح ـ ٢٢/٥ •

---

(٢) بوردەباریی و ، خوش‌ڕەفتاریی و ، ڕەوشت‌جوانیی پێغەمەر ـ صلى الله تعـــالى عليـــه وسلم ـ •

تەرجەمە :

ئەنەس فەرمووی : لەو وەختەدا کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ تەشریفی هاتە مەدینە ئەبو طەلحە [یباوەپیارەم] دەستی گـرتـم بردمی بۆ خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ فەرمووی : (يا رسول الله) ئەنەس منالێکی زیرەکو عاقلە با خدمەتت بکا . ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : لە حەضەرو[1] لە سەفەرا خدمەتم کرد، وەڵلاهی بۆ هیچ شتێ کە کردبێتم پێی نەفەرمووم بۆچی ئەمەت وا کرد ؟ بۆ هیچ شتێ کە نەمکردبێ پێی‌نەفەرمووم : بۆچی ئەمەت وا نەکرد ؟

٤٥٦/٣٧ ـ قال أنس [رضي الله تعالى عنه] كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من أحسن الناس خُلُقا ، فأرسلني يوما لحاجة ، فقلت : والله لا أذهب ، وفي نفسي أن أذهب لما أمرني به نبي الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فخرجت حتى أمرَّ على الصبيان وهم يلعبـون فـي السوق . فإذا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قد قبض بقفـاي من ورائي . قال : فنظرت إليه وهو يضحك ، فقال : يا أنيس أَذَهَبْتَ حيث أمرتك ؟ قال : قلت نعم أنا أذهب يا رسول الله . قال أنس : والله خدمته تسع سنين ماعلمته قال لشيء صنعته : لم فعلت كذا وكذا ؟ أو لشيء تركته : هلاَّ فعلت كذا وكذا ؟ م ـ ١٧٥/٩ .

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەوانە بوو کە خولقی لە خولقی هەموو کەس چاتر بێ [یەعنی خولقی لە خولقی هەموو کەس جوانتر بوو ، بێ نـەظیر بـوو لە خولـقا ئاوتای نەبوو ، مەعنای وا نیە لە ریزی خەلقی چـاکانـا بوو] رۆژێ بـۆ

---

(١) واتـە لە کاتێکا کە لە ماڵەوە بووبێو دانیشتبێ ...

حاجەتێکی خۆی ناردمی [یەعنی فەرمووی بچۆ بۆ ئـەو ئیشە] وتم : وەڵلاهی ناچم • ئەمما لە دڵما بوو کە بچم بۆ ئەو ئیشەی کە پێغەمەر ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمری پێفەرمووم چوومەدەرێ بە لای بەعزێ منالآ رابوردم لە بازاڕا یارییان ئەکرد ئەوەندەم زانی پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ لە پشتمەوە پشت ملی گرتم • ئەنەس فەرمووی : تەماشامکرد پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـبە پێکەنینەوە فەرمووی: ئەنەسۆڵە چووی بۆ ئەو جێی کە ئەمرم پێ کردی ؟ ئەنەس فەرمووی : وتم بـەڵێ (یا رسول الله) وا ئەچم • ئەنەس فەرمووی : وەڵلاهی نۆ ساڵ خدمەتی پێغەمەرم کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نازانم بۆ شتێ کـە کردبێتم فەرموویێتی : بۆچی واتکردو واتکرد ؟ یـا بـۆ شـــتێ کە نەمکردبێ فەرموویێتی : بۆچی ئەوەت نەکردو ئەوەت نەکرد ؟ [ئەنەس ـ رضي الله تعالی عنه ـ لە ناوەڕاستی ساڵی ئەووەڵی هیجرەتا چوو دەستی بە خدمەتی پێغەمەر کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـدە ساڵی بێ کەمو زیاد تەشریفی لە مەدینەدا مایەوە ، کە وابێ موددەی خدمەتی ئەنەس نۆ ساڵو نیوە ، لەو ریوایەتانەدا کە ئەفەرموێ دە ساڵ شەش مانگەکەی بە ساڵ حسێب کردوە • لەم ریوایەتەدا کە ئەفەرموێ نۆ ساڵ شەش مانگەکەی داخڵی حساب نەکردوە • [ئێمەیش کـــەسێ پێی نابێتە دە ساڵ بەعزێ جار ئەڵێین : نۆ ســـاڵە ، بەعـــزێ جار ئـەڵێین : دە ســاڵە] •

٤٥٧/٣٨ ـ عن أنس [رضي الله تعالى عنه] قال : كان رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في بعض أسفاره وغلام أسود يقـال لـه : أَنْجَشة يحدو • فقال له رسول الله ـ صلى الله تعالى علـيه وسلم ـ : يا أنجشة رويدك سوقا بالقوارير م ـ ٩/١٨٦ •

تەرجەمە :

ریوایەتە لە ئەنەسەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی لە بەعزێ سەفەریا بوو عەبدێکی رەش کە ئەنجەشەیان پێ ئەوت گۆرانیی ئەوت [کـــە وشترەکان خێرا برۆن] پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەی ئەنجەشە هێواش لێخوڕە ئاگات لە شووشەکان بێ نەیانشکێنی • یەعنی مەبادا ئەو ژنانەی کە ســـواری وشترەکانن لە خێراڕۆیینی وشترەکانا ئەزیەتیان پێ بگاو ناڕەحەت بین •

٤٥٨/٣٩ ـ وعنه أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أتى على ژنانەی کە سواری وشترەکانن لە خێراڕۆیینی وشترەکانا ئەزیەتیان پـێ رويدا سوقك بالقوارير قال [ئەییووبی سەختیانی] قال أبو قلابة : تكلم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بكلمة لو تكلم بها بعضـــكم لعبتموها عليه م ـ ٩/١٨٦ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [لە سەفەرێکا] تەشریفی هات بەلای حەرەمەکانیا ، عەککامێ[1] وشتری حەرەمەکانی پێغەمەری لێئەخوڕێ ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـبە عەککامەکەیان ئەوت ئەنجەشە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کۆستکەوێ ئەنجەشە ! بـــە هێواشیی لێخوڕە [بارەکانت شووشەیە نەیانشکێنی • ئەبو قەلابە کـــە راویی ئەنەسە وتی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قسەیێکی فەرموو ئەگەر یەکێ لە ئێوە ئەو قسەیە بکا ئێوە ئەوەی لێ بەعەیبئەگرن] •

---

(١) مەبەست لە عەککام وشترلێخوڕە ، کە بە شیعرو گـــۆرانیوتن ئـــەو کارەی ئەنجـــام داوە •

٤٥٩/٤٠ ـ وعنه كان لرسول الله ـ صلى الله تعالى عليــــه وسلم ـ حادٍ حسن الصوت فقال له رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : رويدا يا أنجشة لا تكسر القوارير يعني ضعفة النساء م ـ ١٨٧/٩ ٠

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ گۆرانیبێژێکی دەنگخۆشـی بـوو ، پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسـلم ـ پێیفەرموو : بـە ئاهیستە لێخوڕە یا ئەنجەشە شووشەکان نەشکێنی ، یەعنی ئـــەو ژنانـــەی کە دڵزەعیفو ترسنۆکن ٠

ئەم سێ حەدیثە یەك حادیثەیە ، لە لەفظا فەرقیان هەیە ٠ دەلالـــەت ئەکەن لەسەر ئەمە کە لەطیفەگۆیی بەو شەرتە شتێکی تیا نەبێ کــــە بـە عورفو عادەت عەیب بێ ٠٠دروستە ٠ ریوایەتی حەدیث بە مەعنا بـــەو شەرتە خەلەل بە مەرام نەگا دروستە ٠ گۆرانیی دروستە جارجار ٠ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ظاهیر وایە بۆیە بەو ژنانەی فەرموە شووشە؛ چونکە ژن بێ تەحەمولە بەرگەی زەحمەتو مەشەقەت ناگرێ ٠ فـەقەط قاضی عەیاضو بەعزێ لە عولەمای تر فەرموویانە : کــــە ئەنجەشە لـــەو شیعرانەدا کە بە دەنگی خۆش خوێنوویەتەوە بەعزێ ئەشعاری دائیر بـــە عیشق بوون بە دەنگی خۆشیش بخوێنرێن ژنیش دڵتەنکن زەعیفن ئیحتیمالی هەیە بەوە شتی خراپیان بە دلا بێ ، بۆیە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ ئەنجەشەی مەنعکرد ٠ ئەو عولەمایانە تەرجیحی ئەم مەعنایەیان داوە٠

فەقەط لام وایە بێ مەعناو زەعیفە ؛ چونکە ئـەم مەعنایە زۆر دوورە لـە لەفزی حەدیثەکەوە ، زۆر دووریشە کە بە واسیطەی شیعرەوە شتی خراپ بێ بە دلی ژنەصەحابیا ، با خوصووص ئەزواجی طاهیرات ٠ قیاسی ئەوان لـە غـەیر ناگرێ ٠

٤١/٤٦٠ ـ وعنه يقـول : إن كـان النبـي ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ ليخلطنا حتى يقول لأخ لي صغير [من أمي] : يا أبا عمير مافعل النغير [البلبل] ح ـ ٩/٧٣ ، ت ، ن ، جه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی ئەهاتە ناومان [بـە مولاطەفەو رووخۆشییو صوحبەت] حەتتا برایێکی دایکیی بچووکم بوو پێغەمەر ـ صلى الله تـعالى عليـه وسـلم ـ پێی‌ئەفەرموو : یائەباعومەیر بولبولەکەت چی لێ هات ؟

ناوبردنی منال بەکونیه ، گاڵتەکردن کە شتێ گوناهی تیـا نـەبێ ، مولاطەفەی منال •• دروسته ، سەجع دروسته •

٤٢/٤٦١ ـ وعنه قال : كان رسول‌الله إذا صلى الغداة جاء خَدَم [جەمعی خادیم] المدينة بآنيتهم فيها الماء فما يؤتى بماء إلا غمس يده فيه • وربما جاءه في الغداة الباردة فيغمس يده فيها •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە نوێژی سبەینانی ئـەکـرد خەدەمەی مەدینە [یەعنی مەسجیدی نەبەویی ـ على مؤسسهـا ألف ألف صلاة ـ] ظەرفی ئەصحابی کیرامیان ئەهێنایە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئاویان تیابوو ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەستی موبارەکی نقوم ئەکرد لە ناویانا ، هیچی بۆ نەدەهێنرا کە دەستی پیانەکا ، حەتتا لە رۆژی ساردا ئەو ظەرفانەی بۆ ئەهات دەستی موبارەکی تێ‌ئەخستن •

٤٤/٤٦٣ ـ عن أنس [رضي الله تعالى عنه] قال : جاءت امـرأة من الأنصار [كان في عقلها شيء] الى النبى ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ

فخلا بها ، فقال : والله إنكن لأحب الناس إليَّ ح ـ ١١١/٨ [نومرۆيێكـم لێ زيادكرد ؛ چونكی حەديثەكە لە موسليما لێرەدا نووسرابوو دائيـر بـە مووی موبارەك نەقلم كردە ئەو بەحثەوە][(١)] •

٤٥/٤٦٤ ـ وعنه أن امرأة كان في عقلها شيء فقالت : يا رسول الله إن لي إليك حاجة • فقال : يا أم فلان انظري أي الســكك شئت حتى أقضي لكِ حاجتكِ ، فخلا معها في بعض الطرق حتى فرغَتْ من حاجتها م ـ ١٨٩/٩ •

تەرجەمە :

ژنێ لە ئەنصار لە عەقلیدا خەلەلێ بوو هاتە خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : (يا رسول الله) ئیحتیاجییێكم بە تـــۆ هەیە ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : يا دايكی فـلان تێفكرە هەر كۆلانێ ئارەزووت پێنێ تا ئیحتیاجییەكەت دەفع ئەكەم لــــە بەعزێ سەرەڕێگەدا ، هەر خۆیو خۆی بە تەنها مانەوە تا ئیحتیاجییەكەی بەجێهێنا •

لەم حەديثانەدا دەلالەت هەیە لەسەر ئەمە كە پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسـلم ـ ئیختیلاطی بە خەلقكردوە (بالذات) هەموو كەسێ مومكینی بوە كە ئیحتیاجیی خۆیی عەرز بكا بۆ خاتری ئەمە هەركەس بە حەقی خۆی بگا ، كارگوزاری حوكوومەتیش ئەبێ وابن • پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ فەرقی گەورەو بوچووكی نەكردوە ، صەبری لەسەر تەحەمولی مەشەققەت كردوە بۆ مەصلەحەتی عیباد • خەلوەتی لەگـــەڵ ئەجنەبییەدا دروست بـــوە ، لەم خەلوەتەدا شـەخصـــیان لە پێش چاوی خـەلـق

(١) دانەر ـخـ مەبەستی ئەوەیە ژمارە (٤٣/٤٦٢)ی بواردوەو چـوەتـە (٤٤/٤٦٣)لەبەر ئەو گواستنەوەی كە ئەفەرموێ • دانەر تەرجــەمەی ئەوەیشی بیرچوە كــە ئەفەرموێ : وەڵلآهی ئێــوە ـ واتە ئەنصار ـ لە خۆشەویسـترینی خەڵقن لە لام •

نەشارراوەتەوە ، ئەوەندە دوورکەوتوونەوە کە ببینرێن و قسەیان نەبیسرێ. تەواضوع و دەفعی ئیحتیاجیی موسوڵمانان بە قەدەری طاقەت سوننەتە .

٤٦٥/٤٦ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : ما خير رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بين أمرين أحَدُهما أيســـر من الآخر إلا اختار أيسرهما مالم يكن إثما ، فإن كان إثما كان أبعـــد الناس منـــه م ـ ١٩١/٩ ، ح ـ ٣٠/٦ [هذا و (٤٧) في حديثم][1]

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە طەرەفی هەرکەسێکەوە موخەییەر کرابێ لە بەینی دوو شتا یەکێکیان لە یەکێکیان ئەهوەنتر بێ بۆ خەڵق، ئەو شتانە کامیان سووك و ئاسانتر بێ بۆ خەڵق ئیختیاری ئاسانەکەی کردوە بەو شەرتە گوناە نەبووبێ ، ئەگەر گوناە بووبێ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەو شتەوە دوورترینی هەموو کەسە . (مثلا) پێغەمەر ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ خوا ـ عز وجل ـ موخەییەری بفەرموێ لە بەینی دوو عەذابا (مثلا) کەسێ ئیشێکی مووجیبی تەعذیر بێ خوا موخەییەری بکـا بفەرموێ : دارکاریی بکە ، یا بە قسە تەکدیری بکە . پێغەمەر ـ صـــلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەکدیری کردوە . کوففار موخەییەری بکەن لە بەینی ئەمەدا کە جیزیە بدەن و لە جێی خۆیان دانیشنەوە ، یا بیانکا بە عەبدو جاریە، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئیختیاری جیزیەی کردوە .

لە عیبادەتا موخەییەر بکرێ لە بەینی ئەمەدا کە تەکلیفی عیبادەتـی گران بکا لە ئوممەتەکەی کە بە دائیم نوێژکەن ، رۆژوو بگرن ، قورئان بخوێنن ... وهکذا . یا بەعزێ شەو دوو رکات نوێژ بکەن مانگی سـێ

---

(١) دانەر ـخـ مەبەستی ئەوەیە ئەم حەدیثەو حەدیثی دوای ئەم ، کە ژمارەر (٤٧)ەلە لاپەڕە (٣٠)ی بەرگی شەشی بوخاریدا یەك حەدیثن .

ڕۆژ بەڕۆژوو بین [فەرز بکرێن یا مەندووب بن] ئیختیاری دوو رکاتو سێ رۆژی سوننەتی کردوە ••• (إلى غير ذلك) •

کوففار موخەییەری بکەن لە بەینی ئەمەدا کە حەربی لەگەڵ بکەن ، یا بە ئاشکرا لە ناو موسوڵمانانا قومارو فیسقو فوجوور بکەن ئیختیاری حەربی کردوە ، چونکی ئیظهاری فیسق گوناهترە لە ئەصلی فیسق •

٤٧/٤٦٦ ـ وعنها قالت : ماضرب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شيئا قط بيده ولا امرأة ولا خادما إلا أن يجاهد في سبيل الله، وما نيل منه شيء قط فينتقم من صاحبه إلا أن ينتهك شيء من محارم الله فينتقم لله عز وجل م ـ ٩/١٩١ •

وفي أخرى : وما انتقم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لنفسه إلا أن تنتهك حرمة الله ـ عز وجل ـ م ـ ٩/١٩٠ ، ح ـ ٦/٣٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە دەســـتی [یەعنی بـــە غەضەبەوە] لە هیچ شتێکی نەداوە ، لە هیچ ژنێـــکی نەداوە ، لە هیـــچ خدمەتکارێکی نەداوە ، مەگەر ئەو کەسە شتێکی کردبێ لە کردنی ئـــەو شتە بێحورمەتیی ئەمری خوای تیابووبێ ، ئەو وەختە ئینتیقامی لەو کەسە سەندوە بۆ خوا ـ عز وجل ـ داری حەددی داوە لە خەڵق ، دەستوپێی بڕیوە ، رەجمی زانیی موحصەنی کردوە ••• (وهکذا) •

لەم حەدیثانەدا تەرغیبی ئوممەتی ناجیەی تیایە لەسەر حیلم ، لەسەر عەفو ، لەسەر تەحەممولی ئەذیەتو شەدائید ، لەسەر نەصرەتی حەق •

٤٦٧/٤٨ – عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] قـال : كنت أمشي مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وعليه رداء نَجْراني غليظ الحاشية ، فأدركه أعرابي فجبذه بردائه جبذة شـديـدة نظرت إلى صفحة عنق رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم – وقد أثَّرَتْ بهـا حاشية الرداء من شدة جبذته ، ثم قال : يا محمد مر لي من مال الله الذي عندك ! فالتفت إليه ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فضحك ثم أمر لـــه بعطاء • وفي أخرى عنه : ثم جبذه إليه جبذة رجع نبـي الله ـ صلـى الله تعالى عليه وسلم ـ في نحر الأعرابي • وفي أخرى : فجاذبه حتى انشـق البُرْد ، وحتى بقيت حاشيته في عنق رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وســـلم – م ـ ٥/٣ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە خدمەت پێغەمەرا ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەڕۆییم کەواێکی نەجرانیی لەبەرابوو ، بەرۆکەکەی ئەستوور بوو ، عەرەبێکی بەڕانیی تووش‌بوو بەرۆکی کەواکەی تـونـد راکێشـا • لە ریوایەتەکەی دوەما : وای راکێشا کە پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مەیلی لای سنگی عەرەبەکەی گرت • لـــە ریوایەتی سێیەما وای راکێشا کەواکەی دڕا ، یەخەکەی لە ملی پێغەمەرا مایەوە ! یەعنی ئەو عەرەبە بەڕانیە یەخەی کەواکەی توند راکێشا بە لای خـۆیا ، ئەوەندەی توند راکێشا کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم – بە لای سنگی عەرەبەکەوە مەیلی کرد ، کەواکەی دڕا بەرۆکەکەی لە ملی موبارەکی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مایەوە • ئـــەنەس ئـەفەرموێ : تەماشای لاملی پێغەمەرم کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە شیدەتـی راکێشانی بەرۆکی بەرۆکەکەی جێی‌کردبوەوە لە لاملی پێغەمەرا ـ صلى

الله تعالى عليه وسلم ـ شوێنی دیار بوو تەئثیری تێ‌کردبوو • لە دواییا وتی: (یا محمد) ئەمر بکە کە لەو ماڵی خوایە کە لای تۆیە شتێکم بدەنێ • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رووی‌کرد بەلاوە پێکەنی [یەعنی تەبەسسومی کرد] ئەمری فەرموو شتێکی بدەنێ •

تەماشای حوسنی خولقی پێغەمەر کە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چەندە حەلیم بوە ؟ چەندە بە صەرفی نەظەر بوە ؟ چەندە رووخۆش بوە ؟ ئەو عەرەبە بەڕانیە کە لە ڕێدا پێیگەیی بێ ئەمە سەلامی لێ بکا بەرۆکی موبارەکی گرت بە قووەت وای راکێشا کەواکەی دڕان ، بەرۆکەکەی لە ملی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مایەوە لە لاملی موبارەکیا شوێنی دەرکەوت. نەیوت (یارسول‌الله) وتی (یامحمد)، تەوقیرو تەعظیمی پێغەمەری نەکرد ـ صلی‌اللەتعالی‌علیەوسلم ـ ،بە نەرمیی داوای شتی لێ نەکرد، لەگەڵ ئەمانەدا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئینتیقامی لێ نەسەند بەدەمیەوە پێکەنی ، ئەمریشی کرد کە شتێکی بدەنێ • کێت دیوە وە یا بیستوتە کە گەورەی چوار پێنج کەس بووبێ صەدیەکی ئەم نەوعە موعامەلەیە لە یەکێکیان قەبوول بکا ؟ نەك لە بێگانە • ئینسان شتی وا لە ماڵو منالی خۆی قەبووڵ ناکا •

٤٦٨/٤٩ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : استأذن رهط من اليهود على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقالوا : السـام عليك • فقالت عائشة [ففهمتها فقلت ج ـ ٢٠٨/٩] : بل عليكم السـام [والذام •أخرى] واللعنة • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: [مهلا يا عائشة ـخ] [يا عائشة لا تكوني فاحشة • فقالت : ما سمعت ماقالوا ؟ فقال : أو ليس قد رددتُ عليهم الذي قالوا ؟ قلت وعليكم • آخرى م ـ ٤٧٠/٨] إن الله ـ عز وجل ـ يحب الرفق في الأمر كله• قلت:

ألم تســـمع ما قالـــوا ؟ قال : قـــد قـلت وعليكـــم م ـ ٨/٤٦٨ ، ح ـ ٩ / ١٤٢ ن ، ت •

وفي أخرى : ففطنت بهم عائشة [رضي الله تعالى عنها] فسبتهم ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : مه يا عائشة فإن الله لا يحب الفحش والتفحش =وزاد= : فأنزل الله ـ عز وجل ـ: (وإذا جاؤك حيوك بما لم يحيك به الله)[1] إلى آخر الآية م ـ ٨/٤٧١ •

وفي أخرى عن جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] يقول : سلم نـاس من يهـود على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ فقالـوا : السام عليك يا أبا القاسم • فقال : وعليـكم • فقالت عائشة، وغضِبَتْ: ألم تسمع ماقالوا ؟! قال : بلى قد سمعت فرددت عليهم ، وإنا نجاب عليهم ولا يجابون علينا م ـ ٨/٤٧١ •

تەرجەمە :

بەعزێ لە یەهوود هاتنە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە باتی (السلام عليكم) وتیان : (السام عليكم) حەزرەتی عائیشە ـرضي الله تعالى عنها ـ فەرقی پێکرد فەرمووی : سامو لەعنەتو ذەم لەسەر ئێوە بێ • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : وازبێنە یا عائیشە خوا عز وجل ـ لە هەموو شتێکا ئاهیستەیی‌و نەرمیی ئەحوبێنێ• حەزرەتی عائیشە فەرمووی : وتم : (یا رسول الله) بۆ گوێت لێ نەبوو کە چییان وت ؟ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : منیش [ڕەددم کردەوە سەرخۆیان] وتم : لەسەر خۆتان بێ • لـە ڕیوایەتەکەی جابیـرا ـ رضي الله تعـــالى عنه ـ ئەفەرموێ : فەرمووی : بەڵێ گوێم لێ بـور

(١) المجـــادلـــة / ٨ •

رەددم‌کردەوە سەر خۆیان ، دۆعای ئێمە لەوان گیرا ئەبێ دۆعای ئـەوان لە ئێمە گیرا نابێ .

لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ : وازبێنە یا عائیشـــە خـوا فەحش‌و تەفەححوشی خۆش ناوێ ، یەعنی دەمپیسی خۆش ناوێ ، خوا ـعز وجل ـ ئەم ئایەتەی نازل‌فەرموو کە مەعنای وایە : وەختێ یەهوودیی یێنە لای تۆ بـە نەوعێ تەعظیمی[1] تـۆ ئەکـەن کـە خوا بـەو نـەوعە تەعظیمی تۆی نەکردوە (قد سمع الله) .

٥٠/٤٦٩ ـ وعنها [رضي الله تعالى عنها] أن رجلا [مخرمة أبو المسور الصحابي ـ رضي الله تعالى عنه ـ وقيل : عيينة بن حصن وكان يقال له : الأحمق المطاع] استأذن على النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فلما رآه قال : بئس أخو العشيرة وبئس ابن العشيرة ، فلما جلس تطلق النبي ـ صلى الله تعالى عليـه وسـلم ـ في وجهه ، وانبسط إليه ، فلما انطلق الرجل قالت له عائشة [رضي الله تعالى عنها] : يا رسـول الله حين رأيت الرجل قلت له كذا وكذا ثم تطلقت في وجهه وانبســطت إليـه ! فـقال رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وســـلم ـ : يا عائشة متى عَهدْتِني فحاشا ؟ إن شر الناس عند الله منزلة يوم القيامة من تركه الناس اتقاه شره

ح ـ ٢٩/٩ ، م ـ ٢٣/١٠ ، د ، ت .

تەرجەمە :

پیاوێ کە مەخرومەیە یا عویەینەیە ئیستیذانی کـرد بێتـە خذمـەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه

(١) دانەر لێرەدا ئەگەر بیفەرمووایە : «بە نەوعێ سەلام لە تۆ ئەکەن کـە خـوا بـەو نەوعە سەلامی لێ نەکردووی » باشتر بوو ، چونکە تەحییە سەلامەو بۆ سەلام جوانترە تا تەعظیم .

وسلم ـ چاوی پێی‌کەوت فەرمووی : چ برایێکی خراپـی عەشیرەتە ؟ چ کوڕێکی خراپی عەشیرەتە ؟ کە ئەو پیاوە هات‌و دانیشت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە رووبا کرایەوە بە روخۆشی قسەی لەگەڵ کرد • کە رۆیی حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ فەرمووی : (یا رسول الله) کە ئەو پیاوەت دی وات فەرموو وات فەرموو ، کە هات‌و دانیشـت رووت دایێ‌و قسەی خۆشت لەگەڵ کرد ! پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەی عایشە تۆ کەی منت بەجوێن‌فرۆش‌و قسەناخۆش دیوە ؟ خراپترینی ئینسان لە دەرەجەدا لە رۆژی قیامەتا ئەو کەسەیە کـە خەڵق لە ترسی شەڕی تەرکی بکەن •

ئەو پیاوە ، مەخرومە بێ یا عویەینە بێ ، مونافیق بوو خۆی بە ئیسلام ئەدایە قەڵەم ؛ لە ئەوەڵەوە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بـەو فەرموودەی بەیانی حاڵی بۆ ئەصحاب کرد کە بە نیفاقەکەی مەغروور نەبن ، خۆیانی لێ بپارێزن ، کە رووی خۆشی دایە بۆیێکی کرد چونکە ئەحمەقـی موطاعی[1] قەومەکە بوو مەقصوودی پێغەمەر ـصلی الله تعالی علیه وسلم‌ـ ئـەوە بوو بە واسیطەی ئەوەوە قەومەکەی موسوڵمان ببن • ئەو نـەوعە غەیبەتە بە غەیبەت ناژمێررێ ، باخوصووص بۆ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە هەرچی مەصڵەحەتی عیبادی تیابێ لە طەرەفی خـواوە خەبەری دراوەتێ • حەتتا ئە ونەوعە غەیبەتە بـۆ ئێمەیش دروستە • ئەو پیاوە وەکوو پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خەبەری لە ئەحواڵی دا ، لە دوای پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ مورتەد بوو بـە ئەسیریی هێنرا بۆ حەزرەتی صەدیقی ئەکبەر ـ رضي الله تعالی عنه وعن بنته ـ •

(١) گێل‌و بێ‌بیری بە تواناو گوێ بۆ قسەی گیراو •

٥١/٤٧٠ ـ عن عبدالله بن عَمْرٍو ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : لم يكن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وســـلم ـ فاحشا [ناطقا بالفحش أي الزيادة على الحد في الكلام السيء] ولا متفحشا [مُتَكَلِّفاً للفحش]. [وأنه كان •خ اخرى] وكان يقول : إن من خياركم أحسنكم [أحاسنكم• أخرى خ] أخلاقا ح ـ ٦/٣٠ ، ح ـ ٩/٣١ ، م ـ ٩/١٨٤ . ت •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی عەمری کـــوڕی عاص ـ رضي الله عن الاولين ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جوێنفرۆش نەبوە نـە بە طەبیعیی نە بـــە صونعیی • پێغەمـــەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : چاترینی ئێوە ئەوانەن کە خولقیان لـــە خولقی ئەوانی ترتان چاکتر بێ •

ضـــحكـــه ـ عليه الصلاة والسلام ـ

٥٢/٤٧١ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : ما رأيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مستجمعا قط ضاحكا حتى أرى منه لَهَوَاتِه إنما كان يتبسم ح ـ ٩/٥٨ ، ح ـ ٧/٣٢٦ وفيه : قالت : وكان إذا رأى غيما أو ريحا عرف في وجهه قالت : يا رسول الله الناس إذا رأوا الغيم فرحوا رجاء أن يكون فيه المطر وأراك إذا رأيْتَهُ عُرِفَ في وجهك الكراهية • فقال : يا عائشة ما يؤمِّنّي أن يكون فيه عذاب ؟ عذب قـوم بالريح • وقد رأى قوم العذاب فقالوا : (هـــذا عـــارض ممطرنـا)[1] ح ـ ٧/٣٢٦ وفيه الحديث الأول •

---

(١) الاحقـــاف / ٢٤ .

تەرجەمە :

= حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ := قـــەط پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـم نەدیوە کە تەواو پێ‌بکەنێ تـــا زمانە بچکۆلەکەی ببینم هەر زەردەخەنە ئەیگرت • لە سوورەتی ئەحقافا ئەو زیادیەی تیایە کە نووسراوە •

حەزرەتی عائیشە فەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە هەوری بدیایە لە رووی موبارەکیـــا ترس‌و خەوفی لـــێ دیاری ئەدا فەرمووی : (یا رسول الله)خەڵق کە چاویان بە هەور بکەوێ مەسروور ئەبن کەچی من وات ئەبینم کە چاوت بە هەور بکەوێ ترست لێ ئەنیشێ لە رووتدا دەرەکەوێ کە حەزی لێ نەکەی پێت ناخۆش بێ ! فەرمووی : ئەی عایشە چی من لەوە ئەمین ئەکا کە عەذابی تیابێ ؟ قەومێ وەکوو عـــادی ئوولایە بە با عەذاب‌دراون ، قەومێکیش هەوریان دی وتیان : ئەم هەورە هەورێکە بارانمان بۆ ئەبارێنێ •

ح – ٣٢٦/٧ • م – ٢٢٣/٤ فيهما الحديثان في حديث بعبارة ، وفـي مسـلم يؤمنني وهمزة ، وفي الباقي متفقان •

٤٧٢/٥٣ – عن سماك بن حرب قال : قلت لجابر بن سَمُرة [رضـي الله تعالى عنهما] : كنت تجالس رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : نعم كثيرا ، كان لا يقوم من مصلاه الذي يصلي فيه الصبح حتى تطلع الشمس ، فإذا طلعت قام وكانوا يتحدثون فيأخذون في أمر الجاهلية، فيضحكون ويتبسم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ • م ١٨٥/٩ •

تەرجەمە :

سەماك ئەڵێ : لـــە جابیری بنی‌ســـەمورەم پرسیی : تۆ لە خذمەت پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دائەنیشتی ؟ فەرمووی : بەڵێ زۆر،

لەو جێیەی کە نوێژی سبەینیانی تیائەکرد تەشـــریفی هەڵنەدەستا تا ڕۆژ طولووعی ئەکرد ، کە ڕۆژ هەڵهات تەشریفی هەڵەســـتا • ئەصحابی کیرام قسەیان لە زەمانی جاهیلییەت ئەکردو پێئەکەنین ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ زەردەخەندە ئەیگرت •

كـونـه رؤفـا رحيما بأمته وناصحا أمينا لهم ووجوب إطاعته ، آيتان في آخـر التوبـة :

٤٧٣/٥٤ ـ عن أبي موسى [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن مثلي ومثَلُ مابعثني الله عز وجل [به٠م] كمثل رجل أتى قوما فقال : [يا قوم إني ٠م] رأيت الجيش بعيني وإني أنـا النذير العريان ، فالنجاء النَّجاء ! فأطاعته طائفة [من قومه ٠م] فأدلجوا على [مُهلتهم ٠م] مَهَلِهم فنجوا ، وكذبتـه طائفـة [منهـم فأصبحـوا مكانهم ، فصبحهم الجيش ٠م] فصبحهم الجيش فاجتاحهم • ح ـ٩/٢٦٣ ، م ـ ٩/١٥٠ • ولفظ مسلم هنا : وكذبت طائفة منهم فأصبحوا مكانهـم فصبحهم الجيش فأهلكهم واجتاحهم ، فذلك مثل من أطاعني واتبع ماجئت به ، ومثـــل من عصاني وكــذب مـاجئت به من الحـق م ـ ٩/١٥٠ ، ح ـ ١٠/٢٩٣ كمسلم بعينه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : مەثەلی مـــــنو مەثەلی ئەو دینەی کە خوا ـ عز وجل ـ منی بـــــۆ تەبلیغی ناردوە وەکوو مەثەلی پیاوێکە بێتە لای قەومو عەشیرەتەکەی پێیان بڵێ : ئەی قەومو خزمی

(١) مەبەستی ئایەتی : (لقــد جــاءكـم رســول من أنفســكم عزيــز عليه ما عنتم ...)ە •

من بە هەردوو چاوی خۆم لەشکرم دی من ترسێنەرێکی رووتو قووتم .
بکەونە خۆو نەجاتی خۆتان بدەن ! طائیفەیێ لە قەومەکەی بە گوێیان کرد .
شەوێ رەحەت . رەحەت بە ئاهیستە ـ ئاهیستە لێیان‌داو رۆیینو نەجاتیان
بوو . طائیفەیێ لە قەومەکەی پێیان‌بڕوا نەکردو =لە شوێنی خۆیانا مانەوە=
بەیانی لەشکرەکە دای‌بەسەریانا هیلاکی کردن . ئەوە مەثەلی ئەوانەیە کـە
ئیطاعەتی من ئەکەنو تابیعی ئەو دینە بوون کە بۆم هێناونو مەثەلی ئەوانەیە
کە موخالەفەی بکاو تەکذیبی ئەو حەقە بکا کە هێناومە ، بلێ درۆیە .

نەذیری رووت بە دوو نەوع مەعنایان لێ‌داوەتەوە :

١ ـ پیاوێ تووشی لەشکرێ ئەبێ رووتی ئەکەنەوەو ئەیکەن بە ئەسیر .
سا چۆن بێ نەجاتی ئەبێو بـــە رووتی ئەچێتـــەوە ناو قەومەکەی .
پیاوەکەیش پیاوێکی راست‌گۆ ئـەبێو بـە رووتیش ئـەیبینن لێیان
مەعلووم ئەبێ کە راست ئەڵێ ..

پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ بە ئیتتیفاقی هەموو قورەیشو
غەیری قورەیش هەرکەسێ کە ناسیبێتی راست بوەو کەس درۆی لــــێ
نەبیستوە ، ئەمین بوەو کەس خیانەتی لێ‌نەدیوە ، ئــــەو موعجیزانەیشی
پێ‌نیشان‌داون کە لایان موحەققەق بێ کە پێغەمەرە .

٢ ـ هەر قەومێ لە عەرەب جاسووسێکی مەخصووص بە خۆیانەوە بوە .
لە ئەطرافا دوشمنێکی دی ئەو جاسووسە جلی خۆی دائەکەنو لـە
دوورەوە بە دەوری سەریا هەڵی‌ئەسووڕان یا ئەیکرد بەسەر دارێکا.
بەوە ئیشارەتی ئەکرد کە دوشمنتان پێتەسەر . پێغەمەر ـصلی‌اللەتعالی
علیە وسلم ـ ئەو حاڵەی کرد بـــە مەثەل بـــۆ خۆیو قەومەکەی
قەسطەلانیی ـ ٩/٢٦٤ .

---

(١) مــریـم / ٧١ .

٧٤/٥٥ ـ أبو هريـرة ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ سمع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : إنما مثلي ومثل الناس كمثل رجـل استوقد نارا ، فلما أضاءت ماحوله جَعَل الفَراش وهذه الدواب التي تقع في النار يقعن فيها ، فجعل الرجل ينزعَهُن" ويَغْلِبْنَه فيقتحمن فيها فأنا آخُذُ بحجزكم [بسَعْقِد إزاركم] عن النار و [أنتـم ••• يعنـي الكفار منكم من المشركين وأهل الكتاب] هم يقتحمون فيها ح ـ ٢٦٨/٩، م ـ ١٥١/٩ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـصلیاللەتعالیعلیەوسلمـ فەرمووی: حاڵی عەجیبی منو حاڵی عەجیبی خەڵق وەکو حاڵی عەجیبی کەسێ وایە کە ئاگرێ بکاتەوە، کە ئاگرەکە هەڵگیرساو ئەطرافی رووناك کردەوە پەپوولەو پەروانەو ئەم حەیواناتـەی کە خۆیان ئەخەنە ناو ئاگرەوە دەستیان کـــرد بەخۆتێهاویتنی ، پیاوەکەیش خەریکی ئەوە بوو دەری‌ئەهێنان ، دەرەقەتیان نەهات غاڵب‌بوون بەسەریا ، منیش پشتێنتان ئەگرم کە نەکەونە ناو ئاگرەکەوە ، ئەوان [التفات] خۆی تێفرێ‌ئەدەن • نەیفەرموو ئێوە ، حەزی نەکرد بەم قســـە ناخۆشە رووی خیطابیان تێ بکا ، وە هەم ئیشارەتە بەوە کە موئمینان لە ئەمری نەچوونە‌ـ دەرێ خۆیان فرێ‌نەداوەتە ناو جەهەننەمەوە ، ئەوانەی کە ئیمانیان نەهێناوە خۆیان تێفرێ‌داوە •

[إن شاء الله منو کەسو کارو خزمو ئەحبابمو هەموو موسوڵمانـــان لەوانەین کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ گرتووینی نایێڵێ بچینە ناو جەهەننەمەوە ، مەگەر بۆ ئاهی ســوێن] •

وفي رواية في مسلم عنه بعد فيقتحمن فيها : فذلكم مثلي ومثلكـم أنا آخذ [أو آخِذ" • النووي] بحُجَزكم عن النار ، هلم عن النـار ، هلم عن النار • فتغلبوني وتَقَحَّمون [من باب جعل] فيها م ـ ٩/١٥١•

تەرجەمە :

ئەوە مەثەلی منو ئێوەیە ؛ منپزووی ئیزارەکەتان ئەگرم ئەڵێم: بێنە لای من لە ئاگرەکە دوورکەونەوە ، بێنە لای من لـــــە ئاگرەکە دوورکەونەوە [کوففاری] ئێوە [یەعنی لە قورەیشو سائیرە] غەڵەبەم بەسەرا ئەکەنەوەو بە بێ شوعووریو دیقەتنەکردن خۆتان فڕێئەدەنە ناو ئاگرەکەوە •

٥٦/٤٧٥ ـ وعن جابر [بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] قال: قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : مثلي ومثلكم كمثل رجـــل أوقد نارا • فجعل الجنادب والفَراش يقعن فيها ، وهو يذبهن عنها وأنـا آخذ بحجزكم عن النار وأنتم تفلتون من يدي م ـ ٩/١٥٢ • [جنادب جمع: جُنْدَب ، جَنْدَب ، جِنْدَب : سیسرك ، یا کوللە بچووکەکان کە چوار بـاڵی هەیـە باڵی ژێرەوەیان ســوورە • ئیقتیحام : بە بێعەقڵیی خۆخستنە تەهلوکەوە • فەراش : پەپوولەو مێشوولەو ئەوانەی بـە دەوری چـرادا ئـــەڕفـــن •

مەثەلی منو ئێوە وەکو مەثەلی پیاوێـــکە ئاگرێ بکاتەوە پەپوولەو پەروانەو سیسرکو وردە کوللە خۆیانی تێئەهاون ئـــەو پیاوەیش مەنعیان ئەکا لە ئاگرەکە منیش پـــزووی ئیزارەکەتانم گرتـــوە کە نەکەونە ناو جەهەننەمەوە لە دەستم بەرەڵڵا نەبن •

٥٧/٤٧٦ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : قـدِم [من باب عِلِمَ] ناس من الأعراب على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـــه

وسلم ـ فقالوا : اتقبّلون صبيانكم ؟ فقالوا : نعم • فقالوا : لكنا والله ما نقبل • فقال رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: أو أملِك أن كان الله نزع منـــكم الرحمـــة ؟ وقال ابن نمير : من قلبك الرحمـــة م ـ ٩/١٨٢ ، ح ـ ٩/١٧ •

تەرجەمە :

بەعزێ خەڵق لە عەرەبی وەحشیی هاتنە خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وتیان : ئێوە منالی خۆتان ماچ ئەکـــەن ؟ فەرموویان : بەڵێ • عەرەبە کێویەکان وتیان : وەڵلاهی ئێمە ماچیان ناکەین • پێغەمـــەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسـلم ـ فەرمووی : من چیم لە دەست ئێ کە خوا مەرحەمەتی لە دڵتان دەرکێشابێ ؟ یا فەرمووی : مەرحەمەتی لە دڵـــــت دەرهێنابێ •

٤٧٧/٥٨ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن الأقرع بـن حابس أبصر النبيَّ ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقبل الحسنَ [رضي الله تعالى عنه] فقال : إن لي عشرة من الولد ما قبَّلتُ واحدا منهم! [فنظر إليه رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال •خ] فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـــه وسلم ـ : =إنه= من لا يَرْحَمْ لا يُرْحَمْ م ـ ٩/١٨٣ ، ح ـ ٩/١٦ بفرق يسير لفظي •

٤٧٨/٥٩ ـ جرير بن عبدالله [رضي الله تعالى عنه] قـــال : قـــال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: من لا يرحم الناس لا يرحمه الله م ـ ٩/١٨٣ •

تەرجەمە :

= جەریری کوڕی عەبدوڵـــلا ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی =: کەسێ رەحم بـــە ئینسان نەکا خوایش رەحم بەو ناکا •

٤٧٩/٦٠ ـ عن أبي موسى ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كـــان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذا أتاه طالب حاجة أقبـل على جلسائه فقال : اشفعوا فلتؤجروا وليقض الله على لسان نبيه ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ما أحب م ـ ٦١/١٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کەسێ بهاتەیە خدمەتی بـــۆ ئیحتیاجییەکی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ڕووی ئەکردە ئەوانەی کە لە خدمەتیا دانیشتبوون ئەیفەرموو : شەفاعەتی بۆ بکەن لای من تا خوا ئەجرتان بداتێو خوایش ـ عز وجل ـ لەسەر زمانی پێغەمەر ـ صلى اللـه تعالى عليه وسلم ـی چۆنی ئیرادە کردبێ ئەوی کە ئەیحوبێنێ بەجێی‌ێنێ•

رجاکردن بۆ ئینسانی بێدەستەلات لە ئیشی خێرا سوننەتە • قەبوولی سوننەتە • مەکاریمی ئەخلاق پێ‌نیشاندان سوننەتە • تەشەببوث بە ئەسباب مەشرووعە • لە حینی حاجەتا واجبە • طەلەب لە حینی حاجەتا دروستە •

مەعنای حەدیثی ئەقرەع لەفکرمچوو بینووسم :

ئەقرەعی بنی حابیس ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە خزمەت پێغەمەرا بوو ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چاوی پێکەوت کە پێغەمەر ـ صلى اللـــه تعالى عليه وسلم ـ حەزرەتی حەسەنی ماچ کرد ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەقرەع وتی :دە کوڕم هەیە هیچیانم ماچ نەکردوە ! پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسێ رەحم نەکا رەحمی پێ‌ناکرێ •

مەرحەمەت لـەگـەڵ خەڵقـا سـوننەتە ؛ بێ مەرحەمەتیی مووجیبی مەحروومییە لە مەرحەمەتی خوایی •

حیــاؤه ـ علیه الصلاة والسلام ـ(١)

٤٨٠/٦١ ـ أبو سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] يقول : كــان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أشــدّ حيــاء من العَذراء فــي خدرها [إلى هنا ح ـ ٩/٧٠] وكــان إذا كــره شيئا عرفنــــاه فــي وجهــه م ـ ٩/١٨٤ ·

تەرجەمە :

=ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تــعالى عنــه ـ ئەفەرموێ =: پێغەمەر ـ صلى الله تعــالى عليــه وســــلم ـ لەکچ بەحایاتر بوو(٢) لــه پەردەو کوللەی خۆی · ئەگەر شتێکی لە لا ناخۆش بــوایــه [ئیظهــاری نەدەکرد] لە سیمای ئێمە فەرقمان پێ ئەکرد · تەحەمولی شەدائید ، بــه پێ لوزووم عەیب‌نەدانەڕوو سوننەتن ·

إرادة الله رحمته بأمته(٣)

٤٨١/٦٢ ـ عن أبي موسى ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن الله ـ عز وجل ـ إذا أراد رحمة أمة من عباده قبض نبيها قبلها فجعله =لها= فرطا وسلفا بين يديها ، وإذا أراد

(١) شەرم و شکۆی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ·

(٢) دانەر ئەگەر بیفەرموایە : « لە کچ لە پەردە کوللەی خۆیا بە حەیاتر بووە جوانتربو · هەروەها کۆتایی تەرجەمەکە وابوایە : «ئێمە لە سیمایــا فەرقمان . . . » باشتر بو ·

(٣) خوا ئیرادەی خێری بە ئوممەتی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هــەیــە ·

هَلَكَةَ أمة عذبها ونبيها حيٌّ فأهلكها وهو ينظر فأقرَّ عينه بهلكتها حين كذبوه وعصوا أمره م ـ ٩/١٥٤ ٠

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە خوا ـعزوجلـ ئیرادەی کرد کە رەحم بکا بە ئوممەتێ لە عیبادی، پێغەمەری ئەو ئوممەتە لە پێش ئوممەتەکەدا ئەباتەوە لای خۆی ، کە ئەو پێغەمەرە موقەدیمە بـۆ بۆیان لە پێشەوە جێیان بۆ حازر بکا ٠ کە خوا ئیرادەی کرد کە ئوممەتێ بە هیلاك بدا خوا عەذابی ئەو ئوممەتە ئەداو پێغەمەرەکەیان لـە نـاویانـا زیندووبێ هیلاکیان ئەکاو پێغەمەرەکەیان تەماشایان ئەکاو بە عـــەذابو هیلاکبوونیان دڵخۆش ئەبێو خوا بە هیلاکی ئوممەتەکەی چاوی روون ئەکاتەوە=چونکەباوەڕیان بە پێغەمەرەکەیان نەکردو پەیڕەویی فەرمانەکانییان نەکرد = ، وەك هوودو صـالیحو لـووطو شوعەیبو مووسـاو پێغەمەر ـ عليهم الصلاة والسلام ـ خوا ـ عز وجل ـ لە پێش چاوی پێغەمەر ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ صەنادیدی قورەیشی بەهیلاك برد ، لە دواییا کە لـە هەموو طەرەفێکەوە خەڵق فەوج-فەوج هاتن بەیعەتیان پێکرد ، تەبلیغـی ئەحکامی پێکردن ، وەظیفەی ریسالەت تەواو بوو ، ئیکمالی دین کرا ٠٠ خوا پێغەمەری ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەعوەتکرد بۆ رەفیقی ئەعلا، رۆحی موبارەکی لە حوضووری خوا مەشغووڵی مەصالیحی ئوممەتیە ٠

[خوا منو ئیخوانی دینم لـە بەرەکەتی ئـەو فەرەطە عەظیمە مەحرووم نـەکـا] ٠

شجاعته ـ عليه الصلاة والسلام ـ(١)

٦٣/٤٨٢ ـ عن جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] قال : غزونا

(١) ئازاییو بەجەرگیی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ٠

مع رســـــول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ =غزوة= قِـبَـلَ نجد فأدركنا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فـي واد كثيـر العضاه [أم غيلان] فنزل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تحت شـــجرة [سَمُرة • البخاري] فعلق سيفه بغصن من أغصانها • قال : وتفـــرق الناس في الوادي يستظلون بالشجر • قال : فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إن رجلا أتاني وأنا نائم ، فأخذ السيف، فاستيقظت وهو قائم على رأسي فلم أشعر إلا والسيف صلتا [مسلولا] في يـده ، فقال : من يمنعك مني ؟ قلت : ألله • ثم قال في الثانية : من يمنعـك مني ؟ قلت : ألله • قال : فشام السيف [غمده] فها هو ذا جالس ، ثم لم يعرض له [ولم يعاقبه وجلس • البخاري] رسول الله ـ صلى الله تعـــالى عليه وسلم ـ م ـ ٩/١٤٥ ، ح ـ ٥/٩٥ •

لـفظ البخـــاري :

جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أخبر أنه غزا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قبل نجـد [على رأس خمس وعشـرين شهرا من الهجرة] فلما قفل [رجع] رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه‌وسلم ـ قفل معه ، فأدركتْهـُم القائلة [أي الظهيرة] في واد كثير العضاه [أم غيلان] =فنزل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وتفرق الناس يستظلون بالشجر = فنزل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تحت ســـمرة [شجر طلح] وعلق بها سيفه ، ونمنا نومة ، فإذا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يدعونا وإذا عنده أعرابي [غورث] فقال : إن هـذا اخترط عليَّ سيفي وأنا نائم فاستيقظت وهو في يده صَلْتا فقال : من يمنعـك مني ؟ فقلت : ألله ، ثلاثا ، ولم يعاقبه وجلس ح ـ ٥/٩٥ ، ن •

تەرجەمە :

ئـەم دوو حەدیثە یەکێکن دوو سێ کەلیمە فـەرقیان هەیـە ، بـەوە مەعنایان ناگۆڕێ ، مەعنای حەدیثەکەی بوخاریی ئەمەیە : جابیر ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیـــه وسلم ـ بۆ طەرەفی نەجد بۆ غەزا چووین ، کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی گەڕایەوە جابیریش گەڕایەوە ، گەرمای نیوەڕۆیان بەسەرا هات ، لە بیابانێکا داری غەیلانی زۆری بوو ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دابەزیی ، خەڵقیش لەبەر گەرمیی رۆژ بڵاوبوونەوە بـۆ سێبەری بن‌دار ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسـلم ـ لە بن دارێـــکی مۆزا دابەزیی ، شیرەکەی پیا هەڵاوەسی ، ئێمەیش لێی نوستین ، ئەوەندەم زانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بانگی‌کردین ، کــە چووین عەرەبێکی بەڕانیی لە خدمەتا بوو (غەورەث) پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەمە شیرەکەمی لـــە کالان لێ‌دەرکێشام ، من نوستبووم خەبەربوومەوە شیرەکەی بە رووتیی بەدەستەوە بوو ، وتی : کێ تۆ لە من مەنع ئەکا نەیێڵێ بتکوژم ؟ وتم : خوا ، تا سێ جار ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ عیتابی لێ‌نەگرت‌و نەی‌دایە رووی‌و دانیشت لە خدمەتیا ، لە موسلیما ئەڵێ : کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خوا .. عەرەبەکە شیرەکەی کرد بە کـــالانەکەیەوە ، بــە ئەصحابی فەرموو : ئەوەیە کە دانیشتوە .

[ئیبنوئیسحاق ئەڵێ : کوففار بە غەورەثیان وت ،کـە پیـاوێـــکی ئازا بوو ، : ئەوە محمد تەنهایە ئەوە تۆو ئەو ، چوو بە لای پێغەمەرەوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ شیرێکی بڕندەی پێ بوو لە ژوور سـەری پێغەمەرەوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وەستا پێی‌وت : کێ تۆ لە مـن

مەنع ئەکا ؟ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خـــوا ! حەزرەتی جیبریل ـ علیه الصلاة والســـلام ـ پالێکی نا بە ســنگیەوە ، شیرەکەی لە دەست کەوتە خوارێ • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ شیرەکەی هەڵگرت فەرمووی : کێ ئیمڕۆ تۆ لە من مەنع ئەکا ؟ وتــی : هیچ کەس • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : هەڵســە بچۆ بە لای کارو باری خۆتەوە • کە پشتیهەڵکرد بڕوا عەرزی پێغەمەری کرد : تۆ لە من چاکتری فرصەتت دەستکەوتو نەتکوشتم • پێغـەمـەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : من بەوە لە تۆ لایــەقتــرم • [چونکە عەفو شیمەی خوایە ـ عز وجل ـ] لە دواییا عەرەبەکە موسوڵمان بوو] لە حەدیثەکانی موسلیمو بوخاریدا شیرەکە شیری پێغەمەر بوو ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ عەرەبەکە خۆی کردیەوە بە کالانەکـــەیـا • لــە ئیبنوئیسحاقا : هی عەرەبەکە بوو لە دەستی کەوتەخوارێ • قەسطەلانی] تەوفیقیان بکەن(١) •

ئەم حادیثەیە موعجیزەیێکی گەورەیە بۆ پێغەمەر ـ صلی الله تعــالی علیه وسلم ـ دەلالەت لە : حیلمی • لە طەبعی کەریمی ، لە شەجاعەتی ، لە

(١) دانەر ـخـداوای تەوفیقی کردوەو کەسیش تەوفیقەکەی نەکردوە . ئەم قسەی قەسطەلانیە لە قەسطەلانیەکەدا بێ تەوفیـــقو تەعلیـــق نووسراوە . لە موسلیما هیچ لەسەر ئەم باسە نەنووسراوە . منیش دوای ئەوە کە هیچم بۆ تەوفیق ـ دوای گەڕان ـ دەست نەکەوت ، بە تەوفیقی خوا ئەڵێم : دیارە کـە غەورەث بە هیوای کوشتنی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ڕۆیشتوە بێ شیر نەڕۆیشتوە ، کـە چوەتە لای پێغەمەرو ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ شیرەکەی ئەوی بە هەڵاوەسراوی دیوە دایگرتوەو گرتویە بەدەستیەوە ، تا لە لایەکەوە بێ بە خاوەنی دوو چەکو ، لەولایشـەوە مەبادا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خەبەری ببێتەوەو چەکەکەی خۆی بۆ هەڵگرێتو بەرەنگاری ببێت . بەم شێوە (تعارض) لانەچێتو (تەوفیق) ئەکرێت.

تەوەككولی ، لەسەر مەحفووظبوونی لە شەڕی خەڵق ئەكا •

٤٨٣/٦٤ ـ عن أنس بن مالك [رضي الله تعـالى عنـه] قال : كـان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أحســـن الناس ، وكان أجـود الناس ، وكان أشجع الناس ، ولقد فَزِع أهل المدينة ذات ليلة فـانطلق ناس قِبلَ الصوت ، فتلقاهم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ راجعا ، وقد سبقهم إلى الصوت ، وهو على فرس لأبي طلحة عَرِيّ ، في عنقه السيف وهو يقول : لم تراعوا ، لم تراعوا • قال : وجدناه بحرا، أو إنه لبحر • قال : وكان فرسا يبطأ م ـ ١٧٢/٩ ، ح ـ ٥٢/٥ ت ، ن واللفظ لمسلم ح ـ ١٢١/٥ •

٤٨٤/٦٥ ـ وعنه قال : كان في المدينة فَزَع [خوف] فاستعار النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فرسا [بطيئا • أخرى] لأبي طلـــحة يقال =له= مندوب ، فركبه • فقال : ما رأينا من فزع وإن وجدناه لبحـرا ، م ـ ١٧٢/٩ • وفي أخرى : قال : فزع الناس ، فركب رسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ فرسا لأبي طلحة بطيئا ، ثم خرج يركض وحده ، فركب الناس يركضون خلفه ، فقال : لم تراعوا [أي لا تخافوا] إنـه لبحر فما سُبِقَ بعد ذلك اليوم ح ـ ١٢٨/٥ [ئەم حەدیثانە هـەمـوو حادیثەییكن] •

تەرجەمە :

ئەنەسی بنی مالیك ـ رضي الله تـــعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمـەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جوانترینی هەموو كەس بوو ، سەخیترینـی هەموو كەس بوو ، ئازاترینی هەموو كەس بوو ••• شەوێ لە مەدینـەدا ترسێ لە خەڵق نیشت ، خەڵق چوون بە شوێن دەنگەكەوە[1] ، پێغەمـەر

(١) ئەوەی من بیستبێتم‌و بزانم لەم شوێنانەدا دەگوترێ : «چوون بـــە شوێن دەنگەكەدا » یان «چوون بە دەم دەنگەكەوە » •

ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ لەوسەرەوە ئەگەڕایەوە ، پێیانگەیی لە پێش ئەوانا تەشریفی چووبوو بە =دەم= دەنگەکەوە ، ســـواری ئەســپێکی ئەبوطەلحە بووبوو ، رووت بوو ، شیری لە ملا بوو ، ئەیفەرموو: مەترسن، مەترسن ئەسپەکە وەکوو بەحر وایە ئەوەندە خۆشڕەوو خێرایە • ئەنەس فەرمووی : ئەسپەکە ئەسپێکی تەمەڵو خرس بوو • لە حەدیثە دوەمینەکەدا ئەفــەرموێ : ئەسپێکی لــە ئەبوطەلحە خواست ناوی مەندووب بــوو ، خرسبوو • لە حەدیثەکەی دواییدا ئەفەرموێ : سواری ئەسپێکی ئەبوطەلحە بوو ئەسپەکە تەمەڵ بوو ، بە تەنها بە غارکردن تەشــــریفی چــوەدەرێ ، خەڵقیش سواربوون لە دوای ئەو بە غار رۆیین • پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ فەرمووی : مەترسن ئەسپەکە بەحرە ، لە دوای ئەوە ئــەو ئەسپە نەگیرا ، هیچ ئەسپێ لێی پێشنەدەکەوت •

ئــەم حەدیثــە دەلالەت ئەکا لەسەر جوانییو تەناسوبی وجوودی بەشەرییو مەلەکیی پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ لەسەر تەناسوبی ئەعضای ، جوانیی رەنگی ، سەخاوەتی ، شەجاعەتی ، سوارچاکیتیی (فکرا وبدنا) ئیشتیغالی بە مەصالیحی عیبادی • هەم دەلالەت ئــەکـا لەســەر موعجیزەیێکی پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ بە بەرەکەتی ئــەمــە کە زەمانێکی زۆر کەم پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ سواری بوە ئەسپێکی خرسی کەمڕەوت وا خۆشڕەوو بەبەز بوە کە هیــچ حــەیوانێ تۆزی پێی نەشکانبێ •

[لێرەدا ئەم میقدارە لە شەجاعەتی بەسە • لە غەزەواتا با خوصووص غەزای بەدر ، غەزای ئوحود ، غەزای خەندەق ، غەزای حونەین (إن شاء الله) ئەیبینن[1] کە هەموو صیفاتی کەمالاتی خۆی (بالذات) موعجیزەیێکی بێ هەمتا بوە ــ علیه الصلاة والسلام ــ] •

(١) بۆ ئەم باسانە تەماشای بەرگی چوارەمی ئەم کتێبە بفەرموو .

ســـخاوە :(١)

٤٨٥/٦٦ ـ جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] قال : ما سئل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شيئا قط فقال لا م ـ ٩/١٧٥ ، ح ـ ٩/٣١ ت •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قەط شتێکی لێ طەلەب نەکراوەو فەرموویێتی نا ، یەعنی ئەگەر ئەو وەختە مەوجوودی بووبێ پێی عـەطا فەرموە ، نەبووبێ وەعدەی پێداوە لە دواییدا داویەتێ •

قـال الفـرزدق :

ما قال لا إلا في تشـــهده   لولا التشـــهد كانت لاؤه نعـم

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە تەحییاتا نەبێ قەط نەیفەرموە لا ، ئەگەر تەحییات نەبوایە لە باتی لا ئەیفەرموو (نعم) یەعنی بەڵێ •

٤٨٦/٦٧ ـ عن أنس [رضي الله تعالى عنه] قال : ما سئل رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ على الاســـلام شـيئا إلا أعطاه ، قال : فجاءه رجل فأعطاه غنما بين جبلين ، فرجع الى قومه ، فقال : يا قـــوم أسلموا فإن محمدا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يعطي عطاء لا يخشـــى الفـــاقـــة •

٤٨٧/٦٨ ـ وفي أخرى عنه أن رجلا سأل النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ غنما بين جبلين فأعطاه إياه ، فأتى قومه فقال : أي قـوم أسلموا، فوالله إن محمدا ـ صلى الله تعالى عليه وســـلم ـ ليعطي عطاء ما يخاف

(١) بەخشندەیی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ •

الفقر • فقال أنس [رضي الله تعالى عنه] : إن كان الرجل ليسلم مايريد إلا الدنيا ، وما يسلم حتى يكون الإســلام أحب إليه من الـدنيـا ومـا عليهـــا م ـ ١٧٨/٩ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ لەســەر ئیسلامبـوون هیـچ شتێکی لێطەڵەب نەکراوە کە نەیدا ئیللا ئەو شتەی عـەطافەرموە بـــەو کەسە ، پیاوێهات ، یەعنی لە (مؤلفة القلوب) داوای مەڕێکی زۆری لێ کرد ئەوەندە زۆر بوو کە مابەینی دوو شاخی پڕ ئەکرد پێی عەطا فەرموو• پیاوەکە چوەوە لای قەومەکەی پێیوتن : ئەی قەومی من موســـوڵمـان بین ، وەڵلاهی محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کەرەمو بەخشـــی ئەوەندە زۆرە ، ئەوەندە شت ئەبەخشێ لە فەقیریی ناترسێ • ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پیاو موسوڵمان ئەبوو غـــەیری دنیا هیـــچ مەقصوودی تری نەبوو ، نەدەبوو بە موسوڵمانی راست ، وردەوردە خـوا دڵی رووناك ئەکردەوە وای لێ ئەهات کە موسوڵمانەتیی لە لای لە دنیـاو لەوەی بەسەر دنیاوەیە خۆشەویستر ئەبوو •

٤٨٨/٦٩ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : توفّي النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ودرعه مرهونة عند يهودي بثلاثين ! يعني صاعا من شعير ح ـ ٤٦/٦ •

تەرجەمە :

[ناوی جوولەکەکە (أبو الشحم)بوو ، قیمەتی جۆیەکە دیناریێ بوو]• پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەفاتـی کرد زرێـــکەی رەهنـی جوولەکەیێ =بوو= موقابیلی ســی مەن جۆ •

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چەند سەخیی بوە ؟ چـەنـد قانیع بوە ؟ چەندە خەوفی خوای بوە ؟ زرێکەی ناوەتە رەهن مەبادا بـــە

قەرزاریی وەفات بکا • چەندەی غەنائیم گرتـوە هەمووی بەخشیوە لـە ئاخری عومریا زرێی ناوەتە رەهن !

ئینسانی قەرزار ئیحتیاط بکا موقابیلی قەرزەکەی شتێ دابنێ •

٤٨٩/٧٠ ـ عن ابن شهاب قال : غزا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ غزوة الفتح ، فتح مكة ثم خرج رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بمن معه من المسلمين ، فاقتتلوا بحنين ، فنصر الله ـ عز وجل ـ دينه والمسلمين ، وأعطى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يومئذ صفوان بن أمية [وهو الذي مرَّ حديثه في الإيمان(١) أنه لما دعا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عمه أبا طالب إلى الاسلام حين احتضاره منعه هو وأبو جهل عن قبوله ، ثم قتل أبو جهل في البــدر وهدى الله صفوان مع مسلمة الفتح كأبي سفيان ومعاوية ومن معهما إلى الإسلام بإحسان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ] مائة من النعم ، ثم مائة ، ثم مائة • قال ابن شهاب : حدثني سعيد بن المسيب أن صفـوان قال : والله لقد أعطاني رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ماأعطاني وإنّه لأبغضُ الناس إلي فما بـرح يعطينـي حتى إنــه لأحب النـــاس إليَّ م ـ ٩ / ١٧٨ •

تەرجەمە :

[ئەم حەدیثە ئەوەڵەکەی مورسەلە چونکی صەحابیی تەرك کردوە ، ظاهیر وایە لە سەعیدی بنی موسەییەبی بیستبێ ، ئەویش لـــە صـەفوانی بیستبێ ، فەقەط ئیمامی نەوەویی ـ رحمه الله ـ هیچ قسەی لـەم حـەدیثـە نـەکـردوە] •

---

(١) ئەم باسە لە حەدیثی ژمارە (٩٦/٢٢٤)ی بەرگی یەکەمی ئەم کتێبــەدا رابـــورد •

له ئیبنوشەهابی زوهرییەوە ریوایەتکراوە کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ غەزای فەتحی مەککەی کرد • لە دوای فەتح پێغەمـەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەگەڵ ئەو موسوڵمانانەی کە لە خدمەتیا بوون تەشریفی چوو بۆ حونەین ، خوا نەصرەتی دینی ئەوو[1] موسوڵمانانی دا• پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـئەو رۆژە صەد وشتری دا بە صەفوانی کوڕی ئومەییە ، لە دواییا صەدی تری دایێ ، لە دواییا صەدی تری دایێ• ئیبنوشەهاب ئەڵێ : سەعیدی کوڕی موسەییەب ـ رحمه الله ورضي عـن أبیه ـ قسەی بۆ کردم کە صەفوان ـ رضي الله تـعالی عنـه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەو عەطایەی پێکردم کە پێی کـردم پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ مەبغووضترینی هەموو کەس بـــوو لام ، هەر کەرەمو ئیحسانی لەگەڵ کردم تا وام لێ هات کە ئێســـــــتە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە مەحبووبترینی هەموو کەســێکە لـەلام •

بە تەنها پیاوێ سێصەد وشتر ببەخشێو ، بە یەکێکی تر مابەینی دوو شـاخ مەڕ ببەخشێو کـەچی لـە حینی وەفاتیا زرێکەی لە رەهنی ســی مەن جۆدا بێ • ئەو رۆژە بە حەکیمی کوڕی حیزامو ، ئەقرەعی بنی حابیسو، ئەبو سوفیانو ، کێو کێ •••هەموو یەك ـ یەك چەند صەد وشتری دانێ، خۆیشی ـ علیه الصلاة والسلام ـ لە نانی گەندمو جۆ تێری نەخوارد !

٤٩٠/٧١ ـ عن جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالی عنهما ـ قال: قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : لو قد جاءنا مال البحرین لقد أعطیتك هکذا وهکذا وهکذا ، وقال بیدیه جمیعا • فقُبِضَ النبي ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ قبل أن یجيء مال البحرین فقدم علی أبي بـــکر

---

(١) ئەگەر بیفەرموایە «دینی خۆیو •••»جوانتر بوو •

[رضي الله تعالى عنه] =بعده= فأمر مناديا فنادى : من كانت له على النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عـدة أو ديـن فليأت ، فقمت فقلت : إن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لو قد جاءنا مال البحـرين أعطيتك هكذا وهكذا وهكذا • فحثا أبوبكر [رضي الله تعالى عنه] مرة، ثم قال لي : عُدّها فعددتها ، فإذا هي خمسمائة ، فقال : خذ مثليها م-٩/١٧٩، ح ـ ٥/٢١٠ وفيه بعد أو عدة :

فليأتنا ، فأتيته ، فقلت : إن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال لي كذا وكذا • فحثا لي ثلاثا ، وجعل سفيان [بن عيينة] يحثو بكفيه جميعا ثم قال لنا [أي لعلي بن المديني ومن معه] : هكذا قال ابن المنكدر [محمد الراوي عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ] وقال [سـفيان] مرة : فأتيت أبا بكر [رضي الله تعالى عنه] فسألت فلم يعطني ، ثم أتيته فـلم يعطني ، ثم أتيته الثالثة [فلم يعطني] فقلت : سـألتك فلم تعطني ، ثم سألتك فلم تعطني ، ثم سألتك فلم تعطني ، فإما أن تعطيني وإما أن تَبخَل عنّي [علي • نسخة] قال : قلتَ تبخل علَيَّ [عنّي • نسخة] ؟ ما منعتك من مرة إلا وأنا أريد أنَ أعطيك [ومنعه لئلا يحرص أو لئلا يَزْدَحم عليه] قال سفيان [بالسند إلى جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ] فحثى لـي حَثْيَةً [حثى يحثي ، حثا يحثو : لغتان] وقال [لي] عُدّها فـوجـدتهـا خمسمائة قال : فخذ مثلها مرتين ، وقال يعني ابن المنكدر [بالسـند إلى أبي بكر ـ رضي الله تـعالى عنه ـ] وأي داء أدوأ من البخل ؟ [بضـم فسكون أو بفتحتين كالحزْن والحزَن] •

تەرجەمە :

جابیر ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێیفەرمووم: ئەگەر ماڵی بەحرەینمان بۆ بێ ئەوەندەو ئەوەندەو ئەوەندەت ئەدەمێ ، بە-

هەردوو دەستی موبارەکی ئیشارەتی کرد یەعنی بەهەردوو مســـتی ســـێ مست ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە پێش ئەمەدا کە مـاڵی بەحرەین بێ وەفاتی کرد • ماڵی بەحرەین بۆ ئەبوبەکر ـ رضي الله تـعالى عنه ـ هات ، ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەمری فەرموو بە جاڕدەر جاڕی دا : هەرکەسێ قەرزێ یا وەعدەیێکی لە خدمەت پێغەمەرا ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ بێ بێت بیدەینێ • [هەڵسام •م] چووم وتم: پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەگەر ماڵی بەحرەینمان بۆ بێ ئەوەندەو ئەوەندەو ئەوەندەت ئەدەمێ • ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ پڕ بە هەردوو دەستی مستێکی پێوا ، فەرمووی : بیژمێرە ، ژماردم پێنجصەد بوو فەرمووی : دوو ئەوەندەی تر هەڵگرە یەعنی مەجمووعەکەی هەزارو پێنصەد بوو •

بوخاریی : سوفیان جارێ فەرمووی : کە جابیر ـ رضي الله تعـالى عنه ـ فەرمووی : چوومە خدمەت ئەبوبەکر ویستم نەیدامێ ، دووبـارە چوومەوە نەیدامێ ، سێبارە چوومەوە [نەیدامێ] وتم : جارێکم لێ ویستی نەتدامێ ، دووبارە لێمویستی نەتدامێ ، سێبارە لێمویستی نەتدامێ • یـا ئەبێ بمدەیتێ یا بەخیلیم لێ ئەکەی • فەرمووی : ئەڵێی بەخیلیم لێ ئەکەی؟ بە کوللیی مەنعم لێنەکردی کە هەر نەتدەمێ ، هەر نیەتم وابوو کە بتدەمێ چ دەردێ هەیە لە بەخیلیی زیاتر بێ ؟!

٤٩١/٧٢ ـ عن جبير بن مطعم [رضي الله تعالى عنه] أنه بينما =هو= يسير مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ومعه الناس مَقْفَلَه من حُنَيْنٍ ، فَعَلِقَه النـاس يسـألونـه حتى اضطروه إلى سـَمُرَة فَخَطِفَت رداءه ! فوقف النبي ـصلى الله تعالى عليه وسلمـ فقال: أعطوني ردائي لو كان لي عدد هذه العِضَاهِ نَعَما لقسمته بينكم ثم لا تجدوني بخيلا ولا كذوبا ولا جبانا ح ـ ٥/٥٢ •

تەرجەمە :

پێغەمبەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ که تەشریفی له حـونـەیـن گەڕایەوە خەڵقی له خدمەتا بوو، خەڵق پیاهەڵاوەسران داوای شـتیان لێ ئەکرد تا خزانیانه بن درِکەزییێك ، درِکەزییەکه بەرماڵەکەی لێ فڕان ؛ لـه بەرماڵەکەی ئاڵاو له شانی موبارەکی کردەوە ! پێغەمبەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ وەستاو فەرمووی : بەرماڵەکەم بدەنەوە ، ئەگەر بـە قـەد عەدەدی ئەم داڵو درِکانه مەڕو بزنو گاجووتو وشترم ببێ هەمووتان له بەینا بەش ئەکەم ، له دوای ئەوەیش قەط نامبینن که =نە= بەخیل بـم ، نه درۆزن بم ، نه ترسنۆك بم •

کەسێ هەرچی ئەو بیەوێ خوا به ئارەزووی ئەو کا چۆن بەخیـل ئەبێ ؟ چۆن درۆزن ئەبێ ؟ چۆن ترسنۆك ئەبێ ؟

ئەمەیێ له جوودو سەخاو فەضائیلی ئەخلاقی پێغەمبەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ (بعون الله تعالی) لـه جیهاداو له غەزەواتا[1] ئەبینی •

[علمـــه وخشـــيته][2]

٤٩٢/٧٣ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : صنع [النبي• خ] رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [شيئا •خ] أمرا ، فترخص فيه، فبلغ ذلك ناسا من أصحابه فكأنهم كرهوه [فتنزه عنه قوم] وتنزهوا عنه، فبلغه ذلك [فخطب ، فحمد الله •خ] فقام خطيبا ، فقال : ما بـال رجال بلغهم عني أمر ترخصت فيه فكرهوه وتنزهوا عنـه ؟ فوالله لأنـا أعلمهم

(١) تەماشای دوای لاپەڕە (١٣٠)ی بەرگی چوارەمی ئەم کتێبە بکە .

(٢) زانیاریی‌و ترسی پێغەمبەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ له خوا .

بالله وأشدهم له خشية • وفي أخرى عنها قالت : رخص رسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ في أمر فتنزه عنه ناس من الناس فبلغ ذلك النبيَّ ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فغضِبَ حتى بان الغضبُ في وجهه ، ثم قال : ما بال أقوام يرغبون عما رخص لي فيه ؟! فوالله لأنا اعلمهم بالله وأشدهم له خشية م ـ ٩/٢١٦ ، ح ـ ٩/٦٢ • واللفظ لمسلم •

تەرجەمە :

عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئیشێکی کرد گەیی بە ئەصحابی کیرام ، ئەصحابی کـیرام خۆیان پارازت لەو ئیشە حەزیان لێ نەکرد ، ئەو خەبەرە گەیی بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلى الله تـعالى علیـە وسـلم ـ غەضەبی گرت تا غەضەبەکەی لە رووی دیاریی دا ، خوطبەی خـوێـن ، حەمدو ثەنای خوای کرد فەرمووی : بەعزێ کەس چ ئەحوالێکیان هەیە ؟ من روحصەت ئەدەم بۆ شتێك کەچی ئەوان ئەیکەرهێنن و ئیعراضـی لـێ ئەنێن ؟ وەڵڵاهی من لەوان عالمترم بە خوا ، لەوان زیاتر لە خوا ئەترسم •

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەیدایە روویان ، تـەعیینـی کەسی نەکرد ، بەیانی ئەوەی کرد کە تەعەمموق لە عیبادەتا ، خۆپارازتن لە موباحو روخصەتا چاك نیە ، غەضەبگرتن بۆ موخالەفەی شەرع سوننەتـە لەمەدا حوسنی موعاشەرەتی تیایە •

قەسطەلانیی ئەڵێ : نازانم ئەو ئیشە چ ئیشێ بوو • ئەمما من لام وایە ئەو ئیشە ئەوەیە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیـە وسـلم ـ لە حەججا ئەمری بەو ئەصحابانە کرد کە لە ئەشهوری حەججا بوون ئیحرامیان بە حەج دابەستبوو کە حەجەکەیان بـــکەن بە عومرەو لە ئیـــحرام بێنەدەرێ ، ئەصحاب لەبەریان گران بوو چونکی لە زەمانی جاهیللیەتا عومرەکردن لـە

ئەشهوری حەجا لە ئەفجەری فوجوور بوو ، ئەو خەبەرە بە پێغەمەر ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ گەیی ، ئەو وەختە خوطبەی خوێن‌و ئەوەی فەرموو، بەحتی (ان شاء الله) لە حەجا بێت . موراجەعەی عەدەدی م ـ ٥/٢٩٨ ، ٣٠٠ ، ح ٣/٢٥٨ ، ١٢٦ بفەرموون[1] .

طيب ريحــه ـ عليه الصلاة والسلام ـ[2]

٧٤/٤٩٣ ـ عن أنس [رضي الله تـعالى عنـــه] قال : ما شَمِمْتُ [بكسر الميم الأولى وبالفتح .من النووي] عنبرا قط ولا مسكا ولا شيئا أطيب من ريح رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ، ولا مَسِسْتُ شيئا قط ديباجا ولا حريرا ألين مسّاً من رسول الله ـ صلى الله تعـــالى عليه وسلم ـ م ـ ٩/١٩٣ ، ح ـ ٦/٣٠ بمعناه ، ولفظه : ما مَسِسْتُ حريرا ولا ديباجا ألين من كف النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ولا شممت ريحا قط وعَرْفا قط أطيب من ريح أو عَرْفِ النبي ـ صلى الله تعـالى عليـــه وســـلم ـ .

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : قەط نە هیچ عەنبەرێکم نە هیچ میسکێکم ، نە هیچ شتێکم بۆن کردوە کە لە بۆنی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خۆشتر بووبێ ، نە دەستم لە هیچ شتێك داوە ، پارچە بووبێ ئاوریشم بووبێ کە دەستلێدانی لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـە وسلم ـ نەرمتر بووبێ . [ئەو بۆنە خۆشە بۆنی ذاتیی بوە بۆنی ئـــەو عەطرانە نەبوە کە لە خۆیی سوە ـ علیه الصلاة والسلام ـ نووي] گینا ئەنەس بەو نەوعە مەدحی بۆنخۆشیی ئەوی نەدەکرد] .

---

(١) تەماشای لاپەڕە (٢٩٠)ی بەرگی هەشتەمی ئەم کتێبە بکە .

(٢) خۆشیی بۆنی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ .

٧٥/٤٩٤ ـ عن جابر بن سمرة [رضي الله تعالى عنهما] قال : صليت مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ صلاة الأولى ، ثم خرج إلى أهله وخرجت معه ، فاستقبله وِلدان ، فجعل يمسح خَدّي أحدهم واحداً واحداً • قال وأما أنا فمسح خَدّيّ ، قال : فوجدت ليـده بَرْدا ، أو ريحا [شك الراوي] كأنما أخرجها من جؤنة عطار [سفطه الذي فيه متاعه] م ـ ٩/١٩٢ •

تەرجەمە :

جابیری کوڕی سەمورە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی نوێژی نیوەڕۆم لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کرد لە دواییا تەشریفی لە مزگەوت هاتەدەرێ بۆ ماڵەوە منیش لە خزمەتیا چوومەدەرێ ، منالآن بەرەوپیری هاتن ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ یەکە یەکە دەستی موبارەکی بەسەر روومەتیانا ئەهێنا ، ئەمما من دەستی بە روومەتما هێنا ، لە دەستی موبارەکی فێنکیێ یا رایحەیێکم حیس کرد وەکوو دەستی لە عەطردانی عەطارێ هێنابێتەدەرێ [پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چەندە بێ کیبرو بـێ نەفس بوە ؟ فەرقـی گـەورەو بوچووكو فەقیرو دەوڵەمەندی نەکردوە ، ئەو منالآنەی یەکەیەکە هەموو لاوانۆتەوە] •

سوننەتە پیاوی گەورەو صالیح دەست بێنێ بەسەرو چاوی منالآ ، بەشەرتی خۆی •

٧٦/٤٩٥ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أزهر اللون كأن عَرَقه اللؤلؤ • إذا مشـى تكفّأ [مال يمينا وشمالا] ولا مَسِسْتُ ديباجة ولا حريرة ألْيَن من كف [بەری دەستی موبارەکی] رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ ولا شَمِمْتُ مسكة ولا عنبرة أطيب من رائحة رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ م ـ ٩/١٩٣ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فــەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ گوڵڕەنگ بوو ، عەرەقی وەك مرواری بوو [یەعنــی ئەبوحەنیفە وەك ئەبوبووسف وایە] تەشریفی بەڕێــــدا بڕۆیبایە بە لای راستو بە لای چەپا مەیلی ئەکرد • باقی مەعنای لە حەدیثی حەفتاو چوارا رابورد •

٤٩٦/٧٧ ـ وعنه قال : دخل علينا النبي ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال عندنا ، فعرق ، وجاءت أمي بقارورة ، فجعلت تسلت العـرق [أي تمسحه] فيها ، فاستيقظ النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فــقال : يا أم سُلَيم ماهذا الذي تصنعين ؟ قالت : هذا عرقك نجعله في طيبنـا وهو من أطيب الطيب م ـ ٩/١٩٣ [وكانت محرما له ـ عليه الصـلاة والسلام ـ النووي] •

تەرجەمە :

ئەنەس فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی هاتە ماڵی ئێمە ، لامان قەیلوولەی کــرد ، عەرەقی کــرد ، دایکم لەگەڵ شووشەیێ هات عەرەقەکەی ئەسڕیە ناو شووشەکەوە • پێغەمەر ـ صلــی الله تعالی علیه وسم ـ خەبەری بۆوە فەرمووی : (ئا ام سلیم) ئەوە چییــە ئەیکەی ؟ فەرمووی : ئەوە عەرەقی تۆیە ئەیکەینە ناو شتی بۆنخۆشمانەوە، عەرەقی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە هەموو بۆنخۆشــێ بۆنخۆشتر بوو • ئوممومسولەیم ـ رضي الله تعالى عنها ـ مەحرەم بوو بـە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ •

٤٩٧/٧٨ ـ وعنه قال : كان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ يدخل بيت أم سليم فينام على فراشها وليست فيه • قال : فجاء ذات يـوم

فنام على فراشها فأتيت ، فقيل لها : هذا النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نائم في بيتكِ على فراشكِ . قال : فجاءت وقد عرق . واستنقع عرقه على قطعة أديم على الفراش ففتحت عتيدتها [ما تجعل فيه المرأة أعزة متاعها] فجعلت تنشف ذلك العرق فتعصره في قواريرها ، ففزع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : ماتصنعين يا أم سليم ؟ فقالت : يا رسول الله نرجو بركته لصبياننا . قال : أصبت م ـ ٩/١٩٤ .

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمـــووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی ئەهاتە ماڵی ئوممموسولەیم لە ناو نوێنەکەیا ئەنوست کە ئەوی تیانەبوایە . ئەنەس فەرمووی : ڕۆژێ تەشریفی هـات لەسەر نوێنەکەی نوست . خەبەر ئـەدرا بـە ئوممموسولەیم کـە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ماڵی ئێوەدا نوستوە . ئوممموسولەیـم تەشریفی هاتەوە ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرەقی کردبوو ، عەرەقەکەی لەسەر پارچەیێ پێست کە لەسەر نوێنەکەی بوو کـۆ بوبوەوە ئەو شتەی کە شتومەکی ئەوی تیابوو کردیەوە ، دەستیکرد بە سڕینی ئـەو عەرەقە ئەیگوشییە ناو شووشەکانیەوە . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خەبەری بۆوە فەرمووی : ئـــەی ئوممموسولەیم چـــی ئەکەی ؟ ئوممموسولەیم ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : ئومێدمان هەیە کـــە بەرەکەت بێ بۆ مناڵەکانمان . پێغەمـــەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : چاکتکرد .

ئوممموسولەیم بۆیە صەبری نەکرد تا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خۆی خەبەری بێتەوە مەبادا ئەو وەختە عەرەقەکەی وشکبێتەوە .

٧٩/٤٩٨ ـ عن أم سليم أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كان

يأتيها فتبسط له نطعا فيقيل عليه ، وكان كثير العرق ، فكانت تجمع عرقه فتجعله في الطيب والقوارير ، فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يا أم سليم ما هذا ؟ قالت عرقك أدوف به طيبي م ـ ٩/١٩٥ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشريفى ئەچوە ماڵـــــى ئوممومولەيم پێستێكى بۆ راێئەخست قەيلوولەى لەسەر ئەكرد . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرەقى زۆر بوو ، ئوممومســــــولەيم عەرەقەكەى كۆئەكردەوە ئەيكردە ناو ئەو شتانە كـــە بۆنخۆش بن و ناو شووشەكانى . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووى : ئـــەى ئوممومسولەيم ئەمە چييە ؟ فەرمووى : عەرەقى تۆيە تێكەڵ بە عەطرى خۆمى ئەكەم .

نـقش خاتمــه(١) :

٤٩٩/٨٠ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن أبا بـكر الصديق ـ رضي الله تعالى عنه ـ لما استخلف بعثه إلى البحرين وكتب له هذا الكتاب [الذي يأتي إن شاء الله تعالى في الزكاة(٢)] وختمه بخاتم النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وكان نقش الخاتم ثلاثـة أسطر : محمــد ، سـطر ، ورسول ، سطر . والله ، سطر ح ـ ٥/١٩٢ مباحث الخاتم فـي اللبـاس ح ـ ٨/٤٤٣ ، ت .

---

(١) شێوەى مۆرەكەى پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ .

(٢) بڕوانە : لاپەڕە (٢٨٢)ى بەرگى هەشتەمى ئەم كتێبە .

تەرجەمە :

ئەنەس ئەفەرموێ : کە ئەبوبەکری صەدیق ـ رضي الله تعالی عنهما ـ بوو بە خەلیفە ناردی بۆ بەحرەین بۆ جەمعی زەکات ئەم کاغەزەی بـــــۆ نووسی [کە لە زەکاتا بێت إن شاء الله] بە مـــۆری پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ مۆری کرد ، نەقشی مۆرەکەی سێ دێڕ بوو (محمد) دێڕێ بوو ، (رسول) دێڕێ بـــوو ، (الله) دێڕێ بـــوو ح ـ ٥/١٩٢ (الظاهر) وەها :

الله رســول محمــد	لەفظی جەلالە دێڕێ بـوو .

وجـوب اتبـاع اوامره ونواهيه(١) :

٨١/٥٠٠ ـ(٢) حدث عبدالله بن الزبير [رضي الله تعالى عنهما] أن رجلا من الأنصـار [قـد شهد بـدرا أخرى . البخـاري] خاصم الزبـير عند رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في شراج الحرة التي يَسْقُون بها النخل . فقال الأنصاري : سرِّح الماء [أرســله] يمرّ ، فأبى عليه ؛ فاختصما عند رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ للزبير : اسق يا زبير ، ثم أرسل الماء إلى جارك . فغضب الأنصاري فقال : [يارسول الله . أخرى] آن [قصــرا ومدا] كان ابن عمتك ؟! فتلوّن وجه رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ ثم قال : يا زبير اسق ، ثم احبس الماء حتى يرجع إلى الجَدْر . فقال الزبير : والله لأحسب هذه الآيـــة نـزلت في ذلك :(فلا وربك

---

(١) پێویستیی پەیرەوی‌کردنی ئەمرو نەهی پێغەمەر ـ صلـی الله تـعالی علیــه وســـلم ـ .

(٢) ئــەم حــەدیثـە لــە لاپەڕە ٧٧ی بەرگی نۆیەمیشدا جـارێکی دیکـە نــووســـراوە .

لا يؤمنون حتى يحكموك فيما شجر بينهم [ثم لا يجدوا في أنفسهم حرجاً مما قضيت ويسلموا تسليما • نساء])[1] ح - ٤/١٩٠ ، ١٩٢ ، ٤١٣،ن•
ح - ٧/٨٢ ، م - ٩/٢١٧ •

تەرجەمە :

پیاوێ لە ئەنصار لە ئەصحابی بەدر ناوی حومەید بوو لەسەر ئـاوی شیوێ کە لە شاخی ئەطرافی مەدینە ئەهاتە خوارێ خورمایان پێ ئاو ئەدا ، مورافەعەی لەگەڵ زوبەیرا کرد - رضي الله تعالى عنهما - ئەنصارییەکـــە ئەیفەرموو : ئاوەکە بەربدەرەوە بڕوا ، زوبەیـــر - رضي الله تعالى عنه - بۆی بەرنەدەدایەوە • دەعوایان بردە خدمەت پێغەمەر - صلى الله تعالـــى عليه وسلم - پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : یا زوبەیر تۆ ئاوی پێ بدە • لە دواییا بەرەڵای بکە بۆ دراوسێکەت • ئەنصارییەکـە لەوە تووڕە بوو ، وتی : (یا رسول الله) چونـــــکی کوڕی پوورتە ؟! پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە رقانا رەنگی رووی گۆڕا ، لـــە دواییا فەرمووی : یا زوبەیر ئاوی پێبدە ، لە دواییا ئاوەکە بەربەست بکە تا بگەڕێتەوە بۆ دێراوەکان ، یەعنی تا پڕ ئەبـــــن • زوبەیر فەرمووی : وەڵڵاهی لام وایە ئەم ئایەتی سوورەتی نیسایە لە دەرحەقی ئەوە نازڵ بوە ، کە مەعنای وایە : نە وەڵڵاهی ئەوان بە تەواوەتی ئیمان ناهێنن تا تۆ ئەکەن بە حەکەم لـەو شتەدا کە ئیختیلافیان تیا ئەبێ‌و لە دواییشا لەوەی کە تۆ حوکمی پێ ئەکەی لە دڵیانا هیچ ناڕەزایی نەبینن ، بە تەواوەتی حوکمەکەی تۆ قەبووڵ ئەکەن • یەعنی هەرچی تۆ حوکمی پێ بکەی پێی رازیی بن لـــە (لە)یان بێ یا لە (علیه)یان ، هیچ غەش لە دڵیانا نەمێنێ ئەو وەختـە ئەبن بە موسوڵمانی تەواو • لە حەدیثی ح - ٧/٨٢ ئەمەی لێ زیادکردوە •

---

(١) النســـــاء / ٦٥ •

واستوعى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ للزبير حقه في صريح الحكم حين أحفظه الأنصاري ، وكان أشار عليهما بأمر لهما فيه سعة •

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بـه طەریقی صولح ئیشارەی پێ فەرموون بە شتێك کە بۆ ئەنصارییەکەیش باش بێ بۆ زوبەیریش گران نـەبێ ، بەعزێ لە حەقی زوبەیری دا بـە ئەنصارییەکە • کە رقی پێغەمەری هەڵسان ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حەقی خۆیی بە تەواویی دا بـــە زوبەیر •

٥٠١/٨٢ ـ أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] يحـدث أنـه سـمع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : ما نهيتكم عنه فاجتنبوه، وما أمرتكم به فافعلوا منه ما استطعتم ؛ فإنما أهلك الذين من قبلكم كثرةُ مسائلهم واختلافهم على أنبيائهم م ـ ٢١٩/٩ ، ح ـ ٢٩٦/١٠ بتقديم الآخر على الأول ، وفي أوله : دعوني ماتركتكم • وفي رواية في مسلم ذروني•

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : ئەوەی مـــن نەهیتان لێی ئەکەم مەیکەن ، ئەوی ئەمرتان پێ ئەکەم کە بیکەن ـ بیـکەن بە قەد تاقەت ؛ چونکە هەر زۆر پرسینەوەیان لە شــــت ئوممەتی پێش ئێوەی بەهیلاکا بردوە ، ئیختیلافی زۆریان بوە لەسەر پێغەمەرەکانیان •

٥٠٢/٨٣ ـ عن سعد بن أبي وقاص [رضي الله تعالى عنه] أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن أعظم المسلمين [في المسلمين ٠م] جرما من سأل عن [أمر ٠م] شيء لم يحرم فحرّم [على الناس ٠م] من أجل مسألته ح ـ ٢٩٦/١٠ ، م ـ ٢٢١/٩ ، د •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە ناو موسوڵمانانا

گەورەترینی لە خوصووصی گوناها ئەو کەسەیە کە لە شتێکی پرســـیوە حەرام نەبوە لە پێشا لە دوایيا لەبەر سوئالی ئەو کەسە لێیان حەرام کراوە •

خۆلاصە زۆر کۆڵینەوە زەرەری هەیـــە ، ئەگەرچـــی واجببوونو حەرامبوون ئێستە نەماوە ؛ چونـــکی زەمانی وەحـــــی بڕاوەتەوە ، ئەمما ئێستەیش لە بەینی خۆمانا بە تەجرەبە زەرەری زۆری بینراوە •

٨٤/٥٠٣ ــ موسى بن طلحة عن أبيه قال : مررت مع رســــول الله ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ بقوم على رؤس النخل ، فقال : ما يصنع هؤلاء ؟ فقالوا : يلقّحُونَه ؛ يجعلون الذكر في الأنثى فتَلْقَح • فقال رسول الله ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ: ما أظن يغني ذلك شيئًا • قال: فأخبروا بذلك فتركوه [فخرج شيصا • كما في الرواية الآتية ، وأشـــار إليه النووي ، ويقتضيه السياق] فأخبر رسول الله ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ بذلك فقال : إن كان ينفعهم ذلك فليصنعوه ، فإني إنما ظننت ظناً ، فلا تؤاخذوني بالظن ، ولكن إذا حدثتكم شيئا فخـذوا به ، فـإني لن أكذب على الله عز وجل م ــ ٩/٢٢٨ •

تەرجەمە :

طەلحە فەرمووی : لە خدمەت پێغەمەرا ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ بە لای قەومێکا رابوردم لەسەر دارخورما بوون • پێغەمەر ــ صلى اللــه تعالى عليه وسلم ــ فەرمووی : ئەمانە چی ئەکەن ؟ فەرموویان : تەلقیـــح ئەکەن ؛ کەفی نێرەکەیان لە مێکەیان هەڵئەسوون ، بەوە ئاوس ئەبــــێ بەرەکەی یێتە بەرهەم • پێغەمەر ــ صلى الله تعالى عليەو سلم ــ فەرمووی : ظەن نابەم کە ئەوە هیچ فائیدەی بێ • خەبەر درا بە قەومەکە وازیان لـــێ هێنا بەری هەڵنەپێچاو خراپ بوو • خەبەر درا بە پێغەمەر ــ صلى الله تعالى عليە وسلم ــ کە بەری هەڵنەپێچا • فەرمووی : ئەگەر فائیدەی بۆیان هەیە

بیکەن ؛ چونکی من ظەنم وابوو کە بێ فائیدەیە ، بە واسیطەی قسەیێ کە بە ظەن بیلێم موئاخەزەم مەکەن ، ئەمما لـە طەرەفی خواوە ـ عز وجـل ـ خەبەری شتێکتان بدەمێ ئەوە بگرن لێـــی لامەدەن ؛ چونکی من بە دەم خواوە ـ عز وجل ـ درۆ ناکەم .

٨٥/٥٠٤ ـ رافع بن خديج [رضي الله تعالى عنه] قال : قدم النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ المدينةَ وهم يأبِرُون النخل[بكسر البـاء وضمه] يقول يلقحون النخل . فقال : ماتصنعون ؟ قالوا : كنا نصنعه . قال : لعلكم لو لم تفعلوا كان خيرا . فتركوه ، فَنَقَضَتْ ، أو قـال فَنَقَصَت . قال : فذكروا ذلك له . فقال : إنما أنا بشـر إذا أمرتكـم بشيء من دينكم فخذوا به ، وإذا أمرتكم بشيء من رأي فإنما أنا بشر . قال عكرمة [وهو ابن عماد أحد الرواة] : أو نحو هذا قـال المَعْقِرِي [جعفر المعـقرْ ناحية من اليمن] فنفضت ، ولم يشك م ـ ٢٢٨/٩ .

تەرجەمە :

رافیع ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هاتە مەدینە ، ئەهلـــی مەدینە دارخورمایان تەلقیح ئەکرد ، فەرمووی : چی ئەکەن ؟ وتیان : هەر کردوومانە . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ظەننم وایە ئەگەر نەیکەن چاکتر ئەبێ ، وازیان لێ هێنا ، هەڵی نەپێچا هەڵوەری ، یاخۆ ، رافیع فەرمووی : کـــەم بوو . شك لە طەرەف راویەوەیە . ئەوەیان عەرزی پێغەمەر کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : من هەر بەشەرم ، هەر وەقتێ ئەمرتـان پێ بکەم بە شتێ لە دین ئەو ئەمرە بگرن . ئەگەر بە رەئیی خۆم شتێکتان پێ بڵێم من هەر بەشەرم ، یەعنی وەکوو ئێوە . عەکرەمە ئەڵێ : یا قسەیێ وەك ئەم قسەیەی فەرموو . جەعفەری مەعقیریی ئەڵێ : رافیع (نفضت)ی وت . جەعفەر بە شك نەکەوت لە بەینی (نفضت) و (نقضت)ا .

٨٦/٥٠٥ ـ عن عروة عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] وعن ثابت عن أنس [رضي الله تعالى عنه] أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مـر بقوم يُلَقِّحون ، فقال : لو لم تفعلوا لصَلُح ، قال : فخرج شـيصـا [وشكەڵ] فمرَّ بهم ، فقال : ما لنخلكم ؟ قالوا : قلت كذا وكذا • قال: أنتم أعلم بأمر دنياكم م ـ ٩/٢٢٩ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە لای قەومێکا تەشریفـــی رابورد دارخورمایان تەلقیحئەکــــــرد فەرمووی : ئەگەر نەیشیکەن هەر پێئەگاو ئەبێ • عایشـــەو ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرموویان : هەڵینەپێچاو بە وشکەڵ دەرچوو • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەلایانا رابورد فەرمووی : چی بوو دارخورماکانتان وای لێ هات؟ وتیان: تۆ وات فەرموو و وات فەرموو • فەرمووی : ئێوە عارفترن بـە ئیشـــی دنیاتــان •

مەقصوودی ئیلاهیی لە ناردنی پێغەمەران : ـ علیهم الصلاة والسلام ـ (أولا وبالذت) تەعلیمو تەهذیبی ئەخلاقی ئینســـانو ، لـــە بەینیـانـا خۆشڕابواردنو ، تەعلیمی عیبادەتو خواناسینو ئوموری ئاخیرەتـە • **هەر پێغەمەرێ لەو خوصووصەدا موافیقی زەمانی خۆی چی لازم بێ بۆ** ئوممەتی تەعلیمی فەرموون ؛ چونکە ئەوانە عەقڵ ظەفەری پێ نابا • بـۆ بەعزێ ئوموری دونیەویش کە ئینتیظامی عالەم تەوەققوفی بەسـتبێتـە سەر ئەو وەك : بەیعو ، نیکاحو ،قیصاصو ، ئەحـکامی لازیمەیان ••• تەبلیغی ئوممەتیان کردوە ، بۆ ماعەدای ئەمانە وەکوو : صەنایعو، تیجارەتو، زەراعەت عەقڵو عیلمی کافییان پێ ئیحسانکراوە ، ئەو ئیشانە حەواڵـــە بە خۆیان کراوە بە فەرزی کیفایە لەسەریان فەرزکراوە ، ئەمریان پێکراوە

کە بیـکەن • پێغەمەران ـ علیهم الصلاة والسلام ـ هەر مەئموورن بە تەبلیغ لەسەریان لازم نیە کە : ئاسنگەریی‌و ، جووتکردن‌و ، ڕێگەی تیجارەتیان فێرکەن ، لازمە خۆیان بیزانن ، لەو نەوعە ئیشانەدا ئەگەر پێغەمەر ـ علیه الصلاة والسلام ـ صیرف بە ڕەئیی خۆی شتێکیان پێ‌بلێ خیلافی تەجرەبەو عادەت بێ ؛ چونکی ئیحتیمالی خەطای هەیە لازم نیە لەسەر خەلق کە بـە قسەیان بکەن ، بۆیە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئێوە ئیشی دنیاتان لە من چاکتر ئەزانن ، فەقەط فەرموودەی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە ئیجتیهاد بێ یا لە طەرەف خواوە وەحی کرابێ ، با ئومووری عادییەی دنیاییش بێ ، فەرزە لەسەر ئوممەت بـە ئـەمری بکەن ، ئەگەر نەیکەن ، وەك لە غەزای ئوحودا بوو زەرەرێکی گـەورە ئەکەن گوناهبار ئەبن ، ئەمر بە تەلقیحنەکردنی خورما نە بە ئیجتیهاد بوو نە بە وەحی بوو ، بۆیە فەرمووی : من بەشەرم ، یەعنی منیش وەکـــوو ئێوە خەطاو صەوابم مومکینە لێ صادر ببێ •

لەم حەدیثانە وا دەرەکەوێ کە تەشەببوث بە ئەسباب لازمە ، بـێ سەبەبی عادیی هیچ نابێ مەگەر موعجیزەیێ یا کەرامەتی وەلییێ خـەرقی ئـەو عادەتە بکا • وشترەکـەت ببەســتەرەوەو ئەشـــکێلی بکـە ئـەمجا تـەوەککول بکـە •

فضــل النــظر إليــه(١)

٥٠٦/٨٧ ـ أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فذكر أحاديث منها ، وقال رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : والذي نفس محمد بيده ليأتينَّ على أحدكم يوم ولا

(١) گەورەیی‌و بەرەکەتی ڕوانین بۆ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ •

يراني ثم لأن يراني أحب إليه من أهله وماله معهم • قال أبو إســـحاق ـ أحد الرواة ـ: المعنى فيه عندي : لأن يراني معهم أحب إليه من أهـله وماله ، وهو عندي مقدم ومؤخر م ـ ٩/٢٣٠ •

تقديم (لأن يراني) على (لا يراني) كما قال ، وأما معهم فعلى ظاهره (النـووى)

[وعندي ـ ولو لم يكن لي عند" ـ لا حاجة إليه ولا إشكال في معنـاه أصلا من غير تقديم وتأخير ، بل في معنى لأن يراني معهم سخافة • رشيد] •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووى : قەسەم بەو ذاتەى كە نەفسى محمدى بە دەستە هەر يەكێ لە ئێوە ، رۆژێ ، زەمانێكى بەسەرا بێو نامبینێ ئەگەر بمبینێ لە ماڵو منالی لە لای مەحبووبتر ئەبێ •

ئەم مەعنایە چ خراپییێكی تیایە تا بڵێی تەقدیمو تەئخیری تیـایـە ؟ مەعناكەی وایە چاوپێكەوتنی منی لەگەڵ ماڵو منالیا لە ماڵو منالی لە لا خۆشەویسترە • بۆچی ئەبێ لەگەڵ ئەهلیا بێ ؟ هەر چاوپێكەوتنی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ماڵو منالی لە لا خۆشەویستر ئەبێ منالی لەگەڵیا بێ یا نەبێ •

٥٠٧/٨٨ ـ وعنه أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال: من أشد أمتي لي حبا ناس" يكونون بعدي ، يود أحدهم لو رآني بأهله ومـالـــه م ـ ١٠/٣٠٢ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووى : بەعزێ ئینسان كە لە دوای من ئەبن لەوانە كە مەحەبەتیان دەرحەقی من لـە هـەموو كەس زۆرترە هەر یەكێ لەوانە تەمەنناى ئەوە ئەكەن كە بە موقابیلی ماڵو منالیان من ببینن •

زهـده وقناعته ـ عليه الصلاة والسلام ـ(١) :

٥٠٨/٨٩ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أنه مشـى إلى النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بخبز شعير وإهالة سَنِخَة [ما اذيب من الشحم وقد تغيرت] ولقد رهن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ درعاً له بالمدينة عند يهودي [آبي الشحم] وأخذ منه شـعيرا لأهلـه ، ولقـد سمعته[عليه الصلاة والسلام] يقول : ما أمسى عند آل محمد = صلى الله تعالى عليه وسلم = صاع بر ولا صاع حب • قال [أنس] : وإن عنـــده لتســـع نســـوة خ ـ ١٧/٤ •

تەرجەمە :

ریوایەتە لە ئەنەسەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە نانی جۆو بـەزی تواوەی بۆنکردووم برد بۆ پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـــه وســـلم ـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ زرێی خۆی لە مەدینەدا لــــە لای جولەکەیێ بە رەهن دانابوو جـۆی لێ ســـەندبوو بۆ ماڵو منالّی • لە پێغەمەرم بیست ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : لای ئالی محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـنە مەنێ گەندم نە مەنێ دانەوێلە شــــەوی نەکردۆتەوە • ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : نۆ حــەرەمی لــە خدمەتـا بــوو •

مەقصەدی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شکایەتی حـاڵی خۆی نەبوە لە لای خەڵق ؛ چونکی ئەوە لە مەنصەبی ریســالـــەت زۆر دوورە • مەقصەدی وابوە کە من گەورەی ئێوەم‌و پێغەمەری ئێوەم بـــەم نەوعە رائەبوێرم ، لەبەر فەقرو ضەروورەت نیە ، داوای هەرچییێ لە خوا

---

(١) دنیانەویستییو قنیاتی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ •

ـ عز وجل ـ بکەم حازرە بۆم بە ئیختیاری خۆم ئەیکەم کە موخالەفـەی ئەوانە بکەم لە ئاخیرەتا پێیان بڵێن شتی خۆشی خۆتان لە دنیادا بــرد •• ئێوەیش وابن ، دنیاپەرست مەبن ، پەیڕەوی من بکەن هەموو لە ذەوقو عەیشتان بۆ ئاخیرەت هەڵبگرن • لە دنیابەڕۆژوو بــن بــە ئــاخیــرەت ئیفطار بکــەنەوە •

ئەمجا بزانن قسەی (عەسقەلانی)یە یا قسەی (بەرماوی)و (کرمانی)و (عەینی)یە کە ئەڵێن : ئەم قسەیە قسەی ئەنەسە فەرموودەی پێغەمەر نیــە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ یەعنی راویی ئەڵێ : لە ئەنەسم بیســت ، نەك ئەنەس ئەفەرموێ لە پێغەمەرم بیست ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەم عیبارەتە ئەم مەعنایە چەندە دوورە •

٩٠/٥٠٩ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : [ما رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عاب] ماعاب النبي ـ صلى الله تعــالى عليــه وســلم ـ طعاما قط ، إن اشتهاه أكلــه ، وإن كرهــه تركه ح ـ ٨/٢١٦ ، م ٨/٣٥٣ وإن لم يشتهه سكتَ م •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صــلی الله تعالی علیه وسلم ـ [قەط نەمدیوە عەیبی لە طەعام گرتبێ] قەط عەیبی لە طەعام نەگرتوە ، ئیشتیهای بووبێ خواردوویەتی ، حەزی لێنەکردبێ تەرکی کردوە • لە موسلیما : ئیشتیهای ئەو طەعامەی نەبووبێ بێدەنگ بوە•

٩١/٥١٠ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] زوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قالت : لقد مات رسول الله ـ صلى االله تعالى عليــه وسلم ـ وما شبع من خبز وزيت في يوم واحد مرتين م ـ ١٠/٤٣٦ •

تەرجەمە :

عائیشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسـلم ـ وەفاتی کـرد هیچ رۆژێ دوو دەفعە لـە نـانو زەیتـوون تێـر نـەبـــوو •

٥١١/٩٢ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : والذي [نفس أبي هريرة • أخرى ، م] نفسي بيده ما أشبع رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ أهله ثلاثة أيام تباعـا من خبز حنطـــة حتى فارق الـدنيـــا م ـ ٤٢٦/١٠ • يشير باصبعيه مرارا يقول • أخرى ، م•

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : قەسەم بەو ذاتـە کە نەفسی ئەبوهورەیرە لە قەبضەی قودرەتیایە • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تا تەشریفی لە دنیا جویٚبۆوە سێ رۆژ لەسەر یەك ئـەهـلو عەیالی لە نانی گەندم تێرنەکرد •

٥١٢/٩٣ ـ نعمان بن بشير ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول أَلَسْتُم في طعام وشراب ما شئتم ؟ لقد رأيت نبيكم ـ صلى الله تـعالى عليـــه وسلم ـ وما يجـــد من الـدقـل [تمر رديء] ما يملأ =بـــه= بطنـــه م ـ ٤٢٦/١٠ •

تەرجەمە :

نوعمانی بنی بەشیر ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : بۆ ئێـوە بـە هەوەسی خۆتان لە طەعامو شەرابا نین ؟ وەڵلاهی من پێغەمەری ئێوەم دی ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە کام خورما کە خراپە ئەوەندەی دەست نەکەوت کە پڕ بە زگی بێ •

عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اللهم [ارزق • أخرى ، م ، خ] اجعـل رزق آل محمـــــد كفـــافـــا [قـــوتـــا • أخـــرى] م ـ ١٠/٤٢٤ ، م ـ ٤/٤٤٠ ، ح ـ ٩/٢٥٣ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : یا خوا رزقی ئالی محمد بکەی بە قووت ، بیکەی بە کەفاف ، یـەعنـی بەوەندە کە پێـــی رابوێرنو بەشیان بکا • بۆ کەسی خۆیشی رازیی نەبوە بە دنیا ـ علیـــه الصـلاة والسلام ـ •

٩٤/٥١٣ ـ عن عائشـــة [رضي الله تعـــالى عنها] قالت : ما شـبع آل محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ منذ قدم المدينة من طعام بـر ثلاث ليال تباعا حتى قبض [حتى مضى لسبيله] من خبز شعير يـوميـن متتابعين حتى قبض رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ روايات عنها• م ـ ١٠/٤٢٤ ، ٤٢٥ •

تەرجەمە :

حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : لەو رۆژەوە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هاتوە بۆ مەدینە تا وەفاتی فەرموو سێ شەو لەسەر یەك ئەهلو عەیالی لە طەعامی گەندم تێرنەبوون ، لە ریوایەتەکەی تریا ئەفەرموێ : دوو رۆژ لەسەر یـــەك لـە نانی جـۆ تێر نـەبـوون •

٩٥/٥١٤ ـ عن عروة عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] أنها كانت تقول : والله يا ابن اختي إن كنا لننظر إلى الهلال ثم الهلال، ثلاثة أهلة في شهرين ، وما أوقِـدَ في أبيات رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليه

وسلم ـ نار ! قال : قلت : يا خالة فما كان يُعيِشكم ؟ قالت: الأسودان: التمر ، والماء ، إلا أنه قد كان لرسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جيران من الأنصار ، وكانت لهم منائح ، فكانوا يرسلون إلى رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من ألبانها فيَســـقِيناهُ م ـ ١٠/٤٢٥ ، ح ـ ٤/٣٢٢ •

تەرجەمە :

عوروە ئەفەرموێ : حەزرەتی عائیشە ـ رضـي الله تــعالى عنهــا ـ ئەیفەرموو : وەڵڵاهی ئەی کوڕی خوشکی خۆم ئێمە تەماشای هیلالمان ئەکرد ، لە دواییا تەماشای هیلالمان ئەکرد ، لە دواییا تەماشای هیلالمـان ئەکرد ، سێ هیلال لە دوو مانگا [یەعنی مانگ نوێ ئەبۆوەو ئەڕۆیی ، مانگی دواییش نوێ ئەبۆوەو ئـەڕۆیی ، مانگی سێیەم نوێ ئەبۆوە] لە هیچ ماڵێکی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئاگر نەکرایەوە ! عــوروە ئەفەرموێ : وتم : ئەی پووریّ ئەی چی ئیعاشەی ئێوەی ئەکرد ؟ [بــە چی ئەژیان ؟] فەرمووی : ئەو دوو شتە رەشە مەعلوومە کــە خــورماو ئاوە ئەوانە ئێمەیان ئەژیان ، ئەوەندەی هەیە پێغەمەر ـ صلى الله تعـــالى عليه وسلم ـ چەند دراوسێیێکی بوو لە ئەنصار حەیوانی بەشیریان بوو ، لە شیری ئەو حەیوانانە بۆ پێغەمەریان ئەنارد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەویش بە ئێمەی ئەخواردەوە ، ئەیدا بە ئێمەو ئەمانخواردەوە •

٩٦/٥١٥ ـ وعنها قالت ـ توفِّي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليــه وسلم ـ حين شبع الناس من الأسودين : التمر ، والماء م ـ ١٠/٤٢٦ •

تەرجەمە :

= حەزرەتی عائیشــە ـ رضي الله تعــالى عنهــا ـ ئەفەرموێ : = پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەفاتی فەرموو لەو وەختەدا کە خەڵق لـــەو دوو شتە رەشە کە خورماو ئاون تێر بوون •

وعنها قالت : ما أكل آل محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أكلتين في يوم إلا إحداهما تمر ح ـ ٩/٢٥٢ ، م ـ ١٠/٤٢٥ •

تەرجەمە :

= هەروەها حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ = فەرمووی : هیچ رۆژێك ئالی محمد ـ صلى الله تعـالى عليه وسـلم ـ دوو جاریان نەخواردوە ئەگەر خواردبێتیان جارێكیان خورما بوە •

٥١٦/٥٧ ـ وعنها قالت : كان فراش رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ من أَدم وحشوه من ليف ح ـ ٩/٢٥٢ •

تەرجەمە :

= هەروەها فەرموویەتی : = نوێنـی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە چەرم بوو ناوەكەی پووشی خورمای تێ خرابوو •

حوضـه ـ عليه الصلاة والسلام ـ(١)

٥١٧/٩٨ ـ عن أبي حازم قال : سمعت سهلا يقول : سمعت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : أنا فرطكم على الحوض [إلى هنا عن جندب أيضا ـ رضي الله تعالى عنه ـ] من [مرَّ علي] ورد شَرِب ومن شرب لم يظمأ أبدا • وليردن علي أقوام أعرفهم ويعرفوني ، ثم يحال بيني وبينهم • قال أبو حازم : فسمع النعمان بن أبي عياش وأنا أحدثهم هـذا الحديث فقال : هكذا سمعتَ سعدا يقول ؟ قال : فقلت : نعم • قـال : فأنا أشهد على أبي سعيد الخدري [رضي الله تعـالى عنـه] لسمعته يزيد فيقول: إنهم مني • فيقال : إنك لا تدري ماعملوا بعدك ! فأقول : سحقا، سحقا لمن [غير • خ] بـدل بعدي م ـ ٩/١٥٦ ، ح ـ ٩/٣٢٤ •

---

(١) حەوزی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ •

تەرجەمە :

ئەبوحازم ئەفەرموێ : لە سەهلی بنی سەعدی ساعیدیم بیست ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەیفەرموو : کە لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ م بیست ئەیفە رموو : من موقەددیمەی ئێوەم لە سەر حەوز [یەعنی لە پێش ئێوەوە ئەچم لە گوێ حەوزەکە جێتان بۆ حازر ئەکەم] هەرکەسێ بێتەسەر ئەو حەوزە لێی‌ئەخواتەوە ، هەرکەس لێی بخواتەوە قەط تینووی نابــێ • چەند قەومێ بێنە لام ئەیان‌ناسم ئەمناسن ، لە دواییا مانیع ئەخرێتە بـەینی من‌و ئەوانەوە ، یەعنی مەنع ئەکرێن لەوە کە بگەنە لای مــــن • ئەبوحازم ئەفەرموێ : نوعمانی بنی عەیاش گوێی لێ بوو کە من ئەم حەدیثەیان بــۆ ئەگێڕمەوە وتی : تۆ بەم نەوعەت لە سەهل بیست کـــە ئەیفەرموو ؟ وتم : بەڵێ • نوعمان وتی : من شەهادەت ئەدەم لەسەر ئەبوسەعیدی خودریــــی ـ رضي الله تعالی عنه ـ کە لێم‌بیست ئەمەی لێ زیــــاد ئەکرد کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەیفەرموو : ئەمانە لە منن [یەعنی بۆ چییان مەنع ئەکەن کە بێنە لام سەر حەوزەکە ؟] پێم‌ئەوترێ : تۆ نازانی کە لە پاش تۆ چییان کردوە ! یەعنی دینەکەتیان گۆڕیوە • منیش ئەڵێم بەهیلاك بچن ، بە هیلاك بچن ئەوانەی لە دوای من دینی گۆڕیوە [و مورتەد بوون] !

(إن شاء الله) من لە خدمەت مەلاحسەینا ئەچینە خدمەت پێغەمــەر ـ علیه الصلاة والسلام ـ بۆسەرحەوزەکەی پێغەمەر ـ صـــلی الله تعـــالی علیه وسلم ـ مەلا حسەین بانگ ئەکا ، ئەویش پەلی من رائەکێشێ لـەگــەڵ خۆی ئەمباتە خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە دەســــتی موبارەکی ، ئەو لە پێشاو ، من لە دواییا تێر تێر لەو حەوزە ئەخۆینەوە • (اللهم اثنني سؤلي بجاه صاحب الحوض المورود ـعلیه الصلاة والسلامـ)•

لەو وەختەدا کە بۆ تەصحیح تەماشای ئەم جێیەم ئەکرد ئەم رجایەم بە دڵا هات ، با لە شیعریش نەزانم ئەینووسم • یەکشەنبە ، ۱۹٤۰/۹/۲۲ •

خـوایـا تـوو سـەری پێغەمەری خـۆت
کـە ناردووتـە عوبوودییەت بکـەیـن بـۆت
صەلاتی تـۆو سەلامیشتی لەســەر بـێ
لـــە دڵمـان غەیری حوبتان دەربـەدەر بـێ
لەسەر ئـاڵو لەسەر ئەصــحابو ئـەزواج
لـە فەضلو رەحمەتت بـۆیان بکەی تــاج
لـە خــزمەتیا بچینە حــەوزی کـەوثـەر
حســەینو من تیاکــەین ئەمبەرەو بــەر
لـە ئـاوی خۆینـــەوە تینوو نـەبین قـەط
لـــە جەننـــەتدا بکـــەی بۆمان ضیافـەت

٥١٨/٩٩ ـ قال عبدالله بن عمرو بن العاص [رضي الله تعالى عنهما] قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حوضي مسيرة شهر، وزواياه سواء ، وماؤه أبيض من الوَرِق ، وريحه أطيب من المسك ، وكيزانـه كنجوم السماء فمن شرب [منها ٠خ] منه فلا يظمأ بعده أبدا م ـ٩/١٥٨ ، ح ـ ٩/٣٢٢ ، وليس فيه وزواياه سواء ، ولفظ بعده ، وفيه (منهـا) بـــدل (منـه) ٠

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : حەوزی من رێـی مانگێ رێگەیە ، گۆشەکانی بەقەد یەکە [یەعنی چوار گۆشەیە] ئاوەکەی لە زیوسپیترە ، بۆنی لە میسك خۆشترە ، گۆزەی ئەطرافی بە قەد ئەستێرەی ئاسمانە ، هەرکەسێ لێی بخواتەوە لە دوای ئەوە قەت تینووی نابێ ٠

٥١٩/١٠٠ ـ قال نافع بن عمرو الجمحي : قال ابن أبي مليكة [بعد الحديث السابق] وقالت أسماء بنت أبي بكر [رضي الله تعالى عنهما]:

قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إني على الحـوض حتى أنظر من يرد علي منكم ، وسيؤخذ أناس دوني فأقول : يا رب مني ومن أمتي • فيقال : أما شَعَرْتَ [من بـاب نصـــر] ماعملوا بعدك ؟ والله ما برحوا بعدك يرجعون على أعقابهم • قال [نافع] : وكان ابن أبي مليكة يقول : اللهم إنا نعوذ بك أن نرجع على أعقابنا أو نفتن عن ديننا م-٩/١٥٨• وعن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ مثله وفيه : يقول وهو بين ظهـراني أصحابه • وفيه : فوالله ليقتطعن دوني رجـــال فـلأقولن : أي رب ••• م - ٩/١٥٩ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : من لەسەر حەوزم تا تێفكرم كێ يێتە لام ، بەعزێ كەس ئەگيرڕێن مەنع ئەكرێن نايێلّن بێنەلام سەر حەوز • ئەڵێم : یارەببی ئەوانە لە منن لە ئوممەتی منن • پێم‌ئەوترێ : بۆ نازانی لە دوای تۆ چییان كردوە ؟ وەڵلاهی لە دوای تۆ هەر لە گەڕانەوەدا بوون پاشەوپاش بۆ دواوە ئەگەڕانەوەو لـە دين لايان ئەدا • نافيع ئەڵێ : ئيبنو ئەبی مولەيكە كە ئەم حەديثەی ريوايەت‌ئەكرد هەر ئەيوت : یارەببی پەنا ئەگرين بە تۆ لەوە كە پاشەوپاش لە دين بگەڕێينە دواوە ، يا ئەيوت: لە خوصووصی دينمانەوە تووشی فيتنە ببين • راويی تەرەدودی هەيە كە ئيبنوئەبی‌مولەيكە كاميانی وتوە •

١٠١/٥٢٠ ـ عن أم سلمة [رضي الله تعالى عنها] زوج النبي ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنها قالت : كنت أسمع الناس يذكرون الحوض ، ولم أسمع ذلك من رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فلما كان يوما من ذلك والجارية تَمْشُطُني [من باب نصر] فسمعت رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : أيها الناس • فقلت للجـاريـة :

استأخري عني • قالت : إنما دعا الرجال ولم يدع النســاء • فقلت : إني من الناس • فقال رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليــه وسلم ـ: إني لكم فرط على الحوض ، فإياي ، لا يأتِيَنَّ أحدكم فيُذَبُّ عني كما يذبُّ البعير الضال • فأقول : فيم هذا ؟ فيقال : أنت لا تدري ما أحدثوا بعدك فأقــول : سُحْقا م ـ ١٥٩/٩ •

تەرجەمە :

ئوممو سەلەمە ـ رضي الله تعالى عنها ـ حەرەمی پێغەمەر ـ صلى الله تعالــی علیه وسلم ـ ئەیفەرموو : لە خەڵقم ئەبیست کە بەحسیان لە حەوز ئەکرد • ئەمما لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـم نەبیستبوو • کـــە رۆژێ لەو رۆژانە بوو جارییەکەم سەری دائەهێنام ، گوێم لێ بوو کە پێغەمــەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ ئەیفەرموو : (أيها الناس) : ئەی ئینسانان• بە جارییەکەم وت : لێمبچۆرە دواوە • وتی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالـــی علیه وسلم ـ هەر پیاوانی بانگ‌کرد ، ژنانی بانگ‌نەکرد • وتم : منیش لە ئینسانانم [چوومو دانیشتم] پێغەمــــــەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ فەرمووی : من پێشڕەوی ئێوەم بۆ سەر حەوز جێتان بۆ حازر ئەکەم بێنە لام • زینهار ! هیچ کەسێ لە ئێوە نەیێتو مەنع‌بکرێ لە من نەیێڵن بێتە لام وەکوو چۆن وشتری لاعیە مەنع ئەکرێ [کە لەگەڵ وشـترەکانی صاحیب ئاوەکەدا ئاو نەخواتەوە] منیش ئەڵێم : بۆچی نایێڵن بێن ؟ جوابــــــم ئەدرێتەوە : تۆ نازانی کە لە دوای تۆ چییان ئیحداث‌کردوە ! منیش ئەڵێم : بەهیلاك بچن !

٥٢١/١٠٢ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنــه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : بينا أنا قائم [على الحوض] فـإذا زمـــرة ، حتى إذا عرفتهم خرج رجل [أي ملَك موكل بذلك] من بيني وبينهــم•

فقال : هلم ! فقلت : أين ؟ قال : إلى النار ٠ والله قلت : وما شـأنهم ؟ قال : إنهم ارتدوا بعدك على أدبارهم القهقرى ٠ ثم إذا زمرة حتـى إذا عرفتهم خرج رجل من بيني وبينهم ٠ فقال : هلم ! قلت : أين ؟ قال : إلى النار ٠ والله قلت : ماشأنهم ؟ قال : إنهم ارتدوا =بعدك= على أدبـارهم القهقرى فلا أُراه يخلص منهـــم إلا مثل هَمَل النعم [ضـوال الابـل] ح ـ ٣٢٥/٩ ٠

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـفەرمووی : لەو وەختەدا کە لەسەر حەوز راوەستابووم کۆمەڵێ خەڵق هاتن لێم نزیکبوونەوە تا ناسیمن ، کە ناسیمن یەکێ لە بەینی منو ئەوانـا چـوە دەرێ پێیوتن : دەیبێن : وتم : بۆ کوێ ؟ وتی : بۆ ئاگر ٠ وەڵلاهی وتم : چییانکردوە ؟ وتی : لە دوای تۆ پاشەوپاش لـە دین وەرگـــەڕاون ٠ لـە دواییا زومرەیێکی تر هاتن ، تا وەختێ کە ناسیمنەوە ، پیاوێ لە بەینی منو ئەوانا چـوەدەرێ ، وتی : دەی بێن ! وتم : بۆ کوێ ؟ وتی : بۆ ئاگر ٠ وەڵلاهی وتم : چی لێ رووداون ٠ وتی : لە دوای تۆ پاشەوپاش لە دین وەرگەڕاون ٠ ئـــەو زومرانە ظەن نابەم کـە یەکێکیان لێ نەجات بێ مەگەر وەك وشترێ لـە صاحێبەکەی ونبووبێ ٠ یەعنی کەمیان نەجاتی ئەبێ ٠

١٠٣/٥٢٢ ـ عن عُقْبة بن عامر [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خرج يومـا فصلى على أهل أحد صلاته على الميت ، ثم انصرف إلى المنبر فقال : إني فرط لكم ، وأنا شهيد عليكم ٠ وإني لأنظر إلى حوضي الآن ، وإني قد أُعطيت مفاتيح خزائن الأرض ، أو مفاتيح الأرض ، وإني والله ما أخاف عليكم أن تشركوا بعدي ، ولـكني أخاف عليكم أن تتنافسوا فيها م ـ ١٦٠/٩ ٠ عقبة من فضلاء الصحابـة ـ رضي الله تعالى عنهم ـ ح ـ ٣٢٦/٩ ٠

تەرجەمە :

ریوایەتە لە عوقبەی بنی عامیر ـ رضي الله تعالى عنــه ـ کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رۆژێ تەشریفی چوە دەرێ ، نوێژی لەسـەر ئەهلی ئوحود کرد وەك چۆن لەسەر مردوو نوێژی ئەکرد ، لە دواییـــا تەشریفی گەڕایەوە سەر مینبەر فەرمووی : من پێشڕەوی ئێوەم ، مـــن شاهیدیتان بۆ ئەدەم ، من وەللاهی ئێستە تەماشای حەوزەکەم ئەکەم ، من بە تەحقیق کلیلی هەموو خەزێنەی ئەرزم پێ عەطاکراوە ، یاخۆ فەرمووی : هەموو کلیلی ئەرزم پێ عەطاکراوە • وەللاهی لێتان ناترسـم کە لە دوای من شەریك بۆ خوا بگرن • لەوە لێتان ئەترسم کە لەو خەزێنانەی ئـەرزا حەسەد بە یەکتری ببەن •

ئەمە موعجیزەیێکی گەورەیە بۆ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هەر لە دوای وەفاتی زۆری پێ نەچوو ظوهووری کردو تا ئێستە باقیە •

شەهیدی حەرب دروستە نوێژی مردووی لەسەر بکرێ • دوای دفن بۆ مردوو لە قەبرا دروستە نوێژی جەنازەی لەسەر بکرێ •

٥٢٣/١٠٤ ـ عن عقبة بن عامر [رضي الله تعالى عنـــه] قال : صلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ على قتلى أحد ، ثم صعد المنبر كالمُودِّع للأحياء والأموات • فقال : إني فرطكم على الحـوض ، وإن عرضه كما بين أيلة إلى الجَحْفَة • إني لست أخشى عليكم أن تشركوا بعدي ، ولكني أخشى عليكم الدنيا أن تتنافسوا فيها وتقتتلوا فتهلكوا كما هلك من كان قبلكم • قال عقبة ـ رضي الله تعالى عنه ـ : فكانت آخر ما رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ على المنبر م ـ ٩/١٦٠، ح ـ ٩/٣٢٦ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نوێژی جەنازەی، لەســــەر شوهەدای ئوحود کرد ، لە دواییا تەشریفی چوە سەر مینبەر ، وەك ویـداع لەگەڵ زیندوو و مردووا بکا ، فەرمووی : من پێشڕەوی ئێوەم بۆ ســەر حەوز ، پانیی حەوزەکە وەکوو بەینی ئەیلەو جەحفەیە • من ترس ناکەم لە ئێوە کە لە پاش من شیرك بۆ خوا پەیدا بکەن • ئەمما بۆ دنیا لێتان ئەترسم کە حەسەد بە یەکتریی ببەن‌و شەڕی لەسەر بکەن لەگەڵ یەکتری ، بـــەو واسیطەیە بە هیلاك بچن وەك ئەوانەی کە لە پێش ئێوەوە بوون بـە هیلاك چوون • عوقبە ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەیفەرموو : ئەوە ئاخرجارێ بـوو کە پێغەمەرم دی ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەسەر مینبەر •

ئەم زیادەیش موعجیزەیێکی ترە •

١٠٥/٥٢٤ ـ عن عبدالله [ابن مسعود ـ رضي الله تعالی عنه ـ] قال : قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ أنا فرطکم علی الحـوض [ولیُرفَعَنَّ رجال منکم ، ثم لیُختَلَجُنَّ دوني • فأقول •••خ-٩/٣٢١] ولأنازعن أقواما ، ثم لأُغلَبُنَّ علیهـم • فأقـول : یـا رب أصحابي ، أصحابي ! فیقال : إنك لا تدري ما أحدثوا بعدك م ـ ٩/١٦١، ح-٩/٣٢١•

تەرجەمە :

=عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ـ ر رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : من پێشڕەوتانم بۆ سەر حەوز لەوێ = موجادەلە ئەکـەم لەگەڵ مەلائیکەی عەذاب بـۆ چـەنـد قەومێ کە نەیانبەن بۆ جەهەننەم ، غەڵەبەم بەسەرا ئەکەن ، ئەڵێم : یاڕەببی ئەصحابی منن ! (إلخ •••) (وعن حذیفة ـ رضي الله تعالی عنه ـ مثله)•

١٠٦/٥٢٥ ـ عن حارثة [بن وهب الخزاعي] ـ رضي الله تعالی عنه ـ

أنه سمع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : حوضه مابين صـنعاء والمدينة • فقال له المستورد : ألم تسمعه قال الأواني ؟ قال : لا• فقـال المستورد : ترى فيه الآنية مثل الكواكب م ـ ٩/١٦١ ، ح ـ ٩/٣٢٧ •

تەرجەمە :

حاریثە ـ رضي الله تعالى عنە ـ لە پێغەمەر ـ صلى الله تـعالى عليـه وسلم ـی بیست فەرمووی : حەوزی پێغەمەر ـ صـلى الله تعالى عليـه وسلم ـ بە قەد مابەینی صەنعاو مەدینەیە ، موستەورید ـ رضي الله عنە ـ فەرمووی : کاسەکانت لێ نەبیست ؟ فەرمووی : خەیر • موسـتەورید فەرمووی : کاسەکانی [یا گۆزەکانی] لە حەوزەکەدا یەعنی لە کەناریا وەك ئەستێرە ئەبینرێن ، یەعنی ئەوەندە زۆرن •

عن ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن أمامكم حوضا كما بين جَرْباء وأذرح [قـريتان بالشام ، بينهما مسيرة ثلاثة أيام ـ ليال • م ـ] فيه أباريق كنجوم السماء، من ورده فشرب منه لم يظمأ بعده أبدا م ـ ٩/١٦٢ ، ١٦٤ ، ح ـ ٩/٣٢١•

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : حەوزێکتان لـە بەردەمەوەیە بە قەدەری مابەینی جەرباو ئەذروحە ، بـە قەد عـەدەدی ئەستێرەی ئاسمان مەسینەی تیایە ، یەعنی لە کەناریایە هەرکـەسێ چـوە سەری‌و لێی بخواتەوە قەت تینووی نابێ •

٥٢٦/١٠٧ ـ عن أبي ذر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قلت : يـا رسول الله ما آنية الحوض ؟ قال : والذي نفس محمد بيده لآنيته أكثر من عدد نجوم السماء وكواكبها ، ألا في الليلـة المظلمـة المَصْحِيَّةِ ، آنية

الجنة من شرب منها لم يظمأ ، آخر ما عليه يَشْخَبُ فيه [يسـيل] ميزابان من الجنة ، من شرب منه لم يظمأ ، عرضه مثل طوله ما بين عمان إلى أيْلة ، ماؤه أشد بياضا من اللبن وأحلى من العسل م ـ ٩/١٦٥ •

تەرجەمە :

ئەبوذەڕ ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : وتم : (یارسول الله) ظەرفی حەوز چیه ؟ فەرمووی : قەسەم بەوەی نەفسی محمدی بە دەستە ظەرفی ئەو لە عەدەدی ئەستێرەی ئاسمان زیادترە لە تاریکەشـەوا کە سایەقەی صاف بێ ، هەموو ظەرفی بەهەشتن هەرکەسێ لێی بخـواتـەوە تینووی نابێ تا ئاخری ئەو حاڵەی لەسەریەتی [یەعنی بە ئەبەدیی ؛ چونکە ئەو حاڵە ئاخری نیە] لە بەهەشتەوە دوو پلوسکی ئەڕژێتە ناو ، هەرکەسێ لێی بخواتەوە تینووی نابێ ، پانیەکەی بە قەد درێژاییەتی ، بە قەد مابەینی عەمان تا ئەیلەیە ، ئاوەکەی لە شیر سپیترە لە هەنگوین شیرینترە •

١٠٨/٥٢٧ ـ عن ثوبان [رضي الله تعالى عنه] أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إني لبِعُقْرِ حوضـي [موضـع الإبل إذا ورد الحوض] أذود الناس لأهل اليمن ، أضرب بعصاي حتى يرفَضَّ عليهـم [يسيل عليهم] فسئل عن عرضه ، فقال : من مقامي إلى عَمَّان • وسـئل عن شرابه ، فقال : أشد بياضا من اللبن وأحلى من العسل ، يغتّ [أي يدفق] فيه ميزابان من الجنــة ، أحـدهما من ذهب والآخـر من وَرِق م ـ ٩/١٦٦ •

تەرجەمە :

ثەوبان ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : من لەبەر ئاوەڕۆگەی حەوزەکەمام خەڵق مـەنـع ئەکەم لێی بۆ ئەهلی یەمەن بە عەصاکەم لێیان ئەدەم تا ئاوی حەوزەکەیـان

بۆ بچێ • لێی پرسرا کە : چەند پانە ؟ فەرمووی : لــەم جێیەی کــە لێی راوەستاوم تا عەممان • لە رەنگ‌و تامی ئاوەکەی لێی پرسرا ، فەرمووی : لە شیر سپیی‌ترە ، لە هەنگوین شیرینترە ، دوو پلوسکی لە جەننەتەوە تیا هەڵەقوڵێ یەکێکیان لە ئاڵتوونە یەکێکیان لە زیوە •

٥٢٨/١٠٩ ـ حدث أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : قدر حوضي كما بين أيلة وصنعـاء =من= اليمن ، وإن فيه من الأباريق كعدد نجـوم الســماء مـ ٩/١٦٨ ، خ ـ ٩/٣٢٣ • ومثله عن جابر بن سمرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ وفـي أوله : الا إني فرطكم م ـ ٩/١٧٠ •

تەرجەمە :

=ئەنەسی کوڕی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی := میقداری حەوزەکەم بــە قــەد مابەینی ئەیلەو صەنعای یەمەنە ، ئەوەندەی لوولەینە لێیە بە قەد عــەدەدی ئەستێرەی ئاسمان •

ئــەوەنــدە کافیــە •

الكوثــر[1]

٥٢٩/١١٠ ـ عن سعيد بن جبير ـ رحمه الله ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : الكوثر الخير الكثير الذي أعطاه الله إياه • قــال أبو بشر : قلت لسعيد إن أناسا يزعمون أنه نهر في الجنة • فقال سعيد: النهر الذي في الجنـــة من الخير الذي أعطـاه الله إيـاه ح ـ ٩/٣٢٢ ، ح ـ ٧/٤٢٠ •

(١) باســی حەوزی کەوثــەر •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : کەوثەر کە لــە (إنا أعطیناك) دایە ئەو خەیرە زۆرەیە کە عەطاکراوە بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەبوبیشر ئەفەرموێ : لە سەعیدم پرسیی : کە بەعزێ کەس ئەڵێن : کەوثەر نەهرێکە لە بەهەشتا • سەعید فەرمووی : ئەو نەهرە لەو خێرە زۆرەیە کە خوا پێی عەطا فەرمووە •

ئەو صەحابییانەی (حەدیثی حەوز)یان ریوایەتکردوەو لە موسلیمو بــوخــارییــان :

١ ـ سەهلی بنی سەعدی ساعیدیی •
٢ ـ ئەبو سەعیدی خودریی •
٣ ـ عبدالله بن عمرو بن العاص •
٤ ـ أســماء بنت أبي بكــر •
٥ ـ عــائیشــة •
٦ ـ أم ســـلمة •
٧ ـ أبو هريــرة •
٨ ـ عقبة بن عــامر •
٩ ـ عبدالله بن مسعود •
١٠ـ حارثة ابن وهب •
١١ـ عبدالله بن عمر •
١٢ـ أبــو ذر •
١٣ـ حذيفة بن اليمان ، صاحب سر النبي ـصلىاللهتعالىعليهوسلمـ•
١٤ـ ثوبان مولى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ •
١٥ـ أنس بن مالك •

١٦- مســـتورد •

١٧- جابر بن سمرة - رضي الله تعالى عنهم -

قاضی عەیاض - رحمه الله - ئەفەرموێ : ئەحادیثی حەوز صەحیحە ، ئیمان بەو فەرزە ، باوەڕپێکردنی لە ئیمانە لای ئەهلی سوننەتو جەماعەت، مەعنایان لەسەر ظاهیرییە تەئویلی تیا نیە • حەدیثی موتەواتەرە • غـەیری موسلیم لە : (١) ئەبوبەکر • (٢) زەیدی بنی ئەرقەم • لە (٣) ئەبوئومامە • لە (٤) عەبدوڵڵای بنی زەید • لە (٥) ئەبوبەرزە • لە (٦) سوەیدی بنـی جەبەلە • لە (٧) عەبدوڵڵای بنی صەنابجی • لە (٨) بەرای بنـی عـازیب •لە(٩)خەولەی بینتی قەیس •• ئەمە کەلامی قاضیە • نەوەویی ئەفەرموێ: (قلت)غەیری موسلیمو بوخاریی لە عومەری بنی خەطاب لە عائیدی بنـی عەمر •• ریوایەتیان کردوە •

ئـەم بیستو هەشت صەحابییە - رضي الله تعالى عنهم - ریوایەتیـان کردوە• (من النووي) ١٥٥/٩) •

مەلا حسەین - إن شاء الله - پاڵت پێوە ئەنێم ئەتخەمە ناوی ، ئەمما مەترسە ناخنکێیت ؛ چونکە مردن خۆی ئەمرێ ، کەس نامرێنێ •

قدر عمره - ص -[1]

١١١/٥٣٠ - عن أنس بن مالك [رضي الله تعـــالى عنه] قال : قبض رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - وهو ابن ثلاث وستين ســنة ، وابو بكر الصديق [رضي الله تعالى عنه] وهو ابن ثـلاث وسـتين • وعمـر [رضي الله تعالى عنه] وهو ابن ثلاث وستين م - ٢١٠/٩ •

تەرجەمە :

ئەنەس ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - شەصتو سێ ساڵ بو کە وەفاتی کرد • ئەبوبەکر - رضي الله تعالى عنه - شـەصتو

(١) ئەندازەی تەمەنی پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - •

سێ ساڵ بو کە وەفاتی کرد • عومەر - رضي الله تعالی عنه ـ شەصت‌و سێ ساڵ بو کە وەفاتی کرد • [بۆیە لە مەرقەدیشا تەشریفیان لە خزمەتیایە]•

عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] أن رسول الله توفي وهو ابن ثـلاث وســـتين م ـ ٩/٢١٠ •

تەرجەمە :

عائیشە - رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە شەصت‌و سێ ساڵیی وەفاتی کرد م ـ ٩/٢١٠ •

١١٢/٥٣١ ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] أن رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مكث بمكة ثلاث عشرة سنة ، وتوفّي وهو ابن ثلاث وستين م ـ ٩/٢١١ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس = رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : = پێغەمەر صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە مەککەدا سێنزە ســـاڵ مایەوە ، وەفـــاتی کـرد شەصت‌و سێ ساڵ بو •

١١٣/٥٣٢ ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] إن رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ توفّي وهو ابن خمس وستين م ـ ٩/٢١٣•

تەرچەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەفاتی کرد عومری شەصت‌و پێنج ساڵ بو •

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ئەوەڵی ساڵا بە وەلەد نەبوو لە (ربيع الأول)ا تەشریفی هاتۆتە دنیاوە ، لە (ربيع الأول)ا وەفاتی فەرموو• ئیبنو عەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ کەسری ساڵەکانی بە ساڵ داناوە ، لە

حەدیثەکەی پێشوویا کەســـرەکانی حســـێب نەکردوە • لـە بەینیانا مونـافـات نیـــە •

۵۳۳/۱۱٤ ـ عن عائشة وابن عباس [رضي الله تعالى عنهم] أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لبث بمكة عشر سنين ينزل عليه القـرآن، وبالمدينة عشرا ح ـ ٤٦٤/٦ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی دە ساڵ لە مەککەدا مایەوە قورئانی نازڵ ئەبوە سەر ، لە مەدینەیشا دە ساڵ •

بـە چل ساڵیی بوو بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ، سێ ساڵیش فەترەتی وەحی بوو ئەمە ئەکاتە شەصتو سێ ساڵ •

۵۳٤/۱۱۵ ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] قال : أقام رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بمكة خمس عشرة سنة يســـمع الصـــوت [صوت الهاتف] ويرى الضوء [نور الملائكة ، ونور آياته تعالى] سبع سنين، ولا يرى شيئا ، وثمان سنين يوحى إليه ، وأقام بالمدينة عشرا م‍ـ۹/۲۱۳ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پانزە ساڵ لە مەککەدا ئیقامەتی فەرموو ، لە حەوت‌ساڵیدا دەنگی هاتیفی ئەبیست ، روونـاکیی نـووری مەلائیکەو ئایاتی خوای ئەبینیو هیچی تری نەدەبینی ، هەشت ســاڵیش وەحی بۆ ئەهات ، دە ساڵیش لە مەدینەدا تەشریفی ئیقامەتی فەرموو •

بــەم‌حیســابە ئەکا شەصتو پێنچ • کەسری بـە تـام حسێب کردوە لە ئیقامەتا ، لە نوزوولی وەحیا لە مەککە کەسری تەرك کردوە •

۵۳۵/۱۱٦ ـ عن عمار مولى بني هاشم قال : سألت ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما]: كم أتى لرسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ يوم مات؟

فقال : ماكنت أحسب مثلك من قومه يخفى عليه ذلك • قال : قلت : إني سألت الناس فاختلفوا عليَّ فأحببت أن أعلم قولك =فيه=• قال:أتحسب؟ قال : قلت : نعم • قال : أمسِك أربعين بعث إليها خمس عشرة بمكة يأمن ويخاف ، وعشر من مهاجره إلى المدينة م – ٢١٢/٩ •

تەرجەمە :

عەمماری مەولای بەنی هاشم ئەفەرموێ : لە ئیبنوعباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـم پرسیی کە لەو رۆژەدا کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـــه وســـلم ـ وەفاتی فەرموو چەند ســـاڵی رابوارد بوو ؟ فەرمووی : ظەننم نەدەبرد میثلی تۆ لە قەومی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئـەوەی لەسەر مەخفی بێ • عەممار وتی : وتم : لە خەڵقم پرسی ئیختیلافیان کـرد لەسەر من ، هەرکەس بە نەوعێکی پێ وتم ؛ حەزم کرد بزانم قسەی تـۆ لەوەدا چۆنە • ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : حســاب ئەزانی ؟ وتم : بەڵێ • فەرمووی : چل ساڵ رابگرە کە لەسەری ئەو چلەدا مەلائیکەی نێررایە لا ، پانزە ساڵ لە مەککەدا بوو ئەترساو ئەمین ئەبوو، دە ساڵیش لە هیجرەتیەوە بۆ مەدینە •

١١٧/٥٣٦ عن عمرو بن دينار قال : كم لبث النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ بمكة ؟ قال : عشرا • قال : قلت : فإن ابن عباس ـ رضـي الله تعالى عنهما ـ يقول : ثلاث عشرة [بضع عشرة • أخرى ، م] فـال : فغفَّره • وقال : إنما أخذه من قول الشاعر م ـ ٢١٠/٩ :

[حيث يقـــول :

ثـوى في قريش بضع عشرة حجة

يـذكـر لو يلقى خليـلا مواتيـــا]

تەرجەمە :

عەمری بنی دینار فەرمووی : بە عورووەم وت : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ چەند ساڵ لە مەککەدا ئیقامەتی فـەرمـوو ؟ وتی : دە ساڵ ، وتم : ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموێ : دە ســاڵو ئەوەندە ، لە ریوایەتەکەی ترا سێنزە ساڵ ، عەمر وتی : عوروە وتـی : خوای لێخۆش بێ ئەوەی لە قەولی شاعیر ئەخذ کردوە ،

[کە مەعنای وایە : پێغەمەر ـ صلی الله تــعالی علیــه وسلم ـ دەو ئەوەندە ساڵ لە ناو قورەیشا ئیقامەتی کرد ، وەعظـو نەصحیەتی خەڵقـــی ئەکرد بە ئومێدی ئەوە دۆستێکی حەمیمی تووش ببێ ، ئەو شاعیــــــرە الله تعالی عنه ـ نەوەویی] ،

جاهیلییەتا تەعظیمی خوای ئەکرد ، لە تەعظیمی خوادا شیعری ئەوت ـ رضي چاکی کرد ، ئەو وەختە پیاوێکی پیربـــوو ، حەق‌گـــۆ بوو ، لە زەمانی

۱۱۸/۵۳۷ ـ عن جرير [رضي الله تعالى عنه] قال : كنت بالبــحر [باليمن] فلقيت رجلين من أهل اليمن ذا كَلاَع وذا عمرو [وكانا من الملوك]

ئیبراهیم ـ علیه الصلاة والسلام ـ ئەکەم ، کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالــی علیــه وسـلم ـ هیجرەتی کرد بۆ مەدینە موسوڵمان بوو ، ئیسلامەتییێکی ژنی حەیزدارو ئینسانی جونوبی نەدەچوە ناو ، فەرمووی : عیبادەتی خوای عەدیی ئەنصارییە ، لە زەمانی جاهیلییەتا گۆشەی ئینزیوای[1] گرت ، لـە بت جوێ بۆوە ، غوسلی جەنابەتی کرد ، هۆدەیێکی خۆی کرد بە مزگەوت، ئەبوقەیسە کە ناوی صیرمەی کوڕی ئەبو ئەنەسی کــوڕی مالیکی کوڕی

فجعلت أحدثهم عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال لــه ذو عمرو : لئن كان الذي تذكر من أمر صاحبك لقد مرّ على أجلــه منذ

(۱) واتــە : گۆشــەگیر بــوو ،

ثـلاث [علمه بذلك باطلاعه على الكتب المتقدمة] وأقبلا معي حتى إذا كنا في بعض الطريق رُفِع لنا ركب من قبل المدينة ، فسألناهم ، فقالوا : قبض رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ واستخلف أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] والناس صالحون . فقالا : أخبر صاحبك أنا قد جئنا ولعلنـا سنعود إن شاء الله تعالى . ورجعنا إلى اليمن ، فأخبرت أبا بكر بحديثهم . قال : أفلا جئت بهم ؟ [وروى سيف أن أبا بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بعث أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ يستنفر أهل اليمن إلى الجهاد، فرحل ذو الكلاع ومن معه] فلما كان بعدُ قال لي ذو عمرو [في خلافـة عمر ـ رضي الله تعالى عنه] : يا جرير إن بك علي كرامة وإني مخبرك خبرا : إنكم ـ معشـــر العـــرب ـ لن تزالوا بخير ماكنتم إذا هلك أمير تأمَّرتم في آخر ، فإذا كانت بالسيف كانوا ملوكا يغضَبون غضب الملوك ويرضون رضا الملوك ح ـ ٤١١/٦ .

تەرجەمە :

جەریر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە بەحر بووم [لە یەمـەن بووم] لە ئەهلی یەمەن بە دوو پیاو گەییم ذوعەمرو ذوکەلاع ، قسەم لـــە پێغەمەر بۆ ئەکردن ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ذوعەمر پێیوتم : ئەوەی تۆ ئەیڵێی دەرحەقی صاحیبەکەت بووبێ خەبەرت ئەدەمـــێ کە سێ رۆژ بەسەر ئەجەلیا رابوردوە ، یەعنی سێ رۆژە کە وەفاتی کردوە [ئەمەی لـــە موطالەعەی کتێبی پێشووەوە زانیوە] هەردوکیان [لەگەڵ ئەتباعیانا] لەگەڵ من روویانکردە مەدینە تا لە رێدا لە مەدینەوە چەند سوارێکمان پێ گەیی ، لێمانپرسین ، وتیان : پێغەمەر ـ صلى الله تعالـــى عليـه وســـلم ـ رۆحی موبارەکی قەبضکرا ، ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ کـــرا بە خەلیفە ، خەڵقیش رەحەتن ئەحواڵیان باشە . ذوعەمرو ذوکەلاع وتیان : خەبەر بدە بە صاحێبەکەت کە ئێمە هاتین [یەعنی خەبەری وەفاتی پێغەمەرمان زانـــی

ـ صلى الله تعالى عليـه وسـلم ـو گەڕاینەوە] (إن شاء الله) بێینەوە • گەڕانەوە بۆ یەمەن قسەکانم عەرزی ئەبوبکر کرد ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : بۆ نەتهێنان ؟ کاشکی بتهێنانایە ! لە دوای ئەم حادیثەیە ، کـە وابوو [لە خەلافەتی ئیمامی عومـــەرا ـ رضي الله تعالـــى عنه ـ ذوعەمر هیجرەتی کرد] ذوعەمر پێی‌وتم : ئەی جەریر لەسەر من ئیکرامت هەیە من خەبەرێکت ئەدەمێ : ئەی مەعشەری عەرەب ئێوە قەط لەسەر خێر زەوالتان نابێ ، یەعنی قەط لەسەر خێر لاناچن هەر لە خێرا ئەبن ، مادام کە یەکێ لە ئەمیری ئێوە وەفاتی کرد مەشوەرەت ئەکەن لە نەصبی ئەمیرێکی ترا ، یەعنی بە مەشوەرەتی بەینی خۆتان خەلیفە نەصب‌و ئینتیخاب بکەن ؛ چونکی کـــە خەلیفەنەصبکردن بە قووەتی شیر بێ ئەو خەلیفانە نابن بە خەلیفە ئەبن بـــە پادشاە ، وەك پادشا غەضەب ئەگرن ، وەك پادشا رازیی ئەبن [یەعنی حەق‌و عەدالەتیان لێ دوور ئەبێ • لە حەقیقەتا وایە ؛ هەموومان بە چاوی خۆمان دی ، ئێستەیش وایە ، خوا ئیصلاحی حالی هەموو موسوڵمانان بکا] •

ئەم ئەثەرە موناسبی ئیمامەتە دەخلی بەسەر عومرەوە نیە ، موسلیم لێرەدا ذیکری کردوە •

١١٩/٥٣٨ ـ عن أبي إسحاق قال : كنت جالسا مع عبدالله بن عتبة [رضي الله تعالى عنه] فذكروا سن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال بعض القوم : كان أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] أكبر [سنا] من رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال عبدالله [رضي الله تعالى عنه]: قبض رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وهو ابن ثلاث وستين • ومات أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] وهو ابن ثلاث وستين • وقتل عمـر [رضي الله تعالى عنه] وهو ابن ثلاث وستين • قال : فقال رجل من القوم يقال له عامر بن سعد : حدثنا جرير [رضي الله تعالى عنه] قال : كنا قعودا

عند معاوية فذكروا سن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقـــال معاوية : قبض رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وهو ابن ثـلاث وستين سنة ، ومات أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] وهو ابن ثلاث وستين• وقتل عمر [رضي الله تعالى عنه] وهو ابن ثلاث وستين م ـ ٢١٢/٩ وفـي أخرى عن جرير مثل ماروي عنه ، وفي آخره [قال معاوية] : وأنـا ابـن ثـلاث وســـــتين •

تەرجەمە :

ئەبوئیسحاق ئەفەرموێ : لە خدمـــــەت عەبـــــدوڵلای بنی عوتبەدا دانیشتبووم ـ رضي الله تعالى عنه ـ بەحثیان لە عومری پێغەمەر کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەعزێ لەو جەماعەتە وتیان : ئەبوبەکر ـ رضـي الله تعالى عنه ـ بە عومر لە پێغەمەر گەورەتر بوو • عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەفاتی کرد عومری شەصتو سێ بـوو • ئەبوبەکـر ـ رضـی الله تعـــالى عنـــه ـ وەفـاتی کرد عومری شەصتو سێ بوو ، عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ وەفـاتی کرد عومری شەصتو سێ بوو • پیاوێ لـەو جەماعەتە کە عامیری بنی سەعدی پێ ئەڵێن وتی : جەریر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قسەی بۆ کردین کە لە خدمەت موعاویەدا دانیشتبووین بەحثیان لە عومری پێغەمەر کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ موعاویە وتی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قەبضی رۆحی موبارەکی کرا عومری شەصتو سێ بوو • ئەبوبەکر وەفاتی کرد ـ رضي الله تعالى عنه ـ عومری شەصتو سێ بوو • حەزرەتی عومەر شەهید کرا عومری شەصتو سێ بوو •

لە ریوایەتەکەی تری جەریرا ـ رضي الله تعالى عنـــه ـ ئەفەرموێ : موعاویە وتی : منیش عومرم شەصتو سێیە •

ئەم ئەثەرانە کە دائیرن بە عومری پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - هیچیان تەحقیق نین ، ئەنەس لە دوای هیجرەت پێغەمەری دیوەو ناسیویەتی - صلی الله تعالی علیه وسلم - ئیبنوعەباس‌و عایشە لە وەختی بەعثەتا لە دنیادا نەبوون • ئیبنو عەباس - رضي الله تعالی عنهما - لە ضوعەفا بوو لەگەڵ دایکیا لە مەککەدا مابۆوە لە صوڵحی حودەیبیەدا لەگەڵ دایکی هیجرەتیان کرد • موددەی صوحبەتی دوو سێ ساڵێکە • جەریر سێ مانگ لە پێش وەفاتی پێغەمەرا - صلی الله تعالی علیه وسلم - موسوڵمان بوو ، ئەمما گەلێ هونەری نوان ؛ کەعبەی ذولخولصەی یەمامەی سووتان • موعاویە دوای فەتح لە ترسی شیری شێری خوا فاروقی ئەکبەر موسوڵمان بوو (مؤلفة القلوب)بوو لە وەختی ئەم قسەیەدا عومری شەصت‌و سێ بووبێ ، چل ساڵیش لە زەمانی ئیمامی عومەرەوە بیگرە تا ئەو رۆژە ئەمیرو پادشاە بوو ، ئەم چل ساڵە لە شەصت‌و سێی عومری دەرچێ ئەبێ کە لە طەرەفی ئیمامی عومەرەوە - رضي الله تعالی عنه - کرا بە ئەمیری شام عومری بیست‌و سێ بوو بێ ، تا ئەو وەختەیش هیچ نەبێ سێ چوار ساڵێ رابوردوە لە وەفاتی (سید الانام) - علیه الصلاة والسلام - ئەبێ لە وەختی وەفاتی پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - عومری لە بیست ساڵ کەمتر بووبێ • پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - بیست‌و سێ ساڵ لەوەپێش رەوانەکراوە کە وابێ ئەبێ موعاویە دوای سێ‌و چوار ساڵ لە بەعثەت هاتبێتە دنیاوە ، ئەبێ ئەویش عومری پێغەمەری -صلی الله تعالی علیەوسلم- لە خەڵق بیستبێ • وەلحاصڵ ئەوەی لەم ئەثەرانە مەعلووم ئەبێ لە عومری پێغەمەرا - صلی الله تعالی علیه وسلم - سێ ریوایەت هەیە : (٦٠، ٦٣، ٦٥) ئیمامی نەوەویی - رحمه الله - لە عولەماوە ریوایەتی شەصت‌و سێ ساڵی تەرجیح داوە • موراجەعەی نەوەوی بکە جلد ٢٠٨/٩ - رضي الله تعالی عنهم أجمعين - •

کەسیش لە پێغەمەری نەبیستوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ •

تم مباحث فضائله ـ عليه الصلاة والسلام ـ وإن كانت فضائله غير متناهية ، وكل مافي القرآن والأحاديث فضائله ، ولا يحيط بها إلا الله(١) ـ عز وجل ـ ٢٣/٧/٩٤٠ •

ئەم حەدیثەیش لە فەضائیلی دونیەویی پێغەمەرە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مەنبەعی ئەخلاقی کەریمەیەتی لە فـــکرم چووبـــوو کە لێرەدا بینووسم ، وا ئەینووسم ١٤/٨/٩٤٠ •

شـق صدره الشريف وشرحه(٢)

١٢٠/٥٣٩ ـ عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] أن رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أتاه جبريل وهو يلعب مع الغلمان فأخذه فصرعه فشق عن قلبه فاستخرج القلب ، فاستخرج منه علقة فقال: هذا حظ الشيطان منك ، ثم غسله في طست من ذهب بماء زمزم ، ثم لأمـه ، ثـم أعاده في مكانه وجاء الغلمان يسعون إلى إمه ، يعني ظئره ، فقالوا : إن محمدا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قد قتل ، فاستقبلوه وهو منتقع اللون • قال أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ : وقد كنت أرى أثـر ذلك المِخْيط في صدره م ـ ٧٣/٢ •

تەرجەمە :

لە ئەنەسی بنی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایەتکراوە کـــــە

---

(١) باسی فەضائیلی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەواو بوو ، هەرچەند فەضائیلی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کـۆتایی نایەتو ، چی لە قورئانو حەدیثەکاندایە هەمووی فەضائیلی پێغەمەرە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خوا نەبێ هیچ کەس پەیی پێ نـاباتو نایزانـێ •

(٢) کردنەوەی سنگی پیرۆزی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ و پاککردنەوەی •

جیبریل ـ علیه السلام ـ هاتە لای پێغەمەر ـ صلی الله تعالـی علیه وسلم ـ ئەویش لەگەڵ منالاّنا یاریی ئەکرد ، پێغەمەری ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ گرتو خستی ، سنگی موبارەکی لەسەر قەلبی شەریفی شەق‌کردو ، قەلبی شەریفی هێنایەدەرێو پارچەیێ خوێن‌پارەی لێ دەرێناو ، فەرمووی : ئەمە بەشی شەیطانە لە تۆ ، لە دواییا لە ناو تەشتێکی ئاڵتوونا بـــە ئاوی زەمزەم شتیو هێنایەوە یەکو نایەوە جێی خۆی • منالاّن بە هەڕاکردن هاتنە لای دایکی ، یەعنی دایەنەکەی کە حەلیمەی سەعدییەیە ـ رضي الله تعالی عنها ـ وتیان : کە محمد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کوژرا • بەوەوە رۆیین کە پێیگەیین پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسلم ـ رەنگی تێکچووبوو • ئەنەس ـ رضي الله تعالی عنە ـ فەرمووی : من جێی دەرزییەکەم لە سنگی موبارەکیا ئەبینی •

ئەنەس ـ رضي الله تعالی عنە ـ لەو وەختەدا هیچ خەبەرو ئەثەری لـە دنیادا نەبوو • ئەبێ ئەمەی لە نەفسی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بیستبێ ئەویش فەرموویێتی کە ئەو خەطو ئەثەرە کە ئەنەس دیویەتی جێی دەرزیی حەزرەتی جیبرەئیلە ـ علیه السلام ـ •

دروستە پیاو تەماشای ماعەدای عەورەتی پیاو بکا •

لە بوخارییو موسلیما بەحث لە دوو دەفعەی شەققی صەدری شەریفی ئەکەن ، یەکێکیان ئەمەیە کە بۆیە شەق‌کراوەو قەلبی موبارەکی لە حەظی شەیطان تەمییزکراوەتەوەو بە ئاوی زەمزەم بە دەستی حەزرەتی جیبریـل ـ علیه السلام ـ شۆرراوە ، کە جێی ئەخلاقی خراپـە لـە قەلبی شـــەریفیا نەمێنێو هەر لەسەر ئەخلاقی حەسەنەو باش پەروەردە بێ • لە حەقیقەتا هیچ کەس ، نە دۆست نە دوشمن ، عەیبێکی تیانەدیوە کە بەوە طـەعنــی لـێ بـدەن •

دوەم دەفعەیشی ، یەعنی جاری سێیەمین ، لە شەوی میعراجا بــوە تا تەحەممولی حوضووری ئەقدەسی ئیلاهیی ببێ •

دوەم دەفعە کە لە صەحیحی موسلیمو بوخاریدا نیە قەســــطەلانیی -١/٣٧١ فەرموویەتی : کە لە وەختی ئیبتیدای نوزوولی وەحی لــە غــاری حیرادا شەرحی صەدری شەریفی کراوە تا قووەتی قەلبی ببــێ بــۆ وەحی بۆهاتن و حیفظی بکا • فەقەط قەسطەلانیی لە کێی ، لە چ کتێبێـکی حەدیثی نەقڵ کردوە ؟ بەیانی ناکا • فــەقــەط قەســطەلانیی ـ رحمه الله ـ موحەددیثە ، موطالەعەو موراجەعەتی کتێبی حەدیثی صەحیحی زۆرە، ئەوەی لە حەدیثی صەحیحا نەدیبێ نەقڵی ناکا •

الی هنــا صح ٢٢ / ٩ / ٩٤٠ •

معجزاته

ـ عليه الصلاة والسلام ـ

٩٤٠/٧/٢٣

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على محمد سيد الأولين والآخرين وعلى آله واصحابه الطيبين الطاهرين .

ئەی برادەرانی دینیی خوا لە دینو دنیادا مووەفەقتان بکا بۆ ڕێگەی ئاخیرەت ، عەفومان بکا لەو گوناهانەی کە کردوومانەو ، موحافەظەمان بکا لەوە کە لەمەولا گوناە بکەین ، هەموومان موشەڕڕەف بکا بە حوضووری پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ .

لێتان مەعلوومە کە خوا ـ عز وجل ـ لە قورئانی کەریما ئەفەرموێ : جینو ئینسم هەر بۆیە خەلق کردوە کە ئیطاعەتی من بکەن . دنیاچونکی دەوامی نیە موددەیێکی زۆر کەمە ئەویش بە ئەنواعی ئالامو نەخۆشیو فەقیریو دڵتەنگیی ڕائەبوورێ ، ئنیسان مەعیشەتی تیا ئەکا لە لای خواو لای ئەوانەی کە خوا هیدایەتی داون هیچ قیمەتی نیە ، مەتاعی حەیاتی دنیا هەر غوروورە ، ئاخیرەت کە بێ نیهایەتە بۆ کەسێ کە عەقڵی بێ ئاتێکی لە هەموو دنیاو ئەوی لە دنیادا هەیە چاکترە ، خوا ـ جل وعلا ـ بۆ خاتری ئەمە کە ڕێی ئاخیرەت بەوانەی کە ئەمریان پێ کراوە بە عیبادەت پێ نیشاندا ؛ زەمان ـ زەمان پێغەمەری بۆ ناردوون ، ئەو پێغەمەرە ئەوامیرو

نەواهیی ئیلاهیی تەبلیغ کردوون تا ئەگاتە سەر پێغەمەری ئێمە ـ علیـــە الصلاة والسلام ـ ئەو پێغەمەرانە ـ علیهم الصلاة والسلام ـ بۆدین و دنیـا چی لازم بێ ئەوامیرو نەواهیی خوای تەبلیغ کردوون • بۆ خاطری ئـەمـە کە هەرکەسێ لە خۆیەوە هەڵنەستێو ئیددیعای پێغەمەرێتیی بکاو پێغەمەران لە درۆزنان جوێ بکاتەوە •• خوا عەلامەتێکی داوە بە پێغەمەران کـە بەو عەلامەتە راستێتییان دەربکەوێ بەو عەلامەتە ئەڵێن (موعجیزە) •

موعجیزە ئەمرێکە خەرقی عادەت بکاو بە عادەت غەیری خوا ـ عـز وجل ـ هەرچەندە سەعی بکاو خۆی لەگەڵ ماندوو بکا نەتوانێ ئەو ئیشە بکا ، تەنها لە دەستی یەکێکا بێتە ظوهوور کە ئیددیعای پێغەمەریی ئەکا بەوە مەعلووم ئەبێ کە ئەو ئیشە لە طەرەفی خواوە ـ عـز وجـل ـ خەلق کراوەو پێغەمەرەکە نەیکردوەو ناتوانێ بیکا ؛ چونکی لە قووەتی بەشەرا نیە کـە بیکا بەو نەوعە لای ئەوانە کە خوا ـ عز وجل ـ ئیرادەی هیدایەتیانی کردبێ پێغەمەرێتیی ئەو کەسە کە ئەو خاریقەیەی لەسەر دەستا هاتۆتە ظوهوور ثابت ئەبێ ، ئەو پێغەمەرە هەرچی بفەرموێو ئەمـــری پـــێ بـــکا ئەوە فەرموودەو ئەمری خوایە لەسەر خەلق لازمە ئیطاعەی بکەن •

ئەوەیش مەعلوومە بە عەقڵیش بە عادەتیش ئەزانرێ قورئانو سوننەتو کتێبی ئەنبیای پێشوویش بەیانیان فەرموە کە هیچ ئیشێ ، دنیایی بێ یـا ئیشی ئاخیرەت بێ ، بـە بێ تەشەببوث بە ئەسباب نایێتە وجوود ، لەسەر هەمووکەس لازمە کە تەشەببوث بە ئەسباب بکا بۆ دنیایشیو بـــۆ ئاخیرەتیشی ، لە دوای تەشەببوث بە ئەسباب تەوەکول بکا بە خوا کە خوا بە مەرحەمەتی خۆی تەئثیری تیا خەلق بکا ، حەتتا ئیشی خراپەیش بە بـێ ئەسباب نابێ ، بۆ ئەوە لازمە کە ئینسان ئیجتیناب لە ئەسبابی بکا ، لە دڵی خۆیی بێنێتەدەرێ • کە ئەمە زانرا ئەوەیش بزانرێ ئینسان تا نەچێتە بەر

صنعەتێ لە لای وەستای ئەو صنعەتە وردە – وردە خەریکی فێربوونی نەبێ ئەو صنعەتە فێر نابێ • ئینسان تا زەویی نەکێلێ تۆوی پێوە نەکا ئەو زەویە :مراعەتی لێ ناڕوێ ، کە ئەوەی کرد ئەمجا تەوەکول بکا بە خوا کە بارانی ۆ ببارێنێ ، لـــە ئافات بیپارێزێ ، تۆوەکەی بـــۆ بڕوێنێ (إذا وقعت الواقعة[1] کە سەوز بووو ڕوا دووبارە تەوەکول بکا کە خوا لە ئافـات ،پارێزێو بۆی بێتە بەرهەم ، کە وەختی دروێنەی هات ، مەثەلا ، دووبارە ەسئەلەی ئەسـباب بێتەوە بەین ؛ ئەبێ بیدروێتەوە ، بیکا بـــە خەرمان . گێرەی بکا ، شەنو کەوی بکا ، کاو دانی لێك جـــوێ بکاتەوە ، بیکاتە جەوالەوە ، بیباتە ئاش بیهاڕێ ، کە هاڕیی بیکا بە هەویر ، بە تەنوور یا بە ساج بیبرژێنێ ، لوقمە ـ لوقمەی بکا ، بیخاتە دەمیەوە بیجوێ ، فووتی بدا ، ئەمجا تەوەکول بکا بە خوا کە بۆی بکا بە گۆشتو خوێنو ئـەوی لازم بێ بۆ قیوامی بونیە • ئینسان بـە هیچ نەوعێ ناتوانێ بێواسیطە بە سەر ئاوا ، لە هەوادا بڕوا ، ناتوانێ لە بەرد ئاو بێنێتەدەرێ ، ناتوانێ مردوو زیندوو بکاتەوە ••• وهكذا ناتوانێ ، ناتوانێ ،بـــە عادەت کردنی ئەمانە مەحاڵە ئەگەر کەسێ بێ یەکێ لەم مەحاڵە عادییانە بکا ئەمما بە حەقیقەت نەك بە چەشمبەندیو شەعبەذە بازیی ئەو ئیشە خەرقی عادەت ئەکا ، ئەگـــەر ئیددیعای پێغەمەرێتی لـەگەڵ نەبێ ئەبێ بە کەرامەت وەکوو لە خاتیمەی ئیبنوحەجەرا ئەفەرمـــوێ حەزرەتـــی شـــێخ عەبدولقـادر کەڵەشێرێکی زیندوکردۆتەوە (قدس سره العزیز)ئەم نەوعە خاریقە لە ئەولیاوە بـــە تەواتور ریوایەت کراوە هیچ شكو شوبهەی تیا نیە •

ئەگەر ئەو ئیشە کەس نەیکردبێ نزیکی ظوهووری پێغەمەر لە طەرەفی

(١) ڕەنگە مەبەستی ئەو ئایەتەی سوورەتی واقیعە بێ کـــە ئەفەرموێ : (أفرأيتم ماتحرثون أانتم تزرعونه أم نحن الزارعون ؟ لو نشاء لجعلناه حطاما فظلتم تفكهون ••• ٦٣ – ٧٤) •

خواوه ـ عز وجل ـ بێته ظوهوور وەك وەقعەی (فيل)و (طيرا أبابيل)و ، رووخانی چوارده تاقی ئەیوانی کیسراو ، کووژانەوەی ئاگری مەجووس لە هەموو جێیێ‌و ، وشکبوونی ئاوی ساوەو ، ئەوانەی کە لە شەوی وەلادەتی حەزرەتی (سید الانام) ـ عليه الصلاة والسلام ـا ظوهووری کرد ئـەو ئیشە ئیرهاصە دەلالەت ئەکا لەسەر ظوهووری پێغەمەرێ • ئەگەر ئەو ئیشە خاریقەیە لە دەستی یەکێکا ظوهوور بکا کە ئیددیعای پێغەمەرێتی بکا ئەبێ بە موعجیزە وەکوو (إن شاء الله)لەم بابەدا ذیکر ئەکرێ •

موعجیزەی پێغەمەرانی پێش پێغەمـــەری ئێمــە ـ عليهم الصــلوات والتسليمات ـ هەر لە زەمانی خۆیانا لە دوای ظوهوور بە موددەیێکی کەم بڕاونەوە لە دوای خۆیان نەماون ، بە قورئان‌و ئەحادیث‌و تەواتور بە ئێمــە گەییون • ئەمما موعجیزەی پێغەمەری ئێمە ـ عليه الصلاة والسلام ـ غەیری ئەو ئیرهاصانە کە بەیان‌کران سێ نەوعە :

١ ـ ذاتی موبارەکی خۆی کە ئێشتا حەمل بوو لە رەحەمی حەزرەتـــی ئامینەدا بوو باوکی وەفاتی کرد بێ بـاوك مایـەوە ، لـە چـوارو پێنـج ساڵەدا بوو حەزرەتی ئامینەی دایکی وەفاتی کرد بێ دایکیش مایەوە کەوتە ژێر حیمایەی عەبدولموطەلیبەوە ، زۆری پێ نەچوو عەبدولموطەلیبیش وەفاتی کرد کەوتە ژێر حیمایەی ئەبوطالیبی مامـــی ، ئەبوطالیب ئەگەرچی زۆری خدمەت کرد زۆر جوان‌و باش تەماشـای کـــرد ، ئەممـــا لـــە هەتیویی‌و برسێتیی‌و رووتێتیی‌و ئیحتیاجیی نەجاتی نەدا ، هیچ حوجرەی نەدی ، هیچ مەکتەبی نەدی ، هیچ کەس نەبوو کە شتێکی فێر بکا ، رێگەیێ ، ئەخلاقێکی چاکی پێ‌نیشان‌بدا ، لە ناو موشریکاناو بتپەرستاناو لـــە ناو بێ‌ئەخلاقانا ، قاتیل‌و گوناهکارانا ••• وەلحاصل لە ناو ئەوانەدا کە لە هەموو سەجییەو ئەخلاقی ئینسانێتی بەریی بوون ، غەیری زیناو ، پیاوکوشتن‌و ، منالـــــی

خۆیان‌کوشتن‌و ، ریباخـــواردن‌و ، دزی‌و حیزیی‌کــــردن هیچـــی تریان نەدەزانی .. نەشئەتی کرد ، بە مەحضی ئیرادەو مەرحەمەتی ئیلاهی‌و رۆحی ئەمین وا تەعلیم‌و تەربیە درا کە لەو رۆژەوە کە خوا دنیای تیا خەلق کرد تا ئێستە تا ئاخری زەمان ، لە هیچ مەکتەبێکا ، لە هیچ مەدرەسەیێکا ، لە هیچ ریاضەتخانەیێکا نەبوەو نابێ کە کەسێ صــــەد هەزار یەکێکی ئەو تەعلیم بدرێ‌و ، صەد هەزاریەکی ئەو عیلم‌و عیرفان‌و ئەخلاقی گوزیدەی ببێ ، ئەمە موسەللەمی هەموو مونەووەرانی مەشریق‌و مەغریبە (مسلم الثبوت)ە هەموو کەس خواهوناخواهـ ئیقراری پێ ئەکەن ناتوانن ئینکاری بکەن ، حەتتا تازەمونەووەرانی خۆیشمان موقیرڕن پێی .

(بالمناسبە) قسەیێ هەیە عەرزتانی ئەکەم :

لـە ئەثنای حەربی عوموومیدا لە مەدرەسەی (صحنا) دەرسێکم بوو، رۆژێ چووم دوای دەرس چوومە هۆدەی مودەڕیسین ، دوقتۆر ئیسماعیل حەقی (میلاسلی)ش دەرسێکی فەلسەفەی بوو ، هاتبوو لەوێ دانیشتبوو، ئیسماعیل حەقی ، با دوقتۆریش بێ‌و لازم یێ کە بێ‌دین بێ ، ئەمما خیلافی عادەت وەکوو عومەر رەضا پیاوێکی موسوڵمانەو نوێژکەرو رۆژووگـرو موحیببی خواو پێغەمەرە ـ علیە الصلاة والسلام ـ وەکوو ئێمە بـەڵـــکو زیاتر عولوومی عەرەبی‌و کتێبی مەدرەسەی تەعەللوم کردوە . لە ئەثنـای قسەدا وتی : لە سەعید حەلیم پاشای پەرنسی میصرم بیست وتی : نەخۆش بووم ، بۆ تەداویی چوومە ئەوروپا ، یا ئەمریقا ، لە فکرم نەماوە کوێی وت . چوومە لای دوقتۆرێ ، کە رۆژی موعایەنەی چەند صەد کەسێکی ئەکرد ، هەرکەس قارتی خۆیی بۆ ئەنارد بە تەرتیب دای‌ئەنان لەسەر یەك، بە تەرتیبی چوون بانگی ئەکردن ، کەسی لە کەس پێش نەدەخست‌و پـاش نەدەخست ، زۆر گەورە بوایە یا زۆر بچووك بوایە لە نۆبەتی خۆیا بانگی

ئەكرد ، وتی منیش موراجەعەتم كرد ، قارتی خۆمم بۆ نارد ، دەزبەجێ بانگی‌كردم‌و چووم لە پێش ئەمەدا كە موعایەنەم بكا پێی وتم : وا مەزانە بۆیێكم پێش خستی لەوانی تر لەبەر ئەمەیە كە پەرەنسی‌و پاشای‌و گەورەی • تەماشای قارتەكەتم كرد زانیم كە موسوڵمانی ، پێغەمەرێكتان هەیە كە محمدە ـ علیە الصلاة والسلام ـ لەبەر خاطری ئەو بانگم كردی ؛ چونكی زۆر گەورەیە ، تا ئێستە چەندە حوكەما هاتۆتە دنیاوە فەرقی زەرەری شەرابیان نەكردوەو بەیانیان نەكردوە ، تازە فەرقیان پێ‌كروە ، ئەو هەزارو سێصەدو ئەوەندە ساڵە فەرقی پێ‌كردوەو لە ئوممەتەكەی خۆیی حەرام‌كردوە !

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ بە فەقیریی‌و ئیحتیاجیی لە ناو ئەو موشریك‌و جاهیلانە نەشئەتی كرد لە پێش بەعثەتیا هیچ درۆیێ ، هیچ خیانەتێ ، هیچ بێ‌جێییێكی لێ صادر نەبوو ، لە ناو موشریكانا بە ئەمینیی مەشهوور بووبوو ، لە غەزای ئوحودو خەندەقا (إن شاء الله) مەعلووم ئەبێ كە ئەبوسوفیان لە پێش موسوڵمان‌بوونیا كە چەندە دوشمنی پێغەمەر بوو ـ علیە الصلاة والسلام ـ كە لە موعاهەدەی حودەیبییەدا چوو بۆ شام‌و هەرقل بانگی‌كرد ئەحواڵی پێغەمەری لێ پرسی ـ علیە الصلاة والسلام ـ چەندەی ئارەزوو بوو كە بە درۆ عەیبێكی لێ دەربێنێ نەیتوانی • كە وابێ ئەو وجوودە موبارەك‌و موقەددەسە موعجیزە نەبێ ئەبێ چی بێ ؟

٢ـ قورئانی كەریم كە خوا بە سوورەتێكی ، بە دە سوورەتی ، بە هەمووی طەلەبی موعارەضەی كرد لە فوصەحاو بولەغای عەرەب كە موعارەضەی بكەن ، لەگەڵ ئەمەدا كە چەندەیان حەزەكرد كە موعارەضەی بكەن ، چەندەیان هەوڵ دا هەموو عاجز بوون‌و نەیانتوانی موعارضە بكەن، سوورەتێكی وەك (إنا أعطینا) رێك بخەن ، ئەگەر ئەوەندەیان پێ بكرایە

ئیشیان ئەچوە سەر غەڵەبەیان ئەکرد • ئەو موعجیزەیە باقیـەو تـا رۆژی قیامەت باقی ئەبێ ، هیچ پێغەمەرێکی پێش پێغەمەری ئێمە ـ علیهم الصلاة والسلام ـ موعجیزەیێکی کە باقی بێ بە ئـەبەدیی پێ عەطا نـەکراوە • نەگۆڕانـیو ، حەرفێـکی زیادی تێـکەڵ نـەبوونیو ، حـەرفێکی بەضائیع نەچوونیشی موعجیزەیێکی زۆر گەورەیە •

٣ـ ئەو موعجیزانەی کە لەم بابەدا (إن شاء الله) ذیکر ئەکرێن کـە وەکوو موعجیزەی پێغەمەرانی پێشوون لە وەختێکا ظوهووریان کردوەو نەماون ئەمما بە تەواتور بە ئێمەگەییون •

٤ ـ موعجیزەیێکی تری هەیە کە ئەویش نەوعەکەی دەوام ئـەکـا تـا رۆژی قیامەت ئەفرادی یەکە یەکە یێنە ظوهوورو بە فەنادا ئەچێ ، وەك ئەشراطی ساعەتو ئەو فیتنانە کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خەبەری پێداوە • ئێمە لەوانە بەعزێکمان بە تەواتور بیستوە کە هاتوونە وجوود ، بەعزێکمان بەچاوی خۆمان دیوە • بەعزێکی تریشی لەمەولا دیارە کـە ظوهوور ئەکـا •

فەتحی ئەکثەری جێی یەمەن کە لە زەمانی سەعادەتا هـەمووی فـەتـح نەکرابوو ، فەتحی میصر ، فەتحی شام ، فەتحی عیراق ، فەتـحی ئێران ، فەتحی قوسطەنطین ، فیتنەی بەنیئومەییەو ، شەهادەتی ئیمامی عومەرو ، شەهادەتی ئیمامی (ذي النورين) رضي الله تعالى عنهما ـ بە تەواتور بیسراون ئاثاری بەعزێکیان (اليوم) باقیە ، فیتنەی دین کەمبوونو ، فیسقو فوجوورو موقاتەلەی موسوڵمانان لەسەر دنیا لە بەینی خۆیانا تا ئێستە چەند دەفعـە وقووعی بوە دیومانە ئێستەیش ئەیبینین •

ئەوانی تریشی ئێشتا نەهاتوونو بە خەبەری صەحیح خەبەریان لـێ دراوە موحەققەقە کە واقیع ئەبن لە زەمانی موعەییەنی خۆیانا ظوهوور ئەکەن•

كە موجمەلەن ئەم میقدارەمان بەیانکرد (إن شاء الله) دەستئەکـەم بـە بەیانی ئەحادیثی موعجیزەی سێیەم کە لە زەمانی سەعادەتا واقیع بوون بە تەواتور بۆ ئێمە نەقلکراوە (ومن الله التوفيق) •

٢٣ / ٧ / ٩٤٠

تكثير الماء القليل :

بســم الله الرحــمن الرحيـم

١/٥٣٩ ـ عن أنس [رضي الله تعالى عنه] أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دعا بماء فأتي بقدح رَحْراح ، فجعل القوم يتوضأون ، فحزرت مابين الستين إلى الثمانين ، قال : فجعلت أنظر إلى الماء ينبع من بين أصابعه م ـ ١٣٨/٩ •

٢/٥٤٠ ـ معاذ بن جبل [رضي الله تعالى عنه] قال : خرجنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عام غزوة تبوك ، فكان يجمع الصلاة ، فصلى الظهر والعصر جميعا ، والمغرب والعشاء جميعا • حتى إذا كان يوما أخّر الصلاة ، ثم خرج فصلى الظهر والعصر جميعا ، ثم دخل ثم خرج بعد ذلك فصلى المغرب والعشاء جميعا ، ثم قال : إنكم ستأتون غدا ـ إن شاء الله ـ عين تبوك ، وانكم لن تأتوها حتى يضحى النهار ، فمن جاءها منكم فلا يمس من مائها شيئا حتى آتي • فجئناها وقد سبقنا إليها رجلان والعين مثل الشرِّاك تَبِضُّ بشيء من ماء ، فسألهما رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : هل مَسِسْتُما من مائها شيئا؟ قال : نعم • فسبَّهما النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وقال لهما ماشاءالله أن يقول • قال : ثم غرفوا بأيديهم من العين قليلا قليلا حتى اجتمع في شيء • قال : وغسل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فيه يديه

ووجهه ثم أعاده فيها فجرت العين بماء منهَمِرٍ ، أو قال غزير ، شـك أبو علي أيهما قال ، حتى استسقى الناس ، ثم قال : يوشِك يا معاذ ، إن طالت بك حياة ، أن ترى ماهنا قد ملىء جنانا م ـ ٩/١٤٠ •

تـەرجەمە کـانیـان :

١ ـ ئەنەس [رضي الله تعالى عنه] ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ طەڵەبی ئاوێ کرد پیاڵەیێکی پانی کەنارکورتیان بـــۆ هێنا ، خەڵق دەستیان‌کرد بە دەزنوێژشتن ، تەخمینم کرد لە بەینی شەصت‌و هەشتادا بوون ، ئەفەرموێ : تێفکریم ئاو لە بەینی پەنجەی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هەڵەقولا •

ئاوهاتنەدەرەوە لە بەینی پەنجەی سەعادەتیا لەوە موعجیزەترە کـــە حەزرەتی مووسا ـ عليه الصلاة والسلام ـ عەصاکەی ماڵی بەو بەردەدا کە لە خدمەتیا بوو ؛ چونکە بەرد لەو نەوعەیە کە ئاوی لێ هەڵبقوڵێ •

٢ ـ مەعاذی بنی جەبەل [رضي الله تعالى عنه] ئەفەرموێ : ســاڵی غەزای تەبووك لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [لـــە مەدینە] دەرچووین پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە بەینی دوو نوێژا جەمعی ئەکردەوە ، یەعنی نوێژی دوو وەقتی لە وەقتی یەکێکیانا بـــە یەکەوە ئەکرد ، نوێژی نیوەڕۆو عەصری بەیەکەوە کرد ، نوێژی ئێواریٚو خەوتنانی پێکەوە کرد • یەعنی (جمع التقديم) تا ڕۆژێ نوێژی تـەئخـیر خست ، یەعنی لە ئەووەڵی وەقتا نەیکرد ، لە دوایبا تەشریفی هاتەدەرێ ، نوێژی نیوەڕۆو عەصری بە یەکەوە کرد ، یەعنی لە وەقتی عەصرا ، لـــە دوایبا تەشریفی چوە ژووریٚ ، لە دوای ئەوە تەشریفی هاتەوە دەرێ نوێژی مەغریب‌و خەوتنانی بەیەکەوە کرد ، یەعنی لـــە وەقتی عیشادا ، دوای نوێژ

فەرمووی : ئێوە سبەینێ ئەگەنە سەرچاوەی تەبووك ئەمما نایگـەنێ تـا رۆژ بەرزەبێتەوە ، هەرکەسێ لە ئێوە ، یـەعنـی لە پێشەوە گەییە ئـــەو سەرچاوەیە هیچ دەست لە ئاوەکەی نەدا تا من ئێم •

ئێمە چووینە تەبووك دوو کەس لە ئێمە پێش‌کەوتبوون ، ئێمە کە چووین ئاوەکە وەکوو سیرمەی باریکی کەوش کەمێ ئـاوی لێ جـاریی ئەبوو • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەو دوو پیاوەی پرسیی : دەستتان لە ئاوەکە دا ؟ وتیان : بەڵێ • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه‌وسلم ـ جوێنی پێدان ، تا خوا حەز بکا قسەی پێوتن • مەعاذ فەرمووی : خـەڵق بە دەست ئاوەکەیان نەختە نەختە هەڵهێنجا ، تا لە شتێـــکا کـۆبۆوە • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دەست‌و دەموچاوی مـوبـارەکـی تیا شت • لە دواییا ئاوەکەی کردەوە ناو سـەرچاوەکەوە ، سەرچاوەکـــە ئاوێکی زۆری لێهەڵقولا • مەعاذ فەرمووی : هەموو خەڵقەکە ئـاویـان لێخواردەوەو ئیحتیاجیی خۆیان پێ بەجێهێنا ، لە دواییا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەی مەعاذ ئەگەر عومرت درێـژ بێـ ئێرە وا ئەبینی کە پڕ بێ لـە باغ‌و باغچە •

ئەم حەدیثە دەلالەت ئەکا لەسەر ئەمە کە پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ لە سەفەرا نوێژی عەصری هێناوەتە لای نوێژی نیوەڕۆ ، نوێژی خەوتنانی هێناوەتە لای نوێژی شێوان بە یەکەوە کردوونی بە (جمع التقدیم) دەفعەیێکیش نوێژی تەئخیر کردوە تا وەقتی شێوان ، نوێـژی شێوانی تەئخیر کردوە تا وەختی خەوتنان بە (جمع التأخیر) بە یەکـــەوە کردوونی •

ئـەو موعجیزانەی کە لەم حەدیثەدا ذیکرکراون :

١ ـ خەبەری داوە بە ئەصحاب کە سبەینێ لە وەختی رۆژبەرزبوونەوەدا

ئەگەنە سەرچاوەی تەبووك ، لە واقیعا لەو وەختەدا گەییونە تـــەبووك •
پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ ئەو رێیـــەی نەدیـوە میقـــداری
مەسافەکەی نەبیستوە •

٢ ــ نەهی کردوە کە کەس دەخلی ئاوەکەی نەکا ، لـــە دوایـیا لێـی
مەعلووم بوە کە ئەو دوو کەسە دەستیان‌لێ‌داوە لەبەر ئـــەوە تـــەکدیری
کردوون ، لە پێشەوە کەس خەبەری نەداوەتێ کە فلان وفلان دەســـتیان
لـێ‌داوە •

٣ ــ لە میقداریێ ئاوی کەم کە بە لوێچ هەلهێنجراوە دەستو دەمو
چاوی موبارەکی خۆیی تیا شتوە ، لە دواییا کردوویەتەوە ناو کانیەکـە ،
کانیەکە کە لە پێشا ئاوێکی زۆر کەمی بوە لە بەرەکەتی تەماسی[1] دەستی
موبارەکی ئاوێکی زۆری بە دەوامی لێ هەلقولاوە •

٤ ــ خەبەری داوە بە مەعاذ ــ رضي الله تعالی عنه ــ فـەرموویەتی :
ئەگەر بمێنی لە دەورو پشتی ئەم کانیە گەلێ باغو باغچە ئەبینی • وەکوو
فەرموودەکەی ئەو هەموو بوە بە باغو باغچە ، ئەو ئاوە لە دوای ئـەمـە
کە پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ ئـاوی دەستو دەمو چـاوی
تێکردۆتەوە چەندە زۆر بوە • ئێستەیش هەر وایە بچن ببینن تەماشـای
باغوباغچەکەی بکەن •

من بە یەقینی ئەزانم کە ئەم حادیثەیە با لە موسلیما وا دیارە کـــە
حەدیثی ئاحادەو صەحیحە ، ئەمما ئینسان تێ بفکرێ لێی یەقین ئەبێ کـە
موتەواتەرە ؛ چونکە پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ بـۆ غـــەزا
تەشریفی چۆتە ئەو طەرەفە لەشکرێکی لە خدمەتا بوە هـەمـوو دیـویانـە

(١) واتە لێکەوتن‌و تێکەوتنی دەستی موبارەکی پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیــە وســـلم ــ •

گێراویانەتەوە • با لێرەدا تەنها مەعاذ ریوایەتی کردبێ هیچ شك نیە ئەوانی تریش بۆ خەڵقی تریان گێڕاوەتەوە ، تـا ئێستە هەر بەو نەوعە هـاتۆتـە خوارێ ، یەقین بە ئینسان پەیدا ئەکا •

٥٤١/٣ – عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : أُتـيَ النبيّ ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بإناء [بقدح فيه ماء ، فوضع كفـه فيه •م] • [بإناء ماء لا يغمر أصابعه ، أو قدر مايواری أصابعه •م أخرى] وهو بالزوراء [قال : والزوراء موضع بالمدينة عند السوق والمسجد •م]• [موضع بالمدينة عند السوق] فوضع يده في الإناء فجعل الماء ينبع من بين أصابعه ، فتوضأ القوم قال قتادة : قلت لأنس : كم كنتم [كانوا •م]؟ قال: ثلاثمائة أو زهاء ثلاثمائة ح ـ ٣٦/٦ ، م ـ ١٣٩/٩ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی لە زەورا بوو [زەورا جێیێکە لە مەدینە لای بازاڕۆ مزگەوتی مەدینە •م] زەرفێکیان هێنا بۆ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـــه وسلم ـ لە موسلیما : قەدەحێکیان بۆ هێنا ئاوی تیابوو • دەستی موبارەکی خستە ناو ، لە بەینی پەنجەکانیا ئاو هەڵەقولا ! هەموو ئەصحاب ، یەعنـی ئەوانەی کە مەوجوود بوون لەوێدا ، دەزنوێژیان لێ شت • قەتادە ئەڵێ : بـە ئەنەسم وت : چەندە بوون ؟ فەرمووی : سێصەد یا قەریب بە سێصەد بـوون •

ئەم موعجیزەیە غەیری موعجیزەکـــەی پێشوە ؛ چونکـــە لـەوێ ئەفەرموێ : لە بەینی شەصتو هەشتادا بوون ، لێرەدا ئەفەرموێ : سێصەد یا نزیك بە سێصەد بوون •

٥٤٢/٤ ـ عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] أنه قال : رأيت

رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وحانت صلاة العصر [فـالتَمِس الناس •م] فالتَمِسَ الوَضوء فلم يجدوه ، فأتِيَ رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بوَضوء ، فوضع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يده في ذلك الإناء ، فأمر الناس أن يتوضأوا منه ، فرأيت المـاء ينْبَع [بحركات الباء] من تحت أصابعه ، فتوضأ الناس حتى توضأوا من عند آخرهم ح ـ ٦/٣٦ ، ح ـ ٢٤٨/١ ، م ـ ١٣٩/٩ ، ت ، ن •

تەرجەمە :

ئەنەسی بنی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرمـــوێ : پێغەمەرم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـدیو نوێژی عەصر نزیك بووبوو ، خەڵق بـۆ ئاو گەڕان کە دەزنوێژی پێ بشۆن ، دەستیان نەکەوت ، ئاوێکی کەمیان بۆ هێنا لە زەرفێکا • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەستی موبارەکی خستە ناو ئەو زەرفەوە ، ئەمری بە خەڵق کرد بێن دەزنوێژ بشۆن ، دیم کە ئاو لـــە ژێر پەنجەی موبارەکیا هەڵەقولآ ، خەڵـــق هەموو تـــا ئاخریان دەزنوێژیان پێ شت •

ئەم حادیثەیە دوو ئیحتیمالی هەیە : یا عەینی حادیثەکەی پێشووە ، یا حادیثەیێکی ترە • ئەگەیێنێ کە ئینسان لە جێیێکا بوو ئاوی دەســـــت نەکەوت بۆ دەزنوێژ سوننەتە بگەڕێ بۆ ئاو •

ئیعجازی ئاوی‌کەم‌زۆربوون ، لـــە گۆشت ئاوی صاف جاریی‌بوون ئەوەندە حەفتا هەشتا کەس دەزنوێژی پێ بشوا ذەڕرەیێکیش لە وجوودی موبارەکی نوقصان نەهێنێ •

٥٤٣/٥ ـ أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : خرج النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في بعض مخارجه ، ومعه ناس من أصحابه، فانطلقوا يسيرون ، فحضرت الصلاة ولم يجدوا ماء يتوضأون ، فانطلق رجل

[أنس] من القوم ، فجاء بقدح من ماء يسير ، فأخذه النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فتوضأ ، ثم مد أصابعه الأربع على القدح ، ثم قال : قوموا فتوضأوا ، فتوضأ القوم حتى بلغوا في مايريدون من الوُضوء ، وكانـوا سبعين أو نحوه ح ـ ٣٦/٦ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە بەعزێ سەفەریا بوو ، بەعزێ ئەصحابی لە خدمەتیا بوون ، تەشریفیان کەوتنەڕێو ئەڕۆیین ، وەقتی نوێژ هات ، ئاویان دەستنەکەوت کە دەزنوێژی پێ بشۆن ، پیاوێ لــە قەومەکە [کـــە ئەنەس بوو] چوو قەدەحێ ئاوی کەمی هێنا ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەری گرت دەزنوێژی لێ شت ، لە دواییا چوار پەنجەی موبارەکی بەسەرا رائەنگاوت، لە دواییا فەرمووی : هەڵسن دەزنوێژ بشۆن ، دەزنوێژیان شت تا گەیینە مەرامی خۆیان لە دەزنوێژا [یەعنی بە هەوەسی خۆیان دەزنوێژێکی تەواویان شت] حەفتا کەس بوون ، یا ئەوەندە بوون •

٥٤٤/٦ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : حضرت الصـلاة فقام من كان قريب الدار من المسجد يتوضأ ، وبقي قـوم ، فأُتِيَ النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بِمِخْضَب من حجارة فيه ماء فوضع كفه ، فصغر المخضب أن يبسُط فيه كفَّه ، فضم أصابعه ، فوضعها في المخضب، فتوضأ القوم كلهم جميعا • [قال حميد :] قلت : كم كانوا ؟ قال : ثمانون رجـــلا ح ـ ٣٦/٦ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : وەختی نوێژ هات ، ئەوی ماڵی نزیك بوو لە مزگەوتەوە هەڵسا دەزنوێژی شت ، قەومێك مانەوە ،

گڵێنەیێکی بەردیان هێنا بۆ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کەمێ ئاوی تیابوو ، دەستی موبارەکی خستە ناو گڵێنەکە =گڵێنەکە= بوچووك بوو کە جێی دەستی پێغەمەری ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تیاببێتەوە ، پەنجە موبارەکەکانی بـە یەکەوە نووسان لە گڵێنە بەردینەکەدا داینا ، ئەو جەماعەتـە هەموو دەزنوێژیان پێ‌شت • حەمید کە راویی ئەنەسە ـ رضي الله تعالی عنە ـ ئەڵێ وتم : چەند کەس بوون ؟ فەرمووی : هەشتا =پیاو= بوون •

ئەمە چوار ریوایەت لە ئەنەس بە چوار طەریق لە دوانیانا لە مەدینـــە بوو ، لە یەکێکیانا لە سەفەرێکا بوو لە زەوورادا سێصەد بوون ، لە یەکێکیانا لە بەینی شەصت‌و هەشتادا بـــوون ، لــە یەکێکیانا حەفتـــا بوون ، لەم حەدیثەی‌ئاخریدا هەشتا بوون ، کە وابێ (لأقل) ئەبێ دوو واقیعە بن ؛ چونکی مەکانیان جوێ بوە ، لە بەینی عەدەدیشیانا تەفاوتێکی زۆریان هەیە• هی دواییشیان لە مەدینەدا بوە غەیری زەوورایە ؛ چونکی لێرەدا ئەفەرموێ : هەشتا ، لە زەوورادا سێصەد ، بەم ئیعتیبارە بوو بە ســـێ واقیعە • هەرچی چلۆنێ بێ موعجیزەیێکی زۆر گەورەیە • ئەم حادیثانە چونکی لە بەینـــــی جەممێکی[1] گەورەدا بوە هەموو دیویانە شك نیە ئەبێ موتەواتەر بێ • بە مەحضی ئەمە کە من تەنها بوخاری‌و موسلیم دیوەو هیچ نازانم ، لـــە کەسی تریشم نەبیستوە •• لە موتەواتەرێتی ناکـــــەوێ • غەیری ئەنەس ـ رضي الله تعالی عنە ـ مومکین نیە بە ئەطراف‌و ئەکناف خەبەریان نەدابێ ؛ چونکە شتی وا غەریب هەرکەسێ بی‌بینێ خەبەری لێ ئەدا • ئەم موطالەعەی من لە ئەمثالی ئەم نەوعە موعجیزە کە =لە=ناو جەممێـــکی غەفیرا ئیجرا کرابێ وەك حەنینی جـەذع ، وەکوو دۆعای باران کـە لـە رۆژی جومعەدا

---

(۱) کۆمەڵێکی زۆر •

كردوويەتی[1] ، وەكوو گەلێ لەو موعجیزانەی كە (إن شاء الله) لەمەولا ذیكر ئەكرێ .. جاریبە پێی ناوێ كە لە هەموویانا تیكراری بكەمەوە .

٥٤٥/٧ ـ عن البراء ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : تعدون أنتم الفتح فتح مكة ، وقد كان فتح مكة فتحا ، ونحن نعد الفتح بيعة الرضوان يوم الحديبية ، كنا مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أربع عشرة مائة [أو اكثر . أخرى] والحديبية بئر فنزحناها ، فلم نترك فيها قطرة ، فبلغ ذلك النبي ـصلى الله تعالى عليه وسلمـ فأتاها فجلس على شفيرها ، ثم دعا بإناء من ماء . [ثم قال : ائتوني بدلو من مائها فأتي به فبصق فدعا ، ثم قال : دعوها ساعة فأرووا أنفسهم وركائبهم حتى ارتحلوا . أخـــرى] فتوضأ ثم مضمض ودعا ، ثم صبه فيها ، فتركناها غير بعيـــد ، ثم إنهـا أصدرتنا ما شئنا نحن وركائبنا ح ـ ٦/٣٣٣ .

تەرجەمە :

بەراء ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئێوە فەتحی مەككە بە فەتح ئەژمێرن (في الحقيقة) فەتحی مەككە فـەتح بـوو ، ئەمما ئێمە (بيعـة الرضوان) لە رۆژی حودەیبیەدا بە فەتح حسێب ئەكەین ؛ ئێمە لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چواردە دەفعە صەد بووین ، لـــە ریوایەتەكەی ترا : هەزارو چوارصەد بووین یـا زیاتـر . حودەیبیە بیرێكە دەرمان دا ئاوەكەمان هەڵێنجا ، قەترەیێكمان تیا نەهێشتەوە ، خەبەری ئەوە گەیی بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هات لە گوێ بیرەكە دانیشت ، لە ئاوی بیرەكە دۆڵكەیێ ئاوی ویســـت ، بردمانە خدمەتی ، دەزنوێژی پێ شت ، ئاوی لە دەم وەردا ، دۆعای كرد لە دواییا ئاوەكەی

---

(١) بـۆ ئـەم باسانە تەماشای لاپەڕە (٦)ی بەرگی حـەوتـەمو حـەدیثی (٥٧٧/٣٩)ی ئەم بەرگە بكە .

کردەوە ناو بیرەکە • = لە پاشا فەرمووی : کەمێك وازی لێ بێنن ، ماوەیەك وازمان لێ هێنا = تا حەز بکەین بە کەیفی خۆمان ئێمەو وشترەکانمان بـە تێرئاویی گێڕایەوە ، یەعنی تێراو بووین تا لەوێ بارمانکرد •

٥٤٦/٨ ـ عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : عطش الناس يـوم الحديبية ورسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بين يديه ركوة فتوضأ منها ، ثم أقبل الناس نحوه فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: ما لكم؟ قالوا : يا رسول الله ليس عندنا ماتتوضأ به ولا نشرب إلا مافي ركوتك • فوضع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يده في الركوة ، فجعل الماء يفور من بين أصابعه كأمثال العيون • قال : فشربنا وتوضأنا [قال سالم بن أبي الجعد :] قلت لجابر : كم كنتم يومئذ ؟ قال : لو كنـا مائة ألف لكفانا • كنا خمس عشرة مائة خ ـ ٦/٣٣٤ •

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالـــى عنه ـ ئەفەرموێ : رۆژی حودەیبیە خەڵق تینوویان بوو ، لە بەردەستی پێغەمەرا ـ صـــلی الله تعالـــی علیه وسـلم ـ دۆلکەیێ ئاو بوو ، دەزنوێژی لێ شت ، خەڵق هەموو هاتن بۆ لای ئاوەکە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمـــووی : چیتان لێ قەوماوە ؟ فەرموویان : یارسول الله غەیری ئەو ئاوەی کە لە دۆلکەکەی تـــۆدایـــە ئاومان نیە لە دەزنوێژی پێ بشۆین نـــە بیخۆینەوە • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دەستی موبارەکی نایە ناو دۆلکەکەوە ، لە بەینی پەنجە موبارەکەکانیا وەك ئەوەندەی چەنـد ســـەرچاوە ئاو هەڵەقـــوڵا ! جابیر فەرمووی : خواردمانەوەو دەزنوێژمان شت • سالمی کوڕی (أبي الجعد) کە راویی جابیرە ، ئەڵـێ : بە جابیـــرم وت ـ رضي الله تعالی عنـه ـ : ئەو رۆژە چەند کەس بوون ؟ فەرمووی : ئەگەر صەدهەزار بووینایە بەشـــی ئەکردین ، پانزە کەرەت صەد بووین ، یەعنی هەزارو پێنصەد •

ئەم موعجیزەیش هەر لە حودەیبیەدا بوە ، غەیری ئەو موعجیزەیەیە کە بەراء ریوایەتی ئەکا ؛ چونکی لەوێدا ئەفەرموێ : ئاوەکەی کردەوە ناو بیرەکە ، ئاوی بیرەکە زۆر بوو ، لێرە ئەفەرموێ : دەستی موبارەکی نایە ناو دۆلکەکە ئاو لە بەینی پەنجەی موبارەکیا جاریی ئەبـــوو ، ظاهیر وایە ئەم موعجیزەیە لە پێشەوە بووبێ رۆژێکی تر هەر لە حودەیبیەدا بێ ئــاو ماونەوە ، ئەو وەختە تا لەوێ حەرەکەتیان فەرموە ئاوی بیرەکەی بــــۆ زیادکردوون • لەوێدا ئەفەرمـــوێ : هەزارو چوارصـەد یا زیاتر لێرەدا ئەفەرموێ : هەزارو پێنجصەد ، لە بەینیانا موبایەنەت نیە ، عادەتی عەرەبی ئەو زەمانە وابوە بەعزێ جار کەسرەکەیان حەذف کردوە داخلی حسـابیان نەکردوە • بەعزێ وەقت بە کەسریی ذیکریان کردوە ، بەعزێ وەقت بــە عەدەدی تەواویان داناوە • لە صەحیحەینا نەظیری زۆرە ئێمەیش ئێستە لە بەینی قسەدا ئەو نەوعە حسابە ئەکەین • جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لـە ئەحادیثی (بیعة الرضوان)ا ئەفەرموێ : هەزارو چوارصەد بووین •

٥٤٧/٩ ـ عن عبدالله بن رباح عن أبي قتادة [رضي الله تعالى عنـه] قال : خطبنا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ فـقال : إنـكم تسيرون عشيتكم وليلتكم وتأتون الماء ـ إن شاء الله تعالى ـ غدا فانطلق الناس لا يلوي أحد على أحد قال أبو قتادة : فبينما رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يسير حتى ابهار [انتصف • النووي] الليـل وأنـا إلى جنبه • قال : فنعس رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فمـال عن راحلته فأتيته فدعمته من غير أن أوقظه حتى اعتدل على راحلته • قال : ثم سار حتى تهوّر الليل [ذهب أكثره] مال عن راحلته ، قال : فدعمته من غير أن أوقظه حتى اعتدل على راحلته ، قال : ثم سار حتى إذا كـان من آخر السّحر مال ميلة هي أشد من الميلتين الأوليين حتى كاد ينجفل [أي

يسقط] فأتيته فدعمته ، فرفع رأسه فقال : من هذا ؟ قلت : أبـو فتادة، قال : متى كان هذا مسيرك مني ؟ قلت : مازال هذا مسيري منذ الليلة • قال : حفظك الله بما حفظت به نبيه • ثم قال : هل ترانا نخفى على الناس؟ ثم قال : هل ترى من أحد ؟ قلت : هذا راكب ، ثم قلت : هـذا راكب آخر حتى اجتمعنا فكنا سبعة ركب • قال : فمال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن الطريق فوضـع رأسـه • ثم قال : احفظوا علينا صلاتنا ، فكان أول من استيقظ رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ والشمس في ظهره • قال : فقمنا فزعين ، ثم قال : اركبوا فركبنا فسرنـا حتى ارتفعت الشمس نـزل •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی رەباح لە ئەبوقەتادەوە ـ رضـي الله تعـالى عنه ـ ریوایەت ئەکا کە فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ خوطبەی بۆ خوێندین فەرمووی : ئێوە ئێوارێ تا نیوەشەوتان بـەرێـوە ئەڕۆن (إن شاء الله) سبەینێ ئەگەنە ئاو • خەڵق هەموو کەوتنەڕێ ، هیچ کەس ئاوڕی لە کەس نەدەدایەوە • ئەبوقەتادە فەرمووی : کە پێغـەمـەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی ئەڕۆیی تا نیوەشەو ، منیش لـە تەنیشتیەوە بووم • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەنەوزی دا لەسەر وشترەکەی بەلادا هات ، چووم خۆمم بۆ کرد بە کۆڵەکە بێ ئەمـە پێڵم خەبەری بێتەوە تا لەسەر وشترەکەی راست بۆوە ، لە دواییا تەشریفی رۆیی ، تا شەو زۆری رۆییو کەمی مایەوە • دووبارە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەسەر وشترەکەی بەلادا هات ، بێ ئەمە پێڵم خەبەری بێتەوە چووم خۆمم بۆ کرد بە کۆڵەکە تا لەسەر وشترەکەی راست بۆوە • لە دواییا تەشریفی رۆیی تا ئاخری وەقتی سەحەر [کـــە پێش طـولووعی فەجرە] گەلێ لە دوو دەفعەکەی ئەووەڵ خراپتر بەلادا هات ، حەتتا نزیك

بوو لە وشترەکەی بکەوێتەخوارێ ، چووم‌و خۆمم بۆ کرد بە کۆڵـەکە سەری موبارەکی هەڵبڕی ، فەرمووی : ئەمە کێیە ؟ وتم : ئەبوقەتادەیە • فەرمووی : لە کەیەکەوە وا لەگەڵ من ئەڕۆی ؟ وتم : هەر لە شـەوێـوە بەم نەوعە لە خدمەتتا دەڕۆم • فەرمووی : خوا حیفظت بکا کە چونکـی پێغەمەری ئەوت موحافەظە کردوە • لە دواییا فەرمووی : وا تێ‌ئەگەی کە ئێمە لە خەڵق ون ئەبین ؟ [یەعنی وا تێ مەگە کە ون ئەبین] لە دوایـیـا فەرمووی : هیچ کەس ئەبینی ؟ وتم : ئەوە سوارێکە • لە دواییا وتـم : ئەوە سوارێکی ترە تا کۆ بووینەوە بووین بـە حەوت سوار • پێغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ لە رێ لای‌دا [دابەزی] سەری نایەوە [کە بنوێ]فەرمووی : ئاگاتان لە نوێژەکەمان بێ [نەچێ • لێی نوســتین خەبەرمان نەبۆوە تا هەتاو کەوت] ئەووەڵ کەس کە خەبەر بۆوە پێغەمەر بوو ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ رۆژ لەسەر پشتی موبارەکی بوو[1]•

ئەبوقەتادە فەرمووی : بەترسەوە هەڵساین [مەبادا لەبەر ئەمە کـــە ئەمری پێغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیـــه وســـلم ـ یان نـەهێناوەتە جێ‌و نوێژەکەیان لە وەخت کردۆتەدەرێ خوا موجازاتیان بدا] پێغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : سوار بن ، سواربووین رۆیین تا رۆژ بەرزبۆوە ، پێغەمەر ـ صلی اللّه تعالی علیه وسلم ـ دابەزیی •

ثم دعا بميضاءة [إناء يتوضأ منه] كانت معي فيها شيء من مـاء ؛ فتوضأ منها وضوءً دون وضوء • قال : وبقي فيها شيء من ماء • ثم قال لأبي قتادة [رضي اللّه تـــعالى عنـــه] : احفظ علينا ميضاءتك فسـيكون لهـا نبـــأ :

---

(١) واتـــە هەتاو ئەیدا لە پشتی موبارەکی پێغەمەر ـ صـــلی اللّه تـــعالی علیـــە وســـلم ـ •

تەرجەمە :

لە دوایيا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مەسینەیێکی ئـاوی دەزنوێژ کە بە من بوو نەختێ ئاوی تیا بوو ویستی ، بۆم‌برد ، دەزنوێژێکی سووکی شت ، کەمێ ئاوی تیامابۆوە ، لە دوایيا بە ئەبوقەتادەی فەرموو: مەسینەی ئاوەکەمان بۆ موحافەظە بکە شەئنێکی گەورەی ئەبێ •

ثم أذّن بـلال بالصلاة فصلى رسول الله ـ صـلى الله تـعالى عليه وسلم ـ ركعتين ثم صلى الغداة ، فصنع كما كان يصنع كل يوم • قال . وركب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وركبنا معه ، قـال : فجعل بعضنا يهمس إلى بعض : ما كفارة ما صنعنا بتفريطنا في صلاتنـا ؟ ثم قال : أما لكم فيّ أسوة ؟ ثم قال : أما إنه ليس في النوم تفريط ، إنما التفريط على من لم يصل الصلاة حتى يجيء وقت الصلاة الأخرى ، فمن فعل ذلك فليصلها حين ينتبه لها ، فإذا كان الغد فليصلها عند وقتها :

تەرجەمە :

لە دوایيا بیلال ـ رضي الله تعالى عنه ـ بانگی دا بۆ نوێژ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دوو رکات نوێژی سوننەتی کرد ، لە دوایيا نوێژی سبەینێی کرد ، ئەوی کە هەموو رۆژێ ئەیکرد [وەکوو راکشان لە بەینی نوێژی سوننەتی سبەینێو نوێژی سبەینێو (اقرأ باسم ربـك) خوێندنو ئەورادو ئەذکارا] کردی • ئەبوقەتادە فەرمووی : پێغەمـــەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سواربوو ئێمەیش لە خدمەتیا سواربووین ، بـەعـزێکـــان بـە گـوێـی بەعـزێکـانـا ئـەیـســـرکان : کــە کەفارەتی ئەو قوصوورەی کە کردمان لە نوێژەکەمانا ئەبێ چی بێ ؟ لــە دواییدا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بۆچی ئێـــوە چاو لە من‌کردنتان بۆ نیە ؟ [یەعنی ئێوەیش وەکوو من ، چۆن من نوێژم

چوەو بە قوصووری نازانم ئێوەیش بە قوصووری مەزانن] لـە دواییـا فەرمووی : لە نوێژچوونا بە واسیطەی خەوەوە قوصوور نیـــە ، قوصوور هەر لەسەر ئەو کەسەیە کە نوێژ نەکا تا وەختی نوێژێکی تر بێت • کەسێ کە وای کرد ، یەعنی نوێژی چوان [بە واسیطەی خەو یا بە عەمدەن] هەر وەختێ کە هاتەوە فکری ئەو نوێـــژە بکا کە ســـبەینێی دوایی هات ، نەیچوێنێ لە وەختی خۆیا بیکا •

ثم قال : ما ترون الناس صنعوا ؟ قال : أصبح الناس فقدوا [من باب ضرب (ماذا تفقدون • يوسف)] نبيهم • فقال : أبو بكر وعمـر - رضي الله تعالى عنهما ـ : رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وسـلم ـ بعدكم لم يكن ليُخلِفكم • وقال الناس : إن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بين أيديكم ، فإن يطيعوا أبابكر وعمر يرشدوا •

تەرجەمە :

لە دواییا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئێوە لاتان چۆنە کە خەڵقەکە چییان کـــرد ؟ فەرمووی : خەڵق کـــە ڕۆژیان لێ بۆوە پێغەمەری خۆیـان ونکـرد دەسـتیانکرد بە (تفحص[1]) کردنی کە لـە پێشەوەیە یا لە دواوەیە • ئەبوبەکرو عومەر وتیان : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە دواتانەوەیە ، نابێ بەجێتان بێلێ‌و بتانخاتە دواوە • خەڵقەکەیش وتیان : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وا لە پشتانەوە ، ئەگەر خەڵقەکە ئیطاعەی ئەبوبەکرو عومەر بکـــەن ڕێگە ون نـاکـەن هیدایەتیان بۆ ئەبێ •

قال : فانتهينا إلى الناس حين امتد النهار وحمى كـــل شـيء وهـم يقولون : يا رسولنا هلكنا عطشا • فقال : لا هُلْكَ عليكم :

(۱) واتە دەستیانکرد بەگەڕان بە شوێن پێغەمەرا ـ صلى الله تعـــالى عليـه وســـلم ـ •

وت : (یارسول الله) لە تینوانا بە هیلاك چووین • فەرمووی : هیلاکیتان بۆ نیە •

ثم قال : أطلقوا لي غـُمري [القدح الصغير] قال : ودعـا بالميضاءة •
فجعل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يصبّ وأبو قتادة يسقيهم، فلم يعد أن رأى الناس ما في الميضاءة تكابّوا عليها • فقال رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أحسنوا المَلاءَ كلكم سَيَرْوى • قال : ففعلوا ، فجعل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يصب وأسقيهم حتى مابقي غيري وغير رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ثم صب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال لي : اشرَب ، فقلت: لا أشرب حتى تشرَب يارسول الله • قال : إن ساقي القوم آخرهم شرباً، قال : فشربتُ وشرب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال :فأتى الناس الماء جامّين رِوَاءً [أي نشاطا مستريحين] : •

تەرجەمە :

لە دوایيا پێغەمـــەر ـ صـــلى الله تعالى عليه وســـلم ـ فەرمووی : قەدەحەکەم بۆ بکەنەوە • ئەبوقەتادە فەرمووی : مەسینەکەی طەڵەب کرد • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لـە مەسینەکە ئاوی ئەکردە نــاو مەشرەبەکەوەو منیش ئەمدا بە خەڵق و ئەیانخواردەوە • پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ دووبارەی نەکـردەوە کـە ئاویـان بۆ تێ بکا ، خەڵق مەسینەکەیان دی کە ئاوی تیا هەیە لەسەری کۆبوونەوە ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـفەرمووی : خوڵق و موعاشەرەتتان جوان بـکەن ، هەمووتان تیر ئەخۆنەوە • ئەبوقەتادە فەرمووی : بە ئەمری پێغەمەریان کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هەر

ئاوی بۆ تێئەکردن‌و منیش ئەمدانـــێ ئەیانخـــواردەوە تا غەیری من‌و
پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کەس نەمایەوە کە ئاو نەخواتەوە •
لە دواییا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئاوی کردە قەدەحـەکـەوە
پێی‌فەرمووم : بیخۆرەوە ، وتم : (یارسول الله) تا تۆ نەخۆیتەوە مـــن
ناخۆمەوە • فەرمووی : ساقیی قەوم لە پاش ئەوان ئـــاو ئەخواتەوە •
ئەبوقەتادە فەرمووی : من خواردمەوە ، دوای من پێغەمەریش ـ صلى الله
تعالى عليه وسلم ـ خواردیەوە • ئەبوقەتادە فەرمووی : خەڵق هاتنە سەر
ئاو بـە کەیف‌و خۆشیی‌و رەحەتی •

قال [ثابت] فقال عبدالله بن رَباح إني لأحدث الناس هذا الحديث
في مسجد الجامع إذ قال عمران بن حصين [رضي الله تعالى عنه]: انظر أيها
الفتى كيف تحدث فإني أحد الركب تلك الليلة • قال : قلت : فأنت أعلم
بالحديث • فقال : ممن أنت ؟ قلت : من الأنصار • قال : حدث فـأنتـم
أعلم بحديثكم • قال : فحدثتُ القوم • فقال : عمران لقد شهدت تلك
الليلة ، وما شعرْتُ أن أحدا حفظه كما حفظتـه [خطـابـا وتـكلـما]
م ـ ٣٨٨/٣ إلى ٣٩٣ :

تەرجەمە :

ثابیت ئەڵێ : عەبدوڵلای بنی رەباح فەرمووی : من ئەم حەدیثەم بۆ
خەڵق ریوایەت ئەکرد لە مزگەوتی جومعەدا کەچی عیمرانی بنی حوصەین
ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئەی جوانکە تێفکرە کە چۆن حەدیث
ریوایەت ئەکەی من یەکێکم لەو سوارانەی ئەو شەوە گەیین بە پێغەمـەر
ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەبدوڵلا فەرمووی : وتم کە وابێ لـــە
حەدیثەکە لە من چاتر ئەزانی • فەرمووی : تۆ لە کێیی ؟ وتم : لـــە
ئەنصارم • فەرمووی : ریوایەتی بکە ئێوە عالمترن بە حەدیثی خۆتـــان •
فەرمووی : حەدیثەکەم بۆ ریوایەت‌کردن • عیمران ـ رضي الله تعالى عنه ـ

فەرمووی : من ئەو شەوە حازر بـــــووم نەمزانی کە کەسێ حیفظی ئەکا وەکوو تۆ حیفظت کردوە ـ وەکوو من حیفظم کردوە •

ئەحکامێ کە لەم حەدیثە بە صەراحەت یـــا بە ئیشارەت مەعلووم ئەبێ :

١ ـ ئەمیری لەشکرێ کە لای وابێ لە شتێکا مەصلەحەتی لەشکرەکە هەیە سونەتە کۆیان بکاتەوە خەبەر بە هەموویان بدا تا خۆیانی بۆ موهەییا بکەن •

٢ ـ بۆ ئەو ئیشانەی کە لە موستەقبەلدا ئەکرێ (إن شـــــاء الله)کردن سونەتە •

٣ ـ ئەمیری قەومێ کە لەوەوە نزیك بێ تووشی زەرەرێ ببێ لازمە لەسەر تەبەعەی لەو زەرەرەی موحافەظەی بکەن •

٤ ـ کەسێك کە مەعلووم نەبێ کە کێیە لێیان پرسیی کە کێی نەڵێ : منم • ئەبێ ناوی خۆی بیا بڵێ : فلانکەسم •

٥ ـ کەسێ کە کەسێکی تر چاکەیێکی لـەگـــەڵ بکا سونەتە ئەوی کە چاکەی لەگەڵ ئەکرێ دۆعای خێر بـــکا بۆ ئەو کەسەی کە چاکەی لەگەڵ ئەکا •

٦ ـ بۆ نوێژی قەزا بانگدان مەشرووعە •

٧ ـ سونەتی رەواتیبیش بە قەزا ئەگێڕرێتەوە • ئەمما لای حەنەفیی هەر سونەتی سبەینێ تا نیوەڕۆ بە قەزا ئەگێڕرێتەوە ، فەقەط پێغەمـــەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ســـــونەتی دوای نیوەڕۆی لە دوای نوێژی عەصرا بە قەزا گێڕاوەتەوە (كما يأتي إن شاء الله) •

٨ ـ لە نوێژی ئەدادا چ موعامەلەیێك ئەکرێ لە قەزایشا ئەکرێ ، (مثلا)

قونووت له قەزای نوێــژی ســـبەینێدا ئەخوێنرێ ، حەتتا بەعزێ فەرموویانە جەهریشی پێ‌ئەکرێ لەبەر ئەم حەدیثە •

٩ ـ ئینسانی نوستوو موکەللەف نیە بە قەزاکردنەوەی نوێژ بـە ئەمرێکی جەدید وەکوو لەم حەدیثەدا ئەمـــری پێ‌کـــردوە (فعلا)بە قەزای گێڕاوەتەوە ، ئەمما کەسێکی نوستوو بە دەست یا بە پێ زەرەرێ بگەیێنێ بە کەسێ لە سەری لازمە بێ‌بژێرێ •

١٠ـ بە مەعذەرەت نوێژفەوتانن گوناهی نیە •

١١ـ وەختی کوللی نوێژێ تا وەختی نوێژێکی تر دەوامی هەیە ، لـــە نوێژی سبەینێدا نەبێ ، کە دەوامی تا هەتاوکەوتنە ، لەبەر ئـــەم حەدیثەو حەدیثێکی تریش (إن شاء الله) کە لە بەحثی ئەوقاتـــی صەلاتا بێت •

١٢ـ کەسێ کە ئیشێکی خیلافی ئاداب‌و ئەخلاقی کرد سوننەتە ئەمری پێ بکرێ بە حوسنی خولق •

١٣ـ ئەو کەسەی شت بەسەر خەڵقا ئەبەشێتەوە سوننەتە خۆی بخاتە دوای هەموویان • (من النووی) •

موعجیزاتێ لەم حەدیثەدا هەیە :

١ ـ فەرمووی : ئیمشەو ئەڕۆن سبەینێ ئەگەن بە ئاو ، هیچ کەس لەوان نەیزانیوە کە ئاویان لە سەرەڕێدا هەیە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خۆیشی لەوەپێش بەو ڕێیەدا تەشریفی نەڕۆییوە •

٢ ـ خەبەری داوە کە ئاوی پاش‌ماوەکەی دەزنوێژی شەئنێکی هەیە •

٣ ـ بەو نەختە ئاوە ئەو لەشکرە دەزنوێژیان پێ شت‌و تێریان خواردەوە•

٤ ـ فەرمووی : پەلەپەل مەکەن هەموو تێر ئەخۆنەوە •

٥ ـ خەبەری دا بە گفتوگۆی صەحابەو حەزرەتی ئەبوبەکرو عومەر لــە بەینی خۆیانا ـ رضي الله تعالى عنهم ـ •
لەم حەدیثەدا بەیانی فەضلی ئەبوبەکـــرو عومەری تیایە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ کە ئیطاعەیان سەبەبی هیدایەتە • خوا رووی دوشمنیان رەش بکا •

١٠/٥٤٨ ـ عوف [سـلم بن زرير • أخـرى •خ] عن أبي الرجـاء [عمران بن ملحان] عن عمران [بن حصين ـ رضي الله تعالى عنه ـ وكان من فضلاء الصحابة] قال : كنا في سفر مع النبي ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ وإنا أسرينا حتى إذا كنا في آخر الليل [فأدلجوا ليلتهم ، حتى إذا كان وجه الصبح عرّسوا فغلبتهم أعينهم في أخرى] وقعنا وقعة ولا وقعة أحلى عند المسافر منها ، فما أيقظَنا إلا حرّ الشمس ، وكـــان أول من استيقظ [من منامه] فلان ثم فلان ، يسميهم أبو رجاء فنسي عوف [من منامه أبو بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ أخرى خ] ثم عمـر بن الخـطاب [رضي الله تعالى عنه] الرابع وكان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذا نام لم يوقظ حتى يكون هو يستيقظ لأنا لا ندري ما يَحْدِث له في نومه • فلما استيقظ عمر [رضي الله تعالى عنه] ورأى ما أصـاب الناس ، وكان رجلا جليدا ، فكبر ورفع صوته بالتكبير ، فما زال يكبر ويرفـع صوته بالتكبير حتى استيقظ بصوته النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [فاستيقظ عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقعد أبو بكر ـ رضي الله تعـالى عنه ـ عند رأسه ، فجعل يكبر ويرفع صوته بالتكبير حتى استيقظ النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ] فلما استيقظ شكوا إليه الذي أصـــابهم قال : لا ضير ، أو لا يضير ، ارتحلوا فارتحل فسار غير بعيد ، ثم نـزل فدعا بالوَضوء فتوضأ ونودي بالصلاة ، فصلى بالناس ، فلما انفتل من صلاته إذا هو برجل معتزل لم يصل مع القوم •

تەرجەمە :

عەوف‌و سەلم لە عیمرانی بنی حوصەینەوە ـ رضي الله تعالى عنــه ـ ریوایەت ئەکەن [ئەوی لە ناو قەوسایە ریوایەتی سەلمە] کە فەرمووی : لە سەفەرێکا بووین لەگەڵ پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ شەوڕەویمان کرد تا ئاخری شەو لێی نوستین بە نوستنێ نوســــتنی لەوە خۆشتر نەبوو لای موسافیر ، گەرمای رۆژ نەبێ کە خەبەری کردینەوە بە هیچ شتێ خەبەر نەبووینەوە ، ئەوەڵ کەس کە لە خەو خەبەری بۆوە فلاّن بووە لە دوایيا فلاّن لە دوایيا فلاّن • ئەبورەجاء ناوی بردوون عەوف لە فکری چۆتەوە• ئەسلەم ئەڵێ : لە ئەوەڵەوە حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ خــەبــەری بۆوە ، لە دوایيا عومەری بنی خەطاب خەبەری بۆوە ، پێغەمەریش ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ وابوو کە نوست هیچ کەس خەبەری نەدەکردەوە تــا خۆی خەبەری ئەبۆوە ؛ چونکی نازانین لە خەوا چی بۆ ظوهوور ئەکا • کە ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ خەبەری بۆوە و چاوی کــەوت بەوەی کە تووشی خەڵق بوە ، ئەویش پیاوێکی بە جورئەت بوو ، (الله أكبر)ی کردو دەنگی خۆی بە (الله أكبر) کردنەوە بەرزئەکردەوە بـــەو نەوعە هەر دەنگی خۆی بەرزکردەوە تا بە دەنگی ئەو پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خەبەری بۆوە •

لە ریوایەتی سەلما ئەفەرموێ : ئەوەڵ کەسێ کە خەبەری بــۆوە ئیمامی ئەبوبەکر بوو ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە دوای ئەو ئیمامی عومەریش ـ رضي الله تعالى عنه ـ خەبەری بۆوە ، ئیمامی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لای سەری پێغەمەرەوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دانیشت ، دەستی کرد بە (الله أكبر)کردن دەنگی بەرزئەکردەوە تا پێغەمــەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خەبەری بۆوە • لە بەینی ئەم دوو ریوایەتەدا مونافات

نیه ؛ چونکی ئەگونجێنێ لە دوای ئیمامی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە لە لای سەری پێغەمەرەوە ـ صلى‌الله‌تعالى‌عليه‌وسلم ـ دانیشتو دەستی‌کرد بە (الله أكبر)کردن ئەویش کە خەبەری بۆوە هاتبێ دەستی کردبێ بـــە (الله أكبر) کردن ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بـە دەنـگی هەردوکیان خەبەری بوویێتەوە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خەبەری بۆوە خەڵق شکایەتی ئەوەیان لە خدمەتا کرد کە بە ســـەریانـا هاتبووفەرمووی : زەرەری نیه ، سواربن بڕۆن ، ریحلەتیان فـەرموو ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ زۆر دوور نەڕۆیی ، لە پاشا دابەزیی ئاوی دەزنوێژی ویست بۆیان هێناو ، دەزنوێژی شت بانگ‌دراً ، نوێژی بە خەڵق کرد سەلامی نوێژی دایەوە ، پیاوێکی دی لە خەڵق جوێ‌بووبوەوە ، لە گەڵ ئەوانا نوێژی نەکردبوو .

قال : ما منعك يا فلان أن تصلي مع القوم ؟ قال : أصابتني جنابـة ولا ماء ، قال : عليك بالصعيد فإنه يكفيك ، ثم سار النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فاشتكى إليه الناس من العطش =فنزل= فدعا فلانـاً =كان= يسميه أبو رجاء نسيه عوف ، ودعا عليا [رضي الله تـعالى عنه] فقال : اذهبا فابتغيا الماء فانطلقا فتلقيا امرأة بين مَزادتيـن [راويتيـن أو قربتين كبيرتين] أو سطيحتين من ماء بمعنى المَزادتين أو وعاء من جلدين سطح أحدهما على الآخر ، والشك من عوف] • [وفي رواية سلم : فأمره أن يتيمم بالصعيد ، ثم صلى وجعلني رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـــه وسلم ـ في ركوب بين يديه ح ـ ٣٤/٦] على بعير لها ، فقالا لها : أين المـاء ؟ قالت : عهدي بالماء أمس هذه الساعة ونفرنا خلوفا [أي متروكون خلوفا] قالا لها : انطلقي إذاً • قالت : إلى أين ؟ قالا إلى رســـول الله

ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قالت : الذي يقال له الصابيء ؟ قالا : هو الذي تعنين فانطلقي :

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئـەی فـلآن چ مانیعێکت بوو کە لەگەڵ خەڵقا نوێژت نەکرد ؟ وتی : تووشی جەنابـەت بووم‌و ئاویش نیە =پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی := لەسەر تۆ تەیەموم بە گڵ لازمە ، ئەوە کیفایەتی تۆ ئـــەکا ، لە دواییـا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی رۆیی خەڵق شکایەتیان لـە تینوێتی کرد ، فلآن‌کەسی بانگ‌کرد ، حەزرەتی عەلیشـــی بـانـگ‌کرد ، فەرمووی : بچن بۆ ئاو بگەڕێن ، ئەو دوو کەسە رۆیین بە ژنێ گەیین، لـە بەینی دوو راویە[1] ئاوا بوو لەسەر وشترێکی ، پێیان‌وت : ئـاو لـە کوێیە ؟ وتی : گەیینی من بە ئاو دوێنێ لەم ساعەتەدا بوو ، پیاوەکانیشمان لە دواوەن ، وتیان : کە وابێ پێشمان‌کەوە بڕۆ • وتی : بۆ کوێ ؟ وتیان: بۆ خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ وتـی : ئەوەی کـە پێی‌ئەڵێن صابییء ؟ [یەعنی لە دینی باوک‌و باپیری وەرگەڕاوە] فەرموویان: ئەو ذاتەیە کە تۆ قەصدی ئەکەی [بیان‌وتایە خەیر مەقصوود ئـەفـەوتا ، بیان‌وتایە بەڵێ تەصدیقی ئەو ژنەیان ئەکرد کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ صابییء بێ ، بەو لەفظە ئیشارەتیان ئەلای ذاتی موبـارەکو کرد] دەسا پێش‌کەوە •

[لە ریوایەتی سەلما ئەفەرموێ : عیمران ـ رضـي الله تـعالى عنه . فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری بەو پیاوە کرد کە بە گڵ تەیەموم بکا ، لە دواییا ئەو پیاوە تەیەمومی کرد نوێژی کرد •

(١) واتە سواری وشترێ بوو کە دوو کوننە ئاوی لێ نرابوو •

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ منی سواری وشترێ کرد کە لـــە بەردەمیەوە بوو •• بەمە مەعلووم ئەبێ کە ئەو پیاوەی کە عەوف لە فکری چووبێوە عیمران بوو ـ رضي الله تعالى عنه ـ] •

فجاآ بها إلى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وحدثاه الحـديث [وفي رواية سلم : فبينما نحن نسير إذا نحن بامرأة ســـادلة رجليها بين مزادتين ، فقلنا لها : أين الماء ؟ فقالت : أن لا ماء • قلنا : كم بين أهلك وبين الماء ؟ قالت : يوم وليلة • فقلنا : انطلقي إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ قالت : وما رسول الله ؟ [قال عمران] فلم نملكهـا من أمرها حتى استقبلنا بها النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فحدثتـه بمثل الذي حدثتنا غير أنها حدثته أنها مؤتمة لها صبيان أيتام م‍ـ٣/٣٩٤ ، ح ـ ٦/٣٤] :

تەرجەمە :

ژنەکەیان هێنایە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قسەی ژنەکەیان عەرزکرد [لە ریوایەتی سەلما ئەفەرموێ : لەو وەختەدا کە بـە رێوە ئەرۆیین تووشی ژنێ بووین هەردوو پێی داهێشتبوو لە بەینی دوو کونەدا پێمان‌وت : ئاو لە کوێیە ؟ وتی : ئاو نیە • وتمان : لە بـەینـی ئەهلی تۆو ئاوا چەند مەسافە هەیە ؟ وتی : شەوو رۆژێ • پێـمان‌وت : دەسا بێ لەگەڵمان بۆ لای رەسوولوڵلا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وتی : رەسوولوڵلا چیە ؟ عیمران ئەفەرموێ : ئیتر ئێمە مۆڵەتمان نەدایـە هەر تا بردمان بۆ خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چی بـە ئێمە وتووبوو وایشی عەرزی پێغەمەر کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەوەندەی هەیە عەرزی پێغەمەری کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە مەتیوبارە ، چەند منالێکی هەتیوی هەیە •م] •

قال : فاستنزلوها عن بعيرها ودعا النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ

بإناء ففرغ فيه من أفواه المزادتين أو السطيحتين ، وأوكأ أفواههما ، وأطلق العزالي [أي فم المزادتين الأسفل الذي يخرج منه الماء الكثير ولكل قربة عزلاوان] ونودي في الناس : اسْقوا واستقوا ، فسقى من سقى واستقى من شاء ، وكان آخر ذلك أن أعطى الذي أصابته الجنابة إنـاء من مـاء ، قال : اذهب فأفرغه عليك ، وهي قائمة تنظر إلى ما يفعل بمائها ، وأيم الله لقد أقلع عنها وإنه ليخيل إلينا أنها أشد مِلأة منها حين ابتدأ فيها، فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اجمعوا لها ، فجمعوا لها من بين : عجوة ، ودقيقة ، وسويقة ... حتى جمعوا لها طـعاما فجعلوه في ثـوب [وصر لها صرة فقال لها : اذهبي فاطعمي هذا عيالك م ـ ٣/٣٩٥] وحملوها على بعيرها ، ووضعوا الثوب بين يديها ، قال لها: تعلمين مارَزَأنا من مائك شيئا ولكن الله هو الذي أسقانا :

تەرجەمە :

عیمران فەرمووی : لە وشترەکەی دایانبەزان ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ظەرفێکی ویست لـە دەمی هەردوو کوننەکەوە ئـاوی تیٚکرد ، دەمی بەستنەوە ، دەمی لای خوارووی کوننەکانی بـەرەڵڵا کـرد خەڵق بانگ‌کران کە : بێن ئاوبخۆنەوەو بیدەن بە خەڵق ، ئاویان دا بە خەڵق خۆیان خواردیانەوە ، ئاخرکەسێ کە ئاوی درایە ئەو کەسە بوو کە جەنابەتی تووش‌بووبوو ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ظەرفێ ئـاوی دایە فەرمووی : بچۆ بیکە بەسەر خۆتا ژنەکەیش وەستا بوو تیٚئەفکری کـە چی لە ئاوەکەی ئەکەن • عیمران ئەفەرمویٚ : قەسەم ئەخۆم بە خوا لــە ئاوەکە جویٚ‌بوونەوە وامان خەیاڵ ئەکرد کە لەو وەختە پڕتر بوو کــە دەست‌کرا بە ئاولیٚ‌بەتاڵ‌کردنی • پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بۆی کۆبکەنەوە ، خورمای باش‌و ئاردو قاوتیان بۆ کۆکردەوە بۆیان کردە ناو جلێکەوەو بۆیان کرد بە توورەکەو پێی فـەرموو : بچۆ

ئەمەیش دەرخواردی منالەکانت بدە ، سواری وشترەکەیان کردو جلەکەیان
ئایە بەردەم پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ پێی‌فەرموو : ئـەزانـی
کە هیچمان ئاو لە ئاوەکەت کەم نەکردۆتەوە (لکن)خوا ئاوی دا بە ئێمە !

فشربنا ونحن أربعون رجلا عطاشاً حتى روينا وملأنا كل قربـة معنا وإداوة وغسلنا صاحبنا غير أنا لم نَسْقِ بعيـرا ، وهـي تـكاد تتضرج [تنِـض •خ] من الماء ، أي تنشق • م و ح] :

تەرجەمە :

خواردمانەوە ئێمە چل‌کەس بووین هەموو تینوو تا تێرئاو بووین ، هەرچی کونەو مەتارەیێکمان پێ بوو پڕمان کـــرد ، غوســـڵیشمان بـە رەفیقەکەمان کرد ، ئەوە نەبێ کە وشترمان لێ ئاو نەدا، ئەو کونانە لە =بەر= پڕلەئاویی نزیك بوو شەق بەرن •

فأتت أهلها وقد احتبست عنهم ، قالوا : ما حبسكِ يا فلانة ؟ قالت: العجب ! لقيني رجلان ، فذهبا بي إلى هذا الذي يقال له الصابىء، ففعل كذا وكذا • فوالله إنه لأسحر الناس من بين هذه وهذه ، وقالت بأصبعها الوسطى والسبابة فرفعتهما إلى السماء =تعني السماء= والأرض [أو أنه لنبي كما زعم ، كان من أمره زيت وزيت ، فهدى الله ذلك الصِّرمَ بتلـك المرأة فأسلمت وأسلموا • في رواية سلم م ـ ٣٩٥/٣ ، ح ـ ٣٤/٦] أو إنه لرسول الله حقا فكان المسلمون بعد ذلـك يغيرون على من حـولهـا من المشركين ولا يصيبون الصِّرْم الذي هي منه ، فقالت يوما لقومها : مـــا [موصولة] أرى أن هؤلاء القوم يَدَعونكم عمدا ، فهل لكم في الإسلام؟ فأطاعوها فدخلوا في الإســـلام ح ـ ٣٦٦/١ واللفظ لهذا ح ـ ٣٤/٦ ،

تەرجەمە :

ژنەکە چۆوە بۆ لای کەس‌وکاری پێیان وت : ئەی فلانە بۆچی درەنگت پێ چوو ئەوەندە مایتەوەو موعەطەل بووی ؟ وتی : شتێکی عەجائیب !

دوو پیاوم پێ‌گه‌یی بردمیانه لای ئه‌وه‌ی کـــه پێی‌ئه‌ڵێن صابییء ، وای کردو وای‌کرد ، وه‌ڵلاهی یا ساحیرترینی هه‌موو خه‌ڵقه له به‌ینی ئـــه‌مه‌و ئه‌مه‌دا : به دوو په‌نجه‌ی ناوه‌ڕاست‌و شه‌هاده‌تی ئیشاره‌تی ئه‌رزو ئاسمانی کرد ، یا خۆ پێغه‌مه‌ری خوایه به حه‌ق • له دوای ئه‌وه موسوڵمانان لـــه ئه‌طرافی ئه‌و خێڵه‌دا هه‌ر موشریکێ ببوایه ئه‌یاندا بـه سه‌ریانا تـالآنیـان ئه‌کرد ، ده‌خلی ئه‌و خێڵه‌ی ژنه‌که‌یان نه‌ده‌کرد ، ڕۆژێ ژنه‌که به قه‌ومه‌که‌ی خۆیی وت : ئه‌وی من ئه‌یزانم ئه‌مه‌یه که ئه‌و قه‌ومه به عه‌مده‌ن ده‌خـلی ئێوه ناکه‌ن • ئاره‌زووتان هه‌یه که ئیسلام ببن ؟ ئیطاعه‌تیان‌کردو داخـلی دینی ئیسلام بوون ـ رضي الله تعالى عنها وعنهم ـ [خوا به‌و ژنه ئـــه‌و خێڵه‌ی هیدایه‌ت دا ، ئه‌و ئیسلام بوو ، ئه‌وانیش ئیسلام بوون] •

حوکمی ئـــه‌م حه‌دیشـه :

١ ـ ئه‌ده‌ب‌ڕیعایه‌تکردنی بچووك له‌گه‌ڵ گه‌وره‌ی خۆی لازمه •

٢ ـ خه‌وی ئه‌نبیا ـ علیهم الصلاة والسلام ـ وه‌حیه •

٣ ـ ته‌شه‌بوثکردن بـه ئه‌سباب بۆ ده‌فعی ئیحتیاجیی •

٤ ـ ئیلتیجابردنه به‌ر گه‌وره له وه‌ختی شیدده‌تا •

٥ ـ ده‌فعی ترس‌و خه‌وف له دڵی بوچووك •

٦ ـ ئینسان ئاوی ده‌ست نه‌که‌وێ دروسته بۆ غوسڵیش ته‌یه‌مـوم بکاو ، ئه‌وی به جه‌نابه‌ت حه‌رام بێ •• به ته‌یه‌موم حه‌ڵاڵ ئه‌بێ•

٧ ـ له مه‌عییه‌تی خۆی یه‌ك دوو که‌س ناردن که بۆ ئه‌سبابی ده‌فعی حاجه‌ت بگه‌ڕێن •

٨ ـ له وه‌ختی حاجه‌ت‌و زه‌رووره‌تا دروسته بـه زۆر ماڵ لـه خه‌ڵق بستێنرێ به به‌ده‌ڵی میثـل یا زیاتر •

٩ ـ دروسته ئیددیخاری شتی پێویست بۆ وه‌ختی حاجه‌ت •

موعجیزەیێ کە لەم حەدیثەدا بێ :

زۆرکردنی ئاوی کەم ، کەمنەبوونی شت بە صەرفکردنی ئاوی ئەو دوو کونەیە • بابیشلێین بەشی چل کەس ئەکا ، ئەی بۆچی هیچی لـێ کەم نەبۆوە ؟ بۆ زیاتر بوو لە پێشوو ؟ هەموو مەتارەو کونەیێ کە پێیان بوو بەچی لە ئاو پڕ کران ؟

۵٤۹/۱۱ ـ عن عبدالله [بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] قال: كنا نعد الآيات بركة ، وأنتم تعدّونها تخويفا ، كنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في سفر [حديبية أو خيبر] فقلّ الماء ، فقال : اطلبوا فضلة من ماء ، فجاؤا بإناء فيه ماء قليل ، فأدخل يده في الإناء ثم قال : حيّ على الطهور المبارك ، والبركةُ من الله • فلقد رأيت الماء ينبع من بين أصابع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ولقد كنا نسمع تســـبيح الطعام وهو يؤكل ح ـ ٦/٣٩ ، ت في المناقب •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای بنی مەسعوود ئەفەرموێ : ئێمە ئایەتو موعجیزەمان بـە بەرەکەت ئەزانی ، ئێوە [هەموویان] بە ترسانتنی خەڵق ئەزانن [یـەعنـی هەموویان وا نیە ، بەعزێکیان بەرەکەتە وەك تێرکردنـی یـا تێراوکردنـی لەشکرێکی زۆر بە ئاوێ یا بە طەعامێکی کەم ، بەعزێکیان تەخویفە وەك مانگو رۆژگیران (مثلا)]لە سەفەرێکا لە خدمەت پێغەمەرا بووین ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئاو کەم بوو پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : بگەڕێن بۆ ئاوێ کە فەضلە مابێتەوە ، لە قاپێکا ئـاوێـــکی کەمیان هێنایە خدمەت ، دەستی موبارەکی نایە ناو لە دواییا فەرمووی : بێنە سەر ئاوی پاکو پاکەوەکەرو موبارەك بەرەکەت لە خواوەیە • بـــە

تەحقیق دیم ئاو لە بەینی پەنجەی موبارەکیا هەڵەقوڵی ، بـە تەحقیق گوێمان لە تەسبیحاتی طەعام بوو کە ئەخورا ٠

دوو موعجیزەی تیایە : ئاوی کەمزۆربوونو ، تەسبیحاتکردنی طەعام لەگەڵ خواردنیا ٠

تـكثـير الطعـــام القليـل(١) :

١٢/٥٥٠ ـ عن جابر أن أم مالك [رضي الله تعالى عنهما] كانت تهدي للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في عكة لها [هیزۆڵکە] سمنا، فيأتيها بنوها فيسألون الأدم وليس عندهم شيء ، فتعمد إلى الذي كانت تهدي فيه للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فتجد فيه سَمْنا ، فما زال يقيم لهـا إدم بنيها حتى عصرته ، فأتت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : عصرتيها ؟ فقالت : نعم ٠ قال : لو تركتيها مازال قائما [موجودا حاضرا] م ـ ١٤٠/٩ ٠

تەرجەمە :

ئوممومالیك ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە هیزەیێ رۆنی ئەبرد بە هەدیيە بۆ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کـوڕەکانی ئەهاتنـەوە داوای پێخۆریان لێی ئەکرد ، هیچیان نەبوو کە بیانداتێ ، ئەچوو بە لای ئـــەو هیزەوە کە رۆنی تیا ئەبرد بـە دیاریی بۆ پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ رۆنی تیا دەست ئەکەوت ٠ بەو نەوعە هەروا دەوامی کرد ٠ کە رۆنی ئەزایەوە ناو تا هیزەکەی گوشی [ئیتر رۆنی نەزایەوە ناو] چـوە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزی پێغەمـەری کـرد

(١) زۆربوونی خواردنی کەم ، بە بەرەکەتی دۆعای پێغەمەر ـ صـلى الله تعـالى عليه وسـلم ـ ٠

ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : گوشیت ؟ فەرمووی : بەڵێ• فەرمووی : ئەگەر بەو نەوعە بتهێشتایەوەو نەتگوشیایە هەروا ئەزایەوە •

١٣/٥٥١ ـ وعنه أن رجلا أتى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يستطعمه ، فأطعمه شطر وَسْق شعير ، فما زال الرجل يأكل منه وامرأته وضيفهما حتى كالَهُ ، فأتى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : لو لم تَكلْهُ لأكلتم منه ولقام لكم م ـ ٩/١٤٠ •

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرمـــوێ : پیـــاوێ هاتە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ داوای طەعامی لێ کرد ، پێغەمـــەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نیوەی وەسقێکی جۆ دایە [کە ئەکا سی صاع هەر صاعێك چوار موددە] ئەو پیـــاوە خـــۆی ، ژنـــی ، میوانیان لێیان ئەخوارد ، پێوای [کە پێوای بەرەکەتەکەی نەما] هاتە خدمەت پێغـــەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزیکرد ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بۆچی پێوات ؟ وتی : بەڵێ • فەرمووی : ئەگـــەر نەتپێوایە هەر لێتان ئەخواردو بۆتان ئەما •

١٤/٥٥٢ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : تُوفّي رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وما في بيتي شيء يأكله ذو كَبد إلا شطر شعير في رفٍّ لي ، فأكلت منه حتى طال علي ، فكِلته ففني ح ـ ٥/١٩٠، م ـ ١٠/٤٢٥ •

تەرجەمە :

عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرمـــوێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەفاتی فەرموو لە ماڵی منا هیچ شتێکی تیا نەبوو کـە

کەسێکی صاحیبی جەرگ [یەعنی رۆحلەبەر] بیخوا ئیللا نیوە ویسقێ جۆ نەبێ لە رەفەیێکا بوو لێم خوارد تا درەنگێ لە دوایيا پێوام بڕایەوەو نەما.

لەم سێ حەدیثەدا زۆربوونی طەعامی کەمی تیایە بە بەرەکەتی حەزرەتی رەسوولی ئەکرەم ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ .

حوکمیشیان وایە بۆ ئینسان سوننەت وایە رزقی ناومالّی نەپێوێ کە چەندە مەعدوود بێ ، یا پارە بێ نەیژمێرێ ، بەوە بەرەکەتەکەی ئەڕوا ؛ چونکی ئیعتیماد ئەداتە سەر میقدارەکەی کە بەشی چەند رۆژ ئەکا ، کە تێیگەیی‌و زانی کە بەشی چەند رۆژ ئەکا ، لە دوای موددەیێ ئەبڕێتەوە ، بە مەجهوولیی بمێنێ بەرەکەتەکەی باقیی ئەبێ ؛ چونکی ئیعتیمادی ناداتە سەر هەر ئیعتیمادی بە خوا ئەبێ ، کە وابێ ئەوی لە ناو خەلّقا مەشهوورە کە ئەلّێن : مەیژمێرە با کەم نەبێتەوە ، موافیقی ئەم حەدیثانەیە .

فەقەط ئینسان شتێ بدا بە کەسێ یا لە کەسێکی وەرگرێ لەو وەختەدا ئەبێ میقدارەکەی تەعیین بکا ، باقیەکەی کـــە لای ئەمێنێتەوە بـــا بـــە مەجهوولی بمێنێتەوە . ئۆبەتکێشی بە دیار مالّیەوە دانابێ ، بە حســـاب تەسلیمی بکاو بە حساب وەری‌بگرێتەوە ، ئەم نەوعە موعامەلانە بۆ دەفعی ئیختیلافە ، داخلّی ئەم حەدیثانە نیە ، وەکـــوو فەرموویەتـــی : « کیلوا طعامکم یبارك لکم فیه » طەعامی خۆتان بپێون ، ئەگەر بی‌پێون بەرەکەتی بۆتان تێ‌ئەکەوێ ، موراد وایە لە وەختی وەرگرتنا بی‌پێون بەرەکەتی بۆتان تێ‌ئەکەوێ ، (من القسطلاني) .

١٥/٥٥٣ ـ عن المقداد [رضي الله تعالى عنه] قال : أقبلت أنا وصاحبان لي وقد ذهب أسماعنا وأبصارنا من الجَهْد [أي الجوع] قال : فجعلنا نَعْرِض أنفسنا على أصحاب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فليس أحد منهم يقبلنا [لأنهم كانوا مقلّين] فأتينا النبي ـ صلى الله تعالى

عليه وسلم ـ فانطلق بنا إلى أهله ، فإذا ثلاثة أعْنُزٍ ، فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: احتلبوا هذا اللبن بيننا ، قال : فكنا نحتلب فيشرب كل إنسان منا نصيبه ونرفع للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نصيبه ، قال : فيجيء من الليل فيسلم تسليما لا يوقظ نائما ويسمع اليقظان، قال : ثم يأتي المسجد فيصلي ثم يأتي شرابه فيشرب •

تەرجەمە :

میقداد ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : من‌ودوو رەفیقم رووما‌ن‌کردە مەدینە ، لە برسانا گوێمان‌و چاومان قووەتیان ڕۆیی بوو ، خـۆمـان[1] عەرزی صەحابەی پێغەمەر کرد ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ هیچ کەس نەبـوو لەوان کـە قەبووڵمان بکـا [چـونکی نەیان‌بوو] چووینە خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بردینیە ماڵەوە سێ مەڕی[2] لێ‌بوو، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەو مەڕانە بدۆشـن شیرەکەیان لە بەینمانا شەریکی بێ میقداد فەرمووی : ئەمان‌دۆشـین هەرکەس بەشی خۆی ئەخواردەوە ، بەشی پێغەمەرمان ـ صلی الله تعالـی علیه وسلم ـ هەڵەگرت ، شەو تەشریفی ئەهات سەلامی ئەکرد ، نوستووی خەبەر نەئەکردەوە بە بێداریشی ئەبیست • میقداد فەرمووی : لە دواییـا تەشریفی ئەچۆوە مزگەوت نوێژی ئەکرد ، لە دواییا تەشریفی ئەهات بەشە شیرەکەی خۆی ئەخواردەوە •

فأتاني الشيطان ذات ليلة وقد شربت نصيبي فقال : محمد [صلى الله تعالى عليه وسلم] يأتي الأنصار فيتحفونه ويصيب عندهم :

---

(۱) خۆمان ... ئەگەر بگوترێ خۆمان عەرزی صەحابەی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەکرد ـ واتە : ئەچووینە لایان‌و داوای خواردنمان لێ ئەکردن ـ باشـترە •

(۲) ئەگەر لێرەدا بزن بنووسرێ باشترە •

شەوێ شەیتانم هاتە لا من بەشە شیری خۆم خواردبۆوە ، وتـی : محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی ئەچێتـــە لای ئەنصار ئەوان ئیکرامی ئەکەن لای ئەوان خواردنی دەست ئەکەوێ •

ما به حاجة إلى هذه الجرْعة فأتيتها فشربتها ، فلمـا أن وغلت فـي بطني وعلمت أنه ليس إليها سبيل ، قال : ندمني الشيطان فقال : ويحـك ماصنعت ؟! أشربت شراب محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ فيجيء فلا يجده فيدعو عليك فتذهب دنياك وآخرتك !؟ وعليَّ شملة إذا وضعتها على قدمي خرج رأسي ، وإذا وضعتها على رأسي خرج قدماي ! وجعل لا يجيئني النوم ، وأما صاحباي فناما ولم يصنعا ما صنعت ، قال : فجاء النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فسلم كما كان يُسلِّم ، ثم أتى المســجد فصلى ، ثم أتى شرابه فكشف عنه ، فلم يجد فيه شيئا ، فرفع رأسه إلى السماء ، فقلت : الآن يدعو علي فأهلك ، فقال : اللهم أطعـم من أطعمني واسـق من سـقاني :

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئیحتیاجیی بەم قومە شـــیرە نیە ، چووم بە لای شیرەکەوە خواردمەوە ، کە جێگیر بوو لە زگما زانیم ئیتر چارەی ناکرێ •• شەیتان پەشیمانی کردمەوە پێیوتم : کۆستکەوی چیت کرد ؟! شەرابی محمدت ـ صلى الله تعالى عليه وســـلم ـ خواردەوە ئێستە تەشریفی بێت خواردنەوەکەی لە جێی خۆی نادۆزێتەوە دۆعات لـێ ئەکا بە هیلاکا ئەچی دینو دنیات ئەڕوا ! خۆداپۆشێکم بە سەرەوە بـــوو بمدایە بەسەر پێما سەرمی لێ ئەچوە دەرێ ، بمدایە بە سەرما پێمی لـێ ئەچوە دەرێ ! ئیتر خەوم لێ تەقی ، خەوم نەدەهات ، (لکن) رەفیقەکانم نوستن ، چونکی ئەوی من کردبووم ئەوان نەیانکردبوو • میقداد وتی :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی هات وەکوو عادەتی خـۆی سەلامی لێ کردین ، لە دواییا تەشریفی چوە مزگەوت نوێژی کرد ، ئەمجا تەشریفی هات بە لای خواردنەوەکەیەوە هیچی تیا نەدۆزییەوە ، ســـەری موبارەکی هەڵبڕی بۆ ئاسمان ، وتم : هەر ئێستە دۆعام لێ ئەکا هیـلاك ئەبم ، فەرمووی : خوایا کێ شتم دەرخوارد بدا تۆیش شـــتی دەرخوارد بدە ، کێ ئاوو شەربەتم بداتێ بیخۆمەوە تۆیش ئاوو شـــەرابی دەرخوارد بادە .

قال : فعمدت إلى الشملة فشددتها علي وأخذت الشَّفرة [بضم الشين وفتحها] فانطلقت إلى الأعنز أيها أسمن فأذبحها لرسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فإذا هي حافلة وإذا هن حُفَّل كلهن ، فعمدت إلى إناء لآل محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ما كانوا يطمعون أن يحتلبوا فيه ، قال : فحلبت فيه حتى علَتْه رغوة ، فجئت إلى رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : أشربتم شرابكم الليلة ؟ قال : قلت : يارسول الله اشرب ، فشرب ، ثم ناولني فقلت : يارسول الله اشرَب ، فشـرِب ، ثم ناولني ، فلما عرفت أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قد روي وأصبت دعوته ضَحِـكتُ حتى ألقيت على الأرض ، قال : فقال ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ: احدى سوآتك يا مقداد ، فقلت : يا رسول الله كـان من أمري كـذا وكـذا وفعلت كـذا ، فقـال النبـي ـ صـلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ : ماهذه إلا رحمـة الله ـ عـز وجل ـ أفلا كنت آذنتني فنوقظ صاحبينا فيصيبان منها ، قال : فقلت : والذي بعثك بالحق ما أبالي إذا أصبتها وأصبتها معك من أصابها من الناس م ـ ٩/٣٣٨ .

تەرجەمە :

میقداد ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : ئەوەی خۆم پێ داپۆشیبوو دەستم

دایێو گرێم‌دا به خۆمەوه ، کێردم هەڵگرتو چووم به لای مەڕکانەوه که کامیان قەڵەوه سەری ببڕم بۆ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ [تا بەرەکەتی دۆعاکەییم بۆ بێ] کەچی ئەوەیان که قەڵەو بوو گوانی پڕ له شیر بوو ، تێفکریم هەموویان گوانیان پڕ شیر بوو ، قاپێکی ماڵی پێغەمەرم ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ هێنا کـــه ئومێدیان نەبوو که شـــیری تێدادۆشن [چونکی ئەو مەڕانه دۆشرابوون ، رەنگه مەڕی تریشـــیان نەبووبێ که شیریان لێ بدۆشرێ] فەرمووی : شیرم دۆشییه تاو تا کەفی لێ نیشتو کەوته سەری ، چوومه خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئیمشەو خواردنەوەکەی خۆتان خواردۆتەوه ؟ وتم : (یا رسول الله) بخۆرەوه ، خواردیەوه له دواییا قاپەکەی دایەوه دەستم ، وتم : (یا رسول الله) بخۆرەوه ، خواردیەوەو قاپەکەی دایەوه دەستم ، که زانیم پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تێری خواردەوەو دۆعای پێغەمەرم ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ به نەصیب بوو پێکەنیم تا کەوتمه ئەرز ! پێغەمەر ـ صـــلی الله تعالی علیه وســـلم ـ فەرمووی : یا میقداد ئەمەیش یەکێکه لەو خراپیانەی که کردووته [یەعنی پێم بڵـێ چیت کردوه تا وا پێ ئەکەنی ؟] وتم : (یا رسول الله) کردەوەم ئـەوه بوو ئـەوه بوو ئەوه بوو وام کرد ، یەعنی چی کردبوو عەرزی کرد • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەوه رەحمەتێکه که له طەرەفی خواوه بوه ـ عز وجل ـ نەبوو پێم‌بڵێی که دوو رەفیقەکەی تریشمان خەبەرکەینەوه ئەوانیش لێیان بخواردایەوه ؟ وتم : قەسەم بەوەی تۆی به پێغەمەری حەق ناردوه هیچ باکم نیه که تۆ خواردتەوەو من له خدمەت تـــۆدا خواردمەوه لەوەی خەڵقی تر بخواتەوه • یەعنی یا نەخواتەوه •

جیهەتی ئیعجازی :

مەڕەکان له دوای ئەمه که دادۆشرابوون هیچ شیر له گوانیانا نەمابوو

بە بەرەکەتی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ شیر هاتەوە گوانیان کە لێی تێربوون •

ئەحکـامی :

١ ـ ئینسان کە موحتاج بوو بۆی دروستە کە عەرزی حاڵی خۆی بکـا بەکەسێ کە ئومێدی پێی بێ کە دەفعی ئیحتیاجیەکەی بکا •

٢ ـ ئینسان شتێکی نابەجێی کرد لازمە لێی پەشیمان ببێتەوەو تۆبەی لێ بکا •

٣ ـ ئینسان تابیعی نەفسی بوو ئیشێکی کرد عاقیبەتەکەی پەشیمانییە قەت شتێکی وا نەکا لەوانە بێ عاقیبەتەکەی پەشیمانیی بێ •

٤ ـ ئینسان چوە ناو جەماعەتێ یا لای یەکێ سوننەتە سەلامی لێ بکا •

٥ ـ بێ لوزووم خەولێکەوتوو خەبەرنەکرێتەوە •

٦ ـ سوننەتە ، بەڵکو واجبە ، شوکری نیعمەتی خوا بکرێ •

٧ ـ ئیعتیراف بە قوصوورو ئیعتیذار لای ئەوەی کە قوصووری دەرحەقی کردوە •

٨ ـ چاولەقوصوورپۆشین سوننەتە •

٩ ـ دۆعاکردن بۆ موحسینو خدمەتکارو هەموو چاکەکەر •

١٠ـ موقابەلەی خراپە بە چاکە •

١١ـ ئەخلاقی گوزیدەی حەزرەتی ریسالەتپەناە ـعلیه صلوات اللهوسلامهـ

١٢ـ ئیظهاری سوروور لە دوای زەوالی غەمو حوزن •• هەموو سوننەتن •

٥٥٤/١٦ ـ أيمن الحبشي قال : أتيت جابرا ـ رضي الله تعالى عنـه ـ فقـال : إنا يوم الخندق نحفر فعرضت كُدْيَة [كَيْدة • ابـن عسـاكر]

شديدة [قطعة صلبة من الأرض] فجاؤا النبي ـ صلى الله تـعالى عليـه وسلم ـ فقالوا : هذه كُدْيَة عرضت في الخندق ، فقال : أنا نازل ، ثم قام وبطنه معصوب بحجر ، ولبثنا ثلاثة أيام لا نذوق ذواقا ، فأخذ النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ المِعْولَ [المسحاة] فضرب فعاد كثيبا [رملا] أهيل أو [قال] أهيم [أي سائلا] فقلت : يارسول الله ائذن لي إلى البيت [فأذن لي • أبو نعيم] فقلت لامرأتي : رأيت بالنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شيئا ماكان في ذلك صبر ، فعندك شيء ؟ قالت : عندي شـعير وعَنَاق [كارژۆڵەی مێ] فذبحت العناق ، وطَحَنَتِ الشعير ، حتى جعلنا اللحم في البرمة •

تەرجەمە :

ئەیمەنی حەبەشیی ئەفەرموێ : چوومە لای جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئێمە لە رۆژی خەندەقا خەندەقمان هەڵەکەن ، ئەرزێکی زۆر سەختمان هاتەبەر قوڵەندە کاری لێ نەئەکرد ، چوونە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : مـــن ئێمە خوارێ ، لە دواییا تەشریفی هەڵسا زگی موبارەکی لە برسانا بە بەردێ بەستبوو[1] ، ئێمەیش سێ رۆژ بوو وەستابووین هیچ شـــتێکمان نەخوارد [و نەخواردەوە] پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قوڵندەکەی وەرگرت کە لە ئـەرزە رەقەکەی دا بوو بە لمێکی جاریی وەك ئاو ! وتم : (یا رســـول الله) ئیذنم بـدە تا ماڵەوە ، ئیذنی دام [کـە چوومە ماڵەوە] بە ژنەکەم وت [کە سوهەیلەی بینتی مەسعوودی ئەنصارییە] : برسێتییەکم دی بـــە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ کە صەبری تیا ناکرێ ، هیچت

(1) ئەگەر لێرەدا بیفەرموایە : بەردێکی لەسەر سکی بەســتبوو ، یـان دانابوو .. باشتر دەبوو .

لە لا هەیە ؟ وتی : مەنێ جۆو کارژۆڵەیێکم لایە • کارژۆڵەکەم سەربڕی ، ئەویش جۆیەکەی هاڕیی ، تا گۆشتەکەمان خستە ناو دیزەوە بکوڵێ •

ثم جئت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ والعجين قد انكسر ، والبرمة بين الأثافيّ قد كادت أن تنضج [كلما نضجت[1]• الآية] فقلت : طُعَيِّمٌ لي ، فقم أنت يا رسول الله ورجل أو [شك الراوي] رجلان• قال: كم هو؟ فذكرت له ، قال : كثير طيب • قال : قل لها لا تنزع البرمـة ولا الخبز من التنـــور حتى آتي • فـقال : قوموا ، فـــقام المهاجـرون والأنصـــار :

تەرجەمە :

لە دواییا چوومە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم هەویرەکە هەڵاتبوو ، دیزەکەیش لەسەر سێکوچکە بوو نزیك بوو بکوڵێ ، عەرزی پێغەمەرم کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : کە کەمێ طەعاممان هەیـــە هەڵسە (یا رسول الله) خۆتو پیاوێ یـــا دوو پیـــاو تەشریفتان بێ ، فەرمووی : طەعامەکەتان چەندە ؟ عەرزمکرد • فەرمووی : زۆرو پاکە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : پێیبڵێ : تا من ئێـــم دیزەکە دانەگرێ ، نانەکە لە تەنوورەکە نەکاتەوە • فەرمووی : هەڵســـن موهاجیرو ئەنصار هەموویان تەشریفیان هەڵسا •

فلما دخل على امرأته ، قال : ويحكِ ! جاء النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ بالمهاجرين والأنصار =ومن معهم= قالت : هـل سـألك ؟ قلت : نعم • [وفي رواية يونس قال : فلقيت من الحياء ما لا يعلمه إلا الله ـ عز وجل ـ وقلت : جاء الخلق على صاع من شعير وعناق! فدخلت على امرأتي : اقول : افتضحتِ : جاءك رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه

(1) النســـاء / ٥٦ •

وسلم ـ بالجند أجمعين • فقالت : هل كان سألك كم طعامك ؟ فقلت : نعم • فقالت : الله ورسوله أعلم نحن قد أخبرناه بما عندنا • فكشفت عني غما شديدا] فقال : ادخلوا ولا تضاغطوا [لا تزدحموا] فجعل يكسر الخبز ويجعـل عليـه اللحـــم ويخمِّر البُرمـــة والتنـــور إذا أخـذ منـه ويقـرب إلى اصـــحابـه ، ثـم ينـزع فـلم يـزل يكســـر الخبـــز ويَغْـرِف حتى شبعوا ، وبقي بقية ، قال : كلي هذا وأهدي ؛ فإن الناس أصابتهم مجاعة ح ـ ٣٠٩/٦ ، م ـ ٣٠٨/٨ :

تەرجەمە :

که جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ چوەوە لای حەرەمەکەی فەرمووی: کۆستکەوێ ! پێغەمەر ـ صلیاللەتعالیعلیهوسلم ـ هەموو موهاجیرو ئەنصاریی =و ئەوانەی لەگەڵیانانی= بۆ هێنایـــت • فەرمووی : لێیپرســـیت ؟ فەرمووی : بەڵێ [لە ریوایەتی یوونسا ئەفەرموێ : ئەوەندەم حەیا کـرد غەیری خوا ـ عز وجل ـ کەس نایزانێ ، وتم : خەڵق هاتوونە سەر مەنـێ جۆو کارژۆلەیێ ! چوومـــە لای ژنەکەم وتم : بە فەضیحەت چووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە هەموو لەشکرەکەوە بۆتهات • وتی : هیچ لێیپرسیت کە طەعامەکەت چەندە ؟ وتم : بەڵێ • وتی : خواو رەسوولی خوا لە هەموو کەس عالمترن • ئێمە عەرزمان کردوە کە چیمـان هەیە ، بەوە غەمێکی زۆر زۆری لێ لادام] پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ [لە دوای ئەمە گەیینە مالی جابیر] فەرمووی : بێنە ژووری ئەمما مەکەون بەسەر یەکا • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نانی بۆ لەتئەکردنو گۆشتی بۆ بەسەرائەکردنو دیزەکـــەو تەنوورەکـــەی

دائەپۆشی‌و . ئەی‌نایە بەردەمی ئەصحابی[1] ، لە دواییا نان‌و گـۆشــتی دەرەهێنا هەروا بەو نەوعە نانی دەرەهێنا‌و ئاوو گۆشتی هەڵەهێنجا تا تێر بوون ، بەقیبەیێکیشی مایەوە ، بە سوهەیلەی فەرموو : ئەمە بخۆو بـە هەدیە بینێرە بۆ دەرو دراوسێ خەڵق گرفتاری برسێتی بوون .

١٧/٥٥٥ ـ سعيد بن مينا قال : سمعت جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : لما حُفِر الخندق رأيت بالنبي ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ خمصا شديدا [أي ضمور البطن من الجوع] فانكفأت إلى امرأتي ، فقلت : هل عندكِ شيء ؟ فإني رأيت برسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ خمصا شديدا . فأخرجت إليَّ جرابا فيه صاع من شعير ، ولنـا بهيمة داجن ، فذبحتُها ، وطحنتِ الشعير ، ففرغَتْ إلى فراغي ، وقطعتُها في برمتها ، ثم وليت إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقالت: لا تفضحني برسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وبمن معه .

تەرجەمە :

جابیر ئەفەرموێ : کە خەندەق هەڵکەنرا پێغەمەرم ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ زۆر بە برسێتیی دی ، گەڕامەوە بـــۆ لای ژنەکەم ، وتم : هیچت لا هەیە ؟ من پێغەمەرم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە برسێتییەکی تەواو برسیی دی ، توێشەبەرەیێکی بۆ دەرهێنام مەنێ جـــۆی تیا بوو ، کارژۆڵەیێکی ماڵەکیشمان بوو سەرم‌بڕی ، ئەویش جۆیەکەی هاڕیی ، تا من لە کارژۆڵەکە بوومەوە ئەویش لە هاڕینی جـــۆیەکە بۆەوە ، کارژۆڵەکەم پارچـە ـ پارچـەکردو خستمە ناو دیزەکەوە ، لـە دواییا چووم بۆ خدمەت

---

(١) واتــە : تریتەکەی ئەنایە بەردەمی ئەصحابی نەك تەنوورەکە ، لێـرەدا پاش‌وپێشێ دروست بوە ، ئەگەر بیفەرمووایە : نانی بۆ لەت‌ئەکردن‌و ئـاوی بـۆ بەســەرا ئەکردن‌و ئەی‌نایە بەردەمیان‌و تەنوورو دیزەکەی دائەپۆشییەوە .. باشتر بوو .

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وســـلم ـ سوهەیلە پێیوتـــم : ها ئابڕووم نەبەی ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـو ئەوانەی کە لە خدمەتیـــان هەموویان نەهێنی •

فجئته فساررته فقلت : يا رسول الله ذبحنا بُهَيمةً لنا وطحنّا صاعـ من شعير كان عندنا ، فتعال أنت ونفرٌ معك • فصاح النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : يا أهل الخندق إن جابرا قد صنع سؤرا ، فحيَّ هلاً بكم ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لا تُنْزِلُنَّ بُرمَتكم [ولأبي ذر : لا تُنْزِلَنَّ برمتكُمْ] ولا تَخْبِزُنَّ عجينكم حتى أجيء • فجئت وجاء رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقدم الناس ، حتى جئت امرأتي ، فقالت : بك وبك ! فقلت : قد فعلت الذي قُلتِ ، فأخرجت له عجينا فبصق فيه [بصق ، بسق ، بزق بمعنى] وبارك ثم عَمَدَ إلى برمتنا فبصق وبارك ثم قال : ادع خابزة فلتَخْبِز معي واقْدَحي من برمتكم ، ولا تُنْزِلوها ، وهم ألف ، فأقسم بالله لقد أكلوا حتى تركوه وانحرفوا ، وإن برمتنا لتَغِطُّ كما هي ، وإن عجيننا ليخبز كما هو ح ـ ٦/٣١٠ ، ، م ـ ٣٠٨/٨ •

تەرجەمە :

چوومە خدمەتی بە دزییـــەوە عەرزمکرد وتـــم : (یا رسول الله) حەیوانێکی بچکۆلانەمان بوو سەرمانبڕی ، مەنێ جۆمان بوو هاڕیمان ، تۆو چەند کەسێ لە خدمەتتا تەشریفتان بـــێ ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە دەنگی بەرز بانگیکرد فەرمووی : ئەی ئەهلی خەندەق جابیر شایی بۆ کردوون ! سا خێراکەن بێن • پێغەمەر ـ صلی الله تعالـــی علیه وسلم ـ فەرمووی : تا من ئێم دیزەکەتان دامەگرن ، هەویرەکەتـــان مەکەن بە نان ، من چوومەوەو پێغەمەریش ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ

تەشریفی کەوتە بەردەمی خەڵقەکەوەو هات ، تا چوومــەوە لای ژنەکەم ، وتی : وات لێ بێ‌و وات لێ بێ ! وتم : ئەوی پێت وتم کــردم • ژنەکەم نەختێ هەویری دەرهێنا ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تفـــــی تێ کردو دۆعای بەرەکەتی بۆ کرد ، لە دواییا تەشریفی چوو بە لای دیزەکەوە تفیشی کردە ناو ئەوەوەو دۆعای بەرەکەتی بـۆ کرد ، لە دواییا فەرمووی : ژنێکی نانکەرم بۆ بانگ‌کەن نانم لەگەڵ بکا ، تۆیش لە دیزەکە هەڵهێنجە دایمەگرن ، ئەوان هەزار کەس بوون ، سوێن ئەخۆم بە خوا خواردیان‌و بەجێیان هێشت‌و گەڕانەوەو دیزەکەمان لە بەر پڕیی چۆن بوو وا هەڵەچوو ، هەویرەکەمان هەروەکوو بوو هەروا نانی لێ ئەکرا •

ئەم حادیثەیە چۆن ئەبێ هەزار کەس دیبێتی‌و موتەواتەر نەبێ ؟ مـــن هەر وەك لە پێش چاوی خۆم کرابــــــن (علم الیقین)م هەیە بەم نەوعە موعجیزانە وەك ئەزانم کە ئەرزو ئاسمان هەن •

موعجیزەی ئەم دوو حەدیثە :

١ ـ بەردێ کە هاتۆتە بەر خەندەقەکەوە خوا ئەزانێ کە چەند صەحابیـــی لەگەڵی خەریك بوون چارەیان نەکردوە ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە زگی برسێتیی بە تەنها قوڵونگەیێ کە پیاکێشاوە بوە بە تۆز !

٢ ـ کارژۆلەیێك‌و مەنێ جۆ کیفایەتی هەزار کەسی کردوەو بە هەدییـــــە نێرراوە بۆ هەموو فوقەرای مەدینە ، یەعنی کارژۆلەیێك‌و مەنێ جۆ هەموو شاری مەدینەی پێ تێر بوە ، چونکی سیاقی ئەمری پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە ناردنی بۆ خەڵق‌و فەرموونـــــــی : خەڵق تووشی برسێتیی بـــوون •• بە واضـــیحیی ئەگەیێنێ کە ســوهەیلە ـ رضي الله تعالی عنها ـ بۆ هەمووی ناردبن • چونکی ئەصحابــی

كيرام ـ رضي الله تعالى عنهم ـ موخالەفەتی ئەمری پێغەمەریان ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لـە هەمـوو موصيبەت‌و فەلاكەتی دنيايی لە لا خراپتر بوە سەرو ماڵيان فيدای ئەو كردوە ـ رضي الله تعالى عنهم ـ

٣ ـ كيفايەتكردنی بۆ هەزار كەس بـــە تەنها مـــوعجيزەيێكە ، كەم نەبوونەوەی بە تەنها موعجيزەيێكە ، زيادكردنەكەيشـی بە تەنهـــا موعجيزەی چوارەمينە[١] .

صەبرو زوهدو قەناعەت‌و حوسنی خولقی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـكە لەم حەديثانە ئەفامرێتەوە ، مەگەر هەر خوا تەقديری بكا ، ئيثاری خەڵق بەسەر ذاتی موبارەكی خۆيا لەوێوە بوەستێ .

خورمازۆربوونی جابير ـ رضي الله تعالى عنه ـ:

١٨/٥٥٦ ـ حدث جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن أباه توفي وعليه دين ، فأتيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقلت : إن أبي تـرك عليه دينا ، وليس عندي إلا مايخرج نخلـــه ، ولا يبلـغ مايُخْرِج سنين ما عليه ، فانطلق معي لكي لا يَفْحِش [يَفْحُش] عليَّ الغرماءُ ، فمشى حول بيدر من بيادر التمر فدعا ، ثم آخر ، ثم جلس عليه ، فقال : انزِعوه، فاوفاهم الذي لهم وبقي مثل ما أعطاهم ح ـ ٦/٤٠ .

تەرجەمە :

جابير ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : باوكم وەفاتی كرد قەرزدار بوو ، چوومە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزم‌كرد : كە باوكم قەرزێكی بۆ بەجێ‌هێشتووم هيچيشم لا نيە غەيری ئەوە كـــە

(١) راستتر وايە بفەرموێ (سێيەمينە) چونكە دوو موعجيزەی لـــــە پێشەوە گوتوە .

واریداتی دارخورماکانیە ، واریداتی دارخورماکانیشی هی چەند سالی ناگاتە قەرزەکەی کە لەسەریەتی ، تەشریفت لەگەڵم بێ کە صاحیب قەرزەکـــان قسەی زۆر بێمەعناو خراپم پێ نەڵێن [پێغەمەر ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی چوە ناو باغی خورماکەیەوە] بە دەوری مشتاخێکا گەڕا دۆعای بەرەکەتی بۆکرد ، لە دوایا تەشریفی بە دەوری مشتاخێکی تـــرا گەڕاو دۆعای بەرەکەتی بۆ کردو لەسەری دانیشت ، فەرمووی : دەری‌هێنن لە مشتاخەکە ، بە تەواوەتی قەرزەکەی پێ ئەدا کردو [ئەوەندە کـە داینێ] ئەوەندەیشی مابۆوە •

۵۵۷/۱۹ ـ عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : أصيب [أبـي] عبدالله [بن عمرو بن حرام ، يوم أحد] وترك عيالا ودينا ، فطلبت إلى أصحاب الدين أن يضعوا بعضا من دينه فأبوا ، فأتيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فاستشفعت بـه عليهم فأبوا ، فقال : صنّف تمرك كل شيء منه على حِدَته : عِذْق ابن زيد على حدة ، واللين على حدة ، والعجوة على حدة ••• ثم أحضرهم حتى آتيك ، ففعلت ثم جـــاء ـ عليه الصـــلاة والسلام ـ فقعد عليه وكال لكل رجل حتى استوفى وبقي التمر كما هـو كأنه لم يُمَسّ ح ـ ٤/٢١٨ •

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : عەبدوڵلای باوکم ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە ئوحودا شەهیـــد بوو ، عەیاڵێـــك‌و قەرزێکی زۆری بەجێ‌هێشت ، طەلەبم کرد لە صاحیب قەرزەکان کە شـــتێکی لێ‌داشکێنن نەیانکرد ، چوومە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەویشم کرد بە شەفاعەتخواز ، شەفاعەتی ئەویشیان قەبووڵ نەکـــرد [سبحان الله ئەوانەی کە رجای پێغەمەریان ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قەبووڵ نەکرد

ئەبێ چی بووبن ؟!] پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خورماکەت صینف ـ صینف خەرمان بکە ، هەر صینفێ بە جوێ : عیذقی ئیبنوزەید بە جوێ [نەوعێکی چاکە] ، لیین [نەوعێکی خراپە] بە جوێ • عەجوە [کە چاکترینی هەموو خورماییێکە] بە جوێ ، لە دوایبا صاحیب قەرزەکان حازر بکە تا بێم • جابیر فەرمووی : کردم ، لە دوایبا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هات لەسەری دانیشت بۆ کوللی صاحیب قەرزێکی پێوا تا قەرزی هەموویانی دایەوە ، خورماکە وەك هیچ دەستی لێنەدرابێ مایەوە •

لم أكتب حديث ناضحه من هذا الحديث لأنه يأتي في أحاديث (إن شاء الله تعالى)[1] •

٢٠/٥٥٨ ـ وعنه أن أباه توفي وترك عليه ثلاثين وسـقا لرجل من اليهود [أبو الشحم] فاستنظره جابر ، فأبى أن يُنْظِرَ ، فكلم جابر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ليشفع له إليه ، فجاء رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وكلم اليهودي ليأخذ ثمر نخله بالذي لـه فأبى ، فدخل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ النخل فمشى فيهـا ثم قال لجابر : جُدَّ =له= [أي اقطع] فأوف له الذي له فجدّه بعد مارجع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأوفاه ثلاثين وَسْقاً وفَضِلَتْ له سبعة عشر وسقا ، فجاء جابر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ليخبره بالذي كان ، فوجده يصلي العصر ، فلما انصرف أخبره بالفضـل . فقال : أخبر ذلك ابن الخطاب فذهب جابر إلى عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فأخبره ، فقال له عمر : لقد علمت حين مشى فيها رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ليباركَنَّ فيها ح ـ ٢١٢/٤ ، د ، ن ، جه •

---

(١) ئـەم باسـه لە حەدیثی (٥٦٥/٢٧)و حـەدیثەکانی دوای ئەودا بە درێژیی دێت •

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : باوکم وەفاتی کرد سـی وەسق [هەر وەسقێ شەصت صاع] قـەرزی خورمـای جوولەکەیێکی بەسەرەوە بەجێ‌هێشتم ، داوای مۆڵەتی لە جوولەکەکە کرد مۆڵەتی نەدا • جابیر عەرزی پێغەمەری کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە رجای بـۆ بکا لای جوولەکەکە ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ تەشریفی چوو رجای لە جوولەکەکە کرد کە لە باتیی قەرزەکەی بەری خورماکـان قەبووڵ بکا ، نەیکرد ! پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی بە ناو دارخورماکانا گەڕا ، لە دواییا بـە جابیـری فەرموو : هێشووی خورماکان ببڕە ، قەرزەکەی چیە بیدەرەوە ، لە دوای ئەمە کـە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی گەڕایەوە جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بەری خورماکانی بڕی سی وەسق قەرزی جوولەکەکەی بژاردەوەو حەڤدە وەسقیشی زیاد بوو [جوولەکەکە ئەمجا لە داخا شەق بیا !] جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ هات کە خەبەر بە پێغەمەر بـدا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە خورماکە لـە قەرزەکە زیاتر بوو ، کـە چوو پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نوێژی عەصری ئەکرد کە لە نوێژ بۆوە جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەرزی‌کرد کە خورماکە لە قەرزەکە زیاتر بـوو ، پێغەمەر ـ صـلى الله تعالى عليـە وسـلم ـ فەرمووی : بچـۆ خەبەر بە ئیبنولخەطاب بدە ، جابیر چـوە لای عومەر ـ رضـي الله تعالى عنهما ـ خەبەری دایێ ، ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئەمزانی کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە بە ناو دارخورماکانا تەشریفی گەڕا بەرەکەتی تێ ئەکەوێ •

ئەم حەدیثە بە ظاهیر وا ئەگەیێنێ کە موبایەنەتی لەگەڵ حەدیثەکانـی پێشەوە بێ ، چونکی لەوانا ئەفەرموێ : دوای ئەمە کە خـورمـاکـە

موشتاخ كرا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم تەشريفى چوو لە سەرى دانیشت ، هەم وایش ئەبێنێ کە بە قەد قەرزەکەی مابێتەوەو هیـچ کەمی نەکردبێ ، لەم حەدیثەدا ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی چوو خورماکە بەدارەوە بوە ، ئەمری بە جابیر فەرموو بیبڕێو قەرزی لێبداتەوە ، خۆی تەشریفی گەڕایەوەو جابیر خورماکەی بڕیو قەرزەکەی لێ دایەوەو زیادی کرد ، چوو خەبەری بـــە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دا لێرەیشا ئەفەرموێ : سی وەسق قەرزی لێدایەوەو حەڤدە وەسقی زیاد کرد کە کەمترە لەو میقدارەی داویەتەوە بە قەرزا •

کەوابێ قەرزی جوولەکەکە سی وەسق بوە بۆ ئەو قەرزە لە پێش بڕینی خورماکەدا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی چـوو بە ناویا گەڕاو فەرمووی : بیبڕە • ئەم حەدیثە هەر دەرحەقـی قەرزی جوولەکەکەیە • حەدیثەکانی پێشـــوو دەرحەقـــی قەرزاری ترە غەیری جوولەکەکە ئەوانیش تەنگیان بە جابیر هێناوەو پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بۆ ئەوە تەشریفی بردۆتە بوســـتانەکەی جابیر ـ رضـي الله تعالى عنه ـ کە صاحیب قەرزەکانی تر ئیقناع بکا لەو میقدارەی کـە لـە جوولەکەکە مابۆوە قەرزەکانی تری لێ دایەوەو بە قەد قەرزەکە مایەوە • (كذا في القسطلاني) •

ئـەم حەدیثی خورمـای جابیرە ـ رضي الله تعـالى عنــه ـ بوخـاریی ـ رحمه الله ـ لەگەڵێ جێدا ذیکری کردوە ، ئەم میقدارە بەسە •

٥٥٩/٢١ ـ عن عبدالرحمن بن أبي بكر [رضي الله تعالى عنهما] قال: نـزل علينا أضياف لنا وكان أبي يتحدث إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من الليل ، قال : فانطلق وقال : يا عبدالرحمـن أفـــرغ من

أضيافك ، قال : فلما أمسيت جئناهم بقراهم ، قال : فأبوا ، قالوا : حتى يجيء أبو منزلنا فيطعم معنا ، قال : فقلت لهم : إنه رجل شديد ، وإنكم إن لم تفعلوا خفت أن يصيبني منه أذى ، قال : فأبوا ، فلما جاء لم يبدأ بشيء أول منهم ، فقال : أفرغتم من أضيافكم ؟ قال : قالــوا : لا والله مافرغنا ، قال : ألم آمر عبــدالرحــمن ؟ قال = وتنحيت عنـــه فـقال يا عبدالرحمن ، قال =: فتنحيت ، قال : فقال : يا غُنْثَر [بضم الثــاء وفتحها ، يا ثقيل يا جاهل ، يا لئيم] أقسمت عليك إن كنت تسمع صوتي إلا جئت • قال : فجئت =قال= فقلت : والله ما لي ذنب ، هؤلاء أضيافك فسَلْهُم قد أتيتهم بقِراهم فأبوا أن يطعموا حتى تجيء ، قال : فقـــال : مالكم ألا تقبلوا عنا قِراكم ؟ قال : فقال أبو بكر : فوالله لا اطعمه الليلة• قال : فقالوا : فوالله لا نطعمه حتى تطعمــه • قال : فما رأيت كالشــر كالليلة قط ، ويلكم مالكم الاتقبلوا عنا قراكم ؟ ثم قال : أما الأولى فمن الشيطان هلموا قراكم ، قال : فجيء بالطعام فسمى فأكل وأكلوا • قال : فلما أصبح غدا على النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : يارسول الله بروا وحنثت =قال فأخبره= فقال : بل أنت أبرهم وأخيرهم • قـال [الراوي] : ولم تبلغني كفارة م ـ ٣٤٨/٨ •

تەرجەمە :

لەم حەدیثەدا موعجیزەی تیـــا ذیـــكر نەكراوە ؛ چونكی عەینی حادیثەكەی حەدیثەكەی دواییە ، لەوا موعجیزەی تەكثیری طەعام ذیـــكر كراوە بەو موناسەبەیە ئەم حەدیثەیشم نووسی •

عەبدورەحمانی كوڕی حەزرەتی ئەبوبەكری صـــەدیق ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : چەند میوانێكمان هات ، باوكیشم بە شەو نە خدمەت حەزرەتی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قسەی ئەفەرموو،

تەشریفی چوو بۆ خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم فەرمووی : ئەی عەبدوڕەحمان لە خدمەتی میوانەکانت بیەرەوە [یەعنـی چ ئیکرامێ بە عادەت دەرحەقیان لازمە بە تەواویی بەجێی بێنە] فەرمووی : کە کەوتمە وەختی ئیوارێ نانسان بۆ هێنان نەیانخوارد وتیان : تـــا صاحێبمالەکە نەیێتەوەو لەگەلمان نەخوا ئێمە ناخۆین • پێموتن : صاحیب ماڵ پیاوێکی توندە ئەگەر ئێوە شێو نەکـــەن ئەترســـم لەوەوە ئەذیەتێکم پێ بگا ، ئیستیناعیانکرد ، کە حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنه ـ تەشریفی هاتەوە لە پێش هەموو شتێکا لە میوانەکانی پرسی ؛ فەرمووی : ئیشـــی میوانەکانتان جێبەجێ کردوە ؟ ئەهلی مالەوە وتیان : خەیر وەللاهــــی نەمانکردوە • فەرمووی : بۆ ئەمرم بە عەبدوڕەحمان نەکرد ، عەبدوڕەحمان ئەفەرموێ : لە ترسانا خۆم شاردەوە ، فەرمووی : ئەی رەذیل . ئەی دەنیی ، ئەی جاهیل سوێندت ئەدەم ئەگەر گوێت لە دەنگمە ئەبێ بێی • عەبدوڕەحمان ئەفەرموێ : چووم وتم : وەللاهی هیـــچ گوناهم نیە ، ئەوە میوانەکان لێیان بپرسە نانم بۆ هێنان خۆیان ئیبایان کرد کە بیخۆن تا تۆ بێیتەوە • عەبدوڕەحمان ئەفەرموێ : باوکم پێی فەرموون : بۆچی میواندارییەکەمان لێ قەبووڵ ناکەن ؟ فەرمووی : سا وەللاهی ئیمشـــەو من لەو طەعامە ناچێژم • ئەفەرموێ : میوانەکانیش وتیان : وەللاهی تا تۆ لێی نەخۆی ئێمەیش نایخۆین • باوکـــم فەرمووی : قـــەط وەکوو شەڕی وەك ئیمشەوم نەدیوە ، کۆستانکەوێ ! لەبەرچی ئێـوە ئیکرامی ئێمە قەبووڵ ناکەن ، لە پاشا فەرمووی : ئەو سوێنەی کە =لە= ئەوەلەوە خواردم لە شەیطانەوە بوو ، خێرا نانەکەتان بێنن ، بۆیان هێنان ، باوکم (بسم الله)ی کردو خواردی ، ئەوانیش خواردیان ، کە سبەینێ بـۆوە بەیانیی تەشریفی چوو بۆ خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : (یا رسول الله) ئەوان سوێنیان نەکەوتو مـــن سوێنەکەم

کەوت ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خەیر وا نیه تۆ چاکتری ئەوانی ؛ [چونکی لەبەر خاتری ئەوان سوننەتت بەجێ‌هێنـا دڵی موسافیرەکانت هێنایە جێ] راویی ئەڵێ : ئەوەمان پێ‌نەگەییوە کـە کەفارەتی دا یا نەیدا ، (لکن) دەرحەقی کەفارەت ئایەتیش هەیـــەو حەدیثیش هەیه (کما یأتي إن شاء الله تعالی في الایمان) .

لەم حەدیثەدا حوسنی موعامەلە لەگەڵ میوان ، سوێن‌خستن بـــۆ دڵبەجێ‌هێنان ، تەوصییە بە ئیکرامیان ، رەدنەکردنەوەی ئیکرام .... هەیە .

۵٦۰/۲۲ ـ عن عبدالرحمن بن أبي بكر [رضي الله تـعالى عنهما] أن أصحاب الصفة كانوا أناسا فقراء وأن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال مرة : من كان عنده طعام اثنين فليذهب بثالث ، ومن كان عنده طعام أربعة فليذهب بخامس أو سادس ، أو كما قال [عليه الصلاة والسلام] وإن أبابكر [رضي الله تعالى عنه] جاء بثلاثة ، وانطلق النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ بعشرة ، وأبوبكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بثلاثة ، قال : فهو أنا وأبي وأمي ، ولا أدري هل قال وامرأتي [أميمة] وخادم بين بيتنا وبين بيت أبي‌بكر =قال= وإن أبابكر تعشى عند النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ ثم لبث حتى صليت العشـــاء ثم رجـــع فلبث حتى تعشـى =ولمسلم : نعس = رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فجاء بعدما مضى من الليل ما شاء الله . قالت له امرأته [أم رومان] : ماحبســك عن أضيافك ، أو ضيفك ؟ قال : أو عشيتهم [أو ما عشيتهم . كش]؟ قالت : أبوا حتى تجيء ، قد عرضوا عليهم فغلبوهم ، فذهبت فاختبأت فقـال : يا غُنْثَرُ [أي يا جاهل ، أو يالئيم ، أو يا ثقيل] فجدَّع [دعا بقطـع الأنف] وسبَّ ، وقال : كلوا [لا هنيئا لكم . أخرى] وقال : لا أطعم أبدا،

قال : وأيم الله ما كنا نأخذ من اللقمة إلا ربّا من أسفلها أكثر منها حتــى شبعوا وصارت أكثر مما كانت قبل ، فنظر =إليهــا= أبــوبــكر فإذا = هــي = شـــيء أو اكثــر قـــال لامرأتـــه : ياأخت بنــي فــراس [ما هــذا ؟ اخــرى] قــالت : لا و [حــق] قــرة عينــي لهــي الآن أكــثر منهــا قبــل بثــلاث مــرات ، فــأكــل منهــا أبو بـــكر ، وقــال : إنما كان الشيطان يعني يمينه [إنما كان ذلك من الشيطان •م] ثم أكل منها لقمة ، ثم حملها إلى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأصبحت عنده ، وكان بيننا وبين قوم عقد فمضى الأجل فعرفنا [ففرقنا • أخرى] اثني عشر رجلا مع كل رجل منهم أناس ألله أعلم كم مع كل رجل غير أنه ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بعث معهم [نصيب أصحابهم] قـــال : أكلــوا منهــا أجمعون ، أو كما قال م ـ ٣٤٣/٨ ، ح ـ ٥٠٨/١ ، ح ـ ٤٠/٦ ، الشك من أبي عثمـــان •[1]

تەرجەمە :

عەبدورەحمانی کوڕی ئەبوبەکری صەدیق ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : ئەصحابی صوففە[2] بەعزێ ئینسانی فەقیر بوون ، پێغەمــەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەفعەیێ فەرمووی : هەرکەسێ طەعامی دوو کەسی لە لایە سێیەمینێ بیا لە ئەهلی صوففە ، ئەوی طەعامی چواری لـــە لایە پێنجەمێ یا شەشەمێ بیا ، یا وەکوو پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليــه وسلم ـ فەرموویەتی وای فەرموو [راویەکە شـــکی بوە کــــە پێغەمەر

(١) دانەر ـ ئەم حەدیثەی لە هەرسێ سەرچاوە دیاریکراوەکە وەرگرتوەو کەمتریش جیاوازیەکانیانی جیاکردوەتەوە .

(٢) صوففە : سەکۆو ساباتێك بوە لە پاڵ مزگەوتی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ میوانو یارانی بێ کـــەسو لانەو بانـــەی تێـــدا حەوێنراوەتەوە .

ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێنجەمـــی فەرموە یا شەشەمی فەرموە] ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنه ـ سێ کەسی لـێ بردنە ماڵەوە ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دە کەسی لێ بردنە ماڵەوە [عەبدوڕەحمـان ـ رضي الله تعالی عنه ـ حسابیان ئەکا ئەفەرموێ] : ئەبوبەکر ـ رضـي الله تعالی عنه ـ سیانی هێنا ، ئێمەیش من دایکمو باوکم [ئـەبو عوثمانی نەهەدیی ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : نازانم عەبدوڕەحمان ژنەکەی خۆیشی وت یانا ؟] عەبدوڕەحمان ئەفەرموێ : خادمێکیشمان موشتەرەك بوو لە بەینی ماڵی ئێمەو ماڵی باوکما [بەم حسابە بوون بە حەوت ، یا هەشت ، ئەگەر ژنەکەیشی فەرمووبێ] •

ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنه ـ نانی شێوانی خوارد بە تەنها لـە خزمەت پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ، راوەستا تا لە خدمـەت پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نوێژی خەوتنانی کرد ، لە دواییـا لەگەڵ سێ کەسەکەدا گەڕایـەوە ماڵەوە ، لە ماڵەوە وەسـتا تا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نانی شێوانی خوارد [لە دواییا تەشـریفی چوەوە خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لـە خدمەتیا بەنبوو ئەمجا گەڕایەوە بۆ ماڵەوە ، کە تەشریفی گەڕایەوە ئەوەندەی خوا حـەز بکا لـە شەو رابوردبوو] حەرەمەکەی فەرمووی : لـە میوانەکانت بۆچی ئەوەندە پاشکەوتی ؟ فەرمـووی : شـێوت نەداونـێ ؟ فەرمووی : نەیانخوارد تا تۆ بێیتەوە ، نانیان بۆ بردنو لەگەڵیان خەریك بـــوون میوانەکان غەڵەبەیان بەسەریانا کرد • عەبدوڕەحمان ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەڵێ : چووم خۆم شاردەوە • حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : لەئیم ، رەذیل ، لووتت ببڕن ! جوێنی دا بە عەبدوڕەحمـان ـ رضي الله تعالی عنه ـ بە میوانەکانی فەرموو : عافیەتتان نەبێ بخۆن ، فەرمویشی [: ئێوە چاوەڕوانی من بوون بۆیە نەتانخواردوە]بە ئەبەدیی

ئێی چەشکە ناکەم [ئەوانیش وتیان : وەڵلاهی تا تۆ نەخۆی ئێمەیشـــس ناخۆین ، ئەو وەختە مەجبوور بوو لەبەر خاتری میوانەکانی کە بە برسێتیی نەمێننەوە لێی خوارد • عەبدورەحمان ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ :] وەڵلاهی لوقمەیێکمان لێ هەڵنەدەگرت کە لەژێرەوە لەو لوقمەیە زیاتـــر نەیێتەوە جێی ، تا تێربوون • حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنه ـ تێیفکری کەچیی شتێ بوو بە قەد پێشووی • بە حەرەمەکـەیی فەرموو : ئەی خوشکی بەنیفیراس [ئوممورۆمان ـ رضي الله تعـالی عنهـا ـ لـە ذورڕییەتی غونمی برای فیراس بوو ، هەردوکیان کـــوڕی مالیك بوون] ئوممورۆمان ـ رضي الله تعالی عنها ـ فەرمووی : قەسەم بە نووری دیدەم [کە پێغەمەرە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ] نازانم چیە ئەو طەعامە ئێستە سێ ئەوەندەی لە پێشوو زیاترە ، ئیمامی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنه ـ [لە دوای سوێندەکەی] لێیخواردو فەرمووی : ئەو سوێندەم لــــــە شەیتانەوە بوە لە رقی شەیتان لوقمەیێکی لێ خوارد [ئەم قسەی دواییە هی پێش خواردنی میوانەکانو زۆربوونی طەعامەکەیە ، مەعنای وا نیە کە لە دوای خواردنی میوانەکان حەزرەتی ئەبوبەکر لێیخوارد • تا موبایەنەتـی نەبێ لەگەڵ حەدیثەکەی پێشوودا] لە دوای ئەمە کە هەموو تێریان خوارد حەزرەتی ئەبوبەکر بردیە خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وســـلم ـ ـ ورضي الله تعالی عنه ـ لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تا سبەینێ مایەوە •

[عەبدورەحمان ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ :] لە بەینی ئێمەو قەومێکا موعاهەدەیێکمان بووبوو ، موددەتی رابوردبوو دوانـزە کەسمان جوێ کردەوە کردمان بە سەرکردە [کە تەفەحوصی ئەحوالی دوشمنان بکەن] لەگەڵ هەر یەکێ لەو دوانزە کەسە گەلێ خەڵق بوو ، خـــوا ئەزانێ لەگەڵ

هەر یەکێکیان چەند کەس بوو هەموو خواردیان ، ئەوەندەی هەیە بـــەو دوانزە کەسەدا حیصصەی ئەوانی تری نارد •

زۆربوونی طەعامەکە لە ماڵی حەزرەتی ئەبوبەکرا موعجیزەی پێغەمەر بوو ـ صلی الله تعالـی علیه وسلم ـ بۆ حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالـی عنه ـ کەرامەت بوو • بەقییەکەی کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەقسیمی کرد بەسەر لەشکرەکەدا کـــە کیفایەتی هەمووی کردن ، ئەوە صیرف موعجیزەی پێغەمەربوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئـــەوەڵـی خاریقەکە لای حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنه ـ ظوهووری کرد ، لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە کەماڵ گەیی •

٥٦١/٢٣ ـ أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : قـــال أبو طلحة لأم سليم [رضيالله تعالى عنهما] : لقد سمعت صوت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ضعيفا أعرف فيه الجوع ، فهل عندك من شيء ؟ قالت : نعم ، فأخرجت أقراصا من شعير • ثم أخرجت خمـارا لهـا فلفت الخبز ببعضه ثم دسَّته [أخفته] تحت يـــدي [أي إبطـي] ولاثتنـي ببعضه [أي عصبته على رأسي] ثم أرسلتني إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : فذهبت به فوجدت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ في المسجد ومعه الناس ، فقمت عليهم فقال لي رسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ أأرسلك أبو طلحة ؟ فقلت : نعم • قال : بطعام ؟ فقلت : نعم • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لمن معـه : قوموا • فانطلق وانطلقت بين أيديهم حتى جئت أبا طلحـة فـأخبرتـــه ، فقال أبو طلحة : يا أم سليم قد جاء رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـــه وسلم ـ بالناس وليس عندنا ما نطعمهم • فقالت : الله ورسوله أعلم • فانطلق أبو طلحة حتى لقي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأقبل

رسول‌الله ـصلی‌الله‌تعالی‌علیه‌وسلم ـ وأبوطلحة معه، فقال رسول‌الله ـصلی‌الله تعالی‌علیه‌وسلم ـ: هلم یاأم‌سلیم ماعندك، فأتت‌بذلك‌الخبز، فأمر به‌رسول‌الله ـ صلی‌الله‌تعالی‌علیه‌وسلم ـ ففُتّ وعصرت أم سلیم عُكّة فأدَمَتْه، ثم قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فیه ما شاء الله أن یقول ، ثـم قال : ائذن لعشرة ، فأذن لهم فأکلوا حتی شبعوا ثم خرجوا ، ثم قال : ائذن لعشرة فأذن لهم فأکلوا حتی شبعوا ثم خرجوا ، ثم قال : ائذن لعشـــرة فأذن لهم فأکلوا حتی شبعوا ثم خرجوا • ثم قال : ائذن لعشرة فأکـل القوم کلهم حتی شبعوا ، والقوم سبعون أو ثمانون =رجلا= ح-٦/٣٨، م ـ ٨/٣١١ ، ت ، ن ، ح ـ ٨/٢٠٣ •

تەرجەمە :

ئەنەسی بنی مالیك ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرمویٚ : ئەبوطەلحە بە ئوممو سولەیمی فەرموو ـ رضي الله تعالی عنهما ـ دەنگی پێغەمەرم ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە زەعیفیی دی ، برسێتیی تیا حیس ئەکەم ، هیچت لا هەیە ؟ فەرمووی : بەڵێ ، چەند ئەستۆرکێکی جۆی دەرهێنا ، لە دواییا لەچکێکی خۆیی دەرهێنا نانەکەی لە بەعزێکیەوە پێچاو نایە بن باخەڵم ، ئەوی تریشی لە سەرمەوە پێچا ، لە دواییا ناردمی بـــۆ خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نانەکەم برد ، پێغەمەرم ـ صلی الله تعالـــی علیه وسلم ـ لە مزگەوت دەستکەوت ، خەڵقی لە خدمەتا بوو ، لە لایان راوەستام پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وســـلم ـ فەرمووی : ئەبوطەلحە ناردووتی ؟ وتم : بەڵێ • فەرمووی : طەعامی پیا ناردووی ؟ وتم : بەڵێ • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وســـلم ـ بەوانەی کـــە لـــە خدمەتیا بوون فەرموو : هەڵسن پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەگەڵ ئەصحابیا تەشریفیان کەوتەرێو منیش لە پێشیانەوە رۆییم تا چوومە لای ئەبوطەلحـە

خەبەرم دایە کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەگەڵ ئەصحابیـــا تەشریفیان هات ، ئەبوطەلحە فەرمووی : ئەی ئوممو ســـــولەیم پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ هەموو خەڵقی هێنا هیچمان نیە کە بەشـیان بکاو دەرخواردیان بدەین ، ئوممو ســـولەیم فەرمووی : خواو پێغەمەری خوا لە خەڵق چاتر ئەزانن • ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعالی عنه ـ رۆیی تا بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ گەیی ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالـــی علیه وسلم ـ لەگەڵ ئەبوطەلحە تەشریفیان هات ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : یـــا ئوممو ســـولەیم چیـــت هەیـــە بیهێنە • ئوممو سولەیم ئەو نانەی هێنا ، پێغەمەر ـ صـــلی الله تعالی علیه وســـلم ـ ئەمری فەرموو نانەکەیان لەتلەتکردو ئوممو سولەیم ـ رضي الله تعـــالی عنها ـ هیزەڵۆکەیێکیان بوو گوشیی نانەکەی پێ چەور کرد ، لە دواییـــا فەرمووی : دە کەس ئیذن بدەن بێـــن ، ئیذندران هاتـــن تـــا تیربۆن خواردیان ، لە دواییا چوونەدەرەوە ، لە دواییا فەرمووی : ئیذنی دە کەس بدەن ئیذندران ، هاتنو تا تێر بوون خواردیانو چوونە دەرێ ، لە دواییا فەرمووی : ئیذنی دە کەس بدەن ئیذندرانو هاتن تا تێر بوون خواردیانو چوونەدەرێ • لە دواییا فەرمووی : ئیذنی دە کەس بدەن ، قەومەکە هەموو خواردیان تا تێر بوون ، قەومەکە حەفتا یا هەشتا =پیاو= بوون • راویەکە شکی بوە کە ئەنەس حەفتای فەرموە یا هەشتا •

موسلیم ـ رحمه الله ـ هەر لەم جێگەیەدا ئەم واقیعەیەی بـــە بەعزێ فەرق لە حەوت جێی تردا ذیکر کردوە ، تەنها تەرجەمەی فەرقەکانی نەقـڵ بکەم کافیە •

نەوەویی ئەفەرموێ : (بلاشك) ئەمە حادیثەیێکی ترە •

١ ـ ئەنەس ئەفەرموێ : ئەبوطەلحە طەعامی بۆ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دروستکردبوو ناردمی بانگی بکەم کە چووم پێغەمەر

ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ تەشریفی لەگەڵ خەڵقا بوو شەرمم لێ‌نیشت وتم : (یا رســـول الله) تەشریفت بێ ئەبوطەلحە بـانـگی کردووی ، پێغەمەر ـ صـلی الله تعالی علیه وســـلم ـ به ئەصحابی فەرموو : هەڵسن ، کە تەشریفیان چـــوو ئەبوطەلحە فەرمووی : (یارسول الله) شتێکی کەمم هەر بۆ تۆ کردوە ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دەستی موبارەکی لێ‌داو دۆعای بەرەکەتی بۆ کردو فەرمووی : دە کەس بانگ بکەن • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ شتێکی لـــە بەینی پەنجەی موبارەکیا بـــۆ دەرهێنا خواردیان تا تێر بوون‌و چوونەدەرێ • لە ئاخریدا ئەفەرموێ : کە هەموو تێریان خوارد تێی‌فکرین بە قەد پێشووی بوو •

٢ ـ ئەوەڵی وەکوو ئەوەڵی حەدیثە ئەوەڵەکەیە ، ئاخریەکەی ئەفەرموێ : ئەوی مابۆوەوە کۆیان‌کردەوە دۆعای بەرەکەتی بۆ کرد هەروەکوو بوو وای لێ‌هاتەوە ، فەرمووی : ئەوەیش بۆ ئێوە •

٣ ـ ئەبوطەلحە ئەمری کرد بە ئوممۆسولەیم ـ رضي الله تعالی عنهما ـ کە طەعامێ دروست بکا تەنها بۆ نەفسی پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ ئەنەس ئەفەرموێ : ئەبوطەلحە ناردمی بە شـــــوێن پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالـــی علیه وسلم ـ دەستی موبارەکی نایە ناو طەعامەکەوەو (بسم الله)ی بەسەرا کردو فەرمووی : ئیذنی دە کەس بدە فەرمووی : بخۆن‌و (بسم الله) بکەن ، خواردیان ، ئەو موعامەلەیەی فەرموو بە هەشتا کەس ، لە دواییا پێغەمـــــەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خۆی خواردی‌و ئەهلی بەیت خواردیان‌و پاش‌ماوەیشیان لێ مایەوە •

٤ ـ ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعالی عنه ـ لە بەردەرگاکەیانا وەستا تـــا

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی هات ، ئەبوطەلحـە عەرزی کرد : (یارســـول الله) هە رشـــتێکی کەمە • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : بیهێنە خوا بەرەکەتـــی تێ ئەخا •

٥ ـ لە دواییا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خواردیو ئەهـلی ماڵەکە خواردیانو ئەوەندەیش مایەوە کە ناردیان بۆ دراوسێ •

٦ ـ ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعالی عنه ـ پێغەمەری ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دی لە مزگەوت راکشابوو بەسەر زگو بەسەر پشتیا پێچی ئەخوارد ، هاتەوە لای ئوموسولەیم پێیوت ••

٧ ـ ئەنەس ئەفەرموێ : چوومە خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی دانیشتبوو قسەی لەگەڵ ئەصحابیا ئەکرد زگی بە شتێ شەتەك دابوو ، لــە بەعزێ ئەصحابم پرسیی : بۆچی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـــە وسلم ـ زگی وا توندبەستوە ؟ فەرموویان : لـــە بەر برسێتیی ! هاتمەوە بۆ ئەبوطەلحەم گێڕایەوە چۆوە لای دایکم پرسیی : هیچ هەیە ؟ =وتی= : بەعزێ پارچە نانو چەند خورمایێکمان هەیە ئەگەر پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە تەنها تەشریفی بێ تێـــری ئەکەین ، ئەگەر خەڵقی تری لە خدمەتا بێ کەمە ••

موعجیزەیێ لـەم حەدیثانەدا هەیـە :

١ ـ طەعامی یەکێ کیفایەتی هەشتا کەس بکاو بمێنێتەوە وەکوو بۆ دەرو دراوسێیشی لێ نێرراوە •

٢ ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەگەڵ ئەمـــەدا خـەبەری

دراوەتێ بەکەمیی طەعامەکە عیلمی بوە کە ئەوەندە زۆر ئەبێ کـــە بەشی هەرچەندێ لە خدمەت خۆیا بیا ئەکا •

٣ ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ زانیویەتی کە ئەبوطەلحـــە ئەنەسی ناردوە بۆیە لێیپرسیوە : کە ئەو ناردووتی ؟ گینا بۆچـــی هیچ جاری تر لێی نەپرسیوە •

٤ ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ زانیویەتی کە ئەبوطەلحە شتی خواردنی بۆ ناردوە بە ئەنەسا بۆیە لێی پرسی •

٥ ـ لەو حەدیثەدا کە ئەبوطەلحە ناردوویەتی بە شوێن پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کـــە تەشریفی ئەچێو بۆ ئەو دەکەس ـ دەکەسە شتێکی لە بەینی پەنجەی موبارەکی هێناوەتە دەرێ ، هێنانەدەرەوەی ئەو شتە کە خوا ئەزانێ چی بوە موعجیزەیە بەرەکەتی طەعامەکە لەو شتەوە بوە (باذن الله)•

لەم حەدیثانەدا بەیانی قەناعەتو صەبرو زوهدو ئیبتیـلای پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە شەدائیدی تیاکراوە ، بەیانی حوسـنی خولقو تەواضوعیو چاوێریی ئەصحابی کیرامیانیشی تیا هەیـە • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بۆ ئەصحابو ئەصحاب بۆ پێغەمەر •

ئەحکامی فیقهی ئـەم حەدیثانە :

١ ـ (بسم الله)کردن لەسەر طەعام •

٢ ـ کەتمی ئیحتیاجیی •

٣ ـ عەدەمی شەکوا لە وەقتی شیددەتا •

٤ ـ هەدیەناردن با کەمیش بێ •

٥ ـ دانیشتنی عالم لە مزگەوتا بۆ تەعلیمو تەعەللوم •

٦ ـ خانەخوێ لە پێش میوانەوە ڕۆیینەماڵەوەو خەبەربەماڵەوەدان •

٧ ـ ئیستیقبالی موسـافیر •

٨ ـ نانگوشینەناوشت •

٩ ـ لە وەختی شتخواردنا زۆر خۆتێنەخزانن بە نەوعێ زەحمەت بدا بە ڕەفیقەکانی تری •

١٠ـ نانخواردنی خانەخوێ لە دوای موسافیر •••سونتەتن •

لە فەرموونی ئومموسولەیم (الله ورسوله أعلم) کیاسەتو عیـلمو عەقڵی ئومموسولەیم ئیستیفادە ئەکرێ ـ رضي الله تعالى عنها ـ •

٢٤/٥٦٢ ـ عن أبي هريرة أو عن أبي سعيد [رضي الله تعالى عنهمـا] شك الأعمش • قال : لما كان يوم غزوة تبوك أصاب الناس مجاعة فقالوا : يا رسول الله لو أذنت لنا فنحرنا نواضحنا فأكلنا وادّهنا ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : افعلوا • قال : فـجاء عمـر [رضي الله تعالى عنه] فقال : يارسول الله إن فعلت قل الظهر ، ولكن ادعهم بفضـل أزوادهم ، ثم ادع الله لهم عليها بالبركة لعل الله ان يجعل في ذلك • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : نعم • قال : فدعا بنطع [فيه أربع لغات مشـــهورة على الترتيب : نِطَــع ، نَطَع ، نَطْع ، نِطْع] فبسـطه ثم دعا بفضل أزوادهم ، قال : فجعل الرجل يجيء بكف ذرة ، قال: ويجيء الآخر بكف تمر ، قال : ويجيء الآخر بكِسْرة حتى اجتمع عـلى النطع من ذلك شيء يسير قال : فدعا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ بالبركة ، ثم قال لهم : خذوا في أوعيتكم • قال : فأخذوا فـي أوعيتهم حتى ماتركوا في العسكر وعـاء إلا ملأوه • قال : فأكلوا حتى شبعوا وفضلت فضلة • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم : أشهد أن لا إلـه إلا الله وأني رسول الله ، لا يلقى اللهَ بهما عبد غير شـاك

فيحجب عن الجنة م ـ ١/٣٠٣ ، م ـ ١/٣٠٠ وفيـه : قـــال مجاهــد : وذو النواة بنواة • قلت : وماكانوا يصنعون بالنواة ؟ قال : كانوا يمصونها ويشربون عليها الماء • ح ـ ٥/١٢٦ وفيه : فلقيهم عمر [رضي الله تعـالى عنه] فأخبروه ، فقال : ما بقاؤكم بعد إبلكم ؟ فدخل عمر على النبي ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : يارسول الله ما بقاؤهم بعد إبلهم ؟ قـــال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ناد في الناس يأتون بفضـل أزوادهم فدعا وبرّك عليه ، ثم دعاهم بأوعيتهم فاحتثى الناس حتى فرغوا [من حاجاتهم] ثم قال رسول الله : أشهد أن لاإله إلا الله وأني رسول الله•

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ، یا ئەبوسەعید لە ریوایەتەکەی ترا ئەبوهورەبرە ،بە بێ شك ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ، ئەفەرموێ : لە غەزای تەبووکا خـەڵق گرفتاری برسێتیی بوون فەرموویان : (یا رســـــول الله) ئەگەر ئیـذن بفەرمووی لە وشترەکانمان سەربڕبڕیایە ئەمانخواردو خۆمان پێ ئەهەنووە• پێغـەمـەر ـ صلى الله تعـالى علیـه وســـلم ـ فـەرمووی : بیکـەن • ئیمامی عومەر ـ رضـي الله تعـالى عنـه ـ تەشـریـفی هـاتـە خـدمـەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : (یا رســـول الله) ئەگەر ئەوە بکەی حەیوانی سواریی کەم ئەبێ (لکن) بانگیان بکە کـە فەضلەی تێشوویان چی ماوە بیهێنن دۆعای بەرەکەتیان بۆ بەسەرا بخوێنە بەڵکە خوا لەوەدا شتێك بکا پێغەمەر ـ صلى الله تـــعالى علیـــه وسلم ـ فەرمووی : بەڵێ ئەیکەم ، ئەمری فەرموو کەوڵێکیان هێنا رایانخست ، لە دواییا فەرمووی : کێ شتێکی فەضلەی هەیە بیهێنێ • پیـاوێ مستێ زەڕاتی هێنا ، یەکێکی تر مستێ خورمای هێنا ، یەکێکی تر پارچەیـێ نانی هێنا تا لەسەر کەوڵەکە شتێکی کەم کۆبوەوە ، پێغەمەر ـ صلى الله

تعالى عليه وسلم ـ دۆعای بـەرەکەتی بۆ خوێن لـە پاشا پێی‌فەرموون : بکەنە ناو زەرفتانەوە ، دەستیان پێکرد تا لە ناو عەسکەرەکەدا هیچ زەرفێ نەمایەوە کە پڕی نەکەن ، تا تێر بوون خواردیانو فەضلەیشی مـایـەوە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : (أشـهد أن لا إله إلا الله وأني رسول الله) هیچ کەسێ نیە کە لەگەڵ ئەم دوو کەلیمەدا بە بێ شك مولاقاتی حوضووری خوای ببێتو لە بەهەشت مەنع بکرێ [منیش بێ‌شك ئەڵێم (أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمدا عبده ورسوله]•

لە ریوایەتەکەی تری موسلیما ئەفەرموێ : موجاهید وتی : ئەوەی دەنکەخورمای بوو دەنکە خورمای خۆی هێنا • راویـی ئـەڵێ : بـــە موجاهیدم وت : دەنکەخورمایان چی لێ ئەکـــرد ؟ وتـی : ئەیانمژیو ئاویان بەسەرا ئەخواردەوە • (رضي الله تعـــالى عنهـــم ماأقنعهـم ومـا أصبرهـم !) •

لە حەدیثەکەی بوخاریدا ئەفەرموێ : ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بەوانە گەیی کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وســلم ـ ئیذنی دابوون کە وشتر ســـەربڕن خـــەبەریان داپێ فەرمووی : لـــە دوای وشترەکانتان کە سەرتان‌بڕین ئێوە چەندە ئەمێنن ؟ یەعنی چـەنـد رۆژێ بەوە ئیدارە ئەکەن ؟ کە بڕایەوە دووبارە برسیتان ئەبێتەوەو هیچ نـابێ بیخۆن ، وشتر نامێنێ سەری ببڕن دووبارە بە هیلاکا ئەچن ، تەشریفـی چۆوە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تـــعالى عليـه وسلم ـ عەرزی‌کرد : (يا رسول الله) ماندەوەی ئەصحاب لە دوای سەربڕینی وشترەکانیـان چیە ؟ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بە ناو خەڵقـا بانگ بکە کە فەضلەی طەعامیان چیە بی‌هێنن ، هێنایانو پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دۆعای بەرەکەتی بەسەرا خوێندو بـانگی‌کردن ،

زەرفەکانیان هێناو تێیانمالی تا هەر کەس بەقەد ئیحتیاجیی زەرفی خۆیی لێ پڕکردو ئیحتیاجیی نەما • پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیـه وســـــلم ـ فەرمووی (أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أني رسول الله)•

موعجیزەی : زۆربوونی طەعامی کەمە •

حوکمی : لە حینی حاجەتا ئیلتیجا بەگەورەبردن •

گەورە ئەمرێکی کرد (مەعییەت)[1] خیلافی ئەوەی بـە مەصلەحەت زانی ئەبێ عەرزی گەورەکەی بکا ، گەورەکەیشی موافیقی مەصلەحەتـی دی بە قسەی بکا •

ظوهووری موعجیزە صیدقی ریسالەتی پێ بە قووەتتر ئەبێ ، بۆیـە پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ کەلیمەی شەهادەتی هێناوە •

بـە یەقینیی کەسێ کەلیمەی شەهادەت بێنێ بــە بێشك ئـەچێتـە بەهەشتەوە ، گوناهی تری ببێ ئەوە لە مەشییەتی خوادایە وەك لە ئیمانـا بەحثی لێ کـرا •

گەورەیی‌و فەضلی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ •

تێکەڵکردنی طەعام‌و رزق مووجیبی بەرەکەتە •

وفي م ـ ٣٠٦/٧ عن سلمة بن الأكوع نحوه وفيه : قال [ســـلمـة ـ رضي الله تعالى عنه ـ] : فتطاولت لأحزره فحزرته كَرَ بَض العنز ونحن أربع عشرة مائة ، قال : فأكلنا حتى شبعنا جميعا ، ثم حشونا جُرُبنا • وفيه تكثير الماء وقد مر في حديث آخر في تكثير الماء •

تەرجەمە :

سەلەمە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : خۆم بۆ درێژکردەوە

---

(١) واتە یارانی‌و ئەوانەی کە لەگەڵیان .

کە تەخمینی بکەم ، تەخمینمکرد بە قەد ئەوە بوو کە مەڕێ مۆڵ بخوا،[1] ئێمە هەزارو چوارصەد کەس بووین ، خواردمان تا هەموو تێر بووین ، لە دواییا هەرچی توورەکەیێکمان پێبوو پڕمان کردو ئاخنیمان •

٢٥/٥٦٣ ــ عن أنس [بن مالك ــ رضي الله تعالى عنه ــ يقول : كان النبي ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ إذا مرَّ بِجَنَبات أم سليم دخل عليها فسلم عليها • ثم قال : كان النبي ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ عروساً بزينب ــ رضي الله تعالى عنها ــ فقالت لي أم سليم : لو أهدينا لرسول الله ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ هدية ! فقلت لـها : افعلي • فعمدت إلى تمر ، وسمن ، وأقط ، فاتخذت حيسة في برمـة ••• إلخ ح ــ ٦/٦٥]. قال : تزوج رسول الله ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ فدخل بأهله [زينب بنت جحش ــ رضي الله تعالى عنها ــ] قال : فصنعت أمي أم ســـــليم حَيْساً [تمرا ، سمنا ، أقطا] فجعلته في تَوْرٍ ، فقالت : يا أنس اذهب بهذا إلى رسول الله ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ فقل بعثَتْ بهذا إليك أمي وهي تقرئك السلام وتقول : إن هذا لك منا قليل يارسول الله• قال : فذهبت بها إلى رسول الله ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ فقلت : إن امي تقرئك الســـلام وتقـــول : إن هذا لك منا قليـــل يا رســـول الله فقـــال : ضـــعه • ثم قـــال : اذهب فادع لي فـــلانا وفلانـــا وفلانـــا ، ومن لقيت ، وســـمى رجالا • قال : فدعوت من سمى ومن لقيت • قال [الجعـــد أبو عثـــمان] : قلت لأنس : عدَدَكَمْ كانوا ؟ قـــال : زهـــاء ثلاثمائـــة • وقـــال لي رســـول الله ــ صلى الله تعـــالى عليـــه وســـلم ــ : يا أنس هات التَّوْر • قال : فدخلوا حتى امتلأت الصفة والحجرة [فرأيت النبي ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ وضع يديه على تلك الحَيْسة، وتكلم

(١) ئەگەر لە باتی ئەمە بیفەرمواية : « بـــە قەد پەچە رانێ ئەبوو » باشتر ئـــەبـــوو •

بها ماشاء الله ، ثم جعل يدعو عشرة ـ عشرة يأكلون منه ، ويقول لهـم : اذكروا اسم الله وليأكلْ كلُّ رجل مما يليه ح ـ ٨/٦٥] فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ليتحلق عشرة ـ عشرة وليأكل كل إنسان مما يليه . قال : فأكلوا حتى شبعوا ، قال : فخرجت طائفة ودخلت طائفة حتى أكلوا كلهم ! فقال لي : يا أنس ارفع ، قال : فرفعت ، فما أدرى حين وضعت كان أكثر أم حين رفعت . قال : وجلس طوائف منهم يتحدثون في بيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ورسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جالس وزوجته مولّية وجهها إلى الحائط فثقّلوا على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فخرج رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فسلم على نسائه ثم رجع ، فلما رأوا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قد رجع ظنوا أنهم قد ثقّلوا عليــه ، قـال : فابتدروا الباب فخرجوا كلهم ، وجاء رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حتى أرخى الستر ودخل وأنا جالس في الحجرة ، فلم يلبث إلا يسيرا حتى خرج علي وأنزلت هذه الآية . فخرج رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ وقرأهن على الناس : (يا أيها الذين آمنوا لا تدخلوا بيوت النبي ، إلا أن يؤذن لكم إلى طعام ، غير ناظرين إناه ، ولكن إذا دعيتم فادخلوا ، فـإذا طعمتم فانتشروا ، ولا مستأنسين لحديث إن ذلكم كـان يؤذي النبي ... إلى آخر الآية [تمامها : فيستحي منكم والله لا يستحي من الحق ، وإذا سألتموهن متاعا فاسألوهن من وراء حجاب ، ذلكم أطهر لقلوبكم وقلوبهن، وما كان لكم أن تؤذوا رسول الله ، ولا أن تنكحوا أزواجـه من بعـده أبدا ، إن ذلكم كان عند الله عظيما)][1] قال الجعد : قال أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] : أنا أحدَثُ الناس عهدا بهـذه الآيـات ، وحجبن

---

(١) الاحـــزاب / ٥٣ .

نساء النبي - صلى الله تعالى عليه وسـلم - م - ٦/١٨٧ ، ح - ٨/٦٥ بأخصَر ، ونقلت منه مافيه من الزيادة •ت في التفسير •

تەرجەمە :

ئەنەسی بنی مالیك ـ رضـــي الله تعالى عنـــه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەزەووجی کرد [لەگەڵ زەینەبی کچـــی جەحشا] تەشریفی چوە لای حەرەمی تازەی ، دایکم خورماورۆتێکی کرد، کردیە ناو تەبەقێکەوە پێی‌وتم : ئەی ئەنەس ئەمە بە بۆ خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزی‌بکە : دایکم ئەمەی ناردە خدمەتت سەلامت لێ ئەکا ئەڵێ : ئەمە لە ئێمەوە بۆ تۆ کەمە (یارسول الله) ئەنەس فەرمووی : بردمە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزم کرد : دایکم سەلامت لێ ئەکا ئەڵێ : ئەمە بۆ تۆ کەمە لە طەرەفی ئێمەوە (یارسول الله) فەرمووی : دایێ ، لە دواییا فەرمـــووی : بچۆ فلاٌنو فلاٌنو فلاٌن بانگ کە ، بەهەر پیاوێ گەییت بانگی کە ، چەند پیاوێکی ناوبرد• ئەنەس فەرمووی : ئەوی ناوی بردو ئەوی پێی‌گەییم بانگم کردن [جەعدی راویی] ئەڵێ : بە ئەنەسم وت : کە چەند بوون ؟ فەرمووی : نزیـــــکی سێصەد کەس • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئـەی ئەنەس تەبـەقەکە بێنـە [پێغەمەرم دی ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ هەردوو دەستی موبارەکی نایە سەر خورماورۆنەکە ، ئەوەندەی خوا حەز بکا دۆعای بەرەکەتی بەسەرا خوێند] ئەوانی بانگ‌کرابوون هاتنە ژووریٚ تا هەیوانو حوجرەکە پڕبوون ، پێغەمەر ـ صـــلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : دە ـدە حەلقە ببەستن [بسم الله بکەن] هەرکەس لە بەردەمی خۆیەوە بخوا [ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ] فەرمووی : ئەو دەستـە تا تێربوون خواردیان [بـەم نەوعە طائیفەیـــێ چوونـــەدەرێو طائیفەیێ

هاتنەژووریّ تا هەموو تێربوون] پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەی ئەنەس هەڵی بگرە ، هەڵم‌گرت نازانم کە دامنا زۆرتـــر بوو یا کە هەڵم‌گرت زۆرتر بوو • فەرمووی : بەعزیّ کەس دانیشـتین بۆ قسەکردن لە ماڵی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ تەشـــریفی دانیشتبوو حەرەمی تازەیشـــی رووی وەرگێـــڕابوە دیوارەکەوە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ ئیستیثقالی[1] کردن تەشریفی چوو ســەلامی لە ئەزواجی طاهیراتی کرد [ئەوانیش موبارەکبایی‌یان لیّ‌کرد] لە دوایـــا تەشریفی گەڕایەوە کە چاویان پیّ‌کەوت کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ تەشریفی گەڕایەوە تیّ‌گەیین کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیـــه وسلم ـ ئیستیثقالی کردوون بە عەجەلە روویان‌کردە دەرگاکەوەو هەمـــوو چوونە دەریّ ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ تەشریفی هـــاتو پەردەکەی دادایەوە تەشریفی چوە ژووریّو من لە حوجرەکەدا دانیشتبووم ، ئەوەندەی پیّ نەچوو پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ تەشـــــریفی هاتەدەریّ ئەم ئایەتەی [سوورەتی ئەحزابی] نازڵ‌کرابوە سەر ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ تەشریفی چوە دەریّو بۆ خەڵقی خوێندەوە، ئایەتەکە ئەمەیە مەعنای وایە :

ئەی ئەوانەی کە ئیمانتان هێناوە مەچنە ناو ماڵەکانی پێغەمەر مەگەرەکی ئیذن بدریّن بۆ طەعام [ئەویش بەو شەرتە] کە چاوەنوارِکیّ نەکەن کـــە کوڵاو نزیکی خواردنی بوو خۆتان رابنوێنن کە بانگ‌بکریّن ، ئەمما کـــە بانگ‌کران بچن کە خواردتان بڵاوەی لیّ‌بکەن [یەعنی بیّ ئەمە کە بانگ بکریّن لە خۆتانەوە بە طوفەیلێتی هوجووم مەکەنە سەر ماڵان بۆ نان‌خواردن مەگەر بانگ‌بکریّن ، ئەو وەختە بچن • ئەو وەختەیش کـــە بانگ‌کرانو

---

(١) واتە دانیشتنەکەیانی پیّ گران بوو •

چوون =کە= نانتان خوارد بلاوەی لێ بکەن] بەند مەبن بۆ خاتری ئەمە کە لەگەڵ یەکتری قسە بکەنو [بەوە وەقت رابوێرن] ئەو دوو حاڵـەتـان [یەعنی لە وەختی نانخواردنا بە بێ دەعوەت هوجوومکردنە سەر ماڵاتتان ، کە دەعوەتیش کران لە دوای نانخواردن مانەوەتان بۆ قسەکردن] ئەذیەتی پێغەمەر ئەدا حەیاتان لێ ئەکا کە دەرتان بـــکا [ئـــەو وەختە دەرکردنتان شتێکی باشە ، نابێ حەیا بکرێ لە کردنی] •

خوا ـ عز وجل ـ لە شتێك کـە حـەق بـــێ لـە خەڵـق ناتەکێتەوە ئەیفەرموو : کـە لـە ئەزواجی طاهیـــرات مەتاعێکتان لـــێ طەڵەبکردن مەچنە ناو ماڵەکەیانەوە ، لە پشت پەردەوە داوایان لێ بکەن ، بەم نەوعـە موعامەلەکردنتان پاکترە بۆ دڵی ئێوەو بۆ دڵی ئەوانیش [هەردوو لا لـــە سووئی ظەن دوورەبن] بۆ ئێوەیش دروست نیە کە ئەذیەتی رەسوولوڵلا بدەن ، بە ئەبەدیش بۆتان دروست نیە کە لە دوای ئەو حەرەمەکانی مارە بکەن ، گوناهی ئەوە لە لای خوا زۆر گەورەیە •

[إناه : إدراكه • أني يأني أناةً [فهو آنٍ • أبو ذر] بوخـاریی (غير ناظري) چاوەنوارِی وەختی پێگەیینی چێشتی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مەکەن هەر کە زانیتان هوجووم بکەنەسەری] •

موعجیزەی :

جەعد ئەڵێ : ئەنەس فەرمووی : من تازەعەهدترم بەم ئایەتانە [یەعنی هەر کە نازڵ بوو دەزبەجێ بە تازەیی لە دەمی موبارەکی پێغەمەرم ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەلەققی کرد] ئەزواجی پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ خرانە حیجابەوە •

موعجیزەی : خورماوڕۆنێ لە ناو تەبەقێکا ئەنەس ـ رضي الله تعالی عنە ـ کە ئەو وەختە منااڵ بوە بتوانێ هەڵیبگرێ بەشی سێصەد کەسی کردوە ! ئەوەی سەیرە کە هیچی لێ کەم نەبۆتەوە ! ئـەوە بە غـەیری قودرەتی قاعیرە بە کێ ئەکرێ ؟ بە ذەرەبین شتی زۆر بچوك زۆر گەورە ببینرێ ئەمما لە حەقیقەتا گەورە ئەبێ ؟ خەیر ٠ بە ذەرەبین یا بە هەموو وەسائیطی ئەوروپا سێصەد برسیی تێر ئەکرێ ؟ رووی ئەوانە رەش بێ کە لەم دینە پاكو تەمیزە وەرئەگەڕێنو وەرگەڕاون !

حـوکـمی :

هەدییەناردن بۆ تازەبووكو زاوا سوننەتە ٠

تەبریککردنیان سوننەتە ٠

چێشتلێنان بۆ شایی سوننەتە ٠

دەعوەتی خەڵق بۆ نانی شایی سوننەتە ٠

ئیجابەتی دەعوەتی شایی واجبە ٠

ئیعتیذاری ئەو کەسەی کە شتی کەم بنێرێ بۆ گـەورە ٠٠ لـە حوسنی ئەخلاقـە ٠

قەبوولکردنی هەدییە سوننەتە ٠

طوفەیلێتیی حەرامـە ٠

میوانیی یەك ساعەتی دوای نانخواردن چوونەدەروەی لازمـە ٠ مانەوەی مەکرووهە ٠

لەسەر نانخواردن (بسم الله)کردن سوننەتە ٠

لە بەردەمی خۆیەوە خواردن لە ئادابی خواردنە ٠ خیـلافی لـە کەراهەتەوە تا حەرامیی بەدەمەوەیە ٠

تێرخواردن دروستە ٠

تێکەڵبوونی ژنو پیاوی نامەحرەم حەرامە ٠

کەسێ ژن بە سەر ژن بهێنێ بەجێهێنانی دڵی ئەوەی کە ژنی بەسەر هێنراوەو دڵخۆشیدانەوەی سوننەتی موئەککەدەیە •

بە دەعوەتی عامە بۆ هەموو کەس دروستە بچێتە سەر ئەو دەعوەتە ـا بـە خوصووصیش بانگ نەکرێ •

٥٦٤/٢٦ ـ عن عبدالرحمن بن أبي بكر ـ رضي الله تعـالى عنهما ـ قال : كنا مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ثلاثين ومائة ، فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : هل مع أحد منكم طعام" ؟ فإذا مع رجل منهم صاع من طعـام أو نحوه ، فعجن ، ثم جـاء رجل مُشرِك مُشـعانٍ [ثائر الرأس متفرقه] طويل بغنم يسوقها ، فقال النبي ـصلى الله تعالىعليهاـ: بيعا أم عَطيَّة ، أو قال أم هبة ؟ قال : لا بل بيع" • فاشترى منه شــاة فصنعت ، وأمر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بســواد البطن [أي كبدها أو كل مافي بطنها] ان يشوى ، وأيم الله ما في الثلاثين والمـائــة إلا وقد حزّ النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ له حُزَّة من سواد بطنها، إن كان شاهدا أعطاها إياه ، وإن كان غائبا خبأ له فجعـل منـها قصعتين ؛ فأكلوا أجمعون وشبعنا ، ففضلت القصعتان ، فحملناه على البعير أو كما قال [عبدالرحمن] ح ـ ٣٤٨/٤ ، ٩٦ مختصرا •م ـ ٣٤١/٨ •

تەرجەمە :

عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەبوبەکری صەدیق ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : صەدو سی کەس بووین لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لای هیچ کامێکتان خۆراك هەیە ؟ لای پیاوێ میقداری مەنێ طەعام بوو ، شێلرا ، لە دواییا پیاوێکی موشریکی درێژی سەرو قژ ئاڵۆزاو هات مەڕی پێ بوو • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : فرۆتەنییە ، یا

عەطییەیە ؟ یاخۆ فەرمووی : یا هیبەیە ؟ [راویی بە شككەوتوە لەم دوو لەفظەدا] موشریكەكە وتی : خەیر بەڵكو فرۆتەنییە • پێغـەمـەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ مەڕێكی لێ كڕی ، سەربڕرا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمری =كرد= كە ناوسكەكەی ببرژێنن • عـەبدوڕەحمـان ئەفەرموێ : وەڵلاهی هیچ كەس نەبوو لەو صەدو سی كەسە پێغـــەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە ناوســـكەكەی پارچەیێكی بۆ =لـێ= نەكاتەوە • ئەگەر حازر بووبێ تەسلیمی كردوە ، ئەگەر حازر نەبووبـێ بۆی هەڵگرتوە ، لە مەڕەكە دوو لەگەن چێشتی لێ كرا ، هەموو خواردیان، تێرمان خوارد ، دوو لەگەنەكە فەضلە مایەوە خستمانە سەر وشتر [یەعنی بۆ وەقتێكی تر] یاخۆ وەكوو عەبدوڕەحمان كە فەرموویەتی وای فەرموو •

لە سیوجگەر یا هەموو ناوسكی حەیوانێ بەشی صەدوسی كــەس دراوە ! صەدو ســی كــەس بـــە مەنێ جۆو گۆشتی مەڕێ تێربوونو ئەوەندەیشیان لێ ماوەتەوە كە بخرێتە سەر باری وشترێ !

دروستە هەدییە لە موشریك قەبووڵ بكرێ •

دروستە موعامەلەی لەگەڵ بكرێ •

دروستە فەضلەی رزق بە ئیحتیاط ئیددیخار بكرێ بۆ وەقتی حاجەت مونافیی تەوەككول نیە •

بەسەرگرتنەوەی رەفیقو موراعاتی حەقی سونەتە •

أحادیث ناضح جـابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ كلها حادثـة واحدة . ذكرها البخاري في أكثر من عشرين موضعا ولكلٍّ ترجم بابا غير البـاب الأول فما أغزر ـ رحمه الله تعالى ـ فقهه وأنا أنقل بعضها[1].

---

(١) حەدیثەكانی وشترەكەی جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ یەك رووداوە، بوخاریی لە زیاتر لە بیست جێگەدا باسی كردوەو بابی سەربەخۆی بۆ داناوە . ماشەڵلا لە زانیارییو شەرعزانی بوخـاریی ـخ ـ من لێرەدا هەندێكیان ئەنووسم .

٥٦٥/٢٧ ـ أبو المتوكل الناجي ، قال : أتيت جابر بن عبدالله الأنصاري [رضي الله تعالى عنهما] فقلت له : حدثني بما سمعت من رسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ • قال : سافرت معه في بعض أسفاره ، قال : أبو عقيل [أحد الرواة من ابن المتوكل] : لا أدري غزوة أو عمرة فلما أن أقبلنا قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: من أحب أن يتعجل إلى أهله فليَعَجِّلْ ، قال جابر : فأقبلنا وأنا على جمل أَرْمك [يخالط حمرته سواد"] ليس فيه شية والناس خلفي ، فبينا أنا كذلك إذ قام عليَّ فقال لي النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: ياجابر استمسك ، فضربه بسوطه، فوثب البعير مكانه [ولأحمد : قلت : يارسول الله أبطأ جملي هذا • قال: أنِخه وأناخ رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ثم قال : أعطني هذه العصا ففعلت ، فأخذها فنخسه بها نخسات ، ثم قال : اركب ، فركبت] فقال : أتبيع الجمل ؟ قلت : نعم • فلما قدمنا المدينة ودخل النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ المسجد في طوائف أصحابه فدخلت إليه وعقلت الجمل في ناحية البَلاط [الحجارة المفروشة عند باب المسجد] فقلت له : هذا جملك =فخرج= فجعل يطيف بالجمل ، ويقول : الجمل جملنا، فبعث النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أواقٍ من ذهب ، فقال : أعطوها جابرا ، ثم قال : استوفيتَ الثمنَ ؟ قلت : نعم • قال : الثمن والجمل لك ح ـ ٥/٧٢ ، م ـ ٧/٣٤ مختصرا •

تەرجەمە :

ئەبولموتەوەکیلی ناجیی ئەفەرموێ : چوومە خدمەت جابیری کوڕی عەبدوڵلای ئەنصاریی ـ رضي الله تعالى عنهما ـ وتم : قسەیێکم بۆ بکە کە لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ت بیستبێ ، یەعنی یا دیبێتت ، فەرمووی : لە بەعزێ سەفەری پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه

وسلم ـ سەفەرم لە خدمەتیا کرد • ئەبوعەقیلی راویی ئەڵێ : نازانم کـــە ئەبولوتەوەکیل غەزای وت یا عومرەی وت [لە بەعزێ ریوایەتا غەزای تەبووك ، لە بەعزێ ریوایەتا غەزای (ذات الرقاع)] کە لـــەو ســـەرەوە گەڕاینەوە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : کێ حەزەکا زوو بە ماڵو منالی بگاتەوە عەجەلە بکا ، جابیر فەرمووی : رۆیین سواری وشترێکی سووربۆر بووم ، هیچ رەنگێکی تری تێکەڵ نەبوو ، خەڵقیش لە دوامەوە بوو ، لەو وەختانەدا کە بە عەجەلە ئەڕۆیین ئەوەندەم زانیـی وشترەکەم وەستا ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : یـا جابیر خۆت قایم بگرە ، کە بە قەمچییەکەی قەمچیێکی پیاکێشا وشترەکـە لە جێی خۆی بازرەقەی بەست [لە حەدیثی ئیمامی ئەحمەدا ئـەفەرموێ : وتم : (یارسول‌الله) وشترەکەم لە رۆیینا سستیی ئەکا ، فەرمووی : بیخی دە، پێغەمەریش ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وشترەکەی خۆی بیخدا ، ئەمجا فەرمووی : ئەو عەصایەم بدەرێ ، دامێو وەری گرت ، بە عەصاکە چەند دەفعەیێکی تێوەژەن ، لە دوایبا فەرمووی : سواربە • سواربووم]•

فەرمووی : وشترەکەت ئەفرۆشی ؟ وتم : بەڵێ • کە گەیینە مەدینەو پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەگەڵ چەند طائیفەیێ لە ئەصحابی تەشریفیان چوە ناو مزگەوتەکەوە منیش چوومە ژوورەوە خـدمـەتـی ، وشترەکەم لە گۆشەیێکی وشکەسییەکەی بەردەمی دەرگای مزگەوتەکەدا ئەشکێڵ کرد ، عەرزم‌کرد : ئەمە وشترەکەت • تەشریفی هاتەدەرێ لـــە وشترەکەوە نزیك ئەبۆوەو ئەیفەرموو : وشتر وشتری ئێمەیە • لە دوایبا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وســلم ـ چەند ئووقیەیێ ئاڵتوونی نارد فەرمووی : بیدەن بە جابیر ، لە دوایبا فەرمووی : قیمەتی وشترەکـەت وەرگرت بە تەواویی ؟ وتم : بەڵێ • فەرمووی : قیمەتی وشـــترەکـــەو وشترەکەیش هیبەی تۆبێ •

٥٦٦/٢٨ ـ وعنه قال : غزوت [ذات الرقاع ، طبقات ابن سعد • في تبوك ، خ• فتح ، مسلم] مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ قال : فتلاحق بي النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأنا على ناضح لنا قد أعيى فلا يكاد يسير • فقال لي : ما لبعيرك ؟ قال : قلت : عيِيَ • قال : فتخلف رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فزجره ودعا لـــه [ولمسلم وأحمد فضربه برجله ودعا له • وليونس : فضربه رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ودعا له فمشى مِشيةً ماشى قبل ذلـك مثلها] فمازال بين يدي الإبل قدامها يسير ، فـقال لي [عليـه الصـــلاة والسلام] : كيف ترى بعيرك ؟ قال : قلت بخير قد أصابته بركتك• قال: أفتبيعنيه ؟ = قال : فاستحييت= ولم يكن لنا ناضح غيره • قال : فقلت : نعم • قال : فبعنيه [بأوقية • أخرى •خ] فبعته إياه على أن لي فَقار ظهره حتى أبلغ المدينة [وعند النسائي : أخذته بكذا ، وأعرتك ظهره إلى المدينة] قال: فقلت : يارسول الله إني عروس ، فاستأذنته ، فأذن لي ، فتقدمت الناس إلى المدينة حتى أتيت المدينة ، فلقيني خالي [ثعلبة بن غنمة ، وله خال آخر عمرو بن غنمة] فسألني عن البعير ، فأخبرته بما صنعت ، فلامني• قال : وقد كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال لي حين استأذنته: هل تزوجت بكرا أم ثيبا ؟ فقلت : تزوجت ثيبا [سهيلة بنت معوز الأوسية] فقال : هلا تزوجت بكرا تلاعبها وتلاعبك • فقلت : يارســـول الله تـوفي والدي ، أو استشهد ولي أخوات فكرهت أن أتزوج مثلهن ، فلا تؤدبهن ولا تقوم عليهن ، فتزوجت ثيبا لتقوم عليهن وتؤدِّبهن ، قال : فلما قدم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وســـلم ـ المدينة غدوت عليه بالبعير فأعطاني ثمنه وردَّه عليَّ • قال المغيرة [بن المقسم] : هذا في قضائنا حسن لا نرى به بأسا ح ـ ١١٩/٥ ، م ـ ٣١/٧ ، د ، ت ، ن •

وفي ح ـ ٤/١٥٥ مثله وفي آخره : فلما قدمنا المدينة قال : يا بلال اقضه وزده ؛ فأعطاه أربعة دنانير وزاده قيراطا • قال جابر : لا تفارقني زيادة رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [قال عطاء] : فلم يكن القيراط يفارق جراب جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ وفي آخر ح ـ ٤/٣٤٢ : فما زال منها شيء حتى أصابها أهل الشام يوم الحرة •

وفي ح ـ ٤/٢١٨ : فأخبرت خالي ببيع الجمل فلامني ، فأخبرته بإعياء الجمل وبالذي كان من النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ووكزه إياه، فلما قدم النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ غدوت إليه بالجمل فأعطاني ثمن الجمل والجمل وسهمي مع القوم •

وفي م ـ ٧/٣٣ : ثم قال لي : بعني جملك =هذا= قال : قلت : لا بل هو لك • قال : لا بل بعنيه • قال : قلت : لا بل هو لك =يارسـول الله= قال : لا بل بعنيه • قال : قلت : فإن لرجل عليّ أوقية ذهب فهـو لك بها • قال : قد أخذته به فتبلغ عليه إلى المدينة ، قال : فلما قدمت المـدينـــة ••• الـخ •

وفي م ـ ٧/٣٣ : فلما قدم صرارا أمر ببقرة فذبحت فأكلوا منها ، فلما قدم المدينة أمرني أن آتي المسجد فأصلي ركعتين ، فوزن لي ثمن البعير فأرجح لي • (وهذا القدر كاف) •

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعـــالى عنـــه ـ ئەفەرموێ : لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ غەزامکرد • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە پشتەوە پێم گەیی منیش سواری وشترێ بووم ، ماندوو بووبوو نەیەتوانی کە بڕوا • فەرمووی : چی لە وشترەکەت قەوماوە ؟ وتم : ماندوە،

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دواکەوت لێیخوڕیو دۆعای بـۆ کرد [موسلیم ئەفەرموێ : بە پێی موبارەکی لیێداو دۆعای بۆ کـرد بـە رۆیینێکی وا رۆیی لەوەپێش قەد وا نەڕۆیی بوو] هــەر لە بـەردەمی وشترەکانەوە بوو لە پێشەوە ئەڕۆیی ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليــه وسلم ـ فەرمووی : وشترەکەت چۆن ئەبینی ؟ وتم : چــاکی ئـەبینـم بەرەکەتی تۆی پێگەیی • فەرمووی : پێمئەفرۆشی ؟ حەیامکرد ، وشتری تریشمان نەبوو غــەیری ئەو وشـــترە • وتم : بەڵێ • فــەرمووی : پێمبفرۆشە • پێمفرۆت لە سەر ئەوە کە پشتی وشترەکە بۆ من بێ تــا مەدینە [نەسائیی ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وســلم ـ فەرمووی : بەوەندە لێمکڕیتو پشتی وشترەکەم بە ئەمانەت دایتــێ تــا مەدینە] جابیر ئەفەرموێ : وتم : (یا رسول الله) من تازەزاوام ، ئیذنم لێخواست ، ئیذنی دام ، پێش خەڵقەکە کەوتم بۆ مەدینە تا گەییمە مەدینە• خاڵم کە ثەعلەبەیە تووشم بوو ، حاڵی وشترەکەی لێ پرسیم خـەبـەرم دایێ کە فرۆتوومە بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەومی کردم کە بۆچیت فرۆتوە • جابیر ئەفەرموێ : لەو وەختەدا کە ئیذنم لێ خواست پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لێیپرســیم : کچت هێناوە یــا بێوەژن ؟ وتم : بێوەژن • فەرمووی : بۆ کچێکت نەهێناوە یاریی لەگەڵ کەیتو یاریت لەگەڵ بکا ؟ عەرزم کرد : (یا رسول الله) باوکم وەفــاتــی کردوە ، یا فەرمووی : شەهید کراوە ، خوشکێکی زۆرم هــەیە ، بــە ریوایەتێ حەوت ، بە ریوایەتێ نۆ ، حەزم نەکرد یەکێکی وەکوو ئـەوان بێنم کە بەسەریانەوە نەوەستێو تەربییەیان نەکا ، بێوەژنێکم هێنا کــە بەسەریانەوە بوەستێو تەعلیمو تەربییەیان بدا • جابیر ـ رضي الله تعــالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هاتەوە

مەدینــە • بەیانیی وشترەکەم بردە خـدمەتی پارەی وشترەکەیشی دامیو وشترەکەیشی بۆ رەدکردمەوە •

موغیرەی کوڕی میقسەم ئەفەرموێ : ئەم نەوعە بەیعە کە شـــەرتی تیا ذیکر بکرێ لە حوکمی ئێمەدا بەیعێکی باش‌و جوانە . هیچ زەرەری نیە بۆ بەیعەکە زەرەری تیا نابینین •

لە حەدیثی ح‌ـ٤/١٥٥دا ئەفەرموێ : کە گەیینەوە مەدینە فەرمووی: ئەی بیلال قیمەتی وشترەکەی بدەرێ‌و بۆیشی زیاد بکە • بیلال ـ رضي الله تعالى عنه ـ چوار دیناری دایێ‌و قیراطێکیشی بۆ زیاد کـرد • جـابیر فەرمووی : ئەو زیادەی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لێم جوێ نابێتەوە • عەطاء کە یەکێکە لە راوییان =ئەفەرموێ= ئەو قیراطە زیادە لە کیسەی جابیر جوێ نەبۆوە •

لـە حەدیثی ح‌ـ٤/٣٤٢دا ئەفەرموێ : لەو قیراطە هیچی لێ کـــەم نەبووتا رۆژی (حەڕە) •

لە حەدیثی م‌ـ٧/٣٣دا ئەفەرموێ : لە دواییا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێی‌فەرمووم : وشترەکەتم پێ بفرۆشە • عەرزم‌کرد : خەیر، هەروا بۆ تۆ بێ • فەرمووی : خەیر پێم‌بفرۆشە • عەرزم‌کرد : خەیر ، هەروا بۆ تۆ بێ (یا رسول الله) • فەرمووی : خەیر پێم‌بفرۆشە • عەرزم کرد : ئووقیەیێ ئاڵتوونی پیاوێکم لەسەرە بەوە بۆ تۆ بێ • فەرمووی . بەوە وەرم‌گرت ، پێی بگەرەوە مەدینە • جابیر فەرمووی : کە گەییمـــە مەدینە•••إلخ •

لە حەدیثی م ـ ٣٣/٧ ی دوەما ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە تەشریفی گەییە (صرار)ئەمری فەرموو : گاجووتێکیان

ســـەربڕیو لێیان خـــوارد ، کە تەشــریفی گەیی‌یە مەدینــە ئــەمــری پێکردم کە بچمە مزگەوت دوو ڕەکعەت نوێژ بکەم ، پارەی وشترەکەیان بۆ کێشام‌و سلاویان‌دایەوە •

موعجیزەی ئــەم پارچەیە :

بە قەمچی‌لێدانێ ، یا بە پێ تێوەژەنێ ئەو وشــترە لە هەموو وشترەکانی تر خۆشڕەوتر بوو ، لە هەموویان پێشکەوت •

حوکمی ئــەم حەدیثانــە :

بــەیعی بەشەرت دروستە •

(قبل الأخذ) تەصەڕوف لە مەبیعا دروستە •

تەئدیەی بەدەلی مەبیع لە دوای بــەیـــع تەواوبوون ، ئیستیعجال‌تیا کردنی سوننەتە •

پارەی‌زیادەدان بە بایع سوننەتە •

بەخشینی بە صاحیبەکەی خۆی لە مەکاریمی ئەخلاقە •

تەلطیفی بوچووك لە مەکاریمی ئەخلاقە •

ئیرائەی[1] ڕێی چاکە بە مەعییەت سوننەتە •

کچ‌هێنان لە بێوەژن چاکترەو سوننەتە •

کە لە بێوەژن هێنانا مەصلەحەتێ ببێ کە لە کــچا نەبێ •• بێــوەژن لــە کــچ چاکترە •

گاڵتەو صوحبەت لەگەڵ ماڵ‌و منالا سوننەتە •

هیبەی ماڵ بە خۆڕایی بە گەورەی خۆی سوننەتە •

ئیطعامی طەعام بە مەعییەت ســـوننەتەو لە مەکاریمی ئــەخــلاقە •

---

(١) واتــە ڕێی چاکــە پیشاندان بە هاوڕێ •

له دوای عەودەت له سەفەر له پێش هــەمــوو شتێکا دوو رەکعەت نوێژ له مزگەوتا سونتەتە •

له تەئدیەی قەرزا زیاد له حەقی صاحیب قەرزەکە میقداریٚ پارەپێدانی ســـونتەتە •

کەسێ سواری حەیوانێ بووبێ یەکێکی تر لێی بخورێ لازمە ئـەو کەسە خەبەردار بکا کە خۆی توند بگرێو نەکەوێ •

حديث جابر الطويل وقصة ابي اليَسَر كعب بن عمرو ـ رضي الله تعالى عنهما ـ • شهد العقبــة وبــدرا ، وهو آخر من توفي من أهل بــدر ـ رضي الله تعـــالى عنهم ـ •

٥٦٧/٢٩ ـ عن عبادة بن الوليد بن عبـــادة بن الصامت [رحمهما الله ورضي عنه] قال : خرجت انا وابي نطلب العــلم =في هــذا الحي= من الانصار قبل ان يهلكوا فكان اول من لقينا ابا اليَسَر صاحب رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ومعه غلام له معه ضِمامـة [الضِمامـة والاضمامة رزمة يضم بعضها الى بعض كالضِبارة والاضبارة لجماعة الكتب] من صحف ، وعلى ابي اليسر بُردة ومَعافري [نوعان من اللباس ذلك الزمان] وعلى غلامه بردة ومعافري ، فقال ابي : يا عم اني ارى في وجهك سَفعَة [علامة] من غضب ؟ قال : أجل ، كان لي على فلان ابن فلان الحرامي مال ، فاتيت اهله فسلمت فقلت : ثم هو ؟ قالوا : لا • فخرج عليّ ابن له جفـر [قارب البلوغ] فقلت له : اين ابوك ؟ قال : سمع صوتك فدخل اريكــة أمي [سريرة امي التي في الحجلة] فقلت : اخرج إلي فقد علمت اين انت، فخرج • فقلت : ما حملك على ان اختبات مني ؟ قال : انا والله احدثك ثم لا أكذبك • خشيت والله ان احدثك فاكذبك ، وان اعدك فاخلفك ، وكنـت صاحب رسول الله ، وكنتُ والله معسرا • قال : قلت آلله ؟ قال : آلله • قال : قلت : آلله ؟ قال : آلله • قال : قلت آللهِ ؟ قال : آلله • قال : فاتى بصحيفة فمحاها بيده ، فقال : إن وجدت قضاء فاقضني ، والا انت في حل فاشهد ، بَصرُ [بضم الراء • بَصرُ او بصر ، سمعُ او سميعَ • من النووي] هاتين ووضع أصبعه على عينيه ، وسَمْعُ اذني هاتين ، ووعاه قلبي هذا ،

واشار إلى مناط قلبه .. رسولَ الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وهـو يقول : من انْظَر مُعْسِراً ، أو وضع عنه اظله الله في ظله . قال : فقلت له أنا : يا عم لو انك أخذت بردة غلامك وأعطيته معافريك و [أي او] أخذت معافريه وأعطيته بردتك ، فكانت عليك حلة وعليه حلة . فمســح راســي وقال : اللهم بارك فيه . يا ابن أخي بَصُرَ عيني هاتين ، وســـمع اذني هاتين ، ووعاه قلبي هذا ، واشار إلى مناط قلبه .. رسولَ الله وهو يقول: اطعموهم مما تأكلون ، والبسوهم مما تلبسون ، وكان إن أعطيته من متــاع الدنيا اهون علي من أن يأخذ من حسناتي يوم القيامة .

تەرجەمە :

عوبادەی کوڕی وەلیدی کوڕی عوبادەی کوڕی صامیت ـ رحمهما الله ورضي عنه ـ ئەفەرموێ : له خدمەت باوکما چووینه دەرێ تا له پێش ئەمەدا کە ئەنصار ئینقیراضیان بێ علمیان لێ فێر ببین ، ئەوەڵ کەس کە پێی گەیین ئەبولیەسر بوو صەحابەی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ورضي الله تعالى عنه ـ غولامێکی لەگەڵا بوو دەســـتەیێ کتێبی پێ بوو . ئەبولیەسر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بوردەیێك‌و مەعافیرییێکی لە بەرا بـوو ، غولامەکەیشی بوردەیێك‌و مەعافیرییێکی لە بەرا بوو [بورده وەکوو بەرماڵ ئەدەن بە سەرشانیانا ، مەعافیرییەکەیش وەکـــوو دەرپـــێ وەك پشتەماڵ سەتری عەورەتی پێ ئەکەن بە عادەتی عەرەبی پێشوو] باوکم عەرزی کرد : مامە لە دەموچاوتا عەلامەتی غەضەب ئەبینم ؟ فەرمووی : بەڵێ لەسەر فلانی کوڕی فلانی حەرامیی قەرزم بوو ، چوومە لای ماڵ‌و منالەکەی ســـەلامم کردو وتم : فلان لەوێیە ؟ وتیان : خەیر . کوڕێکی عازەبی هاتەدەرێ ، لێم‌پرسیی : باوکت لە کوێیە ؟ وتی : دەنگی تۆی بیست‌و چوە نـــاو تەختەبەندو کوللەکەی دایکمەوە . وتم : وەرەدەرێ لام زانیم کە لـــە کوێی . هاتەدەرێ وتم : لەبەرچی خۆت شاردەوە لە من ؟ وتی : وەڵلاهی قسەت بۆ ئەکەم‌و درۆت لەگەڵ ناکەم ، وەڵلاهی لەوە ترسام کە قسەت بۆ

بکەمو درۆت لەگەڵا بکەم وەعدەت پێ بدەموەعدە خیلافیت لەگەڵا بکەم، تۆیش صاحیبی پێغەمەر بووی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [بۆیە خۆمم لێ شاردیەوە] وەڵلاهی دەستتەنگ بووم • فەرمووی : وتم : وەڵلاهی ؟ وتی : وەڵلاهی • وتم : وەڵلاهی ؟ وتی : وەڵلاهی • وتم : وەڵلاهی ؟ وتی : وەڵلاهی [سێجار] دەفتەری قەرزەکەی هێناو بە دەستی خـۆی مەحوی‌کردەوە ، فەرمووی : ئەگەر دەستت بوو بمدەیتەوە بمدەرەوە ، ئەگەر دەستت نەبوو گەردنت ئازاد بێ • بینایی ئــەم دووچاوەم دی • دەستی نایە سەر هەردوو چاوی ، ئەم دوو گوێیەم بیستیان ، ئەم دڵـــەم حیفظی کرد • دەستی نایە =سەر= بەندی دڵی لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە ئەیفەرموو : هەرکەسێ قەرزدارێکی دەستتەنگ مۆڵەت بدا یا شتێك لە قەرزەکەی داشکێنێ خوا لە ژێر سێبەری رەحمەتی خۆیا جێی ئەکاتەوە •

عوبادە ئەڵێ : من عەرزم‌کرد : مامە ئەگەر بوردەی غولامەکە بــۆ خۆت وەرگریو مەعافیرییەکەتی بدەیتێ ، یا مەعافیرییەکەی لێبســتێنیو بوردەکەی خۆتی بدەیتێ تۆیش دەستێکی رێکت ئەبێو ئەویش دەسـتێکی رێکی ئەبێ • دەستی هێنا بەسەرماو فەرمووی : یاخوا بەرەکەتـــــی بدەیتێ ، ئەی کوڕی برای خۆم ئەم دووچاوەم بینییان ، ئەم دوو گوێیەم بیستیان ، ئەم دڵەم حیفظی کرد ، دەستی نایە سەر بەندی دڵی •• لـــە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە ئەیفەرموو : لەوەی کە ئەیخۆن دەرخواردیان بدەن ، لەوەی کە ئەیپۆشن پێیان‌بپۆشن •• لە مەتاعی دنیامی بدەمێ لە لام سووکترە کە لە رۆژی قیامەتا لە حەسەناتم وەربگرێ •

لەم قیطعەدا بەیانی موعجیزەی تیا نیە •

ئـەحکـامی :

ئیختیاری مەشەققەتی سەفەر بۆ تەحصیلی عیلـــم عادەتی سەلەفە .

لەبەر نەبوونیی دروستە خۆ لە صاحیب قەرزشاردنەوە .

لەگەڵ صاحیب حەقا راستگۆیی .

وەعدەخیلافیی‌نەکردن لازمە .

شت بەخدمەتکارهەڵگرتن دروستە .

موهڵەتی قەرزدار یا لە قەرزداشکانی سوننەتێکی گەورەیە فەرموودەی پێغەمەرە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ

لە لیباساو لە خواردنا فەرقی خۆی‌و خزمەتکارنەکردن سوننەتـــــی پێغەمەرە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمری پێ‌کردوە .

دەستبەســـەراهێنانی منـــاڵو مولاطەفەلەگـــەڵاکردنـــی‌و دۆعای خێربۆکردنی سوننەتە .

لە حینی حاجەتا تەقویەی قسە بە سوێندان ، بە سوێن‌خواردن بـــە سائیری ئیشارەت‌و شتی تر دروستە لە ئاثاری سەلەفی صالیحە ـ رحمهم الله ورضي عنهم ـ .

ثم مضينا حتى أتينا جابر بن عبدالله في مسجده وهو يصلي في ثـوب واحد مشتملا به ، فتخطيت القوم حتى جلست بينه وبين القبلة . فقلت : يرحمك الله اتصلي في ثوب واحد ورداؤك إلى جنبك ؟ قال : فقال بيده في صدري هكذا . وفرق بين اصابعه وقوسها : اردت ان يدخل علي الاحمـق مثلك فيراني كيف اصنع فيصنع مثله . اتانا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في مسجدنا هذا وفي يده عرجون ابن طاب ، فرای في قبـــلة المسجد نخامة فحكها بالعرجون ، ثم اقبل علينا فقال : ايكم يحب ان يعرض الله عنـه ؟ قـــال : فخشـــينا . ثـم قـــال : أيـكم يحب أن يعرض الله عنـه ؟ قلنا : لا أينا يا رســـول الله . قـــال : فان أحدكم إذا قام يصلي فان

الله ـ تبارك وتعالى ـ قِبل وجهه ، فلا يَبْصِقنّ قبل وجهه ، ولا عـن يمينه ، وليبصق عن يساره تحت رجله اليسرى ، فان عجلت به بادرة فليقل بثوبه هكذا ، ثم طوى ثوبه بعضه على بعض . فقـال : اروني عبيرا [اخلاط طيب يجمع بالزعفران] فثار فتى من الحي يشتد إلى اهله فجاء بخلوق في راحته ، فأخذه رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فجعله على راس العُرجون ثم لطخ به على أثر النخامة فقال جابر [رضي الله تعالى عنه] : فمِنْ هناك جعلتم الخَلوق في مساجدكم :

تەرجەمە :

عوبادە ئەفەرموێ : لە دواییا رۆیین تا چـووینە لای جابـیری بنی عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لە مزگەوتی خۆیا نوێژی ئەکرد لــە تەنها یەك لیباسا لە خۆیەوە پێچابوو ، هەنگاوم بەسەر خەڵقا هێنا تا چووم لە بەینی ئەوو قیبلەدا دانیشتم وتم : (یرحمك الله) تۆ لە لیباسێکا نوێـژ ئەکەیتو ڕیداکەت لە تەنیشتەوەیە ! عوبادە فەرمووی : بە دەستی بــەم نەوعە ماڵیی بە سنگما ، بەم نەوعە پەنجەکانی بڵاوکردەوەو کردی بــە قەوس ، فەرمووی : مەقصوودم وابوو ئەحمەقێکی وەکوو تـــۆ بمبینێ ئەویش وەکوو من بکا . پێغەمەر ـ صـــلى الله تعالى عليه وســلم ـ لەم مزگەوتەدا تەشریفی هاتە لامان لقێ لە دارخورمای ئیبنوطابی بە دەستەوە بوو ، لە قیبلەی مزگەوتەکەدا بەڵغەمێکی دی بە لقەدارخورماکە کـڕانی ، لە دواییا ڕووی‌تێکردین فەرمووی : کامتان حەزەکا کە خوا ڕووی لــێ وەربگێڕێ ؟ فەرمووی : لەوە ترساین . لـــە دواییا فەرمووی : کامتان حەزەکا کە خوا ڕووی لێ وەربگێڕێ ؟ وتمان : هیچمان (یارســـول الله) فەرمووی : کە وابێ یەکێکتان کە ڕاوەستا نوێژ بکا خوا ـ تبارك وتعالى ـ لە بەردەمیەوەیە . کە وابێ ئینسان نە لە بەردەمیەوە تف بکا ، نە لە لای ڕاستیەوە ، لە لای چەپیەوە لە ژێر پێی چەپیا تف بکا ، ئەگەر شـــتێکی کوتوپڕی بەسەرا هاتو نەیەرژا کە وا بکا بە لیباسەکەی بەم نەوعە بکا ،

لە دوایدا پێغەمەر ــ صلی اللە تعالی علیە وسلم ــ لیباسەکەی دووقەد کرد فەرمووی : عەبیرم بۆ بێنن ، کوڕێکی عازەب گورج هەڵسا بە هەڕاکردن چوە ماڵی خۆیانو عەبیرێکی هێنا لە بەری دەستیا • پێغەمەر ــ صلی اللە تعالی علیە وسلم ــ وەری گرت کردی بە سەری دارخورماکەوەو سووی بە شوێنی بەڵغەمەکەدا ، جابیر فەرمووی : بۆیە شتی بۆنخۆش ئەهێنـــــە مزگەوتەکانتانەوە •

لەم قیطعەیشا موعجیزەی تیا بەیان نەکراوە •

حوکمــی :

ئینسان شتێکی خیلافی عادەتی بینی لازمە لە سەبەبی بپرسێ • ئەوی کە ئەیکا تەئویلێکی بە دەستەوە بێ بەیانی بکا ، مەعقوول بــوو قەبووڵ بکرێ • فەقەط لەم پارچەدا بەیانی نەکردوە ، لە دوایدا بەیانی ئەکا •

بۆ دروستبوونی نوێژ سەتری عەورەت کافیە ، جلی زۆرلەبەرکردن لازم نیە •

پیاوی گەورە لە وەختی تەعلیما بۆی دروستە بەو شەرتە مەقصوودی تەحقیر نەبێ دەرحەقی موتەعەالیم لەفظی ئەحمەق ، جاهێڵ ئیستیعمال بکا، پەیرەوی عولەما لازمە بۆیە گوناهی عالم صەدچەندانی گوناهی جاهێڵە •

ئینسان بەڕێدا بڕوا داربەدەستەوەگرتن سوننەتە •

بۆ پیاوی موقتەدیر ئینکاری مونکەر لازمە بەرەوقیبلە بـــــە لای راستا تفڕێدان مەکرووهە •

تەلویثی مزگەوت حەرامە ، تەلویثی کرا دەزبەجێ ئەبێ پاكبکرێتەوە •

بەڵغەمی هات بیکاتە لای چەپ ژێر پێی چەپ ، مومکین نەبوو بیکاتە نـاو پەڕۆیێکەوە نەیدا بە دارو دیوارو جێگەیێکا کە خەڵق بیبینن •

موراد لەمە خوا ـ عز وجل ـ لە بەردەمی نوێژکەرەوەیە قیبلەی خوایە یا جێیێکە خوا ئەمری بە تەعظیمی کردوە ، خێرایی کردن لە بەجێ‌هێنانی ئەمری ئامیرا لازمە •

سرنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في غـــزوة بطن بُواط [بەسەرو بۆری (ب) شاخێکە لە جوهەینە] وهو يطلب المجدي بـن عمرو الجُهَني ، وكان الناضح يعتقبه منا الخمسة والستة والسبعة ، فدارت عُقْبَة رجل [نوبته] من الأنصار على ناضح له فأناخه فركبه ثم بعثه فتلدّن [توقف] عليه بعض التلدن ، فقال =له= : شأ لعنك الله • فقال رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: من هذا اللاعن بعيره ؟ قال : أنـا يـا رسول الله • قال : انزل عنه فلا يصحبنا بملعون ، لا تدعوا على أنفسكم ولا تدعوا على أولادكم ، ولا تدعوا على أموالكم ، لا توفقوا من الله ساعة يسأل فيها عطاء فيستجيب لكم :

تەرجەمە :

لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چووین بۆ غەزای بەطنی بەواط ، قەصدی مەجدیی کوڕی عەمری جوهەنیی ئەفەرمـــوو ، وابوو وشترێ پێنج کەس ، شەش کەس ، حەوت کەس بە نۆبە سـواری ئەبوون • نۆبەتی پیاوێکی ئەنصاریی هاتە سەر وشترێکی خۆی کە سواری بێ ، پیخی دا سواری بوو هەڵی‌ستان ، لە هەڵسانا نەختێ درەنگی کرد ، ئەنصارییەکە پێی‌وت : شەء [یەعنی هەچچە] خوا لەعنەتت لـــێ بکا • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەوە کێیە لەعن لـــە وشترەکەی ئەکا ؟ وتی : منم (یارسول الله) • فەرمووی : لێی دابەزە لەگەڵ مەلعوونا رەفیقایەتیمان نەکا (إلتفات) • دۆعا لە خۆتان مەکەن ، دۆعا لە منالتان مەکەن ، دۆعا لە ماڵتان مەکەن مەبادا لە خواوە سـاعەتـێ

راستبێن کە لەو ساعەتەدا شتێکی لێ‌طەلەب بکرێت‌و لێتان قەبووڵ بکا •
ئەم فەقرەیەیش موعجیزەی تیا نیە •

حـوکـمی :

لەعنی حەیوان حەرامە •

دۆعاکردن لە خۆی ، لە ماڵی ، لە مناڵی بە غەیری لەعن مەکرووهە •
هەموو شەوو رۆژێ ساعەتێکی تیا هەیە کە دۆعای تیا قەبووڵ‌بێ •

(عینا)وە (مثلا) یا زۆرتر (مثلا) یا ئیمرۆ داوای قەرانێ بکەی ئەو لە دوای ساڵێ هەزار لیرەت بداتێ •

سرنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حتى إذا كـــانت عُشَيْشِيةً ودنونا ماء من مياه العَرَب ، قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من رجل يتقدَّمُنا فيمدر الحوض [يُطيِّنه ويصلحـه] فيشرب ويسقينا • قال جابر : فقمت فقلت : هذا رجل يارسول الله• فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أي رجل مع جابر ؟ فقام جبار بن صخر ، فانطلقنا إلى البئر ، فنزعنا في الحوض سَجْلا وسَجْلين ، ثم مدرناه ، ثم نزعنا فيه حتى أفهقناه [أصفقناه ملأناه] فكان أول طالع علينا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : أتأذنان ؟ قلنا : نعـم• يا رسول الله فأشْرَعَ ناقته [أرسل رأسها في الماء لتشرب] فشربت فشنق لها [كفّها بزمامها] فشجت [فرّجت بين رجليها] فبالت ، ثم عدل بهـا فأناخها ، ثم جاء رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وســـلم ـ إلى الحـوض فتوضأ منه ، ثم قمت فتوضأت من متوضَّأِ رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فذهب جبار بن صخر يقضي حاجته ، فقام رسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ ليصلي وكانت عليَّ بردة ذهبت أن أخـالف بيـن طرفيها فلم تبلغ لي وكانت لها ذباذب [جمع ذِبْذِب أي أهداب] فنكستها،

ثم خالفتُ بين طرفيها ثم تواقصت عليها [أي أمسكت عليها بعنقي] = ثم جئت= حتى قمت عن يسار رسول الله ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ فأخذ بيدي فأدارني حتى أقامني عن يمينه ، ثم جاء جبار بن صخر فتوضأ ، ثم جاء فقام عن يسار رسول الله ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ فأخذ رسول‌الله ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ بأيدينا جميعا ، فدفَعنا حتى أقامنا خلفه ، فجعل رسول الله ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ يرمُقني [ينظر إلي متتابعا] وأنا لا أشعر ، ثم فطنت به • فقال هكذا بيده ، يعني شد وسطك• فلما فرغ رسول الله ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ قال : يا جابر • قلت: لبيك يارسول الله • قال : إذا كان واسعا فخالف بين طرفيه ، وإذا كان ضيّقا فاشدده على حِقْوك [بفتح الحاء وكسرها معقد الإزار] •

تەرجەمە :

لەم فەقرەیەیشا بەیانی موعجیزە نیە ، ئەمما جوابی عوبادەی تیایە •

رۆیین لە خدمەت پێغەمەرا ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ تا وەختی ئێوارێ هات لە ئاوێکی عەرەب نزیك بووینەوە پێغەمەر ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ فەرمووی : چ پیاوێك پێشمان ئەکەوێ‌و ناوی حەوزەکـــە قورِ ئەداو چاکی ئەکا ئاوی لەبەر نەڕوا خۆیشی بخواتەوەو بیشیدا بە ئێمە بیخۆینەوە ؟ جابیر فەرمووی : من هەڵسام‌و وتم : (یا رســـول الله) ئەمەپیاوێکە• لە دواییا پێغەمەر ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ فەرمووی: کام پیاو لەگەڵ جابیر ئەچێ ؟ جەبباری کوڕی صەخر هەڵسا ، هەردوکمان چووین بۆ لای بیرەکە ، یەك دوو دۆڵکەمان هەڵێنجایە ناو حەوزەکە • ناوەکەمان سواغدا ، لە دواییا ئاومان تێ هەڵێنجا تا پڕمان کرد• ئەوەڵ کەسێ کە تەشریفی طولووعی کرد لەسەر ئێمە (رسول الله) بو ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ فەرمووی : ئیذنتان هەیە ؟ عــەرزمانکــرد : بەڵێ

(یا رسول الله) پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وســلم ـ دەستەجڵەوی وشترەکەی شلکرد ، وشترەکەی ئـاوی خـواردەوە ، دەستەجڵەوەکەی توندکردەوە وشترەکەی لنگی لێ بڵاوکردو میزی کرد •

له پاشا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەسەر حـەوزەکـە تەشریفی گەڕایەوە دواوەو وشترەکەی پیخدا ، له دوایا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی هاته سەر حەوزەکه دەزنوێژی لێ شت ، له دوایا منیش هەڵسام دەزنوێژم له جێ دەزنوێژەکەی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ شت • جەبباری بنی صەخر ـ رضي الله تعالی عنه ـ چوو قەضای حاجەتی کرد ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی هەڵسا که نوێژ بکا منیش بوردەییەکم بوو تەمام بوو راستو چەپی بکەم بۆمنەگەییەوە ، ریشووی بوو سەرەوخوارم کرد راستو چەپمکرد ، لای چەپم خسته سەرشانی راستم ، لای راستم خسته سەر شانی چەپم ، لـه دوایا هاتم له تەنیشتی چەپی پێغەمەرەوە ـ صلی الله تعالی علیه وسـلم ـ راوەستام • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دەستی گرتم گێڕامیه لای راستی خۆی ، له دوایا جەبباری بنی صەخریش ـ رضي الله تعـالی عنه ـ هات دەزنوێژی شت ، له دوایا هـــات له طـــەرەفی لای چەپی پێغەمـــەرەوە ـ صـلی الله تعـــالی علیـــه وســـلم ـ راوەســـــتا ، پێغەمەر ـ صـــلی الله تعـــالی علیـــه وسلم ـ دەستی هەردووکی گـرتیـن پاشەوپاش بردینی تا له پشتی خۆیەوە رایوەستانین ، لـــه پـاش ئـەوە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ هەر تیمئەفکری تییئەگەییم ، لـه دوایا تێگەییم به دەستی وای کرد ، یەعنی فەرمووی : ناوقەدت ببەستە• که له نوێژ بۆوە فەرمووی : ئەی جابیر • عەرزمکرد : بەڵێ له خدمەتتام (یا رسول الله) فەرمووی : ئەو لیباسەی که خۆتی پێ دائەپۆشیی ئەگـەر

گەورە بێ راستو چەپی کە ، لە بەینی گۆشەکانیا ئەگەر تەنگ بێ لـە جێی بەندەخوێنەوە بێ‌بەستە •

لـەم پارچەدا جوابی سوئالەکەی عوببادەی تیا هـەیـە ، بـەیـانـی موعجیزەی تیا نیـە •

ئـەحكـامی :

وەختی نوێژ ئاو نزیك بێ لە پێشەوە یەك دوو کەسێ نـاردنبـــۆ حازرکردنی ئاوەکە سوننەتە •

کەسێ شتێکی موباحی ئیحراز کرد خەڵقی تر ئیرادەی کـرد کـــە ئیستیفادەی لێ بکا ، با ظەننی رەزایشی بێ ، سوننەت وایە ئیذنی لـێ بخوازێ لەوەدا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـــە وســـلم ـ بۆ ئیرشادی ئوممەتەکەی ئیستیذانی لە جابیرو جەبار ـ رضي الله تعالی عنهما ـ کردوە•

موراعاتی گەورەکردن پێشخستنی لە خۆی لە حوسنی موعاشەرەتو ئـادابـــە •

موسافیر کە گەیی‌یە مەنزڵ لە پێشا سوننەت وایە ئیحتیاجیی ئـــەو حەیوانەی کەئەوی گەیاتۆتە مەنزڵ دەفع بکرێ •

سەتری عەورەت لازمـە •

ئەگەر لیباس واسیع بێ لە بەرۆکیەوە ئیحتیمالی عەورەت بینین بـێ لازمە کە بە پشتێن‌بەستن بە هەرچییە بێ دەفعی ئەو ئیحتیماله بکـرێ ، گەورە بانگی بچووکی کرد بچووك بە تەعظیم جوابی گەورەی خـۆی بـداتـــەوە •

حەیوانی پاك لە ئاوی خواردەوە دروســـتە دەزنوێژی لێ‌بشۆی • پاشماوەی حەیوانی پاك پاکە •

فیعلی کەم لە نوێژا نوێژ بەتاڵ ناکاتەوە ، ئەگەر لە ئیحتیاجەوە بـێ سوننەتە ، بە بێ لوزووم مەکرووهە •

مەئموم یەکێ بێ لە تەنیشتی راستی ئیمامەوە رابوەستێ ، لــە تەنیشتی چەپەوە وەستا ئیمام وەری گێڕێتە لای راست ، یەکێکی تر لە دوای ئەوەوە بێ لای چەپی ئیمام راوەستێ ، لە دوایبا ئیمام هەردوکیان بخاتە پشتەوە ، ئەگەر لە ئەوەڵەوە دوان بن صەف ببەستن •

سرنا مع رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وكـان قوت كل رجل منا كل يوم تمرة ، فكان يمصها [بفتح الميم والضم] ثم يَصُرُّهـا =في ثوبه= وكنا نختبط بقسيِّنا ونأكل حتى قرحت أشداقنا ، فأُقْسِمُ أخطِئها رجل منا يوما فانطلقنا به تنعَشه [من باب فتح] فشهدنا أنــه لـم يُعطَها فأُعْطِيها فقام فأخذها :

تەرجەمە :

ئەمەیش موعجیزەی تیا بەیان‌نەکراوە •

لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ رۆیین قــوتــی کوللی ئینسانێ لە ئێمە رۆژی دەنکێ خورما بوو ئەیمژیی لە دوایبا لـــە =جلەکانیا= گرێی ئەدا • بـــە کەوانەکەمان گـــەڵای دارمـان ئەوەران ئەمان‌خوارد تا لالەغاوەمان بریندار بوو ! سوێند ئەخۆم رۆژێ یـەکـێ لە ئێمە لە فکرچۆوەکە بیدەنێ ، بردمانە لای ئەو کەسەی کە خورماکەی تەقسیم‌ئەکرد ، لەبەر زەعیفیی لە رێ هەڵمان‌ئەگرت ! شەهادەتمان بۆ دا کە نەیدراوەتێ درایێ هەڵساو وەری گرت •

بەیانی صەبری ئەصحاب‌و قەناعەت‌و ئیطاعەیان ئەکـــا ـ رضي الله تعالی عنهم ـ •

شەهادەت لەسەر نەفی مەحصوور دروستە •

تەعیینی مەئموور بۆ تەقسیمی حەوائیج لـــە بەینی موحتاجـانـا ، تەسلیمی (بیت المال) بە یەکێ دروستەو موافیقی مەصڵەحەتە •

سرنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حتى نزلنا واديـا أفْيَح [أي واسعا] فذهب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقضي حاجته فاتبعته بأداوة من ماء ، فنـظر رسـول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فلم ير شيئا يستتر به ، فإذا شجرتان بشاطىء الوادي [جانبه] فانطلق رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إلى إحداهما فأخذ بغصن من أغصانها ، فقال : انقادي عليّ بإذن الله ، فانقادت معه كالبعيرالمخشوش الذي يصانع قائده ، حتى أتى الشجرة الأخرى فأخذ بغصن من أغصانهـا فقال : انقادي عليّ بإذن الله ، فانقادت معه كـــذلك ، حتى إذا كـــان بالمَنْصَف مما بينهما لأم بينهما ، يعني جمعهما ، فقال : التئما علي بإذن الله فالتأمتا ! قال جابر : فخرجت أحْضِر [أعدو وأسعى سعيا شـديدا] مخافة أن يُحِسّ رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بقربي فيبتعد• وقـال محمد بن عَبّاد : فيتبعدَ • فجلست أحدّث نفسي ، فحانت مني لَفْتة [نظرة حانت ، حالت ، وقعت ، اتفقت ، كانت النووي] فإذا أنا برسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مقبلا ، وإذا الشـــجرتان قـد افترقتا ، فقامت كل واحدة منهما على ساق فرأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وقف وقفة ، فقال برأسه هكذا وأشار أبو إسـماعيل [حاتم بن إسماعيل] برأسه يمينا وشمالا ، ثم أقبل فلما انتهى إلي قـال : يا جابر هل رأيت مقامي ؟ قلت : نعم يارسول الله • قـال : فانطلق إلى الشجرتين فاقطع من كل واحدة منهما غصنا فاقبل بهما حتى إذا قمت مقامي فأرسل غصنا عن يمينك وغصنا عن يسارك • قال جابر : فقمت فأخذت حجرا فكسرته وحَسَرْته فانذلق لي [احددته فصار حادا] فأتيت الشجرتين

فقطعت من كل واحدة منهما غصنا ، ثم أقبلت أجـرهـما حتى قمت مقـام رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أرسلت غصنا عن يميني وغصنا عن يساري ، ثم لحقته فقلت : قد فعلت يا رسول الله فعَمَّ ذلك ؟ قال : إني مررت بقبرين يعذبان ، فأحببت بشفاعتي أن يرفّه عنهما مادام الغصنان رطبيــن :

تەرجەمە :

لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رۆیین تـا لـــە دۆڵێکی پانا دابەزین ، پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ تەشریفی چوو بۆ قەزای حاجەت ، مەتارەیێکم بە شوێنا برد • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم – تەماشای کرد هیچی نەبینی کە خۆیی پێ سەتر بکا لە خەڵق کە نەیبینن ، دوو درەختی دی لە کەناری دۆڵەکە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم – تەشریفی چوو بە لای یەکێکیانەوە ، لـــە لقـەکانی لقێکی گرت ، فەرمووی : ئیطاعەم بکە بە ئیذنی خوا ، وەکوو چـــۆن وشتری سەرکێش خیشاشی [دارێکە ئەخرێتە لووتی وشتری سەرڕەق کە ئیطاعەی صاحیبەکەی بکا ، پەتێك ئەخەنە ئەو دارە ، بەوە رای ئەکێشن =هەر= جارێ خۆی ئەکێشێتە دواوە] ئەخرێتە لووتەوەو لەگەڵ صاحیبەکەی چی ئەکا بەو نەوعە ئیطاعەی کردو لە خدمەتیا هات تا تەشریفی چوو بۆ لای درەختەکەی تر ، لە لقەکانی لقێکی گرت ، فەرمووی : ئیطاعەتم بکە بـە ئیذنی خوا ، ئەویش وەکوو درەختەکەی تر چۆنی ئیطاعەکرد ئیطـــاعەی کردو ، هەردووکی هێنان تا ناوەڕاستی جێی هەردوو درەختەکە ، هەردووکی هێنایە لای یەك فەرمووی : بە ئیذنی خوا بۆم بەیەکەوە بنووســـێن ، بەیەکەوە نووسان ! جابیر فەرمووی : منیش لەوێ لاچووم بە هەڕاکردن دوورکەوتمەوە مەبادا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرق بـەوە بکا کە منی لێ نزیکمو دووربکەوێتەوە • دانیشتمو خەیاڵی دڵی خۆمـم

لێك ئەدايەوە • سا چۆن ئاورێكم دايەوە كەچی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی عليه وســلم ـ تەشريفی ئەهات درەختەكانيش لێك جویێ بووبوونەوە ، هەريەك لەسەر بنكی خۆی راوەستا بوو • پێغەمەرم دی ـ صلی الله تعالی عليه وسلم ـ تەوەققوفێكی كرد ، بە سەری وای كرد ، ئەبو ئيسماعيلی راويی بە سەری ئيشارەتی لای راستو لای چەپی خۆی كرد ، لە دواييا تەشريفی رووی كردە طەرەفی منو هات فەرمووی : يا جابير ئەو جێيەت دی كە من لێی راوەستامو تەوەققوفم كرد ؟ وتم : بەڵێ (يا رسول الله) فەرمووی : بچۆ بۆ لای درەختەكان ، درەختی لقێكی لێ ببڕە بيانهێنــە تــا ئەو جێيەی كە لێی راوەستام لقێكی بە لای راستتاو لقێكی بە لای چەپتا بەربدەرەوە • جابير فەرمووی : هەڵسام بەردێكم هەڵگرت شكانم تيژمكرد ئەويش تيژ بوو ، چووم بە لای درەختەكانەوە هەر يەكی لقێكم لێ بڕين ، لە دواييا رووم كردە ئەو جێيەی كە پێغەمەر ـ صلی الله تعــالی عليه وسلم ـ ئەمری پێ كردبووم تا گەييمە ئەوێو وەستام لە جێ وەستانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی عليه وسلم ـ لقێكم لە تەنيشتی راســــتمەوە لقێكم لە تەنيشتی چەپمەوە دانا ، لە دواييا هاتمەوە خدمەتی وتم : (يا رسول الله) كردم ، ئەوە لەبەر چی بوو ؟ فەرمووی : بە لای دوو قەبرا رابوردم عەذاب ئەدران حەزمكرد بە شەفاعەتی من عەذابيان لێ ســـووك بێ تا لقەكان بە تەڕيی بمێننەوە •

موعجيزەی ئــەم پارچــە :

درەخت شوعووری نيە ، لە قســە ناگــا ، بە موعجــيزەی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی عليه وسلم ـ ••• خوا شوعووری تيا خەلق كرد ، لــە ئەمرەكەی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی عليه وسلم ـ گەيی •

درەخت حەرەكەی ئيختياريی نيە ، هەر حەرەكەی نيمائيی هەيە ، لە جێی خۆی نابزوێ بە ئەمری پێغەمەر ـ صلی الله تعالی عليه وسلم ـ وەك

چۆن مەهاری وشتر رائەکێشرا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لقێکی گرتن‌و رایکێشان لە خدمەتیا تا ناوەڕاستی بەینی هـــەردوکیان هـاتن‌و بەیەکەوە نووسان •

درەخت لە جێی خۆی هەڵکەنرا ئەمجا بە ئاودان‌و خزمەتی زۆر تـا ساڵێ جێی خۆی ناگرێتەوە ئەویش گەڵێکی لێ وشـــــك ئەبێ • بـــە موعجیزەی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە موددەی قـەضـای حاجەتێکا لە جێی خۆیان بزووتن چوونە جێیەکی تر روان ، هـــەر لـەو دەقیقەدا لە یەك جوێ‌بوونەوە ، هەر یەك چوەوە جێی خۆی، وەکوو هیچ لە جێی خۆی نەبزووتبێ لێی روایەوە ، هیچ گەڵایێکی لێ‌هەڵنەوەری •

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ هیچ ئاثاری نەدیبوو لەوێدا خوا عیلمی پێ‌عەطاکرد کە قەبر هەیە گوێی لە هاوار هاواریان بوو کە عەذاب ئـەدرێـن !

درەخت ذیکر ئەکا تا تەڕیی تیا بمێنێ ، کە مرد یەعنی کە وشك‌بوو ئەویش ئەو نوطقەی کە مەخصووصە بە خۆیەوە نامێنێ •

شتی تەڕ یەعنی درەخت یا گیاوگوڵ بە رەگەوە بە بێ رەگ لەسەر قەبـر دانان سوننەتە •

بڕینی دروونەوەی درەخت‌و گیای سەر قەبر حـــەرامە ؛ چونـکی ئیذن‌لێ‌خواستنی مومکین نیەو ئیمکانی نەماوە • لە وەختی قەزای حاجەتا لە خەڵق دوورکەوتنەوە (تستر)[1] بە شتێك کە خەڵق نەیبینێ سوننەتە •

ئاوی دەزنوێژو ئاوی تارەت بۆ ئەهلی فەضل حازرکردن خدمەتـی ئەهلی فەضل سوننەتەو مووجیبی فەخرو شەرەفە •

(١) خۆداپۆشـین •

قال : فأتينا العسكر ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: يا جابر نادِ بوَضوء • فقلت : ألا وضوء ؟ ألا وضــوء ؟ ألا وضــوء ؟ قال : قلت : يارسول الله ماوجدت في الركب من قطرة • وكان رجل من الأنصار يُبرّدُ لرسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الماء في أشجاب له على حِمارة من جريد [الأشجاب • جمع شجب ، السقاء الذي قد اخلق وبَلِيَ وصار شنًّا ، الحِمارة : أعواد تعلق عليها أسقية الماء] قــال : فقال لي : انطلق إلى فلان بن فلان الأنصاري فانظر هل في أشْجابه من شيء ؟ قال : فانطلقت =إليه= فنظرت فيها فلم أجد فيها إلا قطرة فــي عزلاء شَجْب منها لو أني أُفرِغه لشَربه يابسه فأتيت رسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقلت : يارسول الله لم أجد فيها إلا قطرة في عزلاء شَجْب منها لو أني أفرغه لشربه يابسه • قال : اذهب فأتني به ، فأتيته به ، فأخذه بيده ، فجعل يتكلم بشيء لا أدري ماهو ، ويغمزه بيــديه • ثم أعطانيه ، فقال : يا جابر ناد بجفنة ، فقلت : يا جفنة الركب ! فأتِيتْ بها تُحْمَل فوضعتها بين يديه • فقال رسول‌الله ـصلى‌الله‌تعالى‌عليه‌وسلم ـ بيده‌في الجفنة‌هكذا فبسطها وفرّق بين‌أصابعه ثم وضعها في‌قعرالجفنة•وقال: خذ ياجابر فصب عليّ وقل بسم الله فصببت عليه وقلت بسم الله ، فرأيت الماء يفور من بين أصابع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ثم فارت الجفنة ودارت حتى امتلأت • فقال : يا جابر ناد من كانت له حاجة بماء• قال : فأتى الناس فاستقَوْا حتى رَوُوْا • قال : فقلت : هل بقي أحــد له حاجة ؟ فرفع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يده من الجفنــة وهي ملأى :

تەرجەمە :

جابیر فەرمووی : هاتینە لای عەسکەرەکەوە پێغەمبەر ـ صـــلی اللّٰە

تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەی جابیر بانگ بۆ ئاوی دەزنوێژ بکە ، بانگم‌کرد : ئاوی دەزنوێژ نیە ؟ ئـــاوی دەزنوێژ نیـــە ؟ ئـاوی دەزنوێـژ نیە ؟ وتم : (یا رسول الله) لە عەسکەرەکەدا قەترەیێ ئاوم دەس‌نەکەوت. پیاوێ لە ئەنصار لە چەند کونە کۆنێکا لە ســـەر دارکونە ئـــاوی بۆ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ سارد ئەکرد . پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێی‌فەرمووم : بچۆرە لای فلانی کـــوڕی فـــلانـی ئەنصاریی تەماشاکە لە ناو کونەکانیا هیچ ئاو هەیە . فەرمووی : چـووم تەماشام کردن لە هیچیانا ئاو نەبوو ، لە هەنگلی کونەیێکیانا قـەترەیێ ئاو بوو ئەگەر رژی بکەم طەرەفی وشکیی کونەکە ئەیخواتەوە ، یەعنی ناگاتە خوارێ ، دەرکی کونەکە . چوومە خدمەت پێغەمەر ـ صـلی الله تعالی علیه وسلم ـ عەرزم‌کرد : لە هیچیانا ئاوم دەست‌نەکەوت ئیللا لـە هەنگلی کونەیێکیانا نەبێ کە قەترەیێ ئاوی تیا بوو ئەگەر لێم رژبکردایە طەرەفە وشکەکەی ئەیخواردەوە . فەرمووی : بچۆ بۆم بێنـە ، چـووم هێنامە خدمەتی ، کونەکەی بە دەستەوە گرت دەستی کرد بە شتێ ئەیخوێند نەمزانی کە چیی بوو ، بە هەردوو دەستی کونەکەی ئەگوشی لـە دواییا کونەکەی دایە دەستم فەرمووی : یا جابیر بانگ کـە تـەشـــتێ بێنـن بانگم‌کرد : ئەی تەشتی قەوم! تەشتێکیان هێنا هەڵئەگیرا [لەبەر گەورەیی چەند کەسێ هەڵیان ئەگرت] هێنرا دامنا لەبەر دەستی پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە تەشتەکـــەدا بە دەستی موبارەکی وای‌کرد [یەعنی] دەستی درێژکرد پەنجەی موبارەکی بڵاوکردەوە ، لە بن تەشتەکەدا دایناو فەرمووی : یا جابیر کونەکە بگرەو ئاوکە بەسەر دەستما بڵێ (بسم‌الله) ئاوم کرد بەسەر دەســتی موبارەکیاو وتم : (بسم الله) دیم کە ئاو لە بەینی پەنجە موبارەکەکانیا هەڵەقولا ! لـــە دواییا تەشتەکە ئاوی لێ هەڵقولاو دەورەی ئەدا تا پڕ بوو ، فەرمووی :

ئەی جابیر بانگ کە کێ ئیحتیاجیی بە ئاو هەیە بێ • جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : خەڵق هاتن ئاویان خواردەوە تا تێراو بـوون • فەرمووی : وتم : کەسێ ماوە کە ئیحتیاجیی بە ئاو بێ ؟ [یەعنی کەس نەمابوو] پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەستی موبارەکی لەسەر تەشتەکە هەڵبڕی تەشتەکە ئێشتا پڕ بوو !

ئاوێکی زۆر کەم کە ئەوەندە نەبێ لە دەرکی کونە بێتەخوارێ بـــە بەرەکەتی دەسـ تیموبارەکیو بە دۆعای موبارەکی ئەوەندە زۆر بوە کـە ئیحتیاجیی لەشکرێکی پێ دەفع بوە !

وشكا الناس إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الجوع ، فقال : عسى الله أن يطعمكم فأتينا سيف البحر [ساحله] فزخر البحر زخرة [علا موجه] فألقى دابة فأوْرَيْنا [أوقدنا] على شقها النار فاطبخنا واشتوينا وأكلنا حتى شبعنا • قال جابر : فدخلت أنا وفلان وفلان حتى عد خمسة في حِجاج عينها [عظمها المستدير بها] مايرانا أحد حتى خرجنا فأخذنا ضلعا من أضلاعه ، فقوسناه ثم دعونا بأعظم رجل [قيس بن سـعد بن عبـادة ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] في الركب ، وأعظم جمل في الركب ، وأعظـم كِفْل [الكساء الذي يحويه راكب البعير على سنامه لئلا يسقط فيحفظ الكفل الراكب] في الركب فدخل تحته مايطأطيء رأسه م ـ ١٠/٤٤٤ـ٤٦٠، ح ـ ٤١٢/٦ وفيه جود قيس وأبيه ـ رضي الله تعالى عنهما ـ •

تەرجەمە :

خەڵق شکاتی برسێتییان کرد لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئومێدم وایە کە خوا ـ عز وجل ـ طـەعامتـان دەرخوارد بدا ، هاتینە کەناری بەحرەوە ، بەحرەکە شەپۆلێکی دا حەیوانێکی

فرێدایەدەرێ ، لەسەر لایەکی ئاگرمانکردەوە ، کولاّنمان ، بـرژانمان ، خواردمان تا تێر بووین •

جابیر ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : منو فلاّنو فلاّنو ••• پێنج کەسی ژمارد ، چووینە ناو کالانەی چاویەوە تا هـاتینـەدەرێ کـەس نەیئەبینین • پەراسوویێکمان هێنا وەك کەوان چەمانمانەوە، لە لەشکرەکەدا کام پیاو گەورە بوو =کە قەیسی کوڕی سەعدی کوڕی عوبادە بو ـرضي الله تعالی عنهـ = بانگمانکرد ، کام وشتر لە لەشکرەکـەدا گەورە بـوو هێنامان ، کام کۆپان لە هەموویان گەورەتر بوو لە ناو کۆپانی وشترەکانا هێنامان ،[1] چوە ژێر ئەو پەراسوەوە سەری دانەدەنەوان •

ئەمەیش موعجیزەیێکی گەورەی پێغەمەرە ـ صلی الله تـعالی علیـه وسلم ـ کە (قبل الوقوع)[2] خەبەری لێداوە •

وهذه القطعة الأخيرة من هذا الحديث بدون ذكر المعجزة عن جـابـر ـ رضـي الله تعـــالى عنـــه ـ في ح ـ ١٢٧/٥ و ح ـ ٤١٢/٦ و ٤١٣ و م ـ ١٥١/٨ ، ١٥٣ وفيها كان الركب ثلاثمائة ، وأميرهم أبو عبيدة الجراح، وليس فيهم النبي ـ عليه الصـــلاة والســـلام ـ وليس فيها الشكايـة إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تذكر في مواقعها ـإن شاء الله[3]•

(١) واتە ئەو پیاوە گەورە سواری ئەو وشترە گەورە کۆپانبەرزە بوو •••

(٢) واتـە پێش رووداني کارەکە •

(٣) دانەر ـخـ تەرجەمەی ئەم قسەی سەرەوەی نەکردوە ئـەمە تێبینیی خۆیەتی ، ئەفەرموێ : ئەم پارچەی دواییە لە جابیرەوە ریوایەتکراوە بێ باسی موعجیزە ، لە چەند شوێنێکا ، لە یەکێك لەو شـوێنانەدا : سوپاکە (٣٠٠)کەس بوونو، ئەبوعوبەیدە سەرکردەیان بووو ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە ناویانا نەبوو ، باســی داوای لــە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـی تیا نیە • پشت بـە خوا لــە شوێنی خۆیا دێت •

٥٦٨/٣٠ ـ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : أصـابت الناس سنَةٌ على عهد النبي ـ صلى الله تعالى عليـــه وسلم ـ فبينما النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يخطب في يوم جمعة قام أعرابي فقـــال : يا رسول الله [هلك الكراع وهلك الشاء فادع الله أن يسقينا فمدّ يـديـه ودعا ح ـ ١٧٩/٢] هلك المال وجاع العيال فادع الله لنا ، فرفع يـديـه [حتى رأيت بياض إبطيه • ح ـ ٢٤١/٢] [ورفع الناس أيـــديهم معــه ح ـ ٢٤٠/٢] وما نرى في الســماء قَزْعة [قطعة من سحاب] فوالذي نفسي بيده ماوضعها حتى ثار السحاب أمثال الجبال ، ثم لم ينزل عن منبره حتى رأيت المطر يتحادر على لحيته ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ! فمطـرنـا يومنا ذلك ومن الغد وبعد الغد والذي يليه حتى الجمعة الأخرى ، وقام ذلك الأعرابي أو قال غيره فقال : يارسول الله تهدّم البناء وغرق المـــال فادع الله لنا • فرفع يده فقال : اللهم حوالينا ولا علينا فما يشير بيده إلى ناحية من السحاب إلا انفرجت وصارت المدينة مثل الجوبة [الفـرجـــة المستديرة من السحاب] وسال الوادي قَناةُ شهرا ، ولم يجيء أحد من ناحية إلا حدّث بالجود ح ـ ١٨٠/٢ ، م ـ ٢٢٠/٤ ، ن •

٥٦٩/٣١ ـ وعنه يَذكر أن رجلا دخل يوم الجمعة من بابٍ كان وجاهَ المنبر [نحو دار القضاء ، م ، خ أخرى] ورسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قائم يخطب ، فاستقبل رسول الله قائما فقال : يا رسول الله هلكت المواشي وانقطعت السبل ، فادعالله يغيثنا [أن يسقينا • أخرى خ] قـــال : فرفع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يديـه فقال : اللهم اسقنا ، اللهم اسقنا [وفي رواية بعده : اغثنا في المواضع] اللهم اسقنا • قال أنس: ولا والله مانرى في السماء من سحاب ولا قزعة ولا شـيئا ، وما بيننا وبين سلع [جبل بالمدينة] من بيت ولا دار ، قال : فطلعت من ورائه سحابة مثل الترس ، فلما توسطت السماء انتشرت ، ثم أمطرت [فمطرنا فما كِدنا ان نصل إلى منازلنا ، فما زلنا نمطر الى الجمعة المقبلة •خ اخرى] قال [فـلا• خ اخرى] والله مارأينا الشمس ستا [سَبْتا م ـ ٢١٩/٤] ثم دخل رجل من

ذلك الباب في الجمعة المقبلة ورسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قائم يخطب فاستقبله قائما ، فقال : يا رسول الله هلكت الأموال ، وانقطعت السبل فادع = الله = يمسكها . قال : فرفع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـــه وسلم ـ يديه ثم قال : اللهم حوالينا ولا علينا ، اللهم على الإكام [بمد الهمزة وكسرها] والجبال ، والظراب [جمع ظَرِب : جبل منبسط على الأرض] و [بطون . أخرى خ] الأودية ، ومنابت الشجر [فانجابت عن المدينة انجيــاب الثوب . اخرى خ] قال : [فأقلعت . اخرى خ] [قـــال : فلقد رايت السحاب يتقطع يمينا وشمالا يُمطرون ولا يُمطر اهل المدينة .اخرى خ] فانقطعت وخرجنا نمشي في الشمس قال : شريك : فسألت أنســـا : اهـــو الرجل الأول ؟ [فقال : ما ادري . اخرى خ] قال : لا أدري ح-٢/٢٣٠، ٢٣١ ، م - ٢١٦/٤ ، د ، ن .

٣٢/٥٧٠ ـ عن ثابت عن أنس - رضي الله تعالى عنه ـ قال : كـــان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يخطب يـوم جمعة ، فـقام النـاس فصاحوا ، فقالوا : يارسول الله قحط المطر ، واحمرت الشجر ، وهلكت البهائم ، فادع الله يسقينا . فقال : اللهم اسقنا مرتين . وأيم الله مانـرى في السماء قزعة من سحاب ، فنشأت سحابة وأمطرت ، ونـزل عـن المنبـر فصلى ، فلما انصرف فلم تزل تـمْطِرُ إلى الجمعة التي تليها . فلما قـام النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يخطب صاحوا إليه تهدمت البيوت ، وانقطعت السبل فادع الله يحبسها عنا فتبسم النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ثم قال : اللهم حواليْنا ولا علينا ، فكشطت [معلوما ومجهولا أي تكشفت] المدينة ، فجعلت تَمْطُر [من الأول أو الإفعال] حولها ولا تمْطُر بالمدينة قطرة . فنظرت إلى المدينة وإنها لفي مثل الإكليل [ما أحاط بالشيء روضة مكللة محفوفة بالنور وعصابة تزين بالجوهر ، ويسمى التاج إكليلا] ح ـ ٢/٢٣٧ ، م ـ ٢٢٠/٤ .

في البخاري روايات كثيرة نقلت منها ثلاثة ، وأشرت إلى مافي البقية من الفروق اليسيرة اكتفاء ، لأن الحادثة واحدة والراوي أنس ـ رضـي

الله تعالى عنه ـ واكتفيت بترجمة الأولى والإشارة إلى مافي اللتين بعدها.

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضـــي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لـــە زەمانی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ گرانیێ هات بەسەر خەڵقا ، لەو وەختەدا کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسـلم ـ لە ڕۆژی جومعەیێکا خوطبەی ئەخوێند ، عەرەبێکی بەڕِانیی هەڵسا وتی : (یارسول الله) ماڵ بە هیلاکا چوو ، منداڵ برسییان بوو ... دۆعامان بۆ بکە خوا بارانمان بۆ ببارێنێ . دەستی هەڵبڕی خەڵقیش لەگەڵ ئەو دەستیان هەڵبڕی ، لە ئاسمانا پارچەیێ هەورمان نەدەبینی ، قەسەم بەو ذاتە کە نەفسی من لە دەستی قودرەتیایـــە دەستی موبارەکی دانەنایەوە تا هەور لە هەموو لایێ وەکوو شاخ بڵاوبۆوە [یەعنی هەموو ئەطرافی داگیر کرد] تەشریفی لە مینبەرەکەی نەهاتەخوارێ تا دیم کە باران بە سەر ریشی موبارەکیا ئەهاتەخوارێ ، ئەو ڕۆژە بارانمان بۆ باری ، سبەینێیش ، سبەینێی دواییش ، دوای ئەویش تـــا جومعەی دوایی . ئەو ئەعرابییە ، یاخۆ فەرمووی غەیری ئـــەو ، هەڵسا وتی : (یارسول الله) خانوو رووخا ، مـــاڵ غەرق بوو ، دۆعامان بۆ بکە . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وســـلم ـ دەســـتی موبارەکی هەڵبڕی ، فەرمووی : خوایا لە ئەطرافمان ببارێنەو لەسەر ئێمە مەبارێنە ، بە دەســـتی موبارەکی ئیشارەتی بۆ هەر طەرەفی هەورەکە ئەکرد هەورەکە لێك‌ئەبۆوەو بڵاو ئەبۆوە ، مەدینە وەکوو لە ناو حەلقەیێکا بێ لە هەور ، دۆڵی قەنات تا مانگێ هەڵسا . لە هەر طەرەفێکەوە یەکێ بهاتایە هەر بەحثی بەرەکەتـــی ئەکرد .

لە ریوایەتێکا ئەفەرموێ : دەستی هەڵبڕی تا هەردوو بن‌باخەڵەم دی ، فەرمووی : خوایا بارانمان بۆ ببارێنە . لـــە دۆعـــای هەفتەی دواییدا فـــەرمووی : خوایا بارانەکە لـەســـەر ئەطرافمان ببارێنە ، لـەســـەر

ئێمەی مەبارێنە ، لەسەر تەپۆڵکەو شاخو باسکو شیوو بنـــی درەختانی بیارێنە . بارانەکە مونقەطیع بوو ، چووینە دەرێ لەبەر هەتاوا ئەڕۆییـــن شورەیك ئەڵێ : لە ئەنەسم پرسیی : ئەو پیاوە کە جومعەی دوایی هەڵسا پیاوەکەی ئەوەڵ بوو یان نا ؟ فەرمووی : نازانم .

لە ریوایەتێکی موسلیما ئەفەرموێ : [کە ئەو جومعەیە باران دەستی بە بارینکرد] پیاوی بە قووەت بە زەحمەت ئەچوە ماڵەوە . لە ریوایەتێکا : هەورەکە رەویەوە تەماشای مەدینەم کرد وەکوو لە ناو تاجا بێ لـــە ئەطرافی مەدینە ئەباری ، لە مەدینە قەترەیێ نەدەباری . هەر لەم ریوایەتەدا ئەفەرموێ : [کە جومعەی دوایی خەڵق طەڵەبی قەطعی بارانەکەیان لـــە پێغەمەر کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ] پێغەمەر ـصلى الله تعـــالى عليه وسلم ـ تەبەسسومی کرد لە دواییا دۆعای کرد ...

وەلحاصڵ حادیثە هەر یەکێکە لە بەینی ریوایەتەکانا هیچ فەرقێکی وا نیە کە موبایەنەتیان پێ پەیدا بکا .

موعجیـــزەی :

لە ئانێکا لە ئاسمانێکی صافوسایەقە بێت بارانی لێبباری تـــــا هەفتەیێك جومعەی دوایی بە دۆعای پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هەر لەو ئانەدا هەورەکە بڕەوێتەوە مەدینە بارانی لێ نەباری هەر لە ئەطرافی بیاری ! دوو موعجیزەی زۆر گەورەن .

لە وەختی شیددەتا دۆعای دەفعی =شیددەت= .

تەشەببوث بە پیاوی موبارەك .

دۆعاکردن بۆ بڕانەوەی باران کە زەرەری بێ .

نوێژی جومعە بری نوێژەبارانە ئەکەوێ .

دەستهەڵبڕین بۆ دۆعا .

دعــاؤه بالبركة العامــة لشخص(١) :

٥٧١/٣٣ ـ عن زُهرة بن مَعْبَد عن جده عبدالله بن هشام ، وكـان قد أدرك النبيَّ ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وذهبت به أمه زينب بنت حميد [الصحابية] إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقالت : يا رسول الله بايعْهُ [على الإسلام] فقال : هو صغير : فمسح رأسه ودعا له • وعن زُهْرة بن معبد أنه كان يخرج به جده عبدالله بن هشــام إلى السوق فيشتري الطعام ، فيلقاه ابن عمر وابن الزبير ـ رضي الله تعــالى عنهم ـ فيقولان له : أَشرِكنا [إشرَكنا ، إشْرِكنا ••• روايات] فإن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قد دعا لك بالبركة • فيشركهم فربما أصاب الراحلة كما هي [بتمامها] فيبعث بها إلى المنزل ح ـ ٢٨١/٤ •

تەرجەمە :

زوهرەی کوڕی مەعبەد لە باپیریەوە ، کە عەبدوڵلای کوڕی هیشامە، ریوایەت ئەکا عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ گەییوە دایکی عەبدوڵلا کە زەینەبی کچی حەمیدە ـ رضـي الله تعالى عنها ـ بردیە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزی کرد وتی : (یا رسول الله) لەسەر ئیســلامەتیی بەیعەتی لەگــەڵ بکــە ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : منالە ، دەستی بەســەرا هێناو دوٚعای بوٚ کرد [بوٚ بەرەکەت] زوهرە ئەڵێ : باپیرم [کە عەبدوڵلایە ـ رضي الله تعالى عنه ـ] ئەیبردمە دەرەوە بــوٚ بــازاڕ طەعامی ئەکڕی • ئیبنوعومەرو ئیبنوزوبەیـری ـ رضــي الله تعالــى عنهــم ـ پێ ئەگەیی پێیان ئەفەرموو : بمانکە بە شەریك ؛ چونکی پێغەمەر ـ صلى الله تعالــى عليه وسلم ـ دوٚعای بەرەکەتی بوٚ کردووی ، ئەیکردن بە شەریك ، زوٚر

(١) دوٚعاکردنی ـ پێغەمەر ـ بە بەرەکەتی گشتیی بوٚ یەکێك •

جار وشترێکی بە بارەوە قازانج ئەکرد ئەینارده ماڵەوه ، باری وشترێـــکی طەعام قازانج ئـەکرد ، ئەینارده ماڵەوه [دوو ئیحتیمال] •

موعجیزەی : قەبووڵو دەوامی دۆعای بەرەکەتە •

حوکمی : ئینسان شتێکی کڕی بەو سەرمایە دروستە یەکێکی تر بکا بە شەریکی خۆی لە قازانجا هەرچی بێ طەعام بێ یا غەیری طەعام لای ئیمامی شافیعی - رضي الله تعالى عنه - ئەم حوکمە خاصە بە (مثلی)یەوە ، لە (متقوم)ا ئەبێ یەکێکیان نیـوەی مەتاعەکـــەی بـــە نیـــوەی مەتاعی شەریکەکەی بفرۆشێ ، هەردوکیان قەبضی بکەن ، یا هەرکەس بەعزێ لە مەتاعەکەی بەوی تر بفرۆشێ بە قەرزو قەبضی بکەن ، لە دواییا ئیذنـــــی یەکتریی بدەن لەتەصەڕوفکردن لەو ماڵەدا • ئەو وەختە ئەبن بە شەریك • راجیح لای ئیمامی مالیك - رضي الله تعالى عنه - وایە کە شیرکەت لـــە طەعاما دروستە • فەقەط ظاهیری حەدیثەکە عامە لەمەدا (مثلی) بـێ یـــا (متقوم) بێ ، طەعام بێ یا غەیری طەعام بێ ، ئەمما ئەو قیسمە حەدیث نیە ، ئەثەرەو فیعلی صەحابییەو موخالیفیشی نەقڵ نەکراوە •

دەست بەسەرهێنانی منالاّ سوننەتە •

٣٤/٥٧٢ شبيب بن غرقدة قال : سمعت الحي [أي القبيلة التي أنـا فيها ، وهم البارقيون ، نسبوا إلى بارق ، جبل باليمن] يحدثون عن عروة [بن الجعد] أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - أعطاه دينارا يشتري له به شاة ، فاشترى له به شاتين ، فباع إحداهما بدينار وجاءه بدينـــار وشاة [فقال : اللهم بارك له في صفقته • أحمد] فدعا له - عليه الصلاة والسلام - بالبركة في بيعه • وكان لو اشترى التراب لربح فيه ! [ولأحمد قال : فلقد رأيتني أقف بكناسة الكوفة فأربح أربعين ألفا قبل أن أصل إلى أهلي] قال سفيان [بن عيينة] : كان الحسن بن عمارة جاءنا بهـــذا

الحديث [وهو من الضعفاء بالاتفاق] عنه ، قال : سمعه شبيب من عروة [البارقي ـ رضي الله تعالى عنه ـ] فأتيته ، فقال شبيب : إني لم أسمعه من عروة ، قال : سمعت الحي يخبرونه عنه • ولكن سمعته يقول : سمعت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : الخير معقود بنواصي الخيل إلى يوم القيامة • قال [شبيب] : وقد رأيت في داره سبعين فرسا • قال سفيان [بالسند] : يشتري [عروة ـ رضي الله تعـــالى عنه ـ] له [عليه الصلاة والسلام] شاة كأنها أضحية ح ـ ٦/٧٣ ، د ، ت ، ابن ماجه •

موعجيــزەی :

دۆعای بەرەکەتو قەبووڵبوونیە •

حوكمـــی :

بەیعی فوضوولیی دروستە ، ئەگەر حەدیثەکە صەحیح بێ • ئەممـــا مەوقووفە تەوەققوفی بەستۆتە سەر ئیذنی صاحیبی • فەقەط حەسەنی بنی عومارە زۆری طعن لێ دراوە • شوعبەو ســــوفیانی ثەوریــــو ئیمامی ئەحمەدو ئیبنوحیببان طعنیان لێداوە ؛ ئیمامی ئەحمەد ـ رضي الله تعالـى عنه ـ ئەفەرموێ : ئەحادیثی ئەو مونکەرە ، مەوضووعە • ئیبنوحیببـــان ئەڵێ : (مدلس)ە حەدیثی زەعیف ئیســـــناد ئەداتە لای پیاوی گەورە ، فەقەط چونکە شەبیب ئەم حەدیثەی لە خێڵی باریقیی بیستوە ، ئەو خێڵەیش هەموو درۆزن نین ئیسنادیان داوەتە لای عوروە ـ رضي الله تعالى عنه ـ بوخاریی ـ رحمه الله ـ ریوایەتی کـــردوەو ئیشارەتیشـــی کردۆتە ئەلای زەعیفییەکەی بە نەقڵی قسەی سوفیان •

تەرجەمە :

شەبیب ئەفەرموێ : لە حەیی باریقیم بیستوە لـە عوروەوە ریوایەت ئەکەن کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دینارێکی داوە بە عوروە

کەمەڕێکی بۆ بکڕێ ، عوروە ـ رضي الله تعالی عنه ـ بەو دینارە دوو مەڕی پێ ئەکڕێ ، مەڕێکیان بە دیناریێ ئەفرۆشێتەوە ، مەڕێكو دیناریێ ئەبا بۆ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێغەمەر ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ دۆعای بەرەکەتی بۆ کرد لە بەیعا [فەرمووی : خوایا بەرەکەت خەیتـــــە بەیعیەوە • ئەحمەد] سوفیانی بنـــی عویەینە ئەفەرموێ : حەســـەنی بنی عومارە ئەم حەدیثەی بۆ ئێمە هێنا لە شەبیبەوە وتی : شەبیب لە عوروەی بیستوە ـ رضي الله تعالی عنه ـ چوومە لای شەبیب لێمپرسیی فەرمووی . من ئەم حەدیثەم لە عوروە نەبیستوە وتی : لە حەیی باریقیم بیستوە ئەوان لە عوروەی ریوایەت ئەکەن ، لە عوروەم بیست ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەیفەرموو : لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـم بیست ئەیفەرموو : خێر بـە ناوچاوانی ئەسپو ماینەوەیە [کـە غەزای پێ بـــکرێ لـە رێی خوادا] تا رۆژی قیامەت • شەبیب فەرمووی : لە ماڵی عوروەدا حەفتـــا ئەسپو ماینم دی • سوفیانی بنی عویەینە [بە سەعد] ئەفەرموێ : عوروە ـ رضي الله تعالی عنه ـ مەڕی ئەکڕی بۆ پێغەمەر ـ صـــلی الله تعالی علیه وسلم ـ هەر وەك مەڕی قوربانیی وابوو •

لەم حەدیثەدا حوکمێکی تریشی تیا هەیە کە قازانج با لەسەرمایەکەیشی زیاتر بێ دروستە •

حەسەنی کوڕی عومارە لەم حەدیثەدا ئەو تەدلیسەی کە کردوویەتـی ئەوەیە کە خێڵی باریقی تەرك کردوە بۆ خاتری ئەمە کە حەدیثەکەی لـــە ئینسانی نامەعلوومەوە نەبێ رێوڕاست وتوویەتی : شـەبیب لـە عوروەی ریوایەت کردوە • تا سوفیان چۆتە لای شەبیبو لێی پرسیوە ئەگەر ئەو تەصحیحە نەبوایە بوخاریی ریوایەتی نەدەکرد •

إخبـاره ـ عليه الصلاة والسـلام ـ بقتل أميـة بن خلف ووقوعه كمـا أخبـر بـه(١) :

٣٥/٥٧٣ ـ عبدالله بن مسعود حدث عن سعد بن معاذ ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أنه قال : كان صدّيقاً لأمية بن خلف [أبي صفوان] وكـان أمية إذا مرّ بالمدينة نزل على سعد [رضي الله تعالى عنه] وكان سعد [رضي الله تعالى عنه] إذا مر بمكة نزل على أمية فلما قدم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ المدينة انطلق سعد معتمرا ، فنزل على أمية بمكـة ، فقال لأمية : انظر لي ساعة خلوة لعلّي أن أطوف بالبيت ، فخرج به قريباً من نصف النهار ، فلقيهما أبو جهل فقال : يا أبا صفوان من هذا معك؟ فقال : هذا سعد . فقال له أبو جهل : ألا أراك تطوف بمكة آمنـا وقـد آويتم الصباة وزعمتم أنكم تنصرونه وتعينونهم ؟ أما والله لولا أنك مـع أبي صفوان مارجعت إلى أهلك سالما . وقال له سعد ، ورفع صوته عليه: أما [مخففا ومشدّدا] والله لئن منعتني هـذا لأمنعنّك ماهو أشـد عليك منه : طريقك على المدينة . فقال له أمية : لا ترفع صوتك يا سعد على أبي الحـكَم سيّدِ أهل الوادي ! فقال سعد : دعنا عنك يا أمية ، فوالله لقد سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : إنهم قاتلوك. قال : بمكة ؟ قال : لا أدري . ففزع لذلك أمية فزعا شديدا . فلما رجع أمية إلى أهله قال : يا أم صفوان أَلمْ ترَيْ ما قال لي سعد ؟ قالت : وما قال لك ؟ قال : زعم أن محمدا [صلى الله تعالى عليه وسلم] أخبرهم أنهم قاتليّ . فقلت له : بمكـــة ؟ قـــال : لا أدري . فقال أمية : والله

(١) هەواڵدانی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـــه وســـلم ـ بە کوشتنی ئومەییەی کوڕی خەڵەف ، لە پێش ڕوودانیاو ، ڕوودانی وەك چۆنی فەرمووبوو .

لا أخـرج من مكـة • فلما كـان يـوم بـدر [وجـاء الصـريـخ] استنفر أبو جهل الناس ، قال : أدركوا عِيركم فكره أمية أن يخرج ؛ فأتاه أبو جهل فقال : يا أبا صفوان إنك متى يراك الناس قد تخلفت وأنت سيد أهل الوادي تخلفوا معك ، فلم يزل به أبوجهل حتى قال : أمَّا إذ غلبتني فوالله لأشترين أجود بعير بمكة ، ثم قال أميـة : يا أم صـفوان جهزيني • فقالت له : يا أبا صفوان وقد نسيت ما قال لك أخوك اليثربي؟ قال : لا ، ما أريد أن أجوز معهم إلا قريبا ، فلما خرج أمية أخذ لا ينزل منزلا إلا عقل بعيره ، فلم يزل بذلك حتى قتله الله =عز وجل ببدر=• ح – ٦/٢٣٢ ، ح – ٦/٦٨ بفرق مالا يغير وهو أن فيه :

٣٦/٥٧٤ – فبينا سعد يطوف إذا أبو جهل • فقال : من هذا الذي يطوف بالكعبة فقال سعد : أنا سعد • فقال أبو جهل : تطوف بالكعبـة آمنا وقد آويتم محمدا [صلى الله تعالى عليه وسلم] وأصـحابه ؟ فقـال : نعم • فتلاحيا [تنازعا] بينهما • فقال أمية لسعد : لا ترفع صوتك على أبي الحكم ، فإنه سيد أهل الوادي • ثم قال سعد : والله لئن منعتني أن أطوف بالبيت لأقطعن متجرك بالشام • قال : فجعل أمية يقول لسـعد : لا ترفع صوتك ، وجعل يمسكه ، فغضب سعد : فقال : دعنا عنك فإنـي سمعت محمدا – صلى الله تعالى عليه وسلم – يزعم [يقول] إنه قاتلك• قال: إياي ؟ قال : نعم • قال : والله مايكذب محمد إذا حدَّث [قاله لأنه كان موصوفا عندهم بالصدق] فرجع إلى امرأته [صفية بنت معمر] فقال : أما تعلمين ماقال لي أخي اليثربي ؟ قالت : وماقال ؟ قال : زعم أنه سـمع محمدا يزعم أنه قاتلي • قالت : فوالله مايكذب محمد [صلى الله تعـالى عليه وسلم] قال : فلما خرجوا إلى بدر وجاء الصريخ قالت له امرأته: أما ذكرت ماقال لك أخوك اليثربي ؟ قال : فأراد أن لا يخرج ، فقال لـه

أبوجهل : إنك من أشراف الوادي فسر يوما أو يومين فسار معهم يومين [حتى وصل المقصد] فقتله الله =ح - ٦/٦٨= •

كيفيـــة قتـــله(١) :

٣٧/٥٧٥(٢) ـ عن عبدالرحمن بن عوف [أحد العشرة المبشرة] ـرضي الله تعالى عنه ـ قال : كاتبت أمية بن خلف كتابا بأن يحفظني في صاغيتي [أي مالي أو حاشيتي أو أهلي ، ومن يصغى إليه أي يميل] بمكة ،وأحفظه في صاغيته بالمدينة ، فلما ذكرت الرحمن قال : لا أعرف الرحمن، كاتبني باسمك الذي كان في الجاهلية ، فكاتبته عبد عمرو فلما كـــان في يـوم بـدر [في رمضان في السنة الثانية من الهجرة] خرجت إلى جـبل لأحرزَه [لأحفظه] حين نام الناس فأبصره بلال [المؤذن ـ رضي الله تعالى عـنه ـ وكان أمية يعذب بلالا بمكة لأجل إسلامه عذابا شديدا] فخرج حتى وقف على مجلس من الأنصار فقال : أميةٌ بن خلف ، لا نجوت إن نجا أمية• فخرج معه فريق من الأنصار في آثـارنا ، فلما خشيت أن يلحقونا خلفت لهم ابنه [عليا] لأشغَلهم [وقيل من الإشغال] فقتلوه ، ثم أبوا حتى يتبعونا، وكان رجلا ثقيلا ، فلما أدركونا قلت له : ابرك ، فبرك فألقيت عليـــه نفسي لأمنعه ، فتخللوه بالسيوف من تحتي حتى قتلوه ، وأصاب أحدهـم رِجلي بسيفه ، وكان عبدالرحمن بن عوف يرينا ذلك الأثر في ظهر قدمه ح ـ ٤/١٥٠ ، ح ـ ٦/٢٤٢ ، مختصرا غاية الاختصار •

تەرجەمە :

مەعنای ئەم سێ حەدیثە لە پێشا حەدیثی ئەوەڵ تەرجەمە ئەکەم، ئەوی

---

(١) چۆنیەتیی کوشتنی ئومەیيەی کوڕی خەلەف .

(٢) ئـەم حەدیثە بۆ باسی موعجیزە لـە لاپەڕە (٣٤٩)ی بەرگیچـوارەمـدا نووسراوە .

لازم بێ لە حەدیثی دوەم تیاذیکر ئەکەم ، لە دواییا حەدیثی سێیەم تەرجەمە ئەکەم (بعون الله وتوفیقه) •

سەعدی بنی موعاذ ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : دۆســـتی ئومەییەی بنی خەلەف بووم ، ئومەییە بهاتایە بۆ مەدینە لە لای ســـەعد ـ رضي الله تعالى عنه ـ دائەبەزیی • سەعد ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەشریفی بچوایە بۆ مەککە لای ئومەییە دائەبەزی • کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هیجرەتی کرد بۆ مەدینە ، سەعد ـ رضي الله تعالى عنه ـ بۆ عومرە تەشریفی چوو بۆ مەککە ، لای ئومەییە دابەزی • بـە ئومەییەی فەرموو : بۆم تێفکرە [بۆم بزانە] چ ساعەتێ کە چـۆڵ بێ و کەس لە کەعبەدا نەبێ بەڵکو لەوساعەتەدا طەوافی بەیت بکەم • ئـومەییـە نزیکی نیوەڕۆ کە خەڵق غافڵ ئەبن سەعدی برد ـرضي الله تعالى عنهـ لەو وەختەدا کە سەعد ـ رضي الله تعالى عنه ـ طەوافی ئـەکـرد ئەبوجەهلیان پێ گەیی ، وتی : یا ئەباصەفوان ئەوە کێیە طەوافی کەعبە ئەکا ؟ ســـەعد جوابی دایەوە فەرمووی : من سەعدم • ئەبو جەهل وتی : طەوافی کەعبە ئەکەی بە ئەمینیی و محمدو ئەصحابی ئەوانتان حیمایە کردوە موعاوەنەتـی ئەکەن ؟ سەعد ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : بەڵێ حیمایەی ئەکەین و موعاوەنەتی ئەدەین • لێیان بوو بە نیزاع ئەبوجەهل وتی : بزانە وەڵلاهی ئەگەر لەگەڵ ئەبوصەفوانا نەدەبوویت بە ساغیی نەئەگەڕایتەوە بۆ لای ماڵ و مناڵت ! سەعد ـ رضي الله تعالى عنه ـ دەنگی هەڵبڕی ، فەرمووی : وەڵلاهی ئەگەر مەنعم بکەی لە طەوافکردن من مەنعی لەوە خراپتریت لـێ ئەکەم ؛ رێی تیجارەتی شامت لێ قەطع ئەکەم کە بەسەر مەدینەدا ئەڕوا ! ئومەییە بە سەعدی وت ـ رضـــي الله تـعالى عنه ـ دەنگ بەســـەر ئەبولحەکەما بەرزمەکەرەوە کە گـەورەی وادیی مەککـەیە • خەریك بوو سەعدی ئەگرت • سەعد ـ رضي الله تعالى عنه ـ رقی هەڵسا فەرمووی .

وازمان لێ بێنە من لە پێغەمەرم بیستوە ـ صلی الله تعالی علیه وسـلم ـ ئەیفەرموو : کە ئەتکوژێ ئومەییە وتی : من ئەکوژێ ؟ فەرمووی : بەڵێ. ئومەییە وتی : لە مەککە ؟ سەعد فەرمووی : نازانم . ئومەییە لەوە زۆر ترسا =وتی:= وەڵلاهی محمد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە قسەیێکی کرد درۆ ناکا [چونکە تەجرەبەیان کردبوو کە قەت قسەی بەدرۆ دەرنەچوە] ئومەییە چوەوە لای ژنەکەی [کە صەفیەی کچی مەعمەرە] پێیوت : نازانی برادەرە مەدینەییەکەم چی پێ وتم ؟ وتی : چی پێ وتیت ؟وتی پێیوتم : کە محمد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمکوژێ . ژنـــەکـەی وتی : وەڵلاهی محمد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قەت درۆ ناکا [راستگۆیە].

کە قورەیش بۆ موحارەبە لە مەککە چوونەدەرێ بۆ بەدر هاوارکەر هات ، ئەبوجەهل نەفیری عامی کرد ، وتی : بگەنە کاروانەکەتان ! ئومەییە نەیەویست لەگەڵیان بچێ . ئەبوجەهل هاتەلای وتی : ئەی ئەبوصەفـوان تۆ گەورەی ئەهلی وادیی مەککەی ، کە خەڵق بتبینن کە دواکەوتووی‌و لەگەڵیان ناچی ئەوانیش لەگەڵ تۆ بەجێ‌ئەمێنن . رۆژێ دوو رۆژ لەگەڵیان برۆ . کە ئەبوجەهل هەر وازی لێ نەهێناو لەگەڵی خەریك بوو . وتی : کە تۆ غەڵەبەت لێ کردم ئەبێ کام وشتر لە مەککەدا چاکە بیکڕم . لە دواییا ئومەییە بە ژنەکەی وت : ئەی ئوممو صەفوان تەدارەکم بۆ بکە . ژنەکەی وتی : ئەی ئەبوصەفوان بۆ قسەی برادەرە مەدینەییەکەت لـــە فکر چوەتەوە ؟ وتی : خەیر ئیرادەم وایە نەختێ لەگەڵیان برۆم . کـــە ئومەییە چوەدەرێ لە هەموو قوناغێ وشترەکەی ئەشکێڵ ئەکرد ، هـەر بەم نەوعە لەگەڵیان ئەڕۆیی تا خوا [بە دەستی بیلال ـ رضي الله تعـــالی عنە ـ] لە بەدرا بە جەهەننەمی موشەڕڕەف کرد !

[ئیبنوئیسحاق ئەفەرموێ : ناوی ئەوەی کە هاواری برد بۆ قورەیش

ضەمضەمی کوڕی عەمری غیفاریی بوو • ئەبوسـوفیان بە قـافلەیێـکی گەورەوە کە ماڵی زۆری قورەیشی تیابوو لـە شامەوە هاتەوە ، پێغەمـەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خەڵقی دەعوەت کرد کە لە قافلە بدەن کە ئەو خەبەرە گەیی بە ئەبوسوفیان ضەمضەمی نارد بۆ لای قورەیش کە بێن بە ئیمدادیانەوە ، کە ضەمضەم گەییە مەککە کلكوگوێی وشترەکەی بڕی، بەرۆکی خۆی دادڕی ، هاواری کرد : ئەی قورەیش هەموو ماڵتان لەگەڵ ئەبوسوفیانە ، محمد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ڕێی پێ گرتـوون ، ئیمداد ! ئیمداد ! بە هاوارمانەوە بگەن •

هەم ئیبنوئیسحاق ئەڵێ : کە ئومەییە خۆی گرت کە لەگەڵیان نەچێ ئەبوجەهل عوقبەی [برای دایکیی ئیمامی عوثمان ـ رضي الله تعالی عنه ـ] کوڕی ئەبومو‌عەیطی بەسەرا موسەللەط کـرد ، عوقبە بخورداتێکی هێنا لە بەردەمی ئومەییەدا دای‌نا پێیوت : تۆ لە ژن مەعدوودی ! عوقبە پیاوێکی سـەفیە بوو •] •

کەیفییەتی قەتلی ئومەییە :

عەبدوڕەحمانی کـوڕی عەوف کە لە عەشـەرەی موبەششەرەیە فەرمووی : موعاهەدەنامەیێکم بۆ ئومەییەی بنی خەلەف نووسی ، کە ئەو لە مەککەدا موحافەظەی ماڵو کەس‌و کارم بکا ، منیش موحافەظەی ئەو ئەکەم لە مەدینەدا • کە لەفظی رەحمانم ذیکر کرد ، یەعنی وتم : عەبدوڕەحمان ، وتی : من رەحمان ناناسم کە تۆ خۆت کردوە بە عەبدی ، چ نـاوێکت بوو لە جاهیلییەتا ئەو ناوەت بنووسە • عەبدوڕەحمان ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : عەبدی عەمرم نووسی • کە رۆژی بەدر وقووعی بوو کـە خەڵق نوستن چووم بۆ لای شاخێکەوە کـە موحافەظەی بکەم • بیلال ئومییەی دی چوو تا لای مەجلیسێکی ئەنصارا راوەسـتا وتی : ئـەوە

ئومەییەیە [یەعنی نەجاتی مەدەن دەرچێ] خوا نەجاتم نەدا ئەگەر ئومەییە نەجاتی ببێ • چەند کەسێ لە ئەنصار جوێبوونەوە کەوتنە شـــوێنمان ، کە ترسی ئەوەم پەیدا کرد کە بمانگەنێ عەلیی کـــوڕی ئومەییەم بـۆ بەجێهێشتن کە بەوەوە مەشغوولیان بکەم نەمانگەنێ • عەلییان کوشت لە دواییا وازیان لێ نەهێناین هەر شوێنمان کەوتن ، ئومەییەیش پیاوێکی قورسو گران بوو ، کە پێمان گەیین پێم‌وت : وشترەکـــەت بیـخەدە ، بیخیدا =وتم : خۆت بدە بەزەویـــدا= خۆم هاویت بەسەرا تا نەیێلـم بیکوژن لە ژێر منەوە شیریان برد تا کوشتیان شیری یەکێکیان کـــەوت لە پێم ، ئیبراهیمی کوڕی عەبدوڕەحمان ئەڵێ : عەبدوڕەحمان ـ رضي الله تعالی عنه ـ شوێنی شیرەکەی پێ‌نیشان ئەداین لە پشتی پێی [ئەوانەی کە لە کوشتنیا شەریك بوون موعاذی بنی عەفراء ، خاریجەی بنی‌زەید ، خەبیبی بنی ئەساف ، بیلال بوون ـ رضي الله تعالی عنهم ـ سا هەرکەس کوشتیێتی زانینی ئەوەندە مەطلووب نیە ، ئەوی مەطلووب بێ صیدقـی خەبەری پێغەمەرە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ] •

عەبدوڕەحمان ـ رضي الله تعالی عنه ـ بۆیە مودافەعەی کرد چونکی موعاهەدەی لەگەڵا کرذبوو تا موعاهەدەکەی لەگەڵا بەجێ بێنێ •

بیلال‌و ئەنصار ـ رضي الله تعالی عنهم ـ بۆچی ضامنێتی عەبدوڕەحمانیان شکان ؟ چونکی بەمە کە ئومەییە هاتبوو حەرب لەگەڵ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بکا حەقی ذیممەتی نەمابوو (بالفرض) عەبدوڕەحمانی لەو رۆژەدا دەست بکەوتایە ئەیکوشت •

بوخاریی ـ رحمه الله ـ ئەم حەدیثەی لە وەکالەتا ذیکر کردوە بـەو موناسەبە کە عەبدوڕەحمان ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئومەییە کە موشریکە لە (دار الکفر)ا کردوویەتی بە وەکیلی خۆی کە لە مەککەدا موحافەظەی

کەس‌و کاری بکا ، گینا جێی ئەم حەدیثە غەزای بەدرە ، لەوێدا دوو سێ سەطری لێ نووسیوەو لەبەر ئەمە کە موعجیزەی پێغەمەری ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــتیایە من لەگەڵ دوو حەدیثەکــەی پێشەوەی لێــرەدا نووســـیم •

وجود مثل مصباحين مع عبــاد بن بشر وأسيد بن حضير حين انصرفا من عند النبي ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ ورضي عنهما ــ في ليلة مظلمة:(١)

٥٧٦/٣٨ ــ عن أنس ــ رضي الله تعالى عنه ــ أن رجلين من أصحاب النبي ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ خرجا من عند النبي ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ في ليلة مظلمة ومعهما مثل المصباحين يضيئان بين أيديهما • فلما افترقا صار مع كل واحد منهما واحد حتى أتى أهله ح ــ ١/٤٤١ ، ح ــ ٦/٧٢ ، ١٥٤ ، وعنه كان أسيد بن حضير وعباد بن بشر بن وَقْش، عند النبي ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ، ورضي عنهما ــ ح ــ ٦/١٥٤ • [ذكر البخاري هذا القدر معلقا ، وكتبته لبيان الرجلين • وتمامــه]: فــي ليلة ظلماء حِنْدِس [زۆر تاريك] فلما خرجا أضاءت عصا أحدهما فمشيا في ضوئها ، فلما افترقَتْ بهما الطريق أضاءت عصـــا الآخـر قســـطلاني ٦ / ١٢٤ •

تەرجەمە :

شەوێکی تارێکی شەوەزەنگ ئوسەیدی بنی حوضەیرو عەببادی بنی بیشر لە خدمەت پێغەمەرا ئەبن ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ کە تەشریفیان لە خدمەتی چوونەدەرێ دوو چرایان لــە بەردەمەوە بــوو رێی بــۆ روونائ ئەکردنەوە ، کە لێك جوێ بوونەوە هەر یەکە چراێکی لە بەردەمەوە

(١) بوونی دوو چرا لەگەڵ عوببادی کوڕی بیشرو ئوسەیدی کوڕی حوضەیرا ــ خوایان لێ رازیی بێ ــ کە لە شەوێکی تاریکەدا لە خزمەت پێغەمەر صلی الله تعالی علیه وسلم ــ گەڕانەوە .

بوو تا گەییە ماڵەوە • لە ریوایەتە موعەللەقەکەدا ئەفەرموێ : عــەصــای یەکێکیان هەڵگیرسا ، لەبەر رووناکی‌یەکەیا رۆیین ، کە لێك جوێ‌بوونەوە عەصای ئەوی‌ تریشیان هەڵگیرسا ، موبایەنەتیان نیە چونکی بووڵی دوو چرا لە بەزدەمیانەوە بە ئیعتیباری جوێ‌بوونەوەیانە • ئاخری حــەدیثەکــە تەفسیری ئەوەڵی ئەکاتەوە •

ئەم خاریقەیە بۆ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ موعجیزەیە • بۆ ئەوان کەرامەتە •

حنـين الجــذع :(١)

٥٧٧/٣٩ ـ عن جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن النبــي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كان يخطب يوم الجمعة إلى شجرة أو نخلة، فقالت امرأة من الأنصار أو رجل [تميم الداري ـ رضي الله تعالى عنه ـ]: يا رسول الله ألا نجعل لك [شيئا تقعد عليه فإن لي غــلاما نـجارا فـي ح ـ ٤/٣٢] منبرا ؟ قال : إن شئتم • فجعلوا له منبرا ، فلما كان يـوم الجمعة دُفـع إلى المنبر فصاحت النخــلة [التي كان يخطب عندهـا حتى كادت أن تنشق في ح ـ ٤/٣٢] صياح الصبي ثم نزل النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم] فضمه إليه تئن أنين الصبي الذي يُسكَّن ! قـــال ـ عليه الصلاة والسلام ـ: كانت تبكي على ماكانت تسمع من الذكر عنـدهـا ح ـ ٦/٤٣ ، ح ـ ٤/٣٢ ، ح ـ ٢/١٧٢ وفيه : سمعنا للجذع مثل أصوات العشار [جمع عشراء الناقة التي مضى على حملها عشرة أشهر] ح-٢/١٧٢ ن وفيه : اضطربت تلك السارية كحنين الناقة الخلوج ، حتى نزل النبــي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فوضع يده عليه] •

(١) ناڵاندنی لقی دارخورما •

تەرجەمە :

جابیری بنی عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمـەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـلای دارێ یا لای دارخورمایێ رۆژی جومعان ئەوەستاو خوطبەی ئەخوێن • ژنێ لە ئەنصار یا پیاوێ کە تەمیمی دارییە ـ رضي الله تعالى عنه ـ =وتی:= شتێکت ،لە ریوایەتەکەی ترا مینبەرێکت بۆ دروستبکەین تەشریفت لەسەری رابوەستی ؟ [من غولامێکی نەججارم هەیە • أخرى] فەرمووی : ئەگەر حەزەکەن بیکەن ، مینبەرێکیان بـۆ دروستکرد • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـکە تەشریفی چوو بۆ لای مینبەرەکە دارخورماکە وەك منالێ نالآنی • لە ریوایەتەکەی ترا وەك وشترێ دە مانگ بە سەر حەملیا رابووردبێ هاواری کرد نزیك بوو لەت بێ • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هاتەخوارێ بەخۆیەوە گوشی ، دەستی نایە سەر وەك منالێ بگریو بنالێنێو بێدەنگی بکەی وا ئەینالآن • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بۆیە ئەگری لەسەر ئەو ذیکرەی کە لایابوو ئەی بیست •

ئـەم موعجیزەیە لە قسەکردنی حەزرەتی عیسا ـ علیـه الصـــلاة والسلام ـ موعجیزەترە ؛ چونکی دار لە قووەی نەوعیا نیە کە بـگری ، حەزرەتی عیسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ لە قووەی نەوعیشیا هەیەو لـە قووەی شەخصیشیا هەیە کە قسە بکا •

فتــح كنــز كســرى وقيصــر(١)

٥٧٨/٤٠ ـ عن عدي بن حاتم [الطائي ـ رضي الله تعالى عنه ـ] قال: بينا أنا عند النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذ أتاه رجل فشكا إليـه

(١) هەواڵدانی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە گرتنی گەنجینەی کیسراو قەیصەر •

الفاقة ، ثم أتاه آخر فشكا إليه قطع السبيل [الرجلان صهيب وبلال ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] فقال : ياعدي هل رأيت الحيرة ؟ قلت : لم أرها وقد انبئت عنها . قال : فإن طالت بك حياة لترَيَنَّ الظعينة ترتحل من الحيرة حتى تطوف بالكعبة لا تخاف أحدا إلا الله . قلت فيما بيني وبين نفسي : فأين دِعار طيِّئ الذين قد سعَّروا البلاد [ملأوها شرا وفسادا] ؟ ولئن طالت بك حياة لتُفْتَحَنَّ كنوز كسرى . قلت : كسرى بن هرمز ؟ قال: كسرى بن هرمز . ولئن طالت بك حياة لترَيَنَّ الرجل يُخرج مِلءَ كفه من ذهب أو فضة يطلب من يقبله منه ، فلا يجد أحدا يقبله منه . وليلقينَّ الله أحدكم يوم يلقاه وليس بينه وبينه ترجمان يترجم له ، فيقولَنَّ : ألم أبعث إليك رسولا فيُبلِّغَك ؟ فيقول : بلى . فيقول : ألم أعطك مالا وأفضِل عليك ؟ فيقول : بلى . فينظر عن يمينه فلا يرى إلا جهنم ، وينظر عن يساره فلا يرى إلا جهنم . قال عدي [رضي الله تعالى عنه] : سمعت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : اتقوا النار ولو بشقة تمرة ، فمن لم يجد شقة تمرة فبكلمة طيبة . قال عدي [رضي الله تعالى عنه] : فرأيت الظعينة ترتحل من الحيرة حتى تطوف بالكعبة لا تخاف إلا الله . وكنت فيمن افتتح كنوز كسرى بن هرمز . ولئن طالت بكم حياة لترَوُنَّ ما قال النبي أبو القاسم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يخرج ملء كفه ح ـ ٩/٤٨ ، ح ـ ٣/١٦ . وليس فيه فتح كنز كسرى ن .

تەرجەمە :

عەدیی کوڕی حاتەمی طائیی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە وەختێکا کە لە خدمەت پێغەمەرا بووم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پیاوێ هات شکاتی لە فەقیریی کرد . لە دواییا یەکێکی تر هاتە خدمەتی

شکاتی لە ڕێگرتنی جەردە بو لە خەڵق • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـ فەرمووی : ئەی عەدیی تۆ حیرەت دیوە ؟ عەرزمکرد : نەمدیوە ئەمما بیستوومە ، لە بوونی خەبەرم دراوەتێ • فەرمووی : ئەگەر عومرت درێژ بێ چاوت پێئەکەوێ کە ژنی ناو کەژاوە لە حیرەوە پێ طـەوافـی کەعبە ئەکا لە غەیری خوا لە هیچ کەس ناترسێ • لە دڵی خۆما وتم : ئەی جەردەی طەی لە کوێ ئەبن کە دنیایان پڕ کردوە لە شەڕو فەساد ؟ فەرمووی : ئەگەر بمێنی فەتحی کەنزی کیسرا ئەکرێ • عەرزمکرد: کیسرای کوڕی هورموز • فەرمووی : کیسرای کوڕی هورموز • ئەگەر بمێنی چاوت پێ ئەکەوێ کە پیاو پڕ بە مستی ئاڵتوونو زیو ئەباتە دەرێ ئەگەڕێ بۆ یەکێ کە لێی قەبووڵ بکا کەسی دەست ناکەوێ کە لێی قەبووڵ بکا • لەو ڕۆژەدا کە ئینسان ئەگاتەوە بە خوا یەکێ لە ئێوە ئەگاتە حوزووری خوا لە بەینی خواو ئەو کەسەدا تەرجومان نیە ، (بالذات) خوای ـ عـز وجل ـ ئیستیجوابی ئەکا ، ئەفەرموێ : پێغەمەرم بۆ نەناردی کە ئەمـرو نەهی منت تەبلیغ بکا ؟ ئەڵێ : بەڵێ نـاردت • ئـەفـەرموێ : نیعمـەتم نەدایتێ ؟ ماڵم نەدایتێ ؟ فەضلمبەسەرا نەکردی ؟ ئەڵێ : بەڵێ • ئەو وەختە تەماشای لای ڕاستی ئەکا غەیری جەهەننەم هیـــچ نابینێ • تەماشای لای چەپی ئەکا غەیری جەهەننەم هیچ نابینێ • عەدیی ئەفەرموێ : لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـم بیست ئەیفەرموو : خۆتان لە ئاگر موحافەظە بکەن با بە لەتێ خورمایش بێ ، ئەوی لەتە خورمایێکی نەبوو بیدا بـــە صەدەقە هیچ نەبێ بە قسەیێکی خۆش دڵی خەڵق بێنێتە جێ •

عەدیی ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : چاوم کەوت بـە ژن لـە کەژاوەدا لە حیرەوە هەڵسا تا طەوافی کەعبەی ئەکرد لە خوا نەبێ لە هیچ کەس نەدەترسا • خۆم لەگەڵ ئەوانە بووم کـــە فەتحی خەزنەی کیسرای کوڕی هورمزیان کرد • ئەگەر عومرتـــان درێژ بـــێو بمێنن ئەوەی کە

ئەبولقاسم پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی ئەیبینن كە پیاو پڕ بە مستی ئاڵتوونو زیو ئەباتە دەرێو كەس نادۆزێتەوە بیداتێ •

لەم حەدیثەدا سێ ئیخبار لە غەیبی تیایە ؛ دوانی عەدیی بە چاوی خۆی دیویەتی ، ئێمەیش بە تەواتور بیستوومانە ئەمینێتیی تا زەمانی فیتنەی بەنی ئومەییە دەوامی كرد • پارەنەویستن مـــاوە ، ئەویش موحەققە كە ئەبێ ؛ چونكی هیچ نیە كە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خەبەری لێبداو نەبێو نەیێتە وجوود •

صەدەقە با كەمیش بێ ئینسان لـــە عەذابی جەهەننەم ئەگێڕێتەوە ، قسەی خۆشیش لەگەڵ برادەری دینییا وایە ، بەڵكو لەگەڵ عوموومدا •

٥٧٩/٤١ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أنه قـــال : قـــال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : [قد مات •م] إذا هلك كسرى فلا كسرى بعده • وإذا هلك قيصر فلا قيصر بعده • والذي نفسي [نفس محمد] بيده لتُنْفِقنَّ كنوزهما في سبيل الله ح ـ ٦٢/٦ ، م ـ ٣٧٤/١٠•

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : كە كیسرا بـــە هیلاكاچوو دوای ئەو هیچ كیسرا نابێ ، كە قەیسەر بەهیلاكا چوو دوای ئەو هیچ قەیسەر نابێ • قەسەم بەو كەســـــە كە نەفسی محمد لە دەستی قودرەتیایە خەزنەی كیسراو قەیسەر لە ڕێی خوادا صەرف ئەكەن •

صدق رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەو موعجیزانە هەمووی بوو ، ئەو فەضیلەتە بە نەصیبی حەزرەتی عومەر بوو ـ رضي الله تعالى عنه ـ [••••] تا ئیمڕۆ نەبیسراوە كیسرایێ بووبێو نەبیسراوە قەیسەرێ بووبێ•

٥٨٠/٤٢ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال أبو جهل :

هل يَعْفِر [ماضيه عَفَرَ] محمد وجهه بين أظهركم ؟ قال : فقيل : نعم. فقال : واللات والعزّى لئن رأيتـــه يفعـل ذلك لأطأن على رقبتـه ، أو لأعفِرَنَّ وجهه في التراب ! قال : فأتى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وهو يصلّي زعم ليطأ على رقبته ، قال : فما فجِئهم [بفتح الجيم وكسرها كعلم وفتح] منه إلا وهو ينكص على عقبيه ويتقي بيديه . قال : فقيل له : مالك ؟ فقال : إن بيني وبينه لخندقا من نار ، وهولا ، وأجنحة كأجنحةالملائكة.فقال رسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ لو دنا مني لاختطفته الملائكة عضوا عضوا. قال: فأنزل الله ـعزوجل ـ [قال أبو حازم]:لاندري في حديث أبي هريرة أو شيء بلغه : (كلا إن الإنسان ليطغى أن رآه استغنى، إن إلى ربك الرجعى ، أرأيت الذي ينهى عبدا إذا صلى ؟ أرأيت ان كـــان على الهدى أو أمر بالتقوى ؟ أرأيت إن كذب وتولى ؟)[1] يعني أبـا جهـل (ألم يعلم بأن الله يرى ؟ كلا ، لئن لم ينته لنَسفعَنْ بالناصية ، ناصـــية كاذبة خاطئة ، فليدع ناديه . سندع الزبانية ، كلا ، لا تطعه) زاد عبيدالله في حديثه : قال : وأمره بما أمره به . وزاد [محمد] بن عبد الاعلى : فليدع ناديه ، يعني قومه م ـ ١٠/٢٧٢ ، ن .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئەبوجەهل وتی : ئـايـا محمـد ـ صـلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ لە نـاو ئێـوەدا رووی خـۆی ئـەنێتـە سـەر خاك ؟ پێیـانوت : بـەڵێ . وتی : قەســەم بە لاتو عوززا ئەگەر بیبینم وا بکـا ئـەبـێ پێ بنێم بەسـەر ملیـا ، یـا وتی ئەبێ دەموچاوی لە ناو خاکـا خۆڵاویی بکـەم . ئەبوهـورەیـرە فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هات نوێژی

(١) العلـق / ٥/١٣ .

کــرد • ئەبوجەهل ئیرادەی کــرد کــە پێ بنێ بەسەر ملی موبــارەکیــا ئەوەندەیان زانی کە پاشەوپاش گەڕایەوە بە دەستی موحافەظەی خۆی لە شتێ ئەکرد • پێیان وت : چیت لێ روودرا ؟ وتی : لە بەینی منو ئەوا خەندەقێکی ئاگرو ترسو گەلێ باڵی وەك باڵی مەلائیکە هەیە ، ئەو وەختە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەگەر لێمەوە نزیــــك بوایەوە مەلائیـــکە ئەعضا ـ ئەعضا ئەیانفڕان [یەعنـــی هـــەر پارچەی مەلائیکەیێك ئەیفڕان] خوا ئەم ئایەتانەی نازڵ فەرموو •

ئەبوحازم کە لە ئەبوهورەیرەوە ریوایەتی ئـــەم حەدیثە ئەکا ئەڵێ : نازانین ئــەم قســـە لــە نوزوولی ئـــەو ئایــەتانــە لــە حــەدیثی ئەبوهورەیرەدایە یــا شـــتێکــە گەییوە بــە ئــەبوهورەیرە [یــەعنـــی دەرجی حەدیثەکەی کردوە بوە بە مودرەج] ئایەتەکــان مەعنایان وایە : وازبێنن لە کوفرانی نیعمەت موحەققەقە کە ئینسان خۆی بە دەوڵەمەند بینی [وەك ئەبوجەهلو ئەقرانی] طوغیان ئەکا ، خۆی لە خۆی ئەگۆڕێ ، بە تەحقیق روجووعبوونەوەیان ئەلای خوایـــە [یەعنی موجازاتو موکافاتیان هەرکەس بەپێی عەمەلی خۆی ئەدرێتێ] چاوت لەو کەسەیە [کە ئەبوجەهلە] نەهی لە عەبد ئەکا کە نوێژی کرد تا نوێژ نەکا ؟ خەبەرمبدەرێ ئەو کەسەی کە نەهی عەبد ئەکا لە نوێژکردنو ئەمری پێ ئەکا بە عیبادەتی ئەوثان ، لەو ئەمرو نەهیەی‌دا ئەگەر لە سەر هیدایەت بێ یا ئەمر بە تەقوا بکا ؟ خەبەرم بدەرێ ئەگەر لەو ئەمرو نەهیەی‌دا تەکذیبی حــەق بـــکاو روو لە حەق وەربگێڕێ ئایــا نازانێ کە خوا ئەیبینێو موطەلیعە بەسەر ئەحواڵیا کە لەسەر هیدایەتە یا لەسەر ضەلالەتە ؟ بەعزێ وتوویانە : مەعنای وایە موراد لەوەی کە لەسەر هیدایەتەو ئەمر بە تەقوا ئەکا ئەو ذاتەیە کە نەهی لێ‌ئەکرێ لـــە نوێژکردن • موراد لەوەی کە تەکذیبی حەق ئەکاو روو لە حەق وەرەگێڕێ

ئەبوجەهل‌و ئەقرانیەتی • ئەو وەختە مەعنای ئایەتەکان وا ئەبێ : خەبەرم بدەرێ ئەوی نەهی لێ ئەکرێ لە نوێژکردن ئەگەر لەسەر رێـــی هیدایەت بێ‌و ئەوی نەهی ئەکا تەکذیب‌و تەوەللا بکا ئایا تەعەججوبی لێ ناکرێ ؟ بۆ نازانێ خوا چاوی لە کردەوەکەی هەیەو موطەلیعە بەسەریا ؟ (بیضاوي) [جەلالەین لەسەر مەعنای دوەم تەفسیری ئایەتەکانی کردۆتەوە] ئەی ناهیی وازبێنە لەم ئەمر بەمونکەرو نەهی لە مەعرووفە • وەڵڵاهی ئەگەر وازی لێ نەهێنێ مووی ناوچاوانـــی ئەگریـــن‌و رای‌ئەکێشین بـــۆ جەهەننەم ، چ ناوچاوانێ ناوچاوانێکی درۆزن‌و گوناهکار • با قەوم‌و عەشیرەتی بانگ بکا بۆموعاوەنەتی ، ئێمەیش زەبانییەی جەهەننەمی بۆبانگ ئـەکەین • ها زینهار ئەی محمد ئیطاعەتی نەکەی دەوام لەسەر سوجدەی خۆت بکەو بەوە قوربەت بە خوا پەیدا بکـە •

٥٨١/٤٣ ـ قال ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ: قال أبو جهل: لئن رأيت محمدا يصلي عند الكعبة لأطأن على عنقه فبلغ النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : لو فعله لأخذته الملائكة ح ـ ٧/٤١٤ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : ئەبوجەهل وتی ئەگەر چاوم بکەوێ بە محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە نوێژ بکا لای کەعبەوە بە پێ ملی ئەشێلم ، ئەم ناماقووڵییە بە پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ گەیی فەرمووی : ئەگـەر ئەیـکا مەلائیکـە ئەیان‌فـڕان [بۆ جەهەننەم] •

ئەم دوو حەدیثە مورسەلی صەحابین ؛ چونکی ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ نەگەییوە بەو وەقعەدا ئیحتیمالی هەیە ئەو وەختە نەهاتبێتە دنیاوە • ئەبوهورەیرەیش ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە غەزای خـــەیبـەرا تەشریفی هاتە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تـــعالى عليـه وسلم ـ فەقەط

صەحابیی گەورەو بچووکیان عەدلن ، هیچیان بە دەمی پێغەمەرەوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ حەدیث هەڵنابەستن • ئەبێ هەردوکیان لە پێغەمەریان بیستبێ ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ مورسەلی صەحابیی موتتەصیله •

موعجیزەی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ (ظاهرا) زەعیفو بێقووەت بوو ئەبوجەهلی لەعین بە قووەتو عەشیرەت زۆر لـە چی ترسا کە نەچوو ئەو بێحەیاییە بکا ؟ کـــە چـــوو بۆچی گەڕایەوەو نەیتوانی بیکـا ؟

ئینسان ئـەبێ ئیعتیمادی بە خـوا ئەوەندە بێ کـە هـەرچی ئـەو موقەددەری نەکردبێ نابێ • بە قسەی هیچ کەس لە چاکەکردن واز نەهێنێ، بە ئەمری هیچ کەس موخالەفەی ئەمرو نەهی خوا نەکا •

٥٨٢/٤٤ ـ عن مسروق قال : كنا عند عبدالله [بن مسعود] جلوسـا وهو مضطجع بيننا فأتاه رجل فقال : يا أبا عبدالرحمن إن قاصا عند أبواب كندة يقص ويزعم أن آية الدخان تجيء فتأخذ بأنفاس الكفار ، ويـأخذ المؤمنين منه كهيئة الزكام • فقال عبدالله وجلس وهو غضبان : يـا أيهـا الناس اتقوا الله ! من علم منكم شيئا فليقل بما يعـلم ، ومن لم يعلـم فليقل : الله أعلـم [فـإن من العـلم •خ] فإنه أعلم لأحـدكم أن يقـول لما لا يعلم : الله أعلم فإن الله ـ عز وجل ـ قال لنبيه ـ صلى الله تعـالى عليه وسـلم ـ : (قـل : ما أســألكم عليـه من أجـر ومـا أنـا من المتكلفين)[1] إن رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ لمـا رأى من الناس إدبارا فقال : اللهم سبع كسبع يوسف ! قال : فأخذتهم سـنة حصّت [استأصلت] كل شيء حتى أكلوا الجلود والميتة من الجوع • وينظر

---

(١) ص / ٨٦ •

إلى السماء أحدهم فيرى كهيئة الدخان ، فأتاه أبو سفيان فقال : يا محمد إنك جئت تأمر بطاعة الله وبصلة الرحم ، وإن قومك قد هلكوا فـادع الله لهم. قال الله ـ عز وجل ـ (فارتقب يوم تأتي السماء بدخان مبين يغشـى الناس هذا عذاب أليم) إلى قوله (إنكم عائدون)[1] قال : أفيكشف عذاب الآخرة ؟ يوم نبطش البطشة الكبرى إنا منتقمون ، فالبطشة يوم بدر ، وقد مضت آية الدخان والبطشة ، واللزام ، وآية الروم م ـ ١٠/٢٧٣ ، ٢٧٤ ، ح ـ ٢/٣٢٦ ، ح ـ ٧/٣٢٢ ، ٢٧٤ ، ٣٢٣ . ت ، ن بألفاظ متقاربة أحمد وابن ماجه . وفي م ـ ١٠/٢٧٤ . وحتى أكلوا العظام فأتى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رجل فقال : يارسول الله استغفر الله لمضر فإنهم قد هلكوا ، فقال : لمضر ؟! إنك لجريء . قـال : فدعـا الله لهم ، فأنـزل الله عز وجل (إنا كاشفوا العذاب قليلا إنكم عائدون) قال : فمطروا ، فلمـا أصابتهم الرفاهية قال : عادوا إلى ماكانوا عليه .

تەرجەمە :

مەسرووق ئەڵێ : لای عەبدوڵلای بنی مەسعوود ـ رضي الله تعـالى عنه ـ دانیشتبووم ئەویش لە بەینمانا راکشابوو پیاوێ هاتەلای وتی : (یا أبا عبدالرحمن) پیاوێکی حیکایەتخوان لای قاپیی کەندەوە [دەرگاییێکی شاری کووفەیە] قسە ئەکا ، ئەڵێ ئایەتی دوخان یێت ، نەفەسی کـافران ئەگرێ ، موسوڵمانانیش لەوە وەکوو هەڵامەت ئەیگرن ، عەبدوڵلا هەڵساو دانیشت بە رقەوە فەرمووی : ئەی ئینسانان تەقوا لە خوا بکەن!کەسـێ شتی زانی ئەوی کە ئەیزانێ بیڵێ ، ئەوی شت نازانێ بڵێ خوا عالمـترە لە هەموو کەس ، ئەوەیش لە علیمە کە ئینسان شتێك نەزانێو بڵێ نایزانم ؛ چونکی خوا ـ عز وجل ـ بە پێغەمەری فەرموو ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ بڵێ : من لەسەر تەبلیغی ئەمری ئیلاهیی داوای ئوجرەتتان لـێ

(١) الدخان / ١٠ ـ ١٥ .

ناكەم لەوانەیش نیم کە ئیختیاری زەحمەتو کولفەت بکەم شت نەزانـمو بە درۆ شت هەڵبەستمو بە ئێوەی بڵێم • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە چاوی پێکەوت قەومەکەی پشتی تێئـەکـەنو قسـەی ناگرنەگوێو ئیمان ناهێنن ، دۆعای لێکردن فەرمووی : یاڕەببی موبتەلایان بە حەوت ساڵ وەك حەوت ساڵی یوسف =بکە= یەعنی گرانییان بـۆ بنێرە ، گرانییێ گرتنی هەموو شتێکی لە بنج هێنا تا پێستەو مردارەوەبووو ئیسقانیان ئەخوارد لـە برسانا ، تەمـاشـای ئـاسـمانیان ئـەکرد وەکوو دووکەڵ ئەهاتەبەرچاویان ، ئاسمانیان وا ئەبینی •

ئەبوسوفیان هاتە خدمەت پێغەمەر – صلی الله تعالی علیه وسـلم – وتی : (یا محمد) تۆ هاتووی ئەمر ئەکەی بەمە کە خەڵق طاعەتی خـوا بکەن ، ئەمر ئەکەی بە صیلەی رەحم ، قەومەکەت بە هیـلاكچوون ، دۆعایان لای خوا بۆ بکە • =پیاوێك لە موضەر هاتە خدمەت پێغـەمـەر وتی : دۆعا بۆ موضەر بکە ، بە هیلاکا چوون • فەرمووی : بۆ موضەر ؟ تۆ ئازای • دۆعای بۆ کردن= خوا ـ عز وجل ـ فەرمووی : ئەی محمد موتتەظیری ئەو رۆژە بە کـە ئاسمان دووکەڵێکی ئاشکارا یێنێ هەمـوو ئینسان دائەپووشێ ، ئەمە عەذابێکی زۆر گەورەو ئەلیمە • یا ڕەببی ئەم عەذابەمان لەسەر هەڵگرە ئێمە موئمینین ، لە کوێ ئیمان ئێنن ؟ لە کوێ فکر ئەکەنەوە بەرخۆیان ؟ پێغەمەرێکم بۆ ناردن هەموو شتێکـی بـۆ بەیانکردن کەچی روویان لێ وەرگێڕاو وتیان : ئەمە خۆی هیچ نـازانێ خەڵق شتی فێر ئەکاو شێتە • ئێمە بە دۆعای پێغەمەر عەذابیان لەسـەر لائەبەین بۆ موددەتێکی کەم ، دوای ئەوە دووبارە عەودەتئەکەنەوە سـەر کوفر ، رۆژی بەطشەی گەورەیان تێبگەیێنە کە رۆژی بەدرە ، ئێمە وا ئینتیقامیان لێ ئەستێنین •

ئیبنومەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : بەطشەی گەورە رۆژی بەدرە ، ئایەتی دوخان [کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ ئێشتا لە مەککەدا بوو هیجرەتی نەفەرموو بوو] رابورد بەطشە ، لیزام ، ئایەتی رۆم هەموو رابوردن •

وەلحاصــڵ دوخـان ئـــەو گـرانیـەیـە کـە بـۆیـان بـوو بـــە دۆعـــای پێغـەمەر ـ صـلى الله تعـالى عليـە وســـلم ـ بەطشـــە : کوشـتاری رۆژی بـەدرە کـە لێیـانکـرا • لیـزام : ئـەو ئەسارەتەیـە کە تووشی بوون لە بەدرا • ئایەتی رۆمیش : ئەوەیە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خەبەری دا بەوە کە رۆم بەسەر فارسا غەڵەبە ئەکەن• ئەمانە هەموویان رابوردوون تاکەوێتە رۆژی قیامەت هەڵسان •

٤٥/٥٨٣ ـ عن عبدالله بن مسعود [رضي الله تعالى عنه] قال : خمس قد مضين : الدخان ، واللزام ، والروم ، والبطـشة ، والقمر ح ـ ٣٢١/٧ ٢٦٥ ، م ـ ٢٧٥/١٠ وفي خ ـ ٢٣٦/٢ وزاد أســـباط عن منصور [على حديث الدخان] فدعا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وسـلم ـ فأطبقت عليهم سبعا • وشكا الناس كثرة المطر • قال : اللهم حوالينا ولا علينا ، فانحدرت السحابة عن رأسه فسقوا الناس حولهم •

تەرجەمە :

کە ئەبوسوفیان طەلەبی دۆعای بارانی کرد لە مەککەدا بۆ قورەیش پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دۆعای کرد حەوت رۆژ بە هەور ئاسمانیان لێهاتەوە یەك ، هەر باران باری ، خەڵق شکایەتیان لە بارانی زۆر کرد ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە ئەطرافمان بیارێنە لەسەر ئێمە مەبارێنە ، هەورەکە لە سەر سەری پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کشایەوە خەڵقی ئەطرافی ئەهلی مەککە بارانیـــان بـۆ ئەباری •

وەجهی ئیعجازی ئەم حەدیثانە دیارە •

ئەم واقیعەیە لە مەککەدا (قبل الهجرة) وقووعی بوە ، غەیری ئەوەیە کە ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایەتی کردوە کە رۆژی جومعە لـــە ئەثنای خوطبەدا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دۆعای کرد بـۆ بارینیو بۆ مونقەطیع بوونی •

انشـــقاق القمـــر(١)

٥٨٤/٤٦ ـ عن عبدالله بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : انشق القمر على [ونحن [أبو سلمة بن عبدالأسد والأرقم بن أبي الأرقم وابن‌مسعود ـ رضي الله تعالى عنهم ـ] مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بمنى ، فقال : اشهدوا وذهب فرقة نحو الجبل المعروف بحرا ح ـ ١٨٨/٦] عهـد رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شقتين [فلقتين فستر الجبل فلقة، وكان فلقة فوق الجبل ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: اللهم اشهد م ـ ٢٧٦/١٠ • فرقتين : فرقة فوق الجبـــل ، وفرقة دونـه خ ـ ٣٤٨/٧] فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اشهدوا ح‌ـ٧١/٦، م ٢٧٦/١٠ ، ت ، ن • انس وابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهم ـ لكنهما لم يشهداه فحديثهما مرسل صحابي •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای بنی مەسعوود ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرمـوێ : لە زەمانی پێغەمەرا ـ صلى الله تـعالى عليـه وسلم ـ مانگ بوو بە دوو لەتەوە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : تێفکرن شەهادەت بدەن [بەم موعجیزەیە] ئەبونەعیم لە ریوایەتی خۆیا ئەمەی لێ زیاد کردوە

(١) کەرتبوونی مانگ .

کە ئیبنومەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئێمە لـە مەککـە بووین چاوم کەوت بە لەتێکی لەسەر شاخی مینا بوو •

٥٨٥/٤٧ ـ وعن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن أهل مكة [فـي الدلائل عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أنهم الوليد بن المغيرة ، وأبو جهل ، والعاص بن وائل ، والعاص بن هشام ، والاسود بن عبديغوث، والأسود بن المطلب ، وابنه زمعة والنضر بن الحرث] ســألوا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أن يريهم آية فأراهم القمر شقتين حتى رأوا حِرا بينهما ح ـ ١٨٧/٦ مرسل صحابي •

تەرجەمە :

ئەنەس ئەفەرموێ : موشریکی مەککە طەلەبیانکرد لە پێغەمەر ـصلى الله تعـــالى عليـــه وســـلم ـ کە موعجیزەیێکیان پێنیشان بدا ، بە دوولەتبوونەوەیی مانگی پێ نیشاندان [بەینیان ئـەوەندە بوو] تا شاخی (حیرا) لە بەینیانا بینرا ، (فەقەط ئەنەس خۆی نەیدیوە ئەبێ لـەوانـــەی بیستبێ کە دیویانە • حەدیثەکەی مورسەلی صەحابییە لە حوکمی مەرفووعایە (أبو الضحى)لە مەسرووقەوە ئەویش لە ئیبنومەسعوودەوە ریوایـەتیـــان کردوە کە قورەیش لە هاتوچۆکەری دەرەوەیان پرسی وتیان : چاومـان پێیکـەوت) •

ئەم موعجیزە لە شەقی بەحر بە عەصای حەزرەتی مووسا ـ علیــه الصلاة والسلام ـ موعجیزترە ؛ چونکی عەصاکەی تەماسی بەحرەکـــەی کردوە ، فەقەط بەینی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليــه وسلم ـ و مانگ چەندە لێك دوورن !

إخبــاره عن الغيب[1] :

٤٨/٥٨٦ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رســــول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نعى النجاشي في اليوم الذي مات فيــه ، خرج إلى المصلى فصف بهم وكبر أربعا ح ـ ٢/٣٦٣ ، د ، ن ، ت ، وفي أخرى : قال : استغفروا لأخيكم •

تەرجەمە :

لە ئەبوهورەیرەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایەتە کە پێغەمەر ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەو رۆژەدا کە نەجاشیی پادشای حەبەشەی تیا مرد خەبەری بە مردنی دا • تەشریفی چوو بۆ موصەللا ، صەفی بە ئەصحاب بەست چوار دەفعە (الله أكبر)ی کرد •

حــوكمی :

نوێژ لەسەر غائیب دروستە •

تەکبیری نوێژی جەنازە چوارە •

٤٩/٥٨٧ ـ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قـــال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أخذ الراية زيد [بن حارثة] فأصيب، ثم أخذها جعفر فأصيب ، ثم أخذها عبدالله بن رواحة فأصيب ، وإن عيني رسول الله لتَذرِفان • ثم أخذها خالد بن الوليد مِن غير إمْرة ففتح لـــه ح ـ ٢/٣٦٣ ، ح ـ ٦/٦٧ مختصرا ، ح ـ ٦/١٣٢ وفيه : أخذها سيف من سيوف الله• ح ـ ٥/٣٩ وفيه : وقال : مايسرنا أنهم عندنا • قـــال أيوب : أو قال : مايسرهم أنهم ••• إلخ ح ـ ٦/٣٦٩ وهو الآتي ذكره، لأنــه أتــم •

---

(١) هەواڵدانی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە شتی نادیاری•

٥٨٨/٥٠ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن النبي ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ نعى زيدا وجعفرا وابن رواحة للناس قبل أن يـأتيهـم خبرهم • فقال : أخذ الراية زيـد فأصيب ، ثم أخذ جعفر فأصيب ، ثم أخذ ابن رواحة فأصيب ، وعيناه تذرفان ، حتى أخذ الراية سيف من سـيوف الله حتى فتح الله عليهم ح ـ ٦/٣٦٩ ، ن •

تەرجەمە :

ئەنەسی بنی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : كە پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ خەبەری شەهادەتی زەیدی بنی حاریثـــەو جەعفەری بنی ئەبو طالیبو عەبدوڵڵای بنی ڕەواحەی دا بە خەڵق ، لـە پێش ئەمەدا خەبەریان بۆ خەڵق بێ فەرمووی : زەید بەبیاخەکەی وەرگرت شەهید بوو ، دوای ئەو جەعفەر وەری‌گرت شەهید بوو ، دوای ئـــەو ئیبنوڕەواحە وەری‌گرت شەهیدبوو • هەردوو چاوی موبارەکی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فرمێسکی پیائەهاتە خوارێ • تا سـەیفێ لە سەیفانی خوا ، تا شیرێ لە شیرانی خوا بێ ئەمە ئـــەمری پێ‌بکـرێ بەبیاخەکەی وەرگرت تا خوا فەتحی بەسەراکردن ، تا خوابۆی‌فەتح‌کردن •• بەوە دڵخۆش نابین ، یا ئەوان دڵخۆش نابن کە بە زیندوویەتی لـــە لامان بوونایە لەبەر ئەو دەرەجەو پایەبەرزییە کە ئەوانی تیان •

٥٨٩/٥١ ـ عن عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : أمَّر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في غزوة موتة زيد بن حارثة، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إن قتل زيـد فجعفـر ، وإن قتل جعفر فعبدالله بن رواحة • قال عبدالله : كنت فيهـم فـي تـلك الغزوة ، فالتمسنا جعفر بن أبي طالب فوجدناه في القتلى ، ووجدنا مافـي جسده بضعا وتسعين من طعنة ورمية • وفي أخرى : أنه وقف على جعفر

يومئذ وهو قتيل فعددت به خمسين بين طعنة وضربة ليس منها شيء فـي دبـره ، يعني في ظهره ح ـ ٦/٣٦٩ ٠

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە غەزای مۆتەدا زەیـــدی کوڕی حاریثەی کرد بە ئەمیر فەرمووی : ئەگەر زەید کـــوژرا جەعفەر ئەمیرە ٠ جەعفەر کوژرا عەبدوڵلای کوڕی رەواحە ئەمیرە ٠ عەبدوڵلای کوڕی ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالی عنهم أجمعین ـ ئەفەرموێ : ئـەو رۆژە لە ناویانا بووم ، بۆ جەعفەر گەڕاین لە ناو شەهیدەکانا دۆزیمانەوە پەنجا برینی پێوەبوو ٠ لە ریوایەتەکەی ترا : نەوەدو ئەوەندە برینەی پێوە بوو لە رمو لە تیرو لە شیر، هیچی لە پشتەوە نەبوو ٠

حەدیثی ئەوەڵ خەبەرە لە رابوردوو ، تەرتیبی ئەم حەدیثە خـەبـەرە لە موستەقبەلو تەرتیبی شەهادەتیان ٠

٥٢/٥٩٠ ـ جابر ـ رضي الله تعالی عنه ـ یقول : رأیت النبي [رسول الله] ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ یرمي علی راحلته یوم النحر ویقـول : لتأخذوا مناسککم فإني لا أدري لعلي لا أحج بعد حجتي هذه م ـ ٥/٤٠١٠

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەرم دی ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە سواریی وشتر لە رۆژی جەژنی قوربانا رەجمی شەیتانی ئەکرد ، ئەیفەرموو : ئەفعالو ئەرکانی حەجتان بەجێبێنن ، لە منەوە فێـر بنو وەریبگرن ، بەڵکو[1] لە دوای ئەم حەجەم حەج ناکەم ٠

خەبەری وەفاتی خۆیی داوە ٠

حوکمی ئەمەیە لە رۆژی ئەوەڵا بە سواریی رەجمی شەیتان دروستە٠

---

(١) دانەر ـخـ لێرەدا ئەگەر بیفەرمووایە : «لەوانەیە لە دوای ئەم حەجەم حەج نەکەم » کوردانەتر دەبوو ٠

باقیی ڕۆژەکانی تر بە پێیان ڕەجمکردنی سوننەتە • لە ڕۆژی سێیەما بـە سواریی ، ئەمما بە پێیان بێ ، بە سواریی بێ هەموو ڕەجمەکان دروستن •

٥٩١/٥٣ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ صعد أحدا وأبوبــكر وعمر وعثمان [رضي الله تعالى عنهم] فرجف بهم ، فقال : اثبت أحد فإنما عليك نبي وصديق وشهيـدان ح ـ ٩٣/٦ ، ٩٨ وفيه : فضربه برجله • د ، ت ، ن •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی سەرکەوتە سەر شاخی ئوحود ئەبوبەکرو عومەرو عوثمانی ـ رضي الله عنهم ـ لە خدمەتا بـوو ، شاخی ئوحود لەرزییەوە • پێغەمەر ـ صـلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ پێی تێوەژەنو فەرمووی : ئەی ئوحود بوەستە داسەکنێ کێت لەسەرە ؟ هەر پێغەمەرێكو صەدیقێكو دوو شەهیدت لەسەرە • بەوە خەبەری دا بە شەهادەتی ئیمامی عومەرو ئیمامی عوثمان ـ رضي الله تعالى عنهما ـ •

٥٩٢/٥٤ ـ عن سعد بن أبي وقاص [رضي الله تعالى عنه] [قال: جاء النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يعودني وأنا بمكة وهو يكره أنيموت بالأرض التي هـاجـر منـها ، قـــال : يـرحـم الله ابـن عفـــراء فـي ح ـ ٥/٥] قال : عادني رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فـي حجة الوداع من وجع أشفيت فيه على الموت فقلت : يا رسول الله بلغ بي ماترى من الوجع وأنا ذو مال ، ولا يرثني إلا ابنة لي واحدة ، أفأتصدق بثلثي مالي ؟ قال : لا• قلت : أفأتصدق بشطره ؟ قال : لا •[قـلـت : الثلث ح ـ ٥/٥] الثلث والثلث كثير ، إنك إن تذر ورثتك أغنياء خيـر من أن تذرهم عالة يتكففون الناس ، ولست تنفق نفقة تبتغي بها وجه الله إلا أجرت بها ، حتى اللقمة التي تجعلها في في امرأتك • قال : قـلـت :

ۑرسول الله أخلـَّفُ بعد أصحابي ؟ قال إنك لن تـُخـَلـَّف فتعـمل عمـلا تبتغي به وجه الله إلا ازددت به درجة ورفعة ، ولعلك تخلـَّفُ حتى ينفـع بت أقوام ويضُرَّ بك آخرون . اللهم امض لأصحابي هجرتهم ولا تردهم على أعقابهم . ولكن البائس سعد بن خولة قال رثى له رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من أن تـُوفي بمكة م ـ ٨٣/٧ ، ٩٠ ، ح ـ ٥/٥ ، ح ـ ٢٢٥/٦ ، ح ـ ٣٩٠/٢ ، ت ، د ، ن ، جه .

تەرجەمە :

ســەعدی بنی وەقاص ـ رضي الله تعالى عنــه ـ فەرمووی : لــە مەککە نەخۆشییەکم گرت نزیك بووم لە مردنەوە ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە (حجة الوداع)ا بە ئەحواڵپرسیمەوە تەشـریفی هات ، عەرزمکرد : (یا رسول الله) نەخۆشیی گەیانوومیە ئەم دەرەجەیە ، منیش ماڵم هەیە ، هەر تەنها کچێك ئیرثم لێ ئەگرێ ، دوو بەشی ماڵەکەم بکەم بە وەصیەت ؟ فەرمووی : خەیر . وتم نیوەی ؟ فەرمووی : خەیر . وتم : سێیەکی ؟ فەرمووی : سێیەکی ، سێیەکیش زۆرە . ئەگەر واریثەکانت بە دەوڵەمەندیی بەجێبێڵی چاکترە لەوە کە بە فەقیریی بەجێیان بێڵی دەست لە خەڵق بگرنەوە ، هەر نەفەقەیێ بکەی لە رێی خوا لە سەر ئەوە مەئجوور ئەبی ، حەتتا ئەو لوقمەیەیش کە ئەیخەیتە دەمی عائیلەتەوە . ســـــەعد فەرمووی : (یا رسول الله) من لە دوای ئەصحابەکانم لێرە بەجێ ئەمێنم . فەرمووی : تۆ بەجێنامێنی . ئەگەر خوا تەئخیری ئەجەلت بکاو عەمەلێکی خێر بکەی خوا بەو عەمەلە دەرەجەیێکت پێ عەطا ئەفەرموێ ، ئومێدم هەیە کە ئەجەلت دوا بخرێ تـا خوا بە واسیطەی تۆوە نەفـع بە گەلێ قەوم بگەیێنێو زەرەر بە گەلێکی تر بگەیێنێ ، خوایا هیجرەتی ئەصحابەکانـم بۆیان بگەیێنە تا سەر ، پاشەوپاش مەیان گێڕەرەوە [یەعنی لەو جێگەیە کە

هیجرەتیان لێ کردوە مەیان هێڵەرەوە] (لکن) بێچارە ســەعدی کـوڕی خەولەیە ! سەعد فەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئیظهاری حوزنو تەئەسوفی بۆ ئەکرد کە لە مەککەدا وەفاتی کرد ٠

موعجیزەی ئەم حەدیثە ئەمەیە سەعد لەو رۆژەدا تەنها کچێکی بـوو کە (ام الحکم)ی گەورەیە مایەوە تا زەمانی ئیمامی مالیك ، بە خدمەتی گەیی چەنـد ئەولادی نێرینەی بوو ، وەکوو : عومەرو ، ئیبراهیمو ، یەحیاو ، ئیسحاقو ، عەبدوڵلاو ،عەبدورەحمانو ، عیمرانو ، صالحو ، عوثمان ٠ دوانزە کچیشی بوو ، فەتحی عیراقی عەجەمی کـرد ٠ لە زەمانی ئیمـامی عومەرا ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ٠

حـوکمی :

وەصیەت تا ثولث دروستە ٠ لە ثولث زیاتری بۆ نیە ٠ ثولثیش چاك نیە ؛ چونکی فەرمووی : ثولثیش زۆرە ٠

لەوە ئەحمەقتر نیە کـــە مـــاڵ ئەکا بە وەقفی ئەولادی نێرینەو کچ مەحرووم ئەکا ، ئەو نێرینانە خوا نایێڵێ خێری لێ ببینن ، موجەڕەبە ٠ لەو کەسەیش ئەحمەقتر نیە لە ماڵی خۆی تا ماوە خێر نەکاو ، کە بوو بە هی واریث بڵێ خێرم بۆ بکەن ٠

٥٩٣/٥٥ ـ عن مسروق عن عائشة ـ رضي الله تعالی عنها ـ قالت : أقبلت فاطمة [رضي الله تعالی عنها] تمشي كأن مشيتها مشي النبي ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فقال النبي ـ صلی الله تعالی علیه وسـلم ـ: مرحبـا یا بنتي ، ثم أجلسها عن یمینه ، أو عن شماله [بالشك من الراوي] ثم أسرَّ إلیها حدیثا فبکت ، فقلت لها : لم تبکین ؟ ثم أسر إلیها حدیثا فضحکت. فقلت : مارأیت کالیوم فرحا أقرب من حزن ، فسألتها عما قال. فقالت :

ما كنت لأفشي سـرّ رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ حتى قبض النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فسألتها ، فقالت : أسرّ إليّ أن جبريل ـ عليه السلام ـ كان يعارضني القرآن كل سـنة مرة ، وأنـه عارضني العام مرتين ، ولا أراه إلا حضر أجلي ، وإنكِ أول أهل بيتـي لَحاقا بي ، فبكيت ، فقال : أما ترضين أن تكوني سـيدة نسـاء أهل الجنة ؟ أو نساء المؤمنين بالشك من الراوي • [أو سيدة نساء هذه الأمة •م وليس فيه نساء الجنة] فضحكت لذلك [ضحكني الذي رأيت ح-٦/٦٥ ، م ـ ٣٥٩/٩ وفيه : قالت : كنّ أزواج النبي ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ عنده لم يغادر منهن واحدة • ح ـ ١٥٨/٩]•

٥٩٤/٥٦ ـ عن عروة عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : دعا النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فاطمة [رضي الله تعالى عنـها] ابنتـه في شكواه الذي قبض فيه ، فسارها بشيء فبكت ، ثم دعاها فسـارهـا فضحكت ، قالت : فسألتها عن ذلك فقالت : سارني النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأخبرني أنه يقبض في وجعه الذي توفي فيه ، فبكيت ، ثم سارّني فأخبرني أنـي أول أهل بيتـه أتبَعه فضحـكت ح ـ ٦/٦٦ ، م ـ ٣٥٨/٩ ، ن ، ح ـ ٤٤٣/٧ ليس فيـه البـكاء ولا الضـحك ولا سـببهما •

تەرجەمە :

حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : ئـەزواجـی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ورضي عنهن ـ لە خدمەتیا بوون، هیچ یەکێکیان لێ کەم نەبوو ، حەزرەتی فاطیمە ـ رضي الله تعالى عنها ـ هـات

ڕۆیینی ئەو بە ڕێگەدا هیچ فەرقی نەبوو لەگەڵ ڕۆیینی پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ حەزرەتی فاطیمەی دی ـ رضي الله تعالی عنها ـ فەرمووی : مەرحەبا ئەی کچی خۆم. لە دوایا =لە= لای ڕاستی یا لای چەپی دانیشان [الشك من الراوي]لە دوایا قسەیێکی بەدزییەوە پێ‌فەرموو، زۆر بە شیددەت گریا ، کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ شیددەتی حوزنی حـەزرەتـی فاطیمەی دی ـ رضي الله تعالی عنها ـ بە دزییەوە قسەیێکی تریشی لـەگـەڵ فەرموو ، پێکەنی • لێم‌پرسیی وتم : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە بەینی هەموو ژنو ئەهلو عەیالیا بە خوصووصی قسەی لەگەڵ تۆ کرد کـەچی تۆ ئەگریت ! کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی هەڵسـا لێم‌پرسیی : کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ چی پێ فەرمووی ؟ وتی : بۆ من نیە کە سیڕی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـفاش(1) بکەم • کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وەفاتی فەرموو لێم‌پرسی وتم : سوێنت ئەدەم بەو حەقەی کە من هەمە بەسەر تۆوە کە پێغەمـەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قسەی پێ فەرمووی چی فەرموو ؟ وتی : ئەمما ئێستە چاکە ئەیلێم ، فەرمووی : ئەو وەختە کە لە دەفعەی ئـەوەڵا قسەی پێ فەرمووم‌و گریام خەبەری دامێ کە جیبریل ـ علیه‌السلام ـ هەموو سـاڵێ جـارێ قورئانی گوێ لێ ئەگرتم • ئەمساڵ دوو جاری گـوێ لێ‌گرتم • وا تێ ئەگەم کە لەبەر ئەوەیە ئەجەلم نزیك بۆتەوە ، تۆیش تەقوا لە خوا بکە جەزەع‌و فەزەع مەکە من سەلەفێکی چاکم بۆ تۆ • حەزرەتی فاطیمە فەرمووی : بۆیە گریام • دەفعەی دوەم کە بە دزییەوە قسەی لەگەڵ فەرمووم ، فەرمووی : ئەی فاطیمە بەوە ڕەزا نابی کە گەورەی ژنـانـی بەهەشت بی ، یا فەرمووی گەورەی ژنانی هەموو مـوســـوڵمانان بی ؟

---

(1) واتــە : بڵاوی ناکەمەوەو نایڵێم .

پێکەنیم بەو پێکەنینەی کە تۆ دیت • ئەمە تەرجەمەی حەدیثی ح ـ۹/۱۵۸ • م ـ ۹/۳۵۹یـە •

لە ح ـ ٦/٦٥لەم حەدیثەدا سەبەبی گریانەکەی دوو شتە یەکێـکی ئەودیە نووسراوە • یەکێکی ئەوەیە کە بە حەزرەتی فـاطیـمە ـ رضي الله تعالى عنهاـی فەرموو : تۆ ئەوەڵ ئەهلی کەسێکی کە لە ئەهـلو بەیتم ئەگـەی بـە من •

لە حەدیثە موختەصەرەکەدا ئەفەرموێ : سەبەبی گریانی خـەبـەری وەفاتیە ،سەبەبی پێکەنینی خەبەری پێگەیینیەتی بە پێغەمـەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە پێش هەموو ئەهلی بەیتیا • خۆلاصە پێغەمەر ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ خەبەری وەفاتی خۆیی داوە ، خـــەبەری وەفاتـی حەزرەتی فاطیمەیشی داوە لە دوای خۆی لە پێش هەموو ئەهلی بـەیتـا هەردووکی (كما هو) واقیع بوە • ئەم دوو خەبەرە موعجیزەن• سەبەبـی گریانو پێکەنین یا قسەی مەسرووقە یا قســـــەی عوروەیە ؛ چـونکـی ئیختیلافیان لە غەیری فەرموودەی پێغەمەرایە ـ صلى الله تـــعالى عليـــه وســــلم ـ •

حوکمی ئەم حەدیثانە کە هەموو یەك واقیعەیە ، وجووبی کـەتمـانی سیڕی گەورەیە •

دڵخۆشیدانەوەو موژدەیشی تیا هەیە بۆ حەزرەتی فاطیمە ـ رضـي الله تعالى عنها ـ •

٥٩٥/٥٧ ـ عن جابر ـ رضي الله تـعالى عنه ـ قال : قـال النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [لي لما تـزوجت] : هل لكـم من أنماط ؟ [خاڵی ریشوودار لە ئاوریشم]• [ضرب من البسط له خمل رقيق] قلت : وأنى يكون لنا الأنماط ؟ قال : أما إنه سيكون لكم الأنماط • فأنا أقـول

لها ، يعني امرأته [سهلة بنت سعد] : أخرِّي عنا أنماطك . فتقول : ألـم يقل النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إنها ستكون لكم الأنماط ؟ فأدَعها [مفروشة] ح - ٦٧/٦ .

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [لەو وەختەدا كە لەگەڵ سەهلە ئیزدیواجم كرد] فەرمووی : خاڵیچەتان هەیە ؟ عەرزم‌كرد : ئێمە لە كوێ خاڵیچەمان ئەبێ ؟ فەرمووی: لەمەولا خاڵیچەتان ئەبێ . ئێستە بە ژنەكـەم ئەڵێم : خاڵیچەكەتمان لێ دوورخەرەوە ، ئەویش ئەڵێ : بۆ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەیفەرموو كە لەمەولا خاڵیچەتان ئەبێ ؟ ئەو وەختە وازی لێ یێنم چـۆن داخراوە هەروا بمێنێتەوە .

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەكوو چۆن خەبەری بـەوە داوە كە ماڵی جابیر ئەنماطیان ئەبێ بەو نەوعە فەرموودەكەی واقیع بوە .

بۆ ژنان فەرشی ئاوریشم ڕاخستن دروستە ؛ چونكی پێغەمەر ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەهی نەكردوە لە جـابیـر كە بووتان رای‌مەخەن . سەهلە بەوە جـابیری ئیقناع كـردوەو ئەویش وازی لێ هێنـاوە (من القسـطلاني) .

٥٩٦/٥٨ ـ سعيد بن المسيب [رضي الله تعالى عنه ، ورحمه الله] قال: أخبرني أبو موسى الأشعري [رضي الله تعالى عنه] أنه توضأ في بيته ، ثم خرج فقلت : لألزَمنَّ رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ولأكونَنَّ معه يومي هذا . قال : فجاء المسجد فسأل عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : خرج ووجَّهَ ههنا ، فخرجت على إثْره أسـأل عنـه حتى دخل بئر أريس [بستان بالقرب من قباء] فجلست عند الباب ، وبابها من

جريد ، قضى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حاجـته فتوضــأ فقمت إليــه •

تەرجەمە :

جابیر - رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : له ماڵەوه دەزنوێژم شـت چوومه دەرێ وتم : ئیمڕۆ لازمی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەبم ، لێی جوێنابمەوه ، چوومه مزگەوت پرسیم که پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفي لە کوێیە ؟ وتیان : تەشریفی چۆته دەرەوەو ڕووی کردۆته ئەو طەرەفه ، منیش به شوێنیا ڕۆییمو ئەمپرســیی ، تـا تەشریفی چوه باغی ئەریسەوه ، که بیرێکی تیایــه ، لای دەرگاکـەیـەوه دانیشتم ، دەرگاکەی لە لقی خورمایه ، تا پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليــه وسلم ـ قەضای حاجەتی کردو دەزنوێژی شت ، هەڵســـــامو چـوومه خـدمـەتـی •

فإذا هو جالس على بئر أريس ، وتوسط قُفَّها ، وكشف عن ساقيه، ودلاّهما في البئر ، فسلمت عليه [سلامُ الله وصلاتُه] ثم انصرفت فجلست عند الباب ، فقلت : لأكوننَّ بوّاب رسول الله ـ صلى الله تـعالى عليـــه وسلم ـ اليوم • فجاء أبوبكر [الصديق ـ رضي الله تعالى عنه ـ] فـدفـع الباب ، فقلت : من هذا ؟ فقال : أبوبكر : فقلت على رِسْلِك [تمهَّلْ وتأنَّ] ثم ذهبت فقلت : يارسول الله هذا أبوبكر يستأذن • فقال : ائذن له وبشِّره بالجنة • فأقبلتُ حتى قلت لأبي‌بكر : ادخل ورسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يُبَشِّرُكَ بالجنة • فدخل أبوبكر [رضي الله تعالى عنه] فجلس عن يمين رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ معه فـي القُفِّ [حافة البئر أو الدكَّة المحيطة] بها ودلَّى رجليه في البئر كما صنع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وكشف عن ساقيه :

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی لەسەر بیری ئەریس دانیشتبوو لە ناوەڕاستی حەلقەی بیرەکە ، قاچی موبارەکی هەڵماڵیبوو دای‌هێشتبوە ناو بیرەکەوە ، سەلامم لێ‌کردو گەڕامەوە لای دەرگاکەوە دانیشتم ، وتم : ئیمڕۆ من ئەبم بە قاپیەوانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنه ـ تەشریفی هات پـاڵی نـا بە دەرگاکەوە . وتم : ئەوە کێیە ؟ فەرمووی : ئەبوبەکرم . وتم : جارێ صەبر کە لە دواییا چوومە خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ عەرزم‌کرد : (یا رسول الله) ئەوە ئەبوبەکرە ئیذن ئەخوازێ . فەرمووی : ئیـــذنی بدەو موژدەی بەرێ بە بەهەشـــت . رووم‌کردەوە دەرگاکە تا بە ئەبوبەکر ـ رضـــي الله تـــعالی عنه ـم وت وەرە ژووریێو پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسـلم ـ موژدەت ئەداتێ بە بەهەشت . ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنه ـ تەشریفی چـوە ژوورێ لای راســـتی پێغەمەرەوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە خـــدمەتیا لـە نـاو بازنەی بیرەکەدا دانیشت‌و قاچی هەڵماڵی‌و دای‌هێشتە ناو بیرەکەوە وەکوو پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە کردی .

ثم رجعت فجلست وقد تركت أخي [أبو بردة ، أو أبو رهم] يتوضأ ويلحقني ، فقلت : إن يرد الله بفلان خيرا ، يريد أخاه ، يأت بـه ، فأذِن إنسان يحرك الباب فقلت : من هذا ؟ فقال : عمر بن الخطاب . فقلت : على رِسلك ، ثم جئت إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فسلمت عليه ، فقلت : هذا عمر بن الخطاب يستأذن ، فقال : ائذن له وبشره بالجنة ، فجئت فقلت : ادخل وبشرك رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ بالجنة ، فدخل فجلس مع رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ في القُفِّ عن يساره ودلى رجليه في البئر :

تەرجەمە :

لە دواییا گەڕامەوە بۆ لای دەرگاکەوە دانیشتم ، براکەمم = کــە ئەبوبوردە . یا ئەبوڕوهم بوە = بەجێهێشتبو کە دەزنوێژ بشواو بمگاتێ. وتم : ئەگەر خوا ئیرادەی خێری کــردبێ بە فلان ، یەعنــی براکەی ، ئەیهێنێ کەچی یەکێ دەرگاکەی بزاوتەوە ... تەرجــەمــەی باقیەکــەی وەکو پێشـــوە .

ثم رجعت فجلست ، فقلت : إن يرد الله بفلان خيرا يأت به . فجاء إنسان يحرّك الباب فقلت : من هذا ؟ فقال : عثمان بن عفان . فقلت : على رسلك ، فجئت إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فـأخبـرتـه [زاد أبو عثمان فسكت هنَيْهة] فقال : ائذن له وبشرّه بالجنــة على بلوى تصيبه ، فجئته فقلت له : ادخل وبشرك رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بالجنة على بلوى تصيبك [زاد أبو عثمان : فحمد الله، ثم قال : الله المستعان] فدخل ووجد القُفّ قد ملىء فجلس وجـاهــه من الشـق الآخر . قــال شـريك : قــال سـعيد بن المسيب : فأولتها قبورهم ح ـ ٦/٩١ ، ١٠٢ ، ح ـ ٩/١٨٤ ، م ـ ٩/٢٩٢ :

تەرجەمە :

پێغەمەر ـصلیاللهتعالیعلیهوسلمـ کە خەبەری ئیمامی عوثمانی عەرزکرا نەختێ بێدەنگ بوو لە دواییا فەرمووی : ئیذنی بدەو موژدەی بـدەرێ بە بەهەشت لە سەر موصیبەتێ کە تووشی ئـــەبێ . کە ئەم فـەرموودەی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خەبەر درا بە ئیمامی عوثمان ـرضي الله تعالی عنه ـ حەمدی خوای کردو لە دواییا فەرمووی : هەر خـوایـە موعاوەنەتی لێ طەلەب ئەکرێ، تەشریفی چوە ژووریۆ دەوری بیرەکـەی پڕ دی بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـو دوو یاری (فيالروضة)ی

بەرابەریان ، لەوبەرەوە دانیشت • سەعید ئەفەرموێ : تەئویلم بە مەرقەدی موبارەکیان لێدایەوە کە دوو ئیمام لە خدمەتیان ئیمامی سێیەم لە بەقیعایە ـ رضي الله تعالى عنهم ، وصلى الله تعالى على النبي المصطفى أولا وآخرا ـ •

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خەبەری دا بە فیتنەی حەزرەتی عوثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ وەك فەرمووی واقیع بوو •

حـوکمی :

دەرگاوانیی‌و راگرتنی دروستە •

ئیذن‌خواستن لازمـە •

بە ئەنی رەزا چوونە ناو مولکی غەیر دروستە •

پووزو قاچ‌و قول عەورەت نیە • کەسێ بچێتە لای یەکێ سونـەتـە سـەلامی لێبکا •

تەمەنناى خێر بۆکەس‌و کار سوننەتە • چونکی جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە خۆیەوە ئەو تەمەنناى نەکردوە کە براکەیشی لەو بەرەکەتـە مەحرووم نەبێ •

٥٩/٥٩٧ ـ عن أبي موسى [قال البخـاري] أراه [وفي مسلم عن أبي موسى عن النبي ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ بالجزم] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : رأيت في المنام أني أهاجر من مكـــة إلى أرض بها نخل ، فذهب وَهْلي [وهمي] إلى أنها اليمامـــة أو هَجَر [مدينة باليمن] فإذا هي المدينة يثرب ، ورأيت في رؤياى هذه أني هزَزْت سيفا فانقطع صدره [وعند ابن اسحاق : ورأيت في ذباب سيفي ثلما] فإذا هو ما أصيب من المؤمنين يوم أحد • ثم هزَزْته بأخرى فعـاد أحسـن ماكان ، فإذا هو ماجاء الله به من الفتح واجتماع المؤمنين ورأيت فيها بقراء

والله خَيْر" ، فإذا هم المؤمنون يوم أحد ، وإذا الخير ماجاء الله من الخير وثواب الصدق الذي آتانا الله بعد يوم بـدر ح ـ ٦/٦٤ ، م ـ ٩/١٢٩ • ن ، جــه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەفەرموێ : له خەوما دیم که هیجرەت ئەکەم له مەککەوە بۆ جێیێکی خورمادار ، له ئەوەڵەوە ذیهنم وا رۆیی که یەمامەیه ، یا هەجەرە ، کەچی مەدینه بوو • هەر لەو خەوەمـا دیم که شیرێکم راوەشان [که ذولفەقار بوو] سنگی شیرەکه لەت بوو، کەچی تەئویلەکەی ئەوە بوو له غەزای ئوحودا تووشی موسوڵمانان بوو • لـــه دوایيا شیرەکەم جارێکی تر راوەشان له پێشووی چاکتر بۆوە • تەئویلی ئەو فەتحه بوو که خوا بۆی هێناین ، کۆبوونەوەی موسوڵمانان بـوو ، ئیصلاحی حاڵیان بوو • هەر لەو خەوەدا چاوم به گاجووت کەوتو (والله خیر") [یەعنی له خەوەکەما لەفظی (والله خیر)م بیست] به گوێدا هات ، کەچی ئەو گاجووته موسوڵمانان بوون له رۆژی ئوحودا که شەهید کران• ئەو خەیرەیش ئەو خەیرو راستیه بوو که خوا له دوای رۆژی بەدر بـۆی هێنـایـن •

ئەم حەدیثه دەلالەت ئەکا له صیدقی خەوی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ که هەمووی یەکه ـ یەکه هاتۆته دی •

ئەم حەدیثه موناسبی بابی روئیایشه ، هەوەســتان هەیه لـەوێیدا بنووســـــن •

٥٩٨/٦٠ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن النبي ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ دخل على أعرابي [قيس بن أبي حازم] يعوده =فقال= وكان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذا دخل على مريض يعوده قال:

لا بأس طهور إن شاء الله • فقال له : لا بأس طهور إن شاء الله • قـال : قلت طهور ؟ كلا • بل هي حمّى تفور أو تثور [شك من الراوي] عـلى شيخ كبير تزيره القبور • فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليـه وسـلم ـ : فنعم إذاً ح ـ ٦١/٦ ، ن • وزاد الطبراني : أن النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ قال للأعرابي : إذا أبيت فهي كما تقول ، وقضاء الله كائن • فما أمسى من الغد إلا ميتا •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی عەیادەتی عەرەبێکی بەڕێانی کرد • عادەتی پێغەمەریش ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وابـوو کە تەشریفی بچوایە بۆ سەردانی نەخۆشێ ئەیفەرموو : زەرەری نیـە (إن شاء الله) لە گوناهت پاك ئەکاتەوە ، بەویشی فەرموو • عەرەبەکە وتی: ئەفەرمویت طەهوورە ؟ حاشا طەهوور نیە ، بەڵکو ئەو نەخۆشییە تایێکە گڵپەی لێ هەڵەستێ لەسەر پیرێکی زۆر پیرە زیارەتی قەبری پێ ئەکا • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە بەوە رازیی نیـت با وابێ کە وتت ، قەزای خوا هەر ئەبێ ببێ • عەرەبەکە نەکەوتە سبەینێ مرد • (صدق رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ) •

دڵخۆشیدانەوەی نەخۆش سوننەتە •

لە دوای قسەیێکەوە کە ئینسان بڵێ وا ئەبێ (إن شـاء الله) کـردن سـوننەتـە •

٥٩٩/٦١ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كان رجل [من بني النجار •م] نصرانيا فأسلم وقرأ البقرة وآل عمران ، فـكان يـكتب للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فعاد نصرانيا فكان [لعنه الله] يقول : ما يدري محمد إلا ماكتبت له [كذب عدو الله] فأماته الله • فدفنوه فأصبح

وقد لفظته الأرض ! فقالوا : هذا فعل محمد وأصحابه لما هرب منهم نبشوا عن صاحبنا فألقوه • فحفروا له فأعمقوا ، فأصبح وقـد لفظتـه الأرض ! فقالوا : هذا فعل محمد وأصحابه نبشوا عن صاحبنا لماهرب منهم ، فألقوه فحفروا له فأعمقوا له في الأرض مااستطاعوا ، فأصبح قد لفظته الأرض ! فعلموا أنه ليس من الناس فألقوه ح ـ ٦/٦٢ ، م ـ ١٠/٢٥٨ بفرق ما وفيه: فانطلق هاربا حتى لحق بأهل الكتاب • قال : فرفعوه قالوا : هذا قـد كان يكتب لمحمد فأعجبوا به ، فما لبث أن قصم الله عنقه فيهم • فحفروا له فوارَوه ، فأصبحت الأرض قد نبذته على وجهها ، ثم عادوا فحفروا له فواروه ، فأصبحت الارض قد نبذته على وجهها • ثم عادوا فحفروا لـه فواروه ، فأصبحت الأرض قـد نبذته على وجهـا ! فتركـوه منبـوذا ! م ـ ١٠/٢٥٨ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پیاوێ بوو نەصرانیی بوو [لە بەنی نەججار •م] موسوڵمان بوو ، بەقەرەو ئـالی عیمرانی خـوێند • وەحیی بۆ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەنووسیی ، بوەوە بـە نەصرانیی [هەڕای کرد تا ئیلتیحاقی کرد بە ئەهلی کیتاب پایەیان بەرزکردەوە، وتیان : ئەمە بۆ محمدی ئەنووسیی ، لایان عەجائیب بوو ، ئەوەندەی پێ نەچوو خوا ملی شکانو تۆپانی •م] دفنیان کرد ، کە سبەینێ بۆوە ئـەرز فڕێیدابوە دەرێ ! وتیان : ئەمە ئیشی محمدو ئەصحابیەتی کـــە لەوان هەڕای کرد قەبری رەفیقەکەمانیان هەڵداوەتەوەو فڕێیانداوەتە دەرێ • دووبارە بۆیان هەڵکەند زۆریان قووڵ کرد کە ســـبەینێ بـۆوە ئـەرز هاویتبوویە دەرێ ! وتیان : ئەمە فیعلی محمدو ئەصحابیەتی کە هەڕای کرد لێیان قەبرەکەیان هەڵداودتەوەو فڕێیانداوەتە دەرێ • سـێبارە بـۆیـان

هەڵکەند تا توانییان قەبرەکەیان بۆ قووڵ کرد ، کە سبەینێیان لێ بۆو ، ئەرز هاویتبوویە دەرێ ! ئەمجا زانییان کـە ئـەوە ئیشی ئینسان نیەو لـە طەرەفی خواوەیە ، فڕێیانداو بەو نەوعە بەجێیان هێشت !

سێ دەفعە ئەرزی بێ رۆح شەقبەرێتو مردوو فڕێداتە دەرێ هەر لە قودرەتی خوادایە !

لە موعجیزات ئەم میقدارە بەسە ،چونکی موعجیزە یەکجار زۆرە لە ئەکثەری ئەم بابانەی کە (إن شاء الله) لەمەولا یێت زۆر موعجیزەیان تیـا هەیە . (مثلا) میعراج موعجیزەیە ، ئەشراطی ســـاعەت ، فیتەن هـەموو موعجیزەن ، لە حەدیثی هیجرەتا موعجیزەی سوراقەی تیایە ـ رضي الله تعـالی عنــه ـ

تـم[1] بحمد الله تعالی ما أردت أن أكتبه من معجزاته ـ عليه الصلاة والسلام ـ چارشەنبە ٩٤٠/٨/٧ ويليه معراجه ـ عليه الصلاة والسلام ـ.

---

(١) بە یارمەتیی خودا ئەوەی کە ویستم لە باســـــی موعجیزاتی پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بینووسم تەواو بوو . چــوار شەنبەی ٩٤٠/٨/٧ باسی میعراجی بە شوێندا دێت .

معراجه ـ عليه الصلاة والسلام ـ

٨ / ٨ / ٩٤٠ پێنجشەنبە

١/٦٠٠ ـ عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] قال : كان أبوذر [رضي الله تعالى عنه] يحدث أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : فُرِجَ [فُتِحَ] عن سقف بيتي [بيت أم هانىء] وأنا بمكة فنزل جبريل [عليه السلام] فَفَرَجَ صدري ثم غسله بماء زمزم ، ثم جاء بطست من ذهب ممتلىء حكمة وإيمانا ، فأفرغه في صدري ، ثم أطبقه ، ثم أخذ بيدي فعرج =بي= إلى السماء الدنيا = فلما جئت إلى السماء الدنيا = قال جبريل [عليه السلام] لخازن السماء : افتح . قال : من هذا ؟ قال : جبريل . قال : هل معك أحد ؟ قال : نعم معي محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : أرْسِلَ إليه ؟ قال : نعم . فلما فُتِحَ علونا السماء الدنيا ، فإذا رجل قاعد على يمينه أسودة وعلى يساره أسودة ، إذا نظر قِبَلَ يمينه ضحك ، وإذا نظر قِبَلَ يساره بكى . فقال : مرحبا بالنبي الصالح والابن الصالح . قلت لجبريل : من هذا ؟ قال : هذا آدم [عليه السلام] وهذه الأسودة عن يمينه وشماله نَسَمُ بنيه ، فأهل اليمين منهم أهل الجنة ، والأسودة التي عن شماله أهل النار . فإذا نظر عن يمينه ضحك ، وإذا نظر قِبَلَ شماله بكى ، حتى عرج بي إلى السماء الثانية ، فقال لخازنها : افتح ، فقال له خازنها مثل ماقال الأول ففتح .

تەرجەمە :

ئەنەسی بنی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئەبوذەڕ ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەیفەرموو : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ فەرمووی : سەقفی خانوەکەمان [کە خانووی ئوموهانیئە ـ رضي الله تعالى عنها ـ] شەقیبرد من لە مەککە بووم ، جیبریل ـ عليه السـلام ـ لەوێوە هاتەخوارێ سنگی شەقکردم ، لە دواییا بە ئاوی زەمزەم شتی ، لە دواییا تەشتێکی ئاڵتوونینی هێنا پڕبوو لە حیکمەت‌و ئیمان ، کردیە نـاو سنگمەوە [یەعنی دڵمەوە ، دڵیش لـە ناو سنگایە (الماء في الكوز) تەشتی ئاڵتوونین‌و پڕبوونی لە حیکمەت‌و ئیمان کە ئومووری مەعقوولەن تەمثیلەو تەشبیهی مەعقوولە بە مەحسووس ، موراد وایە موعامەلەیێکـی وای لەگەڵ قەلبی کردوە کە قوەتێکی وای تیا حاصل بوە بەو قـوەتـە ئیدراکی حیکمەت ئەکاو ئیمان‌و یەقینی کاملی تیا حاصل ئەبێ ، وەکـوو چۆن ئێمە ئەڵێین :ئینسان بەیانیان مێوژ یا شتی شیرین بخوا ذیهنی تیـژ ئەبێ ، وەکووچۆن (لا مناقشة في التمثال) سـەعات قوڕمیش ئەکـرێ موتتەخلەمەن ئیش ئەکا ، موثبەت‌و مەنفیی ئەلەکتریق کەوتە یەك نـوورو ضیاو ئەنواعی حەرەکەتی لێ یێتە وجوود ، حەزرەتی جیبریلیش ـ علیـه الصلاة والسلام ـ لەگەڵ قەلبی شەریفی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليـه والسلام ـ موعامەلەیێکی وای کـردوە کە قەلبی مـوبارەکـی قووەت‌و تەحەممولی ئەوەی ببێ کە لە قووەتی بەشەرا نەبێ] لە دواییا سـنگمی هێنایەوە یەك [دای‌خست‌و مۆری کرد کە غەیری ئەخلاقی حەمیدە رێـی هیچی تر نەبێ بچێتە ناوی] لە دواییا دەستی گرتم‌و بردمی بۆ ئاسـمانی دنیا . کە هاتمە ئاسمانی دنیا ، جیبریل ـ عليه السـلام ـ بە خەزنەداری ئاسمانی فەرموو دەرگامان لێ وەکە . خەزنەدار فەرمووی : ئەوە کێیە ؟ فەرمووی : جیبریلم . فەرمووی : هیچ کەست لەگەڵ هەیە ؟ فەرمووی :

بەڵێ محمدم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەگەڵە • خازین فەرمووی : نێرراوە بە شوێنیا ؟ فەرمووی : بەڵێ • کـە دەرگاکە کرایەوە چـووینـە ئاسمانی دنیاوە پیاوێ دانیشتبوو بەعزێ شەخسی لای راستەوە بـوو ، بەعزێکی لای چەپەوە بوو =کە= تەماشای لای راستی ئەکرد پێ‌ئەکەنی، کە تەماشای لای چەپی ئەکرد ئەگریا [یا خوا هەر بۆمان پێکەنێ قـــەت بۆمان نەگری !] •

فەرمووی : مەرحەبا بێ لە پێغەمەرێکی صالیح‌و کوڕێکی صالحم • بەجیبریل ـ علیـه السـلام ـم وت : ئەم پیاوە کێیە ؟ فەرمووی : ئەوە حەزرەتی ئادەمە ـ علیه السلام ـ ئەوانەی لای راست‌و چەپیەوەیە ئەرواحی ئەولادی ئەون ، هی لای راستی ئەهلی بەهەشتن ، هی لای چەپی ئەهلی جەهەننەمن ، کە تەماشای لای راستی ئەکا پێ‌ئەکەنێ ، تەماشای لای چەپی ئەکا ئەگـری •

جیبریل ـ علیه السلام ـ سەری‌خستم بۆ ئاسـمـانـی دوەم ، بـە خازینەکەی وت : دەرگاکەمان لێ‌بکەرەوە ، خازینی ئاسمانی ئەوەڵ چ گفتوگۆیێکی لەگەڵ جیبریل ـ علیـه السـلام ـکرد ئەمیش کردی ، دەرگەکەمان لێ کرایەوە •

قال أنس [رضي الله تعالى عنه] فذكر أنه وجد في السماوات : آدم ، وإدريس ، وموسى ، وعيسى ، وإبراهيم ـ صلوات الله عليهم ـ ولم يُثبت كيف منازلهم ، غير أنه ذكر أنه وجد آدم في السماء الدنيا ، وإبراهيم في السماء السادسة •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئەبوذەڕ ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ئاسمانەکانا:

ئادەمو ، ئیدریسو ، مووساو ، عیساو ، ئیبراهیمی دی ـ علیهم الصلاة والسلام ـ مەنزلیانی کە لە چ ئاسمانێکا دیونی بەیان نەکرد، ئەوەندەی هەیە بەیانی ئەوەی کرد کە حەزرەتی ئادەمی ـ علیه السلام ـ لە ئاسمانی ئەوەڵا دی ، حەزرەتی ئیبراهیم ـ علیه السلام ـی لە ئاسمانی شەشەما دی ٠
[لە حەدیثەکەی دواییدا ئەفەرموێ : حەزرەتی ئیبراهیم ـ علیه السلام ـی لە ئاسمانی حەوتەمادی ئیحتیمالی هـەیـە ، حەزرەتی ئیبراهیمی ـ علیـه السلام ـ لە پێشا لە ئاسمانی شەشەما پێکەیی بێو لە دوایا لە ئاسـمانی حەوتەمیشا دیبێتی] ٠

قال أنس [رضي الله تعالى عنه] فلما مر جبريل بالنبي ـ صلى الله تعالى عليهما وسلم ـ بإدريس [عليه السلام] قال : مرحبا بالنبي الصالح والأخ الصالح ٠ فقلت : من هذا ؟ قال : هذا إدريس [عليـه الســلام] ٠ ثم مررت بموســى [عليه الســلام] فقــال : مرحبـا بالنبـي الصـالـح والاخ الصــالــح ، قلت : مـن هـــذا ؟ قــال : هـذا موسى ، ثـم مررت بعيسى [عليه السلام] فقال : مرحبا بالأخ الصالح والنبي الصالح٠ قلت : من هذا ؟ قال =هذا= عيسى [عليه السلام ـ ثم في هـذا ليس للترتيب الحقيقي بل للترتيب الذكري] ثم مررت بإبراهيم [عليه السـلام] فقال : مرحبا بالنبي الصالح والابن الصالح ٠ قلت : من هذا ؟ قال : هذا إبراهيم [عليه السلام] ح ـ ٣٧٤/١ ، ت ، ن ، م ـ ٧٥/٢ :

تەرجەمە :

ئەنەس ئەفەرموێ : کە حەزرەتی جیبریل پێغەمەری ـ صلى الله تعالى عليهما وسلم ـ بە لای حەزرەتی ئیدریسا رابوارد ، حەزرەتی ئـیدریس ـ علیه السلام ـ فەرمووی : مەرحەبا بێ لە پێغەمەرێکی صالحو براێکی صالح ٠ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە جیبـریـل

ـ عليه السلام ـم پرسيى : ئەمە كێيە ؟ فەرمووى : ئيدريسە ـعليه‌السلام‌ـ پێغەمەرەكانى تريش بەو نەوعە مەرحەبايان لىَ‌كرد ، حەزرەتى ئيبراهيــم ـ عليه السلام ـ فەرمووى : مەرحەبا بۆ لە پێغەمەرێكى صالحو برايێكى كــورێكى صــالــح •

قال ابن شهاب : فأخبرني ابن حزم [أبوبكر بن محمد بن عمرو بن حزم الأنصاري] أن ابن عباس وأباحبة [البدري ـ رضي الله تعالى عنهما] الأنصاري كانا يقولان : قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ثـم عُرجَ بي حتى ظهرت لمستوى أسمع فيه صريف الأقلام • قال ابن حزم [بالسند عن شيخه] وأنس ابن مالك قـــال النبي ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ : ففرض الله على أمتي خمسين صلاة فرجعت بذلك حتى مررت على موسى [عليه الصلاة والسلام] فقال : ما فرض الله لك على أمتك ؟ قلت : فرض خمسين صلاة • قال : فارجع إلى ربك • فإن أمتك لا تطيق ذلـك فراجعني فوضع شطرها ، فرجعت إلى موسى [عليه السلام] قلت : وضـع شطرها ، فقال : راجع ربك فإن امتك لا تطيق ذلك ، فراجعت فـوضـع شطرها ، فرجعت إليه • فقال : ارجع إلى ربك فإن أمتك لا تطيق ذلك ، فراجعته فقال [جل وعلا] : هي خمس وهي خمسون ، لا يبـدل القـول لدي • فرجعت إلى موسى ـ عليه السلام ـ فقال : راجع ربك ، فقلت : استحييت من ربي ، ثم انطلق بي حتى انتهى بي إلى سدرة المنتهى ، وغشيها ألوان لا أدري ماهي ، ثم أدخلت الجنة فإذا فيها [جنابذ •م ، خ أخرى] حبائل اللؤلؤ وإذا ترابها المسك ح ـ ٣٧٦/١ ، م ـ ٧٨/٢ ، ت ، ن :

تەرجەمە :

ئــەم حـەديثە لە تەتيمەى حەديثەكەى پێشەوەيە • ئيبنوشەهابى زوهريى ئەڵێ : ئەبوبەكرى ، كوڕى محەمەدى ، كوڕى عەمرى ، كوڕى

حەزم خەبەری داومێ کە ئیبنوعەباس‌و ئەبوحەبیەی ئەنصاریی ـ رضي الله تعالی عنهم ـ ئەیانفەرموو : پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسلم ـ فەرمووی : لە دواییا برامە جێگەیێکی (مستوی) یەعنی بڵند ، لـەوێـدا گوێم لە جیڕەی قەڵەمی مەلائیکە بوو کە موقەددەراتی ئیلاهییان ئەنووسی٠ ئیبنوحەزم لەشێخیەوە ، ئەنەسی بنی مالیك لە ئەبوذەڕەوە ـ رضي الله تعالی عنە ـ ریوایەت‌ئەکەن فەرموویان : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خوا ـ عز وجل ـ شەوو رۆژی پەنجا نوێژی لەسەر ئوممەتـم فەرزکرد ٠ بەو ئەمرەوە گەڕامەوە تا بە لای حەزرەتی مووسا ـ علیـه السلام ـا رابوردم فەرمووی : خوا چی لەسەر ئوممەتەکەت فەرزکرد؟ وتم: شەوو رۆژی پەنجا نوێژ ٠ فەرمووی : بگەڕێرەوە ئوممەتەکەت تاقـەتـی ئەوەیان نیە ٠ گەڕامەوە بۆ حوضووری خـوا ، بەعزێکی لێ‌داشکێنرا ، گـەڕامـەوە بـۆ لای حـەزرەتی مووسـا ـ علیـه السـلام ـ وتـم : بەعزێـکی لێ داشـکێنرا ٠ دیسـان ، دیسـان ٠٠ تـا لـە دەفعـەی ئـاخـریـدا خـوا فـەرمـووی : پێنـج نـوێـژە بـە پـەنجـا نوێژ حسێبە ، گەڕامەوە بۆ لای حەزرەتی مووسا ٠ فەرمووی : بگەڕێرەوە بۆ حوضوور ٠ وتم : [ئیتر] حەیام کرد لە خوای خۆم ، لە دواییـدا گەیێنرامە (سدرة المنتهی) گەلێ رەنگ دای‌پۆشیبوو نازانم چیە ٠ لـە دواییدا برامە بەهەشتەوە کە دیم لە بەهەشتا قوببە [روایة]و ریشـووی [ریوایة] دوڕو مرواریی تیا بوو ، کە دیم گڵی میسك بوو ، یەعنی یا میسکی حەقیقیی بوو ، یا بۆنی وەك بۆنی میسك وابوو ٠

ئەبوحەبیە ـ رضي الله تعالی عنە ـ لە غەزای ئوحودا شەهید بوو ، نـە ئەبوبەکر نە باوکی کە محەمەدە نەیان‌دیوە ٠ کە وابێ ئەم حـەدیثـە مونقەطیعە ٠ بۆچی موسلیمیش‌و بوخاریش ریوایەتیان کردوە ؟ مومکین

نيه ئەبێسەنەدێکی تری موتتەصیلی ببێ ، گینا ئەوان غەیری حـەدیثـی صەحیح ریوایەت ناکەن •

٦٠١/٢ ـ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : أتيت بالبراق وهو دابة أبيض طـويل فوق الحمار ودون البغل يضع حافره عند منتهى طرفه • قال : فركبته حتى أتيت بيت المَقْدِس ، قال : فربطته بالحلقة التي يربط به الأنبياء ، قال : ثم دخلت المسجد فصليت فيه ركعتين ، ثم خرجت فجاءني جبريل بإناء من خمر وإناء من لبن ، فاخترت اللبن ، فقال جبريل ـ عليه الســـلام ـ : اخترت الفطرة • قال : ثم عرج بنا إلى السماء ، فاستفتح جبريل ـ عليـــه السلام ـ فقيل : من أنت ؟ قال : جبريل • قيل : ومن معك ؟ قـــال : محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قيل : وقد بعث إليه ؟ قال : قـــد بعث إليه • ففتح لنا فإذا أنا بآدم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فرحَّب بي ودعا لي بخير • ثم عرج بنا إلى السماء الثانية ، فاســـتفتح جبريـل ـ عليه السلام ـ فقيل : من أنت ؟ قال : جبريل • قيـل : ومن معك ؟ قال : محمد • قيل : وقد بعث إليه ؟ قال : قد بعث إليه • قال : ففتـح لنا ، فإذا أنا بابني الخالة : عيسى بن مريم ويحيى بن زكـريا ، فرحَّبا بي ودَعَوَا لي بخير • ثم عرج بنا إلى السماء الثالثة ، فاستفتح جبريل ـعليه السلام ـ فقيل : من أنت ؟ قال : جبريل • قيل : ومن معك ؟ قال : محمد• قيل : وقد بعث إليه ؟ قال : قد بعث إليه • ففتح لنا ، فإذا أنا بيوسف [عليه السلام] إذا هو قد أعطي شطر الحسن • قال : فرحب بي ودعا لي بخير• ثم عرج بنا إلى السماء الرابعة • فاستفتح جبريل [عليه السلام] فقيل : من هذا ؟ قال : جبريل • قيل : ومن معك ؟ قال : محمد • قيل : وقـد بعث إليه ؟ قال : قد بعث إليه • ففتح لنا • فإذا أنا بإدريس [عليه السلام]

فرحب بي ودعا لي بخير • قال الله ـ عز وجل ـ: (ورفعناه مكانا عليا)[1] ثم عرج بنا إلى السماء الخامسة ، فاستفتح جبريل [عليه السلام] قيل : من هذا ؟ قال : جبريل • قيل : ومن معك ؟ قال : محمد [عليه الصلاة والسلام] قيل : وقد بعث إليه ؟ قال : قد بعث إليه • ففتح لنا ، فإذا أنا بهارون ـ عليه السلام ـ فرحب بي ودعا لي بخير ، ثم عرج بنا إلى السماء السادسة ، فاستفتح جبريل • قيل : من هذا ؟ قال : جبريل • قيل : ومن معك ؟ قال : محمد [عليه الصلاة والسلام] قيل : وقد بعث إليه ؟ قال : قد بعث إليه • ففتح لنا • فإذا أنا بموسى [عليه السلام] فرحب بي ودعا لي بخير • ثم عرج بنا إلى السماء السابعة ، فاستفتح جبريل ، قيل: من هذا ؟ قال : جبريل • قيل : ومن معك ؟ قال : محمد [عليه الصلاة والسلام] قيل : وقد بعث إليه ؟ قال : قد بعث إليه • ففتح لنا ، فإذا أنا بإبراهيم [عليه السلام] مسندا ظهره إلى البيت المعمور ، وإذا هو يدخله كل يوم سبعون ألف ملك لا يعودون إليه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بوراقم بۆ هێنرا ، بوراق حەیوانێکی سپیو درێژە لە بەینی گوێدرێژو ئێسترایە بە گەورەیی، چاوی تا کوێ بڕ ئەکا سمی لەوێ دائەنێ • سواری بووم تا چوومە (بیت المقدس) بوراقەکەم بەستەوە بەو حەلقەیەی کە پێغەمەران حەیوانی پێوەئەبەستن • لە دواییدا چوومە ناو مزگەوتەکەوە دوو رەکعەت نوێژم تیا کرد • لە دواییا هاتمەدەرێ • جیبریل ـ علیه السلام ـ هات پیاڵەیێ شەرابو پیاڵەیێ شیری بۆ هێنام ، ئیختیاری شیرەکەم کرد • فەرمووی: ئیختیاری فیطرەتی سەلیمەت کرد لە دواییا فەرمووی : سەرخراین بۆ

---

(١) مريم / ٥٧ •

ئاسمان • جيبريل ـعليه السلام ـوتى : دەر گاكەم لێ بكەنەوە • وتيان : تۆ كێى ؟ فەرمووى : جيبريلم • وتيان : كێت لەگەڵە ؟ فەرمووى : محمـد ـ صلى الله تعالى عليـــه وســـلم ـ • فەرموويان : نێرراوە بە شوێنيا ؟ فەرمووى : نێرراوە • دەرگامان لێ‌كرايەوە • بە ئادەم ـ عليه السلام ـ گەيين ، مەرحەباى لێ‌كردم ، دوعاى خێرى بۆ كردم • ئيتر بەم تەرتيبـە بۆ هەموو ئاسمانەكان تەشريفيان ســەركەوت لــە هەموو ئاســمانێ ئــەم سوئاڵ‌و جوابەيان لێ كرا ، پێى ناوێ هەمووى تەرجەمـە بكەم • لـــە ئاسمانى دوەمدا حەزرەتى عيساو يەحياى لێ‌بوو ، لە ئاسمانى سێيـەمـا حەزرەتى يوسفى لێ‌بوو ،نيوەى جوانيى مەخلووقاتى پێ عەطا كرابوو • لە ئاسمانى چوارەما حەزرەتى ئيدريسى لێ بوو ، لە ئاسمانى پێنجـەمـا حەزرەتى هاروونى لێ بوو ، لە ئاسمانى شەشەما حەزرەتى مووساى لێ بوو ، لە ئاسمانى حەوتەما حەزرەتى ئيبراهيمى لێ بوو ، پاڵى دابوەوە بە (بيت المعمور)ەوە ـ عليهم الصـــلاة والسلام ـ بەيتولمەعموور كوللى رۆژێ حەفتا هەزار مەلائيكە ئەچنە ناويەوە دەفعەيێكى تر ناچنەوە ناوى •

ثم ذهب بي إلى السدرة المنتهى ، وإذا ورقـها كـأذان الفيلة ، وإذا ثمرها كالقلال ، فلما غَشِيها من أمر الله ماغَشِيَ تغيرت ، فما أحد من خلق الله يستطيع أن ينعتها من حسـنها ، فأوحى إلي ما أوحى ، ففرض علي خمسين صلاة في كل يوم وليلة ، فنزلت إلى موسى [عليـه السلام] فقال : مافرض ربك على أمَّتك ؟ قلت : خمسين صلاة • قال : ارجـع إلى ربك فاسأله التخفيف ، فإن أمتك لا يطيقون ذلك ، فإني قد بلوت بني إسرائيل وخبَّرتهم • قال : فرجعت إلى ربي فقلت : يا ربي خفف على أمتي فحطَّ عني خمسا • فرجعت إلى موسى فقلت : حطَّ عني خمسا • قال : إن أمتك لا يطيقون ذلك • فارجع إلى ربك فاسألـه التخفيف •

قال : فلم أزل أرجع بين ربي تبارك وتعالى وبين موسى ـ عليه الســلام ـ حتى قال : يا محمد إنهن خمس صلوات كل يوم وليلة ، لكل صلاة عشر فذلك خمسون صلاة . ومن همّ بحسنة فلم يعملها كتبت له حسنة ، فـإن عملها كتبت له عشرا ، ومن هم بسيئة فلم يعملها لم تكتب شيئا ، فإن عملها كتبت سيئة واحدة . قال : فنزلت حتى =انتهيت إلى= موسى ـ عليه السلام ـ فأخبرته فقال : ارجع إلى ربك فاسأله التخفيف . فقال رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: فقلت : قد رجعت إلى ربي حتى استحييت منـه م ـ ٢/٦٦ :

تەرجەمە :

له دواییا برام بۆ (سدرة المنتهى)گەڵای وەکوو گوێی فیل وابــوو . بەری وەکوو جەڕڕە وابوو ، کە لە طەرەفی خواوە شتێکی درا بە سەراو داپۆشیی هیچ کەس نیە لە مەخلووقی خوا کە بتوانێ تەعریفی جوانیی بکا ئەوەندە جوان بوو . خوا ـ عز وجل ـوەحی ئەوەی کردمێ کە وەحــی کرد ، پەنجا نوێژی لەسەر فەرزکردم لە کوللی رۆژو شەوێکا ، هــاتمــە خوارێ لای مووسا ـعلیه السلام ـپرسیی : خوا چی لەسەر ئوممەتەکەت فەرزکرد ؟ وتم : پەنجا نوێژ . فەرمووی : بگەڕێرەوە طەلەبی لێ بکە کە لەسەریان سووك بکا ئوممەتی تۆ تاقەتی ئەوەیان نیە . من بەنی‌ئیسرائیلم زۆر تەجرەبە کردوە . فەرمووی : گەڕامەوە عەرزی بارەگای خوام کرد: کــە یارەبــی تــەکلیف لــەســـەر ئوممــەتــەکەم ســـــووك بکــە . پێنــج نــوێــژی لەســـــەر ســـــووك‌کردن . گـــەڕامـــەوە بــۆ لای مووســـا ـ علیــە الســـــلام ـ خەبەرم‌دایــە . فــەرمووی : بگەڕێرەوە بۆ حوزوور طەڵــەبی تــەخفیفی =لێ= بکە . ئیتر بەم نەوعە هەر لە بەینی خوا ـ جل شأنه ـو مووسا ـ علیه السلام ـا هاتوچۆم کرد تــا خــــوا فەرمووی : ئەی محمد نوێژ پێنجە لـــە کوللی رۆژو شــەوێکا ، هــەر نوێژی بە دە نوێژ حسێبە ، ئەوە پەنجا نوێژ ، هەرکەسێ قەصدی شتێکی

خێر بكاو نەیكا خێرێكی بۆ ئەنووسم ، ئەگەر كـردی دە خێـری بـۆ ئەنووسم • هەركەسێ قەصدی خراپەیێ بكاو نـەیكا هیچی لەســەر نانووسم ، ئەگەر كردی گوناهێكی لەسەر ئەنووسم • فەرمووی : لــە حوضووری بارەگا هاتمە خوارێ تا هاتمە لای مووسا ـ علیـه الصـلاة والسـلام ـ خەبەرم دایێ ، فەرمووی : بگەڕێرەوە لای حەزرەتی رەببت طەلەبی تەخفیفیی لێ بكە • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وســـلم ـ فەرمووی : وتم : ئەوەندەم موراجەعەی بارەگا كرد تا حەیا گرتمی •

ئێمە پێنج نوێژ ناكەین ئەگەر پەنجا بوایە چیمان ئەكرد ؟! (جـزی عنا نبینا محمدا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وموسی ـ علیه الصـلاة والسلام ـ جزاء یلیق بشأنهما عند الله ـ عز وجل ـ) •

٣/٦٠٢ ـ عن قتادة عن أنس بن‌مالك، عن مالك‌بن‌صعصعة ـرضي الله تعالی‌عنهماـ أن نبي الله ـ صلی‌الله‌تعالی‌علیه‌وسلم ـ حدثهم عن لیلة أسري‌به• قال : بینما أنا في الحطیم [أي في الحجر] وربما قال في الحجر [شـك قتادة] مضطجعا إذ أتاني آت فقدّ قال وسمعته [أي أنسا] یقول : فشق مابین هذه إلی هذه ، فقلت للجارود ، وهو إلی جنبي : مایعني به ؟ قال : من ثُغْرةِ نحره إلی شِعْرته • وســـمعته یقـول : من قَصّته [رأس صدره] إلی شِعْرته =فاستخرج قلبي= ثم أتیت بطست من ذهب مملوأة إیمانا ، فغُسِل قلبي ، ثم حُشِيَ ، ثم أعید ، ثم أتیت بدابة دون البغل وفوق الحمار أبیض • فقال له الجارود : هو البراق یا أبا حمزة ؟ قـــال أنس : نعم ، یضع خطوه عند أقصی طرْفه ، فَحُمِلت علیه ، فانطلـق بي جبریل حتی السماء الدنیا فاستفتح ، فقیل : من هذا ؟ قال : جبریل قیل : ومن معك ؟ قال : محمد • قیل : وقد أرسل إلیه ؟ قال : نعم • قیل : مرحبا به فنعم المجيء جاء ، ففتح • فلما خَلَصْت فإذا فیها آدم

[عليه السلام] فقال : هذا أبوك آدم ، فسلم عليه • فسلمت عليه فـرد السلام ، ثم قال : مرحبا بالابن الصالح والنبي الصالح :

تەرجەمە :

ئەنەسی بنی مالیك لە مالیكی بنی صەعصەعەوە ریوایەت ئەكا ـ رضي الله تعالی عنهما ـ كە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بەحثی لە شەوی میعراج بۆ ئەكردن ، فەرمووی : لە حەطیما راكشابووم ، یەكێك هـات بەینی ئێرەو ئەوێمی شەق‌كرد • قەتادە ئەڵێ : جاروودم لە تەنیشتەوە بوو لێم پرسی : مەقصوودی ئەنەس ، یا هی پێغەمەر ـصلی الله تعالی علیه وسلمـ لەمە كە فەرمووی مابەینی ئێرەم تا ئەوێم چیە ؟ ئەنەس فەرمووی : لـــە چووڵەمەی سنگییەوە تا مووی (ظهار)ی[1] دڵی دەرهێنام تەشـــتێكی ئاڵتوونینی پڕ لە ئیمانم بۆ هێنرا ، دڵم شۆررا پڕكرا لە ئیمانو حیكمەت • لە دواییا خستیەوە جێی خۆی • لە دواییدا حەیوانێكیان بۆ هێنام لە ئێستر بچكۆلەتر لە گوێدرێژ گەورەتر بوو ، چاری تا كوێ بڕیەكرد سمی لەوێ دائەنا • جاروود لە ئەنەسی پرســـی : ئەو حەیوانە بوراق بوو ؟ ئەنەس فەرمووی : بەڵێ سواری‌كرام • جیبریل ـ علیه الصلاة والسلام ـ بردمی تا ئاسمانی دنیا • فەرمووی : دەرگاكەم لێ‌بكەنەوە • پرسییان : ئـەوە كێیە ؟ فەرمووی : جوبرەئیلە • پرسییان : كێــــت لەگەڵە ؟ فەرمووی : محمد • پرسییان : نێرراوە بەشوێنیا ؟ فەرمووی : بەڵێ • فەرموویان : مەرحەبای لێ بێ • چ هاتنێكی باشـــە هاتنەكەی ئـــەو • هـات خازین دەرگاكەی كردەوە ، كە گەیمە ئەوێ تەشریفی حەزرەتی ئـادەم ـ علیـه السلام ـی تیابوو • جوبرەئیل فەرمووی : ئەمە حەزرەتی ئادەمی باوكتە

(۱) واتــە : تــا مووی بەری •

سەلامی لێ بکە ، سەلامم لێکردو ســــەلامی سەندمەوە ، فەرمووی : مەرحەبا بێ لە کوڕێکی صالحو پێغەمەرێکی صالح •

ثم صعد [بي] حتى أتى السماء الثانية فاستفتح • قيل : من هـذا ؟ قال : جبريل • قيل : ومن معك ؟ قال : محمد • قيل : وقد أرسل إليه ؟ قال : نعم • قيل : مرحبا به فنعم المجيء جاء • ففتـــح فلـما خَلَصت [وصلت] إذا يحيى وعيسى [عليهما السلام] وهما ابنا الخالة[1]:

پوورزای یەکن چونکە حەنەی دایکی مریەمو ژنـــی عیمران لەگەڵ ئیشاعی ژنی حەزرەتی زەکەریا هەردوکیان کچـــی فاقووذن • کـــە وابێ حەزرەتی یەحیا ـ علیه السلام ـو دایکی حەزرەتی عیسا ـ علیه السلام ـ پوورزای یەکن ، بەو واسیطە خۆیشیان ئەبن بە پوورزای یەك •

قال : هذا يحيى وعيسى فسلّم عليهما ، فسلمت عليهما فردّا ، ثم قالا: مرحبا بالأخ الصالح والنبي الصالح • ثم صعد بي إلى الســـماء الثالثـة فاستفتح ، قيل : من هذا ؟ قال : جبريل • قيل : ومن معك ؟ قـــال : محمد • قيل : وقد أرسل إليه ؟ قال : نعـم • قيل : مرحبا بــه فنعـم المجيء جـــاء :

چ هاتنێکی باشە ئەو هاتنەی کە ئەو هاتوە • (ففتح فلما خلَصْت): کە لە ڕێی ئەو ئاسمانە خەلاص بووم‌و چوومە ناوی •

إذا يوسف [عليه السلام] قال : هذا يوسف فسلّم عليه ، فســلمت عليه ، فردّ ثم قال : مرحبا بالأخ الصالح والنبي الصالح ، ثم صعد بي حتى أتى السماء الرابعة ، فاستفتح ، قيل : من هذا ؟ قـال : جبريـل ، قيل : ومن معك ؟ قال : محمد • قيل : أو قد أرسل إليه ؟ قال : نعم•

---

(1) دانــەر ـخـ ســەرەتای ئەمپارچەی تەرجەمە نەکرد ؛ چونکـە وەك پارچە پێشوەکە وایــە •

قيل : مرحبا به فنعم المجيء جاء ، ففتح • فلما خلصت إلى إدريس قال : هذا إدريس [عليه السلام] فسلِّم عليه ، فسلمت عليه فرد ، ثم قـال : مرحبا بالأخ الصالح والنبي الصالح :

نەیفەرموو ئیبنی صالح ؛ چونکە ئیدریس ـ علیه السلام ـ لە باپیرانی پێغەمەر نیە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـو باپیری حەزرەتی نـووح نیە ـ علیه السلام ـ •

ثم صعد بي حتى أتى السماء الخامسة فاستفتح ، قيل : من هـــذا ؟ قـال : جبريل • قيـل : ومن معـــك ؟ قـــال محمــــــد ـ صـــلى الله تعـــالى عليـــه وســـــلم • قيـل : وقـد أرســـل إليـه ؟ قال : نعم • قيل : مرحبا به فنعم المجيء جاء • فلما خلصت فإذا هارون [عليه السلام] قال : هذا هارون فسلم عليه ، فســلمت عليه • فرد ثـم قال : مرحبا بالاخ الصالح والنبي الصالح • ثم صعد بي حتى أتى السماء السادسة ، فاستفتح ، قيل : من هذا ؟ قال : جبريل • قيل [و• ذر] من معك ؟ قال : محمد • قيل : وقد ارسل إليه ؟ قال : نعم • قال : مرحبا به فنعم المجيء جاء • فلما خلصت فإذا موسى [عليه السلام] قال : هـذا موسى فسلِّم عليه • فسلمت عليه ، فرد ثم قال : مرحبا بالأخ الصـالح والنبي الصالح ، فلما تجاوزت بكى • قيل له : ما يبكيك ؟ قال : أبكي لأن غلاما بعث بعدي يدخل الجنة من أمته أكثر من يدخلها من أمتي :

تەرجەمە :

کە لە حەزرەتی مووسا ـ علیه السلام ـ تێپەڕ بووم حەزرەتی مووسا گریا ، لێیپرسرا : بۆچی ئەگریت ؟ فەرمووی : ئەگریم چونکی غولامێ لە دوای من نێرراوە بە پێغەمەریی لە ئوممەتی من ، زیاتر لە ئوممەتی ئەو ئەچێتە بەهەشتەوە • [ئەمە لە حەزرەتی مووســا ـ علیه الســلام ـەوە حەسەد نیە ، حاشا هەموو پێغەمەران لە حەسەدەوە دوورن • ئەمـە هەم

غيبطەیەو عیبطە دروســـتە • هەم ئەســـەفە بۆ ئەمە كە ئەجری پێغەمەران ـ عليهم صلوات الرحمن ـ بە قەد ئەجری ئوممەتیانە ، تا ئوممەتی زیاتـر بێ ئەجری زیاتر ئەبێ ، بەوە كە ئوممەتی كەمترە لە ئوممەتی پێغەمەری ئێمە ـ عليه الصلاة والسلام ـ ئەجری كەم ئەبێ ، بۆ ئەوە گریاوە] •

ثم صعد بي إلى السماء السابعة فاستفتح جبريل • قيل : من هذا ؟ قال : جبريل • قيل : ومن معك ؟ قال : محمد • قيل : وقد بعث إليه ؟ قال : نعم • قال : مرحبا به ، فنعم المجيء جـــاء • فـلما خلصت فإذا إبراهيم ـ عليه السلام ـ قال : هذا أبوك فسلّم عليه =قال= فسلمت عليه فردّ السلام قال : مرحبا بالابن الصالح والنبـي الصالح • ثم رفعت لـي سدرة المنتهى • فإذا نبقها مثل قلال هَجَر ، وإذا ورقها مثل آذان الفيلة• قال : هذه سدرة المنتهى ، وإذا أربعة أنهار : نهران باطنان ، ونهـــران ظاهران • فقلت : ماهذان ياجبريل ؟ قال : أما الباطنان فنهران في الجنـة [السلسبيل والكوثر] وأما الظاهران فالنيل والفرات ، ثم رفـع لي البيت المعمور ، ثم أتيت بإناء من خمر =وإناء من لبن= وإناء من عسل، فأخذت اللبن • فقال : هي الفطرة [التي • ذر] أنت عليها وأمتك • ثـم فرضت عليَّ الصلوات خمسون صلاة كل يوم ، فرجعت فمررت على موســـى • فقال : بما أمِرْتَ ؟ قال : امرت بخمسين صلاة كل يوم • قـــال : إن أمتك لا تستطيع خمسين صلاة كل يوم • وإني والله قد جربت الناس قبلك وعالجت بني إسرائيل أشد المعالجة ، فارجع إلى ربك فاسـألـه التخفيف لأمتك • فرجعت فوضع عني عشرا :

تەرجەمە :

لە دواییا سیدرەتی موئتەهام بـــۆ دەرخرا ، بەری وەكو جەڕڕەی هەجەر بوو ، گەڵای وەك گوێی فیل بوو ، فەرمووی : ئەمە (ســـدرة المنتهى)ایە • تێفكریم چوار نەهری لە بن ئەهاتەدەرێ ، دوو نەهری لـە

باطینەوە دوو نەهری لە ظاهیرەوە بوو • وتم ئەی جیبریل ئەم نەهرانە چین؟ فەرمووی : دوو نەهرە باطینیەکـە : دوو نـەهـرن لــە بەهـەشـتان ، دوو نەهرە ظاهیریەکە نیلەو فوراتە • لە دواییا (بیت المعمور)م بۆ دەرخرا، لە دواییا پیاڵەیێ شــەرابو پیاڵەیێ شــیرو قاپێ هەنگوینیان بۆ هێنام • شیرەکەم وەرگرت ، جیبریل فەرمووی : ئەو پیاڵە شیرە فیطرەتی ئیسلامییە کە تۆو ئوممەتتی لەسەرن • لە دواییا هەر رۆژێ پەنجا نوێژم لەســـەر فەرزکرا ، گەڕامەوە بە لای حەزرەتی موسا ـ علیه السلام ـ ا رابوردم ، فەرمووی : ئەمرت بە چی پێکراوە ؟ وتم : ئەمرم پێکراوە رۆژی بە پەنجا نوێژ • فەرمووی : ئوممەتی تۆ رۆژی تاقەتی پەنجا نوێژیان نیە ، وەڵلاهی من لە پێش تـۆدا ئینســانم تەجرەبــە کــردوە ، زۆرم زەحمەت لەگەڵ بەنیئیسرائیلا کێشاوە ، موراجەعەی خوای خۆت بکە ، طەلەبی تەخفیفی لێ بکە بۆ ئوممەتەکەت • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی: موراجەعەتم کرد دە نوێژی بۆ داشکانم •

فرجعت إلى موسى فقال مثله فرجعت فوضع عني عشرا ، فرجعت إلى موسـى ، فقـال مثلـه ، فرجعت فوضـع عني عشـرا ، فرجعت الى موسى فقـال مثلـه ، فرجعت فأمِرت بعشر صلوات كـل يـوم ، فـرجعت فقـال مثله ، فرجعت فأمرت بخمس صلوات كل يوم ، فرجعت إلى موســـى ، فقال : بما أمِرت ؟ (بە چی ئەمرت پێ کـرا ؟) قلت: أمِرتُ بخمس صلوات كل يوم : (وتم : رۆژی بە پێنج نوێژ ئەمرم پێ کرا) قـال : إن أمتك لا تستطيع خمس صلوات كل يوم ، وإني قد جربت الناس قبلك ، وعالجت بني إسرائيل أشد المعالجة ، فارجع إلى ربك فاســأله التخفيف لأمتك (تەرجەمەی رابورد) قال : سألت ربي حتى استحييت ، ولــكن أرضى وأسَلِّم • قال [عليه الصلاة والسلام] : فلما جاوزت ناداني مناد : أمضيت فريضتي ، وخففت عن عبادي ح ـ ١٩٦/٦ :

تەرجەمە :

وتم : زۆرم طەلەبکرد لە خوا ـ عز وجل ـ ئەوەندەم لێ طەلەب کرد تا حەیا گرتمی، (لکن)بەوە رازیی ئەبمو =خۆم= تەسلیمی ئەمری ئەکەم، کە لای حەزرەتی مووسا تێپەڕ بووم موناديێ بانگی کردم : کە فەرزی خۆمم کە عیبادم پێی موکەللەف کردوە ئیمضا کرد ، هیچ زیادیو کەمی نیە ، لە عیبادی خۆیشم تەکلیفم سووك کرد •

لە موسلیما م-٢/٨٢ بە موختەصەریی ئەم حەدیثە هەیە • لە ئەوەڵیەوە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : لە وەختێکا کە لە لای بەیتەوە نوستبووم لـە بەینی خـەوو بێداریيا بـووم گوێم لێ بوو یەکێ ئەیوت : یەکێ لەو سیانە کـە لـە بەینی دوانایە منیان بـرد ، تەشتێکی ئاڵتوونینیان بۆ هێنام ئاوی زەمزەمی تیا بوو ••• (الــخ) بەحثی پیاڵەی هەنگوینی تیا نیە ، ئەوەی تیایە شیرەکەم ئیختیار کرد پێیانوتم : ئیصابەتت کرد ، بە واسیطەی تۆوە خوا ئوممەتەکەت موصیب بکا ، ئەوەیشی کـە (بیت المعمور) رۆژی حەفتا هەزار مەلائیکەی ئەچێتە ناوەوەو کە هاتنەدەرێ ئیتر عەودەت ناکەنەوە ناوی =تیا نیە= • ئەوە ئاخری ئەوەیە کە ئەوانـی لەسەرن ، یەعنی چوونە ناو (بیت المعمور)ەوەیانو عەوەدەت نەکردنەوەیان ئاخری حاڵی ئەو مەلائیکەتانەیە •

ئەم سێ حەدیثە لە حەدیثی میعراج بەسە • دەلالەت ئەکەن لە ســەر ئەوە کە :

ئیستیذانکردن سوننەتە •

ئەوانەی کە ئیستیذان ئەکەن ئەبێ تەواو تەحقیقی حاڵیان بکرێ ئەمجا ئیذن بدرێن •

سەلام سوننەتە جوابی فەرزە •

دۆعای خێر بۆ ئەقران سوننەتە •

ڕێگەپێنیشاندان سوننەتە •
موراعاتی ئەحوالی تەبەعە لازمە •
رجاو ئیلتیماس بۆ ژێردەستە سوننەتە •
پێنج نوێژ فەرزە کەم نابێو زیاد نابێ •
شیرو هەنگوین ئەفضەلی طەعامن •
شیر لە هەنگوین ئەفضەلترە •

لەم حەدیثانە وا دەرەکەوێ کە دوو دەفعە شیرو شەراییان بۆ هێنابێ ؛ دەفعەیێ لە (بیت المقدس) دەفعەیێ دوای چوونی بۆ (بیت المعمور)و پێش فەرزبوونی نوێژ • دەفعەی دوایـــی هەنگوینی عەلاوەکراوە • دەلالەت لەسەر ئەمە ئەکەن کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بـــێ واسیطە تەکەللومی لە حوزووری ذاتی ئەقدەسا فەرموە ، ذاتی ئەقدەسیش بـــێ واسیطە تەکەللومی لەگەڵ حەزرەتی حەبیبی خۆیـــا کردوە ، ئەمما خوای دبوە ؟ یا نەیدیوە مەعلووم نیە •

بوراق دیارە کە هەڕا ناکـــا • حەزرەتی جیبریلو حەزرەتی پێغەمەر ـ علیهما الصلاة والسلام ـ بەجێ ناهێڵێ • بۆچی بەستیەوە ؟ بۆ تەعلیمـــی ئوممەتە کە ئیهتیمام بکەن بـــە حیفظی مالـــی خۆیان (اعقل وتوكَّل)[1] بەهەشت مەخلووقە ئەلئان مەوجوودە ، لە ئاسمانی حەوتەمە • ئەگونجـێ مادەی نیلو فورات لە بەهەشتەوە بێ • میعراج جیسمانیە •

٦٠٣/٤ ـ ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] قال : قال رســول الله ـ صـلى الله تعــالى عليـــه وســــلم ـ : مررت ليلــة أســــــري

(١) مەبەستی ئەو حەدیثەیە کە عەرەبێك وتی : وشترەکەم بەرەڵا ئەکەمو تەوەکول بەخوا ئەبەستم . پێغەمەر ـ صلی الله تعلیا علیه وسلـم ـ فەرمووی : وشترەکەت ئەشکیڵ بکە ئەوسا تەوەکول بکە .

بي على مـوســى بن عمــران [عليــه الســلام] رجــل آدم طوال جعد كأنه من رجال شنوءة [قبيلة] ورأيت عيسى بن مريم [عليهما الســلام] مربوع الخلق إلى الحمـرة والبياض سَبْطَ الرأس [بفتحتين ، أو فتح فكسر ، أو كسر فسكون ، أو فتح فسكون •لغات] وأري مالكا خازن النار والدجال في آيات أراهن الله إياه (فلا تكن في مرية من لقائه)[1]قال : كان قتادة يفسرها ان نبي الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قد لقي موسى ـ عليه السلام ـ م ـ ٢/٨٧ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەبباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ =ئەفەرموێ= : شـــەوی میعـــراج بـە لای حەزرەتی مووسادا رابوردم ، پیاوێکی گەندم گوون بوو ، درێژ بوو ، کەڵەگـەت بوو ، مووی سەری لوول بوو ، وەك پیـــاوی قەبیلەی شەنوئە بوو ، چاوم بە عیسا کەوت ، چوارشانەو تێکسمڕاو بوو ، نـــە درێژ نە کورت بوو • مووی سەری صاف بوو ، مالیکی ئاگرموانـی جەهەننەمم پێنیشان درا ، دەججالم پێنیشاندرا لەگەڵ چەند ئایەتێ کە خوا پێنیشـــانی دا • راویی ئەڵێ : خوا فەرموویەتی : شوبهەت نەبێ لەمەدا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەگەڵ حەزرەتی مووسادا مولاقاتی بوە • قەتادە ئایەتەکە وا تەفسیر ئەکاتەوە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وســلم ـ مولاقیی حەزرەتی مووسا بـوە •

٦٠٤/ه ـ عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : بينا أنا نائم أطـوف بالكعبة فـإذا رجل آدم سبط الشعر ينطف أو يهراق رأسه ماء • قلت : من هـذا ؟ قـالوا : ابن مريم • ثم ذهبت ألتفت فإذا رجـل جسـيم ، أحمر ، جعـد

(١) الســجدة / ٢٣ •

الرأس ، أعور العين ، كأن عينه عنبة طافية [بارزة] قالوا : هذا الدجـال أقرب الناس به شبها ابن قطن رجل من خزاعة ح ـ ٢٠١/١٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە وەختێکا کـە نوستبووم [خۆمم دی] طەوافی کەعبەم ئەکردکەچی پیاوێکی گەندمگوون لەوێ بوو ، مووی سەری صـاف بوو ، ئاوی لەسـەر ئەتکا [ئەوەندە مووێیکی پاك‌و جوانی بوو] وتم : ئەوە کێیە ؟ وتیان : ئەوە ئیبنومەریەمە• لە پاشا رۆییم تەماشـای ئەملاو ئـەولام ئەکرد ، کە تێفکریم پیاوێـکی زەلام‌و ، سوورو ، مووگرژو لوول ، چاوی وەك بۆلەترێ هـەلتۆقیـوو بەرزبووبوەوە •• لەوێ بوو ، وتیان : ئەوە دەججالە ، ئەوی زۆر بـەو بشوبهێ ئیبنوقەطەنە کە پیاوێکە لە خەزاعە •

٦٠٥/٦ ـ عن أبي العالية عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : سرنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بين مكة والمدينة فمررنا بواد ، فقال : أي واد هذا ؟ فقالوا : وادي الأزرق • فقال: كأني أنظر إلى موسى ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فذكر =من= لونه وشعره شيئا لم يحفظه داود [أحد الرواة] واضعا أصبعيه في أذنيه ، له جؤار إلى الله (رفع الصوت) بالتلبية ، مارّاً بهذا الوادي • قال : ثم سـرنا حتى أتينا على ثنية ، فقال : أي ثنية هـذه ؟ قالـوا : هَرْشى ، أو لَفْت [وبفتحتين] فقال : كأني أنظر إلى يونس [عليه السلام] على ناقة حمـراء عليه جبة صوف خِطام ناقته ليف خلبة ، مارا بهذا الوادي ملبيا م ـ ٢/٨٩•

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : لـە خـدمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەڕۆیین لە بەینی مەککەو مەدینەدا

به لای دۆڵێکا رۆیین فەرمووی : ئەمە چ دۆڵێکە ؟ وتیان : ئەمە دۆڵـی ئەزرەقە • فەرمووی (كأنه)تەماشای حەزرەتی مووسا ئەکەم ـ علیه الصلاة والسلام ـ ئەبولعالیە ذیکری رەنگ‌و مووی کرد • داود حیفظی نەکردوە دوو پەنجەی نابوە ناو هەردوو گوێیەوە بە دەنگی بەرز (لبيك)ی ئەکرد دەنگی بۆ درێژ ئەکردەوەو بەم دۆڵەدا ئەڕۆیی • فەرمووی : لە دوایـا رۆیین تا هاتینە پێچپێکەوە • فەرمووی : ئەم پێچە چ پێچێکە ؟ وتیان : هەرشایە ، یا لەفتە • فەرمووی • (كأنه) تەماشای (یونس) ـعلیه السلامـ ئەکەم لەسەر وشترێکی سوور ، جببەیێکی خوریی لەبەرا بوو ، مەهاری وشترەکەی لە پووشی خولبە بوو ،بەم شیوەدا ئەڕۆیی •

عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : أتيت وفي رواية هداب : مررت على موســى [عليه السلام] ليلة أسري بي عند الكثيب الأحمر وهو قائم يصلي فــي قبـره م ـ ٩/٢٤٧ •

تەرجەمە :

ئەنەس ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی: لەو شەوەدا کە ئیسرام پێ‌کرا بە لای حەزرەتی مووسادا رابوردم لـە لای کەثیبی ئەحمەرەوە [گردی لمی سوور] راوەستابوو نوێژی ئەکرد لـــــە قـەبـرەکـەیا •

ئەنبیا زیندوون ئارەزووی چییان بێ‌و چییان لە لا خۆش بێ ئەیکەن، یا موکەللەفیش نەبن‌بە عیبادەت (وجوه يومئذ ناضرة إلى ربها ناظرة) لـە حوضووری ئەقدەسی ئیلاهییا وەستان لە هەموو نیعمەتی دنیاو ئاخیرەت بـەلەذەتـتـرە •

٦٠٦/٧ ـ عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : عرض علي الأنبياء فإذا موسى ـعليه السلام ـ ضَرب من الرجال [خفيف اللحم ليس بضخم ولا ضعيف] كأنه من رجال شنوأة • ورأيت عيسى بن مريم ـ عليهما السلام ـ فإذا أقرب من رأيت =به= شبهًا عروة بن مسعود • ورأيت إبراهيم ـ عليه السلام ـ فـإذا أقرب من رأيت به شبها صاحبكم ـ يعني نفسه ـ ورأيت جبريل ـ عليـه السلام ـ فإذا أقرب من رأيت به شبها دَحْية • وفي رواية ابن رمح : دحية بن خليفة م ـ ٩٢/٢ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـــه وســـلم ـ فەرمووی : پێغەمەرانم پێنیشاندرا ،مووسا ـ عليه السلام ـپیاوێ بوو نە گۆشتنی زۆر گۆشتن نە زەعیف بوو ، (كأنه) لە پیاوانی قەبیلەی شەنۆئە بوو • حەزرەتی عیسا ـعليه السلام ـمدی لەوانەی کە دیومن بە عوروەی بنی مەسعوود زیـاتـر ئەشوبها • حەزرەتی ئیبراهیم ـ عليه السلام ـمدی زیاد لە هەموو کـەس بەرەفیقی ئێوە کە منم ئەشوبها • حەزرەتی جیبریل ـعليه السلام ـم دی زیاد لەوانەی کە دیومن بە دەحیەی کوڕی خەلیفە ئەشوبها [یەعنی لە صوورەتی بەشـەریدا] •

٦٠٧/٨ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [ليلة •خ] حين أسري بي[رأيت •خ] لقيت موسى عليه‌السلام ـ فنعته النبي ـصلى‌الله‌تعالى‌عليه‌وسلم ـ فإذا رجل‌حسبتُهُ [ضرب خ بلا شك] قال مضطرب : رَجِل الرأس كأنه من رجال شنوءة • قال : [ورأيت •خ] ولقيت عيسى [عليـــه الســـلام] فنعته النبي ـ عليه السلام ـ فإذا ربعة أحمر كأنما خرج من دِيماس ؛ يعني حماما • قـال :

ورأيت إبراهيم ـ عليه السلام ـ وأنا أشبه وَلَدِه به • قـال : فـأتيت بإناءين في أحدهما لبن وفي الآخر خمر [فقال : اشرب • خ] فقيل لي : أيهما شئت ، فأخذت اللبن فشربته • فقال : [أخذت خ بلا شك] هديت الفطرة ، أو أصبت الفطـــرة • أما إنـك لو أخـذت الخمر غـوت أمتك ح ـ ٣٧٤/٥ ، م ـ ٩٣/٢ ، ت •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لەو شەوەدا کە ئیسرام پێ کرا حەزرەتی مووسا ـ عليه السلام ـم دی ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەصفی کرد فەرمووی : پیاوێ بوو میانە ؛ نــە قەڵەو نە زەعیف ، مووی سەری وەك بە شانە داهاتبێ رێكو صـاف ، وەکوو لە پیاوانی شەنۆئە =بێ= • حەزرەتی عیسـا ـ عليه السلام ـم دی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەصفی کرد فەرمووی : پیاوێکی بەینەبەینە بوو؛ نە کورت نە درێژ ،نەقەڵەو نە زەعیف ، رەنگ‌سووروئاڵ وەك لە حەمام هاتبێتە دەرێ • حەزرەتی ئیبراهیم ـعليه السلامـم دی نە ئەولادی ئەو لە هەموویان زیاتر من بەو ئەشوبهێم • فــەرمـووی : دوو زەرفیان بۆ هێنام یەکێکیان شیری ، ئەوی تـریـان شـــەرابی تیا بوو • پێیان‌وتم : کامیانت هەوەس پێێ بیخـــۆروە • شـــیرەکەم وەرگـــرت خواردمەوە پێیان وتم : فیطرەتی ئیسلامەتیو رێی راستت وەرگرت، ئەگەر شەرابەکەت وەربگرتایە ئوممەتەکەت رێیان ونئەکرد •

٦٠٨/٩ ـ قال عبدالله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] : ذكر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يوما بين ظهراني الناس المسـيح الدجال • فقال : إن الله ـ تبارك وتعالى ـ ليس بأعور ، ألا إن المسيح الدجال أعور عين اليمنى ، كأن عينه عنبة طافية • قال : وقال رســول الله ـ صلى الله

تعالى عليه وسلم ـ : أراني الليلة في المنام عنـد الكـعبة فإذا رجل آدم كأحسن ماترى من أدْم الرجال تضرب لِمَّته بين منكبيه رَجِل الشعر يقطر رأسه ماء ، واضعا يديه على منكبي رجلين وهو بينهما يطوف بالبيت فقلت : من هذا ؟ فقالوا : المسيح بن مريم ـ عليهما السـلام ـ ورأيت وراءه رجـلا جَعْدا قططا ، أعور العين اليمنى كأشبه من رأيت من الناس بابن قطن ، واضعا يده على منكبي رجلين يطوف بالبيت ، فقلت : من هذا ؟ قالوا : هذا المسيح الدجال • وفي أخرى : أحمر جعد الرأس • وفي أخرى أحمر جسيم جعد الرأس ح ـ ٥/٤١٦ ، م ـ ٢/٩٦ • اللفظ لمسلم •

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای بنی عومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : رۆژێ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ناو خەڵقا بەحثی لە مەسـیحی دەججال فەرموو ، فەرمووی : خوا ـ تبارك وتـعالى ـ یەکچاو نیـــە ، مەعلومتان بێ کە مەسیحی دەججال یەکچاوە • چاوی راســتی وەك بۆلەترێ بەرزبۆتەوەو دەرپەڕیوە • عەبدوڵڵا فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : شەوێ لە خەوما خۆم لای کەعبە بینی• ئەوێ پیاوێك بوو ئەسمەر [سووروسپی] وەك جوانترینی ئەو ســوورو سپیانەی کە لە ناو ئینسانا هەن • مووی سەری لە مابەینی هەردوو شانی ئەدا داهێنرابوو سەری ئاوی لێ ئەتکا [یا لە بەر بەڕیاقیی ئینسان وای ئەزانی کە ئاوی لێ ئەتکێ ، یا تازە سەری داهێنابوو لـە حەقیقەتـا ئـەو ئاوەی کە سەری پێ داهێنابوو لە سەری ئەتکا] هەر دوو دەستی لەسەر دوو شانی دوو پیاوا دانابوو ، طەوافی بەیتی ئەکرد • وتم : ئەمە کێیـە ؟ وتیان : ئەمە عیسای کوڕی مەریەمە ـ عليهما السلام ـ لە دوای ئەوەوە پیاوێکی موو گرژو لوولم دی چاوی راستی کوێر بوو ، لە ناو ئینسانا

ئەوی زۆری پێ بشوبهێ ئیبنوقەطەنە [زوهریی ئەڵێ : ئیبنــوقــەطــەن پیاوێکە لە خەزاعە لە زەمانی جاهیلییەتا بە هیلاك چوە ح ـ ٥/٤١٧]دەستی خستبوە سەر شانی دوو ، پیاو طەوافی بەیتی ئەکرد ، وتم : ئەمــە کێیە ؟ وتیــان : ئەمە مەسیحی دەججالە •

[دەججال ناچێتە مەککەو مەدینە ، یا ئەڵێین پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ لە خەویا وای دیوە • ئەم تەئویلە زەعیفە ، چونکی خــەوی ئەنبیا وەحیەو حەقیقەتە • یا ئەڵێین : نەچوونەمەککەو مەدینەی لە دوای خورووجو زەمانی ئیستیلایایەتی] ئەم حەدیثانە کە بەحثیدەججالی تیــایە موناسبی بەحثی فیتنە یا ئەحادیثی ئەنبیایە ؛ چونکی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ لە شەوی میعراجا دەججالیشی دیوە بەو موناسەبەیــە لێرەدا نووسیومە حەز ئەکەن نەقلی بکەنە ئەوێ •

١٠/٦٠٩ ـ عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لما كذبتني قريش قمت في الحِجر فجلاّ الله لي بيت المقدس ، فطفقت أخبرهم عن آياته وأنا أنـظر إليــه ح ـ ٦/١٩٥ ، م ـ ٢/١٠١ ، ت ، ن ، ح ـ ٧/١٩٣ • وفي حديث ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ عند النسائي : فقال القوم : أما النعت فقد أصابالقسطلاني ـ ٧/١٩٣ •

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە لە پێغەمەری بیستوە ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ فەرمووی • کە قورەیش تەکذیبیان کردم خوا ـ عــز وجل ـ (بیت المقدس)ی بۆ دەرخستم [یەعنی حیجابی بەینی منو ئــەوی لە بەینا هەڵگرت] دەستم کرد بە خەبەرپێدانو تەماشای (بیتَ المقدس)م

ئەکرد یەعنی کە شتێکیان لێ ئەپرسیم لە عـەلامەتـی ، تەماشـای (بیت المقدس)م ئەکردو خەبەرم ئەدانێ •

[بەیهەقی لە دەلائیلیا لە ئەبوسەلەمەوە ـ رضي الله تعـالى عنـــه ـ ریوایەت ئەکا خەڵق لە دوای ئیسرا سەریان لێ تێكچوو چەند کەسێکیان هاتنە خذمەت حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەرزیانکـرد • فەرمووی : شەهادەت ئەدەم کە راستی فەرموە • وتیان: لەوەیشـا پێـی باوەڕ ئەکەی بە شەوێ بچێتە شامو بێتەوە ؟ فەرمووی : لە شتی لــەوە دوورتر لە عەقڵەوە پێی باوەڕ ئەکەم ، لە خەبەری ئاسمانا پێـی بـڕوا ئەکەم ، لە بەر ئــەوە ناوبرا بە صـەدیق ـ رضــي الله تعـالى عنه ـ قەسـطەلانیی •

ئەبوسەلەمە مەدینەیی‌یە ئەبێ لـە حەزرەتی صەدیقی ئەکبەری بیستبێ ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە وابێ حەدیثەکەی مورسەلی صەحابییە •

٦١٠/١١ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لقد رأيتني في الحجر وقريش تسـألني =عن مسراي فسألتني= عن أشياء من بيت المقدس لـم أثبتها ، فكُرِبت كُربة ماكربت مثله قط • قال : فرفعه الله لي أنظر إليه ، مايسألوني عن شيء إلا أنبأتهم به • وقد رأيتني في جماعة من الأنبياء ، فإذا موســـى ـ عليه السلام ـ قائم يصلي ، فإذا رجل ضرب جعد كأنه من رجـــال شنوأة ، وإذا عيسى بن مريم ـ عليهما السلام ـ قائم يصلي ، أقرب الناس به شبها عروة بن مسعود الثقفي • وإذا إبراهيم ـ عليه السلام ـ قـائم يصلي أشبه الناس بـه صاحبكم ، يعني نفسه ـ صلى الله تعـالى عليــه وسلم ـ فحانت الصلاة فأممتهم ، فلما فرغت من الصلاة قال لي قـائـل : يا محمد هذا مالك صاحب النار فسلِّم عليه ، فالتفت إليه فبدأني بالسلام م ـ ١٠١/٢ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خۆم وا بینی لە حیجرام قورەیشیی لێیان ئەپرسیم لە چەند شتێکی (بیت المقدس)ظەریف دیقەتم لێ نەکردبوو کە =لە= دڵما جێگیر بێ ، ئەوەندە مەحزوون بووم و دڵتەنگ بووم قەت دڵتەنگیی وام بەسەرا نەهاتبوو • فەرمووی : خـوا ـ عز وجل ـ بەیتولەقدیسی بۆ بەرزکردمەوە تێی ئەفکـریم ، هیچیان لـێ نەپرسیم کە خەبەریان نەدەمێ • خۆم لە ناو جەماعەتێ پێغەمەرانا بینـی ، حەزرەتی مووسا ـ عليه السلام ـ راوەستا بوو نوێژی ئەکرد ، کـــە سەیرم کرد پیاوێ بوو مووی کەمێ لوول بوو (کأنە) لە پیاوانێ شەنۆئە بوو • هەر لەو وەختەدا حەزرەتی عیســـای کـوڕی مەریەمیشم دی راوەستابوو نوێژی ئەکرد ، زۆر بە عوروەی کوڕی مەسعوود ئەشوبهاو حەزرەتی ئیبراهیم ـعليه‌السلام‌ـیش لەوێ بوو راوەستابوو نوێژی ئەکرد، ئەوی لە هەموو خەڵق زیاتر پێی بشوبهێ رەفیقەکەتانە ، یەعنی خۆی ـ عليه الصلاة والسلام ـ• وەختی نوێژ هات ئیمامەتیم بۆ کردن ، کە لـە نوێـژ بوومەوە یەکێ وتی : ئەی محمد ئەوە مالیکە صاحیبی ئاگر [یەعنی ئاگری جەهەننەم] سەلامی لێ کە ، ئاوڕم بۆ دایەوە ئەو لە پێشا سەلامی لێ کردم•

میعراج موعجیزەیێکی گەورەیە • لە موددەتێکی کـەمـا پێغەمـەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی چۆتە بەیتولەقدیس ، ئیـمامەتـی کردوە بۆ ئەنبیا ، لەوێوە تەشریفی چۆتە هەموو ئاسمانەکان ، موشەڕڕەف بوە بە بارەگای ئیلاهیی (بالذات)وەحیی لێ تەلەققی کردوە ،چۆتە نـاو بەهەشتەوە ، چەند دەفعە تەشریفی چۆتە خزمەت خواو هاتۆتەوە ئاسمانی شەشەم لای حەزرەتی مووسا گفتوگۆیان فەرموەو تەشریفی هاتۆتەوە لـە پێش طولووعی فەجرا •

لە کەعبەوە بەیتولمەقدیسی پێ‌نیشان‌دراوە هەر شتێکیان لە عەلامەتی بەیتولمەقدیس لێ‌پرسیوە موافیقی (نفس الامر) جوابی صەحیحی داوەتەوە کە قەت چاوی بە بەیتولمەقدیس نەکەوتوە ، ئەو دەفعەیە نـــەبێ ، ئـەو دەفعەیش بەو نەوعە بوە • بە تەنها ئەمە موعجیزەیێکی ترە ئەبێ بە دەلیــل لەسەر موعجیزەی میعراج •

بەدێی سەلام لە مالیکەوە تەفائولە بۆ پێغەمەرو ئوممەتـی ـ علیـــه الصلاة والسلام ـ کە خوا ـ عز وجل ـ ئوممەتەکەی لە ئاگری جەهەنـەم سەلامەت ئەکا (إن شاء الله) •

ئیمامەتی بۆ ئەنبیا ـ علیهم الصلاة والسلام ـ دەلیلی ئـەفضـەلیەتیی پێغەمەرە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وعلیهم الصلاة والسلام ـ •

٦١١/١٢ ـ عن عبدالله [بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه] قال : لما أسري برسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إنتهى به إلى ســـدرة المنتهى ، وهي في السماء السادسة ، إليها ينتهي مايعرج به من الأرض ، فيقبض منها ، وإليها ينتهى مايهبط به من فوقها فيقبض منها • قال : (إذ يغشى السدرة مايغشى)(١) قال : فراش من ذهب • قال : فأعطي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الصلوات الخمس ، وأعطي خواتيم سورة البقرة ، وغفر لمن لم يشرك بالله من أمته شيئا من المقحمات م-٢/١٠٢ •

تەرجەمە :

ئەم حەدیثە مەوقووفە ؛ چونکی ئیبنومەسعوود نەیفەرموە (قال) وە یا (عن)وە یا (سمعت) ئەمما ظاهیر وایە کە لە پێغەمەری بیستبێ ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ چونکی ئەمە شتێك نیە کە عەقڵ ظەفەری پێ‌بەرێ•

---

(١) النــجم / ١٦ •

ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئیسرای پــێ
کرا بردیان تا لای (ســدرة المنتهی) • (سدرة المنتهی)لە ئاسمانی شەشەمە
ئەوەی لە ئەرزەوە بیرێتە حوضووری خوا ـ جل شأنه ـ تا ئەوێ ئەچێو
ئەوێوە وەرئەگیررێتو ئەبرێتە حوضوور • ئەوەی لەسەرەوە بێتە خوارێ
تا ئەوێ پێ لەوێوە وەرەگیررێتو تەقسیم بەسەر ئاسمانانو ئەرزا ئەکرێ،
ئەوی سیدرە دائەپۆشێ فەرشێـکی ئاڵتوونە • ئیبنومەسعوود ئەفەرموێ:
پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێنج نوێژی پێ عەطاکـرا ، دوو
ئایەتی ئاخری بەقەرەی پێ عەطاکرا ،هەرکەسێ لە ئوممەتی هیچ شتێك
نەکا بە شەریکی خوا ـ خوا ـ عز وجل ـلە گوناهی کەبیرەو موهلیکی
خۆش ئـەبێ •

۱۳/٦۱۲ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالی عنهماـ في قوله ـتعالیـ:
(وما جعلنا الرؤیا التي أریناك إلا فتنة للناس)[1] قال : هي رؤیا عین أریها
رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لیلة أسري به إلی بیت المقدس ،
قال : والشجرة الملعونة هي شجرة الزقوم ح ـ ۱۹۹/٦ ، ح ـ ۲۰۰/۷ ،
خ ـ ۳٤۰/۹ ، ت ، ن ، أحمـد •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالی عنه ـ لە تەفسیری ئەو ئایەتەدا کــە
نووسراوە فەرمووی : ئەو روئیایە کە لە ئایەتەکەدایە روئیای خەو نیە ،
روئیای چاوە ، یەعنی لە حاڵی بێداریبا بە چاو دیویەتی ، لە شەوی ئیسرادا
کە پێغەمەر ـ صلی الله تعــالی علیــه وســلم ـ برا بۆ (بیت المقدس)
پێ‌نیشانی‌دراوە ، شەجەری مەلعوونیش کە لەو ئــایەتــەدا هەیە داری
زەقـــوومـە •

(۱) الإســـراء / ٦۰ .

١٤/٦١٣ ـ عن عبدالله [بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ] قال : (لقد رأى من آيات ربه الكبرى)[١] قـال : رأى جبريل [عليـه السلام] في صورته له ستمائة جناح • وعنه قال : (ما كذب الفؤاد مارأى)[٢] قال : رأى جبريل له ستمائة جناح م ـ ٢/١٠٢ ، ح ـ ٥/٢٦٦، ح ـ ٧/٣٤٤• وعنه [في تفسير تلك الآية] قال : رأى رفرفـا أخضر قـد سـد الأفـق ح ـ ٧/٣٤٥ ، ح ـ ٥/٢٦٦ •

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای بنی مەسعوود لە (والنجم)ا ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جیبریلی دی شەشصەد باڵی بوو • هەم ئەفەرموێ : رەفرەفێکی سەوزی دی ئوفوقی داپۆشیبوو • ئەبوهورەیرەو عەبدوڵڵای بنی عەباس ـ رضي الله تعالى عنهم ـ ئەوانیش ریوایەتیان کردوە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جیبریلی لە صوورەتی خۆیا دیوە •

١٥/٦١٤ ـ عن مسروق قال : كنت متكئا عند عائشـــة ـ رضي الله تعالى عنها ـ فقالت : يا أبا عائشة ثلاث من تكلم بواحدة منهن فقد أعظم على الله الفرية • قلت : ماهن ؟ قالت : من زعم أن محمدا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رأى ربه فقد أعظم على الله الفِرْية • قـال : وكنت متكئا فجلست فقلت : يا أم المؤمنين أنظريني ولا تعجليني ، ألم يقل الله تعالى (ولقد رآه بالأفق المبين)[٣] ، (ولقد رآه نزلة أخرى) ؟ فقالت عائشة : أنا أول هذه الأمة سأل عن ذلك رسول الله ـ صـلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فقال : إنما هو جبريل [عليه السلام] لم أره على صـورتـه

---

(١) النجـم / ١١ .
(٢) التكويـر / ٢٣ .
(٣) النـجم / ١٣ .

التي خلق عليها غير هاتين المرتين ، رأيته منهبطا من السماء سادًّا عِظَمُ [وبكسر ففتح] خلقه مابين السماء والأرض • فقالت : أو لم تسمع أن الله تعالى يقول: (لا تدركه الأبصار وهو يدرك الأبصار وهو اللطيف الخبير)؟ أوَ لم تسمع أن الله يقول : (وما كان لبشر أن يكلمه الله إلا وحيا أو من وراء حجاب ، أو يرسل رسولا ـ إلى قوله ـ علي حكيم)[1] قالت : ومن زعم أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كتم شيئا من كتاب الله فقد أعظم على الله الفرية ، والله يقول: (ياأيها الرسول بلغ ماانزل إليك من ربك وإن لم تفعل فما بلغت رسالته)[2] ومن زعم أنه يخبر بمايكون في غد فقد اعظم على الله الفرية والله يقول: (قل لا يعلم من في السماوات والأرض الغيب إلا الله)؟[3] وفي أخرى نحوه وزاد : قـالت : ولـو كـان محمـــد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كاتما شيئا مما أنزل عليه لكتم هذه الآية : (وإذ تقول للذي أنعم الله عليه وأنعمت عليه : أمسك عليك زوجك واتق الله ، وتخفي في نفسك ماالله مبديـــه ، وتخشـــى النـاس والله أحـق أن تخشـــاه)[4] م ـ ٢/١١٠ •

تەرجەمە :

مەسرووق ئەڵێ : لە خزمەت حەزرەتی عائیشەدا بووم پاڵم دابووەوە حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : ئەی ئەبوعائیشـــە سێ شت هەیە هەرکەسێ تەکەللوم بە یەکێ لەوانە بکا ئیفتیراییـکی زۆر گەورە بە خوا ئەکا • وتم : ئەوانە چین ؟ فەرمووی : هەرکەسێ بڵێ کە محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـخوای بینیوە بە تەحقیق ئیفتیراییکی زۆر گەورە ئەکا بە خواوە • مەسرووق ئەڵێ : پاڵم دابوەوە هەڵســـام

(١) الشـــورى / ٥١ .
(٢) المـائـدة / ٦٧ .
(٣) النمـل / ٦١ .
(٤) الاحـزاب / ٣٧ .

دانیشتم عەرزمکرد : (یا ام المؤمنین) مۆڵەتم بدە عەجەلەم لی مـەکە ، خوا نەیفەرموە بە تەحقیق محمد ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ لە ئوفوقی موبینا چاوی پێکەوت ؟ [یەعنی بە خوا] دەفعەیێکی تریشی دی [یەعنـی خوای دی،بە تێگەییشتنی مەسرووق] حەزرەتی عائیشە ـ رضي اللە تعالی عنها ـ فەرمووی : من ئەوەڵ کەسێکم لەم ئوممەتە کە سوئالی ئـەوەی لە پێغەمەر ـ صلیاللەتعالیعلیەوسلم ـ کردوە • فەرمووی : ئەوەی کە من دیومە ئەو دوو جارە حەزرەتی جیبریلە ـعلیەالسلامـ ئەوم نەدیوە لەسەر ئەو صوورەتەی کە خوا ـ عز وجل ـئەوی لەسەر خەلق کردوە غەیری ئـەو دوو دەفعەیە • چاوم پێکەوت لە ئاسمان هاتەخوارێ مابەینی ئەرزو ئاسمانی داگیرکردبوو •

ئەو ئایەتەت نەبیستوە کە خوا ئەفەرموێ : چاو ئیدراکی خوا ناکا، ئەو ئیدراکی بینایی چاو ئەکا ، خوا لەطیفە هیچ کەس نایبینێو خـەبەری لە هەموو شت هەیە ؟ ئەو ئایەتەت نەبیستوە کە خوا ـ عزشأنە ـ ئەفەرموێ: بۆ هیچ بەشەرێ نیە کە خوا رێو راست قسەی لەگەڵ بکا ، ئیللا کە قسەی لەگەڵ بکابە یەکێ لە سێ واسیطەیە ، یا بە وەحی ، یەعنی ئەیخاتە دڵیەوە یا لە پشت پەردەوە ؟ [یەعنی مانیعێ هەیە لە بەیناخوا نەبینێوقسەی خوای گوێ لێ ئەبێ وەك حەزرەتی مووسا ـ علیـە السلام ـ لـە طـوورا وەك پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ لە شەوی میعراجا] یا رەسوولێکی بۆ ئەنێرێ ئەمرو نەهی خوای تەبلیغ ئەکا •

حەزرەتی عائیشە ـ رضي اللە تعالی عنها ـ فەرمووی : هەرکەسێ وا ظەن ببا کە پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ شتێکی لە ئەمری تەبلیغ شاردۆتەوەو تەبلیغی نەکردوە بە حەقیقەت ئیفتیراییێکی گەورە ئەکا بە خواوە ،خوا ئەفەرموێ : ئەی محمد ئەی رەسوول تەبلیغی ئەوە بکە کە

لـە طەرەفی رەبتەوە نازڵکراوەتە لات ، ئەگەر نەیکەی ریسالەتی خوات تەبلیغ نەکردوە [یەعنی شتێکی جوزئیی تەبلیغ نەکەی وەك هیچت تەبلیغ نەکردبێ وایـە] •

حەزرەتی عائیشە فەرمووی : هەرکەسێ ظەن بیا کە محمد خەبـەر ئەدا بەوەی کە سبەینێ ئەبێ بە حەقیقەت ئەو کەسە ئیفتیرائیێکی گەورە بە خواوە ئەکا • خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : ئەی محمد بە عیباد بڵێ : غەیری خوا هەرچی خەڵقی ئەرزو ئاسمانە غەیب نازانێ ، نە مەلائیکە ، نە جین ، نە ئینسان • لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ : ئەگەر محمـــد ـ صلی اللە تعالی علیه وسلم ـ شتێکی لە ئەمری تەبلیغ بشاردایەوە ئـەم ئایەتەی ئەشاردەوە : کە تۆ ئەڵێی بەو کەسە کە خوا ئینعامی لەگەڵ کردوە کە خستوویەتە دڵتەوە کە ئازادی بکەی تۆیش بـە ئازادکردنی ئینعامت بەسەرا کردوە : ژنەکەت بگرە لای خۆت تەلاقی مەدە تەقوا لە خوا بکە ، لە تەعنەی خەڵق ئەترسی خوا لایەقترە بەوە کە لێی بترسی •

لە ریوایەتێکا مەسرووق ئەڵێ : لە حەزرەتی عائیشە ـ رضي اللە تعالی عنها ـم پرسیی : ئایا محمد ـ صلی اللە تعالی علیه وسلم ـ خوای دیوە ؟ حەزرەتی عائیشە ـ رضي اللە تعالی عنها ـ فەرمووی : (سبحان اللە) [پیاوی وەکو تۆ شتی وای لێ مەعلووم نەبێ !] هەموو مووی بەدەنم راست بووەوە [لەم شتە نالایەقە کە بیستم] باقیەکەی عەینی حەدیثەکەی پێشوە •

١٦/٦١٥ ـ عن عبداللە بن شقيق قال : قلت لأبي ذر [رضي اللە تعالی عنه] : لو رأيتُ رسول اللە ـ صلی اللە تعالی علیه وسلم ـ لسألته • فقال: عن أي شيء كنت تسأله ؟ قال : كنت أسأله هل رأيت ربك • قـــال أبو ذر : قد سألته • فقال : رأيت نورا م ـ ٢/١١٥ •

٦١٦/١٧ ـ وعنه عن أبـي ذر ـ رضـي الله تعـالى عنه ـ سـألت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : هل رأيت ربك ؟ قال : نورٌ أنّى أراه !! م ـ ٢/١١٥ •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای بنی شەقیق ئەڵێ : عەرزی ئەبوذەڕم کرد ، وتم : ئەگەر رەسوولوڵلا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بدیایە لێم‌ئەپرسیی • فەرمووی : چیت لێ ئەپرسیی ؟ وتی : لێم ئەپرسیی خوات بینیوە یان نا ؟ ئەبوذەڕ ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : من لێم‌پرسی خوات دیوە یان نـا ؟ فەرمووی : نوورێکم دی • لە ریوایەتەکەی دواییدا ئەفەرموێ : نوورە، لە کوێ ئەیبینم ؟ یەعنی نوور بوو بە حیجاب لە بەینمانا مومکین نـەبوو بـی‌بینم •

شفاعته ـ عليه الصلاة والسلام ـ لأمته[1] :

٦١٧/١٨ ـ حماد بن زيد قال : قلت : لعمرو بـن دينـار : أسمعت جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنه ـ يحدّث عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أن الله تعالى يخرج قوما من النار بالشفاعة ؟ قـال . نعـم م ـ ٢/١٦٣ •

تەرجەمە :

حەممادی کوڕی زەید ئەڵێ : بە عەمری کوڕی دینارم وت : لـە جابیرت بیستوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە ریوایەتی کردبێ لە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە خوای تەعالا قەومێك بە شەفاعەت لە ئاگر بێنێتە دەرێ ؟ فەرمووی : بەڵێ •

(١) شەفاعەتکردنی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بۆ ئوممەتەکەی.

١٩/٦١٨ ـ يزيد الفقير قال : كنت قد شغفني رأي من رأي الخوارج [إن أصحاب الكبائر يخلدون في النار] فخرجنا في عصابة ذوي عــدد نريد أن نحج ثم نخرج على الناس (مظهرين مذهب الخوارج وندعو إليه) =قال= فمررنا على المدينة فإذا جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] يحدث القوم جالسا إلى سارية عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قــال : فـإذا هو قــد ذكـر الجهنميين . قــال : فقــلت لــه : يــا صــاحب رســول الله ـ صــلى الله تعــالى عليــه وســلم ـ ماهذا الذي تحدثون ، والله يقول : (إنك من تدخـل النار فقد أخزيته)[1] [آخر آل عمران] و (كلما أرادوا أن يخرجوا منها أعيدوا فيها)[2] [ألم السجدة] فما هذا الذي تقولون ؟ قال : فقال : أتقرأ القرآن ؟ قـلت نعم . قال : فهل سمعت بمقام محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يعني الذي يبعثه الله فيه : (عسى أن يبعثك ربك مقاما محمودا)[3]؟ قلت : نعم. قال : فإنه مقام محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ المحمود الذي يخرج الله به من يُخْرِج قال : ثم نعت وضع الصراط ومرّ الناس عليه . قال : وأخاف أن لا أكون أحفظ ذاك . قال : غير أنه قد زعم أن قوما يخرجون من النار بعد أن يكونوا فيهــا . قال : يعني فيخرجون كأنهم عيــدان السماسم . قال : فيدخلون نهرا من أنهار الجنة فيغتسلون فيه فيخرجون كأنهم القراطيس ، فرجعنا فقلنا : ويحــكم أتــرون الشــيخ يكـذب على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ فرجعنا فلا والله ماخرج منـا غير رجل واحد ، أو كما قال أبو نعيم م ـ ٤/١٦٥ .

(١) آل عمران / ١٩٢ .
(٢) الســجدة / ٢٠ .
(٣) الاســراء / ٧٩ .

تەرجەمە :

یەزیدی فەقیر ئەڵێ : رەئیێکی خەواریجم لە دڵ چەسپیبو کە ئەصحابی کەبائیر موخەللەد ئەبن لە جەهەننەما لەگەڵ جەماعەتێکی زۆری صاحیب عەدەد چووینە دەرێ ،ئیرادەمان بو کە حەج بکەین لە دوای حەج بچینــە دەرەوە ناو خەڵق نەصرەتی مەذهەبی خاریجیی بدەین‌و تەرغیب‌و تەشویقی خەڵق بکەین کە بێنە سەر ئەو مەذهەبە • بە سەر مەدینەدا رۆیین • کەچی جابیری کوڕی عەبدوڵلاّ ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لای کـۆڵەکەیێــکی مزگەوتەوە دانیشتبوو لە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حەدیثی بۆ قەومەکە ریوایەت ئەکرد • ئەوەندەم زانی بەحثی لـە جەهەننەمیی کرد [یەعنی کە لە ئاگر نەجاتیان ئەبێ‌و لێی بێنە دەرێ] وتم : ئەی صـاحیبی رەسووڵولڵاّ ئەمە چیە کە ئێوە قسەی لێ ئەکەن ؟ [یەعنی بێ ئـەصـڵ‌و فەصڵە] خوا لە ئالی عیمرانا ئەفەرموێ : یاڕەببی یەکێکت کـە خستە ناو ئاگرەوە ئەو کەسە زەلیل ئەکەی =ئەوانە= زاڵمن بۆ ئینسانی زاڵم هیچ کەس نابێ کە یارییەی بدا • لە (الم سجده)دا ئەفەرموێ : کوللی دەفعەیێ کە تەمایان ئەبێ لە ئاگر بچنە دەرێ ناگەنە ئەوە کە بچنە دەرێ هەر لە ناو ئاگرەکەدا ئەخرێنەوە ناوەوە ، ئیتر ئەمە چییە کە ئێوە ئەیڵێن ؟ یەزیدی فەقیر ئەڵێ : جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئەی تۆ قورئـان ئەخوێنی ؟ وتم : بەڵێ • فەرمووی : مەقامی محمدت ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ بیستوە ؟ یەعنی ئەو مەقامەی کە خوا ـ عز وجل ـ محمدی تیا ئەنێرێ یەعنی ئیذنی ئەدا بۆ شەفاعەت ، کە لە سوورەی ئیسرادایـە کە خوا ئەفەرموێ : نزیکەو ئومێدت بێ کە خوا بتنێرێ بۆ مەقـــامی مەحموود کە شەفاعەت بکەی بۆ هەموو کەس لەو مەقامەدا ئـەوەڵیـن‌و ئاخرین حەمدی تۆ بکەن ؟ وتم : بەڵێ • جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی ئەوە کە خوا ـ عز وجل ـ جەهەننەمیی لە جەهەننەم بێنێتەدەرێ

مەقامی محمده ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە بە واسیطەی شەفاعەتی ئەو خوا ـ عز وجل ـ ئەوەی ئیرادەی کردوە بیهێنێتە دەرێ ، ئەیهێنێت •

لە دواییا جابیر ـ رضي الله تعالی عنه ـ تەعریفی ئەوەی کرد کـــە صیراط دائەنرێو خەڵقی بەسەرا ئەڕوا ، ئەمما ئەترسم ئەوەم حیفظنەکردبێ کـە چۆنی تەعریف کرد [یەعنی بەحثی لێ ناکەم] • یەزیدی فەقیر وتی : ئەوەندەی هەیە جابیر فەرمووی : قەومێك لە جەهەننەم یێنەدەرێ لە دوای ئەمە کە لە جەهەننەما بوون ، یەزید وتی : یەعنی یێنە دەرێ هەروەك لاسکی کونجیی زەعیف ، وەك سووتابێ • [جابیر ـ رضي الله تعالی عنه ـ] فەرمووی : ئەمجا ئەچنە نەهرێ لە ئەنهاری بەهەشت خۆیانی تیائەشۆن ، لە دواییا لەو نەهرە یێنە دەرێ (كأنه) کاغەزن هێن سپین [یەزید ئەڵێ] گەڕاینەوە بە یەکتریمان وت : کۆستان کەوێ ! هیچ وا ئەزانن کە ئەو شێخە درۆ بکا بـە دەم پێغەمەرەوە ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ ؟ لـەو فیکری تەرویجی مەذهەبی خاریجییە گەڕاینەوە ، وەڵلاهی تەنهـا پیـاوێ نەبێ لەو قەومە هیچ کەس نەچوە دەرێ بۆ تەرغیب • راویی ئەڵێ : یـا وای وت ، یا وەکوو ئەبونەعیمی راویی وتوویەتی وای‌وت •

[موراد لە ئەبونەعیم فەضلی بنی دوکەینە ، چونکی لەفظی ئەبونەعیم لە ئیسنادەکەدا ذیکر نەکراوە] راویی شکی بوە کە فەضل ئەم جوملەیەی چۆن ریوایەت‌کردوە •

٦١٩/٢٠ ـ ابن عمر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ يقول : إن النـــاس يصيرون يوم القيامة جثاً [جماعات] كل أمة تتبع نبيها يقولون : يا فـلان اشفع حتى تنتهي الشفاعة إلى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فذلك يوم يبعثه الله المقام المحمود ح ـ ٧/ ٢٠٠ •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە رۆژی قیامەتـا خەڵق ئەبن بە گەلێ جەماعەت ، کوللی ئوممەتێ شوێن پێغەمەری خـۆی ئەکەوێ ئەڵێن : ئەی فلان شەفاعەتمان بۆ بکە • تا نیهایەت پێتە سـەر پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەوە ئەو رۆژەیە کە خوا ـ عـز وجل ـ ئەینێرێ بۆ مەقامی مەحموود [ئەم حەدیثە ئەبێ عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە پێغەمەری یا لەوەی کە لە پێغەمەری بیستوە ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ •• بیستبێ ، چونکی ئەوە شتێك نیە کە ئینسان بە عەقڵ ظەفەری پێ بەرێ] •

٢١/٦٢٠ ـ عن جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إن قوما يخرجون من النـار يحترقون فيها إلا دارات وجوههم حتى يدخلون الجنة م ـ ٢/١٦٤ •

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى لله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : قەومێك لە ئاگر یێنە دەرێ تیا ئەسووتێن غەیری دائیرەی دەموچاوی تا ئەچنە بەهەشتەوە [یەعنی خوا لە جەهەنەما دەموچاوی ئینسان کە مەحەللی سوجوودە ناسووتێنێ •بۆیێکی ناسووتێنێ کە مەحەللی سوجوودە ، کە وابێ لێی ئیستیخراج ئەکرێ کە ئەعضای سـەبعەیش نەسـووتێنێ[1]] •

---

(١) ئەم قسە لە حەدیثی « أمرت أن أسجد على سبعة أعظم » وەرگیراوە . مەبەستی دانەر ئەوەیە کە بە گوێرەی ئەم قسـە ئـەبێ ئەو حەوت ئەندامەی لەش کە سوجدەیان بۆ خوا لە سەرئەبرێ نەسـووتێن . ئەندامەکانیش ئەمانەن : دەموچاو ، هەردوو دەست ، هەردوو ئەژنۆ، هەردوو پـێ .

٢٢/٦٢١ ـ عمران بن حصين ـ رضي الله تعالى عنه ـ عـن النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : يخرج قوم من النار بشفاعة محمـد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فيدخلـون الجنـــة يســـمون الجهنميين
ح ـ ٩/٣١١ ، ت ، د ، جه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووى : خوا ـ عزوجل ـ بە شەفاعەتی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قـــەومێ لە ئـاگـر ییێنێتەدەرێ ئەچنە بەهەشتەوە ، پێیان ئەڵێن : جەهەننەمی •

٢٣/٦٢٢ ـ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : [يجتمع المؤمنون •خ] يجمع الله الناس يوم القيامة فيهتمون لذلك • وقال ابن عبيد : فيلهمون لذلك، فيقولون : لو استشفعنا على ربنا ـ عز وجل ـ حتى يريحنا من مكاننـا هذا • قال : فيأتون آدم ـ عليه السلام ـ فيقول : أنت آدم أبو الخلق، خلقك الله بيده ، ونفخ فيك من روحه ، وأمر الملائكة فسجدوا لك ، اشفع لنا عند ربك حتى يريحنا من مكاننا هذا • فيقول : لست هناكم ، فيذكر خطيئته التي أصاب ، فيستحي ربه منها ، ولكن ائتوا نوحا أول رســـول بعثه الله تعالى • قال : فيأتون نوحا ـ عليه السلام ـ فيقول : لســـت هناكم ، فيذكر خطيئته التي أصاب فيستحي ربه تعالى منها • ولكن ائتوا إبراهيم ـ عليه السلام ـ الذي اتخذه الله خليلا ، فيأتون إبراهيم ـ عليـه السلام ـ فيقول : لست هناكم ، فيذكر خطيئته التي أصاب ، فيستحي ربه تعالى منها ، ولكن ائتوا موسى الذي كلمه الله وأعطاه التـــوراة • قال : فيأتون موسى ـ عليه السلام ـ فيقول : لست هناكم ويذكر خطيئته التي أصاب = فيستحي ربه منها = ولكن ائتوا عيسى روح الله وكلمته ، فيأتون

عيسى روح الله وكلمته ، فيقول : لست هناكم ، ولكن ائتوا محمـــدا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عبدا قد غفر الله له ماتقدم من ذنبه ومـا تأخر • قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : فيـأتوني ، فأستأذن على ربي =تعالى= فيؤذن لي ، فإذا أنا رأيته وقعت سـاجدا ، فيدعني ماشاء الله أن يدعني ، فيقال : يامحمد ارفع رأسك ، قل تُسمع، سل تُعطه ، اشفع تشفّع ، فأرفع رأســـي فأحمد ربي تعـــالى بتحميد يعلمنيه ربي عز وجل ، ثم أشفع فيحد لي حدا ، فأخرجهـم من النـــار وأدخلهم الجنة • ثم أعود فأقع ساجدا ، فيدعني ماشاء الله أن يدعني ، ثم يقال لي : ارفع رأسك يامحمد ، قل تُسمع ، سـل تعطه ، اشفع تشفع • فأرفع رأسي فأحمد ربي بتحميد يعلمنيه ربي ، ثم اشفع فيحد لي حدا فأخرجهم من النار وأدخلهم الجنة • قال : فلا أدري في الثالثة أو فـــي الرابعة قال : فأقول : يا رب مابقي في النار إلا من حبسه القرآن ، أي من وجب عليه الخلود • قال ابن عبيد في روايته : قال قتـــادة : أي وجب عليه الخلود م ـ ١٦٨/٢ ، ح ـ ٣١٠/٩ ، ح ـ ٧/٧ ، ن ، جه•

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تـــعالى عليـــه وســـلم ـ فەرمووی : خوای تەبارەكوەتەعالا رۆژی قیامەت هەموو ئینسانان كۆئەكاتەوە ، هـەمـوو ئیهیتمام بەو ئیجتیماعە ئەكەن • ئیبنوعوبەید كە یەكێكە لە راوییان ئەڵێ: ئیلهام ئەكرێتە دڵیانەوە كە كۆبنەوە • [یەعنی بۆ خاتری ئەوە بگەڕێن بـۆ كەسێ كە شەفاعەتیان بۆ بكا] ئەڵێن : ئەگەر بە كەسێكمان بوتایـە كە شەفاعەتمان بۆ بكا لە حوضووری خوادا كە لەم جێیە خوا رەحەتمان بكا، لەم جێگە ، یا [لەم عەذابو گەرمیە نەجاتمان بـــدا ، زوو حســـابمـان ببڕێتەوە] فەرمووی : ئەچنە خزمەت حەزرەتی ئادەم ـ علیه الصـــلاة

والسلام ـ عەرزی ئەکەن : کە تۆ باوکی هەموو خەڵقی ، خوا بە دەستی قودرەتی خۆی تۆی خەلق کردوە ، لە رۆحی خۆی رۆحی کردووی بــە بەرا ، ئەمری بە مەلائیکە فەرموە سوجدەیان بۆ بردووی ، شەفاعەتمـان بۆ بکە لە خدمەت خوای خۆتا ، تـا لـەم جێگەیەدا رەحمـەتمـان بکـا • ئەفەرموێ : من لەو مەقامەدا نیم کە ئێوە تێی ئەگەن ، گوناهەکەی خۆی کە کردوویەتی [گەندم خواردن] ذیکر ئەکاو لەبەر ئەو گوناهەی حـەیـا لە خوای خۆی ئەکا ، ئەفەرموێ : بچنە لای حەزرەتی نووح کە ئەوەڵ رەسوولێکە خوا رەوانەی سەر خەڵقی کردوە •

ئەوانیش ئەچنە خزمەت حەزرەتـی نــووح ـ علیـــه الســـلام ـ عەرزیئەکەن • ئەفەرموێ : من لەو مەقامەدا نیم وەکوو ئێوە تێیگەیون، گوناهەکەی خۆی کە کردوویەتی [کە دۆعای لە ئوممەتەکەی کــرد بــە طۆفان خنـکان] لەو گوناهەی حەیا لە خوای خۆی ئەکا ، ئەفەرموێ : بچنە لای حەزرەتی ئیبراهیم کە خوا کردوویەتی بە خەلیل •

ئەچنە خزمەت حەزرەتی ئیبراهیم ، حەزرەتی ئیبراهیم ـ علیـــــه الصلاة والسلام ـ ئەفەرموێ : من لەو مەقامەدا نیم وەکوو ئێـوە ظـەن ئەبەن ، ئەو گوناهەی کە کردوویەتی ذیکری ئەفەرموێو لەو گوناهــەی حەیا ئەکا لە خوای خۆی [گوناهی ئەو ئەوەیە کە سێ قسەی فەرموە ، کە درۆ نین وەکوو درۆ وانە :

١ـ کە قەومەکەی بۆ ئایینی جەژنیان ئەچنە دەرێو پێیئەڵێن تۆیش ودرە ، ئەفەرموێ : نەخۆشم • نەخۆشی بەدەنیی نەبوە دڵی نارەحەت بوە بـە بتپەرستنی ئەوان ، مەقصوودی وابوە کە کەس لە شارەکەدا نەما بچێ بتەکانیان بشکێنێ] •

٢ـ کە لێیان پرسیوە : تۆ ئەم بتانەت شکان ؟ فەرمووی: گەورەکەیان شکانتی ، یەعنی عیبادەت بۆکردنی بوو بە سەبەبی شکانیان •

٣ـ کە جەبیارەکەی کە =حەزرەتی ئیبراهیم= تەشریفی بــە لای شارەکەیا رۆیی تەمای بوو حەزرەتی سارای لێ زەوت بکا ، لێی پرسیی ئەو ژنە کە لەگەڵتایە چی تۆیە ؟ حەزرەتی ئیبراهیم ئەترسا کە ئەگەر بڵێ ژنمە غیرەتی جەبیارەکە جۆش بستێنێو بیکوژێ ••لەبەر ئەوە فەرمووی: خوشکمە • یەعنی خوشکی دینیمە ئەمانە هیچیان درۆ نین]•

فەرمووی : بچنە لای حەزرەتی مووسا ـ علیه السلام ـکە خوا بێ واسیطە قسەی لەگەڵا کردوەو تەوراتی پێ عەطا فەرموە • ئەچنە خزمەت حەزرەتی مووسا ـ علیه السلام ـ ئەفەرموێ : من لەو مەقامەدا نیم کـە تێی‌گەییون ، ئەو گوناهەی کە تووشی بووبوو ذیکری ئەفەرموێ [کـە قیبطییەك ئەمری پێ‌نەکرابوو بیکوژێ کوشتی]و ئەفەرموێ : بچنە لای عیسا کە رووحوڵلایە بە بێ واسیطەی باوکەوە صیرف بە ئەمرێ کە خوا فەرمووی بیە بوە ، ئەچنە خزمەت حەزرەتی عیسا ـ علیه السلام ـ کــە (روح الله)یەو (کلمة الله)یە • ئەفەرموێ : من لــەو مەقامــەدا نیم کــە تێی‌گەییون بچنە خدمەت محمد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـکە عەبدێکە خوا لە گوناهی ئەوەڵو ئاخری خۆش بوە [یەعنی حیفظی کردوە نــە گوناهکردن] •

ئەنەس ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : یێنە لای من ئیذن ئەخوازم بۆ حوزووری خوا ، ئیذن ئەدرێم ، ئەو وەختە کە جەنابی خوام دی بە سوجدەدا ئەکەوم• خوا ـ جل وعلا ـ لە سوجدەدا تەرکم ئەکا ، ئەوەندەی کە خۆی ئیرادەی فەرمووە • ئەو وەختە ئەمرم پێ ئەکرێ : ئەی محمد سەر هەڵبڕە ،قسـە

بکە ، گوێی لێ بگیرێ ، طەڵەب بکە بدرێتێ ، شەفاعەت بکە قەبوڵ بـکرێ• ئـەو وەختە سەر هەڵئەبڕم بە حەمدێ کە خوا تەعلیمم ئەکا حەمدی خوا ئەکەم • لە دواییا شەفاعەت ئەکەم حەددێکم بۆ مەعلووم ئەکرێ ، ئەوانە لە ئاگر ئێنمەدەرێ ئەیانخەمە بەهەشتەوە ، لـە دواییدا ئەچمەوە بۆ حوزوور بە سوجدەدا ئەکەوم • خوا ئەوەندەی کە ئیرادە بکا لە سوجدەدا بمێنمەوە تەرکم ئەکا ، لە دواییدا ئەمرم پێ ئەکرێ : ئەی محمد ســـەر هەڵبڕە ، بڵێ بیبسرێ ، طەڵەب بکە بدرێتێ ، شەفاعەت بکە لێت قەبووڵ بکرێ • ئەمجا سەرم بەرزئەکەمەوە • بە حەمدێ کە خوا تەعلیمم ئـەکـا حەمدی بۆ ئەکەم • لە دواییدا شەفاعەت ئەکەم ، حەددێکم بۆ مەعلووم ئەکرێ لە ئاگریان دەرەهێنم ئەیانخەمە بەهەشتەوە •

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : نازانم لە دەفعەی سێیەما• یا لە دەفعەی چوارەما پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەڵێم : یارەببی لە ناو ئاگرا ئەوانە نەبێ کە قورئان حەبسی کردوون [قەتادە، یەعنی لە ئاگرا بە ئەبەدیی ئەمێننەوە] هیچ کەس نەماوە •

ظاهیرەن ئەوەڵی ئەم حەدیثەو ئاخری یەك ناگرنەوە ؛ چـــونکـــە ئەوەڵی حەدیثەکە لە دەرحەقی ئەوانەدایە کە لە عەرەصاتا لە ناو لەو گەرمیی رۆژو عەرەقا لە عەذابو زەحمەتێکی زۆرا ماونەوە ، شەفاعەت بۆ ئەوانەیە کە خوا زوو حسابیان روئیەت بکاو هەرکەس بچێ بـــۆ جێی خـــۆی • ئاخرییەکەی دەرحەقی ئەوانەیە لە دوای حسابو چوونـــە بـــەهەشتـــی =بەهەشتیی= بۆ بەهەشتو ، چوونەجەهەننەمی ، جەهەننەمیی بۆ جەهەننەم لە دوای عەذابێکی زۆر لە جەهەننەما ماونەوە • سێ تەئویلی بۆ کراوە •

١ـ کرمانیی ئەڵێ : حەدیثی شەفاعەتی عەرەصات لەوێدا بڕاوەتەوە کە پێغەمەر ـ صلى الله تـــعالى عليه وســـلم ـ ئەفەرموێ : ئیذندرام •

دوایيەکەی حەدیثی شەفاعەتی هێنانەدەرەوەی جەهەننەمییە لە جەهەننـــەم ئیختیصارکراوە •

٢ـ طیبیی ئەڵێ : ئیحتیمالی هەیە هەموو موئمین دوو فیرقە بـن ؛ فیرقەییێکیان لە عەرەصاتا شەفاعەتی بۆ ئەکرێ ، ئەچنە بەهەشت• فیرقەییێکی خراونە ناو ئاگرەوە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ زومرەـزومرە شەفاعەتیان بۆ ئەکا یێنرێنەدەرێو ئەخـــرێنە بـــەهەشتەوە • ئـەمـەیش ئیختیصارکراوە • ئەم تەئویلە لەگەڵ تەئویلی کرمانیی هـــەر ئەوەندەیان فەرقە کە تەئویلی شەفاعەتی عەرەصات بۆ هەمووئینسانە • لە تـەئـویلی (طیبی)دا ئەویش خاصە بە موسوڵمانانەوە •

٣ـ یاخۆ موراد لە ئاگر ئاگری عەرەصاتە • مشکات (من القسطلاني)•

٦٢٣/٢٤ ـ معبد بن هلال العنزي ، قال : انطلقنا إلى أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] وتشفعنا بثابت فانتهينا إليه وهو يصلي الضـحى ، فاستأذن لنا ثابت ، فدخلنا عليه وأجلس ثابتا معه على سريره فقـال : يـا أبا حمزة إن إخوانك من أهـــل البصـــرة يسألونك أن تحدثهم حديث الشفاعة • قال : حدثنا محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إذا كان يوم القيامة ماج الناس بعضهم إلى بعض ، فيأتون آدم ـعليه السلامـ فيقولون : له اشفع لذريتك ، فيقول : لست لها ، ولكن عليكم بإبراهيم ـ عليه السلام ـ فإنه خليل الله • فيأتون إبراهيم ـ عليـه الســـلام ـ فيقول : لست لها ، ولكن عليكم بموسى ـ عليه السلام ـ فإنه كليم الله ، فيؤتى موسى ـ عليه السلام ـ فيقول : لست لها ، ولكن عليكم بعيسـى ـ عليه السلام ـ فإنه روح الله وكلمته ، فيؤتى عيسى ـ عليه السـلام ـ فيقول : لست لها ، ولكن عليكم بمحمد ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ فـأوتـى •

فأقول : أنا لها . أنطلق فأستأذن على ربي فيؤذن لي فـأقـوم بين يديه . فأحمده بمحامد لا أقدر عليه الآن يلهمنيه الله ـ تعالى ـ ثم أخِرُّ له ساجدا . فيقال لي : يامحمد ارفع رأسك ، وقل يسمع لك ، وسـل تُعطَه ، واشفع تُشَفَّع . فأقول : يارب أمتي ، أمتي ! فيقال : انطلق فمن كان في قلبه مثقال حبة من برة أو شعيرة من إيمان فأخرجه منهـا ، فأنطلق فأفعل ثم أرجع إلى ربي تعالى فأحمده بتلك المحامد ، ثم أخِرُّ له ساجدا . فيقال لي يامحمد ارفع رأسك وقل يسمع لك ، وسل تعطه ، واشفع تشفَّع . فأقول : يارب أمتي ، أمتي ! فيقال لي : انطلق . فمن كان في قلبه مثقال حبة من خردل من إيمان ، فأخرجه منهـا ، فأنطـلق فأفعل ، ثم اعود إلى ربي فأحمده بتلك المحامد ، ثم أخرُّ له سـاجدا ، فيقال لي : يامحمد ارفع رأسك وقل يسمع لك ، وسل تعطه ، واشـــفع تشفع . فأقول يارب أمتي أمتي ! فيقال لي : انطلق ، فمن كان في قلبه أدنى أدنى أدنى من مثقال حبة من خردل من إيمان ، فأخرجه من النـار فانطلق ، فأفعل .

هذا حديث أنس الذي أنبأنا به . فخرجنا من عنده ، فلما كنا بظهر الجَبَّان [موضع . أي بظاهرها وأعلاها . وقال أهل اللغة: الجبّان والجبانة الصحراء] قلنا : لو ملنا على الحسن [البصري ـ رحمه الله] فسلمنا عليـه وهو مستخف [خوفا من الحجاج! في دار أبي خليفـــة ، قال : فدخلنا عليه ، فسلمنا عليه ، وقلنا : يا أبا سعيد جئنا من عند أخيك أبي حمزة فلم نسمع بمثل حديث حدثَنَاه في الشفاعة . قـال : هيه فحدَّثنـاه الحديث . فقال : هيه . قلنا : مازادنا . قال : حدَّثنا به منذ عشرين سنة ، وهو يومئذ جميع ، ولقد ترك شيئا ، ما أدري أنَسِيَ الشيخ ، أو كره أن يحدثكم فتتكلوا ؟ قلنا لـه : حدثنا . فضحك وقال : (خلق

الإنسان من عجل)[1] ماذكرت لكم هذا إلا وأنا أريـد أن أحدثكموه : ثم أرجع إلى ربي في الرابعة ، فأحمده بتلك المحامد ، ثم أخِرُّ لــــه ساجدا ، فيقال لي : يامحمد ارفع رأسك وقل يسمع لك ، وسل تعطه ، واشفع تشفَّع ، فأقول : يارب ائذن لي فيمن قال لا إله إلا الله . قال: ليس ذلك لك ، أو قال ليس ذاك إليك ، ولــكن وعـزتـي ، وكبريائي وعظمتي وجبريائي لأخرجن من النار من قال لا إله إلا الله . قال : فأشهد على الحسن أنه حدثنا به أنه سمع أنس بن مالك أراه قال قبل عشرين سنة وهو يومئذ جميع م ـ ٢/١٧٩ .

تەرجەمە :

مەعبەدی بنی هیلالی عەنەزیی ئەڵێ : چووینە خزمەت ئەنەسی بنـی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ثابیتمان کرد بە شەفاعەتخـواز کە گـەیینە خزمەتی نوێژی ضوحای ئەکرد . ثابیت ئیذنی بۆ خواستین ، چووینــــە ژوورەوە خدمەتی ، ثابیتی لە خدمەت خۆیا لەســــەر کورســییەکەی جێ کردەوەو دانیشت ثابیت عـەرزی‌کرد : برادەرەکانت لـە ئەهلی بەصرە طەلەبت لێ ئەکەن کە حەدیثی شەفاعەتیـــان بۆ ریوایـــەت بفەرمووی . فەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قسەی بۆ کردووین کە رۆژی قیامەت بوو خەڵق بەسەر یەکا بەعــــزێ بەسەر بەعزێکا مــــەوج ئەخۆنەوە ، ئەچنە خدمەت حەزرەتی ئادەم ـ علیه السلام ـ عەرزی‌ئەکەن شەفاعەت بکە بۆ ذورڕییەتەکەت . ئەفەرموێ : من ئەهلی ئەوە نیم (لکن) بچنە خدمەت ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ چونکە ئـەو خەلیلوڵلایە . یێنـە خزمەت حەزرەتی ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ [لەم حەدیثەدا حەزرەتی نووح ـ علیه السلام ـ ذیکر نەکراوە] بەو نەوعە ئەو ئەیانێرێتە خدمەت مووسا

---

(١) الانبيــــاء / ٣٧ .

ـ عليه السلام ـ ئەويش ئەيانئێرێتە خدمەت حەزرەتی عیسا ـعلیهالسلامـو ئەويش ئەيانئێرێتە خدمەت حەزرەتی پێغـەمەر ـ عليه الصلاة والسلام ـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : =من= بۆ ئـــەوە ئەهلم • ئەفەرموێ : ئیذن ئەخوازم بۆ حوضووری خوا ئیذن ئەدرێم ،له حوضووری خوادا ئەوەستم حەمدێ ئەکەم بە حەمدێ کە ئێستە ناتوانـم بیکەم خوا ئیلهامی ئەفەرموێ • لە دواییا بە سوجدەدا ئەکەوم ، ئەمرم پێ ئەکرێ ئەی محمد سەرت هەڵبڕە بڵێ لێت ئەبیسترێ ، طەڵەب بکـــە ئەتدرێتێ ، شەفاعەت بکە قەبووڵ ئەکرێ • فەرمووی : یاڕەببی – (أمتي• أمتي) ئەمری پێ ئەکرێ کە بچۆ هەرکەسێ کە بە قەد دەنکە گەندمێ یـا بە قەد دەنکەجۆیێ ئیمان لە دڵیا بێ لە ئاگر دەریبێنە • ئـەفـەرموێ : ئـەچم‌و ئەیکـەم •

دووبارە ئەگەڕێمەوە حوضوور • بـەم نەوعە سـوجدە ئەبـا وەك پێشوو تا دەفعەی سێیەم • لە دەفعەی دوەما بە قەد خەردەلێ ، لە دەفعەی سێیەما لە خەردەلێ کەمتر ، لەویش کەمتر ،لەویش کەمتر ئیمانی لـــە قەلبا بێ دەریهێنە لە ئاگر •

مەعبەد ئەڵێ : ئەمە حەدیثی ئەنەســـە ـ رضي الله تعـــالى عنـه ـ ریوایەتیکرد • لە خدمەتی چووینەدەرێ ، کە گەیینە لای سەرووی جەببان کە جێیەکە لە بەصرە ، وتمان : ئەگەر بچینە خدمەت حەسەنی بەصـــریی ـ رحمه الله ـ [خراپ نیە] چووینە خدمەتی‌و سەلاممان لێکرد • ئەویش لە ماڵی ئەبوخەلیفەدا [لە ترسی حەججاجی بنی یوسف] خۆی شاردبۆوە، چووینە ژوورەوە خدمەتی‌و سەلاممان لێکرد عەرزمانکرد : (يا أبا سعيد) برادەری دینیت ئەبوحەمزە ـ رضي الله تعالى عنه ـ [ئەنەس] لە شەفاعەتا حەدیثێکی بۆ ریوایەت کردین وەکوو ئەو حەدیثەمان نەبیستوە بـۆمـان

ریوایەت بکریٚ • فەرمووی : ئیٚـی •حەدیثەکەمان بۆ ریـــوایەتکرد •
فەرمووی : ئیٚی • عەرزمانکرد : هەر ئەوەندەیە لەوە زیاتری بۆ ریوایەت
نـەکـردیـن •

حەسەنی بەصریی ـ رحمه الله ـ فەرمووی : بیست ساڵ لەمەوپیٚش
ئەم حەدیثەی بۆ ریوایەتکردین ، ئەو وەختە قوەتی لە جیٚی خۆی بوو ،
یەعنی ئیختیار نەبوو ، شتیٚکی تەرككردوە نازانم لە فکری چۆتەوە یاخۆ
حەزی نەکردوە کە بۆتان ریوایەت بکا مەبادا تەوەکول بەوەی کە تـەرکی
کردوە بکەنو لە عیبادەتا قوصوور بکەن • عەرزمانکرد : بۆمان ریوایەت
بکە • پیٚکەنی ، فەرمووی : ئینسان بە عەجوول خەلقکراوە • من ئەوەم
هەر بۆیە وت کە بۆتان ریوایەت بکەم [پیٚغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـــه
وسلم ـ فەرمووی]لە دەفعەی چوارەما موراجەعەتی خوا ـ عز وجـــل ـ
ئەکەمەوەو بەو حەمدانە حەمدی ئەکەم ، لە دواییا بە سوجدەدا ئەکەوم ،
ئەمرم پیٚ ئەکریٚ : ئەی محمد سەرهەلبڕە • بلیٚ لیٚت ئەبیستریٚ ، طەلەبکە
ئەتدریٚتیٚ ، شەفاعەت بکە لیٚت قەبووڵ ئەکریٚ • ئەڵیٚم : یاڕەببی ئیذنـم
بدە دەرحەقی ئەوانە کە (لا إله إلا الله) یان وتوە [یەعنی هیچ عەمـــەلی
چاکەی تریان نەبوە] خوا ـ جل وعلا ـ ئەفەرمویٚ : ئەوە بۆ تۆ نیـە •
یا ئەفەرمویٚ : ئەوە عائید بە تۆ نیە [شك الراوي] لاکین بە عیززەتو
کیبریـاو عەظەمـەتو جیبریای [یـەعنـی سـەلطـەنـەتو عەظـەمەتو
قـەهـری خـــۆم]خـــۆم ســـویٚن ئـەخـۆمهـەرکەسـیٚ (لا إلـــه
إلا الله)ی وتبیٚ لە ئاگر دەرییٚنم • مەعبەد ئەڵیٚ : شەهادەت ئەدەم لـە
حەسەنی بەصرییەوە ـ رحمه الله ـکە وتی : ئەم زیادەم لە ئەنەسی بنـی
مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ بیستوە ، وا بزانم فەرمووی : بیست ساڵ
لەمەوپیٚش ئەو وەختە بە تاقەت بو کۆ بو [یەعنی پیرو بیٚ قووەت نەبوو]•

[ئەم شكە لەم لەفظی ئاخرییەدایە كە لە دوای حەدیثەكەیش بەحثی لە بیست ساڵو قووەتو تاقەتی ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ كردوە یان نا لـە هی پێشەوەدا نیە] •

ئەمحەدیثەیش ئەوەڵو ئاخریەكەی جوێن لە یەك •

٦٢٤/٢٥ ـ عن أبي سعيد [رضي الله تعالى عنه] ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أما أهل النار الذين هم أهلها فإنهم لا يموتون فيها ولا يحيون ، ولكن ناس أصابتهم النار بذنوبهم ، أو قال بخطاياهم ، فأماتهم إماتة حتى إذا كانوا فحما أذن بالشفاعة فجيء بهم ضبائر ـ ضبائر فبثوا على أنهار الجنة ، ثم قيل : يا أهل الجنة أفيضوا عليهم ، فينبتون نبات الحبة تكون في حميل السيل ، فقال رجل من القوم : كأن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قد كان بالبادية م ـ ٢/ ١٤٨ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەمما ئـەهلی جەهەننەم كە ئەهلی جەهەننەمن [یەعنی موخەللەدن] ئەوانە لە جەهەننەما نە ئەمرن نە ئەژین ئەمما بەعزێ كەس [یەعنی موئمین] كە بـە واسیطەی گوناهیانەوە تووشی ئاگر بوون ،یەعنی چوونە جەهەننەمەوە ، ئـەوانـە خوا ئەیانمرێنێ تا ئەبن بە خەڵووز ، ئەو وەختە ئیذنی شەفاعەت ئەدرێ ، جەماعەت جەماعەت یێنرێنە گوێجۆگەی بەهەشت لە دواییا ئەمر ئەكرێ: كە ئەی ئەهلی جەننەت ئاویان بەسەرا بكەن • كەئاویان بەسەراكرا وەكوو چۆن لافاو كە پووشو پەڵاش ئێنێو لە ناو ئەو پووشو پەڵاشەدا دەنكی گەندمو جۆو شتی تری تیا بێ لە ناو ئـەو پووشو پەڵاشەدا سـەر دەرئەهێنێو زەردو زەعیف ئەڕوێ ،ئەو ئینسانانەیش بەو نەوعە زەردو زەعیف رۆحیان یێتەوە بەرو زیندوئەبنەوە قوەتیان یێتەوەبەر • یـەكێ

له قەومەکه وتی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەکوو له صەحرا بوو بێ وايه [يەعنی له شتی دەشتو صەحرا ئەگا] •

٦٢٥/٣٦ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : أتي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يوما بلحم [وفي أخرى : وضعت بين يدي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قصعة من ثريد ولحم ، فتناول الذراع وكانت أحب الشاة إليه ، فنهس نهسة [نهس : أخذ بأطراف أسنانه الشريفة ، نهش بأضراسه] فقال : أنا سيد الناس يوم القيامة ، ثم نهس نهسة أخرى ، وقال : أنا سيد ولد الناس يوم القيامة ، فلما رأى أصحابه لا يسألونه قال : ألا تقولون كيفه ، قالوا : كيفه يا رسول الله ؟ قال : يقوم الناس لرب العالمين م ـ ٢/١٨٩] فرفع إليه الدراع، وكانت تعجبه فنهس نهسة • فقال : أنا سيد الناس يوم القيامة • وهل تدرون بم ذاك ؟ يجمع الله تعالى يوم القيامة الأولين والآخرين في صعيد واحد ، فيسمعهم الداعي ، وينفذهم البصر ، وتدنو الشمس ، فيبلغ الناس من الغم والكَرْب مالا يطيقون وما لا يحتملون ، فيقول بعض الناس لبعض : ألا ترون ماأنتم فيه ؟ ألا ترون ما قد بلغكم ؟ ألا تنظرون إلى من يشفع لكم ؟ يعني إلى ربكم • فيقول بعض الناس لبعض : ائتوا آدم ، فيأتون آدم ـ عليه السلام ـ فيقولون : يا آدم أنت أبو البشر ، خلقك الله بيده ، ونفخ فيك من روحه ، وأمر الملائكة فسجدوا لك، اشفع لنا إلى ربك ألا ترى إلى مانحن فيه ؟ ألا ترى الى ماقد بلغنا ؟ فيقول آدم : إن ربي غضب اليوم غضبا لم يغضب قبله مثله ، ولن يغضب بعده مثله • وإنه نهاني عن الشجرة فعصيته • نفسي ، نفسي ! اذهبوا إلى غيري ، اذهبوا إلى نوح • فيأتون نوحا ـ عليه السلام ـ فيقولون : يا نوح أنت أول الرسل إلى الأرض ، وسماك الله عبدا شكورا • اشفع لنا إلى ربك • ألا ترى مانحن فيه ؟ ألا ترى ماقد بلغنا ؟ فيقول لهم : إن ربي قد غضب

اليوم غضبا لم يغضَب قبله مثله ، ولن يغضب بعده مثله • وإنه قد كانت لي دعوة دعوت بها على قومي • نفسي ، نفسي ! اذهبوا إلى إبـراهيـم فيأتون إلى ابراهيم ـ عليه السلام ـ فيقولون : أنت نبي الله تعالى وخليله من أهل الأرض ، اشفع لنا إلى ربك • ألا ترى إلى مانحن فيه ؟ ألا ترى إلى ماقد بلغنا ؟ فيقول لهم إبراهيم [عليه السلام] : إن ربي قد غضب اليوم غضبا لم يغضب قبله مثله ولا يغضب بعده مثله • وذكر كذباته [قد بين قبل] نفسي ، نفسي ! اذهبوا إلى غيري ، اذهبوا إلى موسـى ـ عليـه السلام ـ فيقولون : ياموسى أنت رســول الله ، فضلك الله برســالاته وبتكليمه على الناس ، اشفع لنا إلى ربك • ألا ترى إلى مانحن فيـه ؟ ألا ترى ماقد بلغنا ؟ فيقول لهم موسى [عليه السلام] : إن ربـي قـد غضب اليوم غضبا لم يغضب قبله مثله ولن يغضب بعده مثله • وإني قتلت نفسا لم أومر بقتلها ، نفسي ، نفسي ! اذهبوا إلى عيسى • فيأتون عيسى عليه السلام • فيقولون : يا عيسى أنت رسول الله ، وكلمتَ الناس في المهد، وكلمة منه ألقاها إلى مريم ، وروح منه ، فاشفع لنا إلى ربك ألا تـرى مانحن فيه ؟ ألا ترى ماقد بلغنا ؟ فيقول لهم عيسى ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إن ربي قد غضب اليوم غضبا لم يغضب قبله مثله ولن يغضب بعده مثله ، ولم يذكر له ذنبا ، نفسي ، نفسي ! اذهـبوا إلى غيري • اذهبوا إلى محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فيأتوني فيقولون : يـا محمد أنت رسول الله وخاتم الأنبياء ، وغفر الله لك ماتقدم من ذنبك ومـا تأخر ، اشفع لنا إلى ربك ، ألا ترى إلى مانحن فيه ؟ ألا ترى ماقد بلغنا ؟ فأنطلِق فآتي تحت العرش ، فأقع ساجدا لربي ، ثم يفتح الله تعالى عليَّ ويلهمني من محامده وحسن الثناء عليه شيئا لم يفتحه لأحد قبلي ، ثـم يقال : يامحمد ارفع رأسك ، سل تعطه ، اشفع تشَفَّع • فأرفع رأسي ، فأقول : يا رب أمتي • أمتي ! فيقال : يامحمد أدخل الجنة من أمتك من

لا حساب عليه من الباب الأيمن من أبواب الجنة ، وهم شركاء الناس فيما سوى ذلك من الأبواب • والذي نفس محمد بيده إن مابين المصراعين من مصاريع الجنة لكما بين مكة وهجر أو كما بين مكة وبصرى م-٢/١٨٤• وفي حديث أبو ذر عنه ، قال : وذكر قوله في الكواكب (هـذا ربي) • وقوله لآلهتهم : (بل فعله كبيرهم هذا) وقوله : (إني سقيم) م-٢/١٨٩• ح-٥/٣١٩ إلى وسل تعطه ، ت ، ن ، جه ح-٧/١٩٦ بتمامه في بني إسرائيل في تفسير (إنه كان عبدا شكورا) • وفيه تكرار نفسي نفسي نفسي ثلاث مرات في المواضع •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : رۆژێ گۆشتیان هێنا بۆ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیـــه وسلم ـ لە ریوایەتەکەی تـر ا ئەفـەرموێ : کاسەیێ تریتو گۆشتیان هینایە خدمەت [ذیراعی تیـابو] ذیراعەکەی هەڵگرت ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ ذیراعی مەڕی حەز لێ ئەکرد بە ددانی موبارەکی پێشەوەی دەفعەیێ لێی هەڵبچوڕکـاو فەرمووی : من گەورەی هەموو خەڵقم لە رۆژی قیامەتا • لە دوایـــ دەفعەیێکی تری لێ هەڵبچوڕکاو فەرمووی : من گەورەی هەموو خەڵقم لە رۆژی قیامەتا • کە چاوی پێکەوت کە ئەصحابی کیرامی لێی ناپرسن فەرمووی : بۆچی ناڵێن بۆچی ؟ فەرموویان : بۆچی ؟ =فەرمووی= رۆژی قیامەت خوا ـ جل وعلا ـ ئەوەڵین و ئاخرین کۆئەکاتەوە لە ئەرزێکی تەختا کە هیچ چاڵو کۆسپی نەبێ ، ئەوی بانگیان بکا دەنگی بە گوێی هەموویان ئەگەیێنێ ، چاوی هەموویان ئەیبینێ رۆژیان لێ نزیك ئەبێتەوە ئینســان ئەوەندە غەمو مەشەقەتیان بەسەرا یێ کە لێی بێ تاقەت ئەبن و تەحەممولیان نامێنێ ، بەعزێکیان بە بەعزێکیان ئەڵێن : نابینن کە لەسەر چ ئەحواڵێکن؟

نابینن کە چیتانپێگەییوە ؟ بۆ تێنافکرن بچنە لای کەسێ کە شەفاعەتتان بۆ بکا ؟ یەعنی لە لای خوای خۆتان بەعزێ بە بەعزێ ئەڵێن : بچنـــە خزمەت حەزرەتی ئادەم ـ علیه السلام ـ ئەچنە خزمەت حەزرەتی ئـادەم ـ علیه السلام ـ عەرزیئەکەن : ئەی ئادەم تۆ باوکی هەموو بەشەری ، خوا بە دەستی قودرەتی خۆی خەلقی کردووی ، لە رۆحی خۆی [کـە ئەمرێکی رەببانییە] رۆحی کردووی بە بەرا ، ئەمری بە مەلائیکە کردوە سەجدەیان بردوویتە بەر ، لە حوضووری خوای خۆتا شەفاعەتمان بـۆ بکە • نابینی کە لە چیاین ؟ نابینی کە چیمان تووش بوە ؟ ئادەم ـ علیه السلام ـ ئەفەرموێ : ئەمرۆ خوا غەزەبێکی گرتوە لەمەوپێش غەزەبی وای نەگرتوە لەمەولایش غەزدبی وا ناگرێ خوا ـجل وعلاـ نەهی لێکردم کە لەو درەختە نەخۆم ، عیصیانی ئەمرەکەم کرد (نفسي ، نفسي !)[1] [لـــە ریوایەتی بوخاریدا لێرەداو لە مەوقیعەکانی دوایی سێ جار (نفسی)تیکرار ئەکاتەوە] بچنە لای غەیری من [بەم نەوعە ئەچنە خدمەت پێغەمەرەکانـ کە لەم حەدیثەدا ذیکرکراوە ، هەموو بـــەم نەوعە جـــواب ئەدەنەوەو عەرزی نووح ئـەکەن : کە خوا دەرحەقی تۆ فەرموویەتی : نووح عەبدێکی شەکوورە • ئەویش ئەفەرموێ : خوای تەعالا دوعایێکی موستەجابی پـێ عەطا فەرموبووم لە (علیه)ی قەومەکەما لەعەمەل هێنا • عەرزی حەزرەتی ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ ئەکەن ئەویش کە بە ئەستێرەکانی فەرموە ئـەمـە خوای منە ، بە بتەکانی نەمروودی فەرموە کە بتەگەورەکەیان ئەوانی تـری شکان • کە دەعوەتیانکرد لەگەڵیان بچێ بـــۆ ئیجرای ئایین فەرمووی : نەخۆشم ••• بەم قسانەی عوزری هێنایەوە • عەرزی حەزرەتی مووســـا ئەکەن : کە خوا ـ جل وعلا ـ بە ریسالەتو بە قسەلەگەڵکردن خـــوا

---

(١) ئەمەیە کە کورد ئەڵێ : رۆژی نەفسینەفسییە ، واتە : خۆم خۆم •

تەفضیلی تۆی داوە بەسەر خەڵقا ، ئەویش =بە کوشتنی پیاوێ= بێ ئەمە ئەمری پێبکرێ بە کوشتنی عوزریهێنایەوە • عەرزی حەزرەتی عیســا ئەکەن : کە تۆ (روح اللە)ی لە بێشکەدا قسەت =لەگەڵ خەڵق= کردوە • کەلیمەی خوای کە خوا ئیلقای کردوویتە حەزرەتی مەریەمەوە ئەو گوناهی نەبوە کە بەوە مەعذرەت بێنێتەوە هەر بە غەزەبگرتنی خوا ئیکتیفای کردوە کە عەرزی پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ ئەکەن : تۆ رەسوولوڵڵای خاتەمی هەموو پێغەمەرانی ، خوا گوناهی پێشوو دواییتی عەفو کردوە [لە موددەتی حەیاتتا خوا حیفظی لە هەموو نەوعە گوناهێ کردووی] ئــەو تەشریفی ئەچێتە حوزووری باریی ـ جل وعلا ـ ئەفەرموێ : ئەچم لە ژێر عەرشا بە سوجدەدا ئەکەوم • خوا ـ جل وعلا ـ ذیهنم ئەکاتەوە لە حەمدی زۆرو ثەنای جوانجوان شتێکی وام ئیلهام ئەکا کە لە پێش منا بۆ هیــچ کەس ئەو فوتووحاتەی نەکردبێ • لە دواییا ئەمرم پێ ئەکرێ : ئەی محمد سەر هەڵبڕە طەلەب کە ئەدرێتێ • شەفاعەت کە لێت قەبووڵ ئەکرێ • سەرم بەرز ئەکەمەوە ئەڵێم : یاڕەببی (أمتي ، أمتي) [أمتي ياربي ، أمتي ياربي ح ـ ١٩٦/٧] ئەمرم پێ ئەکرێ ئەی محمد لە ئوممەتی خۆت ئەوی حسابی لەسەر نیە لە دەرگانەی لای راستی دەرگانەکانی بەهەشتەوە ببەرە ناو بەهەشتەوە ، ئەوان لە دەرگاکانی تریشا شەریکی خەڵقن ، قەسەم بەوەی کە نەفسی من بەدەستی قودرەتیەتی مابەینی دوو لاشییان لەلاشییانی دەرگای بەهەشت بە قەد مابەینی مەککەو هەجەرە ، یا فەرمووی بــە قەد مابەینی مەککەو بوصرایە •

٦٣٦/٢٧ ـ داود عن أبي هريرة وآخر عن حذيفة ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قالا : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يجمع الله تعالى الناس فيقوم المؤمنون [الظاهر أن المراد بالمؤمن مؤمن كل أمة]

حتى تزْلف لهم الجنة فيأتون آدم ـ عليه الصلاة والسلام ـ فيقولون : يا أبانا استفتح لنا الجنة . فيقول : وهل أخرجكم من الجنة إلا خطيئة أبيكم آدم ؟ لست بصاحب ذلك ، اذهبوا إلى ابني إبراهيم خليل الله . قال : فيقول إبراهيم ـ عليه السلام ـ : لست بصاحب ذلك إنما كنت خليلا من وراء وراء [كبينَ بينَ ، وبالبناء على الضم ، كقبلُ وبعدُ ، ومنصوبين منونين . من النووي] اعمِدوا [كاضربوا] إلى موسى الذي كلمه الله تكليما ، فيأتون موسى ـ عليه السلام ـ فيقول : لست بصاحب ذلك ، اذهبوا إلى عيسى كلمة الله وروحه . فيقول عيسى ـ عليه السلام ـ: لست بصاحب ذلك فيأتون محمدا ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ فيقوم ويؤذن له . وترسل الأمانة والرحم فتقومان جنبتي الصراط يمينا وشمالا ، فيمرّ أولكم كالبرق . قال : فقلت : بأبي أنت وأمي أي شيء كمرِّ البرق ؟ قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ألم تروا إلى البرق كيف يمر ويرجع في طرفة [مرة من باب ضـرب] عين ؟ ثم كمرِّ الريح ، ثم كمر الطير . وشدّ الرجال تجري بهم أعمالهم ونبيكم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قائم على الصراط يقول : ربِّ سلِّم سلم . حتى تعجز أعمال العباد ، حتى يجيء الرجل فلا يستطيع السير إلا زحفا ، وفي حافتي الصراط كلاليب معلقة مأمورة تأخذ مَن اُمِرَتْ به ، فمخدوش ناج ، ومكدوس في النار ، والذي نفس أبي هريرة بيده إن قعر جهنم لسبعون خريفا م ـ ٢/١٩٠ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خـوای تەبارەك وەتەعالا خەڵق کۆئەکاتەوە ، موسوڵمانان رائەوەستن تا جەنەتیان لێ‌نزیك ئەخرێتەوە ، یێنە خدمەت حەزرەتی ئادەم ـ عليه الصلاة والسلام ـ عەرزی

ئەکەن : ئەی باوکی ئێمە طەڵەب بکە دەرگای بەهەشـــتمان لێ‌بکەنەوە • ئەفەرموێ : بۆ غەیری خەتای باوکتان شتێکی تر ئێوەی لە بەهەشـــت کردۆتە دەرێ ؟ من صاحیبی ئەو ئیشە نیم • بچنە لای ئیبراهیمی کوڕم کە خەلیلوڵلایە • فەرمووی : ئیبراهیـــم ـ علیه الســـلام ـ ئەفەرموێ : من صاحیبی ئەو ئیشە نیم ، من ئەمجا لە دوای کێ‌و کێ خەلیلم •قەصدی لای مووسا بکەن کە خوا (بالذات) قســـەی لەگەڵ کردوە • بێنە خدمەت حەزرەتی مووسا ـ علیه السلام ـ ئەفەرموێ : من صاحیبی ئەوە نیم ، بچنە لای عیسا کە (کلمة الله) و (روح الله)یە عیسا ـعلیه‌السلامـ ئەفەرموێ : من صاحیبی ئەوە نیم • بێنە خزمەت حەزرەتی محمد ـ صلی الله‌تعالی‌علیه‌وسلمـ ڕائەوەستێ‌و ئیذن‌ئەدرێ کە شەفاعەت بکا ، ئەمانەت‌و ڕەحم ئەنێررێن لای ڕاست‌و چەپی پردی صیراطەوە ڕائەوەستن [تا طەڵەبی حەقی خۆیان بکەن لەوانەی کە ئیرادەیان هەیە کە لە پردی صیراط تێپەڕن ، کـــێ ئەمانەت‌و ڕەحمی بەجێ‌هێناوەو کێ‌نەیهێناوە] ئەوەڵی ئێوە وەکو ڕابوردنی بـــەرق ڕائەبوورن [حوذەیفە یا ئەبوهورەیرە بەیانی نەکردوە کامیان ئـەپرسن] فەرمووی : بـاوكو دایکم فیدات بێ مەعنای چی وەکو ڕابوردنی بـەرق ڕائەبوورن ؟ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : نەتان‌دیوە کە بەرق چۆن لەوەندەی چاولێکنان‌و هەڵبڕینێکا[1] ئەڕواو یێتەوە ؟ لـــە دوای ئەوان وەکوو بـــا ڕائەبوورێ ، لـــە دوای ئەوان وەکـــوو طەیر ڕائەبوورن • لە دوای ئەوان وەك ڕاکردنی پیاو ڕائەبوورن ، ئەعمالیـــان ئەیان‌ڕوێنێ [خێرایی‌و سستییان بە پێی عەمەلیانە] پێغەمەری ئێـــوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەسەر صیراط ڕاوەســـتاوە ئەفەرموێ : یاڕەببی سەلامەتیان کەی ، یاڕەببی سەلامەتیان کە لە کەوتن ، تا عەمەلی

(١) (مەڕ ــ مر) مەبەستی تێپەڕبوون‌و پەڕینەوەی سەر پردی صیراطە کە پرسیاری دەربارە کرا .

عيباد عاجز ئەبێ لەمە بيانپەڕێنێتەوە ، وای لێ بێ پياو بە چنگەکڕێ نەبێ ناتوانێ بڕوا • لە هەردوو طەرەفی صیراطەوە گاز هەلآوەسراوە مەئمووری ئەوەیە کە ئەمری پێکرا کەسێ بـــگرێ ئەیـــگرێ ، بەعزیك ئەعزای ئەڕووشێو نەجاتی ئەبێ ، بەعزێکی ئەکەوێتەخوارەوە ناو ئاگر •

ئەبوهورەیرە ئەفەرموێ : قەسەم بەو ذاتەی کە نەفسی ئەبوهورەیرە لە دەستی قودرەتیایە قوولآیی جەهەنەم حەفتا پاییزە ، یەعنی حەفتا ساڵە [لەم ئاخریەی وا دەرەکەوێ ئەوی مەعنای مەڕی(1) لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پرسیوە ئەبوهورەیرە بێ] •

٦٢٧/٣٨ ـ عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أنا أول الناس يشفع في الجنة وأنـا أكثر الأنبياء تبعا •

٦٢٨/٣٩ ـ عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] قال : قـــال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أنا أكثر الأنبياء تبعـا يـوم القيامة ، وأنا أول من يقرع باب الجنة •

٦٢٩/٣٠ ـ وعنه قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: أنا أول شفيع في الجنة ، لم يصدق نبي من الأنبيـــاء ماصدّقت ، وإن من الأنبياء نبياً ما يصدقه من أمته إلا رجل واحد •

٦٣٠/٣١ ـ وعنه قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: آتي باب الجنة يوم القيامة فأستفتح ، فيقول الخازن : من أنت ؟ فأقول : محمد • فيقول : بك أمرت لا أفتح لأحد قبلك م ـ ١٩٣/٢ •

تەرجەمە کانیان :

١ ـ =ئەنەسی کوڕی مالیـــك ـ خوایلێ رازیـی بـــێ ـ فەرموویەتی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی= : من ئەوەڵکەسێکم بۆ

---

(1) ئەگەر لێرەدا بگوترێ : لە چاوتروکاندنێکا باشترە .

جەننەت شەفاعەت بکا لە خوصووصی تەبەعەوە زۆرترینی هەموو ئەنبیام •

٢ ـ ئەوەڵ کەسێکم کە لە قاپیی بەهەشت ئەدەم •

٣ ـ ئەوەڵ کەسێکم کە شەفاعەت ئەکەم ، =من لە هەموو پێغەمەران زیاتر پەیڕەوم هەیەو لە هەموویان زیاتر تەصدیق کراوم= بەعزێ ئەنبیا هەن کە تەنها کەسێ تەصدیقی کردوە لە ئوممەتەکەی •

٤ ـ ڕۆژی قیامەت بێمە قاپیی بەهەشت ، ئەڵێم : دەرگام لێ بکەنەوە • خازین ئەڵـــێ : تـــۆ کێــــی ؟ ئەڵێـــم : محمدم • ئەڵێ : بە تۆم ئەمرپێ کراوە ، کە لە پێش تۆوە لە کەسی نەکەمەوە •

٦٣١/٣٢ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قـــال [وعن أنس نحوه •م] قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إن لـكل نبـي دعوة مستجابة ، فتعجل كل نبي دعوته ، وإني اختبأت دعـــوتي شفاعةً لأمتي يوم القيامة ، فهي نائلة ـ إن شاء الله تعالى ـ من مات من أمتـــي لا يشرك بالله شيئا م ـ ٢/١٩٥ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە بۆ کوللی پێغەمەرێ دۆعایێ هەیە کە لێی قەبووڵ بکرێ • هەر[1] پێغەمەرێ عەجەلەی کرد لە دنیادا دۆعاکـەی خۆیی کرد ، من دۆعاکەی خۆمم شاردۆتەوە کە لە ڕۆژی قیامەتا لـــــە شەفاعەتا بۆ ئوممەتم لە عەمەلی بێنم ـ إن شاء الله ـ ئەو دۆعای منە نائیـل ئەبێ بەو کەسە لە ئوممەتی من کە مردبێت‌و شەریکی نەگرتبێ بۆ خوا •

لە موسلیما هەشت نۆ حەدیث لە ئەبوهورەیرەوە ـرضي الله تعالى عنهـ

---

(١) ئەگەر بگوترێ : هەموو پێغەمەران .. باشترە .

ریوایەت ئەکا هەموو مەئالیان وەك ئەم حەدیثە وایە • لە دەورو پشـــتی ئەم حەدیثەوەن کێ ئارەزووی هەیە موراجەعەتی بکا •

٦٣٢/٣٣ ـ عن عبدالله بن عمرو بن العاص ـ رضي الله تعـالى عن سبطيه ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تلا قوله ـ تعالى ـ فـي إبراهيم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: (رب إنهن أضللن كثيرا من الناس، فمن تبعني فإنه مني ـ الآية ـ ومن عصاني فإنك غفور رحيم)[1] وقـال عيســى ـ صلى الله تعـالى عليـه وســـلم ـ : (إن تعـذبهـم فـإنهم عبـادك ، وإن تغفـر لهـم فـإنك أنت العـزيـز الحـكيم)[2] فـرفـع يـديـه وقـــال : اللهـم أمتـي ، أمتـي ! وبـكى • فقـــال الله ـ عـز وجل ـ : يا جبريل اذهب إلى محمد وربك أعلم فسله مايبكيك ؟ فأتـــاه جبريل ـ عليه السلام ـ فسأله ، فأخبره رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بما قال ، وهو أعلم • فقال الله ـ تعالى ـ : يا جبريل اذهب إلى محمد فقل : إنا سنرضيك في أمتك ولا نسوءك م ـ ١٩٨/٢ •

تەرجەمە :

عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەم ئایەتەی سوورەتی ئیبراهیمی خوێنەوە کە حەزرەتی ئیبراهیم ـ عليه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : ئەی رەببی من ئەو بتانـە گەلێکی لە خەڵق گومڕا کرد ، ئەوی کە تابیعی من بێ پەیڕەوی من کا ئەو کەسە لە منە • ئەوی کە ئیطاعەی ئەمری من نەکا کە ئەمری تۆیـــە تـۆ غەفوورو رەحیمی • عەفوو مەرحەمەت بە دەست تۆیە ئیرادەی عەفویان بکەی عەفویان بکە ، یەعنی بە جەزم طەلەبی عەفوی نەکرد • حەزرەتـی

(١) إبراهيـم / ٣٦ •
(٢) المائـدة / ١١٨ •

عیسا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ له قیامەتا کە خوا لەگەڵ ئوممەتەکەی بەرەوڕووی یەك رایانئەگرێ ••ئەفەرموێ : خوایا ئەگەر عەذابیان بدەی عەبدی خۆتن ، ئەگەر لێیانخۆش ببی تۆ عەزیزی غـاڵبو مـوقتەدیـری بەسەر عەذابو عەفوا ، حەکیمی هیچ شتێ بێ حیکمەت ناکەی نە عەذاب نە عەفو • ئەویش بە صەراحەت طەڵەبی عەفوی نەکرد • ئــەو وەختــە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ هەردوو دەستی هەڵبڕیو فەرمووی: ئەی (اللهم أمتي أمتي !) ئەوەی فەرموو گریا ، خـوا ـ جـل وعـلا ـ فەرمووی : یا جیبریل بچۆرە لای محمد لێی بپرسە بۆچی ئەگرێ ؟ خوای تۆ بەوە عالمترە • جیبریل ـ علیه السلام ـ تەشریفی هاتەلایو لێیپرسـیو خەبەری دایە ـ علیه الصلاة والسلام ـ [فیه اختصار][1] خوا خۆی بــە جەوابەکەی عالمترە لە جیبریل • خوا فەرمووی : ئەی جیبریل بچۆرە لای محمد پێی بڵێ: ئێمە لە خوصووصی ئـوممـەتتەوە رازیت ئەکەین، دڵت ناخۆش ناکەین •

احـــوال الآخـــرة[2]

بەحثی فەضائیلی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ رای کێشـام بۆ بەحث لە موعجیزاتیو لە میعراجیو لە شەفاعەتی ؛ چونکی ئەمانە داخلی فەضائیلی پێغەمەرن ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەقەط شەفاعەت [مبتدأ] خوابەشێکی زۆرمان لێی پێ ئیحسان بکا [خبر] لە ئەحواڵی ئاخیرەتە، کە تێفکریم خۆمم وا دیی وەك لە مەیدانی مەحشەرابم لە بەینی بـەهـەشتو جەهەننەمو لای پردی صیراطو ناو =ئەو= هەموو مەخلووقاتەدا کـــە لەوێدا کۆکراونەوە •• موناسبم نـەزانـی کـە لێی بێمە دەرێ تـا ئــەو

(١) واتە لە شێوەی پرسیارو وەڵامەکەدا کورتکردنەوە هەیە .

(٢) باسـی بەسەرهاتی پاشەڕۆژ .

بەحثانەیش تەواو نەکەم ؛ چونکی کە گەییمە ئەوێ بەعزێکی بەیان بکەمو بەعزێکی تەرك بکەمو لە دواییا بگەڕێمەوە سەری موناسب نابێ • بـــە تەرتیب لە ئەوەڵەوە بەحثی (رؤیة الله)لە دواییا بەهەشتو جەهەننەمو سائیرە ئەکەم • (ومن الله التوفيـق) •

شـمع مريم‌را بهل أفروخته　　　زی بخارا میرود این سوخته

قـزڵجی[1]

رؤية الله[2]

٦٣٣/٣٤ ـ عن أبي موسى [رضي الله تعالى عنه] قال : قام فينا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بخمس كلمات ، فقال : إن الله لا ينـام ولا ينبغي له أن ينام يخفض القسط [الميزان أو الرزق] ويرفعه [أي يبسط ويقبض] ويرفع إليه عمل الليل قبل عمل النهار ، وعمل النهار قبل عمـل الليل ، حجابه النور • وفي رواية أبي‌بكر النار ، لو كشفه لأحرقت سُبُحات وجهه [نوره وجلاله وجماله] ما انتهى إليه بصره من خلقه [وفي رواية : بأربع • وفيها : عمل النهار بالليل ، وعمل الليل بالنهار] •

تەرجەمە :

ئەبوموسای ئەشعەریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی لەناومانا راوەستاو پێنچ کەلیمـەی فـەرمـوو :

---

(١) بۆ سەرچاوەو مەبەست لە هێنانی ئەم بەیتە تەماشـــــای لاپـەڕە (٣٤٤)ی بەرگی سێیەم بکە .

(٢) باسی بینینی خوا ـ جل جلاله ـ .

١ ـ خوا نانوێ‌و لایەق نیە کە بنوێ [چونکی نوستن سست‌بوونی ئەعزایەو بێ‌شوعوورمانەوەیە ، ئەوە مەحالە بۆ خوا (لا تأخذه سـنة ولا نـوم)] ٠

٢ ـ تەرازووی عەدالەت هەڵەبڕێ‌و دایەنەوێنێ [رزق زیاد ئەکـاو کەمەکا ، شامیلی هەموو ئەفعالە کە خوا دەرحەقی عیبادی ئەکا ، هەموو ئیشی خوا عەدالەتە بۆ خەڵق زەرەری بێ یا نەفعی بێ]٠

٣ ـ عەمەلی شەوی ئینسان لە رۆژا ، هی رۆژی لە شەوا ، یا عەمەلی شەوی لە پێش عەمەلی رۆژا ، عەمەلی رۆژی لە پێش عەمەلی شەوا رەفـع ئەکرێتە حوضووری ٠

٤ ـ مانیع لە بینینی نوورە ، لە ریوایەتێکا ئاگرە ، ئەمەی سـێ دەفعە فەرموە ، ئەگەر ئەو مانیعە لە خۆی لابدا نووری جەلال‌و جەمالی ذاتی ـ جل وعلا ـ تا مونتەهای روئیەتی ئەسووتێنێ ٠ خـۆر روئیـەتـی نیهایەتی نیە ٠ یەعنی هەموو مەوجوودات ئەسووتێنێ ٠

٥ ـ لـە حەدیثەکەی دەربێنن٠[1]

٣٥/٦٣٤ ـ عن عبدالله بن قيس [الأشعري ـ رضي الله تعالى عنه ـ] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : جنتان من فضة آنيتهما ،

(١) دانـەر ـخـ ئـەمـەی نووسـیوە ، (نەوەویی)یش ـخـ لە شەرحی حەدیثەکەدا هیچی نەنووسیوە . دانەر تەرجەمەی حەدیثەکەی بـەو چوار بڕگەی سەرەوە تەواو کردوە ، ئەگەر بڕگەکان وردتر بکرێنـەوە رەنگە کەلیمەی پێنجەم لەو وردکردنـەوە دەربهێنرێ ، وەك ئـەوەی بڕگەی سێهەم بکرێ بە دوو بڕگە ، یان چوارەم بڕگـە وردبکرێتەوەو ریوایەتی دوەم کە ئەڵێ (مانیع لە بینینی ئاگرە) بە بڕگەی پێنجـەم دابنرێ ، بەو جۆرە پێنجەمەکە لە حەدیثەکە دەردەهێنرێ .

وما فيهما ، وجنتان من ذهب آنيتهما ومافيهما ، ومابين القـــوم وبين أن ينظروا إلى ربهم إلا رداء الكبرياء على وجهه في جنة عدن م ـ ١٢١/٢ ، ح ـ ٣٥٥/٧ •

تەرجەمە :

[ولمن خاف مقام ربه جنتان • الرحمن] ئەبوموسای ئەشعەريـی ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە پێغەمەرەوە ریوایەتئەکـا کـــە فەرموویەتی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ:ئەو دوو جەننەتە خۆیو ئەو زەرفانـەییو هەرچی تیایایە لە زیوە [ومن دونهما جنتان] : دووجەننەتەکەی تـریشـی خۆیو زەرفیو هەرچییێکی تیایە لە ئاڵتوونە ، لە بەینی بەهەشتییو قەوماو لە بەینی ئەمەدا کە تەماشای خوا بکەن غەیری ریدای کیبریا نەبێ کـــە لەسەر ذاتی ئەقدەسی تەعالایە لە جەننەتی عەدنا هیچ مانیعێکی تـر نیـــە [یەعنی ئەو مانیعە نەبێ هەموو کەس هەموو وەقت ئەیبینێو ئەو مانیعەیش بەینە ـ بەینە بۆ ئەوی ئیرادە ئەفەرموێ ببینێ لا ئەدا (وجوه يومئذ ناضرة إلى ربها ناظرة • (سورة القيامة)]•

٣٦/٦٣٥ ـ عن صهيب [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إذا دخل أهل الجنة الجنة قال يقول الله ـ تبارك وتعالى ـ : تريدون شيئا أزيدكم ؟ فيقولون : ألم تبيض وجـوهنـا ؟ ألـم تدخلنا الجنة وتنجنا من النار ؟ قال : فيكشف الحجاب ، فما أعطوا شيئا أحب إليهم من النظر إلى ربهم • [وفي أخرى : ثم تلا هذه الآية :(للذين أحسنوا الحسنى وزيادة)[1]] م ـ ١٢٢/٢ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە ئەهلی جەننەت

---

(١) يـونس / ٢٦ •

چوونە بەهەشتەوە خوا - تبارك وتعالى - پێیان ئەفەرموێ: شتێکتان ئەوێ کە بۆتان زیادکەم ؟ ئەڵێن : بۆ رووت سپیی نەکردووین ؟ ئێمەت نەخستۆتە بەهەشتەوە ؟ نەجاتت نەداوین لە ئاگر ؟ فەرمووی : ئەو وەختە خوا - جل وعلا - حیجاب لەسەر خۆی لائەدا ، هیچ شتێکیان نەدراوەتێ کـــە لـە تەماشاکردنی خوا لایان خۆشتر بێ . پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم- ئەم ئایەتەی خوێندەوە کە مەعنای وایە : بۆ ئەوانە کە لە دنیادا چاکییان کردبێ لە ئاخیرەتا موقابیلی چاکیەکەیان چاکەیان لەگەڵ ئەکرێ‌و زیادیشیان بـۆ هەیە (أخرى) .

٦٣٦/٣٧ - عن عطاء بن يزيد الليثي أن أبا هريرة - رضي الله تعالى عنه - أخبره أن ناسا قالوا لرسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم -: يا رسول الله هل نرى ربنا يوم القيامة ؟ فقال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : هل [تمارون .خ] تضارون في القمر ليلة البدر ؟ قالوا : لا يا رسول الله . قال : هل [تمارون .خ] تضارّون في الشـمس ليس دونها سحاب ؟ قالوا : لا . قال فإنكم ترونه كذلك [يحشر .خ] يجمع الله الناس يوم القيامة ، فيقول : من كان يعبد شيئا فليتبعه ، فيتبع من كـان يعبد الشمسَ الشمسَ ، ويتبع من كان يعبد القمر القمرَ ، ويتبع من كان يعبد الطواغيت الطواغيت ... وتبقى هذه الأمـــة فيهـا منافقوها ، فيأتيهم =الله= تبارك وتعالى في صورة غير صورته التي يعرفون . فيقول : أنا ربكم . فيقولون : نعوذ بالله منك . هذا مكاننا حتى يأتينا ربنا ، فإذا جاء ربنا عرفناه . فيأتيهم الله في صورته التي يعرفون فيقول : أنا ربكم. فيقولون : أنت ربنا ، فيتبعونه ، ويضرب الصراط بين ظهري جهنم، فأكون أنا وأمتي أول من يجيز ، ولا يتكلم يومئذ إلا الرسل ، ودعوى الرســل يومئذ =اللهم= سلّم ، سلّم ، وفي جهنم كلاليب مثل شوك السعدان. هل رأيتم شوك السعدان ؟ قالوا : نعم يا رسول الله . قال : فإنها مثـل

شوك السعدان غير أنه لا يعلم ما قـدر عظمهـا إلا الله ، تخطف النـاس بأعمالهم ، فمنهم المؤمن يقي بعمله ، ومنهم المجازى حتى ينجى ، حتى إذا فرغ الله من القضاء بين العباد وأراد أن يخرج برحمته من أراد من أهل النار أمر الملائكة أن يُخْرِجوا من النار من كان لا يشرك بالله شـيئا ، ممن أراد الله أن يرحمه ممن يقول لا إله إلا الله ، فيعرفونهم في النـار ، ويعرفونهم بأثر السجود تأكل النار من ابن آدم إلا أثر السجود حرم الله على النار أن تأكل أثر السجود فيخرجون من النار قد امتُحِشوا [احترقوا معلوما ومجهولا] فيصب عليهم من ماء الحياة فينبتون منه كما تنبت الحبة في حَميل السيل [ماجاء به السـيل من طين أو غثـاء . ومعناه محمـون السيل] ثم يفرغ الله من القضاء بين العباد .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ خەبەری داوە کە بەعزێ خەڵق عەرزی پێغەمەریان کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وتیان : (یا رسول الله) ئایا ئێمە لە رۆژی قیامەتا خوای خۆمان ئەبینین ؟ رەسوولوڵلا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : شەوی چواردەی مانگ هیچ ئەکەون بەسەر یەکاو ئەذیەتی یەکتریی ئەدەن بۆ بینینی مانگ ؟ وتیان : خەیـر (یارسول الله). فەرمووی : رۆژ کە هیچ هەوری بە سەرەوە نەبێو سایەقەی ساف بێ هیچ زەرەرتان بۆ یەکتری ئەبێو زەحمەتی یەکتری ئەدەن بـۆ بینینی ؟ عەرزیانکرد : خەیر . فەرمووی : ئێوە بەو نەوعە خوا ئەبینن . خوا ـ جل وعلا ـ رۆژی قیامەت خەڵق کۆئەکاتەوە ئەفەرموێ : هەرکەسێ عیبادەتی شتێکی کردبێ شوێنی بکەوێ . ئەوی رۆژی پەرستبێ شوێن رۆژ ئەکەوێ . ئەوی مانگی پەرستبێ شوێن مانگ ئەکەوێ . ئەوی بتی پەرستبێ شوێن بت ئەکەوێ . ئەم ئوممەتە ئەمێنێتەوەو موناف‌یقەکانیشیان

لەناوایە ، خوای تەبارەكوەتەعالا لە غەیری ئەو صیفەتو صوورەتەدا کـە ئەوان خوایان پێ ناسیوە پێ ئەفەرموێ : من رەببی ئێوەم • ئەڵێن : پەنـا ئەگرین بە خوا لە تۆ ئەمە جێگەمانە تا خوای خۆمان بۆ یێت کـە خوای خۆمان هات ئەیناسین • خوا لەو صیفەتو صوورەتەدا کە ئەوان ئەیناسن یێت ، ئەفەرموێ : من رەببی ئێوەم ، ئەڵێن : تۆ خوای ئێمەی، شوێنی ئەکەون ، پردی صیراط رائەنگێورێ بەسەر جەهەننەما منو ئـوممـەتـی من ئەوەڵی ئەوانەین کە بەسەریا ئەپەڕینەوە ، ئەو رۆژە غەیری پێغەمەران هیچ کەس قسە ناکا ، دۆعای پێغەمەرانیش ئـەو رۆژە ئـەوەیە هـەموو ئەفەرموون : (سلم ، سلم)یەعنی سەلامەتی کە ، سەلامەتی کە لە کەوتنە جەهەننەم • لە جەهەننەما گازی قەڵبە قەڵبەداری زۆر هەیە وەکوو دڕکی داری سەعدان ، چاوتان کەوتوە بە دڕکی داری سەعدان ؟ ئەڵێن : بەڵێ (یا رسول الله) ئەفەرموێ : ئەو قەڵبانە وەکوو دڕکی سـەعدان وایـە ، ئەوەندەی هەیە غەیری خوا کەس نازانێ ئەو قەڵبانە چەندە گەورەیە ! ئەو قەڵبانە خەڵق ئەفڕێنن ، بە پێی عەمەلی خۆیان ، بەعزێك بە عەمەلی خۆی خۆی موحافەظە ئەکا ، بەعزێ تێپەڕ ئەبێ تا نەجاتی ئەبێ ، تا خوا لـە قەزای بەینی عیبادی ئەبێتەوە [بەهەشتیی بۆ جێی خۆیو جەهەننەمیـی بۆ جێی خۆی ئەچێ]و خوا ئیرادە ئەفەرموێ کە بە رەحمەتی خۆی ئەوی ئیرادەی فەرموە کە بیهێنێتەدەرێ لە ئاگر ئەیهێنێتەدەرێ ، ئەمر بە مەلائیکە ئەفەرموێ کە ئەوانەی هیچیان بۆ خوا نەکردوە بە شەریك لەوانەی خوا ئیرادەی مەرحەمەتی هەیە لەوانەی کە ئەڵێن (لا إله إلا الله) مەلائیکەکـان لە ناو ئاگرا ئەیانناسن بە ئەثەری سوجوود ، ئاگر لە بەنیئادەم غەیری ئەثەری سوجدە هەمووی ئەخوا • خوا ـ عز وجل ـ خواردنی ،یـەعنـی سووتانتنی ، ئەعزای سەبعەی سوجدەی لەسەر ئاگر حەرامکردوە • لـە ئاگر یێنرێنە دەرێ هەموو سووتاون ، ئاوی حەیاتیان بەسەرا ئەڕژێنـرێ

وەكوو چۆن دەنكە گەنمو جۆو سائیرە لە کەنار ئاو لە ناو ئەو پووشو پەڵاشو لەدا کە ئاوی لافاو هێناویەتی ئەڕوێ ئەوانیش بەو ئاوی حەیاتە ئەڕوێنو تازەئەبنەوە ، لە دوایا خوا لە قەضای (بين العباد) ئەبێتەوە .

ويبقى رجل مقبل بوجهه على النار وهو آخر أهل الجنة دخولا الجنة. فيقول : أي رب اصرف وجهي عن النار فإنه قد قشبني [سممني وآذاني] ريحها ، وأحرقني ذكاؤها [لهبها] فيدعو الله ماشاء الله أن يدعوه ، ثم يقول الله تبارك وتعالى : هل عسيت إن فعلت ذلك بك أن تسأل غيره . فيقول : لا أسألك غيره ، ويعطي ربه من عهود ومواثيق ماشاء الله ، فيصرف الله وجهه عن النار ، فإذا أقبل على الجنة ورآها سكت ماشاء الله أن يسكت ، ثم يقول : أي رب قدّمني إلى باب الجنة . فيقول الله له : أليس قد أعطيت عهودك ومواثيقك لا تسألني غير الذي أعطيتك ؟ ويلك يا ابن آدم ما أغدرك ! فيقول : أي رب ويدعو الله حتى يقول له : فهل عسيت إن أعطيتك ذلك أن تسأل غيره ؟ فيقول : لا وعزتك فيعطي ربه ماشاء الله من عهود ومواثيق . فيقدمه إلى باب الجنة ، فإذا قام على باب الجنة انفهقت له الجنة [انفتحت واتسعت] فرأى مافيها من الخير والسرور فيسكت ماشاء الله أن يسكت ، ثم يقول : أي رب أدخلني الجنة ، فيقول الله تبارك وتعالى : أليس قد أعطيت عهودك ومواثيقك أن لا تسأل غير ماأعطيت ؟ ويلك يا ابن آدم ما أغدرك ! فيقول : أي رب لا أكون أشقى خلقك . فلا يزال يدعو الله حتى يضحك الله ـ عز وجل ـ منه ، فإذا ضحك الله منه قال : ادخل الجنة ، فإذا دخلها قال الله له : تمنّه . فيسأل ربه ويتمنى حتى أن الله ليذكّره من كذا وكذا حتى انقطعت به الأماني . قال الله تعالى : ذلك لك ومثله معه . قال عطاء بن يزيد وأبو سعيد الخدري مع أبي هريرة [رضي الله تعالى عنهما] لا يرد عليه من حديثه شيئا حتى إذا حدث أبو هريرة أن الله تعالى عز وجل قال لذلك

الرجل : ومثله معه • قال أبو سعيد : وعشرة أمثاله معه يا أبا هريرة • قال أبو هريرة : ماحفظت إلا قوله ذلك لك ومثله معه • قال أبو سعيد: أشهد أني حفظت من رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قوله ذلك لك وعشرة أمثاله • قال أبو هريرة : وذلك الرجل آخر أهل =الجنة= دخولا الجنة م – ٢/١٢٢ إلى ١٣٢ ، ح – ٢/١٠٩ – ١١٢ ، ح – ٩/٣١٥، ح – ١٠/٣٩١ ، ن :

تەرجەمە :

تەنها پیاوێ ئەمێنێتەوە رووی لە ئاگری جەهەننەمە ئـەو کەســـە ئاخری هەموو ئەهلی جەنەتە کە ئەچێتە ناو بەهەشتەوە ، ئەڵێ : یارەبی رووم لە ئاگر وەربگێڕە بۆنی ئەذیەتم ئەدا • هەتا خوا حەزەکا لە خـــوا ـ تبارك وتعالى ـ ئەپاڕێتەوە ، لە دواییا خوا ئەفەرموێ : بۆ تەمات وایـە کە ئەوەم لەگەڵ کردی داوای شتی تر بکەی ؟ ئەڵێ : غەیری ئەوە داوای هیچی ترت لێ ناکەم • ئەوەندەی خوا ئیرادە بکا عەهدو پەیمان ئەکا کە داوای هیچی تر نەکا • ئەو وەختە خوا رووی لە ئاگر وەرەگێڕێ ، کـە رووی کردە بەهەشتو چاوی پێکەوت تا خوا حەز بکا بێدەنگ ئەبێ ، لە دواییدا ئەڵێ : یارەبی بمبە تا لای دەرگاری بەهەشت • خوا ئەفەرموێ: تۆ عەهدو پەیمانت نەدا کە غەیری ئەوەی پێم عەطاکردووی داوای هیچی ترم لێ نەکەی ؟ کۆستکەوێ ئەی بەنی ئادەم چەندە غەددارو عەهدشکێنی! ئەڵێ : یارەبیو زۆر ئەپاڕێتەوە ، تـا خوا پێی ئەفەرموێ : تەمات وایـە کە ئەوەم پێ عەطاکردی داوای شتی تر بکەی ؟ ئەڵێ : خەیر قەســـەم بە عیززەتی تۆ • ئەوەندەی خوا ئیرادە بکا عەهدو پەیمان ئەدا بە خوا ، خوا ئەیباتە بەر دەرگای بەهەشت کە لە بەر دەرگای بەهەشت راوەستا بەهەشتی بۆ ئەکرێتەوەو بۆی واسیع ئەبێو بەو چاوی بەو خێرە زۆرو فـەرەحە زۆرە ئەکەوێ کە لە بەهەشتایە تا خوا ئیرادەی هەیە بێدەنگ ئەبێ ، لە دواییا

عەهدو پەیمانی زۆرت نەدا کە غەیری ئەوەی پێم عەطا کردووی داوای هیچی تر نەکەی ؟ کۆستت کەوێ ئەی بەنیئـــادەم چەنـــدە غـــەددارو پەیمانشکێنی ! ئەڵێ : یارەبی با نەبم بە بەدبەخترینی مەخلووقی تـۆ • هەر دۆعا ئەکاو ئەپارێتەوە تا خوا ـ عز وجل ـ پێئەکەنێ [یەعنـی حاڵی غەزەبی تەبدیل ئەبێ بە رەحمەت] کە خوا پێکەنی بەو عەبدەو پاڕانەوەی ئەفەرموێ : بچۆرە بەهەشتەوە ، کە چوە ناو بەهەشتەوە خوای تـەعـالا پێی ئەفەرموێ : تەمەنناى چی ئەکەی بیکە • ئەویش هەر داوا لە خـوا ئەکاو تەمەننای شتی لێ ئەکا تا خوای تەعالا شتی ئەخاتەوە فکر لەوەو لەوە کە ئارەزوو تەمەننای بڕایەوە خوای تەعالا ئەفەرموێ : ئەوەو ئەوەندەی تر بۆ تۆ بێ • عەطای بنی یەزید ئەڵێ : کە ئەبو هورەیرە ئەم حـەدیثەی ریوایەت ئەکرد ئەبوسەعیدی خودریش لەگەڵ ئەبوهورەیرە بوو ـ رضي الله تعالى عنهما ـ هیچ رەددی لێ نەدەدا تا گەییە ئەوە کە خوا ـعز وجلـ ئەفەرموێ : ئەوەو ئەوەندەی تر بۆ تۆ بێ ، ئەبوسەعید ئەفەرموێ : ئەوەو لەگەڵ دە ئەوەندەی تر بۆ تۆ بێ • ئەبوهورەیرە فەرمووی : هەر ئەوەندەم حیفظ کردوە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەوەو ئەوەندەی تر بۆ تۆ بێ • ئەبوسەعید فەرمووی : شەهادەت ئەدەم کە من لە پێغەمەرەوەم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حیفظ کردوە کە فەرمووی: ئەوەو دە میثلی بۆ تۆ بێ • ئەبـــوهورەیرە فەرمـــووی [لـە ئـاخـری حەدیثەکـەیا] : ئـەو پیـــاوە ئـاخری هـەموو ئـەهـلی بەهەشتە بـۆ چوونەناوبەهەشت • [ئەمجا خوا ئەزانێ ئەوانەی لە پێش ئەوەوەچوونـە بەهەشت ئەبێ خوا ـ عز شأنه ـ چی پێ ئیحسان فەرموو بێ !] •

٣٨/٦٣٧ ـ عن أبي سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن ناسا في زمن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قالوا : يارسول الله هل

نرى ربنا يوم القيامة ؟ قال : رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : نعم • قال : هل تضارون في رؤية الشمس بالظهيرة صحوا ليس معها سحاب ؟ وهل تضارون في رؤية القمر ليلة البدر صحوا ليس فيها سحاب؟ قالوا : لا يا رسول الله • قال : ما تضارون في رؤية الله تبارك وتعالى يوم القيامة إلا كما تضارون في رؤية أحدهما • إذا كان يوم القيامة أذن مؤذن: ليتبع كل أمة ماكانت تعبد ، فلا يبقى أحد كان يعبد غير الله من الأصنام والأنصاب إلا يتساقطون في النار ، حتى إذا لم يبق إلا من كان يعبد الله من بَرٍّ وفاجر • وغير أهل الكتاب ، فتدعى اليهود فيقال لهم : ماكنتم تعبدون ؟ قالوا : كنا نعبد عزيرا ابن الله • فيقال : كذبتم ، ما اتخذ الله من صاحبة ولا ولد ، فماذا تبغون ؟ قالوا : عطشنا ياربنا فاسقنا ، فيشار إليهم : ألا تردون ؟ فيحشرون إلى النار كأنها سراب يحطم بعضها بعضا • فيتساقطون في النار • ثم تدعى النصارى فيقال لهم : ماكنتم تعبدون؟ قالوا: كنا نعبد المسيح بن الله • فيقال لهم : كذبتم مااتخذ الله من صاحبة ولا ولد فيقال لهم : ماذا تبغون ؟ فيقولون : عطشنا يا ربنا فاسقنا • قال : فيشار إليهم : ألا تردون ؟ فيحشرون إلى جهنم كأنها سراب يحطم بعضها بعضا ، فيتساقطون في النار • حتى إذا لم يبق إلا من كان يعبد الله من بر وفاجر أتاهم رب العالمين سبحانه وتعالى في أدنى صورة من التي رأوه فيها ، قال: فماذا تنتظرون ؟ تتبع كل أمة ماكانت تعبد • قالوا : يا ربنا فارقنا الناس في الدنيا أفقر ماكنا إليهم ولم نصاحبهم ، فيقول : أنا ربكم • فيقولون: نعوذ بالله منك لا نشرك بالله شيئا مرتين أو ثلاثا [إلى هنا ح-٧٨/٧] حتى إن بعضا ليكاد أن ينقلب فيقول : هل بينكم وبينه آية فتعرفونه بها ؟ فيقولون : نعم [الساق ٥ح] فيكشف عن ساق ، فلا يبقى من كان يسجد لله من تلقاء نفسه إلا أذن الله له بالسجود ، ولا يبقى من كان يسجد اتقاء ورياء إلا جعل الله ظهره طبقة واحدة كلما أراد أن يسجد خر على قفاه ،ثم

يرفعون رؤوسهم وقد تحول في صورته التي رأوه فيها أول مرة ، فقال : أنا ربكم • فيقولون : أنت ربنا •

ثم يضرب الجسر على جهنم وتحل الشفاعة ، ويقولون : اللهم سلم، سلم ، قيل : يا رسول الله وما الجسر ؟ قال : دَحْضٌ مَزِلَّـــة فيـــه خطاطيف وكلاليب وحَسَكَة [مُفَلْطَحَة •ح• فيها عرض واتساع• قال الأصمعي : واسعة الأعلى دقيقة الأسفل] تكون بنجد فيها شويكة يقال لها: السعدان ، فيمر المؤمنون كطرف العين وكالبرق ، وكالريـح ، وكالطير . وكأجاويد الخيل والركاب ، فناج مسلم [يسلم] ومخدوش مرسل [يخدش ثم يرسل فيخلصُ] ومكدوس في نار جهنم [ساقط فيها] •

حتى [يمر آخرهم يسحب سحبا ، فما أنتم بأشد لي مناشدة في الحق قد تبين لكم من المؤمن يومئذ للجبار ، وإذا رأوا أنهـم قـد نجـوا فـي إخـوانهم يقولون •خ] إذا خلص المؤمنون من النار ، فوالذي نفسي بيده ما من أحد منكم بأشد مناشدة لله في استقصاء الحق من المؤمنين لله يـوم القيامة لإخوانهم الذين في النار يقولون : ربنا كانوا يصومون معنا ويصلون ويحجون فيقال لهم : أخرجوا من عرفتم ، فتحرم صورهم على النـار ، فيُخرِجون خلقا كثيرا قد أخذت النار إلى نصف ساقيه وإلى ركبتيه • ثم يقولون : ربنا ما بقي فيها أحد ممن أمرتنا به فيقول : ارجعوا فمن وجدتم في قلبه مثقال دينار من خير فأخرجوه • فيخرجون خلقـا كثيـرا ، ثـم يقولون : ربنا لم نذر فيها أحدا ممن أمرتنا به •

ثم يقول : ارجعوا فمن وجدتم في قلبه مثقال نصف دينار من خير فأخرجوه ، فيخرجون خلقا كثيرا ، ثم يقولـون : ربنا لم نذر فيها ممن أمرتنا أحدا • ثم يقول : ارجعوا فمن وجدتم في قلبه مثقال ذرة من خير فأخرجوه ، فيخرجون خلقا كثيرا ، ثم يقولون : ربنا لم نذر فيها خيرا •

وكان أبو سعيد الخدري [رضـي الله تعالى عنـه] يقـول : إن لـم تصدقوني بهذا الحديث فاقرأوا إن شئتم : (إن الله لا يظلم مثقال ذرة ، وإن تك حسنة يضاعفها ويؤت من لدنه أجرا عظيما)[1] [فيشفع النبيـون والملائكة والمؤمنون ، فيقول الجبار : بقيت شفاعتي ح- ١٠/٣٩٥] فيقول الله ـ عز وجل ـ : شفعت الملائكة ، وشفع النبيون ، وشفع المؤمنون ، ولم يبق إلا أرحم الراحمين ، فيقبض قبضة من النار ، فيخرج منها قـوما لـم يعملوا خيرا قط قد عادوا حُمَمًا [فحوما] فيلقيهم في نهر في أفواه الجنة يقال له : نهر الحياة ، فيخرجون كما تخرج الحبة في حَميل السيل ، ألا ترونها تكون إلى الحجر أو إلى الشـــجر مايكـــون إلى الشمس أصَيْفر أخيضر ، ومايكون منها إلى الظل يكون أبيض ؟ فقالوا : يارسول الله كأنك كنت ترعى بالبادية ؟ قال : فيخرجون كاللؤلؤ في رقابهم الخواتم ، يعرفهم أهل الجنة ، هؤلاء عتقاء الله الذين أدخلهم الله الجنة بغير عمل عملوه ولا خير قدموه • ثم [فيقال لهم : لكم ما رأيتم ومثله معه• أخرى] يقول : ادخلوا الجنة فما رأيتموه فهو لكم ، فيقولون : ربنا أعطيتنا مالم تـعط أحدا من العالمين • فيقال لكم : عندي أفضل من هذا ، فيقولون : ياربنا أي شيء أفضل من هذا ؟ فيقول : رضاي فلا أسخط عليكم بعده أبـدا م ـ ٢/١٣٣ الى ١٤٣ ح ـ ١٠/٣٩٥ إلى ٣٩٩ •

تەرجەمە :

ئەم حەدیثانە كە دائیرن بە شەفاعەتو بە روئیەت یا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ئەزمینەی موختەلیفەدا بە عیبارەتی موختەلیفـــە فەرموونی ، یا خۆ ئەصحابی كیرام ـ رضي الله تعالى عنهم ـ هەر كەس بە

---

(١) النســـــاء / ٤٠ .

تەعبیری خۆی بەیانی کردوە ، گینا مەئالیان یەکێکە بەعزێ فەرقی کـەم
لە لەفزیانا هەیە کە زەرەر بە مەقصەد ناگەیێنێ •

ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایەت ئەکا کـە
بەعزێ خەڵق لە زەمانی پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ عـەرزی
پێغەمەریان کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : (یا رسول الله) لە رۆژی
قیامەتا ئێمە خوا ئەبینین ؟ فەرمووی : بەڵێ • فەرمووی : هیچ لە وەختی
نیوەڕۆدا زەحمەت بە یەك ئەگەیێنن لە چاوپێکەوتنی رۆژا کە هیچ هەور
نەبێ سایەقەیێکی صاف بێ ؟ شەوی بەدر لە چاوپێکەوتنی مانگا زەحمەت
بە یەك ئەگەیێنن ؟ وتیان : خەیر (یا رسول الله) فەرمووی : لە تەماشاکردنی
خوایشا ـ جل جلاله ـلە رۆژی قیامەتا زەحمەت بە یەکتر ناگەیێنن ، وەك
چۆن لە تەماشاکردنی مانگ‌و رۆژا لەو وەختەدا زەحمەت بـە یـەکتـر
نـاگەیێنـن •

کە رۆژی قیامەت بوو موئەذذینێ بـانگ ئەکا : کوللی ئوممەتێ
تابیعی ئەوە بێ کە لە دنیادا ئەیانپەرست ،لەوانەی کە غەیری خـوایـان
پەرستوە وەك بت‌و بەرد هیچیان نامێننەوە هەموویان ئـەکەونە ناو ئاگری
جەهەننەمەوە تا ئەو وەختە کە هیچ کەس نامێنێتەوە غەیری ئەوانەی کـە
هەر خوایان پەرستوە بە چاکیانەوەو بە خراپیانەوەو ، غەیری ئـەهلـی
کیتاب • ئەمجا یەهوودیی بانگ ئەکرێن پێیان ئەڵێن : ئێوە چیتان پەرستوە؟
ئەڵێن : ئێمە عوزەیری کوڕی خوامان پەرستوە • پێیان ئەڵێن : درۆتان
کرد ، خوا ـ جل شأنه ـنە ژنی بوەو نە مناڵ ، ئیتر چیتان ئەوێ ؟ ئەڵێن :
تینوومانە یاڕەببی ئاومان بدەرێ بیخۆینەوە ، ئیشارەتیان پێ ئەکرێ کـە
بۆ ناچنە سەر ئاو ؟ هەموویان کۆئەکرێنەوە بۆ ئاگری جەهەننەم ، ئاگری
جەهەننەم وەکوو سەراب وایە ، بەعزێکی بەعزێکی ئەخواو تێك‌ئەشکێنێ،

هەموویان ئەکەونە ناو ئاگری جەهەننەمەوە • نەصارایش بەو نەوعە ، ئەمما ئەوان ئەڵێن: ئێمە عیسای کوڕی خوامان پەرستوە، بەدرۆئەخرێنەوەو ئەخرێنە جەهەننەمەوە تا غەیری ئەوانە کە هەر خوایان پەرستوە بە چاکیانەوەو بـە خراپیانەوە کەس نامێنێتەوە • خوای پەروەردگاری هەموو عالەم یێتـە لایان ، لە وەصفێکا لە نزیکی ئەو وەصفەوە کە خوایان پێ دیوە، ئەفەرموێ: مونتەظیری چین ؟ ئێوە بۆچی وەستاون ؟ هەرکەس تابیعی ئەوە بوو کـە پەرستوویەتی ! ئەڵێن : یارەببی ئێمە لە دنیادا لە وەختێکا کە زۆر ئیحتیاجمان بە خەڵق بوو لە هەموو خەڵق جوێ بووینەوە [لە دین و ئیعتیقادا] نەبووین بە رەفیقیان [یەعنی ئێستە کە هیچ ئیحتیاجمان پێیان نیە چۆن ئەبـین بـە رەفیقیان ؟] خوا ئەفەرموێ : من خوای ئێوەم • ئەڵێن : پەنا ئەگرین بـە خوا لە تۆ کەس ناکەین بە شەریکی خوا دوو دەفعە یا سێ دەفعە [پێیـان ئەفەرموێ و وا جواب ئەدەنەوە] حەتتا بەعزێکیان نزیك ئەبن لەوەوە کە وەربگەڕێن [ئێمە بانگدەرێکمان بیست بانـــگی کرد : کـــە هەر قەومێ بکەوێتە شوێن ئەوە کە لە دنیادا پەرستوویەتی ئێمە هەر مونتەظیری ئەو خوایەین کە پەرستوومانە خوا ـ جل شأنە ـ لە غەیری ئەو صوورەتەدا کە لەوەپێش خوایان تیا دیبوو یێتە لایان ئەفەرموێ : من خـوای ئێـوەم • ئەڵێن : تۆ خوای ئێمە نیت [لە حوضووری خوادا غەیری پێغەمەران نەبێ هیچ کەس قسە ناکا] خوا ئەفەرموێ : عەلامەتێ لە بەینی ئێوەو خوادا هەیە کە خوای پێ بناسنەوە ، ئەڵێن : ساقی خوا عەلامەتە ح ـ ۳۹٦/۱۰] خـوا کەشفی ساقی خۆیان بۆ ئەکا [موراد لە ساق پێ و پووز نیە چونکـــە =خوا= مونەززەهە لە جیسمییەت ، ئەمیش وەکوو دەسـت ، وەکـوو وەجھ ئیشارەتە ئەلای صیفەتێکی خوا] هیچ کەس نامێنێتەوە لەوانەی کە لە دنیادا بە ئیخلاص سوجدەی بۆ خوا بردبێ هەموو ئیذن ئەدرێن کـــە سوجدە ببەن ، هەموو سوجدە ئەبەن ، هەر ئەوانە ئەمێننەوە کە لە دنیادا

به ریاو سومعه [و شوهرەت خەڵق بڵێن کە نوێژکەرەو موســـوڵمـانە]
سوجدەیان بردوە ، یەعنی موناڤیق ، ئـەوانە هەموویان پشتیان ئەبێ بـە
تەختەیێ رەق ئەبێ ناتوشتێنەوە ، هەر وەختێ کـە تەمایان ئەبێ ســـوجدە
بەرن بەسەر پشتا ئەکەون ، لە دواییا کە سەر بەرزئەکەنەوە خوا چوەتـەوە
ئەو صوورەتەی کە لە ئەوەڵ جارا خوایان لەو صوورەتەدا دیوە • ئەمجا
خوا ئەفەرموێ : من خوای ئێوەم ، ئەوانیش ئەڵێن : تۆ خوای ئێمەی ،
لـە دواییدا پردی صیراط بەسەر جەهەننەما رائەنگێورێ ، وەقتی شەفاعەت
بێ ، ئەوە دەواتە گەورانە کە شەفیعن ئەفەرموون : خوایا ســەلامەت کە ،
سەلامەت کە [یەعنی لە کەوتنەناوجەهەننەمەوە] سوئال ئەکرێ لە پێغەمەر
ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ : (یا رسول اللە) جیسر چیە ؟ ئەفـەرموێ :
خلیسکە ، پێی لێ هەڵەخلیسکێ ، پێ =لە سەری= ناوەســـتێ ، گازی
زۆری تیایە ، سەعدانی تیایە کە درکێکە لە نەجد ئەبێ [یەعنی درکـەزیی
زۆری تیایە] موئمین وەك چاولێك نێو هەڵیهێنێ بەسەریا رائەبوورێ وەك
بەرق ، وەك با ، وەك طەیر ، وەك ئەسپی چاك ، وەك سوار ••• رائەبوورن،
بەعزێ نەجاتی ئەبێو بە سەلامەت دەرەچن ، بەعزێ لەو گازو درکانـــە
ئەگیرێن‌و بەرەڵلا ئەبن نەجاتیان ئەبێ ، بەعزێ سەرەوژێر ئەبنەوە نـــاو
جەهەننەم بەم نەوعە تا هەموو موئمین نەجاتیان ئەبێ • قەسەم بەوەی کە
نەفسی من لە دەستی قودرەتیایە هیچ کەس لە ئێوە نیە کە لە دنیادا کـــە
زیاتر هەوڵ بدا بۆ دەستخستنی حەقی خۆی لەو موئمینانەی کە لە رۆژی
قیامەتا کە لە پردی صیراط نەجاتیان ئەبێو لە دواییدا هەوڵ ئەدەن بـــۆ
نەجاتی برای دینییان کە لە خوا بۆیان ئەپاڕێنەوەو دۆعایان بۆ ئەکەن کـە
لە جەهەننەم نەجاتیان بدەن [یەعنی ئینسان لە دنیادا تا مومکینی بێو دەستی
بڕوا بۆ حەقی خۆی سەعی ئەکاو هەوڵ ئەدا • لە قیامەتا موسوڵمانانـێ
کە خۆیان لە پردی صیراط نەجاتیان بوو لەو کەسانە زیاتر سەعی ئەکەن‌و

هەوڵ ئەدەن کە برای دینیی خۆیان لە جەهەننەم نەجات بدەن] ئـەڵێن : یارەببی لەگەڵ ئێمە بەرۆژوو ئەبوون ، لەگەڵ ئێمە نوێژیان ئەکرد ، لەگەڵ ئێمە حەجیان ئەکرد ... ئەمریان پێ‌ئەکرێ کێ ئەناسن بچن دەریان‌بێنن ، خوا صوورەتی ئەوانەی لەسەر ئاگری جەهەننەم حەرام‌کردوە نایسووتێنێ، خەڵقێکی زۆر نەجات ئەدەن ، لە جەهەننەم ئەیان‌هێننە دەرێ ، بەعزێکیانی ئاگر تا ناوەڕاستی قاچی ، بەعزێکیانی تا ئەژنۆی گرتوە .

لە دواییدا یێنەوە حوضووری خوا ئەڵێن : یارەببی لـەوانەی کـە ئەمرت پێ‌کردووین هیچیانی تیا نەماوە . خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : بگەڕێنەوە لە دڵی هەرکەسێکا بە قەد دیناری خێـــر ببینـن دەری‌هێنن ، خەڵقێکی زۆر یێننەدەرێ . ئەمجارەیش عەرزی بارەگا ئەکەن : یارەببـی لەوانە کە ئەمرت پێ‌فەرمووین هیچمان تیا نەهێشت . لـە دواییا خـوا ئەمریان پێ ئەکا : بگەڕێنەوە هەرکەسێ لە دڵیا بە قەد نیوەدیناری خێرتان دی دەری‌هێنن ، خەڵقێکی زۆر دەرئەهێنن . ئەمجا ئەڵێن : یارەببی لەوانە ئەمرت پێ فەرمووین هیچ کەسمان تیا نەهێشـــت . لە دواییا خـــوا ئەفەرموێ : بگەڕێنەوە لە دڵی هەرکەســـێـکا بە قـەد ذەڕڕەیێ خێـر ببینن دەری‌هێنن ، خەڵقێکی زۆر دەرەهێنن ، ئەڵێن : یارەببی هیچمان تیا نـەهێشـــــت .

ئەبوسەعید ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئەگەر بەم حەدیثـە کە بۆم ریوایەت‌کردن بڕوام پێ‌ناکەن هەوەستان هەیە ئەم ئایەتەی سوورەتی نیسا بخوێننەوە کە خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : بە تەحقیق خـوا بـــە قەد ذەڕڕەیێ زوڵم ناکا ئەگەر ئەو ذەڕڕەیە خێرو حەسەنات بێ خوا چەند چەندانەی ئەکا لە طەرەف خۆیەوە ئەجرێکی گەورە ئیحسان ئـەفـەرموێ [بوخاریی نیوەی ئەم حەدیثەی لێرەدا ذیکر کردوە ح- ٧/٧٨] .

خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : مەلائیکە شەفاعەتیانکرد ، پێغەمەران شەفاعەتیانکرد ، موسوڵمانان شەفاعەتیانکرد ، غەیری (أرحم الراحمین) کەس نەماوە ، مستێ لە ئاگر هەڵئەگرێ ، لەو ئاگرە قەومێکی لێ پێنێتە دەرێ کە قەت خێریان نەکردوە ، بوون بە خەڵووز ، ئەیانخاتە ناو نەهرێ لە دەرکی بەهەشت ناوی نەهری حەیاتە ، لە نـــەهرەکـە پێنەدەرێ وەك دانەگەنمەو جۆو شتی تر کە لە ناو پووش‌و پەڵاشی لافاوا لە گوێ ئـاو ئەڕوێن ، نابینن کە لە بن بەردا یا لە بن درەختا ئەبن ، ئەوی لای ڕۆژەوە بێ لای هەتاوەوە بێ زەردەو سەوزە ؛ ئەوی لای سێبەرەوە بێ ســپییە [ئەوانیش وا ئەبن] ئەصحابی کیرام ـ رضي الله تعالى عنهم ـ فەرموویان: (یا رسول الله)وەك لە دەشتا مەڕت لەوەڕانبێ وایتە • [یـەعنی لە ئیشـی صەحرایی ئەزانی] پێغەمەر ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ فەرمووی : لـە نەهرەکە وەك مرواریی پێنەدەرێ لە ملیانا مۆر ئـەبێ ئەهلـی بـەهەشت ئەیانناسن ، ئەڵێن : ئەمانە ئازادکراوی خوان • خوا ـ عز وجل ـبە بـێ عەمەلێ کردبێتیان ، بە بێ خێرێ لە پێش خۆیانەوە ناردبێتیان خستوونیـە بەهەشتەوە • خوا ئەفەرموێ : بچنە ناو بەهەشت هەرچیتان دی بۆ ئێوە بێ [هەرکەس ئەوە ئەبینێ کە خوا بەوی داوە ، هی خەڵقی تر نابینێ ، کەس چاوی لە بەشی کەسی تر نیە [(إن الله علی کل شيء قدیر)]•

ئەڵێن : یا ڕەببی شتێکت پێ عەطاکردووین کە لە عالـــەم بە هیـچ کەسێکت عەطا نەفەرموە • خوا ـ جل وعلا ـ پێیان ئەفەرموێ : بۆ ئێوە لە لای من شتی لەوە چاکتر هەیە • ئەڵێن : یاڕەببی چی لەمە چاکترە ؟ خوا ئەفەرموێ : رازییبوونی من لە ئێوە لە دوای ئەوە ئیتر قەت قەهرتان لـێ نـاگـــرم •

بوخاریی ـ رحمه الله ـئەم حەدیثەی پارچە‌ـپارچە لە گەلێ جێگەدا ذیکرکردوە ، پارچەیێکی کەمی لە سوورەی نوونا ح‌ـ٧/٣٨٢ لە تەفسیری

(يوم يكشف عن ساق ويدعون إلى السجود فلا يستطيعون • خاشـــعة أبصارهم ترهقهم ذلة ، وقد كانوا يدعون إلى السجود وهم سالمون)[1]دا ذیکر کردوه • یەعنی ئەگەر راست ئەکەنو لەوەدا کە ئەڵێن ئێمە لە قیامەتا شتی چاکترمان هەیە شەریکیانهەیە ، شەریکەکانیان بێنن شەهادەتیان بۆ بدا لەو رۆژەدا کە کەشفی ساق ئەکرێ ، یەعنی موعامەلەی حسابو چاكو خراپو ، حەقو باطیل لێكجوێئەکرێنەوە ، هەرکەس بە پێی عـەمـەلی خۆی موکافات ، یا ئەگەر خوا عەفوی نەکا موجازات ئەدرێ ، ذەڕڕەیێ لە عەمەلی عیبادی لێ ون نابێ ، هەمووی پێنرێتە مەیـــدانەوە ، ئێش بـە شیددەت ئەبێ ، خەڵق بانگ ئەکرێن کە سوجدە بەن ناتوانن ســـوجدە بەن هەموو چاویان ئەترسێ لە کردەوە ، یا ذیللەت دایانئەپۆشێ لەدنیادا لە ترسو ئافەت ساغو سالم بوون بانگ ئەکران بۆ سوجدە نەیانئەبرد •

موراد لە =ساق= پێو پوز نیە تەصویری جیددییەتو ئیهتیمامو ئیستیعجالە بە ئیشو فرمان لە دنیا ، ئێمە ئەڵێین : داوێنی لێکرد بەلادا ، خۆیی هەڵکرد ، پێی لێ رووتکرد ، قولی خۆیی لێهەڵماڵیی ••• یـەعنی لەو رۆژەدا خوا عەلامەتێکیوا پێنیشانی خەڵق ئەدا کە بەو عەلامەتە خوا بناسنو شوێنی بکەون • =بوخاریی= قیطعەیێکی تـریشـی لە فـەضلی صەلاتی عەصرا ذیکر کردوه ح-١/٤٨٤ •

٦٣٨/٣٩ ـ عن عبدالله بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ قـــال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إني لأعلم آخر أهل النـــار خروجا منها ، وآخر أهل الجنة دخولا الجنة رجل يخرج من النار حَبْوا [بە گاگۆلکێ] فيقول الله تبارك وتعالى : اذهب فادخل الجنة ، قـال : فيأتيها فيخيل إليه أنها ملأى ، فيرجع فيقول : يارب وجدتها ملأى ، فيقول

(١) القـــلم / ٤٣ •

الله =لـه= : اذهب فادخل الجنة = قال : فيأتيها فيخيل إليه أنها ملأى ، فيقول : يارب وجدتها ملأى . فيقول الله له : اذهب فادخـل الجنـة = فإن لك مثل الدنيا وعشرة أمثالها ، أو إن لك عشرة أمثال الدنيا . قال : فيقول : أتسخر بي ؟ أو تضحك بي وأنت الملك ؟ قال : لقد رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ضحك حتى بدت نواجـذه . قـال : فكان يقال : ذاك أدنى أهل الجنة منزلـة م ـ ٢/١٥٠ ، ٩/٣١٤ ، وفـي م ـ ٢/١٥٢ بفرق ما لا يغير ، ت ، جه .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : من ئەزانم کێ لە دوای هەموو کەسێ لە جەهەنەم یێتە دەرێو ئەچێتە بەهەشتەوە پیاوێکە بە گاگۆلکێ لە جەهەنەم یێتەدەرێ ، خوای تەبارەکوەتەعالا ئەمری پێ ئەفەرموێ : بچۆرە بەهەشتەوە ، پێ بۆ ئەمە کە بچێتە بەهەشتەوە وای ئێتە بەرچاو کە پڕ بوە ئەگەڕێتەوەو ئەڵێ : یارەببی بە پڕم دی جێ نەماوە، خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : بڕۆ بچۆرە بەهەشتەوە =ئەفەرموێ : یێتە لای بەهەشت وا ئەزانێ پڕە ، ئەگەڕێتەوە ئەڵێ : خوایە دیم پڕ بوو ، خوا پێی ئەفەرموێ : بڕۆ بچۆرە بەهەشتەوە =لە بەهەشت ئەوەندەی دنیـاو دە میثلی بۆ تۆ بێ [وا تێ ئەگا کە خوا ئیستیهزای پێ ئەکا] ئەڵێ : تـۆ لای خۆت مەلیکی کەچی گاڵتەم پێ ئەکـەی ؟ ئیبنومەسعوود ئەفەرموێ پێغەمەرم دی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێکەنی تا ددانی تەنیشت ددانی خرێی دەرکەوت ، ئەبوسەعید فەرمووی : ئیتر ئەیانوت کە ئەو پیاوە لـە ئەهلی جەنەت دەرەجەی لە خوار دەرەجەی هەموو ئەهلی بەهەشتەوەیە.

٤٠/٦٣٩ ـ عن ابن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : آخر من يدخل الجنة رجل فهو يمشي

مرة ويكبو مرة وتسعفه النار مرة [ئـەكـەوت‌و هەڵەستا گڕی ئـاگـری بە دەموچاوا ئەچوو ئەیسووتان‌و رەشی‌ئەکرد] فإذا ماجاوزها التفت إليها فقال : تبارك الذي نجاني منك ، لقد أعطاني الله شيئا ماأعطاه أحدا من الأولين والآخرين ، فترفع له شـجرة فيقول : أي رب أدْنِني من هـذه الشجرة فلأستظل بظلها وأشرب من مائها ، فيقول الله ـ عز وجل ـ يا ابن آدم لعلي إن أعطيتكها سـألتني غيرهـا ؟ فيقول : لا يارب ويعاهده أن لا يسأله غيرها وربه تعالى يعذِره [من باب ضرب] لأنه يرى ما لا صبر عليه فيدنيه منها فيستظل بظلها ويشرب من مائها ثم ترفع له شجرة هي أحسن من الأولى ، فيقول : أي رب أدْنِني من هذه الشجرة لأشرب من مائها وأستظل بظلها لا أسألك غيرها • فيقول : يا ابن‌آدم ألم تعاهدني أن لا تسألني غيرها ؟ فيقول : لعلي إن أدنيتك منها تســألني غيرهـا ؟ فيعاهده أن لا يسأله غيرها ، وربه تعالى يعذِره لأنه يرى ما لا صـبـر =له= عليه ، فيدنيه منها ، فيستظل بظلها ويشرب من مائها • ثم تـرفع له شجرة عند باب الجنة هي أحسن من الأوليين • فيقـــول : أي رب أدنني من هذه الشجرة لأستظل بظلها وأشرب من مائها لا أسألك غيرها• فيقول : يا ابن آدم ألم تعاهدني أن لا تسألني غيرها ؟ قال : بلى يا رب هذه لا أسألك غيرها ، وربه تعالى يعذِره ، لأنه يرى ما لا صبر عليـــه فيدنيه منها ، فإذا أدناه منها فيسمع أصوات أهل الجنة ، فيقول : أي رب أدخلنيها • فيقول : يا ابن آدم ما يَصْرِينى منك [يقطع مسألتك مني]؟ أيرضيك إن أعطيتك الدنيا ومثلها معها ؟ فيقول : أي رب أتستهزىء مني وأنت رب العالمين ؟ فضحك ابن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقال : ألا تسألوني مم أضحك ؟ قالوا : مم تضحك ؟ قال : هكذا ضـحك رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقالوا : مم تضحك يارسول‌الله؟

قال : من ضحك رب العالمين حين قال : اتستهزىء مني وأنت رب العالمين؟ فيقول : إني لا استهزىء منك ولكني على ما أشاء قادر م ـ ٢/١٥٣ •

وفي م ـ ٢/١٥٦ مثله وزاد فيه : ويذكره الله تعالى سل كذا وكذا ••• فإذا انقطعت به الأماني قال الله : هو لك وعشرة أمثاله • قال : ثم يدخل بيته فتدخل عليه زوجتاه من الحور العين فتقولان : الحمد لله الذي أحياك لنا وأحيانا لك • قال : فيقول : ما أعطي أحد مثل ما أعطيت •

تەرجەمە :

ئیبنومەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئاخرکەسێ کـــە ئەچێتە بەهەشتـــەوە پیاوێکە ئەڕۆیی‌و ئەکەوت ، گڕی ئاگری بەســـەرا ئەچوو دەمـوچاوی ئەسووتان‌و رەشی‌ئەکرد ، کە لە ئاگری جەهەننەم تێپەڕ بوو رووی تێکرد وتی : چەند گەورەیە ئەو خوایەی منی لە تۆ نەجات‌دا ؟ بە تەحقیق خـوا شتێکی وای پێ عەطاکردووم کە لە ئەوەڵین‌و ئاخرین بـە کەسـی عـەطـا نەفەرموە • دەرعەقەب[1] درەختێکی بۆ بەرزئەکرێتەوەو پێنیشانی ئەدرێ، ئەڵێ : یارەببی لەو درەختەم نزیك بخەرەوە لەبەر سێبەرەکەیا دابنیشـم‌و لە ئاوەکەی بخۆمەوە • خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : رەنگە ئەگەر ئەوەت بدەمێ داوای شتی ترم لێ بکەی ! ئەڵێ : خەیر یارەببی • عەهدوپەیمـان ئەکا کە داوای شتی تری لێ نەکا • خوا عوذری لێ قەبووڵ ئەکا ؛ چونکی شتێك ئەبینێ کە صەبری لەسەر پێ نەکرێ ، لە درەختەکەی نزیك ئەخاتەوە لە ژێر سێبەرەکەیا ئیستراحەت ئەکاو لە ئاوەکەی ئەخواتەوە • لە دواییـا درەختێکی تر لەوە جوانتر ••• درەختێکی تر لەوان جوانتر لای دەرگای بەهەشتەوە ، بەو نەوعە یەکە یەکە داوای ئەکاو عەهدو میثاقی ئەشکێنێ‌و داوای چوونەبەهەشت ئەکاو خوا ئەفەرموێ : چی سوئالی تۆ لە من قەطع

(٢) دوای ئـەوە •

ئەکا ؟ ئایا ئەوە رازیت ئەکا ئەگەر دنیاو ئەوەندەی تر لەگەڵ دنیادا بتدەمێ، ئەڵێی : رەببی تۆ گاڵتەم پێ ئەکەی خۆ تۆ رەببـی هەمـوو عـالەمـی ؟ ئیبنومەسعوود پێکەنی وتی : بۆ لێم ناپرسن کە بۆچی پێ‌ئەکەنم ؟ وتیان : بۆ پێ‌ئەکەنی ؟ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ بـەم نەوعە پێکەنی ، وتیان : (یا رسول الله) بەچی پێ‌ئەکەنی ؟ فەرمووی : بەوە پێ‌ئەکەنم کە خوا ـ عز وجل ـ لەو وەختەدا پیاوەکە عەرزی‌کرد : تۆ (رب العالمین)ی‌و گاڵتەم پێ‌ئەکەی ! پێکەنی ، ئەفەرموێ : من ئیسـتیهزات پێ ناکەم (لکن) قودرەتم هەیە بەسەر ئەوەی کە ئیرادە بکەم .

لـە ریـوایەتەکەی تـرا ئەفەرموێ : خوا ـ عز وجل ـ هەر شتی ئینێتەوە فکر ئەفەرموێ : داوای ئەوەیش بکە ، داوای ئەوەیش بکە ... کە هیچ ئارەزووی نەما خوا ئەفەرموێ : ئەوەو دە ئەوەندەی تر بۆ تـۆ بێ . فەرمووی : لە پاشانا ئەچێتە ماڵی خۆیەوە [کە خوا لە بەهەشتا پێی ئیحسان‌کردوە یەك شەق ئەیدۆزێتەوە لێی ون نابێ دوو ژنی لە (حـور العین) ئەچنە لای ئەڵێن : حەمـــد بۆ ئەو خـــوایە کـــە تۆی بۆ ئێمە زیندوکردەوەو ئێمەی بۆ تۆ زیندوکردەوە . ئەڵێت : ئەوی کـە بە من ئیحسان‌کراوە شتێکە بە هیچ کەس ئیحسان نەکراوە] .

[حوور : جەمعی حەورایە موئەننەثی ئەحوەرە لەسەر وەزنی فوعل . عین جەمعی عەینایە موئەننەثی ئەعیەن لەسەر وەزنی فوعل عوین ، لـــە پێشیەوە ضەممەکە کرا بە ژێر، واوەکە بە قاعیدە کرا بە یێ، بوو بە عین . ضەممە گرانە حوور چاورەش سپێنەکەی زۆر سـپی‌و رەشـێنەکەی زۆر رەش . عین چاوگەورە بە گەورەییێکی موعتادو بێ عەیب] .

٤١/٦٤٠ ـ سـفیان بن عیینـة حدثنا مطرف بن طریف وابن أبجر [عبدالملك بن سعید بن حبان بن أبجر وهو تابعي] سمعا الشعبي ، یقول :

سمعت المغيرة بن شعبة يخبر به الناس على المنبر ، قال سفيان : رفعه أحدهما أراه ابن أبجر ، قال : سأل موسى ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ربه سبحانه وتعالى : ما أدنى أهل الجنة منزلة ؟ قـال : هو رجل يجيء بعدما أدخل أهل الجنة الجنة فيقال =له= : ادخل الجنة • فيقول : أي رب كيف وقد نزل الناس منازلهم وأخذوا أخذاتهم ، فيقال له : أترضـى أن يكون لك مثل مُلْكِ مَلِكٍ من ملوك الدنيا ؟ فيقول : رضيت رب • فيقول لك ذلك ومثله ومثله ومثله فقال في الخامسة : رضيت رب• فيقول : هذا لك وعشرة أمثاله ، ولك مااشتهت نفسـك ولذّت عينك ! فيقول رضيت رب • قال : رب فأعلاهم منزلة ؟ قال : أولائك الذين أردت غرست كرامتهم بيدي ، وختمت عليها فلم تر عين ، ولم تسـمع أذن ، ولم يخطر على قلب بشر • قال : ومصداقة في كتاب الله ـ عز وجل ـ : (فلا تعلم نفس ماأخفي لهم من قرة أعين ••• الآية) م ـ ١٥٧/٢ •

تەرجەمە :

میطرەف بە مەوقووفیی ، عەبدولمەلیـکی کـوڕەزازای ئەبجەر بـــە مەرفووعیی لە شەعبییەوە ، ئەویش لە موغیرەوە ـ رضي الله تعالى عنـه ـ لەسەر مینبەر ریوایەت ئەکەن کە حەزرەتی مووسا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سوئالی =لە= خوا کرد ـ سبحانه وتعالى ـ کە ئەهلی بەهەشت کێ بەش‌و مەنزیلەتی لە هەموو کەس لە خوارترە ؟ خوا ـ جـل وعـلا ـ فەرمووی : پیاوێکە لە دوای ئەمە کە بەهەشتیی هەموو چوونە ناو بەهەشت‌و جێگیر بوون •• پێ ئەمری پێ‌ئەکرێ : بچۆرە بەهەشتەوە • ئەڵێ: یارەببی چۆن بچمە بەهەشتەوە هەموو کەس چوونە مەنزڵی خۆیانەوەو حیصصەی خۆیان وەرگرتوە ؟ ئەمری پێ‌ئەکرێ : بەوە رازیی ئەبی کە بە قەد موڵکی پادشاهێکی دنیات بدرێتێ ؟ ئەڵێ : یارەببی رازیم • خوا ئەفەرموێ: ئەوەو

ئەوەندەو ئەوەندەو ئەوەندەو ئەوەندە بۆ تۆ بێ • لە دەفعەی پێنجـــەما ئەڵێ : یارەبی رازیی بووم • خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : ئـەمـــەو دە میثلی بۆ تۆ بێ هەرچی نەفست ئارەزووی پێنێ بۆ تۆ بێ ، هــەرچـی چاوت پێی موتەلەذیذ ئەبێ بۆ تۆ بێ • ئەڵێ : یارەبی رازیـی بـووم • حەزرەتی مووسا ـ علیه السلام ـ ئەفەرموێ : ئەعلایان کێیە ؟ ئەفەرموێ: ئەوانەن کە من ئیرادەم کردوون بە دەستی خۆم درەختی کـــەرامەتم بـۆ ناشتوون مۆرم کردوە نە چاو دیویەتی نە گوێ بیستوویە خـوتـوورەی نەکردوە بـە دڵی بەشەرا • فەرمووی : میصداقی لە قورئانایە لە (الـم سجدە)دایە هیچ نەفسێ نازانێ کە چیبان بۆ شارراوەتەوە لەوەی کـــە چاوی پێ روون ببێتەوە جەزای ئەوە کە لە دنیادا کردوویانە •

٦٤١/٤٢ ـ عن أبي ذر [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إني لأعلم آخر أهل الجنة دخولا الجنة ، وآخر أهل النار خروجا منها رجل يؤتى به يوم القيامة فيقال : أعرضوا عليه صغار ذنوبه وارفعوا عنه كبارها ، فتعرض عليه صغار ذنوبه فيقال : عملت يوم كذا وكذا كذا وكذا ، وعملت يوم كذا وكذا كذا وكذا ؟ فيقول : نعم لا يستطيع أن ينكر وهو مشفق عن كبار ذنوبه أن تعرض عليه ، فيقال له : فإن لك مكان كل سيئة حسنة ، فيقول : رب قـد عملت أشياء لا أراها ههنا ، فلقد رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ضحك حتى بدت نواجذه م ـ ٢/١٦٠ •

تەرجەمە :

ئەبوذەڕ ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : من ئەزانم کێ لە دوای هەموو کەس ئـەچێتـە بەهەشتەوەو ، کێ لە دوای هەموو کەس لە جـــەهەنەم پێتەدەرێ ئـەوە

پیاوێکە رۆژی قیامەت بێنرێ ئەمر ئەکرێ گوناهی بوچووکی پێ‌نیشان بدەن‌و گوناهی گەورەی لێ بشارنەوە • گوناهە بچکۆلەکانی پێ‌نیشان ئەدەن پێی‌ئەڵێن : فلاّن رۆژ ئەوەو ئەوەت کرد • فلاّن‌و فلاّن رۆژ ئەوەو ئەوەت کرد • ئەڵێ : بەڵێ ناتوانێ ئینکاری بکا ،لەوە ئەترسێ کە گوناهە گەورەکانی پێ‌نیشان بدەن ، پێی ئەفەرموێ :موقابیلی هەر گوناهێکت حەسەناتێکت بۆ هەیە [وا بزانم ئەکەوێتە تەماعەوە] ئەڵێ: یارەبی گەلێ شتم کردوە لێرەدا نایبینم • ئەبوذەڕ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـم دی پێکەنی تا ددانی لای خرێی موبارەکی دەرکـــەوت •

لـە موسلیم ج-٢/١٦١دا حەدیثێ هەیە لـە ئەوەڵەوە دوو سێ کەنیمەی تیایە هیچ کەس مەعنای لێ‌نەداوەتەوە ، هەموو شاریح ئەڵێن : غەلـەطە ، مەعنای باقیەکەیشی وەکوو ئـەو حەدیثەکانی ترە ، ئـەوەندەی زیـادە مونافیق‌و غەیری مونافیق نوورێکی ئەدرێتێ ، تابیعی خوا ئەبن تا پێنـە صیراط ، نووری مونافیقەکان ئەکوژێتەوەو ، موسوڵمانان نەجاتیان ئەبێ ، ئەوەڵ زومرە کە نەجاتی ئەبێ رووی وەکوو مانگی چواردەیە ، حـەفتا هەزار حسابیان ناکرێ ، یەعنی بێ حساب ئەپەڕنەوە ، لە دوای ئەوان وەك بەشەوقترینی هەموو ئەستێرەی ئاسمان ، لە دواییا بەم نوعە ئەپەڕنەوە، لە دواییا وەختی شەفاعەت حولوول ئەکا[1] ، ئەهلی شەفاعەت شەفاعـەت ئەکەن ، تا ئەوانەی (لا إله إلا الله)یان وتبێ‌و بە قەد دەنکە جۆێ خێر لە قەلبیا ببێ لە ئاگر بێتە دەرێ ، لە مەیدانی بەردەرگای بەهەشتا دائەنرێن ، بەهەشتیی ئاویان بەسەرا ئەپرژێنن تا وەکوو ئەوەی کە سەیل ئەیهێنـێ

(١) كـــاتـــی بێ •

ئەڕۆن تا ئەثەری سووتاویی نامێنێ ، لە پاشا طەڵەب لە خوا ئەکا تا دنیاو دە میثلی ئەدرێتێ •

٦٤٢/٤٣ ـ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : يخرج من النار أربعة ، فيعرضــون على الله ، فيلتفت أحدهم فيقول : أي =يا= رب إذ أخرجتني منهـا فـلا تُعِدني فيها فيُنجيه الله منها م ـ ١٦٧/٢ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : چوار کەس لـە جەهەننەم پێنەدەرێ عەرزی خوا ئەکرێن ، یەکێکیان ئاوڕئەداتەوە ئەڵێ : یارەببی کە منت هێناوەتە دەرێ مەمخەرەوە ناوی ،خوا لە ئاگر نـەجاتــی ئــــەدا •

[نە موسلیم نە نەوەویی هیچ حەرفێکی واحید قسەی لێ نەکردوە سیانەکەی تر چییان لێ هات چۆن هاتوونەدەرێ ، دیارە کە ئینسان هاتە دەرێ دەفعەیێکی تر ناخرێتەوە ناوی] •

وأنــذر عشــيرتك الاقربين[1] :

٦٤٣/٤٤ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : لما نزلت هذه الآية : (وأنذر عشيرتك الأقربين) دعـا رسولُ الله ـ صلى الله تعــالى عليه وسلم ـ قريشا ، فاجتمعوا ، فعم وخص ، فقال : يا بني كعب بن لؤي أنقذوا أنفسكم من النار • يابني مرة بن كعب أنقذوا أنفسكم من النار ، يابني عبد شمس أنقذوا أنفسكم من النار • يابني عبد مناف أنقذوا أنفسكم

---

(١) واتە : باسی ئەوەی کە خوا فرمانی بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـدا کە خزمە نزیکەکانی لە سزای خوا بترسێنێ .

من النار ، يابني هاشم أنقذوا أنفسكم من النار ، يابني عبدالمطلب أنقذوا أنفسكم من النار • يا فاطمة أنقذي نفسك من النار ، فإني لا أملك لكم من الله شيئا ، غير أن لكم رحما سابلها ببلالها •

٦٤٤/٤٥ ـ وفي اخرى عنه : يا معشر قريش اشتروا أنفسكم من =الله= لا أغني عنكم من الله شيئا ، يابني عبدالمطلب لا أغني عنكم من الله شيئا ، يا عباس بن عبدالمطلب لا أغني عنك من الله شيئا • ياصفية عمة رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لا أغني عنك من الله شيئا • يا فاطمة بنت رسول الله سليني ماشئت لا أغني عنك من الله شيئا •

٦٤٥/٤٦ ـ وفي اخرى عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] : لما نزلت (وأنذر عشيرتك الأقربين) قام رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ على الصفا فقال : يا فاطمة بنت محمد ، يا صفية بنت عبدالمطلب ، يا بني عبدالمطلب لا أملك لكم من الله شيئا ، سلوني من مالي ما شئتم م ـ ٢/٢٠٠ •

تەرجەمە كانيـان :

ئەم سێ حەدیثە مورسەلی صەحابین ؛ چونکی ئێشتا ئەبوهورەیرە نەهاتبوو ، حەزرەتی عائیشە یا نەبووبوو یا زۆر منالْ بوە • هەرسێ حەدیثەکە یەك حادیثەیە •

کە ئایەتی (واندر عشیرتك الأقربین) نازڵ بوو [یەعنی ئەی محمد خزمی نزیکت لە عەذابی جەهەننەم بترسێنە] پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ هەمووی کۆکردنەوەو فیرقە‌ـفیرقە بانگی‌کردن ، یەکە ـ یەکە ئەمری بە هەموویان فەرموو : خۆتان لە ئاگری جەهەننەم نەجات بدەن ، فائیدەم بۆتان نابێ • بە حەزرەتی صەفیەی پووریو فاطیمەی کچیو عەباسی مامی ـ رضي الله تعالی عنهم ـ بەم نەوعە ئەمری پێ‌فەرموون ، فەرمووی :

لە ماڵی خۆم هەرچیتان ئەوێ داوام لێ بکەن ، ئەوەندەی هەیە بۆ ئێـوە لە طەرەف منەوە رەحمتان هەیە بە ئاوی ئەو دڵتان ، رەحمتان تەڕئەکەم [یەعنی صیلەی رەحمتان لەگەڵ بەجێ دێنم] ئیتر لە خوصووصی عەذابـی ئاخیرەتا بە تەمای من مەبن ، خۆتان چارەی خۆتان بکەن ، لە دنیادا چاکە بکەن ، لە خراپە خۆتان لادەن • م ـ ٢/٢٠٠ ، ٢٠١ ، ٢٠٢ •

٦٤٦/٤٧ ـ عن قبيصةَ بن مخارق وزهير بن عمرو [رضي الله تعـالى عنهما] قالا : لما نزلت : (وأنذر عشيرتك الأقربين) قال : انطلق نبـي الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إلى رضْمة [صخور عظام بعضها فوق بعض] من جبل فعلا أعلاها حجرا ثم نادى : يابني عبد مناف إني نذير ، إنمـا مثلي ومثلكم كمثل رجل رأى العدو فانطلق يربأ أهله [يحفظهم] فخشي أن يسبقوه ، فجعل يهتِف [يصيح ويَصْرخ] يا صباحاه =م ـ ٢/٢٠٣=•

تەرجەمە :

قەبیصەی کوڕی مەخاریق‌و زوهەیر ـ رضــي الله تــعالى عنهما ـ ئەفەرموون : کە ئایەتی : (وأنذر عشيرتك الأقربين) نـازڵ بـوو پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی چوە جێیەکی بەردەلانیی لە شاخێ تەشریفی سەرکەوتە =سەر= ئەو بەردەی کە لە هەموویان بەرزتر بوو ، بانگی فەرموو : ئەی ئەولادی عەبدومەناف من نەذیرم لە عەذاب‌و قەهری خوا ئێوە ئەترسێنم ، مەثەلی من‌و ئێوە وەك مەثەلی پیاوێکە دوشمنی دێ رۆییەوە کە موحافەظەی ماڵ‌و منالی بکا ترسا کە دوشمنەکە لێی پێش‌کەون، بە دەنگی بەرز هاواری کرد : ئەی سبحەینێ [یەعنی ئەی خەڵق دوشـمن ئێت بەسەرتانا ئەدا لە صوبحا • عادەتی عەرەب وایە بەم نەوعە خەڵق لـە دوشمن خەبەردار ئەکەن] •

٦٤٧/٤٨ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ [ئیبنو عەباس

ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يا نەبوه يا زۆر منالّ بوه حەدیثەکەی مورسەلی صەحابییە] لما نزلت (وأنذر عشيرتك الأقربين ورهطك منهم المخلصين) خرج رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حتى صعد الصفا فهتف : يـا صباحاه ! فقالوا : من هذا الذي يهتف ؟ قالوا محمد [صلى الله تعـالى عليه وسلم] فاجتمعوا إليه ، فقال : يابني فلان ، يابني فلان ، يابني فلان. يا بني عبد مناف ، يا بنـي عبدالمطلب ... فاجتمعوا إليـه . فـقال : أرأيتكم لو أخبرتكم أن خيلا تخرج بسفح هذا الجبل [أسفله أو عرضه] أكنتم مصدقي ؟ قالوا : ما جربنا عليك كذبا . قال ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ : فإني نذير لكم بين يدي عذاب شديد . فقـال أبو لهب : تبا لك أما جمعتنا إلا لهذا ؟ ثم قام . فنزلت هذه السورة : (تبت يدا أبي لهب وقد تبّ) كذا قرأ الأعمش إلى آخر السورة م ـ ٢٠٤/٢ .

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تـعالى عنـه ـ فەرمووی : کە ئەم ئایەتە نازڵبوو کە خزمی نزیکی خۆتو لەوانیش قەومی موخلیصی خۆت بترسێنی، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی چوە دەرێ تا سەرکەوتـە سەرشاخی صەفا بە دەنگێکی بەرز هاواری کرد : (یا صباحاه)وتیان : ئەمە کێیە وا بانگ ئەکا ؟ وتیان : محمدە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هەموو کۆبوونەوە بۆ خزمەتی . فەرمووی : ئەی بەنی فلان ، ئەی بەنی فلان ، ئەی بەنی فلان ، ئەی بەنی عەبدی مەناف ، ئەی بەنی عەبدولموطەلیب... هەموو کۆبوونەوە بۆ خزمەتی . فەرمووی : پێم‌بڵێن ئەگەر خـەبەرتان بدەمێ کە لەشکرێك وا لە بناری ئەم شاخە ئایا پێم باوەڕ ئەکەن ؟ وتیان: درۆمان لێ تەجرەبە نەکردووی . یەعنی درۆمان لێ نەبیستووی. پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە وابێ من ئێوە ئـەترسـێنم

لە عەذابێکی شەدید کە لە پێشتانەوەیە • ئەبولەهەب وتی : بە هیلاکبچی ! تۆ ئێمەت هەر بۆ ئەمە کۆکردەوە ؟ سوورەتی (تبت‌یـدا) نازڵ بوو •

٦٤٨/٤٩ ـ عن العباس بن عبدالمطلب [رضي الله تعالى عنه] أنه قال : يا رسول الله هل نفعت أبا طالب بشيء [فوالله • خ] فإنـه كـان يحوطك ويغضَب لك ؟ قال ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : نعم هو في ضحضاح من نار ، ولولا أنا لكان في الدَّرْك الأسفل من النـار ح ـ ١٩٣/٦ ، م ـ ٢٠٦/٢ •

تەرجەمە :

عەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : (يا رسول الله) هیچ نەفعت بوە بۆ ئەبوطالیب وەڵلاهی ئەو موحافەظەی ئەکردی ، بۆ تۆ غـەضەبـی ئەگرت ؟ فەرمووی : بەڵێ ئەو لە ناو ئاگرێکی خالیصـی بێ دووکـەڵایە ئەگەر من نەبوومایە لە طەبەقەی هەرەخوارووی ئاگرا ئەبوو •

٦٤٩/٥٠ ـ وعن أبي سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنـه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ذكر عنـده عـمه أبو طالب • فقال : لعله تنفعه شفاعتي يوم القيامة فيجعل في ضحضاح من النار يبلغ كعبيه يغلي منه دِماغه ح ـ ١٩٤/٦ ، م ـ ٢٠٦/٢ •

تەرجەمە :

لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەحث لە ئەبوطالیب کرا ، فەرمووی : رجام وایە کە لە رۆژی قیامەتا شەفاعەتی من فائیدەی بۆی بێ ؛ ئەخرێتە ئاگرێکی خالیصەوە تا قولەپێی لەوەوە مێشکی سەری ئـەکـوڵـێ •

٦٥٠/٥١ ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] أن رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : أهون أهل النار عذابا [يوم القيامة] أبو طالب وهو منتعل بنعلين يَغْلي منهما دِماغه م ـ ٢٠٧/٢ •

تەرجەمە :

ئەهوەنی ئەهلی جەهەننەم = رۆژی قیامـەت لە بارەی ســـزاوە = ئەبوطالیبە جووتێ کەوشی لەپێدایە لەوەوە مێشکی سەری ئەکوڵێ •

عن أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن أدنى أهل النار عذابا ينتعل بنعلين من نار يَغْلي دماغه من حرارة نعليه م ـ ٢٠٧/٢ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کەمترینی ئەهلی ئاگر لە خوصووصی عەذابەوە جووتێ کەوشی ئاگرینی ئەکرێتە پێ • لـــە گەرمیی ئەو جووتە کەوشە مێشکی سەری ئەکوڵێ •

٥٢/٦٥١ ـ نعمان بن بشير [رضي الله تعالى عنه] يخطب وهو يقول : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : إن أهون أهـل النار عذابا يوم القيامة لرجل يوضع في أخمص قدميه [هو التـجافي من الرجل عن الأرض] جمرتان يَغْلي منهما دِماغه • وفي أخـرى عنـه : من له نعلان وشراكان من نار يغلي منهما دِماغه كما يغلي المرجل• مايرى أن أحداً أشد منه عذابا ، وإنه لأهونهم عذابا م ـ ٢٠٧/٢ •

تەرجەمە :

نوعمانی بنی بەشیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ خوطبەی ئەخوێن ، لـە خوطبەکەیا ئەیفەرموو : لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیست ئەیفەرموو : ئەهوەنترینی ئەهلی ئاگر لە عەذابا لە رۆژی قیامەتا پیاوێکە ئەخرێتە بەری هەردوو پێیەوە دوو پشکۆ ئاگـر بـەو پشکۆیانە مێشکی ئەکوڵێ • لە ریوایەتەکەی ترا : ئەو کەسەیە جووتێ کەوش‌و دوو قایشـی کەوش‌بەندی هەیە لە ئاگر ، لەو کەوشانەوە مێشکی ئەکوڵێ وەك مەنجەڵ

چۆن ئەکوڵێ ، نابینێ کە کەسێ هەیە لەو عەذابی بە شیددەتتر بێ کەچی =ئەو= ئەهوەنی هەموویانە لە عەذابا •

٦٥٢/٥٣ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قـالت : قـلت : يا رسول الله ابن جدعان كان في الجاهلية يصل الرحم ، ويطعم المسكين ، فهل ذاك نافعه ؟ قال ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لا ينفعه ؛ إنـه لم يقل يوما رب اغفر لي خطيئتي يوم الدين م ـ ٢٠٨/٢ •

تەرجەمە :

حەزرەتی عائیشـــە ـ رضي الله تعـــالى عنها ـ فەرمووی : عەرزی پێغەمەرم کرد ـ صلى الله تعـــالى عليه وســـلم ـ وتم : (يا رســول الله) ئیبنوجەدعان لە جاهیلیەتا صیلەی رەحمی ئەکرد ، طەعامی بە فەقیرو فوقەرا ئەدا ••• ئایا ئەوە نەفعی پێ ئەدا ؟ فەرمووی : نەفعی پێ نادا ؛ چـونکی رۆژێ نەیوت یارەببی لە رۆژی جەزادا لە گوناهم خۆش ببە •

ئیمان شەرتی صیحەتی عەمەلە •

٦٥٣/٥٤ ـ عمرو بن العاص [رضي الله تعالى عنه] قال : ســـمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جهارا غير سرٍّ : ألا إن آل أبي يعني فلانا ليسوا لي بأولياء ، إنما وليي الله وصالـح المؤمنين م ـ ٢١٠/٢ •

تەرجەمە :

=عەمری کوڕیعاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی =: پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە ئاشکارا نەك بە دزییەوە ئـــەیفەرمــوو : خەبەرتان بێ کە کەسو کاری باوکم دۆستو موحیببی من نین دۆستو موحیببی من هەرخواو موئمینی صالیحە •

٦٥٤/٥٥ ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : يدخل الجنة من أمتي زمرة هم

سبعون ألفا [بغير حساب ، أخرى ، وليس فيه تضيء] تضيء وجـوههـم إضاءة القمر ليلة البدر • وقال أبو هريرة : فقام [رجل • أخرى] عكاشة [بضم العين وتشديد الكاف وتخفيفها • النووي] بن مِحْصن الأســدي [رضي الله تعالى عنه] يرفع نمرة عليه فقـال : يارســـول الله ادع الله ان يجعلني منهم • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وســلم ـ : أللهم اجعله منهم ، ثم قام رجل من الأنصار فقال : يارســـول الله ادع الله أن يجعلني منهم • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : سبقك بهــا عكاشة ح ـ ٣٠٢/٩ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووى : لە ئوممەتى من حەفتا هەزار ئەچنە بەهەشتەوە بە بێ حساب روويان وەكوو مانگ لـــە شەوى بەدرا شوعلە ئەداتەوە • عوككاشەى كوڕى ميحصەن هەڵســـا لیباسێكى رەنگاورەنگى وەك پێستى پڵنگى لەبەرا بوو ، هـەڵى‌سووڕان فەرمووى : (يا رسول الله) طەلەب‌كە لە خوا كە من كا بە يەكێ لـــەوانە ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووى : يا ڕەببى بيكە بە يەكێ لەوان ، لە دواييا پياوێ لە ئەنصار هەڵسا فەرمووى : (يا رسول الله) دۆعا بكە خوا بمكا بە يەكێ لەوانە • فەرمووى : عوككاشە بەوە لێت پێشكەوت، دەست‌پێشەكيى كرد •

٥٦/٦٥٥ ـ عمـران [رضي الله تعالى عنـه] فەرمووى : كە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووى : يدخل الجنة من أمتي سبعون ألفا بغير حساب • قالوا : ومن هم يا رسول الله ؟ قال : هم الذيـن لا يكتوون ولا يسترقون وعلى ربهم يتوكلون • فقام عكاشة فقال : ادع الله يا نبي الله أن يجعلني منهم ، فقال : أنت منهم • قال : فقام رجل فقال : يانبي الله ادع الله أن يجعلني منهم • قال : سبقك بها عكاشة م ـ٢/٣٠٢•

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : لە ئوممەتی من بە بێ حیساب حەفتا هەزار کەس ئەچێتە بەهەشتەوە • فەرموویان : (یـا رسول الله) ئەوانە کێن ؟ فەرمووی : ئەوانە ئـەوانەن کـە تەداویی بـە داغکردنی خۆیان ناکەن ، نوشتەو دۆعا لەکەس طـەلەب ناکـــەن ، هـەر تەوەکول بە خوا ئەکەن • عوککاشە هەڵسا وتی : یارسول الله دۆعا لـــە خوا طەلەب کە کە بمکا بە یەکێ لەوانە • فەرمووی : تۆ لەوانەی •یەکێکی تر هەڵسا وتی : (یا رسول الله) لە خوا طەلەب کـــە بمگێڕێ لـــەوانـە • فەرمووی : عوککاشە دەست پێشکەریی لێ کردی •

ئەوانە حەوتصەد هەزارن بەوە کە عوککاشە ببێ بە یەکێ لەوان چ مانیعێ هەیە هەزارکەسی تریش بگێڕێ لەوانە ؟ سەبەبەکەی (والله أعلم) ئەوەیە طەڵەبی عـــوککاشە ـ رضي الله تعـــالی عنه ـ بە ئیخلاص بـــوە چاولێکەریی نەبوە ، پیاوەکەی تر لە ئەنصار کە چاوی پێکەوت کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسـلم ـ دۆعای بۆ ئەو کرد ئەویش چاوی لـــە عوککاشە کردو ئەوەی طەلەب کرد • شەرطی قەبووڵی دۆعاو عەمـــەل ئیخلاصـــــە •

٦٥٦/٥٧ ـ عن سهل بن سعد [رضي الله تعالی عنه] أن رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قال : لیدخلن الجنة من أمتي سبعون ألفاً أو سبعمائة ألف ، لا یدري أبو حازم أیهما قال ، متماسکون آخذ بعضهم بعضا لا یدخل أولهم حتی یدخل آخرهم ، وجوههم علی صورة القمر لیلة البـــدر ح ـ ٩/٣٠٢ ، م ـ ٢/٢١٥ ، ح ـ ٥/٢٧٣ لیس فیـه متماسکون إلی بعضـا •

تەرجەمە :

لە سەهلی بنی سەعدی ساعیدیی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایـــەت کراوە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە ئوممەتی من حەفتاهەزار یا حەوصەد هەزار ، ئەبوحازم نازانێ سەهل ـ رضي الله تعالى عنه ـ کامی ریوایەتکردوە ، بە ریزەوە دەستیان بەیەکەوە گرتـوە بەعزێکیان بەعزێکیانی گرتوە ، هەموو بە یەکەوە ئەچنە بەهەشت ، ئەوەڵیان ناچێتە بەهەشتەوە تا ئاخریان نەچێ [یەعنی بە یەك صەف هەموو بە ئـانێ ئەچنە ژووری] روویان وەك شەوقی مانگ وایە لە شەوی بەدرا •

٦٥٧/٥٨ ـ ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] عن النبــي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنه قال : عرضت علي الأمم فرأيت النبي ومعه الرهيط، والنبي ومعه الرجل والرجلان ، والنبي وليس معه أحد إذ رفع لي سواد عظيم ، فظننت أنهم أمتي ، فقيل لي : هذا موسى وقومه ، ولكن انظر إلى الأفق فنظرت فإذا سواد عظيم ، فقيل : انظر إلى الافق الآخر ، فنظرت فإذا سواد عظيم ، فقيل لي : هذه أمتك ومعهم سبعون ألفا يدخلون الجنة بغير حساب ولا عذاب ، ثم نهض فدخل منزله فخاض الناس في أولائك الذين يدخلون الجنة بغير حساب ولا عذاب • فقال بعضهم : فلعلهم الذين صحبوا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وقال بعضهم : فلعلهـم الذين ولدوا في الإسلام فلم يشركوا بالله شيئا ، وذكروا أشياء ••• فخرج عليهم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : ماالذي تخوضون فيه ؟ فأخبروه ، فقال : هم الذين لا يرقون ، ولا يســـترقـون ، ولا يتطيرون ، وعلى ربهم يتوكلون ، فقام عكاشة بن مِحْصَن فقال : ادع الله أن يجعلني منهم • فقال : أنت منهم • ثم قام رجل آخر فقال : ادع الله أن يجعلني منهم ، فقال : سبقك بها عكاشة م ـ ٢١٧/٢ ، ح ـ ٣٠٠/٩

وليس فيه البحث عن خوض الأصحاب ، ولا دخولـــه ـ عليـه الصـلاة والسلام ـ وخروجه عليهم •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس – رضي الله تعالى عنهما ـ لە پێغەمەرەوە ریوایەت ئەکـا کە فەرمووی : هەموو ئوممەتم بەلادا رابووررا بـەعـزێ پێغەمـەرم دی قەومێکی لەگەڵ بوو ، بەعزێ پێغەمەر دی قەومێکی = بچکۆلـەی = لەگەڵ بوو • بەعزێ پێغەمەرم دی پیاوێ یا دوو پیاوی لەگەڵ بوو، بەعزێ پێغەمەرم دی هیچ کەسی لەگەڵ نەبوو ••• لەو وەختـــەدا ســەوادێکی گەورەم دی وام ظەن برد کە ئەوانە ئوممەتی منن ، پێموترا : ئەوە ئوممەتی مووسا ـ علیه السلام ـو قەومەکەیەتی ، ئەمما تەماشای ئوفـوق بکـە • تەماشام کرد سەوادێکی گەورەم دی ، ئەمرم پێ کرا کە تەماشای ئوفوقەکەی تر بکە ، تەماشام کرد ســەوادێکی گەورەم دی •پێمفەرموورا : ئـەمـە ئوممەتی تۆیە لەگەڵ ئەوانا حەفتاهەزار بێحسابو بـێ عـەذاب ئەچنـە بەهەشتەوە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هەڵساو چوە ماڵێ ، خەڵق دەستیانکرد بە بەحثکردن لەوانە کە بە بێحسابو عـــەذاب ئەچنە بەهەشت • بەعزێ وتیان : بەڵکو ئەوانەن صوحبەتی پێغەمەریانکردوە ـ علیه الصلاة والسلام ـ بەعزێ وتیان : بەڵکو ئەوانەن لە ئیسلاما بەوەلەد بوون کە هیچ کەسیان نەکردوە بە شەریکی خوا ••• گەلێ شتیان ذیـکر کرد • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـــه وســـلم ـ تەشریفی هـاتـەدەرێ لایانفەرمووی : ئەوە چیە کە قسەی لێ ئەکەن ؟ خەبەریاندایێ• فەرمووی: ئەوانە ئەوانەن نوشتە بۆ خەڵق ناکەن ، نوشتە بە خەڵق ناکەن ، بەدیومنیو بێقەدوومیی بە هیچ شتێ ناکەن ؛ یەعنی ناڵێن : ئەوە قەدوومی شـــەڕەو بەدیومنە • هەر تەوەکول بە خـوا ئەکەن عوککاشە هەڵسـا فەرمووی : (یا رسول الله) لە خوا طەڵەب کە کە من بگێرێ لەوانە ، فەرمووی : تـــۆ

لەوانەی • لە دوایيا پياوێکی تر هەڵسا ئەويش وای‌وت • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : عوککاشە دەس پێشەکيی لیٚ‌کردی •

٥٩/٦٥٨ ـ عن عبدالله [رضي الله تعالى عنه] قال : كنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في قبـة نحـوا من أربعين رجـلا • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: أترضون أن تكونوا ربع أهـل الجنة ؟ قال : قلنا نعم • فقال : أترضون أن تكونوا ثلث أهل الجنة ؟ فقلنا : نعم • فقال : والذي نفس محمد بيده إني لأرجـو أن تكـونوا نصف أهل الجنة • وذاك أن الجنة لا يدخلها إلا نفس مسلمة ، وما أنتم في أهل الشرك إلا كالشعرة البيضاء في جلد الثور الأسود ، أو كالشعره البيضاء في جلد الثور الأحمر م ـ ٢/٢٢٠ ، ح ـ ٢٩٢/٩ ، ت ، جه •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای بنی مەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : بە قەد چل کەس لە خێوەتێکا لە خزمەت پێغەمەرا بووين ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ رەسوولوڵلا فەرمووی: رازيی ئەبن بەوە کە چواريەکی ئـەهـلی بەهەشت بن ؟ عەرزمان‌کرد : بەڵیٚ • فەرمووی : رازيی ئەبن بەوە کـە سێيەکی ئەهلی بەهەشت بن ؟ عەرزمان‌کرد : بەڵیٚ • فەرمووی : قەسـەم بەو ذاتەی کە نەفسی من لە دەستی قودرەتيايە ئومێدم وايە کە ئێوە نيوەی ئەهلی بەهەشت بين • ئەوە لەبەر ئەوە کە بەهەشت غـەيری نەفـسی موسوڵمانی ناچێتیٚ ، ئێوە بە نيسبەت ئەهلی شيرکەوە هەر وەکوو مووی سپيی وان لە گاجووتی رەشا ، يا فەرمووی : وەکوو مووی سپيی وانە لە گاجووتی سوورا ، يەعنی ئەوەندە کەمن •

٦٠/٦٥٩ ـ وعنه قال : خطبنا رسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأسند ظهره إلى قبة أدم ، فقال : ألا لا يدخل الجنة إلا نفس مسـلمة ،

اللهم هل بلغت ؟ اللهم اشهد • أتحبون أن تكونوا ربـع أهـل الجنة ؟ فقلنا : نعم يا رسول الله • فقال : أتحبون أن تكونوا ثلث أهل الجنة ؟ قالوا : نعم يا رسول الله • قال : إني لأرجو أن تكونوا شطر أهل الجنة• ماأنتم في سواكم من الأمم إلا كالشعرة السوداء في الثور الأبيض ، أو كالشعرة البيضاء في الثور الأسود م ـ ٢/٢٢٠ •

تەرجەمە :

عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خوطبەی بۆ خوێندین پشتی پاڵ دا بـــە خێوەتێـــکی چەرمەوە فەرمووی : خەبەرداربن کە غەیری موسوڵمان کەس نـاچێتـە بەهەشتەوە ، خوایا ئایا تەبلیغم کرد ؟ خوایا شەهادەت بدە کە تەبلیغم‌کردن• حەزەکەن کە چواریەکی بەهەشتیی بن ؟ عەرزمان‌کرد : بەڵێ (یا رســـول الله) فەرمووی : حەزەکەن کە سێیەکی بەهەشتیی بن ؟ عەرزیان‌کرد : بەڵێ (یا رسول الله) فەرمووی : رجام وایە کە نیوەی ئەهلی بەهەشت بن ، ئێوە لە ناو ئوممەتانی ترا ئەمجا وەکوو مووی رەش وانە لە گاجووتی سپیدا ، یا وەکوو مووی سپیی وانە لە گاجووتی رەشا •

ئەم خەبەری پێغەمەرە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ موعجیزەیێکی زۆر ظاهیرە لەسەر صیدقی نوبووەتی ـ عليه الصلاة والسلام ـ چـونکی ئەو وەختە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمەی فەرموو ئەهلی ئیمان لە ئوممەتی ئەو چەند بوون ؟ صەد هەزار یەکی ئەهلی ئیمان نەبوون لە ئوممەتی پێغەمەرەکانی تر ، چۆنی زانی کە دینەکەی رۆژبەرۆژ لە زیادەدایە خەڵق ئەوەندە ئیمانی پێ بێنن کە بە قەد هەموو ئوممەتی هەموو پێغەمەران بن ! ـ عليه وعليهم الصلاة والسلام ـ (فلله الحمد) کـــە ئەو موعجیزە گەورەیە لە پێش چاومانەو ئەیبینین •

٦١/٦٦٠ ـ عن أبي سعيد ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قـــال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يقول الله عز وجل : يا آدم . فيقول : لبيك وسعديك والخير في يديك . قال : يقول : أخرج بعث النار ، قال : وما بعث النار ؟ قال : من كل ألف تسعمائة وتسعة وتسعين. قال : فذاك حين يشيب الصغير وتضع كل ذات حمل حملها وترى الناس سكارى وماهم بسكارى ولكن عذاب الله شديد . قال : فاشتد ذلك عليهم. قالوا : يا رسول الله وأينا ذلك الرجل ؟ فقال : أبشروا فإن من يأجـوج ومأجوج [تسعمائة وتسعة وتسعون ح ـ ٢٣٤/٧] ألف ومنكم رجـل . ثم قال : والذي نفسي بيده إني لأطمع أن تكونوا ربع أهل الجنة ، فحمدنا الله وكبرنا . ثم قال : والذي نفسي بيـده إني لأطمـع أن تكـونوا ثـلث أهل الجنة . فحمدنا الله وكبرنا . ثم قال : والذي نفسي بيده إني لأطمع أن تكونوا شطر أهل الجنة ، إن مثلكم في الامم كمثل الشعرة البيضـاء في جلـد الثـور الأســود ، أو كالرقمة في ذراع الحمـار م ٢٢١/٢ ، ح ـ ٣٣٥/٥ وليس فيه الرقمة ح ـ ٢٩٣/٩ بتمامه ح ـ ٢٣٤/٧ .

تەرجەمە :

ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعـالى عنه ـ فەرمووی : کـە رەسوولوڵلاَ ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە خوا ـعز وجلـ ئەفەرموێ : ئەی ئادەم . جوابئەداتەوە (لبيك وسعديك والخير بيديك) خوا ـ عز وجل ـ ئەمری پێئەفەرموو : کێ ئەنێرێ بۆ ناو ئاگر لە مەخلووقات جوێی بکەرەوە . فەرمووی : ئەوی ئەنێرێ بۆ ناو ئاگر چییە ؟ یەعنی چەندە ؟ فەرمووی : لە هەر هەزار نۆصەدو نەوەدو نۆ . فەرمووی: ئەوە ئەو وەختەیە کە منالی تیا پیر ئەبێ ، هەردار بەر فڕێ ئـــەدا ، خەڵق وەك سەرخۆش ئەبینیو سەرخۆشیش نین ئەمما عەذابی خوا زۆر بەشیددەتە .

ئەبوسەعید فەرمووی : ئەوە زۆر شتێکی بەشیددەت بوو لەسەر ئەصحاب، عەرزیانکرد : (یا رسول الله) کامان ئـــەو تەنها پیاوەین کە دەرەچـێو حەزرەتی ئادەم ـ علیه السلام ـ جوێی ناکاتەوە ؟ فەرمووی : موژدەتـان لێ بێ لە یەئجووجو مەئجووج نۆصەدو نەوەدو نۆ لە ئێوە ، یەعنی لـــە ئینسانی تر ، یەکێ ٠ لە دواییدا پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسلم ـ فەرمووی : قەسەم بەوەی نەفسی من لە دەستی قودرەتیایەتی من ئومێــدم شەیە کە ئێوە چواریەکی بەهەشتیی بن ٠ فەرمووی : حەمدی خوامـان کردو (الله أکبر)مانکرد ٠٠٠ بەم نەوعە تا یێتە سەر نیوەیی‌و ئەفەرموێ : مەثەلی ئێوە لە ناو ئوممەتی ترا [یەعنی لە مەیدانی مەحشەرا] وەك مووی سپین لە پێستی گاجووتی رەشا ، یا وەکوو ئەو شتە بەرزە ، وەك گێژی دەستی گوێدرێژ ، وانە ٠ یەعنی بە نیسبەت ئەوانەوە زۆر کەمن ٠

ئەبوهورەیرەیش ـ رضي الله تعالى عنه ـ بەم مەعنایە حەدیثێ ریوایەت ئەکا لەو حەدیثەدا حەزرەتی ئادەم ـ علیه السلام ـ عەرزی بارەگای حـەزرەتی ئەقدەس ئەکا : یا رەببی چەند جوێ بکەمەوە ؟ خـوا ـ عـز وجـــل ـ ئەفەرموێ : لە صەدی نەوەدو نۆ ٠ بە پێی ئەم ریوایەتە لە هەزار دە کەس نەجاتی ئەبێ ح ـ ٩/٢٩٢ ٠

٦٦١/٦٢ ـ عن عبدالله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] أنه ســـمع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : إنما بقاؤكم فيما سـلف قبلكم من الأمم كما بين صلاة العصر إلى غـروب الشمس ، أوتـي أهـل التـوراةِ التـوراةَ فعملوا إذا انتصف النهـار عجـزوا فأعطـوا قيراطاً قيراطا ٠ ثم أوتي أهل الإنجيل الانجيلَ فعملوا إلى صلاة العصر ثم عجزوا فأعطوا قيراطا قيراطا ٠ ثم أوتينا القرآن فعملنا إلى غروب الشمس فأعطينا قيراطين قيراطين ٠ فقال أهل الكتابين : أي ربنا أعطيت هـؤلاء قيراطين

قيراطين وأعطيتنا قيراطا قيراطا ونحن كنا أكثر عملا ! قال الله ـعز وجل ـ: هل ظلمتكم من أجركم من شيء ؟ قالوا : لا • قال : فهو فضلي أوتيه من أشـــاء ح ـ ٤٨٦/١ ، خ ـ ٤٢٣/٥ ، ح ـ ٤٥٨/٧ ، ح ـ ١٢٧/٤ • ح ـ ٤٥٩/١٠ ، ت •

تەرجەمە :

له عەبدوڵڵای بنی عومەرەوە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ریوایەت كراوە كە لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـی بیست ئەیفەرموو : مانی ئێوە لە دنیادا بە نیسبەت ئەو ئوممەتانەی پێش ئێوەوە بە قەد مابەینی عەصرو رۆژئاوایە • ئەهلی تەورات تەوراتیان پێعەطا كراوە تا نیوەڕۆ عەمەلیـان پێكردو لێی عاجزبوون ، هەر یەكە قیراطێكیان درایە ، دوای ئەوان ئەهلی ئینجیل ئینجیلیان پێعەطاكرا ، عەمەلیان پێكرد تا نوێژی عەصر ، لەدوایا لێی عاجزبوون هەریەكە قیراطێكیان درایە • لە دوایيا ئێمە قورئانمان پێ عەطا كرا ، عەمەلمان پێ كرد تا رۆژئاوا دوو قیراط دووقیراطمان درایە• ئەهلی تەورات‌و ئینجیل وتیان : یا رەببی ئـەوانـە دوو قیراط دوو قیراطت پـێ عەطاكردن ، بە ئێمە قیراط قیراطت پێ عەطا كردین حاڵ وایە كە عەمەلی ئێمە زیادترە لەوان ! خوا ـ عز وجل ـ فەرمووی : لەو ئوجرەتەی كـە بـۆم قەرارداون هیچ زوڵمم لێ كردن ؟ وتیان : خەیر • خوا ـ عز وجـــل ـ فەرمووی : ئەوە فەضلی منە بە هەركەسێ كە ئیرادەم بێ ئەیدەمێ •

٦٦٢/٦٣ ـ وعنه عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وسـلم ـ قال : إنما أجلكم في أجل من خلا من الامم مابين صلاة العصر إلى مغرب الشمس ، وإنما مثلكم ومثل اليهود والنصارى كرجل اسـتعمل عـمّالا ، فقال : من يعمل لي إلى نصف النهار على قيراط قيراط ؟ فعملت اليهـــود إلى نصف النهار على قيراط قيراط • ثم قـال : من يعمـل لي من نصف

النهار إلى صلاة العصر على قيراط قيراط ؟ فعملت النصـــارى من نصف النهار إلى صلاة العصر على قيراط قيراط . ثم قال : من يعمل لي من صلاة العصر إلى مغرب الشمس على قيراطين قيراطين ؟ قال : ألا فـأنتـم الذين يعملون من صلاة العصر إلى مغرب الشمس على قيراطين قيراطين ، ألا لكم الأجر مرتين . فغضبت اليهود والنصارى ، فقالوا : نحن أكثـر عملا وأقل عطاء . قال الله [تعالى] : هل ظلمتكم من حقكم شيئا ؟ قالوا : لا . قال : فإنه فضلي أعطيه من شئت ح - ٥/٤٢٣ ، ح - ٤/١٢٨ وفيه عن أبي موسـى : وذلك مثلهم ومثل من قبل هذا النور ح - ١/٤٨٧ عـن أبـي موســى.

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - لە پێغەمەرەوە - صلى الله تعالى عليه وسلم - ریوایەت ئەکا کە فەرمووی : ئەجەلی ئێوە لە ناو ئەجەلی ئەو ئوممەتانەی کە رابوردوون بە قەد مابەینی نوێژی عەصرە تا رۆژاوابوون ، مەثەلی ئێوەو مەثەلی یەهوودو نەصارا وەکوو پیاوێـــکە چەند عـەمەلەیێ بگرێو بڵێ : کێ ئیشم بۆ ئەکا تا نیوەڕۆ لەسەر قیراط قیراط ؟ جوولەکە تا نیوەڕۆ لەسەر قیراط قیراط ئیشیان بۆ کرد ، لە دواییا وتی : کێ ئیشم بۆ ئەکا لە نیوەڕۆوە تا عەصر لەسەر قیراط قیراط ؟ نەصارا ئیشیان بـــۆ کرد لە نیوەڕۆوە تا عەصر لەسەر قیراط قیراط . لە دواییا وتی : کێ ئیشم بۆ ئەکا لە نوێژی عەصرەوە تا رۆژاوا لەسەر دوو قیـــراط دوو قیـــراط ؟ مەعلوومتان بێ ئێوە ئەوانەن کە ئیشیان کردوە لە عەصرەوە تا رۆژاوا لەسەر دووقیراط دووقیراط . خەبەردار بن کە ئێوە دوو دەفعە ئەجرتان هەیە . جوولەکەو عیســـایی رقیـــان هەڵسـا وتیان : ئێمە ئیشی زۆرمان کردوە ئوجرەتمان کەمترە . خوا - عز وجل - فەرمووی : لە حەقی خۆتان هیـچ

زۆلمم لێ کردوون ؟ وتیان : خەیر • فەرمووی : ئەوە فەضلی منەو ئەیدەم بەوەی ئیرادەم بێ بیدەمێ •

٦٤/٦٦٣ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال: قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مابين النفختين أربعون • قالوا : ياأباهريرة أربعون يوما ؟ قال : أبيت • قالوا : أربعون شهرا ؟ قال : أبيت• قالوا : أربعون سنة ؟ قال : أبيت • ثم ينزل الله من السماء ماءً فينبتون كما ينبت البقل=قال=: وليس من الإنسان شيء لا يبلى إلا عظما واحدا وهو عَجْبُ الذَّنَب ، ومنه يركب الخلق يوم القيامة م ـ ٤١٤/١٠ • [العجب : العظم اللطيف الذي في أسفل الصلب ، وهو رأس العصعص ، ويقال له : عجم ، وهو أول مايخلق من الآدمي • وهو الذي يبقى منه ليعاد تركيب الخلق عليـه • نـووي] •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : مابەینی هەردوو نەفخی صوور چلە • وتیان: ئەی ئەبوهورەیرە چل رۆژە ؟ فەرمووی : ئیبا ئەکەم وتیان : چل مانگ ؟ فەرمووی : ئیبا ئەکەم • وتیان : چل ساڵ ؟ فەرمووی : ئیبائەکەم [یەعنی نازانم چل رۆژە ، یا چل مانگە ، یا چل ساڵە] لە دواییا خوا لە ئاسمان ئاوێ نازڵ ئەکا ، گیا چۆن ئەڕوێ خەڵقیش وا ئەڕوێن [زیندووئەبنەوە] غەیری ئێسکێك نەبێ کە جێی کلکە ، نیهایەتی بربڕەی پشتە ناڕزێ • هیچ شتێك نیە لە ئینسان کە نەڕزێ • لەو ئێسقانەوە ئینسان دروست ئەکرێتەوە لە رۆژی قیامەتا •

وعنه أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم قال : كل ابن آدم يأكله التراب إلا عجب الذَّنَب ، منه خلق ، وفيه يركب م ـ ٤١٤/١٠ •

تەرجەمە :

عەجبی ذەنەب : نیهایەتی بڕبڕەی پشت نەبێ کە گـڵ نایخوا گـڵ هەموو جێیێکی ئینسان ئەخوا • لە عەجبی ذەنەب ئینسان خەلق‌کراوە ، لەوەوە دروست‌ئەکرێتەوە •

٦٦٤/٦٥ ـ عن عبدالله بن مسعود [رضي الله تعالى عنه] قال : جـاء حَبر" [من الأحبار • خ أخرى] إلى رسول الله ـ صـلى الله تعـالى عليـــه وسلم ـ فقال : يا محمد [إنا نجد خ ، أخرى] ان الله يضع السماء على أصبع ، والأرض على أصبع ، والجبال على أصبع ، والشجر والأنهار على أصبع وسائر الخلق على أصبع ، ثم يقول بيده : أنـا الملـك • فضحك رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وقال : وما قدروا الله حق قدره ح ـ ٤٠٨/١٠ ، م ـ ٢٦١/١٠ ، ح ـ ٣٠٦/٧ •

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای بنی‌مەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : عالمێکی یەهوودیی هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وتی : (یـا محمد) خوا [لە رۆژی قیامەتا] ئاسمان ئەنێتە سەر پەنجەیێـکی ، ئـەرز ئەنێتە سەر پەنجەیێکی ، هەموو شاخ ئەنێتە سەر پەنجەیێکی ، هـەموو درەخت‌و نەهر ئەنێتە سەر پەنجەیێکی ، هەموو مەخلووقاتی تر ئەنێتـــە سەر پەنجەیێکی ، لە دواییا بە دەستی ئیشارەت ئەکا ئەفەرموێ : هەر من پادشام • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێکەنی‌و فەرمووی :قەدری خوایان نەگرت بەو قەدرەی کە لایەق بە خۆیەتی [یەعنی نەیان‌ناسیوە بـە تەواوەتی] موراد لە دەست‌و پەنجە عیبارەتە لە قودرەت‌و عەظەمەتی خـوا ـ جل شـأنـه ـ •

٦٦٥/٦٦ ـ عن عبدالله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] قال : قـــال

رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يطـــوي الله ـ عز وجـل ـ السماوات يوم القيامة ، ثم يأخذهن بيده اليمنى ثم يقول : أنـا الملـك أين الجبارون ؟ أين المتكبرون ؟ ثم يطوي الأرضين بشماله ثم يقـــول : أنا الملك أين الجبارون ؟ أين المتكبرون ؟ م ـ ١٠/٢٦٢ •

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای بنی عومەر ـ رضي الله تعـالى عنهمـــا ـ فـەرمـووی : کەپێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خوا ـ عز وجـل ـ ڕۆژی قیامەت هەموو ئاسمان ئەپێچێتەوە ئەیگرێ بە دەستی ڕاستیەوە ، ئەفەرموێ : پادشاه هەر منم جەبباران لەکوێن ؟ موتەکەببیران لە کوێن ؟ لە دواییا هەموو ئەرز ئەپێچێتەوە ئەیگرێ بە دەستی چەپیەوە ئەفەرموێ: پادشاه هەر منم جەبباران لە کوێن ؟ موتەکەببیران لە کوێن ؟

ئـەڵێی خـوا ئـەم دەورو دووکانـە بپێچێتەوە یەعنی لـە ناوی بـا نـەیهێڵێ •

٦٦٦/٦٧ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : يقبض الله الأرض ويطوي السماء بيمينه ثـم يقول : أنا الملك أين ملوك الأرض ؟ ح ـ ٩/٢٨٧ ، م ـ ١٠/٢٦٢ ن،جه•

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ڕۆژی قیامـەت =خوا= قەبزی ئەرز ئەکا [یەعنی ئیفنای ئەکا] ئاسمان ئەپێچێتەوە [ئیفنای ئەکا] بە دەستی ڕاستی [بەقودرەتی] لە دواییا کە هیچ نامێنێ ئەفەرموێ پادشا هەر منم پادشاکانی ئەرز لە کوێن ؟

خوا مونەززەهە لـە ئەعضـا •

٦٦٧/٦٨ ـ عن عبيدالله بن مقسم أنه نظر إلى عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ كيف يحكي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : يأخذ الله سماواته وأرضيه بيديه ويقول : أنا الله ، ويقبض[1] أصابعه ويبسطها : أنا الملك ، أنا الملك حتى نظرت إلى المنبر يتحرك من أسفل شيء منه حتى إني لأقول : أساقط هو برسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ م ـ ١٠/٢٦٣ .

تەرجەمە :

لە عوبەیدیللای کوڕی مەقسەم ڕیوایەت‌کراوە کە تەماشای عەبدوڵلای کوڕی ئیمامی عومەری کرد ـ رضي الله تعالى عنهما ـ کە چۆن حیکایەتی فیعلی ڕەسوولوڵلا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـی ئەکرد . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خوا ـ عز وجل ـ ئاسمانەکانو هەموو ئەرزی خۆی بە هەردوو دەستی قودرەتی ئەگرێو [ئیـجادو ئیعـدام] ئەفەرموێ : خوا هەر منم ، ڕەسوولوڵلا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پەنجە موبارەکەکانی لێکەناو ئەیکردەوە ، خوا ئەیفەرموو : مەلیك منم . عەبدوڵلا ئەفەرموێ : تەماشای مینبەرەکەم =ئەکرد= لە ژێریەوە شتێ لە مینبەرەکە ئەبزووتەوە وەها بوو حەتتا ئەموت : ئایا مینبەرەکە بـوو بـە ڕەسوولوڵلاوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کەوت ؟

٦٦٨/٦٩ ـ عن عبدالله [بن مسعود] ـ رضي الله تعالى عنه ـ قـال : جاء حَبْر من الأحبار [عالم من علماء اليهود] إلى رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : يا محمد إنا نجد أن الله يجعل السماوات على

---

(1) دانەر ـخـ لەسەر ئەم کەلیمە نووسیویە :

[ئەگەر حیکایەت بۆ عەبدوڵلا پەنجەی لێك‌ئەناو ئەیکردەوە ئـەگـەر مەحکی بۆ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم پەنجەی موبارەکـی لێك‌ئەناو ئەیکردەوە] .

أصبع ، والأرضين على أصبع ، والشجر على أصبع ، والماء والثـرى على أصبع ، وسائر الخلائق على أصبع [ثم يهزهن • مسلم] فيقول : أنا الملك، فضحك النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حتى بدت نواجذه تصديقـاً لقول الحبر • ثم قرأ رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : (ومـا قدروا الله حق قدره [والأرض جميعا قبضته يوم القيامـــة والسـماوات مطويات بيمنيه سبحانه وتعالى عما يشركون])[1] هذا القـــدر فـي هـذه الحادثة يكفي م ـ ١٠/٢٦٠ ، ح ـ ٧/٣٠٦ • ت ، ن •

تەرجەمە :

عەبدوللآی کوڕی مەسعوود ـ خوای لێ رازیی بێ ـ فەرمووی : عالمێ لە عولەمای یەهوود هاتە خدمەت پێغەمەر ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ وتی : یامحمدئێمە لە تەوراتا ئەبینین کە خوا ـ عز وجل ـلە رۆژی قیامەتا هەموو ئاسمانەکان ئەخاتە سەر پەنجەیێکی ، هەموو ئەرز ئەخاتە سـەر پەنجەیێکی ، درەخت ئەخاتە سەر پەنجەیێکی ، ئاوو ئەرز ئەخاتە ســەر پەنجەیێکی ، مەخلووقاتی تر ئەخاتە سەر پەنجەیێکی ••• رایانئەوەشێنێ ئەفەرموێ : هەر من پادشام • پێغەمەر ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێکەنی تا ددانی لای خرێیەوە دەرکەوت ، بەوە تەصدیقی قەولی عالمەکەی کرد • لە دوایيا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـئەم ئایەتی ســـوورەتـی زومەرەی خوێنەوە کە مەعنای وایە :

ئەهلی کیتاب بە قەدرێ لایەق بە خوا بێ قەدری خوایان نەگرت ، حاڵ وایە کە هەموو ئەرز لە رۆژی قیامەتا مستێکی خوایە کە بە دەسـتی چەپەوەی گرتوە هەموو ئاسمان پێچراونەوە بە دەستی راستیەوەیە ، خوا مونەززەهە بڵندە لەوانەی کە ئەوان ئەیکەن بە شەریکی [یەعنی ئەوانەی

(١) الـزمـر / ٦٧ •

کە ئەیکەن بە شەریکی یا لە ئەرزان یا لە ئاسمانان ،ئەرزو ئاسمان هەمووی لە دەستی قودرەتی خوادایە لە ژێر قودرەتی ئەوایە ، ئیرادە بکا هەمـــووی ئەباتەوە عەدەم وەکوو هێناویەتە وجوود ، ئیتر چۆن ئـەبن بە شەریـــکی خوا ؟ ئینسان لەگەڵ ئەم هەموو عاجزیی‌و بێدەستەڵاتیەدا رازیی نـابـێ بەمە کە یەکێکی وەکوو خۆی ببێ بە شەریکی چۆن مەخلووقی خوا ئەبێ بە شەریکی خوا ؟

ئەم لەفظی دەست‌و پەنجەو دەست‌و پێ‌و چاوو گوێ لە قورئـانو حەدیثان هەمووی تەمثیل‌و تەصویری قودرەتی خوان بە عیبارەتێ کــــە عەقڵی ئێمەمانان تێی‌بگا • ئەم نەوعە تەعبیرە لە کوردیی خۆیشمانا زۆرە : فلاَن کەس دنیای گرتۆتە باوەش ، یەعنی تەماعکارە ، دنیائـەخاتـە ژێـر پێیەوە • فلاَن‌کەس هەموو کەس ئەخاتە سەر پەنجەیێکی یەعنی قودرەتی زۆرە • جێی تۆ لەسەر سەرمە لەسەر چاومە ، یەعنی لام حورمەتت زۆرە• بێ گوێیە یەعنی ئیطاعەت ناکا • دەستم مەبڕە یەعنی مەمخەڵەتێنە • دوو زمانە ، یەعنی موونافیقە • مەمخەرە ژێر پێ ، یـەعنی تـەحقیرم مـەکـە • دەستوپێ یەعنی خدمەتکار ••• (إلى غير ذلك)] •

٧٠/٦٦٩ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : سألت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن قوله ـ عز وجل ـ : (يـوم تبـدل الأرض غير الأرض والسماوات [وبرزوا لله الواحد القهار • إبراهيم])[١] فأين يكون الناس يومئذ يا رسول الله ؟ فقال : على الصراط م-١٠/٢٦٦ •

تەرجەمە :

حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : لە پێغەمـــەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم پرسیی لە قەولی خوای تەعالا کە مەعنای

---

(١) إبراهيم / ٤٨ •

وايه : خوا عەزیزو غالّبە بەسەر کوللی شتێکا ، هیچ شتێ لە قودرەتی خاریج نیە ، ئینتیقام ئەستێنێ بۆ دۆستی لە دوشمنی لەو رۆژەدا کە ئەرزو ئاسمان تەبدیل ئەکرێن بە ئەرزو ئاسمانێکی تر ئەگۆڕرێن وەك خـۆیان نامێنن هەموو لە قەبر یێنە دەرێ دەرئەکەون بۆ حسابی خوایێ کە قەههارە ..
وتم : ئەو رۆژە خەڵق لە کوێ ئەبن ؟ فەرمووی : لە سەر پردی صیراط .

٦٧٠/٧١ ـ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ (يوم يقوم الناس لرب العالمين [ويل للمطففين])[١] قال يقوم أحدهم في رشحه إلى أنصاف أذنيه م ـ ١٠/٣٣١ ، حـ ٩/٢٩٥، حـ ـ ٧/٣٩٧ ، ت ، ن ، جه .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی . لەو رۆژەدا کـــە خەڵق بۆ حساب لە حوزووری خوادا ئەوەستن هەریەك لەوانە رائەوەستن تا نیوەی گوێچکەی لە عەرەقا ئەبێ . عەرەقی خۆی لـــە بەر ترســـی ئـــەو رۆژە .

٦٧١/٧٢ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : يَعْرَقُ الناس يوم القيامـــة حتى يذهب عرقهم في الأرض ســـبعين ذراعا ويُلْجِمُهم حتى يبلغ آذانهـم حـ ـ ٩/٢٩٥ ، م ـ ١٠/٣٣١ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە رۆژی قیامەتا ئینسان عەرەق ئەکا تا عەرەقەکەیان حەفتا ذیراع بە ئەرزا ئەچێتەخوارەوە، عەرەق لەغاویان ئەکا تا ئەگاتە گوێچکەیان !

---

(١) المطففين / ٦ .

٦٧٢/٧٣ ـ عن عائشـــة [رضي الله تعـــالى عنها] قالت : ســمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ =يقول=: يحشر الناس يـــوم القيامة حفاة عراة غُرْلا [جەمعی ئەغرەل] قلت : يا رسول الله الرجـــال والنساء جميعا ينظـر بعضهم إلى بعض ؟ قال : يا عائشة الأمر أشد من أن ينظر بعضهم إلى بعض ! م ـ ٣٢٨/١٠ ، ح ـ ٢٩٢/٩ ، ن ، جه .

تەرجەمە :

عـايشـــــە ـ رضـي الله تعـــالى عنهـا ـ فـــەرمـووی : لـــە پێغـەمەرم ـ صـلى الله تعــالى عليـــه وســلم ـ بيســـت فەرمـووی : رۆژی قيـامــەت خەڵـق حەشـر ئەكرێن بـە پێخاوسيی ، بە رووتيی ، بە خەتەنەنەكراويی ... وتم : (يا رسول الله)پياوو ژن هەموويان تەماشای يەكتريی ئەكەن ! فەرمووی : ئەی عايشە ئيش لەوە بە شيددەتترە كـــە بەعزێكيان تەماشای بەعزێكيان بكەن ! [لـە ئيبنــوعـەباســيشەوە وا ريوايەتكراوە ، بە پێيانی لێ زيادكردوە . لـــەم نەوعـە ئيبنوحەجەری عەسقەلانيی ـ رحمه الله ـتا چل حەديثی كۆكردۆتەوە ، حەديثی حەسەنو صەحيحو غەيری حەديثی صەحيح] .

٦٧٣/٧٤ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : خطب النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقـال : إنـكم محشـورون إلى الله حُفاة عراة غُرْلا =ثم قال= : (كما بدأنا أول خلق نعيده وعدا علينا إنـا كنا فاعلين =إلى آخر الآيـة=)[1] ثم إن أول من يكســـى يوم القيامـــة إبراهيم [عليه الصلاة والسلام . لأنه ألقي في نـار نمرود عريانا . وزاد الحليمي في منهاجه من حديث جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ : ثم محمد، ثم النبيون ـ عليهم الصلاة والسلام] ألا إنه يجاء برجال من أمتي فيؤخذ

(١) الانبيـــاء / ١٠٤ .

بهم ذات الشمال ، فأقول : يارب أصحابي [أصيحابي • أخرى] فيقال : لا تدري ما أحدثوا بعدك • فأقول كما قال العبد الصالح : (وكنت عليهم شهيدا مادمت فيهم •• إلى قوله : شهيد [يعني : فلما توفيتني كنت أنت الرقيب عليهم ، وأنت على كل شيء شهيد])[1] فيقال : إن هؤلاء لـم يـزالـوا مرتدين على أعقابهـــم منـذ فـارقتهـــم ح ـ ١٠٩/٧ ، ٢٣٢ ، م ـ ٣٢٩/١٠ ، ت ، ن •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ خوطبەی خوێند فەرمووی : [ئەی ئینسانان] بـە تەحقیق ئێوە حەشرئەکرێنە حوضووری خوا بە پێخاوسیی ، بە رووتیی• بە خەتەنەنەکراویی ، لە ئەوەڵەوە چۆن خەلقمان خەلق کردوە بەو نەوعـە ئیعادەی ئەکەینەوە ، ئەمە وەعدەیێکە لە طەرەفی ئێمەوە خیلافی نابێ حەقە، بە تەحقیق ئێمە ئەیکەین ، لە دواییدا فەرمووی : ئەوەڵ کەسێ کە جلی لە بەر ئەکرێ حەزرەتی ئیبراهیمە ـ علیه الصلاة والسلام ـ [لە موکافاتی ئەوەدا کە نەمرورد بە رووتیی هاوێتیە ناو ئاگرەوە ، دوای ئەو پێغەمەری ئێمە ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمجا باقیی پێغەمەرەکانی تر ـ علیهم الصلاة والسلام ـ] •

مەعلوومتان بێ کـــە لـــە ئوممەتی من گەلێ ئینســـان یێنن لای دەســـتەچەپیان پێ ئەگیرێ [یەعنی بۆ طەرەفی جەهەننەم] ئەڵێم : یا رەببی ئەوانە ئەصحابی منن [یەعنی ئوممەتی منن ؛ لازم نـــاکـــا لە صەحابەی موصطەلەح بن ، بەعزێکیان ئەو موناقیقانەی زەمانی سەعادەتە • ئەوانـــی تر ئەوانەن کە لە دین وەرگەڕاونو وەرەگـــەڕێن تا رۆژی ئاخیـــرەت]

---

(١) المـــائـــدة / ١١٧ •

پێم‌ئەڵێن : تۆ نازانی دوای تۆ چییان کردوە • منیش وەك عەبدی صالح، کە حەزرەتی عیسایە ـ علیه الصلاة والسلام ـ ئەڵێم : من تا لە ناویانـا بووم شاهیدیان بووم ، نەمهێشتوە کە خراپە بکەن ، لە دوای ئەوە کـە ئەجەلت هێنام تۆ خۆت لەسەریان رەقیب بوویت‌و چاوێریت کردوون ، تۆ شاهیدی هەموو شتێکیت هیچت لێ غائیب نابێ • پێی‌ئەفەرموێ : ئەوانە لە دین لاداناو پاشەوپاش گەڕانەوە وازیان نەهێناوە لەو وەختەوە کە لێیان جوێ بوویتەوە •

إذا الشمس كـورت

٦٧٤/٧٥ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : الشمس والقـمر مكوران يـــوم القيـامــة خ ـ ٥/٢٤٩ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : رۆژی قیامەت مانگ‌و رۆژ [لە ئاگرا ،ئیسماعیلیی] پێچراونەوە [چونـکی لـــە دنیـــادا عیبادەتیان کراوە • موراد وا نیە کە عەذابیان بدرێ ، بۆیێکە عابیدی ئەوان بزانن کە عیبادەتێکی باطلیان کردوە] •

٦٧٥/٧٦ ـ مقداد بن الأسود [رضي الله تعالى عنه] قال : ســـمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـــه وسـلم ـ يقول : تدنى الشمس يوم القيامة من الخلق حتى تكون منهم كمقدار ميل • قال سـليم بن عـامر [أحد الرواة] : فوالله ما أدري ما يعني بالميل ؛ أمسافة الأرض أو الميـل الذي تكتحل به العين • قال : فيكون الناس على قدر أعمالهم في العرق؛ فمنهم من يكون إلى كعبيه ، ومنهم من يكون إلى ركبتيه ، ومنهم من يكون

إلى حقويه ، ومنهم من يَلْجِمه العرق إلجاما • قال : وأشار رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بيده إلى فيه م ـ ١٠/٣٢٢ •

تەرجەمە :

میقداد ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیست ئەیفەرموو : ڕۆژی قیامەت ڕۆژ تا بە قەد میلێ لە خەڵق نزیك ئەخرێتەوە • سەلیمی بنی عامیر ئەڵێ : وەڵلاهی نازانم کە مەقصوودی لە میل چیە ؛ میلێکە کە مەسافەی ئەرزە ، یا ئەو میلەیە کە چاوی پێ ئەڕێژن • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئینسان بە پێی عەمەلیان لە عەرەقا ئەبن ؛ بەعزێکیان تا قولەپێی ، بەعزێکیان تا ئەژنۆی ، بەعزێکیان تا جێ‌بەندەخوێنی ، بەعزێکیان بە لـــەغاوکردن لەغاو ئەکا ، میقداد فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـبـە دەستی موبارەکی ئیشارەتی دەمی موبارەکی خۆی کرد •

٧٧/٦٧٦ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] عن النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ليس أحد يحاسب إلا هلك • قالت : قلت : يـا رسول الله =جعلني الله فداءك= أليس يقول الله ـ عز وجل ـ =(فـأمـا من أوتي كتابه بيمينه فسوف يحاسب = حسابا يسيرا[1])؟ قـال : ذاك العرض ، ولكن من نوقش الحساب هلـك ح ـ ٧/٣٩٨ ، ح ـ ٩/٢٩٨ ، م ـ ١٠/٣٤٣ ، ت • ن •

تەرجەمە :

عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ڕیوایەت ئەکا کە فەرمووی : هیچ کەس نیە کە موحاسەبە بکرێ‌و هیـلاك نـەبـێ • ئـەفـەرمـوێ : وتـم : (یـا رســـول الله)ئـــەوە نیــە خـــوا ئـەفـەرمـوێ : هـەرکـەسـێ نـامـــەی عـەمەلی لـە لای

(1) الانشـــقاق / ٨ •

راستەوە بدرێتێ بە حسابێکی سووك حساب ئەکرێ ؟ فەرمووی : ئـەوە موحاسەبە نیە تەنها دەفتەری عەمەلی پێ‌نیشان ئەدرێ • ئەمما ئەوەی کـە موناقەشەی لەگەڵ بکرێ [یەعنی تەنگی پێ‌هەڵبچنرێ پێی بڵێن : بـۆ ئەوەت کرد ؟ بۆ ئەوەت کـرد ؟ یـا بۆ ئەوەت نەکـرد ؟] ئەو کەسـە هیـلاك ئـەبـێ •

٦٧٧/٧٨ ـ وعنها قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من حوسب يوم القيامة عذب • فقلت : أليس قد قال الله تعالى : (فسوف يحاسب حسابا يسيرا) [إذا السماء انشقت][1]؟ فقال : ليس ذاك الحساب، إنما ذاك العرض ، من نوقش الحساب يوم القيامة عذب م ـ ٣٤٢/١٠ ، ح ـ ١٩٤/١ ، ح ـ ٢٩٩/٩ وفي أوله : إن عائشة [رضي الله تعالى عنها] زوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كانت لا تسمع شيئا إلا راجعت فيه حتى تعرفه ، وإن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قـال ••• إلخ •

تەرجەمە :

حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ هەرچییێکی لە پێغەمـەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ببیستایە موراجەعەتی ئەکردەوە تا تێی‌ئەگەیی• پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسێ لـە رۆژی قیامەتا موحاسەبە بکرێ موعەذذەب ئەبێ ، عەذاب ئەدرێ • ئەفەرموێ : وتم : (يا رسول الله) ئەوە نیە خوا ـ عز وجل ـ لە [اذا السماء انشقت]ا ئەفەرموێ : ئەوی نامەی ئەعمالی بدرێتە دەستی راستی ئەو کەسە لە دواییا حسابێکی سووکی ئەکرێ ؟ فەرمووی : ئەوە حساب نیە تەنها نـامـەی عەمەلی پێ‌نیشان ئەدرێ ، هەرکەسێ موناقەشەی لەگەڵا بکرێ وردو درشتی پێنرێتە مەیدانەوەو لێی‌بپرسرێ ئەو کەسە عەذاب ئەدرێ •

---

(١) الانشـــقاق / ٨ •

٧٩/٦٧٨ ـ عن جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] قال : سمعت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : يبعث كل عبد على ما مـات عليه م ـ ١٠/٣٤٣ ٠

تەرجەمە :

جابير ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : كە لە پێغەمەرم بيســـت ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : هەر عەبدێ لە دنيادا بە چ ئيشێـــكەوە مەشغووڵ ئەبێ كە ئەمرێ لە سەر چ حاڵێ ئەمرێ لەســـەر ئـەو حـاڵـە زيندوئەكرێتەوە ٠

٨٠/٦٧٩ ـ عن أبي موسى الأشعري ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال [في حور مقصورات في الخيـام][1]: الخيمة درة مجوفة طولها في السماء ثلاثون ميلا في كل زاوية منها للمؤمن أهل لا يراهم الآخرون ٠ وعن أبي عمران ســـتون ميلا ح ـ ٥/٢٧٠ ، ح ـ ٧/٣٥٦ ت ، ن ، م ـ ١٠/٣٠٨ ٠

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی [لە تەفسـيری : گەلێ حۆريين كە لە خەيمەی بەهەشتان هەر چاويان لە مێردی خۆيانە] : خەيمە دوورێكە ناوەكەی بۆشە پانزە ميل ، لە ريوايەتی ئەبوعيمرانا شەصت ميل ، بەرزە ٠ =لەهەر سووچێكيا ماڵو خێزانێ بۆ موسوڵمان هـەيــە ئەوانی تر نايبينن = ٠

٨١/٦٨٠ ـ عن أبي سعيد الخُدري [رضي الله تعالى عنه] قال : قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تكون الأرض يوم القيامة خبزة واحدة

(1) الرحـمن / ٧٢ ٠

يتكفئوها الجبار بيده كما يكفأ أحدكم خبزته في السفر ، نزلا لأهل الجنة . فأتى رجل من اليهود ، فقال : بارك الرحمن عليك يا أبا القاسم . ألا أخبرك بنزل أهل الجنة يوم القيامة ؟ قال : بلى . قال : تكون الأرض خبزة واحدة كما قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فنظر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إلينا ثم ضحك حتى بدت نواجذه . ثم قال : ألا أخبرك بإدامهم ؟ قال : إدامهم با لام ونون . قالوا : وماهذا؟ قال : ثور ونون ، يأكل من زائدة كبدهما سبعون ألفا ح ـ ٢٨٧/٩ . م ـ ٢٦٧/١٠ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : رۆژی قیامەت ئەرز ئەبێ بە یەك نان ، جەببار ـ عز وجل ـ بە دەستی خۆی ئەم دەستو ئەودەستی ئەكا [یەعنی بە قودرەتی خۆی طەبیعەتی ئەگێڕێتە سەر طەبیعەتی گەندمو نان كە بخورێ] وەكوو چۆن یەكێ لە ئێوە لە سەفەرا نانی خۆی ئەمدەستو ئەودەست ئەكا كە بكرێتەوە [و ئەیكا بە ژێر خۆڵەمێشەوە ببرژێ یەعنی خەرواى ژێر ئاگر] تا حازر بێ بۆ ئەهلی بەهەشت [لەو وەختەدا] جوولەكەیێ هات وتی : ئەی (أبو القاسم) خوا بەرەكەتت بەسەرا برێژێ خەبەرت بدەمێ كە ئەوەڵ ضیافەتی بەهەشتیی چیە لە رۆژی قیامەتا ؟ فەرمووی : بەڵێ . جوولەكەكە وتی : ئەرز ئەبێ بە تاقە نانێ وەك پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەماشای ئێمەی كردو پێكەنی تا ددانی موبارەكی لای خرێیەوە دەركەوت [چونكە قسەی جوولەكەكە لە تەوراتەوە خەبەری دا موافەقەی قەولی پێغەمەری كرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ].

له دواییا جووله‌که‌که وتی : با خه‌به‌رت بده‌مێ که پێخۆری به‌هه‌شتیی چیه ؟ وتی : پێخوریان با لام نوونه • ئه‌صحابی کیرام پرسییان : بـا لام نوون چیه ؟ وتی : بالام گاجووته‌و نوون ماسییه • پارچه‌یێکی زیادی بـه جگه‌ریه‌وه‌یه‌تی حه‌فتا هه‌زار که‌س له‌وه ئه‌خوا •

بوونی ئه‌رز به نان مومکینه ، خوا قادره به‌سه‌ر هه‌موو مومکیناتا بـه میثالێ که به ده‌وام ئه‌ی‌بینن که ئه‌رز ئه‌بێ به چیو چی ئیضاحی ئه‌که‌م: مه‌علوومی هه‌موومانه که ئه‌رز گڵو به‌رده ناخورێ که به‌ر ناگرێ، ره‌نگێکی جوانی نیه ، قسه ناکا ، ناخوا ، ناڕوا ، عه‌قڵو شوعووری نیه ••• (إلى غير ذلك) ده‌نکێ گه‌ندم ئه‌که‌ی به ژێر خۆڵه‌وه نه‌ختێ ته‌ڕایی لێ که‌وت سه‌وز ئه‌بێ هه‌شت نۆ ده گوڵی لێ په‌یدا ئه‌بێ ، هه‌ر گوڵێ ده پانـــزه بیست ده‌نك گه‌ندمی تیایه • به‌و نه‌وعه ده‌غڵو سائیری شت ئه‌ڕوێنین ئه‌بێ به‌و شتانه که ئه‌ی‌بینین ، له ده‌نکێ گه‌نم دووصه‌د سێصه‌د ده‌نك چۆن په‌یدا بوو ؟ دیاره ئه‌و ده‌نکانه به واسیطه‌ی بارانه‌وه ئه‌رزه‌که‌ی بۆ نه‌رم ئه‌بێته‌وه، ده‌نکه‌کان نه‌رم ئه‌بنه‌وه • ئه‌و گڵه ئه‌کێشێته ناو خۆیه‌وه ، ئه‌بێ به ره‌گ، به گیا ، به لاسك ،ورده ورده گه‌وره ئه‌بێ ، گوڵ ئه‌کا ، گه‌نم بێ ئـه‌بێ به گه‌نم ، جۆ بێ ئه‌بێ به جۆ ،ده‌نکێ توو بێ ئه‌بێ به دارتوو ، گوێز بێ ئه‌بێ به گوێز ، په‌موانه بێ ئه‌بێ به په‌موو به لۆکه ••• (والحاصل إلى غير النهاية إلى ماشاء الله)به شه‌کر ، به ئاوریشم ، به گۆشت ، به خوریی، به موو ، به مه‌ره‌ز ، به دۆشاو ، به مار ، به دووپشك ، به شێر ، بـه پڵنگ ، به ئینسان ، به فیل ، به ئه‌ڵماس ، به ئاڵتوون ، به زیو ، به مس • به ئاسن ، به شتی شیرین ، ترش ، به گوڵی جوان ، تال ، سوێر، زه‌هر ••• ئه‌مانه هه‌مووی ئه‌و گڵه‌یه خوا ئه‌م هه‌موو ئـــه‌نواعی حـه‌یوانات‌و نه‌باتات‌و مه‌عده‌نیاته‌ی لێ ئیجاد کردوه ، غه‌یری قودره‌تی قاهیره نه‌بێ • ئه‌م شتانه که هه‌موو طه‌بیعه‌تیان جوێ جوێیه ، له‌م تاقه طه‌بیعه‌تـه کـێ

ئەتوانێ خەلقی بکا ؟ ذاتێ ئەوەندە قادر بێ ناتوانێ ئەرز بکا بە نانێ ؟ حەتتا ئاگریش هەر لە ئەرز دروستکراوە ، ئەرزەکە ئەبێ بە دار ، بە رۆن ، بە نەوت ، بە پیو ، ئەوانیش ئەبن بە ئاگر (إن الله على كـل شيء قـــديـر) .

٨٢/٦٨١ ـ سهل بن سعد [رضي الله تعالى عنه] قال : سمعت النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : يحشر الناس يوم القيامة على أرض بيضاء عَفْراء كقرصة نقي . قال سهل أو غيره : ليس فيها معلم [عـلـم لأحد . م] ح ـ ٢٨٨/٩ ، م ـ ٢٦٦/١٠ .

تەرجەمە :

سەهلی بنی سەعد [رضي الله تعالى عنه]فەرمووی : لە پێغەمەرم بیست ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : رۆژی قیامەت ئینسانان هەموو کۆئەکرێنەوە لەسەر ئەرزێکی سپیی مەیلەو سوور وەك نانێکی گـەندمی خالیصی بێ کەپەك . سەهل یا غەیری سەهل فەرمووی : لەو ئەرزەدا شوێن پێی هیچ کەسی تیا نیە . یەعنی ئەبێ بە ئەرزێ غەیری ئەم ئەرزە .

٨٣/٦٨٢ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : يحشر الناس على ثلاث طـرائـق راغبيـن راهبين ، واثنان على بعير ، وثلاثة على بعير ، وأربعة على بعير ، وعشـرة على بعير . ويحشر بقيَّتَهم النَّارُ ، تقيل معهم حيث قالوا ، وتبيت معهم حيث باتوا ، وتصبح معهم حيث أصبحوا . وتمسي معهم حيث أمْسَوْا . ح ـ ٢٨٩/٩ ، م ـ ٢٣٠/١٠ .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى

عليه وسلم ـ ريوايەت ئەكا كە فەرمووی : ئینسان لەسەر سێ فیرقە حەشر ئەكرێن : فیرقەیێكیان بە ترس‌و ئومێد • فیرقەیێكی دوو كەس لـەســەر وشترێ ، سیان لەسەر وشترێ ، چوار لەسەر وشترێ ، دە لەسەر وشترێ [بەنۆبە سواری ئەبن] باقیەكەیان كە فیرقەی سێیەمە ئاگر سەوقیان ئەكا، ئیستراحەت بكەن ئاگرەكەیش ئیستراحەت ئەكا ، ئێواریان بەسەرا بـێ ئەویش لەگەڵیانە ، شەو بمێننەوە لە جێیێ ئەویش لەگەڵیان ئەمێنێتــەوە • سبحەینێیان بەسەرا بێ ئەویش لەگەڵیانە ، كلكیان بەرنادا •

ئەم حەشرە ظاهیر وایە كە لە قەبر یێنەدەرێ لە هەر ضەرەفێكەوە ئاگر پاكۆیان ئەدا بۆ مەحشەر ، ئەوی زیندوویان ئەكاتەوەو گڵ ئەكا بە ئینسان‌و صەد هەزار نەوع شت ئەتوانێ عەقڵ‌و نوطقیش بدا بە ئاگر •

٨٤/٦٨٣ ـ أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رجلا قال : یا نبي الله كیف یحشر الكافر علی وجهه ؟ قال :ألیس الـذي أمشاه علی الرجلین في الدنیا قادرا علی أن یمشیه علی وجهه یوم القیامـة ؟ قـــال قتادة : بلی وعزة ربنا ح ـ ٩/٢٩٠ ، ن •

تەرجەمە :

ئەنەسی بنی مالیك ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی . پیاوێ وتی : (یا نبي الله)چۆن كافر رۆژی قیامەت لەسەر روو حەشر ئەكرێ ؟ فەرمووی: بۆچی ئەو ذاتەی كە لە =دنیادا=لەسەر دوو پێ ئەیانڕۆێنێ ناتوانێ لەسەر روو بیانڕۆێنێ ؟ قەتادە وتی : بەڵێ بە عیزەتی تۆ یارەببی[1]•

٨٥/٦٨٤ ـ عن أبي هریرة ـ رضي الله تعالی عنه ـ قـال : قـــال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : أعددت لعبـــادي الصـالحین

---

(١) ئەگەر دانەر لێرەدا بیفەرموایە : بەڵێ بە عیزەتی خوامان .. زیاتــر لەگەڵ دەقە عەرەبییەكەدا دەگونجا •

ما لا عين رأت ، ولا أذن سمعت ، ولا خطر على قلب بشـــر [وعنـد أبي حاتم عن ابن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ : ولا يعلمه ملك مقرب، ولا نبي مرسل ، قسطلاني •] • [قال أبو هريرة • أخرى • وفي أخرى: ثم قرأ (أي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ)] قال : فاقرأوا إن شئتم : (فلا تعلم نفس ماأخفي لهم من قرة أعين)[1] ح ـ ٥/٢٧٠ ، م ـ ١٠/٢٩٩ ، ت ، ح ـ ٧/٢٧٩ وفيه بعد بشر : ذخْرا بَلْه ما اطلعتم عليه [أي كيف اطلاعكم على ما ادخرت لهم ؟ أو غير مااطلعتم عليه من نعيم الجنة السائر • من قسطلاني]•

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : کە پێغەمەر ـصلی الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە خوا ـ عز وجل ـ فەرمووی : حازرم کردوە بۆ بەندەی صالیحی خۆم لە بەهەشتا ئەوەی کە هیچ چاوێ نەیدیوە، هیچ گوێیێ نەبیستوە ، بە دلی هیچ بەشەرێکا نەهاتوە ، بۆمکردوون بـە ذەخیرە ، لە کوێ ئێوە موطظەلیع ئەبن بەسەریا ؟ یاخـــۆ غـــەیری ئـەو نیعمەتانەی ئێوە موطظەلیع بوون بەسەریا [ئەبوحاتەم لە ئیبنومەسـعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایەتی ئەو زیادییە ئەکا کە هیچ مەلائیکەیێکی موقەڕڕەب نایزانێ ، هیچ پێغەمەرێکی مورسەل نایزانێ ، خوا بە رەحمەتی خۆی بە نەصیبی دۆستو ئەحبابو ئەقریباو کەسو کارمی بکا ئامین !]

ئەبوهورەیرە فەرمووی : ئەگەر هەوەسیشتان هەیە ئەم ئایەتە بخوێننەوە کە : هیچ کەس نازانێ کە چی بۆ حازرکراوە لەوەی کە چاوی پێ روون بێتەوە بە موکافاتی ئەو عەمەلە چاکانەی کە لە دنیایا کردوویانە •

٦٨٥/٨٦ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قـــال : قـال

(١) الســـجدة / ١٧ •

رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أول زمرة تلج الجنة، صورتهم على صورة القمر ليلة البدر [لا يسقمون • م• من باب علم] لا يبصقون فيها ، ولا يتمخطون ، ولا يتغوطون [قالوا : فما بال الطعام ؟ قال : جشاء ورشح كرشح المسك ، يلهمون التسبيـــح والتحميـــد كما يلهمون النفس م ـ ١٠/٣٠٦ لكن عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ] • [ولا يبولون •م] آنيتهم فيها الذهب ، أمشاطهم من الذهب والفضة ، ومجامرهـم الألوة [بحركات الهمزة وتشديد الواو وبتخفيفها مع كسر الهمزة وسكون اللام: العود الهندي] ورشحهم المسك ، ولكل واحد منهم زوجتـــان [من الحور العين • أخرى] يرى مخ سوقهما من وراء [العظم • أخرى • و] اللحم من الحسن لا اختلاف بينهم ولا تباغض [أخلاقهم على خلق رجل واحد على طول أبيهم آدم ستون ذراعا م ـ ١٠/٣٠٥ والذين على إثرهم كأشد كوكب أضاءت م ـ ١٠/٣٠٥ ، ح ـ ٥/٢٧٤]• [والذين على آثارهم كأحســـن كوكب دري في السماء إضاءة ، قلوبهم على قلب رجل واحد ، لا تباغض بينهم ولا تحاسد ، لكل امرىء منهم زوجتان من الحور العين ، يرى مخ سوقهن من وراء العظم واللحم ح ـ ٥/٢٧٤] قلوبهـــم على قلب واحـــد يسبحون الله بكرة وعشيا ح ـ ٥/٢٧٢ ، ٢٧٤ ، م ـ ١٠/٣٠٦ ، ت• فيه روايات كتبت واحدة ، ونقلت زيادات الباقي ، وهذا القدر يكفي •

تەرجەمە :

لە ئەبوهورەیرەو جابیر گەلێ حەدیث دەرحەقی ئـەهـلی بەهەشـت ریوایەت کراوە ، مەئالی هەموویان ئەمەیە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەوەڵ زومرەیێ کە داخڵ بە بەهەشت ئەبن صوورەتیان وەکوو صوورەتی مانگ وایە لە شەوی بەدرا ، نەخۆش ناکـەون ، تف ناکەن ، چڵم ناسڕن ، پیسایی ناکەن ، بەول ناکەن • ئەصـــحابی کیـرام پرسییان ئەی خواردنەکەیان چی لێ یێ ؟ فەرمووی : قرقێنەیەو عەرەقێکە

وەك عەرەقی میسك • تەسبیح‌و حەمدیان ئیلهام ئەکرێ وەکوو چۆن ئێوە هەناسەتان بۆ ئیلهام ئەکرێ • زەرفیان لە بەهەشتا ئاڵتوونە ، شـــانەیـان ئاڵتوونەو زیوە ، بخوردانیان عوودی هیندیی تیا ئـەسووتێ عـەرەقـیان میسکە ، هەر یەکە لە حووری عین دوو ژنی هەیە ، مۆخی قاچیان لە بەر جوانیی لەودیو ئێسـك‌و گۆشتەوە ئەبینرێ ، ئەخلاقیان ، دڵیان لەسـەر خولق‌و دڵی پیاوێکە ، لە بەینیانا ئیختیلاف نیە ، بوغض نیە ، حەسەد نیە، ئێواری‌و سبەینێ تەسبیحی خوا ئەکەن ، باڵایان باڵای حەزرەتی ئادەمـە شەصت ذیراعە • ئەوانەی لە دوای ئەوانەوە ئەچنە بەهەشت وەکوو کـام ئەستێرە نوورو رووناکیی لە هەموو ئەستێرەکان زیاترە وانە •

٦٨٦/٨٧ - عن أنس - رضي الله تعالى عنـــه - قال : أهـدي للنبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - جبة سندس [أتي بثوب من حرير مخري] وكان ينهى عن الحرير فعَجِب الناس منها [من حسنه ولينه • أخرى] فقال [أتعجبون من هذا ؟ أخرى] والذي نفس محمد بيده لمناديل سـعد بن معاذ في الجنة أحسن من هذا ح - ٥/٢٧٢ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - جبەیێکی سـوندوسیان بـە دیاریی بۆ هێنا ، خۆیشی نەهی لە پۆشینی ئاوریشم ئەکـــرد • خـــەڵق تەعەجوبیان ئەکرد لە جوانیەکەی فەرمووی : ئێوە لەمە تەعەجوب ئەکەن ؟ قەسەم بەو ذاتەی کە نەفسی محمد لە دەستی قودرەتیایە دەسەسڕی سەعدی کوڕی مەعاذ لە بەهەشتا لەوە جوانترە •

٦٨٧/٨٨ - عن سهل بن سعد الساعدي قال : قـــال رسـول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : موضع سوط في الجنة خير من الـدنيـا وما فيها = ح - ٥/٢٧٢= •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بە قەد جێگـەی قەمچییێك لە جەنەتا چاکترە لە هەموو دنیاو ئەوەی لە دنیادا هەیە •

٨٩/٦٨٨ ـ عن عبدالله بن [مسعود] ـ رضي الله تعالى عنه ـ قـال : قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : الجنة أقرب إلى أحدكـم من شراك نعليه ، والنار مثل ذلك ح ـ ٢٦٦/٩ •

تەرجەمە :

عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : جەنەت لـەو قایشو ئاوزونگەیە کـە کەوشتی پێ ئەبەستن لە ئێوە نزیکترە ، ئاگریش وایە •

٩٠/٦٨٩ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : كل أمتي يدخلون الجنة إلا من أبى ، قال : يا رسول الله ومن يأبى ؟ قال : من أطاعني دخل الجنة ، ومن عصـانـي فقـد أبـى ح ـ ٢٩٠/١٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەموو ئوممەتی من غەیری ئەوانەی کە ئیمتیناع ئەکەن ئەچنە بەهەشت • عەرزیان کـرد . (یا رسول الله) کێ لە چوونەبەهەشت ئیمتیناع ئەکا ؟ فەرمووی : ئەوانەی کە ئیطاعەی من ئەکەن ئەچنە بەهەشت ، ئەوانەی کە موخالەفەی من ئەکەن ئەوانە ئیمتیناع ئەکەن لە چوونەبەهەشت •

٩١/٦٩٠ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : اختصمت [تحاجّت • اخرى] الجنـة والنـار

إلى ربهما فقالت الجنة : يا رب ما لها لا يدخلها إلا ضعفاء الناس وسقطهم، وقالت النار : يعني أوثرت بالمتكبرين [والمتجبرين • أخرى] فقال الله تعالى للجنة : أنت رحمتي [أرحم بك من أشاء من عـبادي • ح - ٣٣٨/٧] وقال للنار : [إنما خ أخرى] أنت عذابي أصيب [أعذب • خ أخرى] بك من أشاء [من عبادي • خ أخرى] ولكل واحدة منكما ملؤها • قال : فأما الجنة فإن الله لا يظلمُ من خلقه أحدا ، وأنه ينشيء للنـار من يشاء فيلقون فيها ، فتقول : هل من مزيد ؟ ثلاثا حتى يضع فيها قدمه [رجله • أخرى] فتمتلىء ويُرَدُّ بعضها إلى بعض ، وتقـــول : قط ، قط ، قط م - ٣١٥/١٠ ، ح - ٤٠٦/١٠ = واللفظ لهذا = ح - ٣٣٨/٧ وفيه : وأما الجنة فإن الله ينشيء لها خلقا •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : جەنئەتو جەهەننەم دەعوایان بردە حوزووری خوا - عز وجل - جەننەت عەرزیکرد : یارەببی بۆچی من هەر ئینسانی زەعیفو شەلو سەقەتو فەقیر [م مامە حەمەو مامە وسوو صۆفی ئەحمەدو فلانو فلانم] ئێتە ناوەوە ؟ جەهەننەم [لە مەقامی ئیفتیخارا]وتی : من تەرجیح دراوم بە موتەکەببیرو جەببار [و فیرعـەون شەددادو زالمی بە قووەتو پادشای زالم] خوا تەبارەك وە تـەعالا بـــە بەهەشتی فەرموو : تۆ رەحمەتی منی بە واسیطەی تۆوە رەحمەت ئەکەم بەو بەندەمانە[1]کە ئیرادەم بێ رەحمیان پێ بکەم • بە جەهەننەمی فەرموو: تۆ عەذابی منی ئیرادەی عەذابی کێم بێ بە تۆ عەذابی ئەدەم ، هەردوکتان پڕ بە پڕ بەشتان هەیە • جەننەت خوا زوڵم لەکەس ناکا [هی ئەو بێنێو بیخاتە جەهەننەم] ئاگر ئەوەی خوا ئیرادەی بکا بۆی خەلق ئەکاو ئەخرێنە ناوی

(١) ئەگەر (بەندانەم) بێ راستترە •

ئاگر ئەڵێ : هـی تریش هـەیـە ؟ [یـەعنی پڕ نـەبـوومەوە] سـێ دەفعــە وا ئــەڵـێ تـا خــوا پێـی خـۆی ئـەنێتــە نـــاوی ، [یەعنی ئەیخاتە ژێر پێی تەکدیری ئەکا ئیتر داوا ئەکەی ؟ ئیتر داوا ئەکەی؟] ئەمجا پڕ ئەبێتەوەو ئەچێ بەسەر یەکاو [أعاذنا الله وملا حسینا وسائر أوداٸی منها] ئەڵێ : بەسمە ، بەسمە ، بەسمە !

٦٩١/٩٢ ـ عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنه قال : لا تزال جهنم يلقى فيها وتقول : هـل من مزيد ؟ حتى يضع رب العزة فيها قدمه فينزوي بعضها إلى بعض وتقول: قط قط ، بعزتك وكرمك ، ولا يزال في الجنة فضل حتى ينشـىء الله لـها خلقا فيسكنهم فضل الجنة م ـ ٣١٨/١٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : جەهەنــەم هــەر خەلقی تێئەخرێو ئەڵێ زیاتر هەیە ؟ تا (رب العزة)پێی خۆی ئەنێتە ناوی، ئەمجا بەعزێکی بەسەر بەعزێکیا ئەچێو ئەڵێ : بە عیزەتو کەرەمی تـۆ بەسمە ، بەسمە • بەهەشتیش هەر جێێکی بە چۆڵیی ئەمێنێتەوە تـا خوا مەخلووقێکی بۆ خەلق ئەکا لەو جێیەدا ئیسکانیان ئەکا •

٦٩٢/٩٣ ـ عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يؤتى بأنعم أهل الدنيا من أهــل النار يوم القيامة ، فيصبغ بالنار صبغة ، ثم يقال : يا ابن آدم هل رأيت خيرا قط ؟ هل مرّ بك نعيم قط ؟ فيقول : لا والله يا رب ! ويؤتى بأشد الناس بؤسا في الدنيا من أهل الجنة ، فيصبغ صبغة في الجنة ، فيقال : يا ابن آدم هل رأيت بؤسا قط ؟ هل مرّ بك شدة قط ؟ فيقول : لا والله يارب ما مرّ بي بؤس قط ! ولا رأيت شدة قط ! م ـ ٢٨١/١٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : لە رۆژی قیامەتا لە ئەهلی جەهەننەم ئەوی لە دنیادا لە هەموو خەڵق نیعمەتو روفاهی زیاتر بووبێ ئەهێنرێ ، دەفعەیێ لە ئاگری جەهەننەم هەڵئەکێشرێ لە دوابیا لێی ئەپرسرێ : ئەی بەنیئادەم لە دنیا تۆ هیچ خەیرو نیعمەتو خۆشیت دیوە ؟ بە خۆشیی هیچ وەقتت لێ رابوردوە ؟ ئەڵێ : خەیر وەڵلا یا رەببی .

لە ئەهلی بەهەشت کامی لە دنیادا لە هەموو کەس فەقیرو موحتاجو تەنگدەستو زەلیلتر بووبێ ئەیهێنن ، دەفعەیێ لە بەهەشتی هەڵەکێشن . لە دوابیا لێی ئەپرسن : ئەی بەنیئادەم هیچ فەقیریت دیوە ؟ هیچ تەنگدەستیت بەسەرا رابوردوە ؟ ئەڵێ : خەیر وەڵلا یا رەببی هیچ فەقیریم بەسەرا رانەبوردوە ! هیچ شیددەتم نەدیوە !

٦٩٣/٩٤ ـ وعنه قال : قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : إن الله لا یظلم مؤمنا حسنة یعطي بها في الدنیا ویجزي بها في الآخرة . وأما الکافر فیطعم بحسنات ما عمل بها لله في الدنیا ، حتی إذا أفضی إلی الآخرة لم تکن له حسنة یجزی بها م ـ ١٠/٢٨٢ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : کە خوا زوڵمی هیچ حەسەناتێ لە موئمین ناکا ، بەو حەسەناتە لە دنیایا ئەیداتێ لە ئاخیرەتیشا موکافاتی ئەداتەوە . ئەمما کافر بەو حەسەناتەی کە لە دنیادا کردوویەتی لە دنیادا بەوە طەعامو [شتی تری] ئەدرێتێ تا ئەچێ بۆ ئاخیرەت هیچ حەسەناتی نابێ کە موکافاتی بدرێتەوە .

٦٩٤/٩٥ ـ وقال عن رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : إن

الكافر إذا عمل حسنة أطعم بها طعمة من الدنيا ، وأما المؤمن فإن الله يدّخر له حسناته في الآخرة ويعقبه رزقا في الدنيا على طاعته م ـ ١٠/٢٨٣ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە کافر ئیشێکی چاکەی کرد بەوە خوا لە دنیادا طوعمەیێکی دنیایی ئەداتێ ، ئەمما موئمین خوای تەعالا حەسەناتەکەی لە ئاخیرەتا بۆ پاشەکەوت ئەکا لە دنیایشا لەسەر طاعەتی رزقێکی پێنێتە شوێن [یەعنی زۆر یا کەم] •

٩٦/٦٩٥ ـ عن أنس وعن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : حفت [حجبت• أخـرى] الجنة بالمكاره [وحجبت• أخرى] وحفت النار بالشهوات م ـ ١٠/٢٩٧ ، ح ـ ٩/٣٦٦ بتقديم النار على الجنة ، وحجبت بدل حفت •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : جەننەت بە شتی ناخۆش‌ـناخۆش دەورەی گیراوە ، جەهەننەم بـە شـتی خـۆش‌ـخـۆش پەرژین کراوە • یەعنی جەنەت بە زەحمەتی طاعەتو بە مەنعی نەفس لـە شەهەوات دەستەکەوێ • جەهەننەم بە ئیتتیباعی ئارەزووی نـەفسـانیی پێوە ئەڕوا پێوە ئەڕوا ، لەذەت لەو نیعمەتە بێ بەقایانە ئەزانێو لە جەهەننەم نزیك ئەبێتەوە تا ئەکەوێتە ناوی •

٩٧/٦٩٦ ـ أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن في الجنة لشجرة يسير الراكب في ظلهـا مائة [سنة • آخرى] عام لا يقطعها ح ـ ٥/٢٧٤ [واقرأوا إن شئتم : (وظل ممدود)[1] آخرى عن أبي هريرة] [فبلغ ذلك كعبا فقال : صدق والذي

(١) الـواقعـــة / ٣٠ •

أنزل التوراة على موسى والفرقان على محمد ـصلى الله تعالى عليه وسلمـ لو أن رجلا ركب حقة أو جذعة ثم دار بأصل تلك الشجرة ما بلغها حتى يسقط هرما ! إن الله غرسها بيده ونفخ فيها من روحه ، وإن أفنانها لمن وراء سور الجنة ، وما في الجنة نهر إلا وهو يخرج من أصل تلك الشجرة. وفي حديث ابن عباس موقوفا عند ابن أبي حاتم ، فيشتهي بعضهم ويذكر لهو الدنيا فيرسل الله ريحا من الجنة فتحرك تلك الشجرة بكل لهو في الدنيا • حديث غريب وإسناده جيد قوي قسطلاني ـ ٥/٢٧٤] •

تەرجەمە :

ئەنەسی بنی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ریوایەت ئەكا كە فەرمووی : لە بەهەشتا درەختێ هەیە سوار سالێ لە ژێر سێبەریا ئەڕواو قەطعی ناكا • [لە حەدیثی ئەبوهورەیرە: ئارەزووت هەیە ئەم ئایەتی واقیعە بخوێنەرەوە كــە ئەفەرموێ : كــە ئەصحابی مەیمەنە لە ژێر سێبەرێكی زۆر درێژان • ئیبنوعەباس ئەفەرموێ: ئینسان لە بەهەشتا ئارەزووی لەهوو لەعبی دنیای هەبێ خوا ئەمر ئـەكـا بایێك بێت ئەو درەختە بە ئەنواعی لەهوی دنیا ئەلەرێنێتەوە •

=ئەم قسە گەیی بە كەعب ، سوێندی خواردو وتی : قەســەم بــەو كەسەی تەوراتی بۆ مووساو قورئانی بۆ محمد ـ عليهما الصلاة والسلام ـ ناردوە راستی كرد • ئەگەر پیاوێك سواری وشترێكی چوستو بەهێز بێت بە دەوری بنی ئەو دارەدا بسوورێتەوە تا پیر ئەبێو پەكی ئەكەوێ دەورەكەی تەواو ناكات • خوا ئەو دارەی بە دەستی قودرەتی خۆی ناشتوەو لە لای خۆیەوە فووی پیا كردوە ، لقەكانی گەیشتوونەتە پشت دیواری بەهەشت. هەموو جۆگەكانی بەهەشت لە بنی ئەو دارەوە دەردەچن •

له حەدیثێکی ئیبنــوعــەباســـا ـ كە ئیبنوئەبی حاتەم بە مەوقووفی دانـاوە ـ هاتوە : هەندێکیان یاریی‌و گاڵتـەی دنیـای بیرئەكەوێتــەوەو ئارەزووی ئەكا ، خوا بایەك لە بەهەشتەوە ئەنێرێ ئەوداره ئەجوڵێنێ بە جۆرێك هەموو ئاوازو یارییەكانی دنیای لێوە بێت =•

ئەگەر كەعب كەعبولئەحبار بێ قسەكەی لە ئیسرائیلیاتە ، ئـەگـەر كەعبی بنی مالیك بێ ـ رضي الله تعــالى عنــه ـ حەدیثـــەو مورســەلی صەحابییە •

٩٨/٦٩٧ ـ عن أبي سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن أهل الجنة يتراءيون أهل الغـرف من فوقهم كما يتراءيون الكوكب الدري الغابر في الأفق من المشـرق أو المغرب لتفاضل مابينهم • قالوا : يا رسول الله تلك منازل الأنبياء لا يبلغها غيرهم • قال : بلى والذي نفسي بيده رجال آمنوا بالله وصدقوا المرسلين
ح ـ ٥/٢٧٥ ، ح ـ ١٠/٣٠١ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەهلی جەنـــەت تەماشای ئەهلی كۆشك ئەكەن لە ژوور سەریانەوە وەكوو چۆن ئێـــوە تەماشای ئەستێرەی بەشەوق ئەكەن كە لە مەشریق هەڵبێ‌و یا لە مەغریب ئاوا بێ [علفتها تبنا وماء باردا][1]عەرزیـانكـرد : (یا رســـول الله) ئەو كۆشـــكانە مەنازیلی ئەنبیایە غەیری ئەوان نایگەنێ ؟ فەرمووی : بـــەڵێ قەسەم بەو ذاتەی كە نەفسی من لە دەستی قودرەتیایە ئەو پیاوانەی كـــە ئیمانیان هێناوە بە خواو تەصدیقی پێغەمەرانیان كردوە ئەیگەنێ •

---

(١) ئەمە ئیشارەیە بۆ قاعیدەیەكی نەحویی‌كە لە باسی عەطف‌و (مفعول معه)دا باس دەكرێت‌و ، قسەكەی ئەم زیاتر لەگەڵ عەرەبی‌یەكەدا دەگونجێت .

٦٩٨/٩٩ ـ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن في الجنة لسوقا يأتونها كل جمعة، فتهب ريح الشـّمال فتحثو في وجوههم وثيابهم فيزدادون حسنا وجمالا ، فيرجعون إلى أهليهم وقد ازدادوا حسنا وجمالا ، فيقول لهم أهلوهــم : والله لقد ازددتم بعدنا حسنا وجمالا • فيقولون : وانتم والله لقد ازددتم بعدنا حسنا وجـمالا م ـ ١٠/٣٠٢ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە بەهەشتا بازاڕێ هەیە [یەعنی جێ‌سەیران کە خەلْقی لێ کۆئەبێتەوە] هەموو ڕۆژی جومعەیێ ئەیچنێ بادێکی شەماڵ هەڵەکا ئەدا لە دەموچاوو جلیان جوانییانی پێ زیاد ئەکا • ماڵو منالْیان پێیان ئەڵێن : وەڵلاهی لە دوای ئێمە جوانیتان زۆری زیاد کردوە ، ئەوانیش پێیان‌ئەڵێن : وەڵلاهی ئێوەیش حوسن‌و جەماڵتــان زیادی کردوە • [شمال ، شأمل ، شـَأملة ، شـَمـَل ، شـَمـُول : باێیکە لە پشت قیبلەوە یێ] •

٦٩٩/١٠٠ ـ عن أيوب [السختياني] عن محمد [ابن سيرين] قال : إما تفاخروا ، وإما تذاكروا : الرجال في الجنة أكثر أم النساء ؟ فقـــال أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] : أو لم يقل أبو القاسم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إن أول زمرة تدخل الجنة على صورة القمر ليلـة البـدر ، والتي تليها على أضوأ كوكب درّيٍّ في السماء لكل امرىء منهم زوجتان اثنتان يرى مُخّ سوقهما من وراء اللحم وما في الجنة أعزب ؟ م‍ـ١٠/٣٠٣ وفي أخرى : اختصم الرجال والنساء أيهم في الجنـــة أكثر ، فســـألـوا أبـا هريرة ••• إلخ •

تەوجەمە :

ئیبنوسیرین ـ رحمه الله ـ ئەڵێ : پیاوانو ژنان یا تەفاخوریان کرد ،

یا مۆذاکەرەیان کرد کە لە بەهەشتا ژن زیاترە یا پیاو ؟ بەعزێکیان وتی : ژن زیاترە ، بەعزێکیان وتی : پیاو زیاترە • ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : بۆ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نەیفەرموە : ئەووەڵ زومرەیێ کە ئەچێتە بەهەشتەوە لە سەر صوورەتی مانگە لە شەوی بەدرا ، ئەوی لە دوای ئەوان ئەچێتە بەهەشت وەکوو ئەستێرەیێکە کە لە هەموو ئەستێرەکانی تر بە شەوق‌و شوعلەتر بێ لە ئاسمانا ، هەر پیاوێ دوو ژنی هەیە مۆخی لە قاچیا لەودیو گۆشتەوە ئەبینرێ ، لە بەهەشـــتا هیچ ئینسانی رەبەن نیە ؟ [یەعنی لە بەهەشتا هەرکەس دوو ژنی هەیە لە بەنـی ئادەم غەیری ئەو حۆرییانەی کە خوا پێیان‌عەطا ئەکا • کە وابێ ژن لە پیاو زیاترە• لەگەڵێ حەدیثیشا ئەفەرموێ : کە زۆرترینی ئەهلی جەهەنەم ژنە• لەم حەدیثانە مەعلووم ئەبێ کە لە بەنی ئادەما ژن گەلێ لە پیاو زیـاترە • هەم وایش دەرەکەوێ کە ئەو کوڕو کچانەی کـــە لـــە پێش ژن‌هێنان‌و شووکردنا ئەمرن ئەوانیش ژن بێنن‌و شوو ئەکەن ؛ چونکی لە بەهەشـــتا پیاوی بێ ژن‌و ژنی بێ مێرد نیە] •

۱۰۱/۷۰۰ ـ عن أسامة [رضي الله تعالی عنه] عن النبـي ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قال : قمت [في الإسراء ، أو سأقوم یوم القیامة] علی باب الجنة ، فکان عامة من دخلها المســـاکین [الفقـــراء • أخری • خ] وأصحاب الجد محبوسون ؛ غیر أن أصحاب النار قد أمر بهم إلی النار • وقمت علی باب النار فإذا عامة من دخلها النساء خ ـ ۳۰۳/۹ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : لە بـەردەرگـای بەهەشتا راوەستام زۆرترینی ئەوانەی کە چووبوونە ناویەوە میســـکین‌و فەقیر بوون ، دەولەمەند بۆ حساب مەنع‌کران لە چوونەبەهەشت ـ ئەهلی ـ

جەهەننەمیش ئەمر کرابوو برابوونە جەهەننەمەوە ، لە بەردەرگای جەهەننەم راوەستام ، زۆرترینی ئەوانەی کە چووبوونە ناویەوە ٠٠ ژن بوون ٠

ئەمە شتێکی ظاهیرو ئاشکارایە ؛ چونکە لە دنیادا فەقیر چەند هەزار ئەوەندەی دەوڵەمەندن ، ئەوان کەمتر دەستیان ئەڕوا بۆ گوناهکردن ، دەوڵەمەندە بێ گوناهەکان یا گوناەکەمەکانیش لەو وەختەدا حەبس کراون بۆ حسابی نیعمەت ٠ ئەو دەوڵەمەندانەی کە حەقی نیعمەتیان بە تەواوەتـی بەجێهێناوەو لە پێشا چوونە بەهەشت گەلێ کەمترن لەو فەقیرانەی کـە صەبریان کردوە لەسەر فەقیریی‌و رازیی بوون پێی ٠ ئەهلی کوفریش ، پیاوو ژنیان ، هەموو چوونە جەهەننەمەوە ژنیان لە پیاویان زیاترە ، لـــە موسوڵمانیش ئەوی کە لە پردی صــیراط تێپەڕ نەبووبێ‌و کـــەوتبێتــە جەهەننەمەوە ؛ چونکی ژن لە پیـاو زیـاترە ، ژن زیـاتر کـەوتـۆتــە جەهەننەمەوە ٠ کە وابێ لە جەهەننەما ژن لە پیاو زیاترە ٠

هیچ کەس ، هیچ پێغەمەر لە پێش پێغەمەری ئێمەدا ـ علیه وعلیهم الصلاة والسلام ـ ناچێتە بەهەشت ، تەشریف وەستانی پێغەمەر ـ صـلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە بەردەرگای بەهەشت‌و جەهەننەما دوای ئـەمـە بوە کە فوقەرای موسلیمین چوونە بەهەشتەوە ٠ مەعلوومە ئەوان لە دوای پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ چوونە بەهەشت ٠ وا دەرەکـەوێ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تا یەکێ لە ئوممەتی لە جەهەننـەما بمێنێ ئەمبەرو ئەوبەر ئەکا لە بەینی جەهەننەم‌و بەهەشتا بۆ شەفاعەت بۆ ئوممەتی‌و دەرهێنانیان لە جەهەننەم ٠ لە دنیاو لە ئاخیرەتا هەر مەشغووڵ بوەو ئەبێ بۆ سەعادەت‌و رەفاهی ئوممەتی ٠ (جزاه الله عنا أحسن جـزاء وصلی الله تعالی علیه وسلم أولا وآخراً) ٠

١٠٢/٧٠١ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالی عنه] عن النبي ـ صلی

الله تعالى عليه وسلم ـ قال : من يدخل الجنة يَنْعَم لا يبأس ، لا تبلى ثيابه ولا يفنى شبابه م ـ ١٠/٣٠٧ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیـه وسـلم ـ فەرمووی : ئەوی بچێتە بەهەشت بە دائیم موتەنەعیم ئەبێ ، قەت شیددەتو فەقرو ضەروورەتو نارەحەتیی ناکێشێ ، جلی کۆن نابێو نارزێ ، جەهێڵیی نابڕێتەوە •

١٠٣/٧٠٢ ـ وعنه قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليهوسلم ـ : سيحان ، وجيحان ، والفرات ، والنيل ، كلٌّ من أنهار الجنة م ـ ١٠/٣٠٩ •

تەرجەمە :

سەیحانو جەیحان غـەیری سەیحوونو جەیحوونە کـە لە خـاکی رووسیەدان • سەیحان ئاوێکە نیو سەعات لە خوار فەککەوە کە تۆ ساڵی لێ بووم • ئەڕواتە خوارێ دوو سەعات لە خوار فەککەوە ئاوی ئاصمەجەی تێکەڵ ئەبێ ، رۆژەڕێیێ لە خوار فەککەوە ئاوی باغچەجکی تێکەڵ ئەبێ ، چەن سەعاتێ دوای ئەو ئاوی ئیندەرەی تێکەڵ ئەبێ ، لەو ئاوانەم هەموو خواردۆتەوە ، لە دواییا ئاوێکی گەورە کە لە ئاوی فەککە زۆرترە لـە خوار (بالچقئاوشاغی)یەوە لە حوودوودی فەککەدا تێکەڵی ئەبێو هەمووی ئەبێ =بە= ئاوێو بە ناوشاری ئەطەنەدا ئەڕوا بۆ طەرسووس ،ئـەمجـا تێکەڵ بە بەحر ئەبێ •

جەیحانیش ئاوێکی زۆر گەورەیە بە تەنیشت شاری جەیحانا ئەڕوا ، شەوێکیش لە جەیحانا بووم لەو ئاوەیشم خواردۆتەوە • لە ئاوی فوراتیش کە چوار ساعەت لە شەرقی مەلاطیەوە دوورە لەویشم خواردۆتەوە • لە دنیادا لە سێ نەهری بەهەشتم خواردۆتەوە خوا لە قیامەتیشا لە بەهەشـتا خواردنەوەی ئەنهاری بەهەشتمان بە نصیب بکا لەگەڵ دۆستو ئەحباب•

ئامین ! دووسێ سەعاتیش لە (مسیس) بووم کە لە کەناری جەیحانە ئـەمما ئەم حەدیثەم نەدیبوو کە ئەو دەفعەیەیش لێی بخۆمەوە • تەماشای نەوەویی بکە ئەو جەڵدەو ئەو صەحیفەیە •

=ئەبوهورەیرە= ـخوا لێی رازیی بێ ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرموویەتی : سەیحانو ، جەیحانو ، فوراتو ، نیل هەموویان لە جۆگەکانی بەهەشتن = •

١٠٤/٧٠٣ ـ وعنه عن النبي ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قـال : یدخل الجنة أقوام أفئدتهم مثل أفئدة الطیر م ـ ٣١٠/١٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : بەعزێ قـەوم ئەچنە بەهەشتەوە دڵیان وەك دڵی طەیر وایە ، زەعیفە ، ترسنۆکە ، زۆر لە خوا ئەترسـن •

١٠٥/٧٠٤ ـ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ قال : قـــال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : إذا صار أهل الجنة إلی الجنة وأهل النار إلی النار جيء بالموت حتی یجعل بین الجنة والنار ، ثم یذبـح ثم ینادي مناد : یا أهل الجنة لا موت ، یا أهل النار لا مـوت • فیزداد أهل الجنة فرحا إلی فرحهم ، ویزداد أهل النار حزنا إلی حزنهم ح ـ٩/٣٠٣، ٣٠٢ وفیه خلود • م ـ ٣٢٠/١٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : کە ئەهلی جەنەت چوونە بەهەشتەوەو ئەهلی جەهەننەم چوونە ناو جەهەننەمەوە •• مـردن ئەبترێ تا بەینی بەهەشتو جەهەننەم لە دواییا سەرئەبڕرێ ، لـە دواییـا

بانگدەرێ بانگ ئەکا : ئەی ئەهلی بەهەشت هیچ مردن نیە ، ئەی ئەهلی جەهەننەم هیچ مردن نیە • ئەو وەختە بەهەشتیی لەگەڵ فەرەح و سورووری خۆیان فەرەح و سورووریان زیاد ئەکا • جەهەننەمیی لەگەڵ حوزنی خۆیان کە تیان حوزنیان زیاد ئەبێ •

١٠٦/٧٠٥ ـ عن أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن الله ـ عز وجل ـ يقول لأهل الجنة يا أهل الجنة ! فيقولون : لبيك ربنا وسعديك والخير في يديك • فيقول: هل رضيتم ؟ فيقولون : وما لنا لا نرضى يارب وقد أعطيتنا ما لم تعط أحدا من خلقك ؟ فيقول : ألا أعطيكم أفضل من ذلك ؟ فيقولون : يا رب وأي شيء أفضل من ذلك ؟ فيقول : أحل عليكم رضواني فلا أسخط عليكم أبدا م ـ ١٠/٣٠٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە ئەهلی جەننەت ئەفەرموێ : ئەی ئەهلی جەننەت ! ئەڵێن (لبيك ربنا وسعديك) یا رەببی لە حوضوورتاین، خێرو شەڕ بە دەس تۆیە • ئەفەرموێ : رازیی بوون ؟ ئەڵێن : بۆ رازیی نابین ئەوەندەت پێ عەطا فەرمووین کە لە خەلقی تۆ بە کەس عەطا(1) نەکراوە ؟ ئەفەرموێ : لەوە چاکترتان بدەمێ ؟ ئەڵێن : یا رەببی چ شتێ لەوە چاترە ؟ ئەفەرموێ : رەزای خۆمتان بەسەرا ئەرژێم دوای ئەوە قەت قەهرتان لێ ناگرم •

١٠٧/٧٠٦ ـ عن جابر [رضي الله تعالى عنه] قال : سمعت رسول الله

---

(1) ئەمە لە دەقەکەدا بە هەڵە (يعط) نووسرابوو ، کە کرایەوە بە (تعط) چاك وایە بکوترێ : کە بە هیچ کەس لە خەلقی خۆت نەبەخشیوە •

ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : إن أهل الجنة يأكلون ، ويشربون، ولا يتفلون ، ولا يبولون ، ولا يتغوطون ، ولا يتمخطون • قالوا : فما بـال الطعام ؟ قال : جثاء ورشح كرشح المسك ، يلهمون التسبيح والتحميد كما يلهمون النفس م ـ ٣٠٦/١٠ [رابورد (بأتم) عدد ٨٦/٦٨٥] •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : ئەهلی جەنــەت ئەخۆن ، ئەخۆنەوە ، تف ناكەن ، بەول ناكەن ، ئیشی سەراو ناكەن ، چڵمیان نیەو ناسڕن • ئەصحابی كیرام پرسییان : (یا رسول الله)ئەی ئەو طەعامەی كە ئەیخۆن چی لێ یێ ؟ فەرمووی : ئەبێ بە قرقێنەو بە عەرەق وەك میسك• حەمدو تەسبیحیان ئیلهام ئەكرێتێ وەك چۆن نەفەسیان ئیلهام ئەكرێتێ كە نەفەس ئەدەن [لە باتی نەفەسدان حەمدو تەسبیح ئەكەن] •

مەذهەبی ئەهلی سوننەت : ئەنواعی لەذەتو نیعمەتو خواردنیان هەیە وەك ئەهلی دنیا فەقەط هەر بە ناو وەك لەذەتی ئەهلی دنیایە لـە قورئانـا ئەفەرموێ : (وأتوا به متشابها)[1] •

خواردنو خواردنەوە بە بێ ئیشی سەراو لە دنیادا نەظیری لە پێش چاومانە ؛ درەخت ، نەباتات گڵ ئەخۆن ،ئاوەخۆنەوە ، بــەر ئـەگرن ، گەڵایان لێ هەڵەوەرێ ، بەعزێكیان عەرەقی وەك عەرەقی دۆشاو ، وەك بنێشت ، صەمغ•• لێ یێتە دەرێ • ذاتی ئەقدەس ـ جل وعلا ـ كە موقتەدیر بێ بەسەر ئەمەدا چۆن موقتەدیر نابێ بەسەر ئەوەدا كە خواردنی ئینسان بكا بە میسك ؟ چۆن لە دنیادا بەعزێ لە خواردنی ژنو حەیوانی مێ ئەكا بە شیر ، بەعزێ لە خواردنی هەنگ ئـەكـا بـە هەنگوین (إن الله على ما يشـاء قـديـر) •

---

(١) البقـــرة / ٢٥ .

تۆوی درەختو نەباتو گڵ ئەکەوێتە سەر ئەرز لە طەرەفی خوارەوە رەگ بە ئەرزا ئەچێتە خوارەوە ، پیا بڵاوئەبێتەوە وەکوو دەمی حەیوانو ئینسان گڵو ئاوی پێئەمژێ ، لە سەرەوە گەڵاو لــقی زەعیف دەرەکا ، حەیوانات ئەیخۆن ، ئینسان ئەیخوا ، ئەیجوون ، لە مەعدەدا حەل ئەبێ ، ئەوی فەضلەو تڵپەی بێ بە جێی خوصووصیی خۆیا ئەڕواو دەفع ئەبێ ، ئەوی لازم بێ لە مەعدەوە تەقسیم ئەکرێ ، بەعزێ ئەبێ بە بوخارو ماددەی رۆح ، بەعزێکی ئەبێ بە خوێن ، خوێنەکە ئەبێ بە گۆشت ، بە سەر هەموو ئەعزادا ، هەر ئەعزا بە پێی خۆی چــەندی بۆ لازم =بێ= ئەیدرێتێ ، هەمووی لە ئەعزاییەکا کۆنابێتەوە ؛بۆ سەر ،بۆ چاو ، بۆ دەم ، بۆ لووت، بۆ گوێ ، بۆ لێو ، بۆدەست ، بۆ پێ••• وەلحاصڵ بۆ هەر ئەعزایێ لـە ئەعزای حەیـوان بە قەد پێویستی خۆی نە زیاتر نە کەمتر چی لازم بێ ئەیدرێتێ ئەبێ بە گۆشت ، بە ئێسقان ، بە موو ، بەو نەوعە ئەو حەیوانە وردەوردە گەورە ئەبێ تا ئەگاتە حەددی کەماڵ ، ئەو وەختە بۆ بەقـای نەوعەکە (خلاصة الخلاصە)ی ئەکا بە نوطفە بە مەجرای خوصووصیی خۆیا ئەخرێتە جێقەراری خۆی فەردێکی تری لێ خەلق ئەکا • (ألم نخلقكـم من ماء مهين ؟) : ئایا من ئێوەم لە ئاوێکی زەعیفی بێزلێـــکراو خـەلـق نەکردوە ؟ (فجعلناه في قرار مكين) :لە قەرارگاهێکی مەحکەما کە رەحمی مادەرە[1] دامان نا (إلى قدر معلوم) : تا موددەیێکی مەعلووم کە موددەی وەلادەتیە (فقدرنا فنعم القادرون): ئێمە قادر بووین بەســـەر ئەوەدا چ قادرێ ؟ صاحیب قودرەتی باشین • یاخۆ تەقدیرمان کرد میقداری رزقو بەقاو نەخۆشیو ساغییو کردەوەیمان تەقدیر کرد ، ئێمە چ تەقدیرکوندەیێکی باشین ؟ یەعنی لە تەقدیرو قودرەتا بێ نەظیرین •

---

[1] واتـە : دایـك •

١٠٨/٧٠٧ ـ أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب تقاربا فـي اللفظ ، **قالا : حدثنا أبو معاوية عن الأعمش ، عن أبي صالح ، عن أبي سـعيد** الخدري [رضي الله تعالى عنه] قال : قال النبي ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ : يجاء بالموت يوم القيامة كـأنـه كبش أملـح ، زاد أبو كريب : فيوقف بين الجنة والنار . واتفقا في باقي الحديث . فيقال : **يا أهل الجنة هل تعرفون هذا ؟** فيشرئبون وينظرون ويقولون : نعم هذا الموت. قال. **ثم يقال : يا أهل النار هل تعرفون هذا ؟** فيشرئبوو وينظرون ويقولون : نعم هذا الموت . قال : فيؤمر به فيذبح . قال :ثم يقال : يا أهل الجنـة خلود فلا موت ، ويا أهل النار خلود فلا موت . قال : ثم قرأ رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ (وأنذرهم يوم الحسرة إذ قضي الأمر وهم في غفلة وهم لا يؤمنون)[1] وأشـار بيده إلى الدنيـا م ـ ١٠/٣١٩ ، ح ـ ٧/٢٢٣ وفيه : وهؤلاء في غفـلة [أي] أهـل الـدنيـا ، وهـم لا يؤمنون . ت ، ن . وفيه أيضا فينادي مناد في الموضعين .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ڕۆژی قیـامـەت مردن یێنرێ (كأنه) بەراتێكی جوان ڕەش‌و سپیی ، ڕەشییەكەی كەمترە لە سپییەكەی ،لە بەینی بەهەشت‌و جەهەننەما ڕائـەگیرێ ، لـە دواییـا مونادییێ[2] بانگ ئەكا : ئەی ئەهلی جەننەت ئەمە ئەناسن ؟ سـەری بـۆ بەرز ئەكەنەوەو ملی بۆ درێژئەكەن ، تەماشای ئەكەن ئەڵێن : بەڵێ ئەوە مردنە . فەرمووی : لە دواییا ئەڵێن : ئەی ئەهلی نار ئێوە ئەمـە ئەناسن ؟ فەرمووی : سەری بۆ بەرز ئەكەنەوەو ملی بۆ درێژ ئەكەن تەماشای ئەكەن ئەڵێن : بەڵێ ئەمە مردنە . فەرمووی : ئەمر ئەكرێ سەرەبڕِرێ . فەرمووی:

---

(١) مريـم / ٣٩ .

(٢) واتـە : بانگكەرێك .

له دواییا ئەڵێن : ئەی ئەهلی بەهەشت مانەوەیە بە ئەبەدیی لە بەهەشتا ئیتر مردن نیە • فەرمووی : لە دوای ئەوە ئەڵێن : ئەی ئەهلی جەهـەننەم ئیتر بە ئەبەدیی لە جەهەننەما مانەوەیەو مردن نیە • ئەبوسەعید فەرمووی: لە دواییدا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەم ئایەتەی سوورەتـی مەریەمی خوێندەوە کە مەعنای وایە : ئەی محمد کوففار لە رۆژی حەسرەت بە ترسێ کە ئیش تەواو ئەبێ‌و هەرکەس ئەچێتە جێی خۆی =بترسێنە=• ئەوان ئەمرۆ لە غەفڵەتان ئەوان باوەڕ بە حەشرو نەشر ناکەن پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە دەستی موبارەکی ئیشـــارەتی کـــردە ئـەلای ئەهلی دنیـا •

١٠٩/٧٠٨ ـ مطرف عن عياض بن حمار المجاشعي [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال ذات يوم في خطبته: ألا إن ربي أمرني أن أعلمكم ماجهلتم مما علمني يومي هذا كل مال نحلته عبدا حلال وإني خلقت عبادي حنفاء كلهم ، وإنهم أتتهم الشياطين فاجتالتهم [استخفوا بهم فذهبوا بهم] عن دينهم ، وحرمت عليهم ما أحللت لهم • وأمرتهم أن يشركوا بي مالم أنـزل بـه سلطانـا ، وإن الله نظر إلى أهل الأرض فمقتهم عربهم وعجمهم إلا بقايا من أهل الكتاب ، وقـــال : إنما بعثتك لأبتليك وأبتلي بك • وأنزلت عليك كتابا لا يغسله الماء ، تقرأه نائما ويقظان ، وإن الله أمرني أن أحرق قريشا • فقلت : ربي إذاً يثلغوا رأسـي [يكسروا] فيدعوه خبزة [واحدة] قال : اســتخرجهم كما اســتخرجوك ، واغزهم نغزك [نعينك] وأنفق فسننفق عليك ، وابعث جيشا نبعث خمســة مثله ، وقاتل بمن أطاعك من عصاك • قال : وأهل الجنة ثلاثة ذو سـلطان مقسط متصدق موفق ،ورجل رحيم رقيق القلب لكل ذي قربى ومسلم ، وعفيف متعفف ذو عيـــال •

وأهل النار خمسة : الضعيف الذي لا زبر له [لا عقل لـه يَزْبِره ـ نصر ، وضرب ـ يمنعه من المعاصي] الذين هم فيكم تبعا لا يتغون أهلا ولا مالا • والخائن الذي لا يخفى له طمع وإن دق إلا خانه [خفيت الشيء إذا أظهرته، وأخفيته إذا سترته] ورجل لا يصبح ولا يمسي إلا وهو يخادعك عن أهلك ومالك ، وذكر البخل أو الكذب والشنظير الفحاش م-١٠/٣٣٢ وفي أخرى زيادة : وإن الله أوحى إلي أن تواضعوا حتى لا يفخر أحد على أحد ولا يبغي أحد على أحد [قال قتادة :] فقلت : فيكون ذلك ياأباعبدالله؟ [كنية مطرف] قال : نعم والله لقد أدركتهم في الجاهلية [أواخر أمرهم] وإن الرجل ليرعى على الحي ما به إلا وليدتهم يطؤها م ـ ١٠/٣٣٦ •

تەرجەمە :

موطريف لە عەیاضی بنی حیماری مەجاشیعیی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایەت ئەکا کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رۆژێ لە خوطبەدا فەرمووی : خەبەرتان بێ کە رەببی من ئەمری پێ فـەرمووم کە لـەوەی ئیمڕۆ تەعلیمی کردووم تەعلیمی ئێوەی بکەم • هەر ماڵێ کە عەطامکردوە بە عەبدێ حەڵاڵە ، من هەموو عەبدی خۆم بە راست خەلق‌کردوە لەسـەر رێی راست کە هیچ مەیلی بە هیچ لایێکا نەبێ • شەیاطینیی چوونەلایان لە دینیانی وەرگێڕان ، ئەوەی بۆم حەڵاڵ کردوون لێی حەرام کردن، ئەمری پێ‌کردن کە بکەن بە شەریکی من ئەوەی کە من هیچ دەلیلێکم لە شەریکیی ئەو نەناردوە • خوا تەماشای ئەهلی ئەرزی کرد ، غەیری بەعزێ لە ئەهلی تەورات‌و ئینجیل نەبێ کە ماونەوە ، بە عەرەبیەوەو بە عەجەمیەوە هەمووی بوغزانن • خوا ـ عز شأنه ـ فەرمووی : من تۆم هـــەر بۆیە ناردوە کـە موبتەلات بکەم خەڵقیش بە تۆ موبتەلا بکەم ، کتێبێکم نازڵ‌کردۆتە سەرت ئاو نای‌شواتەوە ، لە خەواو لە بێداریدا ئەیخوێنی • خوا ـ عز وجل ـ ئەمری پێ‌کردم کە قورەیش بسووتێنم • عەرزم‌کرد : یا رەببی ئەو وەختە

سەرم وەك نان پانئەکەنەوە • فەرمووی : وەك چۆن ئەوان تۆیان [لـــە مەککە]کردە دەرێ تۆیش بیانکەرە دەرێ ، غەزایان بـکە موعاوەنەتت ئەکەین [ماڵ بەسەر خەڵقا] نەفەقە بکە نەفەقەت بەسەرا ئەکەین، لەشکرێ بنێرە پێنج لەشکری وەکـوو ئـەو لەشکرەت بۆ ئەنێرم ، بەوانـەی کـە ئیطاعەت ئەکەن حەرب لەگەڵ ئەوانـەی کـە موخالەفەتت ئەکەن بکـە •

فەرمووی : ئەهلی جەننەت سیانە :

١ ـ صاحیب سەلطەنەتێکی عادل بەخشش‌کوتندەی موەففەق •

٢ ـ پیاوێکی بە مەرحەمەت دڵتەنك بۆ کـوللی خـــزمی خـۆیو موسوڵمانان •

٣ ـ ئینسانی بە عیففەتو صاحیب عەیال •

فەرمووی : ئەهلی جەهەننەم پێنجە :

١ ـ زەعیفی بێ عەقڵ کە خۆی لە گوناه ناپارێزێ ، ئەوانەن کە لە ناو ئێوەدان ، شوێن ئێوە ئەکەون ،خۆیان تابیعی ئێوە ئەبن ، طەڵەبی ماڵو منـاڵ ناکەن •

٢ ـ ئەو خائینەیە کە تەماعێکی بۆ دەرکەوت با زۆر کەمیش بێ ، خیانەتی تیا ئەکـا •

٣ ـ پیاوێ کە سبەینێی بەسەرا نایێو ئێوارێی بەسەرا نایێ کـــە تەفرەت نەدا لە خوصووصی ماڵو منالتەوە •

٤ ـ ذیکری بەخیلییو درۆیشی کرد •

٥ ـ ئەوەیە کە فەحشیاتی زۆر ئەکاو بەدخولقە • لە ریوایەتەکـەی تـرا ئەوەی لێ زیاد کردوە : کە خوا ـ عز وجل ـوەحی بۆ ناردم کـە تەواضوع بکەن ، کەس فەخر بەسەر هیچ کەســـا نەکا ، هیچ کەســێ تەجاوزی عەرضو ماڵی هیچ کەس نەکا •

قەتادە لە حەدیثەکەیا ئەڵێ : لە موطریفم پرسیی : وتم : (یا أباعبدالله) بۆ ئەوە ئەبێ ؟ [یەعنی خەڵق ئەهلو عەیالی نەبێو بەســـەرماڵو منـاڵی خەڵقەوە بگەڕێ]موطریف وتی : بەڵێ وەڵلاهی من خۆم لە بەقایای ئاثاری جاهیلییەتا تووشیان بووم کە پیاو ئەبێ بە گەورەی قەومێ هیچی نیە ئیللا کچی مناڵی قەومەکە نەبێ وەطئی ئەکا ، یەعنی ژن ناپێنێ هـەر بە زینـا وەقت رائەبوێرێ •

۷۰۹/۱۱۰ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : مابين منكبي الكافر ثلاثة أيام للراكب المسرع ح ـ ۹/۳۰۵ ، م ـ ۱۰/۳۳۱ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بەینی هەردوو شانی کافر رێی سێ رۆژە بۆ سوارێکی خێرا •

۷۱۰/۱۱۱ ـ وعنه قال قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: ضرس الكافر ، أو ناب الكافر ، مثل أحد ، وغلظ جلده مســـيرة ثـلاث م ـ ۱۰/۳۲۱ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلي الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خرێی کافـر ، یا فەرمووی کەڵبەی کافر ، بە قەد ئوحودە ، ئەستووریی پێستی رێی سێیە [رۆژە ؟ ساعەتە ؟ بەیان نەکراوە] •

۷۱۱/۱۱۲ ـ عن خالد بن عمير العدوي ، قال : خطبنا عتبة [رضي الله تعالى عنه] بن غزوان ، فحمد الله وأثنى عليه ، ثم قال : أما بعد فإن الدنيا قد آذنت بِصُرم [انقطاع] وولّت حذّاءً [مسرعة] ولم يبق منها إلا صبابة [بقية يسيرة تبقى في الاناء بعدالشرب] كصُبابة الإناء يتصابّها صاحبها،وإنكم

منتقلون منها إلى دار لا زوال لها فانتقلوا بخير مابحضرتكم ، فإنه قد ذكر لنا أن الحجر يلقى من شفة جهنم فيهوى فيها [هَوِيَ يَهوى : عشق • هَوى يهوي : سقط] سبعين عاما لا يدرك لها قعرا والله لتملأنّ أفعجبتم؟ ولقد ذكر لنا أن مابين مصراعين من مصاريع الجنة مسيرة أربعين سنة • وليأتين عليها يوم وهو كظيظ من الزّحام [ممتلىء] ولقد رأيتني سـابـع سبعة مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ما لنا طعام إلا ورق الشجر حتى قَرَحت [بابه فتح] أشداقنا فالتقطت بردة فشققتها بيني وبين سعد بن مالك [أبي وقاص] فاتزرت بنصفها واتزر سعد بنصفها • فما أصبح اليـوم منا أحد إلا أصبح أميرا على مصر من الأمصار ، وإني أعوذ بالله أن أكون في نفسي عظيما وعند الله صغيرا ، وإنها لم تكن نبوة قط إلا تناسخت حتى تكون آخر عاقبتها ملكا ، فستخبرون وتجرّبـون الأمـراء بعـدنـا م ـ ٤٢٢/١٠ •

تەرجەمە :

خالیدی کوڕی عومەیری عەدەویی ئەڵێ : عوتبەی کوڕی غـەزوان ـ رضي الله تعالى عنه ـ خوطبەی بۆ خوێندین حەمدو ثەنای =خـوای= کردو دوای حەمدو ثەنا فەرمووی : بە تەحقیق دنیا خەبەری داوە لە بڕانەوەی پشتی هەڵکردوە خێرا ـ خێرا ئەڕوا ،لە دنیا ئەوەندەی قەترەیێ ئاو نەبێ کە لە بنی پیاڵەدا ئەمێنێتەوە دوای خواردنـەوەی ئاو ، صاحیبـەکـەی هەڵیئەچۆڕێنێتە ناو دەمی •• ماویەتی ، هیچی تری نەماوە • بە تەحقیق ئێوە نەقڵ ئەکەنە خانوویێکەوە کە نیهایەتی لێەو ئابڕێتەوە ، کە وابێ لەگەڵ چاکترێنـی ئەوەی کە حازرە لاتان بگوێزنەوە بۆ ئەوەدنیا • بە تەحقیق ئێمە خەبەرمان دراوەتێ کە بەردێ لـە لێواری جەهەننەمەوە فڕێئەدرێتە ناوی ئەڕوات خوارێ هەفتاساڵ ئاگا تا بنی جەهەننەم ، وەڵلاهی ئەوە پڕ ئەکرێ ئایا عەجایەبتان لێ ئەێتێ ؟ بە تەحقیق بۆ ئێمە ذیکر کراوە کـە

مابەینی دوو لاشیپانی دەرگای بەهەشت رێگەی چل ساڵ رێگەیە (البتة والبتة) رۆژێکی بەسەرا یێ کە پڕ ئەبێ لە خەڵق • [یەعنی جێی بێ صاحیب نامێنێ ، گینا ئەدنای بەهەشتیی بە قەد دە ئەوەندەی دنیای بدرێتێ چۆن و بە چی پڕ ئەبێتەوە ؟ ئەمما جەهەننەم چونکی جێی عەذابە وەك لێژنەداریش لەسەر یەك هەڵبچنرێت ئەبێ] من خۆم دی حەوتەمینی حەوت کەس بووم لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ غەیری گەڵای درەخت هیچ طەعامان نەبوو کە بیخۆین، ئەوەندەمان گەڵادار خـــوارد هــەموو لالەغاوەمان بریندار بوو عەبایێکم دەستکەوت کردم بە دوو لەتەوە لـــە بەینی من و سەعدی بنی مالیکا [سەعدی بنی ئەبو وەقاصا] من نیوەییــم کرد بە ئیزار [وەك پەشتەماڵ گرتم بە بەرخۆمەوە] سەعدیش نیوەی کرد بە ئیزار • ئیمرۆ هیچ یەکێ لە ئێمە نیە کە نەبووبێ بە ئەمیری شـــارێ لە شاران ! پەنائەگرم بە خوا کە لە لای خۆم گەورە بم و لای خوا ـ عز وجل ـ بوچووك بم • هیچ پێغەمەرێتییێ نەبوە کە وردەوردە ئاثاری کەم نەبووبێتەوە لە عاقیبەتیا نەبووبێ بە پادشایێتیی ، لەمەولا ئومەرای دوای ئێمــە تەجرەبــە ئەکـــەن و خەبــەری ئەحوالیاتـــان پێ ئــەگــا [یــەعنی تابیعی ئەحکامی پێغەمەرێتی نابن و بە ئارەزووی خۆیان حەرەکەت ئەکەن]•

موحاسـەبـە :

۷۱۲/۱۱۳ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قالـوا : يـا رسول الله هل نرى ربنا يوم القيامة ؟ قال : هل تضارون في رؤية الشمس في الظهيرة ليست في سحابة ؟ قالوا : لا • قال : فهل تضارون في رؤيـة القمر ليلة البدر ليس في سحابة ؟ قالوا : لا • قال : فوالذي نفسي بيده لا تضارون في رؤيـة ربـــكم إلا كما تضارون في رؤيـــة أحدهمـــا

[تا ئیره له روئیەتا مەعنای لێدراوەتەوه ، پێی ناوێ تیکراری کەمەوه][1]
قال : فيلقى العبد ، فيقول : أي فُلْ ألم أكرمك وأســوّدك وأزوجــك وأسخرّ لك الخيل والإبل وأذرك ترأسُ وتربَعُ [وترتعُ] ؟ فيقول : بلى . قال : فيقول : أفظننت أنك ملاقيّ ؟ فيقول : لا . فيقول : فإني انساك كما نسيتني . ثم يلقى الثاني فيقول : أي فل ألم أكرمك وأسوّدك وأزوجك وأسخرّ لك الخيل والإبل وأذرك ترأس وتربع ؟ فيقول : بلى أي رب . فيقول : أظننت أنك ملاقي ؟ قال : فيقول : لا . فيقول : فإني أنساك كما نسيتني . ثم يلقى الثالث فيقول له مثل ذلك ، فيقول : يارب آمنت بك ، وبكتابك ، وبرسلك ، وصليت ، وصمت ، وتصدقت ... ويثني بخير ماستطاع . فيقول : ههنا إذا . قال : ثم يقال له : الآن نبعث شاهدنا عليك . ويتفكر في نفسه : من ذا الذي يشهد عليّ ؟ فيختم على فيه . ويقال لفخذه ولحمه وعظامه : أنطقي . فتنطق فخذه ولحمه وعظامه بعمله ، وذلك ليعذر من نفسه . وذلك المنافق الذي يسخط الله عليه م-١٠/٤٢٢ .

تەرجەمە :

فەرمووی : خوا لەگەڵ عەبدا مولاقات ئەکا ئەفەرموێ : ئەی فـلاَن من تۆم ئیکرام نەکرد ، نەمکردی بە گەورە ؟ ژنم لێ مارەنەکردی ؟ ئەسپ‌و ماین‌و وشترم بۆ موسەخخەر نەکردی؟ نەمکردی بە رەئیسی قەوم، بە رەئیسیی نەمهێشتیەوه ؟نەمکردی بە صاحیبی ئەرازیی‌و موڵك ، تەنەعومت نەکرد بە نیعمەتی من ؟ فەرمووی : ئەڵێ بەڵێ . فەرمووی : خوا ئـەفەرموێ : هیچ ظەننت برد کە ئەگەی بە من ؟ ئەڵێ : خەیر . خوایش ـ جل وعلا ـ ئەفەرموێ : چۆن تۆ منت لە فکر چوەوه ـ یەعنی منت نەناسی‌و عیبادەتت نەکردم ـ منیش تۆ لە فکری خۆم ئەبەمەوه [یەعنی موبالاتت پێناکـەم

(١) مەبەستی حەدیثی (٣٧/٦٣٨)ی ئەم بەرگەیە .

رەحمت پێ ناکەم] لە دواییا مولاقات لەگەڵ دوەمییێکش ئەکا بەم سوئالو جوابە . لە دواییا سێیەمین یێنرێ ئەو سوئالانەی لێ ئەکا . عەبدەکە لە جوابا ئەڵێ : یا رەببی باوەڕم کرد بە تۆ بەکتێبی تۆ بە پێغەمەرانی تـۆ نوێژم کرد ، رۆژووم‌گرت ، صەدەقەم دا تا تێیایە مەدحی خۆی ئەکا بـــە چاکە ، خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : کە وابێ لێرەبە هەر ئێستە شاهێدی خۆمت بەسەرا رائەبوێرم ، ئەویش لە دڵی خۆیا ئەڵێ : کێ بێ شاهێدیم لێبدا ؟ مۆر ئەنرێ بەسەر دەمیا ،بە رانیو گۆشتیو ئێسکی ئەمر ئەکرێ: ئێوە قسە بکەن . رانییو گۆشتو ئێسکی شاهیدیی ئەدەن لـەســــەر کردەوەی . بۆیە خوا ئەعزای خۆیی لەسەر بە شاهید ئەگرێ تا هیچ قسەو عوزرێ نەمێنێ ، ئەو کەسە مونافیقە ئەو کەسە ئەو کەسەیە کـــە خـوا ـ أعاذنا الله ـ قەهری لێ ئەگرێ .

٧١٣/١١٤ ـ عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] قال : كنا عند رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فضحك فقال : هل تـدرون مم أضحك ؟ قال : قلنا : الله ورسوله أعلم . قال : من مخاطبة العبد ربه ـ عز وجل ـ يقول : يا رب ألم تجرني من الظلم ؟ قال : يقول : بلى . قال : فيقول : فإني لا أجيز على نفسي إلا شاهدا مني . قال : فيقول : كفـى بنفسك اليوم عليك شهيدا ، وبالكرام الكاتبين عليك شهودا . قـــال : فيختم على فيه ، فيقال لأركانه : أنطقي . قال : فتنطق بأعماله . قـال : ثم يُخلّى بينه وبين الكلام . قال : فيقول : بعدا لكنَّ وســحقا فعنكن كنت أناضل م ـ ٤٢٣/١٠ .

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە خزمەت پێغـەمــەرا بووین ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێکەنی فەرمووی : ئەزانن لـەبـەر چی پێکەنیم ؟ فەرمووی : عەرزمان‌کرد : خواو رەسووڵی چاکتر ئەزانن .

فەرمووی : =لە= گفتوگۆی عەبد لە خزمەت خوای خۆیا ـ عز وجل ـ عەبدەکە ئەڵێ : یا رەببی بۆ تۆ منت لە زوڵم پەنا نەداوە ؟ خوا ـعز وجل ـ ئەفەرموێ: بەڵێ پەنام داوی • فەرمووی : ئەڵێ : کە وابێ من لە غەیری ئەو شاهیدەی کە لە خۆم بێ شاهیدی تر قەبووڵ ناکەم • فەرمووی : خوا ئەفەرموێ : شاهێددانی خۆت لەسەر خۆتو شەهادەتی کیرامی کاتیبین لەسەر تۆ کافیە [یەعنی شاهێدی تری پێ ناوێ] فەرمووی : دەمی مۆری بەسەرا ئەنرێ ، ئەمر ئەکرێ بە ئەعزاکانی قسە بکەن ، فەرمووی : ئەعزاکانی هەموو کردەوەی ئەڵێن ، لە دواییا مانیع لە بەینی ئـــەوو قســـەکردنیـا هەڵئەگیرێ ، دەمی ئەکرێتەوە • فەرمووی : بە ئەعزاکانی ئەڵێ : دووربن لە منو بە هیلاك بچن ! خۆ من مودافەعەی ئێوەم ئەکرد [کەچی ئێوە شەهادەتم لێ ئـەدەن] ؟

١١٥/٧١٤ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ناركم جزء من سبعين جزء من نـار جهنم • قيل : يا رسول الله إن كانت لكافية ، قال : [فإنها] فضّلت عليهن بتسعة وستين جزء كلهن مثل حرها ح ـ ٢٧٨/٥ ، م ـ ٣١٢/١٠ ، جـ أحمد بلفظ مائة جزء • وفي ابن ماجه : إنها ، أي نار الدنيا لتدعو الله أن لا يعيدها فيها : [ئاگری دنیـا لـە خـوا ئـەپاڕێتەوە کـە نەیخاتەوە نـاو ئـاگـری جەهەنەمەوە !] •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەم ئاگری ئێوە لە دنیادا ئەیسووتێنن جوزئێکە لە حەفتا جـوزئـی ئـاگری جەهەنەم • ئەصحابی کیرام عەرزیان کرد : (یا رسول الله) کە ئاگری دنیا کافیە بـۆ عەذاب • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە ئاگـری

جەهەننەم بە شەصتو نۆ جوزء بەسەر ئاگری دنیـادا زیادکراوە • لـــە ریوایەتی ئەحمەددا جوزئێکە لە صەد جوزئی •

١١٦/٧١٥ ـ عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] يرفعه : إن الله تعالى يقول لأهون أهل النار عذابا : لـو أن لك ما في الأرض من شيء كنت تفتديه ؟ قال : نعم • قال : سألتك ماهو أهون من هـذا وأنت فـي صلب آدم أن لا تشرك بي فأبيت إلا الشرك ح ـ ٣١٥/٥ ، م ـ ٢٧٩/١٠، بفرق ما وفي هذا المعنى كثير ، ولفظه عند مسلم : عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : يقول الله تبارك وتعالى لأهون أهل النار عذابا : لو كانت لك الدنيا وما فيها أكنت مفتديا بها ؟ فيقول : نعم • فيقول : قد أردت منك ماهو أهون من هذا وأنت في صلب آدم أن لا تشرك ، أحسبه قال : ولا أدخلك النار فأبيت إلا الشرك م ـ ٢٧٩/١٠ ، وفـي أخـرى : كذبت ، قد سئلت ماهو أيسر من ذلك • وفي أخرى : أرأيت لو كان لك ملء الأرض ذهبا ••• ؟

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ =فەرمووی:= بەوەی کـە عەذابی لە عەذابی هەموو جەهەننەمیی سووکترە ئەڵێن : ئەگەر (دنيا وما فيها)ت ببوایە ـپڕ بە ئەرز ئاڵتوونت ببوایە ـ ئەددا بە فیدیەی نەجاتا ؟ ئـەڵێ : بەڵێ • خوا ئەفەرموێ : [درۆ ئەکەی]لەمە ئەهوەنترم لێ ویستی ، لـــە صولبی ئادەما بووی کە شەریکم بۆ نەگری [نەتخەمە ئاگرەوە] تـۆ لـە غەیری شەریکگرتن ئیباتکرد •

١١٧/٧١٦ ـ عن عبدالله [بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يؤتى بجهنم يومئذ لها سبعون ألف زمام ، مع كل زمام سبعون ألف ملك يجرونها م ـ ٣١٢/١٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ڕۆژی قیامــەت جەهەنەم یێنرێ حەفتاهەزار لەغاوی هەیە ، هەر لەغاوێکی حەفتا هەزار مەلائیکە رای ئەکێشێ •

ئــەم حــەدیثە بە مەرفــووعیی‌و بە مەوقووفیی ریوایەت‌کــراوە • دارەقوطنیی ئیعتیرازی لە مەرفووعێتیی گرتوە • نەوەویی ئەڵێ : رەفعی زیادەی پیاوی مەوثووقەو موعتەبەرە •

۷۱۷/۱۱۸ ـ عن ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] عن النبــي ـ صــلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا تتركوا النار في بيوتــكم حين تنامــون م ـ ۲۷۲/۸ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لەو وەختەدا کە ئەنوون لە ناو ماڵا ئاگر مەیێڵن •

۷۱۸/۱۱۹ ـ عن أبي موسى [رضي الله تعالى عنه] قال : احترق بيت على أهله بالمدينة من الليل ، فلما حُدِّثَ رسول الله ـ صلى الله تعــالى عليه وسلم ـ بشأنهم قال : إن هذه النار إنما هي عدو لكــم فــاذا نمتم فأطفؤها عنكم م ـ ۲۷۳/۸ •

تەرجەمە :

ئەم دوو حەدیثە دەخڵیان نیە بەسەر ئــەحــواڵی ئاخیرەتەوە لەبــەر موناسەبەی ئاگری جەهەنەم لێرەما نووسین •

ئەبوموسای ئەشعەریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : لــە مەدینەدا ماڵێ ئاگری تێ‌بەربوو سووتا ، کە خەبەر درا بە پێغەمەر ـصلى

الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەم ئاگرە دوشمنی ئێوەیە ، کە نوستن بیکووژێننەوە .

٧١٩/١٢٠ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : كنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذ سمع وجبة [أي سقطة] فقال النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أتدرون ماهذا ؟ قال : قلنا الله ورسولـه أعلم . قال : هذا حجر رمي به في النار منذ سبعين خريفا فهو يهوي في النار الآن انتهى إلى قعرها م ـ ٣١٣/١٠ .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : لە خزمەت پێغەمەرا بووین ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە پڕ دەنگی شتێك کـــە بـکەوێ هاتەگوێمان . پێغەمەر ـصلى الله تعالى عليه وسلمـ فەرمووی : ئەزانن ئەمە چی بوو ؟ عەرزمانکرد : خواو پێغەمەری خوا ئەزانن . فەرمووی : ئەمە بەردێ بوو حەفتا پایزە خراوەتە ناو ئاگرەوە ، بە ناو ئاگرەکـەدا هـــەر ئەچێتەخوارێ ئێستە گەییە بنی .

٧٢٠/١٢١ ـ عن سمرة [رضي الله تعالى عنه] ان [سمع. اخـرى م] نبي الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : منهم من تاخذه النار إلى كعبيه، ومنهم من تاخذه النار الى ركبتيه ، ومنهم من تاخذه النار الى [حقويه . اخرى.م] حجزته ، ومنهم من تاخذه النار الى [عنقـــه . اخـرى م] ترقوته م ـ ٣١٤/١٠ .

تەرجەمە :

سەمورە ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : کە لە پێغەمەرم بیست ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بەعزێ لە ئەهلی جەهەننەم ئاگر

تا قولەپێی ئەگرێ ، بەعزێکی تا ئەژنۆی ئەیگرێ ، بـەعزێ تـا پشتێنـی ئەیگرێ ، بەعزێکی تا قورقوڕاگەی ، تا ملی ئەیگرێ •

اللهـم احفظنا منها ولا تعذبنا بهـا أصلا مع إخواننا ، وادخلنا الجنـة مع النبيين والشـــهداء والصالحين •

تـم بحـــمد الله ٩٤٠/٨/٢٣ ويليـه بعون الله رابع المعجزات ، أعني الأشـراط والفتن •

جـومعـــه •

بابەت‌و سەرباسەکانی ئەم بەرگە :

لاپـەڕە	بـابــەت
٣	چـاپی دووەم
٤	بـاب العـلم
٤	ئـەو ئایەتانەی باسـی عیلم دەکەن
٨	عولەما وەرەثەی ئەنبیان
٨	ئەگەر طەلەبەی عیلم عوجب نەیگرتایەن مەلائیکە تەوقەیان لەگـەڵ ئـەکـردن
٩	درۆکردن بە دەم پێغەمەرەوە
٩	هەرکەس درۆ بە دەم پێغەمەرەوە بکا با جێکەی خـۆی لە ئـاگـرا ئامادە بکـات
١٠	بۆ ئەوەی پیاو بـە درۆزن دانرێ ئەوە بەسـە کە هەرچی بیست بیگێڕێتـەوە
١١	بەدگۆیی‌و بەدکرداریی لـە حەدیثدا
١٢	حەدیثێ بۆ خەڵق بگێڕنەوە بچێ بە دڵیانەوە
١٢	جارێکی دیکە باسی درۆکردن بە دەم پێغەمەرەوە
١٣	دەججال‌و درۆزنی ئاخرزەمان
١٣	شەیطان ئەچێتە شکڵی پیاوەوەو درۆیان بۆ ریوایەت ئەکا
١٤	نزیکە شەیطانە بەندکراوەکان بەربن‌و قورئان بۆ خەڵق بخوێنن
١٥	تا درۆ لـە حەدیث ریوایەتکردندا نەدەکرا ...
١٦	کە درۆ لە حەدیثدا کرا حەدیثیان لە هەموو کەس ریوایەت نەکرد
١٧	حوکم‌و قەضای حەزرەتی عـەلی
١٩	چ عیلمێکیان بـە زایە دا ؟
١٩	عیـلم لە کێ وەردەگیرێ ؟
١٩	حەدیث لە ئەهلی بیدعەت وەرناگیرێ

لاپەڕە	بابـەت
٢٠	ئیسناد لە دینە
٢٠	نوێژ بۆ دایكو باوك كردن
٢٢	ئەوابی چاكە بۆ مردوو
٢٣	بڵێ نازانم عەیب نیە ، بێ زانیاری قسەكردن عەیبە
٢٥	مامۆستاو پەروەردەكەر دەبێ چۆن بێ ؟
٢٦	كە ئەمانەت زایەكرا چاوەڕێی قیامەت بە
٢٧	خوسرەو ڕێزی نامەی پێغەمەری – صلی الله تعالی علیە وسلم – نەگرت خوا لە ناوی برد
٢٨	مۆركردنی نامە
٣٠	شەرمو شكۆو ڕێبازی فێربوون
٣١	خوطبەی پێغەمەر – صلی الله تعالی علیە وسلم – لە عەرەفاتا
٣٢	وەرگرتنو بیستنی حەدیثو قسەو گەیاندنی بە خەڵق
٣٥	خوێنو ماڵو پێستی موسوڵمان لەسەر موسوڵمان حەرامە
٣٦	حیكایەتی موعاویەو ئیبنولحەضرەمی
٣٧	حەجی وەداع
٣٧	دۆعای پێغەمەر – صلی الله تعالی علیە وسلم – بۆ ئیبنولعەباس
٣٨	پلەو ڕێزی ئیبنولعەباس بە بۆنەی زانیارییەوە
٤٠	جارێكی دی دۆعای پێغەمەر – صلی الله تعالی علیە وسلم – بۆ ئیبنولعەباس
٤١	نەرمو نیانیی لە ئامۆژگارییو فێركردندا
٤١	موسوڵمان چی لە ئەهلی كیتاب وەرئەگرن ؟
٤٢	پرسیاركردن لە ئەهلی كیتاب
٤٣	ئەبێ خەڵق بە ئامۆژگارییكردن بێزارو پەست نەكرێ
٤٤	حەفتەی دوو جار سێ جار ئامۆژگاری دەكرێ
٤٥	هەركەس خوا ئیرادەی خێری پێی ببێ ئەیكا بە زانا لە دینا
٤٦	جابیر یەك مانگ ڕێگە چوە بۆ وەرگرتنی حەدیثێك
٤٧	نموونەی زانای بە كەڵكو بێ كەڵك
٤٨	هەركەس شتێكی زانی لەگەڵ خۆیا نەیمرێنێ
٤٩	خەوبینینی پێغەمەر – صلی الله تعالی علیە وسلم – بە عیلمەوە
٤٩	پێش هاتنی قیامەت نەزانیی بڵاو دەبێتەوە
٥٠	كە زانا نەما خەڵق نەزانان ئەكەن بە سەرۆكی خۆیان

لاپــەڕە	بــابـــەت

٥١ هەر ژنێ سێ منالی پێش خۆی مردبێ لە ئاگر ئەپارێزن
٥٢ هەرکەس لێی بپرسرێتەوە سزا ئەدرێ
٥٣ بانگکەر بۆ رێی هیدایەتو بانگکەر بۆ گومرایی
٥٣ ئامۆژگاری‌کردنی ژنـان
٥٤ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ رۆژێك ئامۆژگایی یارانی کرد
٥٦ پرسیاری عەبدوڵلای کوڕی حوذافە لە پێغەمەر
٥٨ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە قسەی ئەکرد سێ دەفعە تیکراری ئەکردەوە
٥٩ بەختەوەرترین کەس بە شەفاعەتی پێغـەمـەر ـ صـلی الله تعـالی علیه وسلم ـ
٦٠ عیلم تا نەبێ بـە سیرو نهێنی لەناو ناچێ
٦١ جارێکی دیکە درۆکردن بـە دەم پێغەمەرەوە ـ صـلی الله تـعالی علیـە وسلم ـ
٦٢ عائیشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ دەربارەی پێغەمەرو قســەکردنی دەدوێ
٦٣ حەرەمی مەککەو عەبدوڵلای کوڕی زوبەیرو عەمری کوڕی ســەعید
٦٥ دارو درەختی مەککە نابڕرێ
٦٦ مەککە یەك سەعات شەڕی تیا حەڵاڵ بوە
٦٧ دۆزراوەی مەککـە
٦٨ تەبلیغ‌کردن لـە پێغەمەرەوە
٦٨ حەرەمی مـەدینـە
٧٠ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ هیچی تایبەتیی بۆ حەزرەتی عـەلی دانـەناوە
٧١ ئەبوهورەیرەو ریوایەتکردنی حەدیث لە پێغەمەرەوە ـ صلی الله تعالی علیـە وسـلم ـ
٧٢ ئەبوهورەیرە چۆن حەدیثی زۆر ریوایەت کردوە ؟
٧٣ مستی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بۆ ئەبوهورەیرە
٧٣ دوو ظەرفە حەدیثەکەی ئەبوهورەیرە
٧٤ هۆی نازلبوونی : (وما کنتم تستترون أن یشهد علیکم سمعکم ...)
٧٥ فەرمایشتی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دەربارەی کەعبە
٧٧ حەدیثێك بۆ خەڵق ریوایەت بکەن کە تێی بگەن

لاپەڕە	بابـــەت

٧٧ شەرمن عیلم فێر نابێ
٧٨ ئیبنوعومەرو مەتەڵی دارخورما
٧٩ جیاوازیی‌کردن لە کتێبی خوادا
٧٩ مەبغووضترینی کەس لای خوا پیاوی جەدەڵۆزە
٨١ جوولەکەو پرسیاری رۆح لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ
٨٢ باسی خضرو حەزرەتی مووساو بەسەرهاتیان‌و لێکدانەوەی چەند حەدیثێك لەو باسانەدا
١٠٨ جارێکی دی ئەو باسە ، بەڵام ئەم جارە لە رووی ئایەتەکانی قورئانەوە
١١٧ چەند فائیدەیەك لەم باسەدا
١٢٠ نامەیەك بۆ مامۆستا مەلا حسەین
١٢١ باسی گەورەیی پێغەمەران
١٢١ رشتەی خانەوادەی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ
١٢٢ هەڵبژاردنی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ
١٢٢ بەردێك لە مەککەدا لە پێش پێغەمەرێتیدا سەلامی لە پێغەمەر کردوە
١٢٣ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ گەورەی خەڵقە لە رۆژی قیامەتا
١٢٤ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە موضەرە
١٢٦ هەڵبژاردنی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە عەرەب
١٢٧ حەدیثێکی طەبەرانی
١٢٨ پشتاوپشت هاتنی نووری پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ
١٢٩ ناوەکانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ
١٣١ مانای فارەقلیط
١٣١ خوا چۆن پێغەمەری ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە جنێوی دوژمنانی پارازتوە
١٣٢ دوا خشتی کۆشکی پێغەمەرێتیی
١٣٤ رەوشتی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ
١٣٥ شێوەی دەموچاوی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ
١٣٦ ئەندازەی درێژیی‌و کورتیی مووی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ
١٣٧ بایەخی مووی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لای یارانی

لاپەڕە	بابەت
١٣٨	کە پێغەمەر – صلی اللە تعالی علیە وسلم – سەری تاشیوە چی لە مووی سەری کراوە
١٣٨	سپێتیی مووی پێغەمەر – صلی اللە تعالی علیە وسلم –
١٣٩	حەسەنی کوڕی عەلی لە هەموو کەس زیاتر بە پێغەمەر – صلی اللە تعالی علیە وسلم – ئەشوبها
١٤٠	ئایا پێغەمەر – صلی اللە تعالی علیە وسلم – خەنەی گرتوە ؟
١٤١	لەوانەبوو موە سپیەکانی پێغەمەر – صلی اللە تعالی علیە وسلم – بژمێررێ
١٤٢	پێغەمەر – صلی اللە تعالی علیە وسلم – نەگەیوەتە ئەوە کە مووی سپیی ببێ نەختێ نەبێ
١٤٣	شێوەی دەموچاوی پێغەمەر – صلی اللە تعالی علیە وسلم –
١٤٤	ئەبوطوفەیل دواکەسە لە صەحابەی پێغەمەر – صلی اللە تعالی علیە وسلم – لە مردنا
١٤٤	پێغەمەر – صلی اللە تعالی علیە وسلم – نە گۆشتن بوە نە ضەعیف ، نە کورت بوە نە درێژ
١٤٥	تەداویی‌و داوای شیفا بە مووی پێغەمەر –صلی اللە تعالی علیە وسلم–
١٤٧	جارێکی دی باسی موو‌و دەموچاوی پێغەمەر – صلی اللە تعالی علیە وسلم –
١٤٨	شێوەی دەست‌و پێی پێغەمەر – صلی اللە تعالی علیە وسلم –
١٤٨	قژداهێنانی پێغەمەر – صلی اللە تعالی علیە وسلم –
١٤٩	مۆری پێغەمەرێتیی
١٥٠	دۆعاکردنی پێغەمەر – صلی اللە تعالی علیە وسلم – بۆ موسوڵمانان
١٥١	بوردەباریی‌و ، خۆش‌ڕەفتاریی‌و ، ڕەوشت‌جوانیی پێغەمەر – صلی اللە تعالی علیە وسلم –
١٥٢	ئەنەس باسی ڕەوشتی پێغەمەر – صلی اللە تعالی علیە وسلم – دەکات
١٥٤	پێغەمەر – صلی اللە تعالی علیە وسلم – چی بە ئەنجەشە وت ؟
١٥٦	گاڵتەکردنی پێغەمەر – صلی اللە تعالی علیە وسلم – لەگەڵ منالا
١٥٦	پێغەمەر – صلی اللە تعالی علیە وسلم – بۆ بەرەکەت دەستی کردوە بە ظەرفی ئاوی خدمەتکارانی مەدینەدا
١٥٦	پێغەمەر – صلی اللە تعالی علیە وسلم – چی لەگەڵ ئافرەتێکی ناساغدا کردوە ؟

لاپــەڕە	بــابـــــەت
١٥٨	پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ و کاری ئاسان
١٥٩	لەبەر خوا نەبێ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ هەرگیز لـە کەسـی نەداوە
١٦٠	پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ چۆن وەڵامی عەرەبێکی دایەوە کە کەواکەی راکێشا ؟
١٦١	حوسنی خولقی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ
١٦٢	پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ چۆن وەڵامی جـوولەکـەی داوەتەوە ؟
١٦٤	پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ لەگەڵ دڵڕەق‌و کەللەڕەقاندا
١٦٥	پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ جنێوفرۆش نەبوە
١٦٦	پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ و پێکەنین‌و ترسی لە خودا
١٦٧	بەزەیی‌و نەرم‌و نیـانی پێغەمەر
١٦٨	نەذیری رووت
١٦٩	نموونەی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـو ئوممەتەکەی
١٧٠	جارێکی دیکەیش نموونە
١٧١	پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـو ماچکردنی
١٧١	کەسێ رەحم بەئینسان نەکا خوایش رەحم بەو ناکا
١٧٢	هاندان بۆ تکاو شەفاعەت لای پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ
١٧٣	شەرم‌و شکۆی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ
١٧٣	خودا ئیرادەی خێری بە ئوممەتی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیـــه وســـلم ـ هەیە
١٧٤	ئازایی‌و بەجەرگیی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ
١٨٦	پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیـــه وسلم ـ کە لە حونەین گەڕایـــەوە
١٧٨	کە خەڵکی مەدینە ترسان پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وســلم ـ چی کـرد ؟
١٨٠	بەخشندەیی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ
١٨٢	پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ چی دا بە صەفوان ؟
١٨٤	جابیرو وەعدەی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ لە مـاڵی بەحرەین .
١٨٦	پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ کە لە حونەین گەڕایەوە
١٨٦	زانیاریی‌و ترسی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ لە خوا

لاپەڕە	بابـــەت

١٨٨ بۆنخۆشیی ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ
١٨٩ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـو دەستهێنان بە دەموچـاوی مـنـدالْدا
١٩٠ بۆنی عەرەقی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ
١٩١ بەرەکەتی عەرەقی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ
١٩٢ ئومموسولەیم عەرەقی پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسـلم ـ کۆئەکـاتەوە
١٩٢ مۆری پێغەمەرێتی
١٩٤ پەیڕەویکردنی فەرمانەکانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ
١٩٥ زۆرپرسین باش نیـە
١٩٦ گەورەترین گوناه لە رووی پرسیارەوە
١٩٦ پەیڕەویی فەرمانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بۆ کاری دنیایی مەرج نیـە
١٩٧ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـو تەلقیحکردنی دارخورما
١٩٨ مەبەست لـە ناردنی پێغەمەران
١٩٩ گەورەیی‌و بەرەکەتی روانین بۆ پێغەمەر ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ
٢٠٠ خۆشەویستانی پێغەمەرو روانین بۆ ئەو
٢٠١ دنیانەویستیی‌و قنیاتی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ
٢٠٢ پێغەمەر ـ صی الله تعالی علیه وسلم ـ هەرگیز خواردنی بە خراپـە باس نەکردوە
٢٠٣ هەرگیز پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ سێ رۆژ لەسەر یەك لە نانی گەنم تێری نەخواردوە
٢٠٣ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەوەندەی خورمای خـراپ نەبوە خۆی پێ تێر بکات
٢٠٤ بژێوی ماڵی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بژی‌و مەمر بوە
٢٠٥ دراوسێیانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ شیریان بـۆ نـــاردوە
٢٠٦ ئەگەر لە رۆژێکا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دوو ژەمی خواردبێ یەکێکیان خورما بوە
٢٠٦ حەوزی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ
٢٠٧ مامۆستا مەلا رەشیدو مامۆستا مەلا حسەین‌و حەوزی کەوثەر
٢٠٨ پانیی‌و درێژیی حەوزی کەوثەر

لاپەرە	بابـــەت
٢٠٩	کێ لەو حەوزە مەنــع ئەکرێت
٢١٠	ئوموسەلەمە باسـی کەوثەر ئەکا
٢١١	ئەوەی ڕێگەی پێغەمەری ـ صلى الله تعالى عليــه وسلم ـ گۆڕیبێ ناچێتە سەر حەوزی کەوثەر
٢١٢	پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەوە دەترسێ کە دوای ئەو خەڵك لە دنیاویستیدا ڕۆبچن
٢١٣	پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێشڕەومانە بۆ سـەر حەوز
٢١٤	گۆزەکانی حەوزی کەوثەر وەك ئەستێرە وانو لەوانیش زۆرترن
٢١٥	ئاوی کەوثەر لە شیر سپیترەو لە هەنگوین شیرینترە
٢١٦	کـەوثـەر
٢١٧	ئەو صەحابییانەی حەدیثی حەوزیان ڕیوایەت کردوە
٢١٨	ئەندازەی تەمەنی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ
٢١٩	پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ٦٣ ساڵ ژیاوە
٢٢٠	پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ١٠ ساڵ لە مەدینە ماوەتەوە
٢٢١	ئیبنوعەباس چۆن تەمەنی پێغەمەری ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ باس کردوە ؟
٢٢٢	عوروە چۆن باسی تەمەنی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـی کــردوە ؟
٢٢٣	ذوکەلاعو ذوعەمر باسی کۆچی دوایی پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ ئەکەن
٢٢٥	تەمەنی ئەبوبەکرو پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ
٢٢٦	قسەیێك لەسەر تەمەنی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ و ئـەو باســانە
٢٢٧	کردنەوەی سنگی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ
٢٣٠	**معجـزاتــه**
٢٣١	موعجیزە چیــە ؟
٢٣٢	کەرامەتو موعجیزە
٢٣٣	ماوەی موعجیزەی پێغەمەرانی پێشوو
٢٣٣	موعجیزەی ڕەوشتی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ
٢٣٤	قسەو گێڕانەوەیێکی دانەر
٢٣٥	موعجیزەی قــورئان

لاپەڕە	بابـــــەت
٢٣٦	موعجیزەی هەواڵدانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بـە کۆمەڵێ شتی غەیبیی
٢٣٧	تکثیر المـاء القلیـل
٢٣٨	ئـاوی تەبووکو موعجیزە
٢٣٩	ئەو موعجیزانەی کە لەم حەدیثەدا ذیکر کراون
٢٤١	هەڵقوڵانی ئاو لە بەینی پەنجەکانی پێغەمەرەوە
٢٤٣	حەفتا کەس بە پەرداخێ ئاو دەزنوێژیان شتود
٢٤٤	چوار ریوایەت لەم بابەتـەدا
٢٤٥	موعجیزەی ئاوی حودەیبیە
٢٤٦	هەزارو پێنصەد کەس لە دۆلکەیەک دەزنوێژ ئەشۆن
٢٤٧	حـەدیثی قـەتـادە
٢٤٩	خەبەرنەبوونەوە لە خەو
٢٥٠	گێڕانەوەی نـوێژ
٢٥٢	مەسینەکەی قەتـادە
٢٥٤	ئەحکامی ئـەم حەدیثە
٢٥٥	موعجیزاتێ لەم حەدیثەدا هەیـە :
٢٥٧	جارێکی دیکە خەبەرنەبوونەوەی پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـە وسـلم ـ و یـارانی
٢٥٨	لەشپیسی ئاوی دەست نەکەوت چی دەکا ؟
٢٥٩	موعجیزەی کوننە ئاوەکانی ئافرەتە عەرەبەکە
٢٦١	هیچ لە ئاوی کوننەکان کەمی نەکرد
٢٦٢	هۆزی ئافرەتەکە بە بۆنەی ئەوەوە موسوڵمان بوون
٢٦٣	حوکمی ئـەم حەدیثە :
٢٦٤	جارێکی تر هەڵقوڵانی ئاو لە پەنجەی پێغەمەرەوە ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ ...
٢٦٥	تکثیر الطعام القلیل :
٢٦٥	هیزەکەی ئوممومالیك
٢٦٦	نیو وەسـق جـۆ
٢٦٧	نیو وەسق جۆی حەزرەتی عائیشە
٢٦٨	شیری مەڕەکانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ

لاپەرە	بابـــەت
٢٦٩	میقداد بەشە شیرەکەی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـــه وسلم ـ دەخـواتـەوە
٢٧٠	میقدادو ئەنجامی کارەکەی
٢٧١	جیهەتی ئیعجازی :
٢٧٢	ئـەحـکامی :
٢٧٣	بەردەکەی خەندەقو برسێتیی پێغەمەرو ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ خواردنەکەی جابیر
٢٧٥	کارژۆلەیێكو مەنێ جۆ بەشی سوپایەك ئەکەنو بەشی خەلکی مەدینەیشی نێ ئـەدرێ
٢٧٧	دووبارە باسی کارژۆلەیێكو مەنێ جۆدەبن بە خۆراکی ســوپایەكو شـــارێك
٢٧٨	موعجیزەی ئەم دوو حەدیثە
٢٧٩	خورمازۆربوونی جابیر
٢٨٤	زۆربوونی خۆراکی ماڵ ئەبوبەکر دوای ئەوەی ئەبوبەکر سوێنەکەی خۆی خـــست
٢٨٧	ریوایەتێکی دیکەی ئـەم باســە
٢٩١	زۆربوونی نانو رۆنی ئوموسولەیم
٢٩٤	موعجیزەیێ لەم حەدیثانەدا هەیــە
٢٩٥	ئەحکامی فیقهیی ئـەم حەدیثانە
٢٩٧	لە جەنگی تەبووكدا چۆن خۆراکی یاران زۆر بوو ؟
٢٩٩	موعجیزەو حوکمی ئـەم حەدیثە
٣٠٢	زۆربوونی خورماورۆنی ئومەی سولەیم
٣٠٣	چوونەماڵی پێغەمەرو ئایەتی : (یا أیها الذین آمنوا لا تدخلوا بیوت النبـــي ...)
٣٠٤	موعجیزەی ئـەم حەدیثـــه
٣٠٥	حوکمی ئـەم حەدیثـــه
٣٠٧	ناوسکی مەڕێ بەشی صەدو سی کەس بکا
٣٠٨	حەدیثی وشترەکەی جابیر
٣١١	ریوایەتێکی تری ئەم حەدیثە
٣١٣	بەرەکەتی زیادەی قیراطی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ
٣١٤	موعجیزەی ئـەم پارچەیە

لاپەڕە	بابـــەت

٣١٤ حوکمی ئـەم حەدیثانـە
٣١٦ حەدیثە درێژەکەی جابیر
٣٢٠ حوکمی ئـەم قیطعە
٣٢١ غەزای بەطنی بەواطـو لەعنی حەیوان ـ لە حەدیثەکەی جابیر ـ
٣٢٢ حـوکمی
٣٢٤ خۆپێچانەوە لـە نوێـژا
٣٢٥ ئەحکامی ئـەم پارچە
٣٢٦ نموونەی برسێتیی‌و جیهادی یارانی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ
٣٢٨ درەخت بە قسەی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەکەونە ڕێ بۆ لای
٣٢٩ موعجیزەی ئـەم حەدیثـە
٣٣٠ حوکمـەکـەی
٣٣٢ چارێکی دی ئاوهەڵقوڵان لە پەنجەکانی پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليـه وسـلم ـ
٣٣٣ موعجیزەی ئەم پارچـە
٣٣٤ هەواڵدانی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە هاتنەدەرەوەی حەیوانێکی گەورە
٣٣٤ باسـی گەورەیی ئەو حەیوانە
٣٣٧ باران بارین بە دۆعای پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ
٣٣٨ موعجیزەی
٣٣٩ دۆعاکردنی پێغەمەر بە بەرەکەتی گشتیی بۆ یەکێك
٣٤٠ موعجیزەی
٣٤٠ حـوکمی
٣٤١ دۆعای پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بۆ عوروە
٣٤١ موعجیزەی ، حوکمی
٣٤٣ هەواڵدانی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بـە کوشـتنی ئومەییەی کوڕی خەلەف
٣٤٨ چۆنیەتی کوشتنی ئومەییە
٣٥٠ دوو چرا لەگەڵ عوببادی کوڕی بیشرو ئوسەیدی کـوڕی حوضەیرا
٣٥١ ناڵاندنی دارخـورما

لاپەڕە	بابـــەت
٣٥٢	هەواڵدانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە گرتنی گەنجینەی کیسراو قەیصەر
٣٥٤	عەدیی کوڕی حاتەم چۆن هەواڵدانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دەگێڕێتەوە ؟
٣٥٥	کە کیسرا نەما کیسرایەکی تر نابێتەوە
٣٥٦	ئەبوجەهل ئەیەوێ سزای پێغەمەر بدا بەڵام ...
٣٥٨	جارێکی دیکە ئەبوجەهلو هەوڵدانی بۆ سزای پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ
٣٦٠	بە دۆعای پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قورەیش دووچاری گرانی دەبن
٣٦١	ئەبوسوفیان داوا لە پێغەمەر دەکا دۆعایان بۆ بکا
٣٦٣	چەنـد موعجیزەیەك
٣٦٣	کەرتبوونی مانگ
٣٦٥	هەواڵدانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە شتی نادیاریی
٣٦٦	هەواڵدانی لە کوشتنی جەعفەرو ئیبنورەواحە
٣٦٧	هەواڵدان بە حەججی ماڵئاوایی
٣٦٨	هەواڵدانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە شەهیدبوونی عومەرو عوثمان
٣٦٩	هەواڵدانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە چاکبوونەوەو زۆربوونی نەوەی سەعدی کوڕی ئەبووەقاص
٣٧٠	وەقف بۆ نێرینـە
٣٧٠	وەصیەت تا ثـولث
٣٧٢	هەواڵدانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە کۆچی دوایی فاطیمەی کچی
٣٧٣	شاردنەوەی سـیر
٣٧٤	هەواڵدانی پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسـلم ـ بە قالیچـەی مالی جابیر
٣٧٤	ئاوریشـم بۆ ژن
٣٧٥	ڕووداوی بیری ئەریسو موژدەدانی پێغـەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ بەچوونەبەهەشتی ئەبوبەکرو عومەرو عوثمانو هەواڵدانی لە فیتنەی عوثمان

لاپەڕە	بابەت
٣٧٩	راستیی خەوی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ
٣٨٠	هەواڵدانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە مردنی ئەعرابییەك
٣٨١	چۆن پیاوێك قسەی بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وت و دوایی کە مرد گۆڕ نەیگرتە خۆی
٣٨٣	**معراجه ـ علیه الصلاة والسلام ـ**
٣٨٤	**وتەیەك دەربارەی میعراج**
٣٨٥	حەدیثی میعراج
٣٨٧	فەرزبوونی نوێژ لە شەوی میعراجا
٣٨٩	لە نێوان پێغەمەرو مووسادا دەربارەی فەرزبوونی نوێژ
٣٩١	سیدرەتولمونتەها
٣٩٤	شەقکردنی سنگی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ
٣٩٦	پێغەمەران لە ئاسمانەکان
٣٩٩	حوکمەکانی حەدیثەکانی میعراج
٤٠١	باسی مووساو مالیك
٤٠٢	باسی ئیبنومەریەم
٤٠٣	دۆڵی ئەزرەق و باسی پێغەمەران
٤٠٤	عیساو ئیبراهیم لە کێ ئەچن ؟
٤٠٥	شیرو عەرەق
٤٠٦	باسی دەججال و شێوەی
٤٠٧	پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە مەککەوە (بیت المقدس)ی بینیوە
٤٠٩	موعجیزەی میعراج
٤١٠	جارێکی دیکە باسی سیدرەتولمونتەها
٤١١	داری زەققووم
٤١٢	جیبریل و شێوەی
٤١٣	حەزرەتی عائیشە باسی میعراج ئەکا
٤١٥	پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نووری دیوە
٤١٦	**شفاعته ـ علیه الصلاة والسلام ـ لامته**
٤١٧	شەفاعەت و صیراط و مەقامی مەحموود
٤٢٠	هەر ئوممەتێ شوێن پێغەمەری خۆی ئەکەوێ

٤٠٠ ئاگری جەهەننەم شوێنی سوجدە لە لەشدا ناسووتێنێ
٤٢١ قەومێ لە بەهەشتان پێیان ئەڵێن جەهەننەمیی
٤٢٢ پێغەمەرمان ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ سەرداری ڕۆژی قیامەتە
٤٢٣ پێغەمەران یەکە ـ یەکە ئیشی شەفاعەت بەپێغەمەرمان ئەسپێرن
٤٢٥ شەفاعەت بۆ کێیــە ؟
٤٢٨ ئەنەس و حەسەنی بەصریی و حەدیثی شەفاعەت
٤٣١ چینێك کە لە ئاگر دەرئەهێنرێن
٤٣٤ جارێکی دیکە حەدیثی شەفاعەت
٤٣٨ ئەمانەت و رەحم لە راست و چەپی صیراطەوە
٤٤٠ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ یەکەم کەسە کە شەفاعەت ئەکاو ئەدا لە دەرگای بەهەشت
٤٤١ خوا پێغەمەرمان دەربارەی ئوممەتەکەی رازیی دەکا
٤٤٢ بەسەرهاتی پاشەڕۆژ
٤٤٣ بینینی خــوا
٤٤٤ پێنــج کەلیمــە
٤٤٦ لە بەهەشتا روانین بۆ خوا لە هەموو شتێ خۆشترە
٤٤٧ لە پاشەڕۆژا هەرکەس هەرچی پەرستبێ شوێنی ئەکەوێ
٤٤٨ پەڕینەوە لە پردو قەڵبەی سەر پردو شێوەی پەڕینەوە
٤٥٠ ئاخرکەس کە ئەچێتە بەهەشت
٤٥٤ ئەبوسەعیدی خــودریــی باســی ئەحواڵی ئــاخیــرەت و شەفاعەت و چوونەبەهەشت ئەگێڕێتەوە
٤٥٨ تا چەند ئیمان لە دڵدابێت لە ئاگر دەرەهێنرێن ؟
٤٦٠ موراد لــە ســـاق
٤٦١ ئەوەی ئەچێتە بەهەشتەوە چەندەی بۆ هەیە ؟
٤٦٣ جارێکی دیکە ئاخرکەسێ کە ئەچێتە بەهەشتەوە
٤٦٤ حــووری عین
٤٦٥ کەمترین کەسی ئەهلی بەهەشت لە بارەی جێگەوە
٤٦٦ ئاخرکەسێ کە لە ئاگر دێتە دەرەوە
٤٦٧ حەدیثێکی موســلیم
٤٦٨ چوارکەس لە ئاگر دەرەهێنرێن ، داوای چی ئەکەن ؟
٤٦٩ هۆی هاتنەخوارەوەی (وانذر عشیرتك الاقربین)

٤٧١ كه (وانذر عشيرتك الاقربين)هاته خوارەوه پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چی كرد ؟

٤٧٢ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هیچ سوودی بۆ ئەبوطالیبی مامی بـوه ؟

٤٧٣ کێ له رۆژی قیامەتا سزای له هەموو کەس سووکتره ؟

٤٧٤ کردەوه بێ ئیمان سوودی نیه

٤٧٤ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرمـوێ : ئـالی باوکـم دۆستم نین خواو موئمینی صالح دۆستمن

٤٧٥ حەفتاهەزار بەهەشتییو دۆعای عەکاشـه

٤٧٦ حەفتاهەزارەکه کێن ؟

٤٧٨ ئوممەتی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ له بەهەشتا لـــه هەموو کەس زۆرترن

٤٧٩ نموونەی موسوڵمانان له چاوخەڵکی ترا له بەهەشتا

٤٨١ ئەوی ئەنێررێ بۆ ئاگر

٤٨٣ ئوممەتی پێغەمەر دوو بەشی دراوەتێ

٤٨٤ موسوڵمانان دوو قیراطیان دراوەتێ

٤٨٥ نێوانی دووجار فووپێداکردنی صوور چەنده ؟

٤٨٦ (عجب الذنب) گڵ نایخوا

٤٨٦ عالمێکی جوولەکه باسی قیامەت ئەکا

٤٨٧ رۆژی قیامەت خوا چی له ئاسمانو زەوی دەکا ؟

٤٩٠ رۆژی قیامەت خەڵك لەسەر پردی صیراط ئەبن

٤٩١ رۆژی قیامەت خەڵك تا گوێیان له عەرەقی خۆیاندایه

٤٩٢ رۆژی قیامەت به رووتو قووتیی خەڵك حەشر ئەکرێن

٤٩٣ حەزرەتی ئیبراهیم لەو رۆژەدا پۆشتەیه

٤٩٤ اذا الشمس كورت

٤٩٤ بۆچی رۆژی قیامەت مانگو رۆژ دەپێچرێنەوه ؟

٤٩٥ رۆژی قیامەت رۆژ به قەد میلێك له خەڵك نزیك ئەخرێتەوه

٤٩٥ مانای (فأما من أوتي كتابه بيمينه فسوف يحاسب حسابا يسيرا ...)

٤٩٧ هەرکەس له دنیادا لەسەر چی بمرێ له رۆژی قیامەتدا لەسەر ئەوه زیندوئەکرێتـــەوه

٤٩٧ مانای (حور مقصورات في الخيام)

٤٩٨ ڕۆژی قیامەت دنیا ئەبێ بەیەك نان

٤٩٩ چۆن زەویی دەبێ بە نان ؟

٥٠٠ ئەرزی ڕۆژی قیامەت چۆنە ؟

٥٠١ ڕۆژی قیامەت کافر لەسەر ڕوو حەشر ئەکرێن

٥٠٢ خوا لە قیامەتا چی بۆ خاوەن باوەڕان ئامادە کردوە ؟

٥٠٣ یەکەم کۆمەڵ ئەچنە بەهەشت شێوەیان چۆنە ؟

٥٠٤ دەسەسڕی سەعدی کوڕی مەعاذ لە بەهەشتا

٥٠٥ نزیکیی بەهەشت لە موسوڵمانەوە

٥٠٥ هەرکەس ئیبانەکا ئەچێتە بەهەشتەوە

٥٠٦ دەعوای بەهەشتو جەهەننەم

٥٠٧ جەهەننەم هەر خەڵقی تێ ئەخرێو ئەڵێ : زیاترهەیە ؟ تا ...

٥٠٨ ئەوەی ئەچێتە بەهەشتو ئەوەی ئەچێتە جەهەننەم چۆن ئەبن ؟

٥٠٨ خوا زوڵمی هیچ حەسەناتێ لە کەس ناکا

٥٠٩ بەهەشت بە شتی نەخۆش ـ ناخۆش دەورەی گیراوەو ...

٥١٠ دارێك لە بەهەشتایە سوار ساڵێك لە ژێر سێبەریا ئەڕواو نایبڕێ

٥١١ ئەهلی بەهەشت تەماشای ئەهلی کۆشك ئەکەن

٥١٢ بازاڕی بەهەشتو جوانبوونی بەهەشتییەکان

٥١٢ هەر پیاوێك لە بەهەشتا دوو ژنی هەیە لە بەنی ئادەم

٥١٣ زۆری خەڵکی بەهەشت هەژارانن

٥١٥ هەرکەس چوە بەهەشت هەژارییو پیرییو ناچێژێ

٥١٥ سەیحانو جەیحانو نیلو فورات لە جۆگەکانی بەهەشتی

٥١٦ بەعزێ کەس ئەچنە بەهەشتەوە دڵیان وەك دڵی طەیر وایە

٥١٦ کە ئەهلی بەهەشت چوونە بەهەشتو ئەهلی جەهەننەم چوونـــە جەهەننەم مردن یێنرێ سەردەبڕێ

٥١٧ کە بەهەشتیی چوونە بەهەشت خودا ڕازییان ئەکا

٥١٨ خۆراکی بەهەشتیی بە قرقێنەو ئارەق ئەڕوا

٥٢٠ دوای چوونەبەهەشت مردننیە

٥٢٢ ئەهلی بەهەشت سیانو ئەهلی جەهەننەم پێنجن

٥٢٤ ناوشانی کافر سێ ڕۆژ ڕێگەیە بۆ سوارچاك

٥٢٤ کەڵبەی کافروەك کێوی ئوحود وایە

٥٢٥ ئەوەی لە دنیا ماوە وەك چی وایە ؟

٥٢٦ موحاســەبــە
٥٢٧ گۆشتەو پێستەو ئێسقان شاهیدیی لەسەر خاوەنیان ئەدەن
٥٢٩ گفتوگۆی عەبد لە خزمەت خوای خۆیا
٥٢٩ ئاگری جەهەننەم بە شەصتەو نۆ جـوزء بەسەر ئـاگـری دنیـادا زیادکـراوە
٥٣١ ئاگری جەهەننەم پێنرێ حەفتا هەزار لەغاوی هەیە
٥٣١ ئاگر دوژمنی ئێوەیە کە خەوتن بیکووژێننەوە
٥٣٢ بەردێك ئەخرێتە ئاگرەوە حەفتا پایز ئەوسا ئەگاتە بنی
٥٣٣ ئاگری جەهەننەم تا کوێی جەهەننەمیی ئەگرێ ؟

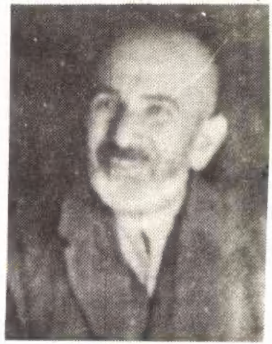
خوێنەری ئـازیز !

حەز دەکەم لێرەدا موژدەی ئەوەت بدەمێ کـە بەرگی یـەکـەم بـە لێکۆڵینەوەکی نوێو ، نووسینەوەیەکی پوختەوە ئامادەکراوە بـۆ چـاپ ، تەنهـا کۆسپی نەبوونی کاغەزو گرانیی باری چاپ لە رێگەیدایـە ، بـەڵکو خـودا ئـەو کۆســـپە لابـەرێتو ، ئـەم بەرگـەیش بگـاتـە دەســت تـۆی بـەرێـز .

۱ر۲۳٥
ب ۲۲۲ بابان ، رەشــيدبەگ
إقتران النيرين في مجمع البحرين : تەرجەمەی حەدیثەکانی موسلیم‌و بوخاری/دانراوی مەلا رەشید بەگی بابان ؛ لێکۆڵینەوەی محمدعلی قەرەداغی.
چ ۲ ـ بەغدا : دار الحرية للطباعة ، ۱۹۹۲ .
ب ۲ ؛ ۲٤ ســـم
۱ ـ فەرمووده ـ صەحیحی بوخاری . ۲ ـ فـەرمووده ـ صـەحیحی موسلیم . ۳ ـ الحديث صحيح البخاری . ٤ ـ الحديث صحيح مسـلم أ ـ قەرەداغی ، محمد علی (لێکۆڵینەوە) ب . ناونیشان .

ژمارەی سـپاردنی بـە (دار الکتب والوثـائق)
لـە بەغـداد ۲۹٥ لسـنة ۱۹۹۲ .

دار الحرية للطباعة ـ بغـداد
۱٤۱۳ هـ ـ ۱۹۹۲ م

دانەری ئەم کتێبە :

دانەری ئەم کتێبە ناوی :

* ماموستا مەلا رەشید بەگی کوری فەتاح بەگی کوری محەمەد بەگی کوری خالید بەگەو لە نەوەی فەقێ ئەحمەدی دارشمانەیی‌یە .
* لە دەوروبەری ۱۲۷۸ی کوچی ۱۸٦۱- ۱۸٦۲ی . ز دا لە دایك بوە
* لای ماموستا مەلا ئەورەحمانی پێنجوێنی خوێندنی تەواو کردوەو، هەر لای ئەویش ئیجازەی وەرگرتوە .
* چەند ساڵێك لە مەدرەسەی روشدی‌یەی عەسکەری‌یەی سلێمانی‌دا دەرسی گوتوەتەوە .
* پاشماوەی ژیانی لە تورکیا بە حاکمی‌و موحامێتی بەسەر بردوە .
* ئەم کتێبەی لە تورکیا لە (۲۲) مانگ دا داناوە. ٤۳ روژ پاش تەواوکردنی کتێبەکەی لە ساڵی ۱۹٤۲ی ز ۱۳٦۱ی‌ك دا کوچی دوایی کردوە .
* بێجگە لەم کتێبە :

۱- الدرر النضيدة في شرح منظومة الفريدة)

۲- (قەواعیدی نەحوو صەرفی کوردی)شی داناوە .

تأليف

ملا رشيد بيگ بابان

تحقيق

محمد على القره داغى

المجلد الثاني

نرخی (شەش) دینارە

دار الحرية للطباعة
بغداد